
Vergaderjaar 2018–2019

---

35 000

Nr. 2

NOTA OVER DE TOESTAND VAN 'S RIJKS FINANCIËN
18 september 2018

Bijlagen

	Blz.
1. Budgettaire kerngegevens en plafondtoetsen	5
2. Uitgaven en niet-belastingontvangsten	21
3. Inkomstenkader bijlage MN 2019	32
4. De Belasting- en Premieontvangsten	36
5. Toelichting op de belastingontvangsten	57
6. Rapport van de commissie Visitatie raming belasting- en premieontvangsten	76
7. EMU-saldo	77
8. EMU-schuld	83
9. Fiscale regelingen	87
10. Toelichting op de fiscale regelingen	104
11. Taakopdracht IBO's	132
12. Overzicht risicoregelingen van het Rijk	145
13. Normeringssystematiek Gemeentefonds en Provinciefonds en Btw-compensatiefonds	151
14. Horizontale toelichting	156
15. Verticale toelichting	223
16. Regeerakkoord middelen op de aanvullende post	368
17. Overzicht interventies financiële sector	377
18. Schokproef overheidsfinanciën 2019	387
19. Europese begrotingsregels, Europese steunfondsen en EU-programmalanden	394

1. Budgettaire kerngegevens en plafondtoetsen

1.1 Budgettaire kerngegevens

Tabel 1.1 Budgettaire kerngegevens				
(in miljarden euro, tenzij anders aangegeven)	2018	2019	2020	2021
Inkomsten (belastingen en sociale premies)	284,8	303,1	309,5	318,0
Netto-uitgaven onder het uitgavenplafond	275,2	293,0	304,3	313,4
Rijksbegroting	124,8	140,3	143,8	146,2
Sociale Zekerheid	78,6	81,2	84,9	87,5
Zorg	71,7	71,4	75,6	79,8
Netto-uitgaven buiten het uitgavenplafond	2,7	0,3	- 0,7	- 0,6
Gasbaten	- 1,9	- 1,650	- 1,5	- 1,2
Zorgtoeslag	4,6	5,0	5,3	5,7
Overig	0,0	- 3,0	- 4,6	- 5,1
Totale netto-uitgaven	277,8	293,3	303,6	312,9
EMU-saldo centrale overheid	7,0	9,8	5,9	5,1
EMU-saldo decentrale overheden	- 1,2	- 1,5	- 1,5	- 1,5
Feitelijk EMU-saldo	5,8	8,3	4,4	3,6
Feitelijk EMU-saldo (in procenten bbp)	0,8%	1,0%	0,5%	0,4%
EMU-schuld	410	404	402	401
EMU-schuld (in procenten bbp)	53,1%	49,6%	47,7%	46,1%
Bruto binnenlands product (bbp)	773	813	841	870

Op basis van de Macro Economische Verkenning (MEV) van het Centraal Planbureau (CPB) verwacht het kabinet in 2019 303,1 miljard euro aan inkomsten op te halen via premie- en belastingontvangsten. Deze inkomstengroei van meer dan 15 miljard euro wordt onder andere veroorzaakt door economische groei en inflatie.

Ook de uitgaven van het Rijk stijgen. De uitgavenkant van de Rijksbegroting groeit van 277,8 miljard euro naar 293,3 miljard euro in 2019. De uitgaven onder het uitgavenplafond groeien in deze kabinetsperiode harder dan de inkomsten. Daar staat echter tegenover dat de uitgaven buiten het uitgavenplafond dalen. Het feitelijk overschot van de centrale overheid stijgt in 2019 naar 9,8 miljard euro. De verwachting is dat dit kabinet in 2021 een feitelijk overschot van 5,1 miljard euro realiseert. Mede-overheden – onder andere gemeenten, provincies en waterschappen – komen in 2019 naar verwachting uit op een tekort van 1,5 miljard euro. Het totale EMU-saldo als percentage van het bbp komt volgend jaar uit op 1,0 procent van het bbp.

De overheidsschuld daalt gestaag verder, niet alleen gemeten in euro's, maar ook als percentage van het bbp. Voor 2019 verwacht het kabinet dat de schuld verder daalt naar 49,6 procent van het bbp. In 2021 is de verwachting dat de schuld 46,1 procent van het bbp bedraagt. Door een lagere schuld bouwt de overheid buffers op om eventuele nieuwe economische tegenwind op te kunnen vangen.

1.2 Plafonddoetsen

Het kabinet stuurt in zijn begrotingsbeleid op uitgavenplafonds die voor de hele kabinetsperiode worden vastgesteld. Voor het overgrote deel van de rijksuitgaven geldt een uitgavenplafond. Het totale uitgavenplafond is onderverdeeld in drie deelplafonds: Rijksbegroting, Sociale Zekerheid en Zorg. Het kabinet toetst tijdens de kabinetsperiode het verwachte uitgavenniveau aan het vooraf afgesproken uitgavenplafond. Dit is de zogenoemde plafonddoets. Het uitgavenplafond geeft de maximale ruimte weer voor uitgaven binnen de kabinetsperiode en hoeft niet maximaal benut te worden.

Tabel 1.2 Plafonddoetsing totaalplafond				
(in miljarden euro, – is onderschrijding)	2018	2019	2020	2021
1. Uitgavenplafond bij Startnota	278,3	294,7	307,4	317,9
2. Aanpassing uitgavenplafond vanwege loon- en prijsontwikkeling	– 0,2	– 1,1	– 2,5	– 3,6
2. Statistische correcties	0,0	– 0,4	– 0,2	– 0,2
3. Aanpassingen vanwege conjunctureel effect WW en bijstand	0,1	0,1	0,1	0,1
4. Plafondcorrectie volumebesluit gas	– 0,1	– 0,3	– 0,5	– 0,7
5. Uitgavenplafond bij Miljoenennota 2019 (1+2+3+4)	278,1	293,0	304,3	313,4
6. Actuele raming uitgaven	275,2	293,0	304,3	313,4
7. Over/onderschrijding (7=6–5)	– 2,9	0,0	0,0	0,0
<i>w.v. deelplafond Rijksbegroting</i>	– 1,8	0,9	0,4	0,6
<i>w.v. deelplafond Sociale Zekerheid</i>	– 0,4	– 0,5	0,0	0,0
<i>w.v. deelplafond Zorg</i>	– 0,8	– 0,5	– 0,5	– 0,6

Het uitgavenplafond wordt bijgesteld voor loon- en prijsontwikkeling, statistische correcties en mutaties in de WW en bijstand die niet het gevolg zijn van beleidsmatige keuzes. Daarnaast zijn conform de begrotingsregels de budgettaire gevolgen van het besluit over het volume van de gaswinning binnen het uitgavenplafond ingepast. De plafondbij-

stellingen worden bij de onderstaande uitgavenontwikkeling per deelplafond verder toegelicht.

Uit tabel 1.2 blijkt dat de uitgaven tijdens de kabinetsperiode het totaalplafond niet overschrijden. Vanaf 2019 zijn er overschrijdingen op het deelplafond Rijksbegroting die worden gecompenseerd door onderschrijdingen op de deelplafonds Sociale Zekerheid en Zorg.

Ontwikkeling uitgaven deelplafond Rijksbegroting

Tabel 1.3 Ontwikkeling uitgaven plafond Rijksbegroting							
miljoenen euro (– is onderschrijding)		2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	Uitgavenplafond bij Startnota	126.574	139.811	144.273	147.135		
2	Plafondcorrectie volumebesluit gas	– 100	– 300	– 450	– 700		
3	Aanpassing uitgavenplafond vanwege loon- en prijsontwikkeling	– 31	– 238	– 788	– 1.143		
4	Statistische correcties	– 21	– 407	– 186	– 140		
5	Overboekingen met Sociale zekerheid en Zorg	157	519	509	425		
6	Uitgavenplafond bij Miljoenennota 2019 (= 1 t/m 5)	126.580	139.385	143.358	145.576		
7	Uitgaven bij Startnota	126.574	139.811	144.273	147.135	151.348	25.029
8	Loon- en prijsbijstelling	– 39	– 160	– 492	– 695	– 997	– 1.309
9	Statistische correcties	– 21	– 407	– 186	– 140	25	182
10	Overboekingen met Sociale Zekerheid en Zorg	157	519	509	425	318	275
11	Extrapolatie uitgaven	0	0	0	0	0	129.923
12	Gemeentefonds, Provinciefonds en BTW-compensatiefonds	– 482	– 64	– 221	– 345	– 554	– 639
13	HGIS	72	116	– 27	– 81	– 78	– 116
14	EU-afrachten	– 771	303	568	356	351	368
15	Inrichting LNV	50	63	44	39	37	37
16	Uitvoeringskosten Brexit bij douane en NVWA	34	92	101	101	102	102
17	Rijksbijdrage Groningen	100	100	100	100	100	100
18	Schikking ING	– 624	0	0	0	0	0
19	Rente	– 171	– 339	– 260	– 295	– 608	– 347
20	Winst DNB en dividend staatsdeelnames	– 238	– 247	– 153	– 51	– 50	– 413
21	Onderuitputting	– 1.900	0	0	0	0	0
22	Eindejaarsmarge	882	32	913	1.000	0	0
23	In=uit-taakstelling	– 989	– 32	– 913	– 1.000	0	0
24	Invulling in=uit-taakstelling	1.098	0	0	0	0	0

Budgettaire kerngegevens en plafonddoetsen

miljoenen euro (– is onderschrijding)		2018	2019	2020	2021	2022	2023
25	Kasschuiven	860	467	– 474	– 278	268	223
26	Overig	27	63	20	– 94	– 123	– 167
27	Uitgaven bij Miljoenennota 2019 (=7 t/m 26)	124.807	140.317	143.802	146.176	150.140	153.249
28	Over/onderschrijding uitgavenplafond bij Startnota (=7–1)	0	0	0	0		
29	Over/onderschrijding uitgavenplafond bij Miljoenennota 2019 (=27–6)	– 1.772	932	444	600		

Bij Miljoenennota 2019 is er een verwachte overschrijding van het uitgavenplafond Rijksbegroting van 932 miljoen euro in 2019.

Plafondaanpassingen

Conform de begrotingsregels worden besluiten over het volume van gaswinning onder het uitgavenplafond gedekt. De technische uitwerking hiervan is dat het door dit kabinet genomen besluit om de gaswinning in Groningen te stoppen leidt tot een neerwaartse bijstelling van het deelplafond Rijksbegroting. Hierdoor is er minder budgettaire ruimte beschikbaar onder het plafond.

De loon- en prijsontwikkeling is lager dan tijdens de Startnota werd geraamd, wat leidt tot een neerwaartse bijstelling van het uitgavenplafond. Daarnaast leiden statistische correcties tot een verlaging van het uitgavenplafond. De grootste statistische correctie betreft het gebruik van een Design, Build, Finance and Maintain-contract (DBFM) voor de het versterken van de Afsluitdijk. Als het kabinet kiest voor een DBFM-constructie, dan past het kabinet het gereserveerde budget aan het betaalaritme van het DBFM-contract aan. In plaats van een hoge investering in een korte periode is de gebruiksvergoeding dan lager over een veel langere periode. Ten slotte veroorzaken overboekingen van de deelplafonds Sociale Zekerheid en Zorg een opwaartse bijstelling van het plafond Rijksbegroting.

Uitgavenbijstellingen

De loon- en prijsontwikkeling is lager dan tijdens de Startnota geraamd, wat leidt tot een neerwaartse bijstelling van de uitgaven aan deze post. De uitgavenreeks is niet gelijk aan de plafondaanpassing voor loon- en prijsbijstelling, omdat een gedeelte van uitgaven aan loon- en prijsontwikkeling betrekking heeft op de reeksen HGIS (Internationale Samenwerking) en het Gemeentefonds en Provinciefonds.

Statistische correcties leiden tot een uitgavenmutatie die gelijk is aan de mutatie van het uitgavenplafond. Overboekingen van de deelplafonds Sociale Zekerheid en Zorg leiden tot een opwaartse bijstelling van de uitgaven onder het plafond Rijksbegroting. Ook deze bijstelling is gelijk aan de plafondaanpassing. Onder de post Extrapolatie zijn de geraamde uitgaven voor het jaar 2023 vastgesteld.

De hoogte van de uitgaven van het Rijk werkt via de normeringsstelselmatiek door in de indexatie van het Gemeentefonds, Provinciefonds en het plafond van het Btw-compensatiefonds. De jaarlijkse indexatie van de fondsen heet het accres. Actualisatie van het uitgavenbeeld 2018 en verder laat zien dat het accres over de hele linie is gedaald. Meer

informatie over het accres is opgenomen in bijlage 13 van deze Miljoenennota.

Sinds Startnota is het HGIS-budget diverse keren bijgesteld. De grootste overheveling van HGIS naar niet-HGIS betreft het budget voor crisisbeheersingsoperaties. De middelen blijven beschikbaar maar worden buiten de HGIS uitgegeven. Daarnaast is het HGIS-budget bijgesteld naar aanleiding van de laatste macro-economische inzichten (MEV) van het Centraal Planbureau.

De omvang van de Nederlandse EU-afrachten wordt bepaald door de omvang van de Europese begroting en is daarnaast relatief ten opzichte van de overige lidstaten. Sinds Startnota hebben zich enkele mee- en tegenvallers voorgedaan op de EU-afrachten. Door o.a. vertraging in uitgaven aan cohesiebeleid op de EU-begroting wordt er minder afgedragen in 2018. Verder zorgt de Spring Forecast 2018 voor structureel hogere afdrachten. Deze toename is het gevolg van enerzijds een verhoging van de raming van het Nederlandse BNI, die leidt tot hogere BNI-afrachten en anderzijds een verlaging van de raming van de invoerrechten. Tot slot heeft het CBS dit jaar de resultaten gepresenteerd van een bronnenrevisie, waardoor het Nederlandse BNI van de jaren 2010–2017 opwaarts is bijgesteld. Via de jaarlijkse nacalculatie die de Europese Commissie uitvoert zullen de effecten van deze bijstellingen voor de afdracht van de lidstaten worden verrekend. Dat zal begin 2019 zijn. Vooruitlopend daarop is op de Aanvullende Post een reservering opgenomen.

Voor de inrichting van het nieuwe Ministerie van LNV en herinrichting van het Ministerie van EZK (beide voormalig EZ) wordt een generale bijdrage gedaan. Deze bijdrage wordt ingezet voor extra personeel, materiële kosten en voor uitvoeringskosten van EU-wetgeving. Daarnaast zijn er incidentele uitgaven voor onder andere de herinrichting van het departement en ICT-problematiek.

De brexit zorgt voor extra douaneformaliteiten waarvan de NVWA en andere landbouwgerelateerde keuringsdiensten een deel moeten uitvoeren. Voor deze extra inzet van de Douane en keuringsdiensten moet op korte termijn extra personeel worden geworven en opgeleid. Dit leidt meerjarig tot hogere kosten. Daarnaast zijn op begrotingen JenV en VWS kosten ingepast naar aanleiding van de brexit.

Voor «Groningen» is een reservering van structureel 100 miljoen euro per jaar gemaakt. De reservering houdt onder meer verband met de voortgaande gesprekken met de regio over het toekomstperspectief voor Groningen, de (mogelijke risico's bij) publiekrechtelijke afhandeling van schademeldingen en de versterkingsaanpak en diverse organisatiekosten.

In 2018 heeft het Openbaar Ministerie een schikking met ING getroffen voor 775 miljoen euro. In de JenV-begroting is al rekening gehouden met te ontvangen bedragen vanwege afpakken. Daarom is het budgettair effect een meevaller van 624 miljoen euro.

De raming van de rentelasten wijzigt als gevolg van geactualiseerde rentestanden in de MEV-raming van het CPB en doordat de verwachte financieringsbehoefte is geactualiseerd.

De wijziging in de winstraming van DNB is met name gevolg van nieuwe marktverwachtingen door het rentebeleid van de ECB. De nieuwste winstramingen van de staatsdeelnemingen leiden tot autonome aanpas-

singen in de dividendraming. Beide effecten leiden tot hogere ontvangsten.

De post kasschuiven bevat zowel middelen die doorgeschoven zijn vanuit 2017 naar 2018 bij de Najaarsnota en FJR als middelen die zijn doorgeschoven van 2018 naar latere jaren. Voor een belangrijk deel gaat het hierbij om middelen die ter beschikking zijn gesteld in het Regeerakkoord en die niet in 2018 tot besteding komen. Zie ook paragraaf 1.3 van deze bijlage.

Bij de Voorjaarsnota 2018 hebben departementen een deel van de in 2017 niet bestede middelen via de eindejaarsmarge doorgeschoven naar 2018. Als tegenhanger van de eindejaarsmarge is daarbij ook een in=uittaakstelling geboekt. De gedachte hierachter is dat er aan het einde van dit jaar weer in dezelfde mate als in 2017 sprake zal zijn van onderbesteding op de begrotingen. Bij de Miljoenennota 2019 is deze in=uittaakstelling voor 2018 volledig ingevuld.

Hiernaast verwachten het Ministerie van Defensie en het Ministerie van lenW een deel van de beschikbare investeringsmiddelen uit het jaar 2018 in latere jaren te besteden. Hiervoor geldt een 100 procent eindejaarsmarge. Hierop wordt geanticipeerd door de onderuitputting en bijbehorende eindejaarsmarge bij het Ministerie van Defensie en het voordelig saldo op het Infrastructuurfonds nu reeds budgettair te verwerken. Conform reguliere systematiek staat tegenover de toegevoegde middelen via de eindejaarsmargesystematiek een in=uittaakstelling op de Aanvullende Post van gelijke omvang.

De post overig bevat het saldo van de, veelal kleinere, resterende uitgavenmutaties op de departementale begrotingen. Het gaat hierbij onder andere om de bij voorjaarsbesluitvorming meerjarig lager geraamde uitgaven aan de huurtoeslag en om de extra middelen die in 2019 en 2020 zijn uitgetrokken voor de invoering van de Omgevingswet. De toelichtingen per dossier zijn terug te vinden in de verticale toelichtingen van de betreffende begroting.

Ontwikkeling uitgaven deelpafond Sociale Zekerheid

Tabel 1.4 Ontwikkeling uitgaven plafond Sociale Zekerheid							
miljoenen euro (– is onderschrijding)		2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	Uitgavenplafond bij Startnota	78.937	82.029	85.563	88.642		
2	Aanpassingen uitgavenplafond vanwege conjuncturele effect WW en bijstand	115	77	87	59		
3	Aanpassingen uitgaven plafond vanwege loon- en prijsontwikkeling	– 83	– 231	– 632	– 1.082		
4	Statistische correcties	– 9	– 18	– 51	– 27		
5	Overboekingen met Rijksbegroting en Zorg	6	– 153	– 129	– 69		
6	Uitgavenplafond bij Miljoenennota 2019 (=1 t/m 5)	78.967	81.705	84.838	87.523		
7	Uitgaven bij Startnota	78.937	82.029	85.563	88.642	92.057	0

Budgettaire kerngegevens en plafondtoetsen

miljoenen euro (– is onderschrijding)		2018	2019	2020	2021	2022	2023
8	Conjuncturele effect WW en bijstand	115	77	87	59	– 80	– 239
10	Loon- en prijsontwikkeling	– 83	– 231	– 632	– 1.082	– 1.371	– 1.632
11	Statistische correcties	– 9	– 18	– 51	– 27	– 28	– 28
12	Overboekingen met Rijksbegroting en Zorg	6	– 153	– 129	– 69	– 81	– 81
13	Extrapolatie						96.156
14	AOW	– 95	– 103	– 143	– 129	– 118	– 114
15	Arbeidsongeschiktheid	– 89	– 33	15	53	86	136
16	Ziektewet	22	– 6	– 32	– 39	– 23	– 32
17	Participatiewet	93	50	– 47	– 91	– 115	– 142
18	Wajong	– 76	– 46	– 43	– 40	– 40	– 37
19	Kinderopvangtoeslag	81	144	140	121	116	114
20	Kindgebonden budget	– 94	– 97	– 72	– 92	– 106	– 130
21	Transitievergoeding	0	– 208	0	0	0	0
22	Eindejaarsmarge	84					
23	In=uit taakstelling	– 84					
24	Invullen in=uit taakstelling	84					
25	Kasschuiven uitgavenplafond Sociale Zekerheid	– 324	– 204	222	253	15	39
26	Overig	47	29	– 11	– 60	– 61	– 58
27	Uitgaven bij Miljoenennota 2019 (=7 t/m 26)	78.616	81.232	84.865	87.498	90.251	93.952
28	Over/onderschrijding Uitgavenplafond bij Startnota (=7–1)	0	0	0	0		
29	Over/onderschrijding Uitgavenplafond bij Miljoenennota 2019 (=27–6)	– 351	– 473	28	– 25		

Bij Miljoenennota 2019 is er een verwachte onderschrijding van het uitgavenplafond Sociale Zekerheid van 473 miljoen euro in 2019. In de begrotingsregels van dit kabinet is afgesproken het uitgavenplafond aan te passen voor de loon- en prijsontwikkeling en voor het conjuncturele effect van de WW en bijstand. Tevens wordt het uitgavenplafond aangepast voor statistische correcties en overboekingen met uitgavenplafonds Rijksbegroting en Zorg.

De uitkeringslasten van de conjuncturele component van de WW en bijstand zijn voor 2019 naar boven bijgesteld. Dit komt grotendeels door de verwerking van de realisatiegegevens van de bijstandsuitgaven. In de latere jaren worden de uitkeringslasten van de conjuncturele component van de WW en bijstand neerwaarts bijgesteld. Dit is voornamelijk het gevolg van lagere WW-lasten in verband met lagere werkloosheidsramingen van het CPB. De uitgaven aan loon- en prijsontwikkeling zijn neerwaarts bijgesteld, voornamelijk als gevolg van een lager dan verwachte contractloonontwikkeling. Tevens wordt het uitgavenplafond

gecorrigeerd voor statistische correcties. Tot slot wordt het uitgavenplafond gecorrigeerd voor enkele overboekingen met de andere uitgavenplafonds.

Naast deze bijstellingen waarvoor het uitgavenplafond wordt aangepast, zijn er nog meer ramingen bijgesteld ten opzichte van de Startnota. De uitgaven aan sociale zekerheid zijn geëxtrapoleerd naar het jaar 2023.

Bij de AOW treedt een meevaller op van 103 miljoen euro ten opzichte van de Startnota. Dit komt doordat de raming van het aantal AOW-gerechtigden, de uitgaven aan AOW-partnertoeslag, de gemiddelde AOW-opbouw en het aandeel alleenstaanden (die recht hebben op een hogere AOW-uitkering) naar beneden zijn bijgesteld.

Op de arbeidsongeschiktheid treedt in 2019 een kleine meevaller op. Dit is voornamelijk het gevolg van een lager aantal WGA (Wet Gedeeltelijk Arbeidsongeschikten)-uitkeringen. Door een lagere uitstroom en doorstroom naar de IVA (Inkomensvoorziening Volledig Arbeidsongeschikten) slaat deze meevaller in latere jaren om naar een tegenvaller. De uitgaven aan de Ziektewet worden neerwaarts bijgesteld door onder andere een lager aantal uitkeringen.

De niet-conjunctuurgevoelige uitgaven aan de Participatiewet laten een tegenvaller zien. Dit komt onder andere doordat het macrobudget Participatiewet is aangepast voor de verwerking van statushouders in de bijstandsraming zodat de verhoogde instroom van statushouders al in het uitvoeringsjaar in het macrobudget wordt verwerkt. Bij de Wajong treedt een meevaller op ten opzichte van de Startnota. Op basis van realisatiegegevens is de omvang van het Wajong-bestand licht naar beneden bijgesteld. Daarnaast is de gemiddelde uitkering van werkende Wajongers licht gedaald na het verwerken van nieuwe loonaanvullingsgegevens van werkende Wajongers.

De kinderopvangtoeslagraming is opwaarts bijgesteld. Het gebruik van de kinderopvangtoeslag in 2017 is sterker gestegen dan eerder werd verwacht; dit werkt structureel door. Daarnaast stijgt het gebruik van kinderopvangtoeslag in 2018 sterker dan eerder geraamd. Dit komt door gunstigere verwachtingen ten aanzien van de conjuncturele ontwikkeling. Bij het kindgebonden budget (WKB) treedt een meevaller op. De gunstigere economische ontwikkeling leidt tot hogere inkomens en daarmee lagere uitgaven aan het kindgebonden budget.

Bij de compensatieregeling transitievergoeding bij ontslag wegens langdurige arbeidsongeschiktheid valt 208 miljoen euro vrij in 2019. De regeling kent terugwerkende kracht tot juli 2015. Aangenomen is dat er minder gebruik wordt gemaakt van deze regeling nu deze later ingevoerd wordt en de periode waarover de terugwerkende geldt langer is geworden.

Sinds de Startnota hebben verschillende kasschuiven plaatsgevonden onder het uitgavenplafond Sociale Zekerheid. Dit betreft onder andere een kasschuif transitievergoeding als gevolg van een latere invoeringsdatum en de voorfinanciering bijstand 2017 (bestuursakkoord verhoogde instroom asiel 2015). De voorfinanciering bijstand 2017 kent een grote onderuitputting omdat gemeenten maar beperkt gebruik hebben gemaakt van deze regeling. Om deze voorfinanciering mogelijk te maken zijn eerder middelen van de bijstand middels een kasschuif naar voren gehaald. De niet aangevraagde middelen op de rijksbegroting worden conform afspraak weer in de oorspronkelijke jaren teruggezet door middel van een tegengestelde kasschuif. Ook is er een kasschuif als gevolg de

uitvoering van het amendement Van Weyenberg t.a.v. scholingstrajecten richting een kansberoep en een kasschuif vanwege een juridische verplichting vanuit de vorige kabinetsperiode voor de uitbetaling van de compensatieregeling zwangerschaps- en bevallingsuitkering zelfstandigen (ZEZ).

Er is 84 miljoen euro aan eindejaarsmarge toegevoegd aan de begroting 2018. Door eenzelfde bedrag in te boeken als in=uit taakstelling zorgt het uitkeren van de eindejaarsmarge 2017 niet voor een belasting van het uitgavenplafond. Gedurende het jaar is de in=uittaakstelling ingevuld met de opgetreden onderuitputting. De post overig bevat diverse bijstellingen op basis van uitvoeringsinformatie en uitvoeringstoetsen van UWV, SVB, Belastingdienst en gemeenten. Er zijn onder andere meevallers op de Toeslagenwet (TW), Inkomensvoorziening Oudere Werklozen (IOW) en Wet Arbeid en Zorg (WAZO). Daarnaast zijn er tegenvallers op onder andere de Aanvullende Inkomensvoorziening Ouderen (AIO) en Algemene Nabestaandenwet (Anw). Ook drukt enerzijds het dalend aantal uitkeringsgerechtigden de uitvoeringskosten bij uitvoeringsorganisaties terwijl anderzijds er sprake is van meerkosten door verschillende ICT-dossiers bij de uitvoeringsorganisaties.

Ontwikkeling uitgaven deelplafond Zorg

Tabel 1.5 Ontwikkeling uitgaven plafond Zorg							
(in miljoenen euro; – is onderschrijding)		2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	Uitgavenplafond bij Startnota 2018	72.762	72.896	77.581	82.087		
2	Aanpassingen uitgavenplafond vanwege loon- en prijsontwikkeling	- 45	- 590	- 1.080	- 1.396		
3	Overboekingen met Rijksbegroting	- 163	- 366	- 380	- 356		
4	Uitgavenplafond bij Miljoenennota 2019 (= 1 t/m 3)	72.555	71.940	76.121	80.335		
5	Uitgaven bij Startnota 2018	72.762	72.896	77.581	82.087	87.487	0
6	Loon- en prijsontwikkeling	- 45	- 590	- 1.080	- 1.396	- 1.929	- 2.150
7	Overboekingen met Rijksbegroting en Sociale zekerheid	- 163	- 366	- 380	- 356	- 237	- 194
8	Extrapolatie	0	0	0	0	0	92.672
9	Actualisering uitgaven genees- en hulpmiddelen	- 352	- 349	- 349	- 349	- 349	- 349
10	Actualisering huisartsenzorg en multidisciplinaire zorgverlening	- 100	- 100	- 100	- 100	- 100	- 100
11	Actualisering wijkverpleging	- 100	- 100	- 100	- 100	- 100	- 100
12	Actualisering geestelijke gezondheidszorg	- 243	- 300	- 300	- 300	- 300	- 300
13	Actualisering overige Zvw-uitgaven	- 91	- 91	- 91	- 91	- 91	- 91
14	Lagere opbrengst eigen risico	0	141	146	149	165	202
15	Prijsontwikkeling genees- en hulpmiddelen	0	182	182	182	182	182
16	Ramingsbijstelling geneesmiddelen	- 100	- 100	- 100	- 100	- 100	- 100

Budgettaire kerngegevens en plafontoetsen

(in miljoenen euro; – is onderschrijding)		2018	2019	2020	2021	2022	2023
17	Regelgeving veiligheid geneesmiddelen	0	70	70	70	70	70
18	HLA: huisartsenzorg	50	50	50	50	50	50
19	HLA: wijkverpleging	50	50	50	50	50	50
20	HLA: geestelijke gezondheidszorg	0	50	50	50	50	50
21	Hoofdlijnenakkoorden 2022	0	0	0	0	– 818	– 818
22	Ramingsbijstelling Wlz	– 100	– 223	– 159	– 165	– 159	– 158
23	Verlaging veronderstelde onderuitputting zorg in natura	54	54	54	54	54	54
24	Middelen interbestuurlijk programma	100	0	0	0	0	0
25	Ramingsbijstelling groei Wlz	0	– 30	– 110	– 160	– 160	– 160
26	Kostenonderzoek Wlz	0	128	128	128	128	128
27	Overig	9	66	88	63	25	16
28	Uitgaven bij Miljoenennota 2019 (=5 t/m 27)	71.731	71.438	75.629	79.766	83.917	88.953
29	Over-/onderschrijding uitgavenplafond bij Startnota 2018 (= 5–1)	0	0	0	0		
30	Over-/onderschrijding uitgavenplafond bij Miljoenennota 2019 (= 28–4)	– 824	– 502	– 492	– 569		

Bij Miljoenennota 2019 is er een onderschrijding van het uitgavenplafond Zorg in de jaren 2018–2021. Dit is het gevolg van een neerwaartse bijstelling van het uitgavenplafond en een neerwaartse bijstelling van de uitgaven.

Aanpassing plafond

Ten opzichte van de CPB-raming bij Startnota is op basis van de MEV 2019 de raming van loon- en prijsontwikkeling in de zorg, en dus het uitgavenplafond Zorg, naar beneden bijgesteld. Het uitgavenplafond Zorg wordt verder verlaagd als gevolg van overboekingen naar het uitgavenplafond Rijksbegroting. Het gaat onder andere om middelen in het kader van het interbestuurlijk programma (– 100 miljoen euro in 2018), overheveling van loon- en prijsbijstelling tranche 2018 naar de algemene uitkering van het Gemeentefonds voor de overgehevelde budgetten van Wmo en Jeugd (circa – 155 miljoen euro in 2019–2023), en overheveling van middelen voor zorginfrastructuur voor de langdurige zorg (– 90 miljoen euro in 2019–2021).

Bijstelling uitgaven

De uitgavenstanden in 2023 zijn geëxtrapoleerd op basis van de uitgavenstanden in 2022.

De uitgaven aan genees- en hulpmiddelen zijn in 2017 circa 350 miljoen euro lager uitgevallen dan geraamd. Deze lagere uitgaven worden onder andere verklaard door de lagere koers van het Britse pond (via de Wet geneesmiddelenprijzen), de scherpe inkoop door verzekeraars en de

effecten van financiële arrangementen. De lagere uitgaven worden structureel verwerkt in de begroting.

In 2017 kwam de onderschrijding van de uitgaven aan huisartsenzorg uit op circa 200 miljoen euro. Deze onderschrijding is in lijn met voorgaande jaren. Deze onderschrijding hangt samen met de overschrijding bij de multidisciplinaire zorgverlening (circa 100 miljoen euro), waar de mogelijkheden groter zijn om meer zorg te leveren. In het bestuurlijk akkoord huisartsenzorg en multidisciplinaire zorgverlening 2019–2022 is afgesproken dat de onderschrijding in 2017 van 200 miljoen euro bij huisartsenzorg en de overschrijding van 100 miljoen euro bij multidisciplinaire zorgverlening structureel worden verwerkt in de begroting.

In 2017 kwam de onderschrijding van de uitgaven aan wijkverpleging uit op circa 100 miljoen euro. In het bestuurlijk akkoord wijkverpleging is afgesproken de onderschrijding in 2017 voor een bedrag van 100 miljoen euro structureel te verwerken in de begroting.

In 2017 kwam de onderschrijding van de uitgaven aan geestelijke gezondheidszorg (ggz) voorlopig uit op circa 300 miljoen euro. Dit lag in het verlengde van de onderschrijding uit eerdere jaren. De onderschrijding hangt onder meer samen met substitutie naar de praktijkondersteuner huisarts (POH-ggz) voor psychische klachten, een verschuiving van gespecialiseerde ggz naar basis-ggz en de scherpe inkoop van zorgverzekeraars. In het bestuurlijk akkoord geestelijke gezondheidszorg 2019–2022 is afgesproken dat de onderschrijding in 2017 structureel wordt verwerkt in de begroting. De actualisering is voor 2018 gecorrigeerd met 57 miljoen euro, omdat voor dit jaar (incidenteel) middelen naar de begroting zijn overgeheveld voor het informatie-gegevensuitwisselingprogramma in de ggz (50 miljoen euro) en voor kwaliteitsmiddelen (7 miljoen euro).

De post actualisering overige Zvw-uitgaven betreft het saldo van diverse kleinere mee- en tegenvallers in de Zvw waaronder lagere uitgaven bij de geriatrische revalidatiezorg (– 19 miljoen euro) en bij de overige curatieve zorg (– 21 miljoen euro).

De opbrengst uit het eigen risico valt lager uit doordat een groter deel van de zorgkosten wordt gemaakt door mensen die het eigen risico al vol maken en doordat de totale Zvw-uitgaven naar beneden zijn bijgesteld (inclusief hoofdlijnenakkoorden 2019–2022).

In het regeerakkoord is vanaf 2019 een verhoging van het verlaagde BTW-tarief van 6 procent naar 9 procent opgenomen. Dit betekent dat de uitgaven aan zowel intramurale als extramurale genees- en hulpmiddelen toenemen. Het effect wordt geraamd op 182 miljoen euro.

De uitgaven aan geneesmiddelen zijn in 2018 naar verwachting lager dan geraamd. Dit is onder andere het gevolg van prijsdruk op geneesmiddelen. Dit leidt tot een neerwaartse bijstelling van de uitgavenraming.

Vanaf februari 2019 treedt de Europese gedelegeerde verordening betreffende veiligheidkenmerken in werking. Dit is een onderdeel van de Europese richtlijn vervalste geneesmiddelen, de zogeheten Falsified Medicines Directive (FMD). Deze richtlijn heeft als doel om te voorkomen dat vervalste geneesmiddelen in het legale circuit terechtkomen. De uitvoering/implementatie hiervan werkt kostenverhogend en leidt tot extra uitgaven van 70 miljoen euro.

Om de ambities in het hoofdlijnenakkoord (HLA) huisartsen te realiseren, is afgesproken dat 50 miljoen euro per jaar beschikbaar blijft voor de sector. Deze middelen zijn onder andere beschikbaar om de juiste zorg op de juiste plek te realiseren, het versterken van de organisatiegraad van de eerste lijn en de inzet van praktijksondersteuners of e-health.

Om de ambities in het hoofdlijnenakkoord (HLA) wijkverpleging te realiseren, is afgesproken dat 50 miljoen euro per jaar beschikbaar blijft voor de sector. Deze middelen zijn onder andere beschikbaar om de juiste zorg op de juiste plek te realiseren, e-health te stimuleren en arbeidsproblematiek aan te pakken.

Om de ambities uit het hoofdlijnenakkoord (HLA) ggz te realiseren, is afgesproken dat 50 miljoen euro per jaar beschikbaar blijft voor de sector. Deze middelen zijn onder andere beschikbaar om de juiste zorg op de juiste plek te realiseren, de wachttijden te verminderen, arbeidsmarktproblematiek aan te pakken en richtlijnontwikkeling op peil te houden en te verbeteren.

De voor de jaren 2019–2022 gesloten hoofdlijnenakkoorden leveren een extra besparing op in 2022 en verder van 818 miljoen euro ten opzichte van de taakstellende besparing uit het Regeerakkoord. Ook voor het jaar 2022 zijn afspraken gemaakt over beperking van de groei, terwijl de taakstelling in het regeerakkoord na 2021 geen verdere oploop heeft. Uit uitvoeringsgegevens blijkt dat er ruimte is tussen het beschikbare Wlz-kader voor zorg in natura en persoonsgebonden budgetten en de raming in de begroting. Dit wordt structureel verwerkt in de begroting en betekent een verlaging van de uitgavenraming in 2018 met 100 miljoen euro.

Naar aanleiding van actualisatiecijfers wordt de in de VWS-begroting veronderstelde onderuitputting van de Wlz-leveringsvorm zorg in natura vanaf 2018 verlaagd van 0,6 procent naar 0,3 procent. De in de begroting geraamde uitgaven vallen hierdoor 54 miljoen euro hoger uit. Het budget dat beschikbaar is voor inkoop van zorg in natura verandert niet.

Het Rijk en de VNG hebben in het Interbestuurlijk programma (IBP) afspraken gemaakt over de financiële consequenties van het Regeerakkoord. In het kader van het IBP heeft VWS 100 miljoen euro in 2018 beschikbaar gesteld voor gemeenten.

De beschikbare groeirimte voor de Wlz wordt meer in lijn gebracht met de gerealiseerde uitgaven van de afgelopen jaren 2015–2017. Met deze ramingbijstelling is er voldoende groei beschikbaar om de verwachte uitgavenstijging conform de afgelopen jaren te accommoderen.

Op basis van een kostenonderzoek stelt de NZa per 2019 nieuwe tarieven vast voor de gehandicaptenzorg, geestelijke gezondheidszorg en extramurale ouderenzorg. Voor de gehandicaptenzorg en de geestelijke gezondheidszorg leidt dit per saldo tot hogere maximumtarieven. Om te zorgen dat zorgaanbieders de kwaliteit van zorg kunnen blijven leveren wordt het Wlz-kader verhoogd. De hogere tarieven leiden naar verwachting tot hogere zorguitgaven per 2019 van 128 miljoen euro.

Overige mutaties

De post overige mutaties betreft het saldo van diverse kleinere mutaties waaronder extra middelen voor het verminderen van overgangsproblematiek van Wmo/Zvw naar Wlz («zorgval»), extra middelen voor het toegankelijk maken van de Wlz voor ggz-cliënten die langdurige zorg nodig hebben, lagere opbrengst van eigen bijdrage Wlz, lagere uitgaven

als gevolg van het uit het basispakket halen van vitamines, mineralen en paracetamol, en hogere uitgaven als gevolg van regelgeving op het gebied van marktordening van hulpmiddelen.

1.3 Budgettaire overzicht maatregelen Regeerakkoord in 2019

Onderstaande tabel geeft weer hoeveel budget er in 2019 voor de thema's uit het regeerakkoord beschikbaar is gesteld.

Tabel 1.6 Budgettaire overzicht maatregelen Regeerakkoord in 2019				
	RA-maatregelen in 2019 (in miljoen euro, + is saldooverslechterend)	Stand in RA	Kasschuiven	Stand RA incl. kasschuiven
A	Openbaar bestuur	1.211	0	1.211
B	Veiligheid	431	99	530
C	Defensie	1.210	5	1.215
D	Bereikbaarheid	1.000	- 23	977
E	Milieu	425	- 14	411
F	Landbouw	160	- 33	127
G	Onderwijs, onderzoek en innovatie	1.805	57	1.862
H	Zorg	101	20	121
I	Sociale Zekerheid	110	0	110
J	Overdrachten bedrijven	0	0	0
	InvestNL	(500)	0	- 500
K	Internationale samenwerking	438	0	438
L	Overige uitgaven	373	- 84	289
M	IB-pakket	2.005	0	2.005
N	Pakket bedrijfsleven	- 2.217	0	- 2.217
O	Milieupakket bedrijven	- 142	0	- 142

De kolom Stand in RA toont het budget zoals dat in het Regeerakkoord (RA) voor de RA-maatregelen in 2019 is opgenomen.

De kolom Kasschuiven geeft weer welke kasschuiven er sinds het Regeerakkoord zijn verwerkt op deze middelen. De grootste kasschuiven hebben plaatsgevonden op de thema's Veiligheid, Onderwijs, onderzoek en innovatie, en Overige uitgaven.

De kasschuif van 99 miljoen euro voor Veiligheid betreft met name RA-middelen voor het ondermijningsbestrijdingsfonds die uit 2018 naar 2019 zijn geschoven. De kasschuif van 57 miljoen euro op Onderwijs, onderzoek en innovatie is het saldo van verschillende kasschuiven, waarvan de grootste de schuif voor de aanpak van werkdruk primair onderwijs betreft. De kasschuif van - 84 miljoen euro op Overige uitgaven is het gevolg van de schuif van RA-middelen voor Regionale knelpunten uit 2019 naar latere jaren.

Nadere toelichtingen bij deze kasschuiven zijn opgenomen in Bijlage 15 Verticale Toelichting.

De laatste kolom geeft de som van de eerste twee kolommen. De bedragen in de laatste kolom zijn uitsluitend geactualiseerd voor de kasschuiven die hebben plaatsgevonden op de uitgaven. Overige budgettaire mutaties die sinds het regeerakkoord hebben plaatsgevonden op de RA-maatregelen, zoals het uitkeren van de loon- en prijsindexatie, zijn hierin buiten beschouwing gelaten.

1.4 Aansluiting visuele samenvatting met begrotingen en bijlagen Miljoenennota

De visuele samenvatting bij de Miljoenennota biedt een toegankelijk overzicht van de belangrijkste cijfers voor het miljoenennotajaar. Deze presentatie verschilt op een aantal punten van de begrotingssystematiek zoals die wordt gehanteerd in de rest van de Miljoenennota en haar bijlagen. Deze bijlage behandelt de samenhang tussen de cijfers uit de visuele samenvatting en de rest van de Miljoenennota en geeft deze aansluiting weer in tabel 1.7.

De visuele samenvatting gaat uit van een netto-uitgavenbegrip; dat wil zeggen, de (bruto)uitgaven verminderd met de zogenaamde niet-belastingontvangsten. Dit zijn ontvangsten die tot de uitgavenkant van de begroting worden gerekend, waaronder boete-opbrengsten, leges en teruggevorderde toeslagen. Ook de aardgasbaten behoren begrotingstechnisch tot de niet-belastingontvangsten en komen als zodanig terug op de begroting van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK). In de visuele samenvatting is er echter voor gekozen om, mede vanwege de omvang, de aardgasbaten op te nemen aan de inkomstenkant van de rijksoverheid. Hierdoor vallen de totale inkomsten en uitgaven in de visuele samenvatting hoger uit ten opzichte van de Miljoenennotatabellen.

Een ander verschil in presentatie tussen de visuele samenvatting en de Miljoenennota betreft de individuele begrotingsposten. De visuele samenvatting gaat uit van een thematische indeling die niet exact aansluit bij de afzonderlijke begrotingshoofdstukken. Zo wordt het Btw-compensatiefonds in de visuele samenvatting samengevoegd met het Gemeentefonds en het Provinciefonds, terwijl het begrotingstechnisch wordt verantwoord op de begroting van Financiën. Een meer complex voorbeeld is de verwerking van de middelen bestemd voor internationale samenwerking (HGIS). In de visuele samenvatting worden al deze middelen gegroepeerd onder de uitgavenpost «Buitenlandse Zaken/ Internationale Samenwerking», omdat het Ministerie van Buitenlandse Zaken deze middelen coördineert. In de begrotingssystematiek worden deze middelen echter toegewezen aan verschillende begrotingshoofdstukken, zoals die van het Ministerie van Justitie en Veiligheid en het Ministerie van Defensie. Het overzicht van de toewijzing van deze middelen is terug te vinden in tabel 2.9.

Tabel 1.7 Aansluiting visuele samenvatting met begrotingen		
	2019	Bron
Inkomsten	304,7	Tabel 4.6.1
Uitgaven	295,0	
Sociale Zekerheid en Arbeidsmarkt	81,8	
Plafond S totaal begrotings- en premiegefinancierd	81,2	Tabel 2.6 bijlagen MN
Plafond R Sociale Zekerheid en Werkgelegenheid	0,6	Tabel 2.5 bijlagen MN
Zorg	79,7	
Plafond Z totaal begrotings- en premiegefinancierd	71,4	Tabel 2.7 bijlagen MN
Plafond R Volksgezondheid, Welzijn en Sport	3,3	Tabel 2.5 bijlagen MN
Zorgtoeslag en TSZ	5,1	Hoofdstuk 16 artikel 8.1 en 8.3
af: HGIS Volksgezondheid, Welzijn en Sport	0,0	Tabel 2.9 bijlagen MN
Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	38,5	
Plafond R Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	38,5	Tabel 2.5 bijlagen MN
af: HGIS Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	0,1	Tabel 2.9 bijlagen MN
Gemeentefonds, Provinciefonds en Btw-compensatiefonds	32,5	
Plafond R Gemeentefonds en accres Gemeentefonds	26,8	Tabel 2.5 bijlagen MN
Plafond R Provinciefonds en accres Provinciefonds	2,5	Tabel 2.5 bijlagen MN
Btw-compensatiefonds	3,2	Hoofdstuk 9 artikel 6
Buitenlandse Zaken en Internationale Samenwerking	13,2	
Plafond R Buitenlandse Zaken	9,5	Tabel 2.5 bijlagen MN
af: HGIS Buitenlandse Zaken	1,5	Tabel 2.9 bijlagen MN
bij: totale plafondrelevante uitgaven Internationale Samenwerking (HGIS)	5,3	Tabel 2.9 bijlagen MN
Justitie en Veiligheid	11,1	
Plafond R Justitie en Veiligheid	11,1	Tabel 2.5 bijlagen MN
Defensie	10,0	
Plafond R Defensie	10,2	Tabel 2.5 bijlagen MN
af: HGIS Defensie	0,2	Tabel 2.9 bijlagen MN
Infrastructuur en Waterstaat	9,5	
Plafond R Infrastructuur en Waterstaat	9,5	Tabel 2.5 bijlagen MN
Rentelasten	5,5	
Rentelasten staatsschuld	5,6	Hoofdstuk 9A artikel 11
Rentelasten schatkistbankieren	-0,1	Hoofdstuk 9A artikel 12
Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties	4,9	
Plafond R Binnenlandse Zaken	4,8	Tabel 2.5 bijlagen MN

Budgettaire kerngegevens en plafondtoetsen

	2019	Bron
Economische Zaken en Klimaat	4,0	
Plafond R Economische Zaken en Klimaat	4,1	Tabel 2.5 bijlagen MN
Financiën	1,7	
Plafond R Financiën	10,2	Tabel 2.5 bijlagen MN
af: Btw-compensatiefonds	3,2	Hoofdstuk 9B artikel 6
Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	0,8	
Plafond R Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	0,8	Tabel 2.5 bijlagen MN
Overig	1,8	
Totaal inkomsten visuele samenvatting	304,7	
Gas	1,7	
Totale inkomsten	295,0	Tabel 1.1 Budgettaire kerngegevens
Totale netto-uitgaven visuele samenvatting	303,1	
Gas	1,7	
Totale netto-uitgaven	293,3	Tabel 1.1 Budgettaire kerngegevens
EMU-saldo centrale overheid	9,8	Tabel 1.1 Budgettaire kerngegevens

2. Uitgaven en niet-belastingontvangsten

Deze bijlage biedt een overzicht van de verschillende manieren waarop de uitgaven en de niet-belastingontvangsten van de overheid worden weergegeven. De overheidsuitgaven kunnen op kasbasis, maar ook op transactiebasis worden geregistreerd. In het eerste geval worden transacties geboekt in de periode waarin betaling plaatsvindt, in het tweede geval de periode waarin rechten en verplichtingen zijn ontstaan. Op de departementale begrotingen worden de uitgaven op kasbasis geregistreerd: welke bedragen worden van de bankrekeningen van het Rijk afgeschreven. Bij het saldo van de overheid (EMU-saldo) wordt niet uitgegaan van de uitgaven op kasbasis, maar op transactiebasis: de uitgaven worden geboekt in de periode waarin rechten en verplichtingen zijn ontstaan. Bij de tabellen hieronder worden de gebruikte begrippen verder toegelicht.

Tabel 2.1 Netto-uitgaven naar type en plafond								
(in miljoenen euro)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	bron
Begrotingsgefinancierde netto-uitgaven								
Plafond Rijksbegroting	106.690	124.807	140.317	143.802	146.176	150.141	153.250	Tabel 2.5
Plafond Sociale Zekerheid	20.835	22.078	23.118	24.174	25.067	25.712	26.386	Tabel 2.6
Plafond Zorg	7.277	7.593	2.331	2.286	2.279	2.221	2.217	Tabel 2.7
Netto-uitgaven buiten het uitgavenplafond	14.294	9.403	15.079	18.880	23.193	25.563	29.353	Tabel 2.8
Totaal begrotingsgefinancierde netto-uitgaven	149.096	163.882	180.845	189.142	196.714	203.637	211.205	Tabel 2.4
Premiegefinancierde netto-uitgaven								
Plafond Sociale Zekerheid	56.307	56.537	58.114	60.691	62.432	64.539	67.566	Tabel 2.6
Plafond Zorg	60.710	64.138	69.107	73.343	77.487	81.696	86.736	Tabel 2.7
Totaal premiegefinancierde netto-uitgaven	117.017	120.675	127.220	134.034	139.919	146.234	154.302	
Totaal netto-uitgaven	266.113	284.557	308.065	323.176	336.633	349.871	365.507	

Uitgaven en niet-belastingontvangsten

(in miljoenen euro)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	bron
Plafond Rijksbegroting	106.690	124.807	140.317	143.802	146.176	150.141	153.250	Tabel 2.5
Plafond Sociale Zekerheid	77.142	78.616	81.232	84.865	87.498	90.251	93.952	Tabel 2.6
Plafond Zorg	67.986	71.731	71.438	75.629	79.766	83.917	88.953	Tabel 2.7
Totaal netto-uitgaven onder het uitgavenplafond	251.819	275.154	292.986	304.296	313.440	324.309	336.154	
Netto-uitgaven buiten het uitgavenplafond	14.294	9.403	15.079	18.880	23.193	25.563	29.353	Tabel 2.8
Totaal netto-uitgaven	266.113	284.557	308.065	323.176	336.633	349.871	365.507	

Tabel 2.1. bevat alle netto-uitgaven van de rijksoverheid: de optelsom van de uitgaven minus de niet-belastingontvangsten. Om de uitgaven te beheersen is er een uitgavenplafond. De uitgaven mogen het uitgavenplafond niet overschrijden. Het uitgavenplafond is op zijn beurt gesplitst in drie verschillende deelplafonds: het plafond Rijksbegroting, het plafond Sociale Zekerheid en het plafond Zorg. De meeste netto-uitgaven vallen onder een van de drie plafonds. Er zijn echter ook uitgaven en ontvangsten die niet onder een plafond vallen, deze worden de niet-plafondrelevante uitgaven genoemd.

In het bovenste deel van de tabel zijn de uitgaven uitgesplitst in de begrotingsgefinancierde en de premiegefinancierde uitgaven. De begrotingsgefinancierde uitgaven worden betaald uit belastingen en zijn de optelling van alle uitgaven en niet-belastingontvangsten op de departementale begrotingen. Dit zijn de uitgaven waarvoor het parlement autorisatie verleent door de begrotingen aan te nemen. Naast de begrotingsgefinancierde uitgaven zijn er ook premiegefinancierde uitgaven. De uitgaven aan zorg en sociale zekerheid worden voor een groot deel gefinancierd uit sociale premies. In het onderste deel van de tabel zijn de begrotings- en premiegefinancierde uitgaven per plafond opgeteld.

Tabel 2.2 Uitgaven begrotingen

	(in miljoenen euro)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	De Koning	42	43	43	43	43	45	45
2A	Staten-Generaal	151	149	146	146	150	147	147
2B	Overige Hoge Colleges van Staat en Kabinetten van de Gouverneurs	113	128	121	122	122	123	122
3	Algemene Zaken	62	68	67	67	69	71	71
4	Koninkrijksrelaties	359	489	109	105	103	90	90
5	Buitenlandse Zaken	8.364	9.328	9.977	11.036	10.780	11.019	11.339
6	Justitie en Veiligheid	13.053	12.725	12.738	12.339	12.184	11.906	11.988
7	Binnenlandse Zaken	875	5.703	5.482	5.586	5.550	5.629	5.777

Uitgaven en niet-belastingontvangsten

(in miljoenen euro)		2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
8	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	38.053	42.561	41.984	41.595	41.582	41.788	42.115
9A	Nationale Schuld (Transactiebasis)	8.542	8.048	7.370	7.276	7.349	7.625	6.977
9B	Financiën	6.724	7.359	7.534	7.046	6.698	6.834	6.815
10	Defensie	8.539	9.525	10.477	10.933	11.123	10.730	10.502
12	Infrastructuur en Waterstaat	7.245	8.305	9.553	9.295	9.331	9.169	9.380
13	Economische Zaken en Klimaat	5.067	5.115	4.486	5.103	4.996	5.078	5.161
14	Landbouw, Natuur en Voedselveiligheid	0	0	882	856	843	828	835
15	Sociale Zaken en Werkgelegenheid	31.817	34.599	36.136	36.342	36.592	36.824	37.645
16	Volksgezondheid, Welzijn en Sport	14.993	14.798	16.414	18.978	21.425	22.764	24.185
17	Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking	2.822	3.060	3.096	3.241	3.342	3.416	3.571
18	Wonen en Rijksdienst	4.272	0	0	0	0	0	0
50	Gemeentefonds	27.906	29.169	30.148	30.042	29.875	29.700	29.523
51	Provinciefonds	2.570	2.314	2.408	2.372	2.271	2.251	2.241
55	Infrastructuurfonds	5.636	6.201	7.368	7.178	7.156	6.688	6.806
58	Diergezondheidsfonds	39	54	35	35	35	35	35
64	BES-fonds	41	42	38	33	33	33	33
65	Deltafonds	950	1.103	1.043	1.118	1.105	1.264	1.272
AP	Aanvullende posten	0	620	5.917	9.527	13.387	18.310	22.331
90	Consolidatie ¹	- 5.260	- 6.388	- 7.796	- 7.565	- 7.582	- 7.417	- 7.622
HGIS	Internationale Samenwerking ²	(4.620)	(5.338)	(5.308)	(5.354)	(5.436)	(5.594)	(5.835)
Totaal		182.974	195.118	205.776	212.848	218.561	224.949	231.383

¹ Dit betreft een correctie voor dubbelstellingen die ontstaan door het «bruto» boeken van bijdragen. Het bruto-boeken houdt in dat zowel het departement dat bijdraagt, als het departement dat ontvangt de uitgaven op zijn begroting opneemt.

² In deze tabel zijn de uitgaven voor Internationale Samenwerking (HGIS) toegerekend aan de begrotingen waarop deze worden verantwoord. De totale uitgaven voor HGIS zijn tussen haken vermeld en lopen niet mee in de totaalstelling.

Tabel 2.2 geeft alle uitgaven zoals die vermeld zijn in de individuele begrotingshoofdstukken van de Rijksbegroting. In die hoofdstukken zelf zijn de uitgaven verdeeld over verschillende beleids- en niet-beleidsartikelen, maar in de tabel wordt alleen het totaal per hoofdstuk weergegeven. Deze tabel bevat dus alle geraamde uitgaven waarvoor het parlement goedkeuring geeft door het betreffende begrotingswetvoorstel aan te nemen. Deze uitgaven worden daarom ook wel de begrotingsgefinancierde uitgaven genoemd. Voor vrijwel alle begrotingshoofdstukken geldt dat de genoemde bedragen ook de raming is van wat de rijksoverheid op kasbasis denkt te gaan uitgeven. Alleen voor het begrotingshoofdstuk van Nationale Schuld geldt dat die begroting deels

Uitgaven en niet-belastingontvangsten

op transactiebasis wordt opgesteld (dit wordt verderop nog verder toegelicht). Omdat inzicht wordt gegeven in de uitgaven en verderop in bijlage 7 het saldo van de overheid, zijn de uitgaven aan het aflossen van de staatsschuld niet in deze tabel opgenomen.

Tabel 2.3 Niet-belastingontvangsten begrotingen								
	(in miljoenen euro)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	De Koning	0	0	0	0	0	0	0
2A	Staten-Generaal	4	4	4	4	4	4	4
2B	Overige Hoge Colleges van Staat en Kabinetten van de Gouverneurs	6	6	6	6	6	6	6
3	Algemene Zaken	6	7	7	7	7	7	7
4	Koninkrijksrelaties	59	48	38	32	30	30	30
5	Buitenlandse Zaken	3.866	1.187	460	748	761	773	789
6	Justitie en Veiligheid	1.954	2.276	1.601	1.545	1.540	1.499	1.495
7	Binnenlandse Zaken	150	841	679	696	658	640	634
8	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	1.339	1.317	1.329	1.390	1.437	1.516	1.555
9A	Nationale Schuld (Transactiebasis)	9.057	14.837	11.097	9.013	7.414	7.138	5.650
9B	Financiën	8.720	3.167	2.389	2.410	2.217	2.256	2.623
10	Defensie	378	522	312	281	279	280	333
12	Infrastructuur en Waterstaat	243	31	19	16	16	14	14
13	Economische Zaken en Klimaat	3.682	4.062	4.180	4.560	4.430	4.169	4.121
14	Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	0	0	89	76	73	67	62
15	Sociale Zaken en Werkgelegenheid	1.856	1.879	1.871	1.926	1.997	2.043	2.057
16	Volksgezondheid, Welzijn en Sport	867	126	88	83	83	83	83
17	Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking	107	82	80	79	76	76	75
18	Wonen en Rijksdienst	783	0	0	0	0	0	0
50	Gemeentefonds	0	0	0	0	0	0	0
51	Provinciefonds	0	0	0	0	0	0	0
55	Infrastructuurfonds	5.164	6.122	7.368	7.178	7.156	6.688	6.806
58	Diergezondheidsfonds	46	35	35	35	35	35	35
64	BES-fonds	0	0	0	0	0	0	0
65	Deltafonds	851	1.075	1.043	1.118	1.105	1.264	1.272
AP	Aanvullende posten	0	0	34	68	105	142	148

Uitgaven en niet-belastingontvangsten

(in miljoenen euro)		2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
90	Consolidatie ¹	- 5.260	- 6.388	- 7.796	- 7.565	- 7.582	- 7.417	- 7.622
HGIS	Internationale Samenwerking ²	(213)	(196)	(148)	(148)	(148)	(148)	(148)
Totaal		33.878	31.236	24.931	23.706	21.846	21.313	20.178

¹ Dit betreft een correctie voor dubbeltellingen die ontstaan door het «bruto» boeken van bijdragen. Het bruto-boeken houdt in dat zowel het departement dat bijdraagt, als het departement dat ontvangt de uitgaven op zijn begroting opneemt.

² In deze tabel zijn de uitgaven voor Internationale Samenwerking (HGIS) toegerekend aan de begrotingen waarop deze worden verantwoord. De totale uitgaven voor HGIS zijn tussen haken vermeld en lopen niet mee in de totaalstelling.

Tabel 2.3 bevat alle niet-belastingontvangsten op de verschillende begrotingshoofdstukken van de Rijksbegroting. Dit betreft alle ontvangsten die geen belasting- of premie-ontvangst zijn. Denk bijvoorbeeld aan het dividend dat uitgekeerd wordt door staatsdeelnemingen, het terugbetalen van studieschulden of de opbrengst van boetes en schikkingen. Ook hier geldt dat alle bedragen op kasbasis zijn, behalve de begroting van Nationale Schuld, die deels op transactiebasis is opgesteld. Omdat inzicht wordt gegeven in de niet-belastingontvangsten en verderop in bijlage 7 het saldo van de overheid, worden de ontvangsten vanuit het uitgeven van nieuwe staatschuld niet meegeteld.

Tabel 2.4 Netto-uitgaven begrotingen

(in miljoenen euro)		2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	De Koning	42	43	43	43	43	45	45
2A	Staten-Generaal	147	144	141	141	146	143	143
2B	Overige Hoge Colleges van Staat en Kabinetten van de Gouverneurs	107	122	115	116	116	117	117
3	Algemene Zaken	55	61	60	60	62	64	64
4	Koninkrijksrelaties	300	441	70	73	73	60	60
5	Buitenlandse Zaken	4.498	8.141	9.517	10.288	10.019	10.246	10.550
6	Justitie en Veiligheid	11.100	10.449	11.137	10.794	10.644	10.407	10.493
7	Binnenlandse Zaken	725	4.862	4.802	4.890	4.892	4.989	5.143
8	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	36.714	41.244	40.655	40.204	40.146	40.272	40.560
9A	Nationale Schuld (Transactiebasis)	- 515	- 6.790	- 3.727	- 1.737	- 65	487	1.327
9B	Financiën	- 1.995	4.192	5.145	4.636	4.481	4.577	4.192
10	Defensie	8.161	9.003	10.165	10.653	10.844	10.450	10.169
12	Infrastructuur en Waterstaat	7.002	8.274	9.533	9.280	9.314	9.154	9.365
13	Economische Zaken en Klimaat	1.385	1.054	307	543	566	909	1.040
14	Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	0	0	794	781	770	761	772
15	Sociale Zaken en Werkgelegenheid	29.961	32.720	34.265	34.416	34.594	34.782	35.588

Uitgaven en niet-belastingontvangsten

	(in miljoenen euro)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
16	Volksgezondheid, Welzijn en Sport	14.125	14.672	16.326	18.895	21.342	22.681	24.102
17	Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking	2.715	2.978	3.016	3.161	3.266	3.341	3.496
18	Wonen en Rijksdienst	3.489	0	0	0	0	0	0
50	Gemeentefonds	27.906	29.169	30.148	30.042	29.875	29.700	29.523
51	Provinciefonds	2.570	2.314	2.408	2.372	2.271	2.251	2.241
55	Infrastructuurfonds	472	79	0	0	0	0	0
58	Diergezondheidsfonds	- 7	19	0	0	0	0	0
64	BES-fonds	41	42	38	33	33	33	33
65	Deltafonds	99	28	0	0	0	0	0
AP	Aanvullende posten	0	620	5.884	9.458	13.282	18.168	22.182
HGIS	Internationale Samenwerking ¹	(4.407)	(5.142)	(5.161)	(5.206)	(5.288)	(5.446)	(5.687)
	Totaal	149.096	163.882	180.845	189.142	196.714	203.637	211.205

¹ In deze tabel zijn de uitgaven voor Internationale Samenwerking (HGIS) toegerekend aan de begrotingen waarop deze worden verantwoord. De totale uitgaven voor HGIS zijn tussen haken vermeld en lopen niet mee in de totaaltelling.

Tabel 2.4 geeft per begrotingshoofdstuk de netto-uitgaven weer, oftewel de uitgaven (tabel 2.2) minus de niet-belastingontvangsten (tabel 2.3).

De volgende tabellen (2.5 tot en met 2.7) geven per deelplafond aan welke uitgaven er onder vallen, op welk begrotingshoofdstuk deze staan, en of de uitgaven begrotings- of premiegefinancierd zijn.

Tabel 2.5 Netto-uitgaven onder plafond Rijksbegroting

	(in miljoenen euro)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	De Koning	42	43	43	43	43	45	45
2A	Staten-Generaal	147	144	141	141	146	143	143
2B	Overige Hoge Colleges van Staat en Kabinetten van de Gouverneurs	107	122	115	116	116	117	117
3	Algemene Zaken	55	61	60	60	62	64	64
4	Koninkrijksrelaties	98	282	50	52	51	38	37
5	Buitenlandse Zaken	4.498	8.141	9.517	10.288	10.019	10.246	10.550
6	Justitie en Veiligheid	11.100	10.449	11.137	10.794	10.644	10.407	10.493
7	Binnenlandse Zaken	725	4.862	4.802	4.890	4.892	4.989	5.143
8	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	34.872	39.139	38.538	37.924	37.677	37.634	37.905
9A	Nationale Schuld (Transactiebasis)	13	5.969	5.548	5.627	5.642	5.835	5.140
9B	Financiën	4.506	4.836	5.172	5.038	4.955	5.094	4.712

Uitgaven en niet-belastingontvangsten

	(in miljoenen euro)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
10	Defensie	8.058	8.997	10.168	10.665	10.867	10.484	10.218
12	Infrastructuur en Waterstaat	7.193	8.274	9.533	9.280	9.314	9.154	9.365
13	Economische Zaken en Klimaat	4.476	4.541	4.075	4.787	4.749	4.845	4.934
14	Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	0	0	794	781	770	761	772
15	Sociale Zaken en Werkgelegenheid	492	554	609	532	482	487	484
16	Volksgezondheid, Welzijn en Sport	2.411	2.803	3.253	3.092	2.955	2.810	2.747
17	Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking	2.733	2.993	3.030	3.174	3.276	3.350	3.505
18	Wonen en Rijksdienst	3.489	0	0	0	0	0	0
50	Gemeentefonds	18.494	19.543	26.501	26.482	26.359	26.227	26.090
51	Provinciefonds	2.570	2.314	2.408	2.372	2.271	2.251	2.241
55	Infrastructuurfonds	472	79	0	0	0	0	0
58	Diergezondheidsfonds	0	0	0	0	0	0	0
60	Accres Gemeentefonds	0	0	303	1.435	2.373	3.496	4.721
61	Accres Provinciefonds	0	0	42	153	245	351	466
64	BES-fonds	41	42	38	33	33	33	33
65	Deltafonds	99	28	0	0	0	0	0
80	Prijsbijstelling	0	0	546	1.049	1.516	1.998	2.481
81	Arbeidsvoorwaarden	0	0	1.907	3.722	5.398	7.086	8.769
86	Algemeen	0	590	1.985	1.271	1.321	2.194	2.073
HGIS	Internationale Samenwerking ¹	(4.372)	(5.109)	(5.127)	(5.206)	(5.288)	(5.446)	(5.687)
	Begrotingsgefinancierde netto-uitgaven	106.690	124.807	140.317	143.802	146.176	150.141	153.250
	Totaal netto-uitgaven onder plafond Rijksbegroting	106.690	124.807	140.317	143.802	146.176	150.141	153.250

¹ In deze tabel zijn de uitgaven voor Internationale Samenwerking (HGIS) toegerekend aan de begrotingen waarop deze worden verantwoord. De totale uitgaven voor HGIS zijn tussen haken vermeld en lopen niet mee in de totaalstelling.

Tabel 2.6 Netto-uitgaven onder plafond Sociale Zekerheid

	(in miljoenen euro)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
15	Sociale Zaken en Werkgelegenheid	18.199	19.535	20.644	21.138	21.538	21.679	21.830
50	Gemeentefonds	2.636	2.543	1.933	1.846	1.802	1.760	1.719

Uitgaven en niet-belastingontvangsten

(in miljoenen euro)		2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
AP	Aanvullende posten	0	0	542	1.189	1.727	2.274	2.837
	Begrotingsgefinancierde netto-uitgaven	20.835	22.078	23.118	24.174	25.067	25.712	26.386
40	Sociale verzekeringen	56.307	56.537	58.114	60.691	62.432	64.539	67.566
	Premiegefinancierde netto-uitgaven	56.307	56.537	58.114	60.691	62.432	64.539	67.566
	Totaal netto-uitgaven onder plafond Sociale zekerheid	77.142	78.616	81.232	84.865	87.498	90.251	93.952

Tabel 2.7 Netto-uitgaven onder plafond Zorg

(in miljoenen euro)		2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
16	Volksgezondheid, Welzijn en Sport	500	511	597	539	517	444	427
50	Gemeentefonds	6.777	7.082	1.714	1.714	1.714	1.714	1.714
AP	Aanvullende posten	0	0	20	33	48	64	77
	Begrotingsgefinancierde netto-uitgaven	7.277	7.593	2.331	2.286	2.279	2.221	2.217
41	Zorg	60.710	64.138	69.107	73.343	77.487	81.696	86.736
	Premiegefinancierde netto-uitgaven	60.710	64.138	69.107	73.343	77.487	81.696	86.736
	Totaal netto-uitgaven onder plafond Zorg	67.986	71.731	71.438	75.629	79.766	83.917	88.953

Tabel 2.8 geeft per begrotingshoofdstuk de uitgaven weer die buiten het uitgavenplafond vallen. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om uitgaven die niet meetellen in het begrotingstekort (EMU-saldo), zoals het verstrekken van leningen, de bijdrage van het Rijk aan de sociale fondsen of de opbrengst van het verkopen van staatsdeelnemingen. Daarnaast zijn er uitgaven die wel EMU-saldorelevant zijn, maar buiten het uitgavenplafond zijn geplaatst, zoals de rente op de staatsschuld of de uitgaven aan de zorgtoeslag.

Uitgaven en niet-belastingontvangsten

Tabel 2.8 Netto-uitgaven buiten het uitgavenplafond								
	(in miljoenen euro)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
4	Koninkrijksrelaties	202	159	20	21	21	22	23
7	Binnenlandse Zaken	0	0	0	0	0	0	0
8	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	1.842	2.104	2.117	2.281	2.469	2.637	2.655
9A	Nationale Schuld (Transactiebasis)	- 528	- 12.758	- 9.275	- 7.365	- 5.707	- 5.348	- 3.814
9B	Financiën	- 6.501	- 644	- 26	- 402	- 474	- 517	- 520
10	Defensie	103	6	- 3	- 13	- 23	- 35	- 49
12	Infrastructuur en Waterstaat	- 191	0	0	0	0	0	0
13	Economische Zaken en Klimaat	- 3.091	- 3.488	- 3.768	- 4.245	- 4.183	- 3.936	- 3.895
15	Sociale Zaken en Werkgelegenheid	11.269	12.631	13.012	12.746	12.574	12.615	13.274
16	Volksgezondheid, Welzijn en Sport	11.215	11.358	12.477	15.264	17.870	19.428	20.929
17	Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking	- 18	- 16	- 13	- 13	- 10	- 10	- 9
58	Diergezondheidsfonds	- 7	19	0	0	0	0	0
AP	Aanvullende posten	0	30	538	606	655	705	758
HGIS	Internationale Samenwerking ¹	(35)	(34)	(34)				
	Begrotingsgefinancierde netto-uitgaven buiten het plafond	14.294	9.403	15.079	18.880	23.193	25.563	29.353
	Totaal netto-uitgaven buiten het uitgavenplafond	14.294	9.403	15.079	18.880	23.193	25.563	29.353

¹ In deze tabel zijn de uitgaven voor Internationale Samenwerking (HGIS) toegerekend aan de begrotingen waarop deze worden verantwoord. De totale uitgaven voor HGIS zijn tussen haken vermeld en lopen niet mee in de totaalstelling.

Tabel 2.9 Overzicht HGIS uitgaven per begrotingshoofdstuk								
	(in miljoenen euro)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
5	Buitenlandse Zaken	1.373	1.521	1.479	1.490	1.530	1.511	1.548
6	Justitie en Veiligheid	31	46	33	33	33	33	33
7	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties	2	0	0	0	0	0	0
8	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	58	60	60	60	60	60	60
9B	Financiën	7	220	376	130	199	287	337
10	Defensie	215	287	206	206	206	206	206

Uitgaven en niet-belastingontvangsten

(in miljoenen euro)		2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
12	Infrastructuur en Waterstaat	19	29	26	26	26	20	18
13	Economische Zaken en Klimaat	51	57	26	26	24	24	24
14	Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	0	0	30	30	30	30	30
15	Sociale Zaken en Werkgelegenheid	0	0	0	0	0	0	0
16	Volksgezondheid, Welzijn en Sport	8	23	21	11	5	5	5
17	Buitenlandse Handel & Ontwikkelingssamenwerking	2.822	3.062	3.004	3.145	3.243	3.314	3.466
Totaal plafondrelevante netto-uitgaven HGIS		4.586	5.306	5.262	5.157	5.357	5.492	5.730
9B	Financiën	35	34	34	0	0	0	0
Totaal niet-plafondrelevante netto-uitgaven HGIS		35	34	34	0	0	0	0

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de aardgasbaten. Onderstaande tabel 2.10 laat zien dat de aardgasbaten niet alleen op kasbasis, maar ook op transactiebasis worden geregistreerd. Dit wordt gedaan omdat het EMU-saldo – volgens Europese methodiek – wordt berekend op transactiebasis, terwijl de rijksbegroting op kasbasis wordt opgesteld.

Tabel 2.10 Aardgasbaten							
(in miljoenen euro)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Niet-belastingontvangsten	1.927	2.374	1.900	1.650	1.450	1.150	850
Vennootschapsbelasting	200	200	700	750	550	350	250
Totaal kasbasis	2.127	2.574	2.600	2.400	2.000	1.500	1.100
Niet-belastingontvangsten	- 273	- 204	400	- 100	150	100	150
Vennootschapsbelasting	50	- 50	50	50	50	0	0
Totaal kastransverschil (ktv)	- 223	- 254	450	- 50	200	100	150
Niet-belastingontvangsten	2.200	2.578	1.500	1.750	1.300	1.050	700
Vennootschapsbelasting	150	250	650	700	500	350	250
Totaal transactiebasis	2.350	2.828	2.150	2.450	1.800	1.400	950

3. Inkomstenkader bijlage MN 2019

Uitleg inkomstenkader

In het Regeerakkoord en de Startnota zijn de financiële afspraken en het begrotingsbeleid van het kabinet vastgelegd. Het inkomstenkader speelt een belangrijke rol binnen het begrotingsbeleid. Om de lastendruk voor burgers en bedrijven te beheersen, wordt bij het Regeerakkoord een pad afgesproken voor de beleidsmatige lastenontwikkeling, die in de Startnota voor de duur van de kabinetsperiode in het inkomstenkader wordt vastgelegd.

Gedurende de kabinetsperiode kunnen er om verschillende redenen wijzigingen optreden in het inkomstenkader.

1. Nieuw beleid dat van na het Regeerakkoord dateert (tariefs- dan wel grondslagwijzigingen). Bij additionele lastenverlichting is compenserende lastenverzwaring nodig, en vice versa
2. Zorgpremies zijn inkomstenkaderrelevant. Fluctuaties in zorgpremies hebben in de huidige systematiek geen gevolgen voor het EMU-saldo, omdat zowel de zorguitgaven als zorgpremies zijn ingekaderd en de uitgaven voor de Zvw lastendekkend zijn gefinancierd. Een voorbeeld illustreert dit. Stel dat zich een meevaller voordoet in de zorguitgaven. Dit geeft ruimte binnen de uitgavenplafonds. Tegelijkertijd leiden de lagere uitgaven automatisch tot lagere zorgpremies vanwege de lastendekkende financiering van de zvw. De lagere zorguitgaven leiden op die manier op twee plekken tot meer ruimte: meer ruimte voor uitgaven en lagere premie-inkomsten. Om de inkomsten op peil te houden, is dan dus compenserende lastenverzwaring nodig. Per saldo is het effect op het EMU-saldo dan nul. Incidentele wijzigingen in de premies die onder meer het gevolg zijn van het wegwerken van tekorten en overschotten in het zorgverzekeringsfonds en het verschil tussen de VWS-raming en de door verzekeraars vastgestelde nominale premie worden niet binnen het inkomstenkader gecompenseerd. Ook worden wijzigingen in de ZVW-premiegrondslag nadat de hoogte van de zorgpremies eenmaal zijn vastgesteld niet gecompenseerd binnen het inkomstenkader.
3. Maatregelen uit het Regeerakkoord en nieuwe maatregelen die onderdeel uitmaken van het inkomstenkader worden, voordat ze worden omgezet in wetgeving, eenmaal opnieuw geraamd («herijkt»). Hiermee wordt geborgd dat in de wet een zo goed mogelijke raming van de maatregel staat (het CPB certificeert deze ramingen ook). Het verschil tussen de oorspronkelijke raming in de Startnota en nieuwe raming moet volgens de begrotingsregels binnen het inkomstenkader worden gecompenseerd.

Het inkomstenkader beheerst alleen de beleidsmatige ontwikkeling van de lasten. Wijzigingen in de beleidsmatige lastenontwikkeling moeten gecompenseerd worden met tegengestelde lastenmaatregelen om te borgen dat de totale beleidsmatige ontwikkeling van de lastendruk gelijk blijft aan wat bij het Regeerakkoord en Startnota was voorgenomen. In 2019 wordt een groot deel van de lastenmaatregelen uit het Regeerakkoord in wetgeving omgezet. Deze maatregelen zijn dit jaar herijkt (zie punt 3 hierboven).

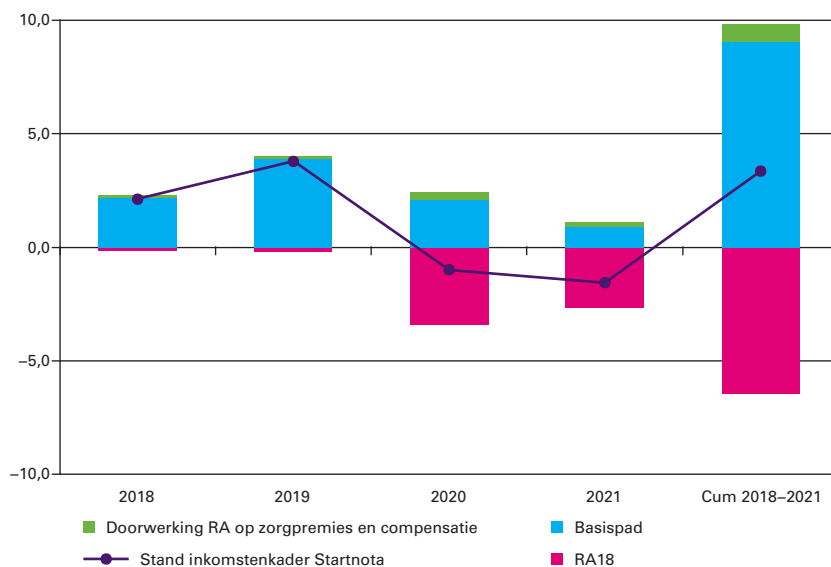

Verschillen in de (geraamde) belasting- en premiekomsten die *niet* het gevolg zijn van hierboven genoemde oorzaken, maar veroorzaakt worden doordat de conjunctuur zich anders ontwikkelt dan verwacht ten tijde van de Startnota, lopen in het saldo. Een hogere raming van de werkgelegenheid zal bijvoorbeeld leiden tot hogere inkomsten uit de inkomstenbelasting en hoeft niet gecompenseerd te worden binnen het inkomstenkader.

Stand inkomstenkader bij Startnota

Bij Startnota is een pad afgesproken voor de beleidsmatige lastenontwikkeling voor deze kabinetsperiode, die alle beleidsmatige aanpassingen in collectieve lasten (tariefs- dan wel grondslagwijziging) bevat, als ook budgettaire veranderingen in zorgpremies (die vanwege het verplichte karakter van de zorgverzekering tot ook inkomstenkaderrelevant zijn) en de zorgtoeslag. Figuur 1 laat de jaarlijkse ontwikkeling van het inkomstenkader zien zoals afgesproken bij Startnota. De beleidsmatige lastenontwikkeling in de periode 2018 tot en met 2021 wordt bepaald door het basispad, dat bestaat uit maatregelen van eerdere kabinetten, en het effect van het Regeerakkoord. Het basispad bestaat uit een beleidsmatige lastenverzwaring van € 9 mld over de kabinetsperiode. De lastenverzwaring in het basispad komt voornamelijk door maatregelen van vorige kabinetten en doordat stijgende zorgkosten leiden tot hogere de zorgpremies. De maatregelen van het Regeerakkoord leiden tot een lastenverlichting van € 6,5 mld ten opzichte van dit basispad.

Figuur 1: Beleidsmatige lastenontwikkeling bij Startnota (in €mld, mutaties)

Veranderingen in het inkomstenkader sinds Startnota

Sinds Startnota heeft nieuw beleid en een herijking van maatregelen uit het Regeerakkoord (waarvan de meeste in het Belastingplan 2019 zitten) geleid tot een veranderende beleidsmatige lastenontwikkeling t.o.v. wat was beoogd bij Startnota (zie tabel 1).

Lagere zorgpremies

De raming van de zorgpremies in de ZvW (netto van de zorgtoeslag) in de periode 2018-2021 is op basis van de cijfers in de MEV lager dan waarmee gerekend was ten tijde van de Startnota, voornamelijk als gevolg van lagere zorgkosten. De premies zijn immers kostendekkend. Dit zorgt voor

een lastenverlichting van voor burgers en bedrijven van € 0,5 mld deze kabinetsperiode, welke volgens de begrotingsregels gedekt moet worden met compenserende lastenverzwaring.

Herijking en nieuwe maatregelen sinds RA

Sinds Startnota heeft het kabinet een aantal nieuwe maatregelen genomen die relevant zijn voor het inkomstenkader. Het gaat hierbij onder meer om het aanpassen van de fiscale behandeling van converteerbare obligaties (coco's) en de jurisprudentie met betrekking tot de regeling vervroegd uittreden (RVU). Daarnaast zijn veel maatregelen uit het Regeerakkoord herijkt. Daarbij is gebruik gemaakt van de actuele economische raming (de kMEV) en realisaties van belastinginkomsten die op het moment van herijking beschikbaar waren. Als gevolg de herijking en de nieuwe maatregelen was de lastenontwikkeling deze kabinetsperiode voor de augustusbesluitvorming per saldo € 0,4 mld lager dan beoogd bij Startnota (tabel 1).

Tabel 1: inkomstenkader (in mutaties)					
In miljarden euro's, + is lastenverzwaring	2018	2019	2020	2021	Cum 2018–2021
Inkomstenkader na Startnota	2,1	3,8	- 1,0	- 1,6	3,4
Zorgpremies (mev 2019 t.ov. Startnota)	0,0	- 0,5	- 0,1	0,0	- 0,5
Herijking maatregelen RA en nieuwe maatregelen	0,0	0,6	- 0,6	- 0,4	- 0,4
Totaal te dekken augustus	0,0	0,2	- 0,7	- 0,4	- 0,9
Maatregelen augustus	0,0	- 0,2	0,7	0,4	0,9
Stand inkomstenkader MN 2019	2,1	3,8	- 1,0	- 1,6	3,4

Augustusbesluitvorming en maatregelen om het inkomstenkader te sluiten

De lastenontwikkeling was ten tijde van augustus € 0,9 mld lager dan beoogd bij Startnota. Tijdens de zogeheten augustusbesluitvorming is hiervoor dekking gevonden met compenserende lastenverzwaring. Conform de gebruikelijke systematiek zijn de lagere zorgpremies grotendeels gedekt door het nieuwe tarief eerste schijf en de aof-premie te verhogen.

Naast de dekking van de lagere zorgpremies zijn er overige maatregelen genomen tijdens de augustusbesluitvorming die ertoe leiden dat het inkomstenkader sluit. Deze kunnen worden opgesplitst in maatregelen voor burgers en voor het bedrijfsleven.

Maatregelen augustusbesluitvorming (burgers)

Nadat voor de zorgpremies is gecompenseerd, was er bij de augustusbesluitvorming ruimte voor een kleine structurele lastenverlichting voor burgers. Om het inkomstenkader ook jaarlijks te sluiten, wordt daarnaast een deel van de intensivering in de algemene heffingskorting uit het Regeerakkoord naar voren gehaald zodat deze in 2019 valt, en wordt er geschoven in de gefaseerde overgang naar het tweeschijvenstelsel.

Maatregelen augustusbesluitvorming (bedrijven)

Tijdens de augustusbesluitvorming is een aantal nieuwe maatregelen genomen, onder meer om het mkb tegemoet te komen. Zo wordt het box-2 tarief minder verhoogd dan in het Regeerakkoord voorzien, namelijk naar 26,25% in 2020 en 26,9% in 2021. Daarmee komt het Box-2 tarief in 2021 1,6% lager uit dan eerder was beoogd. Daarnaast wordt per 2020 een reservering getroffen van € 100 mln. structureel om de lasten op arbeid voor het MKB te verlichten. Daarnaast verlaagt het kabinet de verhuurderheffing met structureel 100 miljoen in het kader van de woningmarktambities van woningbouwcorporaties. Het kabinet heeft ook besloten bestaande publiek-private infrastructuurprojecten te vrijwaren van de gevolgen van ATAD.

Om het inkomstenkader te sluiten en de aanvullende intensiveringen te dekken zijn twee maatregelen genomen die bij bedrijven neerslaan. Het hoge vpb-tarief wordt minder verlaagd dan beoogd in het Regeerakkoord. In 2021 komt het hoge vpb tarief daarom niet uit op 21% maar op 22,25%. Het lage tarief blijft ongemoeid, en daalt zoals beoogd in het Regeerakkoord. Daarnaast heeft het kabinet ervoor gekozen om door middel van de zogeheten rekening courant (RC) maatregel lenen van de eigen bv door dga's te beperken en belastinguitstel in box-2 tegen te gaan. Met deze maatregel worden deze schulden belast in box-2 voor zover ze meer bedragen dan € 500.000.

Sluiten inkomstenkader

Uiteindelijk hebben de additionele maatregelen in augustus ertoe geleid dat de lagere lastenontwikkeling in het inkomstenkader is gedekt met compenserende lastenverzwaring. Hierdoor sluit, conform de begrotingsregels, de lastenontwikkeling weer aan bij wat beoogd was bij Startnota (tabel 1).

4. De Belasting- en Premieontvangsten

4.1 Inleiding

Deze bijlage bevat een toelichting op de raming van de belasting- en premieontvangsten van het Rijk en de Sociale fondsen. Om inzicht te geven in de ontwikkeling van het totale ontvangstenbeeld worden de belasting- en premieontvangsten gezamenlijk gepresenteerd.

Net als in hoofdstuk 2 van deze Miljoenennota wordt de ontwikkeling van de verschillende belastingsoorten op EMU-basis toegelicht. Vanzelfsprekend zijn voor het EMU-saldo de belastingen en premies volksverzekeringen op EMU-basis¹ relevant. Daarnaast worden in overeenstemming met de Comptabiliteitswet de belastingontvangsten op kasbasis getoond in de tabel aan het einde van deze bijlage. In deze tabel wordt tevens de aansluiting van de ontvangsten op kasbasis naar EMU-basis gemaakt.

De ramingen voor de premieontvangsten komen overeen met de ramingen in de begrotingen van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (Begroting XV) en van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (Begroting XVI). In de begroting van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is een nadere toelichting opgenomen van de ramingen voor de WLZ en de ZVW. De overige fondsen worden toegelicht in de begroting van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

In paragraaf 4.2 wordt de raming van de totale belastingen, premies volksverzekeringen en premies werknemersverzekeringen weergegeven. De ontwikkeling in 2018 en 2019 ten opzichte van het jaar ervoor wordt op hoofdlijnen besproken. Vervolgens worden in paragraaf 4.3 de ramingen van de belasting- en premieontvangsten van 2018 (de Vermoedelijke Uitkomsten) vergeleken met de stand van het vorige ramingsmoment (Voorjaarsnota 2018), waarbij de belangrijkste ramingsbijstellingen worden toegelicht. Paragraaf 4.4 bevat vervolgens een toelichting op de raming van 2019 (de Ontwerpbegroting), onderverdeeld naar endogene ontwikkeling en beleidsmaatregelen. Paragraaf 4.5 gaat over de bijstellingen van het ramingsmodel («expert opinion»). Paragraaf 4.6 presenteert de meerjarige ontvangstenraming tot en met 2022. Tot slot geeft paragraaf 4.7 een gedetailleerd overzicht van de raming van de belasting- en premieontvangsten voor 2018 en 2019 op EMU-basis en op kasbasis.

¹ De belasting en premies volksverzekeringen op EMU-basis zijn voor de meeste ontvangstensoorten gelijk aan de kasontvangsten van februari van dat jaar tot en met januari van het daaropvolgende jaar, de zogenoemde 1-maands-verschoven-kas. Omdat deze belastingen binnen een maand na afloop van de periode waarop de belastingaangifte betrekking heeft moet worden betaald, wordt zo goed mogelijk de opbrengst benaderd die samenhangt met de economische transacties uit het lopende jaar. Voor de erf- en schenkbelasting, de vennootschapsbelasting, de dividendbelasting en de inkomensheffing geldt dat EMU-basis gelijk is aan kasbasis, omdat voor deze belastingsoorten de 1-maands-verschoven-ontvangsten op kasbasis geen betere aansluiting vormt met de onderliggende economische transacties van het betreffende belastingjaar. Tot slot wordt voor de btw vanaf de CBS-revisie nationale rekeningen in 2018 het werkelijke transactiebegrip als uitgangspunt genomen voor de ontvangsten op EMU-basis. Dat betekent dat een deel van de ontvangsten en teruggaven in de kas van een bepaald jaar worden toegerekend aan het voorgaande jaar.

Voor een verdere toelichting op de raming van de belastingen wordt verwezen naar bijlage 5 van deze Miljoenennota.

4.2 Ontwikkeling belasting- en premieontvangsten 2018 en 2019

Vooraf door de economische groei ontvangt het Rijk in 2018 in totaal 13,3 miljard euro meer belasting- en premieontvangsten dan in 2017. Dit is te zien in tabel 4.2.1. De toename komt vrijwel volledig door de positieve endogene ontwikkeling van de belasting- en premieontvangsten. De endogene ontwikkeling is de ontwikkeling door niet-beleidsmatige ontwikkelingen, zoals economische ontwikkeling. De waarde van het bbp stijgt in 2018 met 4,8 procent², en dat werkt ongeveer net zo sterk door in de belastinginkomsten. Beleidsmaatregelen leiden in totaal tot 0,4 miljard euro minder belasting- en premieontvangsten. Onderliggend is sprake van 1,0 miljard euro hogere zorgpremies. Onder andere het afschaffen van het pensioen eigen beheer³ en de uitspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie inzake de fiscale eenheid (– 0,4 miljard euro) zorgen voor een neerwaartse beleidsmatige mutatie.

Tabel 4.2.1 Ontwikkeling inkomsten in 2017–2019

	2017	2018	2019
Belastingen en premies volksverzekeringen op EMU-basis	211,4	220,9	234,1
waarvan belastingen op EMU-basis	170,9	176,5	190,6
waarvan premies volksverzekeringen op EMU-basis	40,5	44,5	43,5
Premies werknemersverzekeringen	60,1	63,9	69,0
Totaal	271,5¹	284,8	303,1
Jaar-op-jaarmutatie		13,3	18,3
waarvan endogene groei		13,7	13,3
waarvan beleidsmaatregelen		– 0,4	5,0
Endogene mutatie (in %)		5,0%	4,7%
Waardeontwikkeling bbp (in %)		4,8%	5,2%

¹ De belastingontvangsten wijken af van het Financieel Jaarverslag Rijk 2017 door een definitiewijziging bij de BTW. Hier wordt in paragraaf 4.3 nader op ingegaan.

In 2019 groeien de belasting- en premieontvangsten met 18,3 miljard euro, waarvan 5,0 miljard euro door beleid. De economische ontwikkeling leidt tot een endogene inkomstengroei van 13,3 miljard euro, 4,7 procent. Van de beleidsmatige toename van de ontvangsten is 1,7 miljard euro het gevolg van de hogere zorgpremies, door hogere zorguitgaven.⁴ De premies werknemersverzekeringen gaan als gevolg van beleid van vorige kabinetten met 0,5 miljard euro omhoog.⁵ Het effect van het beleid van dit

² Dit is een combinatie van het volume van het bbp en de prijsstijging van het bbp.

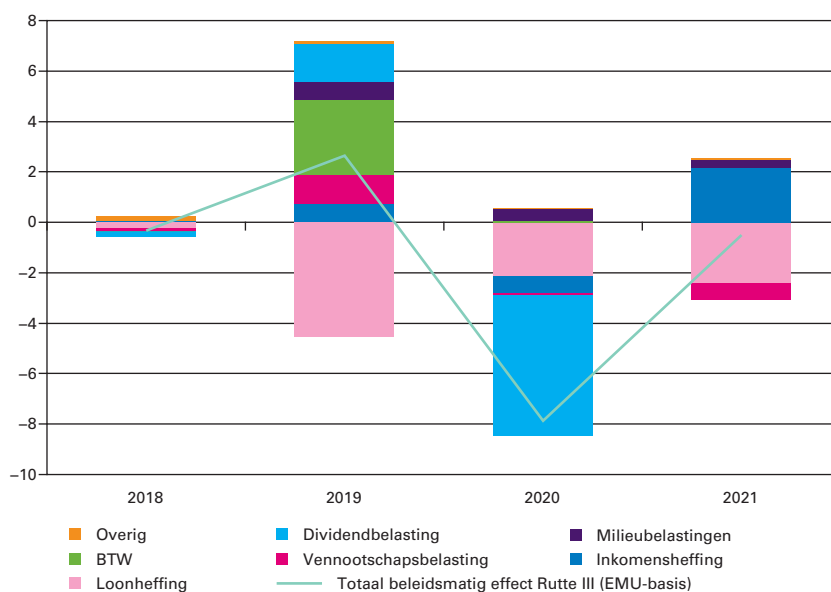
³ In 2017 is voor directeuren-grotoaandeelhouder (DGA's) de mogelijkheid om pensioen in eigen beheer op te bouwen afgeschaft. De mogelijk gemaakte afkoop zorgde voor fors hogere kasontvangsten in 2017. In 2018 is dat in mindere mate het geval. Dat zorgt voor een neerwaartse beleidsmatige mutatie van 2017 op 2018.

⁴ De zorgpremies zijn lastendekkend, oftewel: hogere zorguitgaven leiden «automatisch» tot hogere zorgpremies.

⁵ Dit hangt samen met het zogenoemde arbeidsmarktpakket. Met dit in 2016 gepresenteerde

kabinet is met 2,7 miljard euro opwaarts. Figuur 4.2.1 laat zien tegenover de opwaartse mutaties bij de btw, vpb en milieubelastingen uit het Regeerakkoord een forse neerwaartse mutatie bij de loonheffing staat. Daarnaast is sprake van een fors opwaarts effect bij de inkomensheffing en de dividendbelasting. Dat hangt samen met de maatregelen in box 2 van de inkomstenbelasting. Uit de augustusbesluitvorming voor de begroting van 2019 heeft vooral de beperking van rekeningcourant-schulden voor DGA's een fors opwaarts budgettair effect op deze belastingsoorten (1,8 miljard).⁶ Daarnaast wordt geanticiperd op het stijgende tarief van box 2. In de jaren na 2019 is de beleidsmatige mutatie van het kabinetsbeleid neerwaarts.

Figuur 4.2.1: beleidsmatige jaar-op-jaar mutatie belasting- en premieontvangsten op EMU-basis in miljarden euro's.

4.3 De belasting- en premieontvangsten in 2018

In tabel 4.3.1 wordt de nieuwe raming voor 2018 vergeleken met de stand bij Voorjaarsnota 2018. De nieuwe raming voor 2018 is gebaseerd op het macro-economisch beeld conform de MEV 2019 van het CPB en de gerealiseerde belasting- en premieontvangsten tot en met juli 2018. Ten opzichte van de Voorjaarsnota 2018 is de raming van de totale belasting- en premieontvangsten op EMU-basis per saldo nauwelijks bijgesteld. De raming in de Voorjaarsnota 2018 was voornamelijk gebaseerd op het economisch beeld dat volgde uit het CEP 2018 van het CPB. Ten opzichte van het CEP 2018 is de verwachte waardeontwikkeling van het bbp in 2018 met 0,3 procentpunt neerwaarts bijgesteld.

pakket beoogde het kabinet Rutte II een aantal knelpunten in de Wet werk en zekerheid (Wwz) weg te nemen.

⁶ In figuur 4.2.1 valt deze 1,8 miljard euro voor 40 procent in inkomensheffing en 60 procent in dividendbelasting.

De Belasting- en Premieontvangsten

Tabel 4.3.1 Raming belasting- en premieontvangsten 2018 op EMU-basis (in miljoenen euro's)

	Voorjaarsnota 2018	Vermoede- lijke uitkomsten 2018	Verschil
Indirecte belastingen	87.501	87.983	482
Invoerrechten	3.186	3.099	-87
Omzetbelasting	52.881	53.145	263
Belasting op personenauto's en motorrijwielen	2.131	2.222	91
Accijnzen	12.012	12.118	106
Overdrachtsbelasting	2.701	2.842	141
Assurantiebelasting	2.583	2.640	57
Motorrijtuigenbelasting	4.162	4.142	-21
Belastingen op een milieugrondslag	5.204	5.133	-72
Verbruiksbelasting van alcoholvrije dranken e.a.	267	268	1
Belasting op zware motorrijtuigen	182	182	0
Verhuurderheffing	1.714	1.714	0
Bankbelasting	478	478	0
Directe belastingen en premies volksverzekeringen	132.909	132.720	-189
Loon- en inkomensheffing	103.663	102.658	-1.005
Dividendbelasting	3.442	3.917	474
Kansspelbelasting	509	512	3
Vennootschapsbelasting	23.004	23.696	692
Erf- en schenkbelasting	2.290	1.938	-352
Overige belastingontvangsten	311	219	-92
Totaal belastingen en premies volksverzekeringen	220.722	220.923	201
Premies werknemersverzekeringen	64.044	63.866	-178
Waarvan zorgpremies	40.427	40.315	-112
Totaal belasting- en premieontvangsten (EMU-basis)	284.766	284.789	23

De raming van de totale *indirecte belastingen* is met 0,5 miljard euro opwaarts bijgesteld ten opzichte van de Voorjaarsnota 2018. Een minder sterke volumeontwikkeling van de invoer zorgt voor een neerwaartse bijstelling van de invoerrechten (- 0,1 miljard euro). De geraamde btw-ontvangsten zijn mede bijgesteld door de aanpassing van het

btw-begrip op EMU-basis door het CBS. Deze aanpassing heeft het CBS doorgevoerd bij de revisie van de nationale rekeningen in het voorjaar van 2018. Voor de btw-ontvangsten op EMU-basis voor 2018 gaat het niet langer om de kasontvangsten van februari 2018 tot en met januari 2019, maar om de btw-ontvangsten op transactiebasis. Ontvangsten en teruggaven over voorgaande jaren worden daarmee ook aan die jaren toegerekend. Bijvoorbeeld in de kas van 2018 is bijna een kwart van de btw-ontvangsten toe te rekenen aan eerdere jaren, vooral 2017. Andersom zal pas na afloop van 2019 grotendeels duidelijk zijn hoeveel btw er op transactiebasis – en dus ook EMU-basis – toe te rekenen is aan 2018. Op basis van deze nieuwe invulling van het EMU-begrip voor de btw-ontvangsten is de raming met 0,3 miljard euro opwaarts bijgesteld. Onderliggend neemt de waarde van de consumptie van huishoudens in 2018 harder toe dan geraamd in het CEP 2018.

De raming van de bpm is met 0,1 miljard euro opwaarts bijgesteld omdat het aantal verkochte nieuwe auto's en vooral de gemiddelde bpm die daarover wordt geheven hoger uitvallen.

De ontvangsten uit de overdrachtsbelasting en de assurantiebelaasting zijn beide met 0,1 miljard opwaarts bijgesteld. Deze bijstellingen volgen voornamelijk uit de kasontvangsten tot en met juli. Tot slot worden de ontvangsten uit de belastingen op een milieugrondslag (voornamelijk de energiebelasting) lager geraamd dan eerder (– 0,1 miljard euro).

De ontvangsten uit de *directe belastingen en premies volksverzekeringen* zijn voor 2018 met 0,2 miljard euro omlaag bijgesteld ten opzichte van de Voorjaarsnota 2018. De raming van de loon- en inkomensheffing is met 1,0 miljard euro neerwaarts aangepast. Deze bijstelling zit voor het grootste deel bij de inkomensheffing (– 0,7 miljard euro) en volgt uit een minder positieve inschatting van de winsten van ondernemers en een minder sterke afname van de omvang van de hypotheekrenteaftrek dan eerder geraamd door het CPB. De bijstelling van de raming is in lijn met de in de eerste helft van het jaar gerealiseerde kasontvangsten. Bij de loonheffing is sprake van een relatief beperkte neerwaartse bijstelling (– 0,3 miljard euro) op basis van de uitspraak van de Hoge Raad over de RVU en de ontwikkeling van de gerealiseerde kasrealisaties tot en met juli. De inzichten over de contractlonenstijging zijn ten opzichte van de Voorjaarsnota vrijwel ongewijzigd, wel wordt de werkgelegenheidsstijging hoger ingeschat door het CPB.

De raming van de vpb-ontvangsten in 2018 is met 0,7 miljard euro opwaarts bijgesteld. Dit is een som van hogere vpb-ontvangsten op gas (0,5 miljard euro) en in mindere mate hogere overige vpb-ontvangsten (0,2 miljard euro). Ten opzichte van de raming in de Voorjaarsnota blijkt vooral het aanslagniveau over het winstjaar 2017 hoger uit te komen. Dat zorgt voor meer ontvangsten in de kas van 2018.

Bij de dividendbelasting geven de realisaties over het eerste halfjaar van 2018 aanleiding tot een positieve aanpassing van de raming met 0,5 miljard euro. Uit de aangiftegegevens blijkt dat deze hogere ontvangsten zowel volgen uit dividenduikeringen van (grote) beursgenoteerde bedrijven als uit hogere dividenden van het MKB.

Ten opzichte van de Voorjaarsnota 2018 is de raming van de schenk- en erfbelasting voor 2018 met 0,4 miljard neerwaarts bijgesteld naar 1,9 miljard euro. Normaliter komen belasting- en premieontvangstenramingen tot stand op basis van het laatst gerealiseerde jaar. Voor de schenk- en erfbelasting geeft de kasontvangst van het laatst gerealiseerde jaar (2017) een vertekend beeld door de vertraagde oplevering van de nieuwe ICT-systemen voor de schenk- en erfbelasting. Doordat niet geraamd kan worden op het recent gerealiseerde jaar, is de ramingsysteem ongebruikelijk en de raming voor deze belastingsoort daardoor met onzekerheid omgeven.

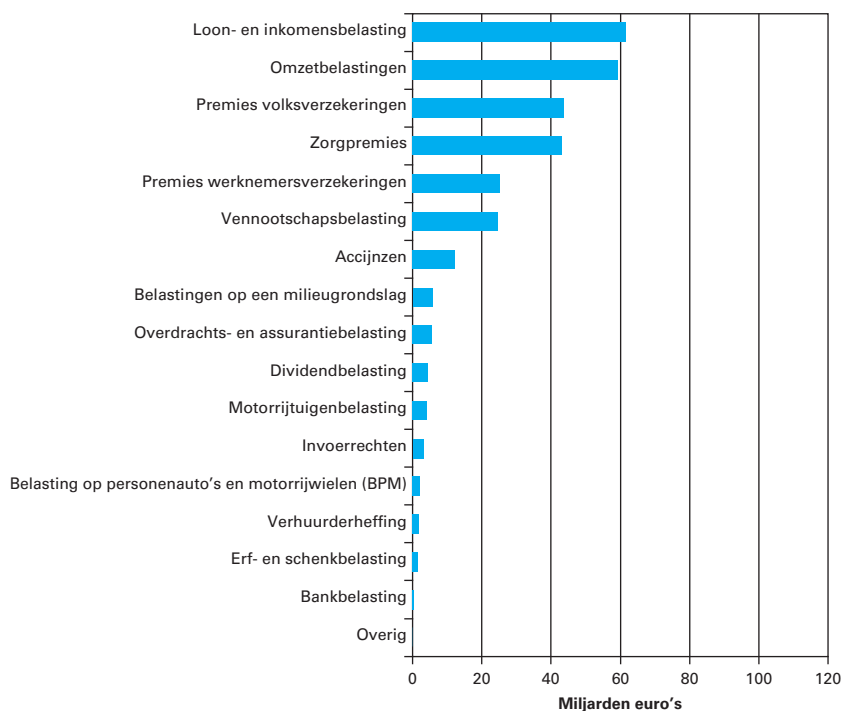
De ramingsystematiek, die nu gebruikt is, wijkt af van de gebruikelijke ramingsystematiek op basis van macro-economische ontwikkelingen. Uit managementinformatie over door de zomertaskforce verwerkte aangiften in de maanden juli en augustus is meer inzicht gekomen in de waarde van de opgelegde aanslagen. Dit inzicht leidt tot de neerwaartse bijstelling van de raming in 2018. In de raming is aangenomen dat de waarde van de opgelegde aanslagen gedurende de zomertaskforce representatief is voor de waarde van de nog op te leggen aanslagen. Volgens de huidige inzichten zal de realisatie daarmee dit jaar lager zijn dan in de Voorjaarsnota werd geraamd.

Ten slotte komen de ontvangsten uit de *premies werknemersverzekeringen* 0,2 miljard euro lager uit. Dat komt vooral door lagere ontvangsten uit de inkomensafhankelijke bijdrage zorgverzekeringswet en overige premies werknemersverzekeringen als gevolg van een minder sterke grondslagontwikkeling.

4.4 De belasting- en premieontvangsten in 2019

In figuur 4.4.1 zijn de 2019 geraamde belasting- en premieontvangsten opgenomen.

Figuur 4.4.1 Raming belasting- en premieontvangsten 2019 op EMU-basis

Tabel 4.4.1 geeft een overzicht van de ontwikkeling van de geraamde belasting- en premieontvangsten in 2019. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen het effect van fiscale beleidsmaatregelen op de ontwikkeling van de ontvangsten tussen 2018 en 2019 en de endogene ontwikkeling, dat is de ontwikkeling van de ontvangsten die vooral samenhangt met macro-economische ontwikkelingen.

De Belasting- en Premieontvangsten

Tabel 4.4.1 Raming belasting- en premieontvangsten 2019 op EMU-basis (in miljoenen euro's)					
	Vermoede- lijke uitkomsten 2018	Beleids- maatregelen	Endogeen	Endogeen in %	2019
Indirecte belastingen	87.983	3.865	3.928	4,5%	95.776
Invoerrechten	3.099	0	154	5,0%	3.253
Omzetbelasting	53.145	3.256	3.236	6,1%	59.636
Belasting op personenauto's en motorrijwielen	2.222	- 77	56	2,5%	2.201
Accijnzen	12.118	58	94	0,8%	12.270
Overdrachtsbelasting	2.842	0	6	0,2%	2.848
Assurantiebelasting	2.640	0	96	3,7%	2.737
Motorrijtuigenbelasting	4.142	8	140	3,4%	4.290
Belastingen op een milieugrondslag	5.133	734	4	0,1%	5.870
Verbruiksbelasting van alcoholvrije dranken e.a.	268	0	6	2,2%	274
Belasting op zware motorrijtuigen	182	13	3	1,9%	198
Verhuurderheffing	1.714	- 126	132	7,7%	1.720
Bankbelasting	478	0	0	0,0%	478
Directe belastingen en premies volksverzekeringen	132.720	- 1.223	6.646	5,0%	138.143
Loon- en inkomensheffing	102.658	- 3.769	6.294	6,1%	105.183
Dividendbelasting	3.917	1.517	123	3,1%	5.556
Kansspelbelasting	512	0	27	5,2%	538
Vennootschapsbelasting	23.696	1.045	566	2,4%	25.308
Erf- en schenkbelasting	1.938	- 16	- 364	- 18,8%	1.558
Overige belastingontvangsten	219	- 14	- 5	- 2,2%	201
Totaal belastingen en premies volksverzekeringen	220.923	2.628	10.569	4,8%	234.120
Premies werknemersverzekeringen	63.866	2.421	2.684	4,2%	68.971
waarvan zorgpremies	40.315	1.679	1.366	3,4%	43.360
Totaal belasting- en premieontvangsten (EMU-basis)	284.789	5.049	13.253	4,7%	303.091

In 2019 bedragen de totale belasting- en premieontvangsten op EMU-basis naar verwachting 303,1 miljard euro. Ten opzichte van de meest actuele raming van de ontvangsten voor 2018 stijgen de ontvangsten in 2019 daarmee met 18,3 miljard euro. Beleidsmaatregelen zorgen voor 5,0 miljard euro hogere ontvangsten in 2019 ten opzichte van

het jaar daarvoor. Het gaat om zowel maatregelen waartoe dit kabinet en vorige kabinetten eerder hebben besloten als maatregelen die het kabinet met deze Miljoenennota voorstelt. De verwachte endogene groei van de belasting- en premieontvangsten in 2019 bedraagt 13,3 miljard euro (4,7 procent). In de volgende paragrafen wordt nader op de endogene ontwikkeling ingegaan. In bijlage 5 van deze Miljoenennota staat een uitgebreidere toelichting op de ramingsmethodiek en wordt ingegaan op de raming op transactiebasis zoals opgesteld voor de grootste belastingsoorten.

4.4.1 Endogene ontwikkeling belasting- en premieontvangsten 2019

De endogene ontwikkeling van de ontvangsten wordt toegelicht aan de hand van de relevante economische indicatoren zoals deze geraamd zijn in de Macro Economische Verkenning 2019. Voor 2019 verwacht het Centraal Planbureau (CPB) een waardeontwikkeling van het bbp van 5,2 procent. De endogene groei van de totale belasting- en premieontvangsten bedraagt in 2019 naar verwachting 4,7 procent. Daarmee ligt de groei van de totale belasting- en premieontvangsten in 2019 in lijn met de waardegroei van het bbp.

De endogene groei van de inkomsten uit de *indirecte belastingen* in 2019 bedraagt 4,5 procent. Deze ontwikkeling wordt voor een groot deel bepaald door de btw-ontvangsten, verreweg de grootste post bij de indirecte belastingen. De btw-ontvangsten hangen vooral af van de consumptieve bestedingen, de investeringen in woningen en de overheidsinvesteringen. De waardeontwikkeling van de particuliere consumptie is in 2019 met 4,9 procent vergelijkbaar met de totale economische groei in waardetermen. Binnen de particuliere consumptie neemt het aandeel van duurzame goederen toe, wat leidt tot hogere ontvangsten omdat deze goederen belast worden tegen het algemene btw-tarief. De investeringen in woningen nemen met 8,8 procent toe, terwijl de overheidsinvesteringen toenemen met 7,1 procent. Daarmee komt de endogene ontwikkeling van de btw-ontvangsten naar verwachting uit op 6,1 procent in 2019.

De endogene ontwikkeling van de ontvangsten uit de bpm komt uit op 2,5 procent in 2019. De bpm-ontvangsten hangen af van het aantal autoverkoop en het aandeel van kleinere en/of zuinigere auto's daarin. De verwachting is dat het gemiddelde bpm-bedrag per auto in 2019 verder oploopt, in lijn met de conjuncturele ontwikkeling. In een opgaande conjunctuur worden gemiddeld vaak grotere en daarmee onzuinigere auto's gekocht. De ontvangsten uit de motorrijtuigenbelasting – waarvoor het gewicht van de in Nederland geregistreerde auto's de grondslag vormt – nemen naar verwachting met 3,4 procent toe in 2019 door een groter wagenpark. De ontvangsten uit de overdrachtsbelasting komen in 2019 0,2 procent hoger uit. De verkoopprijzen zullen verder stijgen, maar het aantal transacties zal afnemen. De WOZ-waarde van sociale huurwoningen vormt de grondslag van de verhuurderheffing. Voor 2019 nemen de ontvangsten uit de verhuurderheffing naar verwachting met 7,7 procent toe. Een groei van zowel het volume als de prijs van ingevoerde goederen zorgen voor een toename van de ontvangsten uit invoerrechten. De ontvangsten uit de belastingen op een milieugrondslag nemen met 0,1 procent toe. Deze ontwikkeling wordt vooral bepaald door de energiebelasting die voor meer dan 90 procent bijdraagt aan de totale ontvangsten uit belastingen op een milieugrondslag. De grondslag van de energiebelasting is het elektriciteits- en gasverbruik. Tot slot nemen de ontvangsten uit de accijnzen in 2019 met 0,8 procent toe.

De endogene ontwikkeling van de *directe belastingen en de premies volksverzekeringen* – de belastingen op inkomen en vermogen – bedraagt

5,0 procent in 2019. De qua omvang belangrijkste directe belastingsoort is de loon- en inkomensheffing⁷. Voor de ontwikkeling van de ontvangsten uit deze belastingsoort zijn vooral de verwachte loonontwikkeling, de ontwikkeling van de werkgelegenheid en de ontwikkeling van winsten van zelfstandigen van belang. De grondslag van de loon- en inkomensheffing wordt daarnaast ook beïnvloed door de omvang van de hypotheekrenteafrek en pensioenpremies. De ontvangsten uit de loon- en inkomensheffing groeien in 2019 met 6,1 procent. Dat is met name het gevolg van een toename van de werkgelegenheid met 1,4 procent en hogere lonen (contractlonen +2,7 procent, incidenteel loon +0,7 procent). Ook groeien de ontvangsten uit de loon- en inkomensheffing in 2019 door een lagere hypotheekrenteafrek en hogere winsten van IB-ondernemers (dat zijn ondernemers die belastingplichtig zijn voor de inkomstenbelasting). De vpb-ontvangsten komen in 2019 2,4 procent hoger uit dan in 2018, op basis van de door het CPB geraamde groei van de bedrijfswinsten. De toename van ontvangsten uit de dividendbelasting met 3,1 procent ligt in het verlengde daarvan. Voor de dividendbelasting geldt dat de beleidsmaatregelen het overgrote deel van de groei van de ontvangsten in 2019 veroorzaken.

De raming van de schenk- en erfbelasting voor 2019 bedraagt 1,6 miljard euro. Deze raming komt tot stand door de raming van 2018 te corrigeren voor de incidentele ontvangst als gevolg van de inhaal van de achterstand in de aangifteverwerking. Vervolgens is, conform de gebruikelijke ramingsystematiek, de ontwikkeling van de relevante economische indicator op deze gecorrigeerde raming gezet. Doordat de kasontwikkeling van de schenk- en erfbelasting van 2017 vertekend is, en de ramingsystematiek voor 2018 ongebruikelijk is, is de raming voor 2019 ook ongebruikelijk en zeer onzeker. Vanuit een macro-economische benadering geredeneerd is, is de uitkomst voor de raming relatief laag, gegeven dat de relevante economische variabele (de huizenprijs) een flinke groei laat zien. Gegeven de onzekerheid en op basis van de huidige inzichten is dit echter de best mogelijke inschatting.

De ontvangsten uit de *premies werknemersverzekeringen* – waar ook de zorgpremies onder vallen – nemen met 4,2 procent toe in 2019. Onderliggend gaat het om een positieve ontwikkeling van de grondslag door hogere lonen en meer werkgelegenheid in combinatie met de ontwikkeling van de aan de zorguitgaven gekoppelde zorgpremies.

4.4.2 Het effect van beleidsmaatregelen op de belasting- en premieontvangsten

In 2019 nemen de belasting- en premieontvangsten met 5,0 miljard euro toe als gevolg van beleidsmaatregelen. In tabel 4.4.1 wordt het effect van de beleidsmaatregelen op de ontvangsten in 2019 per belastingsoort getoond. Dit is zowel beleid van vorige kabinetten met in 2019 nog een op- of neerwaarts effect op de inkomsten ten opzichte van 2018, als (nieuw) beleid van het huidige kabinet dat in 2019 effect heeft.

⁷ De loonheffing is een voorheffing van de inkomensheffing, inhoudingsplichtigen dragen voor hun werknemers/uitkeringsgerechtigden maandelijks loonbelasting af op basis van hun inkomen uit arbeid. Op basis van de belastingaangifte na afloop van het jaar wordt bepaald hoeveel belasting een belastingplichtige in totaal verschuldigd is. Bij de inkomensheffing voor belastingplichtigen waarvoor al loonheffing is afgedragen hebben de ontvangsten dan ook betrekking op bijtel- en aftrekposten en heffingskortingen die niet al via de loonheffing zijn verrekend. Bij de zelfstandigen wordt de ontwikkeling van de inkomensheffing daarnaast ook bepaald door de winstontwikkeling.

Bij de *indirecte* belastingen is de beleidsmatige stijging per saldo 3,9 miljard euro. 3,3 miljard euro volgt uit hogere btw-ontvangsten. Dat komt door de verhoging van het verlaagde tarief naar 9 procent (3,0 miljard euro) en de aanpassing van de btw-sportvrijstelling na een uitspraak van het Europees Hof van Justitie (0,2 miljard euro). De verlaging van de bpm-tarieven uit Autobrief II zorgt voor beleidsmatig lagere ontvangsten uit de bpm.⁸ Bij de belastingen op een milieugrondslag zorgen de hogere belasting op het verbranden en storten van afval en in de energiebelasting de schuif van elektriciteit naar aardgas in combinatie met een verlaging van de belastingvermindering voor 0,7 miljard euro hogere ontvangsten. Deze maatregelen maken onderdeel uit van het Regeerakkoord. Dat geldt ook voor de hogere tabaksaccijns. Bij de verhuurderheffing wordt de heffingsvermindering uitgebreid en gaat het tarief omlaag.

Als gevolg van beleidsmaatregelen nemen de ontvangsten uit de *directe belastingen en premies volksverzekeringen* met 1,2 miljard euro af in 2019. Het gaat om een saldo van vele maatregelen, voor een groot deel binnen de loon- en inkomensheffing. De beleidsmatige mutatie bij de loon- en inkomensheffing komt uit op – 3,8 miljard euro. Bij de loonheffing gaat het om – 4,5 miljard euro. Deze mutatie wordt vooral bepaald door het regeerakkoord met beleidsmaatregelen zoals de invoering van een tweeschijvenstelsel, een hogere ouderenkorting en hogere algemene heffingskorting. Bij de inkomensheffing is sprake van een opwaarts effect van 0,7 miljard euro. Dat hangt vooral samen met de maatregelen in box 2 van de inkomstenbelasting. De beperking van rekeningcourantschulden voor DGA's door deze vanaf een half miljoen euro als een winstuitkering te behandelen heeft een fors opwaarts budgettair effect. Daarnaast wordt met extra winstuitkeringen geanticipeerd op het stijgende tarief van box 2. Dat leidt tot extra dividenduitkeringen van BV's aan hun aandeelhouder(s) in 2019.

Beleidsmaatregelen zorgen voor een toename van de ontvangsten bij de vennootschapsbelasting in 2019 van 1,0 miljard euro. De verlaging van de tarieven naar 19 en 24,3 procent zorgt voor lagere ontvangsten. Daar staan in 2019 meer omvangrijke verbredingen van de grondslag tegenover. Het gaat onder andere om de beperking van de renteaftrek (earningsstripping maatregel), de beperking van de afschrijving van gebouwen tot 100 procent van de waarde en het afschaffen van de aftrekbaarheid van coco's. De eenmalige derving in de kas van 2018 door de uitspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie inzake de fiscale eenheid zorgt dat in 2019 sprake is van een opwaarts effect op de belastingontvangsten. Bij de dividendbelasting is sprake van een opwaarts effect wat voornamelijk het gevolg is van anticipatie op de tariefsverhoging van box 2 in 2020 en de beperking van rekeningcourantschulden voor DGA's.⁹

Beleid met betrekking tot de *premies werknemersverzekeringen* leidt per saldo tot 2,4 miljard euro hogere ontvangsten in 2018. Daarvan betreft 1,7 miljard euro het effect van hogere zorgpremies die voor 2019. De opbrengst uit de overige premies werknemersverzekeringen stijgt door beleid van vorige kabinetten met 0,5 miljard.¹⁰

⁸ De bij de bpm gebruikelijke (opwaartse) aanpassing van de tarieven zoals ook vastgelegd in de Wet Uitwerking Autobrief II in verband met de technologische ontwikkeling wordt hier niet in meegenomen.

⁹ Maatregelen in box 2 van de inkomstenbelasting hebben ook effect op de dividendbelasting, er wordt immers altijd eerst 15 procent dividendbelasting ingehouden bij winstuitkering. Dat betekent dat grosso modo 60 procent van een maatregel in box 2 aan de dividendbelasting wordt toegerekend.

¹⁰ Dit hangt samen met het zogenoemde arbeidsmarktpakket. Met dit in 2016 gepresenteerde

In tabel 4.4.2 wordt de totale beleidsmatige mutatie in 2019 van 5,0 miljard uitgesplitst naar de opeenvolgende momenten waarop tot beleidmaatregelen is besloten en wanneer deze in de begroting zijn verwerkt en/of de ramingen zijn geüpdatet. Dit noemen we ook wel de «verticale mutaties» van de beleidsmatige ontwikkeling van de ontvangsten in 2019. Ook wordt zo inzichtelijk dat ook *beleid van vòòr deze kabinetsperiode* in 2019 nog budgettaire effecten heeft. Budgettaire omvangrijk zijn met een opwaarts effect van 1,9 miljard vooral de hogere zorgpremies. Daarnaast zijn mutaties bij de premies werknemersverzekeringen die onderdeel uitmaakten van het arbeidsmarktpakket van Rutte II noemenswaardig (0,5 miljard euro)¹¹. Vele andere maatregelen van vorige kabinetten met een budgettaire effect van per saldo 31 miljoen euro hebben ook nog effect op de begroting van 2019.

Tabel 4.4.2 Verticale toelichting beleidsmutaties 2019 (op EMU-basis, in miljoenen euro's)

Beleid vorige kabinetten	2.337
waarvan zorgpremies	1.895
waarvan arbeidsmarktpakket	473
waarvan overig	- 31
Beleid Startnota	- 25
waarvan RA (inclusief effect RA op zorgpremies)	- 235
waarvan NvW BP2018 (update ramingen)	- 30
waarvan overig (btw sport)	241
Beleid verwerkt in Miljoenennota 2019	2.737
waarvan spoedreparatie Fiscale eenheid	339
waarvan zorgpremies	- 103
waarvan augustusbesluitvorming en update ramingen (BP2019)	2.557
- Verlaging box 2 tarief tov RA (- 1,6% in 2021 + update raming)	- 385
- Rekeningcourantmaatregel DGA's	1.810
- Lasten op arbeid (IB box 1, inclusief compensatie zorgpremies)	118
- Vpb-maatregelen (update ramingen + nieuwe maatregelen)	236
- Overig update ramingen en augustusbesluitvorming	778
waarvan overig	- 56
Totaal	5.049

Het in de *Startnota* verwerkte beleid heeft – op basis van de op dat moment ingeboekte beleidsramingen – in 2019 per saldo vrijwel geen effect op de begroting van 2019. Lastenverlichtende en lastenverzwarende maatregelen uit het Regeerakkoord vallen in 2019 ongeveer tegen elkaar weg. Per saldo zorgt het Regeerakkoord voor 0,2 miljard euro lagere

pakket beoogde het kabinet Rutte II een aantal knelpunten in de Wet werk en zekerheid (Wwz) weg te nemen.

¹¹ Met dit in 2016 gepresenteerde pakket beoogt het kabinet een aantal knelpunten in de Wet werk en zekerheid (Wwz) weg te nemen.

ontvangsten in 2019. Onderliggend is sprake van lastenverzwaringen bij de btw (verhoging lage tarief), milieubelastingen en de vpb (vooral beperking renteaftrek als onderdeel van ATAD) en een lastenverlichting bij de lasten op arbeid.

Beleid dat voor het eerst tot uiting komt in *Miljoenennota 2019* is onder meer het wetsvoorstel spoedreparatie fiscale eenheid. De eenmalige derving in de kas van 2018 door de uitspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie inzake de fiscale eenheid zorgt dat in 2019 sprake is van een opwaarts effect op de belastingontvangsten. De zorgpremies vallen iets later uit, daar staan compenserende maatregelen tegenover.

Daarnaast zijn de ramingen van alle maatregelen uit het regeerakkoord die onderdeel uitmaken van het pakket Belastingplan herzien op basis van de meest actuele inzichten. Vervolgens is tijdens de Augustusbesluitvorming het lastenkader weer gesloten. Daarbij geldt dat onder andere de (EMU)kaseffecten van de verlaging van het box 2 tarief en de rekening-courantmaatregel voor directeur-grotaandeelhouders (DGAs) afwijken van het in het lastenkader verwerkte bedrag. Daarmee is het effect op het EMU-saldo dat volgt uit het updaten van de ramingen niet het lastenrelevante bedrag, op basis waarvan het lastenkader is gesloten.

Tabel 4.4.3 Budgettair effect van belasting- en premiemaatregelen 2019 (in miljoenen euro's)

	Belastingen en premies op EMU-basis	Lastenontwikkeling	Belastingen en premies op transactiebasis
Zorgpremies	1.679	1.136	1.679
Zorgtoeslag	0	- 329	0
Premies werknemersverzekeringen	742	742	742
Aanpassing box 2 tarief	634	0	634
Rekeningcourant maatregel DGA's	1.810	50	1.810
Lage inkomensvoordeel (LIV)	0	437	0
ETS-veilingopbrengsten	0	- 133	0
Opslag duurzame energie	0	656	0
Derving uitspraak HR fiscale eenheid	354	0	0
BTW	3.256	3.255	3.256
Pensioen in eigen beheer maatregel	- 159	0	3
Box 3 aanpassingen Regeerakkoord	- 451	226	232
Vpb-overig	820	989	893
Liquiditeitsverruimende maatregelen	- 129	0	- 38
Lastenverlichting op arbeid (loonheffing)	- 4.490	- 4.665	- 4.489
Milieubelastingen	683	670	683
Overig	300	730	519
Totaal	5.049	3.766	5.924

In tabel 4.4.3 wordt een relatie gelegd tussen het effect van beleidsmaatregelen op de belasting- en premieontvangsten op EMU-basis¹², het effect daarvan op transactiebasis en het effect op de lastenontwikkeling zoals relevant voor het inkomstenkader in 2018¹³. Voor de belasting- en premieontvangsten op EMU-basis, die relevant zijn voor het EMU-saldo, gaat het voor de meeste belastingsoorten om de één-maands-verschoven-

¹² De belasting en premie volksverzekeringen op EMU-basis zijn voor de meeste ontvangstensoorten gelijk aan de 1-maands verschoven ontvangsten op kasbasis. Dit betekent dat de ontvangsten op EMU-basis voor een bepaald jaar worden bepaald door de kasontvangsten van februari van dat jaar tot en met januari van het daaropvolgende jaar. Op deze wijze wordt zo goed mogelijk de opbrengst benaderd die samenhangt met de economische transacties uit het lopende jaar. Voor de erf- en schenkbelasting, de vennootschapsbelasting, de dividendbelasting en de inkomensheffing geldt dat EMU-basis gelijk is aan kasbasis, omdat voor deze belastingsoorten de 1-maands verschoven ontvangsten op kasbasis geen betere aansluiting vormt met de onderliggende economische transacties. Tot slot wordt voor de btw vanaf de CBS-revisie nationale rekeningen in 2018 het werkelijke transactiebegrip als uitgangspunt genomen voor de ontvangsten op EMU-basis. Dat betekent dat een deel van de ontvangsten en teruggaven in de kas van een bepaald jaar worden toegerekend aan het voorgaande jaar.

¹³ Het effect op het inkomstenkader in enig jaar wordt ook wel het lastenrelevante effect van beleidsmaatregelen in dat jaar genoemd.

kasontvangsten. Bij de ontvangsten op transactiebasis wordt – in dit geval – het beleid toegerekend aan het jaar waarin de daadwerkelijke economische transactie waaruit het effect op de ontvangsten volgt zich voordoet. Daarop sluit het op de lastenontwikkeling gebaseerde inkomstenkader zoveel mogelijk aan. Een uitzonderingen vormen anticipatie-effecten. De aanpassing van het box 2 tarief heeft anticipatie tot gevolg op EMU- en transactiebasis, maar zijn niet relevant voor het inkomstenkader en daarmee de lastenontwikkeling. Ook de rekeningcourantmaatregel gaat gepaard met anticipatie-effecten en kent daarnaast intertemporele effecten die ook niet relevant zijn voor het lastenkader.

Het budgettaire effect van zorgpremies in 2019 verschilt op lastenbasis van het effect op EMU-basis. Dit wordt veroorzaakt omdat incidentele wijzigingen in de premies zoals (1) het effect op de premies van het wegwerken van tekorten en overschotten in het zorgverzekeringsfonds, (2) incidentele bijstellingen in het saldo verzekeraars en (3) het verschil tussen de VWS-raming en de door verzekeraars vastgestelde nominale premie, niet binnen het inkomstenkader gecompenseerd maar wel relevant zijn voor het EMU-saldo.

Een ander verschil ontstaat door de zorgtoeslag. Vanwege de directe koppeling met de nominale premie is de zorgtoeslag wel relevant voor de beleidsmatige lastenontwikkeling, terwijl dit geen belasting- en premieontvangsten betreft. Dat geldt ook voor de SDE+, de ETS-veilingopbrengsten¹⁴ en het verschuiven van het lage-inkomensvoordeel (LIV) naar de uitgavenkant van de vergroting. Verschillen tussen de effecten op EMU- en transactiebasis ontstaan hoofdzakelijk door de duur van het aanslag- en aangifteproces van sommige belastingsoorten. Daardoor ontstaat bij een deel van de belastingsoorten een achterwaartse verschuiving bij de ontvangsten op EMU-basis. De eenmalige derving in de kas van 2018 door de uitspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie inzake de fiscale eenheid is hier een (uitzonderlijk) voorbeeld van. Deze derving in de (EMU)kas van 2018 zorgt voor een opwaartse mutatie in 2019. Omdat het echter om de transactie jaren in het verdere verleden gaat is er op transactiebasis geen effect in 2019.

4.5 Bijstellingen van het ramingsmodel

In deze Miljoenennota maakt het Ministerie van Financiën de handmatige bijstellingen bij het ramingsproces inzichtelijk. Dat is lijn met een aanbeveling van de onafhankelijke commissie Toetsing raming systemiek belasting- en premieontvangsten, waarvan het eindrapport is opgenomen als bijlage 6 van deze Miljoenennota. Onderstaande tabel toont het effect dat deze ramingsbijstellingen (deskundigenoordeel; «expert opinion») hebben op de ramingen op EMU-basis als percentage van de desbetreffende belastingontvangst. Dat is immers relevant voor het EMU-saldo. Daarbij is expert opinion gedefinieerd als de handmatige bijstellingen van de ramingen op kas- of transactiebasis. Daarnaast kan de raming ook nog beïnvloed worden door aanpassing van de kas-transparameters of in het geval van de raming op EMU-basis via de omvang van het kas/EMU-verschil.

De eerste kolom toont de raming voor 2018 zoals eerder toegelicht in miljoenen euro's. De tweede kolom bevat de bijstelling ten opzichte van de raming volgens het ramingsmodel als percentage van de raming in de eerste kolom. Per saldo komt de inkomstenraming 0,6 procent hoger uit door expert opinion. Over het algemeen zijn de gerealiseerde kasont-

¹⁴ Het gaat hier om niet-geveilde rechten die ook niet later geveild worden. Een andere opbrengst van een veiling van rechten is juist niet lastenrelevant.

vangsten tot en met de maand juli de belangrijkste verklaring voor deze bijstellingen. Daarnaast is de raming van de erf- en schenkbelasting bijgesteld op basis van de meest recente informatie over de uitvoering, zoals reeds toegelicht. De bijstelling van – 1,2 procent bij de loon- en inkomensheffing hangt samen met de in het Financieel Jaarverslag 2017 nader toegelichte 1,2 miljard euro hogere opbrengst bij de afkoop van Pensioen in Eigen Beheer dan ex ante beleidsmatig ingeboekt. Deze incidentele meevaller zou zonder neerwaartse handmatige bijstelling van het model doorwerken naar 2018. Bij de vpb spelen vooral een bijstelling van de winsten in 2018 en de winsten over 2017 met kasontvangsten in 2018 een rol. Deze bijstellingen zijn op basis van de aangifte- en kasgegevens gedaan. Ook de bijstellingen uit eerder transactie jaren hebben een opwaarts effect. De raming van de dividendbelasting is bijgesteld op basis van de gerealiseerde kasontvangsten tot en met de maand juli. Uit aangiftegegevens blijkt dat zowel beursgenoteerde ondernemingen als het MKB fors meer dividend uitkeren. De ramingsbijstellingen van bij een aantal indirecte belastingsoorten op basis van de kasontvangsten zijn mede toe te schrijven aan de keuze om meer algemene economische variabelen te gebruiken. De ramingsvergelijking van de BPM is daar een voorbeeld van.¹⁵ Ontwikkelingen specifiek op het terrein van autoverkopen zullen daardoor per definitie via bijstellingen in de raming verwerkt moeten worden.

Bij de ramingen van de belastingsoorten die op transactiebasis worden geraamd (btw, loon- en inkomensheffing en vpb) werken ook bijstellingen in nog niet volledig afgeronde ramingsjaren gedeeltelijk door in het niveau van de raming voor 2018. Een bijstelling van de transactieraming 2015 van de vpb komt bijvoorbeeld voor een deel in de kas van 2018 terecht. Daarnaast beïnvloedt een dergelijke bijstelling het «startniveau» voor alle latere jaren. Dat is de zogenoemde doorwerking.¹⁶

---

¹⁵ Zie bijlage 5 voor een nadere toelichting.

¹⁶ De doorwerking is gecorrigeerd voor het feit dat een deel van de expert opinion in oude transactie jaren zich nadien reeds heeft voorgedaan in de kasontvangsten van latere jaren.

Tabel 4.5.1 bijstellingen ramingsmodel 2018

	Raming 2018	Bijstelling ramingsmodel in % raming
Indirecte belastingen	87.983	0,2%
Invoerrechten	3.099	- 5,9%
Omzetbelasting	53.145	0,3%
Belasting op personenauto's en motorrijwielen	2.222	9,9%
Accijnzen	12.118	- 1,1%
Overdrachtsbelasting	2.842	7,0%
Assurantiebelasting	2.640	2,1%
Motorrijtuigenbelasting	4.142	- 1,9%
Belastingen op een milieugrondslag	5.133	- 1,0%
Verbruiksbelasting van alcoholvrije dranken e.a.	268	0,0%
Belasting op zware motorrijtuigen	182	0,0%
Verhuurderheffing	1.714	0,0%
Bankbelasting	478	0,0%
Directe belastingen en premies volksverzekeringen	132.720	0,9%
Loon- en inkomensheffing	102.658	- 1,2%
Dividendbelasting	3.917	9,0%
Kansspelbelasting	512	0,0%
Vennootschapsbelasting	23.696	6,7%
Erf- en schenkbelasting	1.938	19,9%
Overige belastingontvangsten	219	- 34,2%
Totaal belastingen en premies volksverzekeringen	220.923	0,6%

Omdat voor de raming van 2019 de raming van 2018 – en niet de gerealiseerde kasontvangsten – het uitgangspunt vormt werkt de expert opinion in 2018 één-op-één door naar 2019. Dat geldt in principe voor alle belastingsoorten. Bij de ramingen op transactiebasis kan het belang van een bijstelling afnemen door een verschil tussen de kas/transparameters waarmee de aansluiting tussen de raming op transactie- en kasbasis wordt gemaakt.

Bij een deel van de belastingen loopt de bijstelling in 2019 verder op ten opzichte van 2018, in lijn met de bijstellingen in 2018 op basis van de kasontvangsten. Bij de erf- en schenkbelasting doet zich het omgekeerde voor: de ontvangsten in 2018 zijn hoger als gevolg van de (eenmalig) in te lopen achterstand uit 2017. Dat zorgt in 2019 voor een neerwaartse bijstelling door expert opinion. Bij de dividendbelasting is onder andere

sprake van een noemereffect: ondanks het doorwerken van het grootste deel van de bijstellingen in 2018 naar 2019 ligt het aandeel lager door de beleidsmatig fors gestegen inkomsten uit de dividendbelasting.

Tabel 4.5.2 bijstellingen ramingsmodel 2019

	Raming 2019	Bijstelling ramingsmodel in % raming
Indirecte belastingen	95.776	0,1%
Invoerrechten	3.253	- 6,8%
Omzetbelasting	59.636	0,3%
Belasting op personenauto's en motorrijwielen	2.201	12,3%
Accijnzen	12.270	- 2,0%
Overdrachtsbelasting	2.848	7,0%
Assurantiebelasting	2.737	2,0%
Motorrijtuigenbelasting	4.290	- 2,3%
Belastingen op een milieugrondslag	5.870	- 0,3%
Verbruiksbelasting van alcoholvrije dranken e.a.	274	0,0%
Belasting op zware motorrijtuigen	198	0,0%
Verhuurderheffing	1.720	0,0%
Bankbelasting	478	0,0%
Directe belastingen en premies volksverzekeringen	138.143	1,2%
Loon- en inkomensheffing	105.183	0,0%
Dividendbelasting	5.556	4,9%
Kansspelbelasting	538	0,0%
Vennootschapsbelasting	25.308	5,5%
Erf- en schenkbelasting	1.558	- 6,3%
Overige belastingontvangsten	201	- 37,3%
Totaal belastingen en premies volksverzekeringen	234.120	0,7%

4.6 Meerjarige ontvangstenontwikkeling en raming

De ontwikkeling van de belasting- en premieontvangsten voor de periode 2018–2022 is weergegeven in tabel 4.6.1. De ramingen voor 2018 en 2019 zijn in voorgaande paragrafen toegelicht.

De Belasting- en Premieontvangsten

Tabel 4.6.1. Meerjarige belasting- en premieraming (in miljarden euro's)

	2018	2019	2020	2021	2022
Totaal belasting- en premieontvangsten op EMU-basis	284,8	303,1	309,5	318,0	329,4
waarvan belastingen op kasbasis	175,7	189,1	193,1	198,9	205,2

4.7 De belastingraming 2018–2019

Tabel 4.7.1 bevat een gedetailleerd overzicht van de raming van de belasting- en premieontvangsten 2017 en 2018 op EMU-basis.

Tabel 4.7.1 Overzicht van belasting- en premieontvangsten 2018 – 2019 (in miljoenen euro's)

	Vermoedelijke uitkomsten 2018	Ontwerpbegroting 2019
Indirecte belastingen	87.983	95.776
Invoerrechten	3.099	3.253
Omzetbelasting	53.145	59.636
Belasting op personenauto's en motorrijwielen	2.222	2.201
Accijnzen	12.118	12.270
– Accijns van lichte olie	4.405	4.456
– Accijns van minerale oliën, anders dan lichte olie	3.928	4.028
– Tabaksaccijns	2.634	2.623
– Alcoholaccijns	333	335
– Bieraccijns	451	457
– Wijnaccijns	367	371
Belastingen van rechtsverkeer	5.482	5.585
– Overdrachtsbelasting	2.842	2.848
– Assurantiebelasting	2.640	2.737
Motorrijtuigenbelasting	4.142	4.290
Belastingen op een milieugrondslag	5.133	5.870
– Afvalstoffenbelasting	91	192
– Energiebelasting	4.759	5.390
– Waterbelasting	283	288
– Brandstoffenheffingen	– 1	0
Verbruiksbelasting van alcoholvrije dranken e.a.	268	274
Belasting op zware motorrijtuigen	182	198
Verhuurderheffing	1.714	1.720
Bankbelasting	478	478
Directe belastingen	88.253	94.648

De Belasting- en Premieontvangsten

	Vermoedelijke uitkomsten 2018	Ontwerpbegroting 2019
Inkomstenbelasting	– 2.574	1.986
Loonbelasting	60.765	59.701
Dividendbelasting	3.917	5.556
Kansspelbelasting	512	538
Vennootschapsbelasting	23.696	25.308
– Gassector	700	750
– Niet-gassector	22.996	24.558
Erf- en schenkbelasting	1.938	1.558
Overige Belastingontvangsten	219	201
waarvan Belasting- en premieontvangsten Caribisch Nederland	149	141
Totaal belastingen	176.455	190.624
Premies volksverzekeringen (EMU)	44.467	43.495
Premies werknemersverzekeringen	63.866	68.971
waarvan zorgpremies	40.315	43.360
Totaal belasting- en premieontvangsten op EMU-basis	284.789	303.091

Tabel 4.7.2 bevat een gedetailleerd overzicht van de raming van de belasting- en premieontvangsten 2018 en 2019 op kasbasis met op de laatste regels de aansluiting naar de totaalraming op EMU-basis.

Tabel 4.7.2. Overzicht van belasting- en premieontvangsten 2018 – 2019 (in miljoenen euro's)

	Vermoede- lijke uitkomsten 2018	Ontwerpbe- groting 2019
Indirecte belastingen	87.060	94.182
Invoerrechten	3.093	3.241
Omzetbelasting	52.421	58.126
Belasting op personenauto's en motorrijwielen	2.219	2.201
Accijnzen	11.986	12.250
– Accijns van lichte olie	4.397	4.450
– Accijns van minerale oliën, anders dan lichte olie	3.925	4.021
– Tabaksaccijns	2.522	2.617
– Alcoholaccijns	332	335

De Belasting- en Premieontvangsten

	Vermoede- lijke uitkomsten 2018	Ontwerpbe- grotting 2019
– Bieraccijns	451	456
– Wijnaccijns	359	370
Belastingen van rechtsverkeer	5.458	5.558
– Overdrachtsbelasting	2.838	2.829
– Assurantiebelasting	2.620	2.729
Motorrijtuigenbelasting	4.131	4.275
Belastingen op een milieugrondslag	5.113	5.863
– Afvalstoffenbelasting	94	192
– Energiebelasting	4.736	5.383
– Waterbelasting	283	288
– Brandstoffenheffingen	0	0
Verbruiksbelasting van alcoholvrije dranken e.a.	267	273
Belasting op zware motorrijtuigen	180	196
Verhuurderheffing	1.714	1.720
Bankbelasting	478	478
Directe belastingen	88.418	94.743
Inkomstenbelasting	– 2.574	1.986
Loonbelasting	60.934	59.799
Dividendbelasting	3.917	5.556
Kansspelbelasting	508	536
Vennootschapsbelasting	23.696	25.308
– Gassector	700	750
– Niet-gassector	22.996	24.558
Erf- en schenkbelasting	1.938	1.558
Overige Belastingontvangsten	213	201
waarvan Belasting- en premieontvangsten Caribisch Nederland	149	141
Totaal belastingen	175.692	189.125
Premies volksverzekeringen kas	44.301	43.320
Premies werknemersverzekeringen	63.866	68.971
waarvan zorgpremies	40.315	43.360

De Belasting- en Premieontvangsten

	Vermoede- lijke uitkomsten 2018	Ontwerpbe- grotng 2019
Aansluiting naar EMU-basis	930	1.674
Totaal belasting- en premieontvangsten op EMU-basis	284.789	303.091

5. Toelichting op de belastingontvangsten

5.1 Inleiding

In deze bijlage wordt de inschatting van de toekomstige belasting- en premieontvangsten nader toegelicht. Daarbij wordt op het gebruikte model en welke plaats dit model inneemt binnen het proces om te komen tot een inschatting van de belasting- en premieontvangsten voor het lopende (2018) en komende jaar (2019) ingegaan. De resultaten zijn gepresenteerd in deze Miljoenennota (paragraaf 2.3 en bijlage 4). Daarna wordt op de conclusies en de aanbevelingen van de onafhankelijke Commissie Toetsing systematiek raming van de belasting- en premieontvangsten ingegaan (bijlage 6). Vervolgens wordt in deze bijlage ingegaan op de inschatting van de belastingsoorten die als eerste naar belastingjaar (transactiebasis) geraamd worden (loon- en inkomensbelasting, btw en de vennootschapsbelasting), aan de hand van deze raming worden vervolgens de kasontvangsten bepaald.

5.2 Het doel van de raming van de belasting- en premieontvangsten en de politiek-bestuurlijke context

Een raming van de belasting- en premieontvangsten is nodig voor de raming van het begrotingssaldo (EMU-saldo). Het Ministerie van Financiën maakt immers de rijksbegroting op. De belasting- en premieontvangsten zijn in tegenstelling tot de totale overheidsuitgaven sterk afhankelijk van de economische ontwikkelingen. Zo leiden ceteris paribus hogere lonen en een grotere werkgelegenheid tot hogere loonheffingsontvangsten en hogere consumptieve bestedingen van huishoudens tot hogere btw-ontvangsten.

Overigens vormt de gevoeligheid van de belasting- en premieontvangsten voor macro-economische ontwikkelingen een onderbouwing om niet op het EMU-saldo te sturen bij de opstelling van de begroting. Volgens de begrotingsregels van het kabinet («trendmatig begrotingsbeleid») mogen de overheidsinkomsten meebewegen met de economische ontwikkelingen. Dat werkt stabiliserend op de economie. Binnen dit begrotingsbeleid leidt een opwaartse bijstelling van de inkomsten en daarmee van het EMU-saldo niet tot intensivering van de overheidsuitgaven of lastenverlichting. Fiscale beleidsmaatregelen zijn daarbij wel begrensd. Met het inkomstenkader heeft het kabinet als doelstelling vast te houden aan een pad van beleidsmatige lastenverlichting of lastenverzwaring over een kabinetsperiode (zie ook bijlage 3). Dat pad spreekt het kabinet bij de start van de kabinetsperiode af in de Startnota.

Een zo trefzeker mogelijke raming kan er – abstraherend van de economische ontwikkelingen die totaal anders kunnen uitvallen en beleidsbeslissingen – voor zorgen dat het uiteindelijk gerealiseerde EMU-saldo (relatief) in de buurt ligt van de raming in de begroting. Tegelijkertijd is het goed om te beseffen dat het gaat om een raming gebaseerd op een macro-economisch model. De uitkomsten van het belasting- en premie-model blijven macro-inschattingen en zijn daarmee vooral sterk afhan-

kelijk van de raming van macro-economische variabelen, die als basis in het model gebruikt worden.

5.3 Ramingsmethodiek Ministerie van Financiën

Voor deze inschatting (raming) van de ontvangsten gebruikt het Ministerie van Financiën een econometrisch geschat ramingsmodel. Input voor dat model vormen de gerealiseerde belasting- en premieontvangsten van het meest recente volledige jaar zoals aangeleverd door de Belastingdienst en de ramingen van macro-economische variabelen van het Centraal Planbureau (CPB) voor de toekomstige jaren. Het CPB maakt periodiek een onafhankelijke raming van de macro-economische ontwikkeling van de Nederlandse economie. Het kabinet baseert de opstelling van de begroting zowel aan de uitgaven- als de inkomstenkant op de economische ramingen van het CPB. Daarmee is gegarandeerd dat er niet politiek gestuurd kan worden op de cijfers over de economie. Naast de geraamde economische ontwikkeling beïnvloeden beleidsmaatregelen de belasting- en premieontvangsten. Beleidseffecten worden ingeboekt in een database, waarna het effect per belastingsoort wordt meegenomen bij de raming.

Vervolgens speelt zogenoemde «expert opinion» een rol. De uitkomsten van het model – de geraamde ontwikkeling op basis van macro-economische variabelen en beleidswijzigingen – worden gewogen in samenhang met onder andere de gerealiseerde belastingontvangsten in het lopende jaar (als daar al sprake van is), informatie over de uitvoering van de Belastingdienst (waaronder opgelegde aanslagen) en meer sectorspecifieke (beleids)informatie. Ook de trefzekerheid van het model in de meest recente jaren wordt daarbij bezien. Voor de raming van de belasting- en premieontvangsten in deze Miljoenennota zijn voor 2018 de gedetailleerde kasgegevens tot en met juli van 2018 bekend en meegenomen in de raming.¹⁷ Voor een gedeelte is 2018 dus gerealiseerd. De mate waarin een ramingsjaar gerealiseerd is, hangt af van het ramingsmoment. De raming voor de belasting- en premieontvangsten voor 2019 is juist een voorbeeld van een raming, waar nog geen kasgegevens voor beschikbaar zijn. De raming van de belasting- en premieontvangsten voor 2018 werkt wel door op de raming van deze ontvangsten voor 2019.

Een voorbeeld waarbij uitvoeringsinformatie van de Belastingdienst een rol speelt, is de vpb-raming voor 2016. Zo bleken ondernemingen vaker dan in het verleden om een (aangepaste) voorlopige aanslag gevraagd te hebben om op een later moment geen belastingrente te hoeven betalen. Ook het actiever opleggen van aanslagen door de Belastingdienst vormde een uitvoeringsgerelateerde verklaring voor de sterke stijging van de kasontvangsten in 2016. Deze stijging in 2016 ging overigens ten koste van de ontvangsten in 2017. Dergelijke «kasschuiven» spelen ook een rol in de overwegingen rond de raming voor de belasting- en premieontvangsten.

¹⁷ Voor de belasting- en premieontvangsten op EMU-basis, welke relevant zijn voor het EMU-saldo, gaat het om de één-maands-verschoven-kas. Voor de raming van de belasting- en premieontvangsten ten behoeve van het EMU-saldo voor 2017 zijn dat de relevante kasontvangsten in de maanden van februari 2017 tot en met januari 2018. De inkomensheffing, de vennootschapsbelasting, erf- en schenkbelasting en de dividendbelasting zijn uitzonderingen. Voor deze belastingsoorten is de EMU-basis gelijk aan kasbasis. Ook de btw is sinds deze Miljoenennota een uitzondering. Conform de herziening van de EMU-definitie voor de btw door het CBS wordt de EMU-raming voor de btw nu op transactiebasis gegeven en niet langer op de één-maands-verschoven-kas.

Sectorspecifieke informatie speelt een rol bij bijvoorbeeld de raming van de bpm. Naast de op macro-economische variabelen gebaseerde vergelijking wordt gekeken naar het aantal verkochte voertuigen in het lopende jaar in relatie tot de gerealiseerde kasontvangsten en verwachtingen voor de rest van het jaar en het komende jaar. Deze informatie wordt naast de modeluitkomst gehouden en indien nodig wordt de modeluitkomst dan aangepast.

5.4 Reactie conclusie en aanbevelingen rapport Commissie Visitatie raming belasting- en premieontvangsten

De Commissie Toetsing systematiek raming van de belasting- en premieontvangsten heeft op het verzoek van de Minister van Financiën een onafhankelijke toetsing verricht voor de systematiek van de raming van de belasting- en premieontvangsten. Voorzitter van de commissie was Honorair hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Groningen (RuG) [Mr. C.A. \(Flip\) de Kam](#).

In zijn algemeenheid is de commissie positief over hoe het Ministerie van Financiën de belasting- en premieontvangsten raamt. De commissie concludeert dat het lastig is om de huidige ramingsmethoden op korte termijn te verbeteren. Afwijkingen tussen de raming en de uiteindelijke realisatie van de belasting- en premieontvangsten zullen altijd onvermijdelijk zijn. Dat blijkt ook uit de verschillen tussen ramingen en realisaties die in sommige jaren substantieel zijn. Gemeten over de periode 2003–2017 betekent een gemiddelde absolute voorspelfout van 3,4 procent voor het jaar 2017 een verschil van 9 miljard euro – 7 miljard euro wanneer het crisisjaar 2009 buiten beschouwing blijft.

De commissie heeft aanbevelingen geformuleerd om onderdelen van het ramingsmodel en de bij de raming gevolgde procedures te verbeteren. De aanbevelingen zijn in grote lijnen herkenbaar. De komende periode zal bezien worden in hoeverre de verschillende aanbevelingen opgevolgd worden. Hieronder wordt alvast op alle aanbevelingen kort ingegaan. Onderstaand staan deze aanbevelingen beschreven. Vervolgens wordt per aanbeveling de reactie gegeven.

De eerste aanbeveling luidt als volgt: *«Onderzoek samen met het Centraal Planbureau of modelvariabelen dan wel vuistregels zijn te construeren die de voorspelkracht van de ramingen vergroten. Besteed daarbij in het bijzonder aandacht aan de raming van de opbrengst van de vennootschapsbelasting.»*

Mogelijkerwijs zijn er variabelen met een sterkere voorspellende waarde te gebruiken dan de nu gehanteerde variabelen. De Commissie noemt als voorbeeld de grondslag van de vennootschapsbelasting. De nu gehanteerde variabelen weerspiegelen niet op een goede manier de fiscale winst, met verliesverrekening wordt bijvoorbeeld niet afdoende rekening gehouden. Dat komt mede door verschillen tussen de huidige variabele die hoofdzakelijk gebaseerd is op de commerciële winstontwikkeling die sterk afwijkt van de fiscale winstontwikkeling.¹⁸

In samenspraak met het CPB loont het de moeite om te kijken naar betere macro-economische variabelen, die de raming kunnen verbeteren. Het kan gaan om nieuwe variabelen, maar ook om een verbeterde trefzekerheid van reeds bestaande variabelen. De vraag zal voorliggen of het

¹⁸ Zie ook een nadere toelichting op de problemen die dat veroorzaakt voor de trefzekerheid van de vpb-raming in bijlage 12 bij Miljoenennota 2018.

CPB deze variabelen kan verstrekken of ramen. Concrete voorbeelden van macro-economische indicatoren waarbij de kwaliteit gezien kan worden zijn de vpb-grondslag en de nieuwverkochte auto's (van belang voor de bpm). De grondslag van de vpb is niet alleen afhankelijk van de winstgevendheid van bedrijven, maar ook van andere zaken zoals hoeveel verlies uit vorige jaren bedrijven nog kunnen verrekenen. De bpm is een heffing op nieuwverkochte auto's. Mocht inzicht verkregen worden op een goede raming te maken voor het aantal nieuwverkochte auto's en de CO₂- uitstootontwikkeling van deze auto's, dan ligt het voor de hand om dit te gebruiken voor de raming van de bpm. Dit zijn concrete voorbeelden en is geen uitputtende lijst. Mogelijkerwijs zijn er meer mogelijkheden om de raming op dit vlak te verbeteren. Dat zal met het CPB gezien worden.

De tweede aanbeveling luidt: *«Zoek samen met het Centraal Planbureau naar samenwerking met belastingramers in omliggende landen om te profiteren van elders met belastingramingen opgedane kennis en ervaring.»*

Mogelijk bestaan kennis en ervaring in omliggende landen op het gebied van belastingraming waarvan het Ministerie van Financiën meer gebruik zou kunnen maken. Dat zou kunnen leiden tot betere belastingramingen. In samenspraak met het CPB loont het de moeite om te kijken met welke landen overleg over de belastingraming nuttig kan zijn. Met het in het kader van de commissie gedane onderzoek door het Ministerie van Financiën naar de methodiek en institutionele inbedding van belastingramingen is het buitenland (zie ook de bijlage van het rapport) is hiervoor reeds de eerste stap gezet.

De derde aanbeveling luidt: *«Onderzoek of de opbrengst van andere belastingen (dan de premies voor de werknemersverzekeringen) trefzeker(der) kan worden geraamd met een microsimumodel. Dit geldt primair voor de vennootschapsbelasting, dit gezien de omvang van de ramingsfout bij de huidige ramingsmethode.»*

Volgens de commissie scoort de raming van de premies van de werknemersverzekering het beste van de onderzochte heffingen. Een mogelijke verklaring is het beperkte aantal beleidswijzigingen bij deze heffingen. Daarnaast is de grondslag van de premies werknemersverzekering – net als die van de loonheffing – erg robuust en daarmee relatief goed te ramen. Een andere mogelijke verklaring van de commissie is dat deze raming gebaseerd is op het microsimumodel van het CPB. Het CPB raamt de premies werknemersverzekeringen immers met een microsimumodel, en stelt daarom dat dit mogelijk ook de trefzekerheid van andere ramingen zou kunnen verbeteren. Om een aantal redenen is een bredere inzet van een microsimumodel de beste manier om de trefzekerheid van de ramingen te verbeteren niet overtuigend:

- Het CPB raamt de loonheffing en de inkomensheffing ook met een microsimumodel. Uit het rapport van de commissie blijkt dat de absolute gemiddelde voorspelfout voor de loonheffing van de op een macro-economische vergelijking gebaseerde raming van het Ministerie van Financiën iets lager uitkomt dan de voorspelfout van raming van de loonheffing door het CPB. Dat verschil is niet significant, waarmee de uitkomsten van beide methodologische keuzes voor de loonheffing vergelijkbaar uitpakken. Dat geldt ook voor de inkomensheffing. Daarnaast blijkt de inkomensheffing ook als deze geraamd wordt door het microsimumodel van het CPB een relatief lage trefzekerheid te kennen.
- Tevens komt uit de landenvergelijking geen voorbeeld van een land naar voren, dat een microsimumodel gebruikt voor de raming van de totale vpb-ontvangsten. Wel wordt in deze landenvergelijking

geconstateerd dat vooral de raming van de vpb-opbrengst problematisch is qua trefzekerheid.

Het rapport biedt geen overtuigende onderbouwing dat een microsimulatiemodel tot een betere raming zou leiden. Een dergelijk ambitieus project zou dus zeer onzekere uitkomsten hebben. In zijn algemeenheid geldt dat microsimulatie ook in het buitenland vooral wordt toegepast voor het ramen van beleidsmaatregelen. Dat doet het Ministerie van Financiën ook, en steeds meer. Vooralsnog ligt daar de prioriteit en zal vooralsnog het verbeteren van de macroramingsmodellen het uitgangspunt vormen de komende periode. Omdat de ruimte om de trefzekerheid te verbeteren bij de vpb relatief groot is zal bezien worden of het mogelijk is meer zicht op verliesverrekening te krijgen via (micro)uitvoeringsinformatie, en dat te combineren met de macro-ramingsopzet.

De vierde aanbeveling luidt: *«Raam de opbrengst van de loonheffing en de premies voor de werknemersverzekeringen in de toekomst met dezelfde methode». De commissie komt tot deze aanbeveling omdat de grondslagen van de loonheffing en de werknemersverzekering zeer vergelijkbaar zijn.»*

Nader onderzoek naar een mogelijke ramingsystematiek kan hier lonen. De loonheffing raamt Financiën nu zelf met een macrovergelijking met gebruik van macrovariabelen zoals de ontwikkeling van de werkgelegenheid en de lonen, terwijl de premies werknemersverzekeringen van het CPB worden overgenomen. Het CPB raamt de premies werknemersverzekeringen met een microsimulatiemodel. Mogelijk kan een schatting van een macrovergelijking van de premies werknemersverzekering de raming van de premies werknemersverzekering in lijn brengen met de raming van de loonheffing, omdat de grondslag van premies werknemersverzekering en de loonheffing grote overeenkomst vertonen.

De vijfde aanbeveling luidt: *«Ga om de vier jaar systematisch na of de vergelijkingen van het ramingsmodel op onderdelen bijstelling behoeven.»* De commissie beveelt aan op regelmatige basis de modelvergelijkingen te herschatten. De commissie oppert om eens in de vier jaar de vergelijkingen te herschatten.

Periodiek herschatten voorkomt dat de periode tussen twee momenten waarop herschat wordt te groot wordt en dat is een zinvol uitgangspunt. Het ligt voor de hand om in het najaar van 2018 te starten met het empirische herschatten van de ramingsvergelijkingen van het model. De vorige keer dat dat gebeurde was namelijk in 2015 en dat is in het komende najaar bijna vier jaar geleden.

De zesde aanbeveling luidt: *«Onderzoek samen met de Belastingdienst op een resultaatgerichte manier of het mogelijk is meer gedetailleerde aangifte- en aanslaggegevens beschikbaar te stellen, waarbij een aanslag of aangifte gevolgd kan worden totdat deze leidt tot kasontvangsten. Zorg dat essentiële informatie over belangrijke keuzen in de handhaving en over verstoringen in de uitvoering tijdig ten dienste staat van de belastingramers.»*

De beschikbaarheid van uitvoeringsinformatie kan de belastingraming wellicht verbeteren. Zo kan de aansluiting tussen de kasontvangsten en aanslag- of aangiftegegevens de raming verbeteren. Ook meer zicht op verliesverrekening en fiscale aftrekposten binnen bijvoorbeeld de vpb of inkomensheffing, kan de raming verbeteren. Het kan lonen om te bezien of deze informatie, verstrekt op een tijdige wijze, kan helpen bij verbetering van de raming. Tegelijkertijd geldt dat het genuanceerd ligt. Het

moet gaan om bruikbare informatie. Ook zijn de informatiestromen binnen de Belastingdienst omvangrijk, niet alles is relevant voor de raming. De aansluiting tussen uitvoeringspraktijk en ramen is niet (altijd) evident.

De zevende aanbeveling luidt: «*Vergroot de transparantie van opbrengstramingen door aanpassingen op het oordeel van deskundigen in een bijlage bij de raming te verantwoorden.*» De commissie vraagt om het deskundigenoordeel voor de belasting- en premieraming te publiceren om de uitlegbaarheid van de raming te vergroten.

In bijlage 4 van de Miljoenennota wordt het deskundigenoordeel bij de raming van de verschillende belastingsoorten gepubliceerd en op hoofdlijnen toegelicht.

De achtste aanbeveling luidt: «*Leg – waar mogelijk – systematisch vast in hoeverre geraamde en gerealiseerde budgettaire effecten van beleidsmaatregelen van elkaar verschillen en wat daarvan de oorzaken zijn.*»

In de praktijk zal het zeer moeilijk zijn om deze aanbeveling vorm te geven voor alle maatregelen. De commissie geeft dan ook terecht de begrenzing aan «waar mogelijk». Vaak ontbreekt de benodigde informatie. Hoe de wereld zonder de beleidsmaatregel eruit had gezien, is achteraf niet vast te stellen. Voor een beperkt aantal gevallen is dit met enige mate van nauwkeurigheid wel mogelijk. De invoering van de afkoop van de Pensioen in Eigen Beheer van afgelopen jaar is een voorbeeld. Het streven zal zijn om in zoveel mogelijk gevallen aan de hand van meer uitvoeringsinformatie de ramingen aan realisaties te toetsen. Overigens werken eventuele incorrect geraamde beleidsmaatregelen niet meerjarig door in de belasting- en premieontvangstenraming. De belasting- en premieontvangstenraming neemt als startpunt de gerealiseerde ontvangsten van het voorafgaande jaar.

5.5 Ramingsmodel voor de belasting- en premieontvangsten

In het ramingsmodel voor de belasting- en premieontvangsten wordt rekening gehouden met beleidsmatige en economische ontwikkelingen. Zo beïnvloeden beleidsmatige keuzes de hoogte van de belastingtarieven en de belastinggrondslagen. Economische ontwikkelingen beïnvloeden tegelijkertijd de belastinggrondslagen. Zo zal een aantrekkelijke huizenmarkt met gemiddeld stijgende huizenprijzen en een stijgend aantal woningtransacties leiden tot een hogere opbrengst van de overdrachtsbelasting. Het ramingsmodel bestaat ten slotte uit meerdere vergelijkingen. Elke belastingsoort heeft namelijk een specifieke ramingsvergelijking, aansluitend op de grondslag van de betreffende belastingsoort. Deze ramingsvergelijkingen zijn geschat.

Bovenstaand kan samengevat worden in onderstaande vergelijking:

$$T_t = T_{t-1} + A_t + E_t$$

T_t = Ontvangst van een belastingsoort in jaar t

T_{t-1} = Ontvangst van een belastingsoort in jaar $t-1$

A_t = Beleidsmatig effect op ontvangst belastingsoort in jaar t

E_t = Effect van economische ontwikkelingen op ontvangst belastingsoort in jaar t

De geraamde opbrengst van een belastingsoort in een bepaald jaar is dus gelijk aan de opbrengst van de belastingsoort uit het voorafgaande jaar plus de verandering door beleid en de verandering als gevolg van

economische ontwikkelingen in dat jaar. Het startpunt van de raming is dus de recentst gerealiseerde stand van de belasting- en premieontvangsten. Voor deze Miljoenennota is het recentst gerealiseerde jaar 2017. Nadere informatie over de gerealiseerde belasting- en premieontvangsten over 2017 staat in het Financieel Jaarverslag Rijk 2017. Met deze stand van de belasting- en premieontvangsten in 2017 en de beleidsmatige veranderingen en geraamde veranderingen door economische ontwikkelingen zijn de belasting- en premieontvangsten voor 2018 geraamd. De raming voor de belasting- en de premieontvangsten voor 2019 maakt gebruik van de ramingsstand van de belasting- en premieontvangsten van 2018 en de beleidsmatige en geraamde economische veranderingen van 2019. De systematiek voor de raming voor de beleidsmatige veranderingen en de economische veranderingen wordt hierna toegelicht.

Beleidsmatige ontwikkeling

Beleidsmatige ontwikkelingen beïnvloeden de hoogte van de belasting- en premieontvangsten. Een aanpassing van belastingtarieven zorgt bijvoorbeeld voor een verandering van de belastingopbrengsten. Het budgettaire effect van een beleidsmaatregel wordt vanaf de begroting van 2018 *ex ante* met inachtneming van een eerste-orde-gedragseffect vastgesteld.¹⁹ In hoofdstuk 3 van de Miljoenennota 2018 is een box opgenomen over de systematiek van de eerste-orde-gedragseffecten. Deze *ex ante*-inschatting met eerste-orde-gedragseffect gaat dus over de best mogelijk inschatting van het effect van beleid op de desbetreffende grondslag of tarief. Dat staat los van de economische impact. Dat wordt immers apart geraamd en opname zou daarmee leiden tot een dubbeltelling.

Endogene ontwikkeling

De verdere verandering van de belasting- en premieontvangsten wordt hoofdzakelijk gedreven door economische ontwikkelingen. In de Miljoenennota wordt dit ook de endogene ontwikkeling genoemd. Het gaat hier dan bijvoorbeeld om hogere opbrengsten van een belasting door hogere consumptie van huishoudens of hogere lonen door een gunstige economische ontwikkeling. Om de belastingopbrengst van een bepaalde belastingsoort voor het aankomende jaar te ramen moet de endogene ontwikkeling geraamd worden.

De endogene ontwikkeling van elke belastingsoort wordt geraamd met een model waarin macro-economische variabelen zijn opgenomen. Deze macro-economische variabelen hebben bewezen samenhang met de desbetreffende belastingsoort. De raming van de macro-economische variabelen voor de raming van de belasting- en premieontvangsten van deze Miljoenennota heeft het CPB gepubliceerd in de Macro-economische Verkenning 2019 (MEV 2019).

De macro-economische ontwikkeling loopt vaak niet één-op-één met de endogene verandering van de belastingopbrengst. Daarom wordt de relatie tussen de relevante macro(-economische) ontwikkeling en de endogene verandering van de belastingopbrengst weergegeven door een coëfficiënt. In onderstaande tabel met de vergelijkingen staat de grootte van de coëfficiënten weergegeven. Een negatieve coëfficiënt geeft aan dat de macro-economische ontwikkeling en de endogene ontwikkeling van de belastingopbrengst tegen elkaar in bewegen. Een positieve coëfficiënt geeft aan dat de endogene ontwikkeling en de ontwikkeling van de

¹⁹ In het verleden bevatte een deel van de ramingsvergelijkingen een variabele om de uiteindelijke raming te corrigeren voor gedragseffecten. Met het meenemen van eerste orde gedragseffecten in de *ex-ante* inschattingen van beleid is daar geen noodzaak meer toe en zijn de ramingsvergelijkingen aangepast.

macro-economische variabele in dezelfde richting bewegen. De coëfficiënten zijn vastgesteld op basis van een empirische schatting op historische gegevens, deskundigenoordeel, wetenschappelijke inzichten of andere relevante informatie. Deze coëfficiënten zijn dus niet in beton gegoten. In 2015 zijn voor het laatst alle vergelijkingen van het model herschat en tegen het licht gehouden. De beschikbaarheid van (specifieke) macro-economische variabelen en de kwaliteit daarvan is een duidelijke randvoorwaarde bij het empirisch schatten van de ramingsvergelijkingen. Bij bijvoorbeeld de bpm en MRB is bij het herschatten van de vergelijkingen in 2015 gekozen voor koppeling aan het bbp in plaats van meer specifieke «auto»-gerichte variabelen vanwege de beperkte voorspelkracht van laatstgenoemde variabelen.

De meeste belastingensoorten worden op kasbasis geraamd. Dat wil zeggen dat het moment van betaling bepaalt aan welk jaar de belasting wordt toegerekend. Omdat de begroting en de verantwoording op EMU-basis – doorgaans de een-maands-verschoven-kas – plaatsvindt, wordt deze raming voor de meeste belastingsoorten gecorrigeerd met het verschil tussen de verwachte kasontvangsten in januari van jaar t en jaar $t+1$.²⁰

De grootste belastingsoorten – de vennootschapsbelasting, de btw, de loonheffing en de inkomensheffing – worden niet op kasbasis geraamd.²¹ Die belastingsoorten worden op «transactiebasis» geraamd. Dat wil zeggen dat de belastingopbrengsten worden toegerekend aan de jaren waarin de daadwerkelijke economische transactie waaruit de belastingopbrengst voortkomt zich heeft voorgedaan. Deze ontvangsten komen verdeeld over verschillende kasjaren binnen. Dat maakt een betere raming mogelijk, mede omdat zo omvangrijke kasstromen uit eerdere jaren modelmatig gekoppeld worden aan de macro-economische ontwikkeling van het betreffende jaar. De Belastingdienst splitst de kasrealisaties uit naar transactie jaren, maar door deze systematiek is de (op transactiebasis) gerealiseerde belastinginkomsten pas enkele jaren later bekend. De transactiebasisraming dient vervolgens vertaald te worden in kasontvangsten. Kas-transparameters delen de ontvangsten in een economisch jaar toe aan kasontvangsten. De grootte van deze parameters is in eerste instantie gebaseerd op historische kaspatronen van de desbetreffende belastingsoort en uitvoeringsinformatie van de belastingdienst. Met ingang van deze Miljoenennota publiceert Financiën de btw-ontvangsten voor de EMU-definitie op transactiebasis. Het CBS heeft voor de btw de EMU-definitie aangepast. De transactiebasisraming wordt vanaf heden dus gepubliceerd in tabellen met de EMU-definitie. Voor de kasraming van de btw dient nog wel gebruikt gemaakt te worden van kas-transparameters.

²⁰ Voor de raming van de belasting- en premieontvangsten ten behoeve van het EMU-saldo voor 2018 zijn de relevante kasontvangsten in de maanden van februari 2018 tot en met januari 2019. De inkomensheffing, de vennootschapsbelasting, erf- en schenkelasting en de dividendbelasting zijn uitzonderingen. Van deze belastingsoorten is de EMU-definitie voor 2018 gelijk aan de kasontvangst van de maanden januari 2018 tot en met december 2018. Ook de btw is een uitzondering. Met ingang van deze Miljoenennota is de EMU-definitie voor deze belastingsoort gelijk aan transactiebasis. Dat is conform de nieuwe CBS-definitie voor de btw.

²¹ De inkomensheffing neemt aanvullend daarop een aparte positie in: de verschillende onderdelen van de IH (box 1 ondernemers, box 2, box 3, overig (voornamelijk verrekende heffingskortingen en dividendbelasting) worden apart op transactiebasis geraamd, mede op basis van de meest recente aanslaggegevens uitgesplitst naar onderdeel.

Toelichting op de belastingontvangsten

Verklarende variabelen	
Afkorting	Variabele
arbv	Arbeidsvolume in arbeidsjaren, mutatie
bbpvu	BBP marktprijzen, volumemutatie
bbpwu	BBP marktprijzen, waardemutatie
Box2	Waardemutatie grondslag box 2
Box3	Waardemutatie grondslag box 3
Clpu	Contractloonstijging
hznpu	Huizenverkoop prijsmutatie
hznvu	Huizenverkoop volumemutatie
ihhyptr	Grondslag hypotheekrenteaftrek en eigenwoningforfait
incpu	Incidentele loonstijging
iond	Waardemutatie inkomen box 1 ondernemers
invpu	Invoer, prijsmutatie
invvu	Invoer, volumemutatie
ivswu	Investerings in woningen, waardemutatie
oiwu	Overheidsinvesteringen, waardemutatie
pcdwu	Consumptie van duurzame goederen, waardemutatie
pcvgvu	Consumptie van voeding en genot, volumemutatie
pcwu	Particuliere consumptie, waardemutatie
prpsv	Aftrekbare premies loonheffing, waardemutatie
Tcf	Tabelcorrectiefactor
verr	Waardemutatie verrekende dividendbelasting en heffingskortingen
winstwu	Waardemutatie winst marktsector
wozwu	Waardemutatie gemiddelde wozwaarde

Overzicht ramingsvergelijkingen	
Belastingsoort	Ramingsvergelijking voor E_t
Accijns op lichte oliën	$-0,005 + 0,2 \text{ bbpvu}_t + 1 * \text{tcf}_t$
Accijns op minerale oliën uitgezonderd lichte oliën	$0,83 * \text{bbpvu}_t + 1 * \text{tcf}_t$
Afvalstoffenbelasting	$1 * \text{bbpvu}_t + 1 * \text{tcf}_t$
Alcoholaccijns	$-0,034 + 1,6 * \text{pcvgvu}_t$
Assurantiebelasting	$0,85 * \text{pcwu}_t$
Bankbelasting	0
Belasting zware motorrijtuigen (bzm)	$1,4 * \text{bbpvu}_t$
Belasting op personenauto's en motorrijwielen (bpm)	$-0,035 + 1 * \text{bbpvu}_t + 1 * \text{tcf}_t$
Bieraccijns	$0,5 * \text{bbpvu}_t$

Toelichting op de belastingontvangsten

Belastingsoort	Ramingsvergelijking voor E_t
Dividendbelasting	$1 * bbpvu_t$
Energiebelasting	$-0,022 + 0,6 * bbpvu_t + 1,8 * tcf_t$
Erf- en schenkelasting	$1 * hznpu_t$
Inkomensheffing	
Box 1 ondernemers	$1 * iond_t$
Box 2	$1 * box2_t$
Box 3	$1 * box3_t$
Eigen woning	$1 * ihhyptr_t$
Inkomensheffing overig	$1 * verr_t$
Kansspelbelasting	$1 * pcwu_t$
Loonheffing	$0,6 * arbv_u + 1,6 * clpu_t - 0,6 * tcf_t - 0,7 * prpsv_t$
Motorrijtuigenbelasting (mrb)	$1 * bbpvu_t + 1 * tcf_t$
Omzetbelasting (btw)	$0,61 * pcwu_t + 0,13 * pcdwu_t + 0,15 * ivswu_t + 0,11 * oiwu_t$
Overdrachtsbelasting	$1 * hznvu_t + 1 * hznbu_t$
Rechten bij invoer en uitvoer	$1 * invvu_t + 0,7 * invvpu_t$
Tabaksaccijns	$-0,007 + 2,1 * pcvgvu_t$
Vennootschapsbelasting	$1 * winstwu_t$
Verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken	$0,9 * pcvgvu_t$
Verhuurderheffing	$1 * wozwu_t$
Waterbelasting	$0,005 + 1 * tcf_t$
Wijnaccijns	$1,2 * pcvgvu_t$

Als voorbeeld voor de werking van het ramingsmodel en de totstandkoming van een raming van een belastingsoort nemen we de bieraccijns, een belastingsoort die op kasbasis wordt geraamd. Volgens bovenstaande vergelijking zijn de geraamde bieraccijnsontvangsten afhankelijk van de volumemutatie van de «consumptie van voeding en genot». De positieve coëfficiënt betekent een positieve relatie. Als het CPB een hogere consumptie van voeding en genot raamt, dan leidt dit tot hogere geraamde bieraccijnsontvangsten. De grootte van de coëfficiënt bedraagt 0,5 en betekent dat de bieraccijnsontvangsten met 1% stijgen ten opzichte van voorgaand jaar als het CPB een stijging van het volume van de consumptie van voeding en genot raamt met 2% in dat jaar. Deze uitkomst is ceteris paribus. Er zijn in dit voorbeeld geen beleidsmatige ontwikkelingen. Voorts wordt deze uitkomst uit het ramingsmodel in het lopend jaar 2018 vergeleken met de reeds gerealiseerde kasontvangsten in dat jaar. Dergelijke overwegingen spelen ook een rol bij de totstandkoming van de geraamde bieraccijnsontvangsten.

Hieronder wordt eerst de belasting- en premieontvangsten op kasbasis nader toegelicht en vervolgens de ramingen van de ontvangsten uit de loon- en inkomstenbelasting, de btw en de vpb toegelicht.

5.6 De belastingramingen voor 2018 en 2019

De volgende twee tabellen geven de opbouw weer van de belastingramingen. Tabel 5.6.1 toont de ontwikkeling van de realisaties in 2017 naar de Vermoedelijke Uitkomsten in 2018. Tabel 5.6.2 toont vervolgens de ontwikkeling van de Vermoedelijke Uitkomsten in 2018 naar de Ontwerp-begroting 2019. De tabellen zijn op kasbasis. Per belastingsoort is hierbij een opsplitsing gemaakt van de verandering van de ontvangsten naar beleidsmatige mutatie en endogene mutatie. **Beleidsmatige mutaties** zijn mutaties van de belastingopbrengsten als gevolg van fiscale beleidsmaatregelen of van overige maatregelen. **Endogene mutaties** zijn mutaties van de belastingopbrengsten als gevolg van de economische ontwikkeling.

Tabel 5.6.1 Raming belastingontvangsten 2018 op kasbasis (in miljoenen euro's)

	2017	Beleidsmatige mutaties	Endogene mutaties	Endogene mutatie in %	2018
Indirecte belastingen	83.428	200	3.432	4,1%	87.060
Invoerrechten	3.103	0	- 10	- 0,3%	3.093
Omzetbelasting	49.749	22	2.651	5,3%	52.421
Belasting op personenauto's en motorrijwielen	2.039	- 41	221	10,9%	2.219
Accijnzen	11.789	33	164	1,4%	11.986
- Accijns van lichte olie	4.310	0	87	2,0%	4.397
- Accijns van minerale oliën, anders dan lichte olie	3.906	- 1	21	0,5%	3.925
- Tabaksaccijns	2.450	36	37	1,5%	2.522
- Alcoholaccijns	330	0	3	0,8%	332
- Bieraccijns	445	0	6	1,3%	451
- Wijnaccijns	349	- 1	11	3,1%	359
Belastingen van rechtsverkeer	5.190	3	266	5,1%	5.458
- Overdrachtsbelasting	2.715	3	120	4,4%	2.838
- Assurantiebelasting	2.475	0	145	5,9%	2.620
Motorrijtuigenbelasting	4.060	6	65	1,6%	4.131
Belastingen op een milieugrondslag	4.968	177	- 33	- 0,7%	5.113
- Afvalstoffenbelasting	91	0	3	3,6%	94
- Energiebelasting	4.597	177	- 38	- 0,8%	4.736
- Waterbelasting	279	0	4	1,3%	283
- Brandstoffenheffingen	2	0	- 2	- 121,2%	0
Verbruiksbelasting van alcoholvrije dranken e.a.	261	0	6	2,3%	267
Belasting op zware motorrijtuigen	173	0	7	3,9%	180
Verhuurderheffing	1.618	0	95	5,9%	1.714
Bankbelasting	478	0	0	0,0%	478

Toelichting op de belastingontvangsten

	2017	Beleids- matige mutaties	Endogene mutaties	Endogene mutatie in %	2018
Directe belastingen	86.118	- 1.643	3.943	4,6%	88.418
Loon- en inkomstenbelasting	59.092	- 1.132	399	0,7%	58.359
Dividendbelasting	3.660	- 271	528	14,4%	3.917
Kansspelbelasting	470	18	20	4,3%	508
Vennootschapsbelasting	21.456	- 246	2.486	11,6%	23.696
- Gassector	400	0	300	75,0%	700
- Niet-gassector	21.056	- 246	2.186	10,4%	22.996
Erf- en schenkbelasting	1.441	- 12	509	35,3%	1.938
Overige belastingontvangsten	289	- 1	- 75	- 25,9%	213
Totaal belastingen op kasbasis	169.835	- 1.443	7.300	4,3%	175.692

Tabel 5.6.2 Raming belastingontvangsten 2019 op kasbasis (in miljoenen euro's)

	2018	Autonome mutaties	Endogene mutaties	Endogene mutatie in %	2019
Indirecte belastingen	87.060	3.485	3.636	4,2%	94.182
Invoerrechten	3.093	0	148	4,8%	3.241
Omzetbelasting	52.421	2.931	2.773	5,3%	58.126
Belasting op personenauto's en motorrijwielen	2.219	- 74	56	2,5%	2.201
Accijnzen	11.986	53	211	1,8%	12.250
- Accijns van lichte olie	4.397	0	53	1,2%	4.450
- Accijns van minerale oliën, anders dan lichte olie	3.925	5	91	2,3%	4.021
- Tabaksaccijns	2.522	48	47	1,8%	2.617
- Alcoholaccijns	332	0	3	0,8%	335
- Bieraccijns	451	0	6	1,3%	456
- Wijnaccijns	359	0	11	3,2%	370
Belastingen van rechtsverkeer	5.458	0	100	1,8%	5.558
- Overdrachtsbelasting	2.838	0	- 9	- 0,3%	2.829
- Assurantiebelasting	2.620	0	109	4,2%	2.729
Motorrijtuigenbelasting	4.131	8	136	3,3%	4.275
Belastingen op een milieugrondslag	5.113	681	69	1,4%	5.863
- Afvalstoffenbelasting	94	95	4	3,8%	192
- Energiebelasting	4.736	586	61	1,3%	5.383
- Waterbelasting	283	0	5	1,7%	288

Toelichting op de belastingontvangsten

	2018	Autonome mutaties	Endogene mutaties	Endogene mutatie in %	2019
– Brandstoffenheffingen	0	0	0	0,0%	0
Verbruiksbelasting van alcoholvrije dranken e.a.	267	0	6	2,4%	273
Belasting op zware motorrijtuigen	180	9	6	3,6%	196
Verhuurderheffing	1.714	– 123	130	7,6%	1.720
Bankbelasting	478	0	0	0,0%	478
Directe belastingen	88.418	2.317	4.007	4,5%	94.743
Loon- en inkomstenbelasting	58.359	– 231	3.657	6,3%	61.785
Dividendbelasting	3.917	1.517	123	3,1%	5.556
Kansspelbelasting	508	2	25	4,9%	536
Vennootschapsbelasting	23.696	1.045	566	2,4%	25.308
– Gassector	700	0	50	7,1%	750
– Niet-gassector	22.996	1.045	516	2,2%	24.558
Erf- en schenkbelasting	1.938	– 16	– 364	– 18,8%	1.558
Overige belastingontvangsten	213	– 12	0	0,0%	201
Totaal belastingen	175.692	5.790	7.643	4,4%	189.125

Nadere toelichting

De raming voor de totale belastingontvangsten in 2018 komt op kasbasis 5,9 miljard euro hoger uit dan de realisatie van de totale belastingontvangsten in 2017 (zie tabel 5.6.1). Deze stijging is het saldo van de beleidsmatige mutatie van – 1,4 miljard euro en de endogene ontwikkeling van 7,3 miljard euro. Voor 2019 geldt een toename van de totale belastingontvangsten op kasbasis met 13,4 miljard euro ten opzichte van 2018. Dit is het totaal van een beleidsmatige mutatie van 5,8 miljard euro en een endogene ontwikkeling van 7,6 miljard euro (zie tabel 5.6.2). De hiernavolgende paragrafen geven een nadere toelichting op deze beleidsmatige en endogene mutaties.

Beleidsmatige mutaties

De belastingontvangsten in 2018 nemen met 1,4 miljard euro af als gevolg van fiscale en overige maatregelen. In tabel 5.6.3 staat aangegeven welke wijzigingen sinds de Miljoenennota 2018 hebben plaatsgevonden.

Tabel 5.6.3 Effecten beleidsmaatregelen (waaronder nabetalings) op belastingontvangsten in 2018 op kasbasis in mln euro

	Kas 2018
Totaal maatregelen, zoals gemeld in Miljoenennota 2018 (bijlage)	– 1.253
Mutatie vanwege nabetalings	134
Mutatie vanwege beleid	– 324
Totaal maatregelen	– 1.443

Beleidsmatige wijzigingen vloeien voort uit het Regeerakkoord, maatregelen die het kabinet sindsdien heeft genomen en maatregelen van eerdere kabinetten met effecten in 2018. Daarnaast hebben er mutaties plaatsgevonden als gevolg van nabetalings tussen het Rijk en de sociale fondsen. Deze nabetalings vinden plaats, omdat via de inkomensheffing en de loonheffing de belastingen en premies volksverzekeringen geïntegreerd worden geheven. De verdeling van deze ontvangsten tussen het Rijk en de sociale fondsen gebeurt op basis van voorlopige verdeelsleutels. Wanneer de Belastingdienst de gegevens over de feitelijke inkomens van mensen binnen heeft, kan nauwkeurig worden bepaald welk deel van de heffingen naar het Rijk had moeten en welk deel naar de sociale fondsen. Bij de loonheffing gebeurt dit na twee jaar, omdat dan het grootste deel van de aanslagen en aangiften is afgehandeld. Bij de inkomensheffing gebeurt dit om dezelfde reden pas na vier jaar. Hierdoor vinden er in de jaren nadat een transactiejaar is afgesloten nog nabetalings plaats tussen het Rijk en de sociale fondsen. Tabel 5.6.3 laat zien dat dit in 2018 dit tot een mutatie in de belastingontvangsten voor het Rijk heeft geleid van 0,1 miljard ten opzichte van wat in Miljoenennota 2018 aan nabetalings werd verwacht. Omdat het hier onderlinge nabetalings betreft tussen premieontvangsten (volksverzekeringen) en de ontvangsten uit de loon- en inkomstenbelasting, zijn eventuele verschuivingen sowieso niet relevant voor het EMU-saldo of het lastenbeeld.

Voor 2019 bedraagt de geraamde beleidsmatige mutatie van de belastingontvangsten per saldo 5,8 miljard euro (tabel 5.6.2). Deze mutatie betreft voor 0,8 miljard euro aan verwachte onderlinge nabetalings tussen premieontvangsten (volksverzekeringen) en ontvangsten uit de loon- en inkomstenbelasting. Deze verschuivingen zijn zoals hierboven vermeld niet relevant voor het EMU-saldo. Het «echte» – dat wil zeggen voor het EMU-saldo relevante – beleidsmatige deel van de mutatie bij de belastingontvangsten (exclusief premieontvangsten) betreft de mutatie van 5,0 miljard euro. Een toelichting op de beleidsmatige mutatie van de totale belasting- en premieontvangsten is te vinden in bijlage 4 van de Miljoenennota 2019.

Endogene mutaties

De belastingontvangsten (exclusief premies volksverzekeringen) nemen in 2019 met 7,6 miljard euro toe als gevolg van de endogene ontwikkeling. Dit betekent een groei van 4,4 procent. Bijlage 4 van de Miljoenennota bevat een toelichting van de endogene ontwikkeling voor het totaal van de belasting- en premieontvangsten. Dat zijn de totale belastingen inclusief premies volksverzekeringen, premies werknemersverzekeringen en premies zorgverzekeringen. Deze paragraaf geeft voor enkele specifieke belastingsoorten een nadere toelichting op de endogene ontwikkeling. De aandacht gaat hierbij uit naar de vennootschapsbelasting, de loon- en inkomensheffing (de som van het belastingdeel en het premiedeel van de loon- en inkomensheffing) en de omzetbelasting, die

bij elkaar meer dan 80 procent van de totale belastingontvangsten inclusief premies volksverzekeringen vormen.

Vennootschapsbelasting

Bij de vennootschapsbelasting wordt onderscheid gemaakt tussen een deel dat afkomstig is van bedrijven uit de gassector en een deel dat afkomstig is van bedrijven uit de niet-gassector. Voor de vennootschapsbelasting afkomstig uit de gassector wordt een aparte raming opgesteld op basis van de winstontwikkeling in die sector, die in belangrijke mate afhangt van de beursprijs van TTF-gas. Voor een toelichting op de aardgasbatenraming, inclusief de vpb-afdracht uit de gassector, wordt verwezen naar de begroting van Economische zaken, (Begroting XIII). Deze bijlage bespreekt alleen de ontwikkeling van de vpb-opbrengst in de niet-gassector.

Voor een nader inzicht in de ontwikkeling van de kasontvangsten volgt een korte toelichting op het proces van aanslagoplegging. De heffing van de vennootschapsbelasting vindt in eerste instantie plaats via voorlopige aanslagen. In januari wordt een inschatting gemaakt van de winst voor dat jaar op basis van winsten uit de afgelopen twee jaren, eventueel gecorrigeerd voor verwachtingen betreffende de winsten van dat jaar zelf. Op basis hiervan worden voorlopige aanslagen verstuurd. Vervolgens kan op basis van tussentijdse inschattingen van de winstontwikkeling een bijstelling van de voorlopige aanslag plaatsvinden. In juli / augustus van het daaropvolgende jaar (T+1) vindt vervolgens de voorlopige aangifte plaats en dit kan wederom leiden tot een nadere voorlopige aanslag. Afhankelijk van de omvang van het bedrijf en de aard van de aangifte vindt in een van de daaropvolgende jaren de definitieve vaststelling van de winst plaats. Meestal wordt circa driekwart van de uiteindelijke aanslagopleggingen reeds in het eerste jaar via voorlopige aanslagen ontvangen, maar dit percentage fluctueert wel.

Voor het opstellen van de begroting zijn de kasontvangsten van de vennootschapsbelasting relevant. Daarom is het van belang hoe het verloop van aanslagoplegging zich vertaalt in kasontvangsten. Tabel 5.6.4 toont de ontwikkeling van de totale kasopbrengst per jaar met een opsplitsing naar transactiejaar. Hieruit blijkt duidelijk dat het grootste deel van de opbrengst in een bepaald jaar voortkomt uit de voorlopige aanslagen over dat jaar zelf. Deze opbrengst stijgt nog door bijstellingen in de voorlopige aanslagen over voorgaande jaren, maar als gevolg van verliesverrekening is de bijdrage van jaar T-3 en ouder over het algemeen negatief.

Tabel 5.6.4 Opbrengst en ontwikkeling van de vennootschapsbelasting (exclusief gas) op kasbasis naar transactiejaar (in miljoenen euro's)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Jaar T	10.220	11.578	14.565	16.430	17.683	18.930
Jaar T-1	2.671	3.837	5.518	4.211	5.172	5.509
Jaar T-2	821	445	828	629	407	427
Jaar T-3	- 154	- 152	- 172	- 102	- 154	- 187
Jaar T-4 en ouder	- 447	- 101	- 17	- 112	- 112	- 120
Totaal kasopbrengst VPB niet-gas	13.111	15.607	20.722	21.056	22.996	24.558

Per saldo is de verwachte endogene mutatie van 2017 naar 2018 2,2 miljard euro bij de niet-gassector. Beleidsmaatregelen hebben in 2018 per saldo een neerwaarts effect op de ontvangsten (246 miljoen euro). De totale mutatie in 2018 komt daarom uit op 1,9 miljard euro. In 2019 bedraagt de endogene toename van de vpb-ontvangsten bij de niet-gassector naar verwachting 0,5 miljard euro. Het beleidsmatige effect is opwaarts (1,0 miljard euro). Per saldo bedraagt de totale toename in de vpb-ontvangsten van de niet-gassector in 2019 afgerond 1,6 miljard euro.

Loon- en inkomensheffing

De loonheffing is een voorheffing van de inkomensheffing. In eerste instantie wordt door inhoudingsplichtigen maandelijks loonbelasting afgedragen op basis van het loon of de uitkering van de belastingplichtigen. Na het verstrijken van het kalenderjaar moet vervolgens de belastingplichtige voor 1 mei van het volgende jaar belastingaangifte worden gedaan. Op basis hiervan wordt bepaald hoeveel belasting in totaal verschuldigd is (met inachtneming van andere bronnen van inkomen, belastingkortingen en aftrekposten). Wanneer dit bedrag hoger is dan de reeds betaalde loonheffing, moet men het resterende bedrag aan inkomensheffing voldoen. Wanneer de verschuldigde belasting lager is, krijgt men geld terug van de Belastingdienst. Hierdoor zijn per saldo de opbrengsten van de inkomensheffing licht negatief, al wordt de «nulgrens» in de ramingsperiode overgestoken. In onderstaande analyse wordt gekeken naar de ontwikkeling van de loon- en inkomensheffing. Dit betreft naast de belasting tevens de ontvangsten van de premies volksverzekeringen, welke geïntegreerd worden geheven. Voor analyse-doeleinden zijn de ontvangsten op heffingsniveau beter bruikbaar, omdat deze eenvoudiger kunnen worden waargenomen. De premieontvangsten worden echter niet in deze bijlage verantwoord.

Loonheffing

De raming van de loonheffing vindt net als bij de vennootschapsbelasting op transactiebasis plaats. Het ontvangstpatroon van de transactieopbrengst in de kas is bij de loonheffing echter veel stabielier dan bij de vpb. Daarnaast geldt dat de transactieopbrengst ook aanzienlijk sneller wordt ontvangen en binnen drie maanden na afloop van het jaar bijna volledig gerealiseerd is. Hierdoor treden minder grote verschillen op tussen de ontwikkeling van de transactieopbrengst en de kasopbrengst dan bij de vpb.

Tabel 5.6.5 Ontwikkeling loonheffing op transactiebasis (in miljoenen euro's)

	2017	2018	2019
Opbrengst op transactiebasis	100.941	102.230	102.973
Mutatie		1.289	743
waarvan endogeen		3.007	5.233
waarvan autonoom		- 1.718	- 4.490
Endogene groei (in %)		3,0%	5,1%

In tabel 5.6.5 is de (geraamde) endogene ontwikkeling van de loonheffing in 2018 en 2019 te zien. De verwachte endogene ontwikkeling bedraagt in 2018 3,0 miljard euro. In 2019 wordt een endogene groei van 5,2 miljard euro geraamd. De ontwikkeling van de loonheffing is afhankelijk van de

ontwikkeling van de totale belastbare loonsom. De ontwikkeling van de totale belastbare loonsom wordt bepaald door de groei van het arbeidsvolume, de stijging van de contractlonen, de hoogte van verschillende premies en de ontwikkeling van uitkeringen en pensioenen. Onderstaande tabel 5.6.6 geeft een overzicht van enkele relevante gegevens uit de Macro Economische Verkenning 2019 van het CPB.

Tabel 5.6.6 Relevante economische indicatoren voor de loonheffing

	2018	2019
Arbeidsvolume in arbeidsjaren	3,4%	1,4%
Contractloonstijging	2,1%	2,7%
Incidentele loonstijging	0,6%	0,7%
Tabelcorrectiefactor	0,8%	1,2%

Uit de economische indicatoren kan de ontwikkeling van de loonheffing worden verklaard. In 2018 neemt de werkgelegenheid toe met 3,4 procent. De contractloonstijging komt uit op 2,1 procent en ook de incidentele loonontwikkeling draagt met 0,6 procent bij aan de stijging van de loonheffingontvangsten. Dat leidt gezamenlijk tot een endogene ontwikkeling van de loonheffing in 2018 van 3,0 miljard op transactiebasis. In 2019 neemt de werkgelegenheid met 1,4 procent toe. De loonontwikkeling valt met een contractloonontwikkeling en een incidentele loonstijging van respectievelijk 2,7 procent en 0,7 procent in 2019 positief uit. Per saldo leidt dit in 2019 tot een endogene ontwikkeling van de loonheffing van 5,2 miljard euro op transactiebasis.

Inkomensheffing

De ontvangsten uit de inkomensheffing zijn het saldo van de belastingontvangsten van particulieren en zelfstandige ondernemers. Voor de particulieren geldt de loonheffing als voorheffing. Bij de inkomensheffing voor particulieren hebben de ontvangsten dan ook betrekking op bijtel- en aftrekposten en heffingskortingen die niet via de loonheffing zijn verrekend. Bij de zelfstandigen wordt de ontwikkeling daarnaast ook bepaald door de winstontwikkeling.

De raming van de ontvangsten van de inkomensheffing is opgesteld op basis van de beleidsmaatregelen, de geraamde endogene ontwikkeling en de kasrealisaties tot en met juli.

Tabel 5.6.7 Ontwikkeling inkomensheffing op transactiebasis (in miljoenen euro's)

	2017	2018	2019
Inkomensheffing op transactiebasis	79	1.493	4.525
mutatie		1.415	3.032
waarvan endogeen		1.809	1.291
waarvan autonoom		- 395	1.741

De endogene ontwikkeling van de ontvangsten inkomensheffing is in zowel 2018 als 2019 positief, met een groei van respectievelijk 1,8 en 1,3 miljard euro. Onderliggend is er sprake van een negatieve ontwikkeling

van de hypotheekrenteaftrek. Dit heeft met vertraging een positief effect op de ontvangsten uit de inkomensheffing tot gevolg. Tegelijkertijd trekken de inkomens van zelfstandigen, die belastingplichtig zijn voor de inkomstenbelasting aan in 2019.

Omzetbelasting

De omzetbelasting is verantwoordelijk voor circa 30 procent van de totale belastingontvangsten. De endogene groei van de omzetbelasting wordt vooral bepaald door de waardeontwikkeling van de bestedingen waarop btw rust, te weten de particuliere consumptie, de overheidsinvesteringen en de investeringen in woningen. De ramingen van het CPB voor deze bestedingscategorieën zijn samengevat in onderstaande tabel.

Tabel 5.6.8 Raming van de procentuele ontwikkeling van bestedingen in 2018 en 2019

	2018	2019
Particuliere consumptie, waardemutatie	4,3%	4,9%
Investerings in woningen, waardemutatie	11,4%	8,8%
Overheidsinvesteringen, waardemutatie	5,9%	7,1%

Bij de particuliere consumptie speelt ook de samenstelling van de consumptie een rol, omdat er verschillende bestedingscategorieën zijn waarvoor een verschillend btw-tarief geldt. Bij laagconjunctuur is het bijvoorbeeld geen ongebruikelijk verschijnsel dat er een verschuiving plaatsvindt van consumptie waarvoor een hoger tarief geldt («luxe goederen») naar consumptie waarvoor een laag btw-tarief geldt. Hierdoor neemt het gemiddelde btw-tarief over de totale particuliere consumptie af en daarmee de btw-ontvangsten. In hoogconjunctuur is sprake van het omgekeerde.

De btw-ontvangsten op transactiebasis bedragen naar verwachting 53,1 miljard euro in 2018. Ook in 2019 wordt een positieve ontwikkeling naar 59,6 miljard euro verwacht.

Tabel 5.6.9 Raming van de omzetbelasting op transactiebasis (in miljoenen euro's)

	2017	2018	2019
Omzetbelasting op transactiebasis	50.037	53.145	59.636
mutatie		3.108	6.491
waarvan endogeen		3.083	3.236
waarvan autonoom		25	3.256
Endogene mutatie in procent		6,2%	6,1%

De ontwikkeling van de btw-ontvangsten wordt voor een groot deel bepaald door de waardeontwikkeling van de particuliere consumptie. Deze is in 2018 positief: 4,3 procent. De investeringen in woningen vallen met een mutatie van 11,4 procent positief uit. Voorts nemen de overheidsinvesteringen met 5,9 procent toe. Op basis van de ontwikkeling van deze relevante macro-economische indicatoren wordt per saldo een positieve endogene ontwikkeling (3,1 miljard euro) van de btw-ontvangsten op

Toelichting op de belastingontvangsten

transactiebasis in 2018 verwacht. In 2019 nemen de particuliere consumptie en de investeringen in woningen toe met respectievelijk 4,9 en 8,8 procent. De overheidsinvesteringen ontwikkelen zich met 7,1 procent in 2019 positief. Dat leidt tot een positieve endogene ontwikkeling (3,2 miljard) van de btw-ontvangsten op transactiebasis. Beleidsmatig is in 2019 sprake van extra ontvangsten, voor het grootste gedeelte door de verhoging van het verlaagd btw-tarief.

6. Rapport van de commissie Visitatie raming belasting- en premieontvangsten

Het rapport van de commissie Visitatie raming belasting- en premieontvangsten is raadpleegbaar via www.tweedekamer.nl.

7. EMU-saldo

Tabel 7.1 EMU-saldo								
(in miljoenen euro, + is overschot)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	bron
1 Belasting- en premieontvangsten	271.278	284.788	303.090	309.483	317.951	329.441	341.354	Tabel 4.6.1
2 Totale netto-uitgaven	266.113	284.557	308.065	323.176	336.633	349.871	365.507	Tabel 2.1
3 Af: niet EMU-saldo relevante uitgaven	- 8.678	- 10.502	- 15.389	- 19.405	- 23.388	- 25.135	- 28.461	Tabel 7.2
4 Bij: Kas-transverschillen en overige posten	- 4.360	- 3.760	- 647	159	389	- 842	- 1.191	Tabel 7.3
5 Bij: EMU-saldo decentrale overheden	- 524	- 1.169	- 1.484	- 1.484	- 1.484	- 1.484	- 1.484	Tabel 7.7
6 EMU-saldo collectieve sector (1-2-3+4+5)	8.959	5.804	8.283	4.387	3.611	2.380	1.635	

Tabel 7.1 geeft het EMU-saldo van de hele collectieve sector weer. Dit EMU-saldo (ook wel overheidssaldo genoemd) is de optelsom van alle inkomsten en uitgaven van de rijksoverheid en de decentrale overheden. De inkomsten en uitgaven van de rijksoverheid zijn in meer detail te vinden in bijlage 2 en bijlage 4. Om tot het EMU-saldo te komen moeten hier nog een paar correcties op worden toegepast: sommige uitgaven tellen niet mee voor het EMU-saldo (zie tabel 7.2) en voor sommige posten telt een ander bedrag mee voor het EMU-saldo dan in de Rijksbegroting (op kasbasis) is opgenomen (zie tabel 7.3).

EMU-saldo

Tabel 7.2 Uitgaven niet-relevant voor het EMU-saldo							
(in miljoenen euro, + is uitgave)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Rente-ontvangsten swaps	- 1.210	- 1.259	- 1.354	- 1.402	- 1.386	- 991	- 614
Opbrengst beëindigen rente-swaps	- 1.547	- 2.369	0	0	0	0	0
Studieleningen	1.842	2.104	2.117	2.281	2.469	2.637	2.655
Netto-verkoop staatsbezit	- 5.727	350	280	0	0	0	0
Diverse leningen	317	183	38	- 47	- 136	- 182	- 195
Rijksbijdragen aan de sociale fondsen	19.333	20.630	22.239	24.541	26.745	28.011	29.810
Rente sociale fondsen	0	0	0	19	73	147	182
Kasbeheer	- 4.393	- 9.096	- 7.887	- 5.948	- 4.373	- 4.483	- 3.362
Overig	- 37	- 41	- 44	- 39	- 4	- 3	- 15
Totaal	8.678	10.502	15.389	19.405	23.388	25.135	28.461

De uitgaven die wel op de Rijksbegroting staan, maar die niet meetellen voor het EMU-saldo staan vermeld in tabel 7.2. Wat er wel en niet meetelt voor het EMU-saldo is vastgesteld door Eurostat. Financiële transacties zoals het verstrekken van (studie)leningen of het verkopen van staatsbezit zijn meestal ook niet relevant voor het EMU-saldo. Ook de rente ontvangen op renteswaps en uit de verkoop ervan tellen niet mee. De rijksbijdrage en rente van het Rijk aan de sociale fondsen zijn niet relevant, omdat die een transactie is tussen twee onderdelen van de collectieve sector: de uitgave van het Rijk is een ontvangst voor de sociale fondsen. Ook de post kasbeheer is een transactie binnen de collectieve sector, deze bestaat uit de toe- of afname van het geld dat de deelnemers aan schatkistbankieren bij het Rijk aanhouden.

EMU-saldo

Tabel 7.3 Kas-transverschillen en overige posten							
(in miljoenen euro, + is EMU-saldoverbeterend)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
KTV gasbaten	204	- 400	100	- 150	- 100	- 150	- 300
KTV EU-afdrachten	- 2.630	- 400	0	0	0	0	0
KTV LIV/LKV	- 493	- 441	0	0	0	0	0
KTV OV-jaarkaart	- 747	- 894	0	425	425	0	0
KTV Defensie	- 12	0	0	0	0	0	0
Overige kas-transverschillen	- 789	- 74	- 39	72	85	31	0
Mutatie begrotingsreserves	107	- 166	- 94	0	0	0	0
EMU-saldo agentschappen en rest centrale overheid	41	0	0	0	0	0	0
Overig	291	- 882	- 35	532	854	344	181
Subtotaal Rijk	- 4.028	- 3.257	- 68	879	1.264	225	- 119
Eigen risico dragers WGA/ZW	361	365	387	409	431	453	475
Zorgbemiddelingskosten	- 764	- 868	- 966	- 1.128	- 1.305	- 1.520	- 1.546
Overig	72	0	0	0	0	0	0
Subtotaal sociale fondsen	- 332	- 503	- 578	- 719	- 874	- 1.067	- 1.071
Totaal	- 4.360	- 3.760	- 647	159	389	- 842	- 1.191

Tabel 7.3 geeft de posten weer die wel meetellen voor het EMU-saldo, maar die niet, of niet op dezelfde manier in de Rijksbegroting staan. Voor een deel ervan geldt dat voor het EMU-saldo wordt gerekend met de uitgaven en ontvangsten op transactiebasis, terwijl de Rijksbegroting op kasbasis wordt opgesteld. Om tot het EMU-saldo te komen moet daarom bovenop de uitgave of ontvangst op kasbasis ook nog een kas-transverschil worden meegeteld. Daarnaast is er een aantal posten die niet op de Rijksbegroting staan, zoals bijvoorbeeld het positieve of negatieve saldo van agentschappen, en de kosten van zorgverzekeraars.

Tabel 7.4 Opbouw EMU-saldo collectieve sector							
(in miljoenen euro, - is tekort)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
EMU-saldo Rijk	6.894	- 812	2.860	444	716	- 307	14
EMU-saldo sociale fondsen	2.589	7.785	6.907	5.427	4.379	4.171	3.104
EMU-saldo decentrale overheden	- 524	- 1.169	- 1.484	- 1.484	- 1.484	- 1.484	- 1.484
EMU-saldo collectieve sector	8.959	5.804	8.283	4.387	3.611	2.380	1.635
EMU-saldo collectieve sector (in procenten bbp)	1,2	0,8	1,0	0,5	0,4	0,3	0,2

Tabel 7.4 geeft de verdeling van het EMU-saldo over de verschillende onderdelen van de collectieve sector. In tabel 7.5 tot en met tabel 7.7 wordt het EMU-saldo per sector verder toegelicht.

EMU-saldo

Tabel 7.5 EMU-saldo Rijk								
(in miljoenen euro, – is uitgave / tekort)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	bron
Belastingont- vangsten	170.673	176.455	190.624	193.863	199.597	206.126	212.869	
Netto begrotings- gefinancierde uitgaven	– 149.096	– 163.882	– 180.845	– 189.142	– 196.714	– 203.637	– 211.205	Tabel 2.1
Af: niet EMU-saldo relevante uitgaven	8.678	10.502	15.389	19.405	23.388	25.135	28.461	Tabel 7.2
Betaalde rijksbij- drage en rente aan sociale fondsen	– 19.333	– 20.630	– 22.239	– 24.560	– 26.818	– 28.157	– 29.992	Tabel 7.2
Kas-transverschillen en overige posten Rijk	– 4.028	– 3.257	– 68	879	1.264	225	– 119	Tabel 7.3
EMU-saldo Rijk (centrale overheid)	6.894	– 812	2.860	444	716	– 307	14	

Tabel 7.6 EMU-saldo sociale fondsen								
(in miljoenen euro, – is uitgave / tekort)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	bron
Premie- ontvangsten	100.605	108.333	112.466	115.620	118.354	123.315	128.485	
Ontvangen rijksbijdragen en rente	19.333	20.630	22.239	24.560	26.818	28.157	29.992	Tabel 7.2
Premiegefinan- cierde uitgaven	– 117.017	– 120.675	– 127.220	– 134.034	– 139.919	– 146.234	– 154.302	Tabel 2.1
Eigen risico draggers WGA/ZW	361	365	387	409	431	453	475	Tabel 7.3
Zorgbemiddelings- kosten	– 764	– 868	– 966	– 1.128	– 1.305	– 1.520	– 1.546	Tabel 7.3
Overige uitgaven	72	0	0	0	0	0	0	Tabel 7.3
EMU-saldo sociale fondsen	2.589	7.785	6.907	5.427	4.379	4.171	3.104	

EMU-saldo

Tabel 7.7 EMU-saldo decentrale overheden							
(in miljoenen euro, – is uitgave / tekort)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Belastinginkomsten	10.038	10.350	10.672	11.084	11.433	11.762	12.091
Rijksbijdragen	72.257	74.252	76.016	81.292	84.051	87.177	90.302
Overige inkomsten	14.878	15.309	15.604	14.763	14.994	15.230	15.467
Uitgaven decentrale overheden	– 97.697	– 101.079	– 103.776	– 108.624	– 111.962	– 115.653	– 119.344
EMU-saldo decentrale overheden	– 524	– 1.169	– 1.484	– 1.484	– 1.484	– 1.484	– 1.484

Het overheidssaldo verbetert volgend jaar tot 1,0 procent van het bbp. Tabel 7.8 bevat de toelichting van deze verbetering.

Tabel 7.8 Horizontale toelichting EMU-saldo		
(– is een verslechtering)	Miljarden euro	Procenten bbp
EMU-saldo 2018	5,8	0,8%
Noemereffect		0,0%
Belasting- en premie-inkomsten	18,3	2,3%
Uitgaven aan zorg (inclusief loon- en prijsbijstelling)	– 0,2	0,0%
Uitgaven aan Sociale zekerheid (inclusief loon- en prijsbijstelling)	– 2,6	– 0,3%
Loon- en prijsbijstelling Rijksbegroting	– 2,5	– 0,3%
EU-afdrachten	– 1,0	– 0,1%
Gemeentefonds, Provinciefonds en BTW-compensatiefonds	– 7,4	– 0,9%
KTV's	1,4	0,2%
Aardgasbaten	0,2	0,0%
Rente staatschuld	0,4	0,1%
Overig	– 3,9	– 0,5%
EMU-saldo lagere overheden	– 0,3	0,0%
EMU-saldo 2019	8,3	1,0%

Het overschot van zowel 2018 als 2019 is bijgesteld. Dat is zichtbaar wanneer de verandering van het overschot niet van jaar op jaar (horizontaal) wordt bekeken, maar als ontwikkeling sinds de Startnota (verticaal).

EMU-saldo

Tabel 7.9 Verticale toelichting EMU-saldo		
(in procenten bbp, – is een verslechtering)	2018	2019
EMU-saldo Startnota	0,5%	0,7%
Noemereffect	– 0,0%	– 0,0%
Belasting- en premie-inkomsten	– 0,1%	0,0%
Aardgasbaten	– 0,1%	0,0%
Loon- en prijsbijstelling	0,1%	0,2%
Gemeentefonds, Provinciefonds en BTW-compensatiefonds	0,0%	0,0%
HGIS-uitgaven	0,0%	0,0%
EU-afrachten	0,0%	0,0%
Overige uitgaven Rijksbegroting	0,1%	– 0,1%
Uitgaven aan Sociale Zekerheid (exclusief loon- en prijsbijstelling)	0,0%	0,0%
Uitgaven aan zorg (exclusief loon- en prijsbijstelling)	0,2%	0,2%
Overig	0,0%	0,1%
EMU-saldo Miljoenennota 2019	0,8%	1,0%

Tabel 7.10 Historisch overzicht EMU-saldo							
(in miljarden euro, – is tekort)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
EMU-saldo	– 10,7	– 16,1	– 9,7	– 2,2	0,6	– 0,6	1,3
BBP	501	513	529	551	585	619	647
EMU-saldo (in procenten bbp)	– 2,1	– 3,1	– 1,8	– 0,4	0,1	– 0,1	0,2
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
EMU-saldo	– 31,8	– 33,5	– 28,8	– 25,6	– 19,3	– 14,5	– 14,0
BBP	625	639	650	653	660	672	690
EMU-saldo (in procenten bbp)	– 5,1	– 5,2	– 4,4	– 3,9	– 2,9	– 2,2	– 2,0
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
EMU-saldo	0,1	9,0	5,8	8,3	4,4	3,6	2,4
BBP	708	737	773	813	841	870	898
EMU-saldo (in procenten bbp)	0,0	1,2	0,8	1,0	0,5	0,4	0,3

8. EMU-schuld

Tabel 8.1 Financieringssaldo rijksoverheid								
(in miljoenen euro, – is kasuitgave / kastekort)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	bron
Belastingin- komsten (kasbasis)	169.835	175.692	189.125	193.095	198.909	205.438	212.181	Tabel 4.6.1
Netto begrotings- gefinancierde uitgaven	– 149.096	– 163.882	– 180.845	– 189.142	– 196.714	– 203.637	– 211.205	Tabel 2.1
Af: kas-transverschil rentelasten	– 1.273	– 910	– 940	– 710	– 640	– 480	– 1.210	
Mutatie begro- tingsreserves	107	– 166	– 94	0	0	0	0	
Mutatie derdenre- keningen	– 1.972	0	0	0	0	0	0	
Overbruggings- krediet Fortis/ABN Amro	0	0	0	100	250	0	0	
Financieringssaldo rijksoverheid	17.701	10.734	7.246	3.343	1.805	1.322	– 238	

Tabel 8.1 geeft het financieringssaldo van het Rijk. Het financieringstekort is het bedrag dat het Rijk op kasbasis in een jaar tekort komt, of over heeft. Het financieringssaldo is daarmee dus ook het bedrag dat in een jaar extra moet worden geleend of, bij een overschot, waarmee schulden kunnen worden afgelost. Waar het EMU-saldo een begrip op transactiebasis is, is het financieringssaldo dus op kasbasis. Dat betekent dat naast de belastingontvangsten en de uitgaven op de begrotingen er nog een aantal correcties moet worden toegepast. Ten eerste zijn de belastingen zoals die meetellen voor het EMU-saldo berekend op transactiebasis. Om tot de belastingen op kasbasis te komen moet het kas-transverschil hier dus vanaf worden getrokken. Hetzelfde geldt voor posten op de rijksbegroting die niet op kasbasis zijn. Allereerst is dat de rente op de staatschuld: deze staan in de rijksbegroting op transactiebasis, terwijl voor het financieringssaldo alleen de kasuitgaven meetellen. Daarnaast wordt geld storten in (of opnemen uit) een begrotingsreserve op de begroting gezet als uitgave of ontvangst, terwijl het geld niet daadwerkelijk de schatkist verlaat of binnenkomt.

EMU-schuld

Tabel 8.2 Opbouw EMU-schuld collectieve sector								
(in miljoenen euro, – is kasuitgave / kastekort)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	bron
EMU-schuld begin jaar	439.349	420.634	410.169	403.507	401.648	401.327	401.489	
Financieringssaldo rijksoverheid	– 17.701	– 10.734	– 7.246	– 3.343	– 1.805	– 1.322	238	Tabel 8.1
EMU-saldo decentrale overheden	524	1.169	1.484	1.484	1.484	1.484	1.484	Tabel 7.4
EMU-saldo rest centrale overheid	– 128	0	0	0	0	0	0	
Schatkistbankieren decentrale overheden	– 402	– 900	– 900	0	0	0	0	
SNS/Propertize	0	0	0	0	0	0	0	
Overig	– 1.008	0	0	0	0	0	0	
EMU-schuld einde jaar	420.634	410.169	403.507	401.648	401.327	401.489	403.211	
EMU-schuldquote (in procenten bbp)	57,1	53,1	49,6	47,7	46,1	44,7	43,5	

Het financieringssaldo werkt een op een door in de staatsschuld. Voor een financieringstekort moet immers geleend worden, terwijl een overschot gebruikt kan worden om schulden af te lossen. Tabel 8.2 geeft de ontwikkeling van de EMU-schuld weer. De EMU-schuld betreft de hele collectieve sector, dus ook het tekort van decentrale overheden en agentschappen heeft invloed op de EMU-schuld.

Tabel 8.3 Opbouw EMU-schuldquote								
(in procenten bbp)	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
EMU-schuldquote begin jaar	62,0	57,1	53,1	49,6	47,7	46,1	44,7	
Noemereffect bbp	– 2,4	– 2,6	– 2,6	– 1,7	– 1,6	– 1,4	– 1,4	
Financieringssaldo rijksoverheid	– 2,4	– 1,4	– 0,9	– 0,4	– 0,2	– 0,1	0,0	
EMU-saldo decentrale overheden	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	
EMU-saldo rest centrale overheid	– 0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Schatkistbankieren decentrale overheden	– 0,1	– 0,1	– 0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
SNS/Propertize	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Overig	– 0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
EMU-schuldquote einde jaar	57,1	53,1	49,6	47,7	46,1	44,7	43,5	

EMU-schuld

Tabel 8.3 bevat de ontwikkeling van de EMU-schuldquote (de EMU-schuld in verhouding tot het bbp). Behalve het begrotingstekort of -overschot heeft ook de ontwikkeling van het bbp zelf invloed op de schuldquote, dit is weergegeven als het noemereffect.

Tabel 8.4 Horizontale toelichting EMU-schuld

(+ is toename schuld)	Miljarden euro	Procenten bbp
EMU-schuld ultimo 2018	410,2	53,1%
Noemereffect		- 2,6%
EMU-saldo	- 8,3	- 1,0%
Renteontvangsten derivaten	- 1,4	- 0,2%
Schatkistbankieren	- 1,9	- 0,2%
Aan- en verkoop staatsdeelnemingen	0,3	0,0%
Studieleningen	2,1	0,3%
Kastransactiever verschillen	2,5	0,3%
Overige financiële transacties	0,0	0,0%
EMU-schuld ultimo 2019	403,5	49,6%

Tabel 8.5 Verticale toelichting EMU-schuld

(in procenten bbp)	2018	2019
EMU-schuld Startnota	54,0%	51,0%
Noemereffect	- 0,2%	- 0,4%
Doorwerking lagere schuld t-1	0,3%	- 0,7%
EMU-saldo	- 0,3%	- 0,3%
Renteontvangsten derivaten	0,0%	0,1%
Voortijdige beëindiging derivaten	- 0,3%	0,0%
Aan- en verkoop staatsdeelnemingen	0,0%	0,0%
Kastransactiever verschillen	- 0,3%	0,0%
Overige financiële transacties	- 0,2%	0,0%
EMU-schuld Miljoenennota 2019	53,1%	49,6%

Tabel 8.6 Historisch overzicht EMU-schuld

(in miljarden euro)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
EMU-schuld	245	256	266	275	265	267	355
BBP	501	513	529	551	585	619	647
EMU-schuld (in procenten bbp)	48,8	50,0	50,3	49,9	45,3	43,1	54,8

EMU-schuld

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
EMU-schuld	356	380	402	434	448	457	447
BBP	625	639	650	653	660	672	690
EMU-schuld (in procenten bbp)	56,9	59,4	61,8	66,4	67,8	68,0	64,8

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
EMU-schuld	439	421	410	404	402	401	401
BBP	708	737	773	813	841	870	898
EMU-schuld (in procenten bbp)	62,0	57,1	53,1	49,6	47,7	46,1	44,7

9. Fiscale regelingen

9.1 Inleiding

Deze bijlage geeft een overzicht van het budgettaire belang van fiscale regelingen die de belastingopbrengst verminderen.²² Het betreft verschillende soorten regelingen, zoals aftrekposten, vrijstellingen, heffingskortingen en verlaagde tarieven.

Het monitoren van fiscale regelingen is van belang voor transparante Rijksfinanciën. De regelingen hebben immers een budgettair belang. In de hieronder gepresenteerde tabellen wordt inzichtelijk wat de omvang van de verschillende regelingen is en hoe deze zich ontwikkelt. Ook het evalueren van fiscale regelingen is essentieel om het beleid te kunnen verbeteren. Deze bijlage besteedt aandacht aan de evaluaties die afgelopen jaar zijn uitgevoerd en de evaluaties die gepland staan voor komende jaren. Aangezien het doel van deze bijlage is om beleidsrelevante informatie te leveren, is het getoonde overzicht van fiscale regelingen breder dan alleen de zogenoemde belastinguitgaven, die tot 2016 werden vermeld. Dit jaar is ook het budgettaire belang van de fiscale faciliteiten in de Natuurschoonwet toegevoegd aan het overzicht.

Een toelichting op de regelingen is beschikbaar in de bijlage «Toelichting op de fiscale regelingen» en bestaat uit een beschrijving van de regeling, de doelstelling, het ministerie dat verantwoordelijk is voor het beleids-terrein waarop de regeling betrekking heeft, een verwijzing naar de laatst uitgevoerde evaluatie, het beoogde jaar van afronding van de volgende evaluatie en de ramingsgrond. In die bijlage staat ook een tabel met de uitsplitsing van de ontwikkeling van het budgettaire belang tussen 2018 en 2019 in een beleidsmatig deel en een endogeen deel. Fiscale regelingen die verplicht zijn op basis van Europese wet- en regelgeving of een budgettair belang van minder dan € 5 miljoen hebben, worden niet in deze bijlage vermeld, maar zijn wel opgenomen in genoemde toelichtende bijlage.

In de volgende paragraaf worden de belangrijkste ontwikkelingen op het gebied van fiscale regelingen samengevat. Het budgettaire overzicht is opgenomen in paragraaf 9.3. De twee daaropvolgende paragrafen maken inzichtelijk welke factoren bijdragen aan opvallende ontwikkelingen in het budgettaire belang. Paragraaf 9.4 gaat in op de budgettaire effecten van de beleidsmaatregelen die in het Belastingplanpakket 2019 worden aangekondigd en andere maatregelen die zijn genomen sinds de vorige Miljoenennota. Paragraaf 9.5 presenteert de benchmarktoets en gaat in op de belangrijkste endogene ontwikkelingen en (technische) bijstellingen van het budgettaire belang. Tot slot schenkt paragraaf 9.6 aandacht aan de

²² Er zijn ook enkele regelingen opgenomen die de belastingopbrengst verhogen, als deze de keerzijde zijn van een belastingverminderende regeling. Bijvoorbeeld op het gebied van pensioenen worden zowel de niet-belaste premie als de belaste uitkering gekwantificeerd, om een compleet beeld van de fiscale regelingen op dit gebied te geven.

evaluaties in het fiscale domein die sinds de Miljoenennota 2018 zijn afgerond en de evaluaties die gepland staan voor de periode 2018–2021.

9.2 Samenvatting

Over het algemeen is sprake van een beheerste groei van de budgettaire omvang van fiscale regelingen tussen 2014 en 2019. In 2018 en verder speelt een aantal beleidsmaatregelen een grote rol in de budgettaire ontwikkeling van fiscale regelingen. In het oog springen de uitfasering van de aftrek wegens geen of geringe eigenwoningsschuld, de afschaffing van de BPM-teruggaaf voor taxi's en van de aftrek van uitgaven voor monumentenpanden, de beperking van het voordeel van de innovatiebox en de inkorting van de maximale looptijd van de 30%-regeling. Ook meer algemene maatregelen zoals de verhoging van het verlaagde btw-tarief, de verlaging van de (aftrek)tarieven in de inkomstenbelasting en de verhoging van de algemene heffingskorting hebben een effect op het budgettaire belang van fiscale regelingen. Voor drie fiscale regelingen met een sterke groei van het gebruik, de salderingsregeling in de energiebelasting, de innovatiebox en de 30%-regeling, zijn door het kabinet voorstellen gedaan om de budgettaire kosten in te dammen. Enkele andere regelingen met een grote endogene bijstelling zijn de mkb-winstvrijstelling en de faciliteiten voor nulemissievoertuigen. Tot slot wordt naar aanleiding van de evaluaties van de EIA, MIA en Vamil de looptijd van de horizonbepalingen voor deze regelingen vijf jaar naar achteren geschoven.

9.3 Overzicht van het budgettaire belang van fiscale regelingen

Tabel 9.3.1 geeft inzicht in het budgettaire belang van fiscale regelingen van 2014 tot en met 2019. De laatste kolom geeft de gemiddelde jaarlijkse procentuele groei weer tussen 2014 en 2019. De groei kan zowel het gevolg zijn van beleidsmaatregelen als van endogene ontwikkelingen. Endogene ontwikkelingen zijn de ontwikkelingen die niet het gevolg zijn van beleid, maar van andere factoren die het gebruik van een regeling beïnvloeden, zoals de economische ontwikkeling.

Tabel 9.3.1. Fiscale regelingen 2014–2019, budgettair belang op transactiebasis in lopende prijzen (x € miljoen)¹

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Gemiddeld % groei '14-'19 ²
Persoonsgebonden aftrek							
Aftrek voor scholingsuitgaven (studiekosten)	237	216	218	212	225	222	– 1,3%
Giftenaftrek inkomstenbelasting	339	346	358	366	375	367	1,6%
Aftrek specifieke zorgkosten	284	265	269	269	269	254	– 2,2%
Aftrek uitgaven monumentenpanden	58	57	66	53	67	0	n.v.t.
Onderhoudsverplichtingen aftrek	338	338	319	319	319	311	– 1,6%
Belaste ontvangen alimentatie	– 198	– 198	– 197	– 197	– 197	– 189	– 1,0%
Inkomensvoorzieningen							
Pensioen niet-belaste premie	19.742	17.579	17.290	18.897	19.780	20.467	0,7%
Pensioen belaste uitkering	– 12.269	– 12.262	– 12.399	– 12.759	– 13.024	– 12.643	0,6%

Fiscale regelingen

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Gemiddeld % groei '14-'19 ²
Pensioen vrijstelling box 3	5.961	7.195	7.124	7.235	7.193	7.340	4,2%
Lijfrente premieaftrek	536	507	500	546	572	593	2,0%
Lijfrente belaste uitkering	- 346	- 368	- 370	- 381	- 389	- 378	1,7%
Lijfrente vrijstelling box 3	168	216	213	216	215	219	5,4%
FOR aftrek	165	157	164	169	170	168	0,4%
FOR belaste afnemng	- 111	- 99	- 99	- 99	- 99	- 95	- 3,0%
Arbeidsongeschiktheidsverzekering premieaftrek	523	515	507	523	544	554	1,2%
Arbeidsongeschiktheidsverzekering belaste uitkering	- 415	- 410	- 397	- 412	- 428	- 426	0,5%
Reisaf trek OV	10	9	9	9	9	9	- 2,9%
Middelingsregeling ³	89	90	84	89	89	89	0,0%
(Eigen) woning							
Hypotheekrenteaftrek	13.492	13.207	12.549	11.244	10.269	9.806	- 6,2%
Aftrek financieringskosten eigen woning	139	224	212	238	219	193	6,8%
Aftrek periodieke betalingen erfpacht, opstal en beklemming	27	28	29	30	31	31	2,5%
Aftrek rente en kosten van geldleningen over restschuld vervreemde eigen woning	23	25	27	29	30	30	5,5%
Eigenwoningforfait	- 2.946	- 3.069	- 3.125	- 3.257	- 3.258	- 3.366	2,7%
Aftrek wegens geen of geringe eigenwoningsschuld	513	529	563	604	621	626	4,1%
Schenk- en erfbelasting Eenmalige vrijstelling eigen woning	783	33	37	190	190	190	- 24,7%
OVV Verlaagd tarief woning	1.723	1.949	2.521	3.000	3.075	3.241	13,5%
Verlaging lastendruk op inkomsten uit vermogen							
Vermindering verhuurderheffing ³	2	28	16	45	69	193	149,4%
Kamerverhuurvrijstelling	10	10	10	10	10	10	0,0%
Vrijstelling rechten op bepaalde kapitaalsuitkeringen, waaronder KEW, box 3	896	946	978	979	971	955	1,3%
Vrijstelling rechten op kapitaalsuitkering bij overlijden box 3	25	25	26	27	28	30	3,9%
Vrijstelling groen beleggen box 3	50	47	46	44	39	37	- 5,9%
Heffingskorting groen beleggen box 3	31	29	28	27	26	25	- 4,5%
Heffingvrij vermogen box 3	1.410	1.456	1.594	1.155	919	900	- 8,6%

Fiscale regelingen

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Gemiddeld % groei '14-'19 ²
Fiscale faciliteiten Natuur- schoonwet	33	35	35	37	37	38	3,0%
Verlaging lastendruk in de winstsfeer							
Zelfstandigenaftrek ⁴	1.660	1.645	1.694	1.737	1.780	1.747	1,0%
Extra zelfstandigenaftrek starters ⁴	106	95	102	107	112	112	1,2%
Meewerkaftrek	8	8	8	8	8	8	- 0,2%
Stakingsaftrek	15	14	14	14	14	13	- 2,1%
Aftrek speur- en ontwikke- lingswerk	6	6	6	6	6	6	- 0,9%
Willekeurige afschrijving starters	8	8	8	8	8	8	- 0,8%
Doorschuiving stakingswinst	232	245	250	262	273	276	3,5%
Doorschuifregelingen inkomen uit aanmerkelijk belang box 2	96	98	100	102	104	106	2,1%
Mkb-winstvrijstelling	1.520	1.545	1.684	1.768	1.857	1.894	4,5%
Terbeschikkingstellingsvrij- stelling	17	17	17	17	17	17	- 0,4%
Innovatiebox	1.081	1.264	1.368	1.554	1.502	1.562	7,6%
Kleinschaligheidsinvesterings- aftrek	359	338	348	364	381	379	1,1%
Energie-investeringsaftrek (EIA)	124	107	144	135	147	147	3,5%
Milieu-investeringsaftrek (MIA)	58	102	108	114	99	107	13,0%
VAMIL	25	30	20	27	40	32	5,1%
Tonnageregeling winst uit zeescheepvaart	120	120	120	120	120	116	- 0,7%
Landbouvvrijstelling in de winstsfeer	1.109	1.596	1.533	1.471	1.409	1.347	4,0%
Bosbouvvrijstelling	5	3	2	2	2	2	- 16,1%
Vrijstelling vergoeding bos- en natuurbeheer	6	6	7	7	11	11	11,4%
OVV Vrijstelling cultuurgrond	104	110	114	118	123	128	4,2%
OVV Vrijstelling bedrijfsover- dracht in familiesfeer	16	16	16	16	16	16	0,9%
Schenk- en erfbelasting Bedrijfsopvolgingsfaciliteit	406	379	430	430	430	430	1,2%
Schenk- en erfbelasting Faciliteiten ANBI's	199	203	207	211	215	219	2,0%
Giftenaftrek vennootschapsbe- lasting	5	6	6	6	7	7	4,6%
RDA (m.i.v. 2016 geïntegreerd in WBSO)	232	154	-	-	-	-	n.v.t.

Fiscale regelingen

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Gemiddeld % groei '14-'19 ²
Loonbelasting							
Afdrachtvermindering speur- en ontwikkelingswerk WBSO	780	769	1.208	1.182	1.163	1.205	9,1%
Verlaagd gebruikelijk loon voor dga's van startups	–	–	–	25	25	25	– 0,8%
30%-regeling	699	806	850	968	1.045	742	1,2%
Afdrachtvermindering zeevaart	113	113	112	111	111	111	– 0,4%
Vrijstelling uitkering wegens 25- of 40-jarig dienstverband	110	114	115	118	122	122	2,0%
Heffingskortingen							
Algemene heffingskorting	21.695	22.426	19.707	19.765	19.818	21.612	– 0,1%
Arbeidskorting	11.718	12.934	17.229	18.328	18.836	18.490	9,6%
Inkomensafhankelijke combinatiekorting	1.582	1.613	1.953	2.001	2.058	1.778	2,4%
Jonggehandicaptenkorting	173	179	178	178	178	180	0,8%
Alleenstaande ouderenkorting	508	521	517	509	480	456	– 2,2%
Ouderenkorting	2.421	2.471	2.735	2.953	3.231	3.704	8,9%
Energiebelasting							
Verlaagd tarief glastuinbouw	83	106	126	127	136	161	14,1%
Teruggaaf kerkgebouwen en non-profit	31	26	25	29	23	22	– 6,7%
Teruggaaf energie-intensieve industrie	3	5	5	6	7	8	21,6%
Verlaagd tarief lokaal opgewekte duurzame energie	0	0	0	1	2	3	n.v.t.
Salderingsregeling	66	83	100	140	199	250	30,5%
Vrijstellingen voor energie-intensieve processen	63	73	82	83	89	98	9,3%
Belastingvermindering per aansluiting	2.449	2.471	2.493	2.441	2.460	2.070	– 3,3%
Omzetbelasting							
Verlaagd tarief voedingsmiddelen en water	7.075	7.267	7.744	7.983	8.264	6.844	– 0,7%
Verlaagd tarief geneesmiddelen en hulpmiddelen	1.512	1.568	1.644	1.684	1.682	1.378	– 1,8%
Verlaagd tarief culturele goederen en diensten	928	970	1.194	1.173	1.196	981	1,1%
Verlaagd tarief arbeidsintensieve diensten	1.131	1.216	891	938	966	796	– 6,8%
Verlaagd tarief overig	1.720	1.856	1.997	2.087	2.171	1.810	1,0%
Kleineondernemersregeling	130	141	152	159	165	172	5,7%

Fiscale regelingen

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Gemiddeld % groei '14-'19 ²
Auto							
BPM Vrijstelling nulemissievoertuigen	0	2	3	4	7	9	91,4%
MRB Vrijstelling nulemissievoertuigen	3	5	8	12	19	26	53,2%
IB/LB Korting op de bijtelling voor nulemissieauto's	30	46	69	92	141	190	45,0%
IB/LB Korting op de bijtelling voor zuinige auto's (overgangrecht)	628	805	723	510	374	80	- 33,7%
BPM Teruggaaf taxi's en openbaar vervoer	44	38	54	90	68	68	8,8%
MRB Vrijstelling taxi's en openbaar vervoer	50	49	46	48	47	46	- 1,6%
BPM Teruggaaf diverse voertuigen	11	12	15	13	12	12	0,9%
MRB Vrijstelling diverse voertuigen	24	25	25	25	25	26	1,5%
MRB Verlaagd tarief bestelauto ondernemers	738	765	801	826	873	909	4,2%
MRB Verlaagd tarief bestelauto gehandicapten	14	15	15	15	15	15	1,1%
MRB Vrijstelling motorrijtuigen ouder dan 40 jaar	45	48	51	58	61	64	7,2%
MRB Overgangsregeling motorrijtuigen vanaf bouwjaar 1988	32	25	22	19	17	14	- 15,2%
MRB Kwarttarieven	118	125	133	141	150	159	6,1%
MRB Halftarief plug-in hybride auto's	-	-	32	37	38	38	5,9%

¹ [-] = regeling is in dat jaar niet van toepassing; [0] = budgettaire belang van de regeling bedraagt in dat jaar afgerond nihil.

² Als de regeling nog niet bestond in 2014 of het budgettaire belang van 2014 niet bekend is, is de gemiddelde jaarlijkse groei gegeven vanaf het jaar dat de regeling bestaat.

³ Budgettaire belang middelingsregeling en vermindering verhuurderheffing is op kasbasis.

⁴ In de cijfers van de zelfstandigenaftrek en de startersaftrek zit een reeksbreuk tussen 2014 en 2015, omdat de berekeningswijze van het budgettaire belang is gewijzigd.

De interpretatie van de gepresenteerde cijfers vergt aandacht. De recht gedrukte cijfers zijn schattingen van het budgettaire belang die gebaseerd zijn op concreet bronmateriaal over het gebruik van een regeling. Meestal betreft dit realisatiecijfers die volgen uit de aangiftegegevens van de Belastingdienst. Deze cijfers zijn in redelijke mate een definitieve inschatting van het budgettaire belang. De cursieve cijfers zijn ramingen. Hierbij is (nog) geen (volledige) informatie beschikbaar voor dat jaar en is op basis van aannames of trendramingen het budgettaire belang bepaald. Over de kleinschaligheidsinvesteringsaftrek zijn bijvoorbeeld tot en met 2015 aangiftegegevens beschikbaar, waarmee het budgettaire belang kan worden geschat – deze cijfers staan recht gedrukt. De groei van het gebruik van de regeling na 2015 wordt verondersteld gelijk te zijn aan de groei van de investeringen in vaste activa en op basis van deze aanname

worden de ramingen voor de jaren vanaf 2016 gemaakt – deze cijfers staan cursief.

De informatiebasis, ook wel ramingsgrond, verschilt van post tot post en staat per regeling vermeld in de bijlage «Toelichting op de fiscale regelingen». In het ene uiterste volgt het budgettaire belang direct uit de aangiften (zoals de afdrachtverminderingen voor de loonbelasting), in het andere uiterste is er geen kwantitatieve informatie over het feitelijke gebruik, omdat het gebruik niet hoeft te worden aangegeven (zoals bijvoorbeeld de doorschuifregeling voor stakingswinst) en ook cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en andere gegevensbronnen weinig aanknopingspunten bieden voor een benadering van het budgettaire belang. Tussen deze twee uitersten zitten regelingen waarvan het budgettaire belang is berekend op basis van rekenregels, zoals bijvoorbeeld de aftrekposten in de inkomstenbelasting. De aftrekpost blijkt uit de belastingaangiften en het budgettaire belang wordt berekend door de belastingheffing met en zonder de aftrekpost met elkaar te vergelijken. Deze rekenregel impliceert dat voor elke aftrekpost wordt aangenomen dat die aftrekpost de laatste is. Doordat belastingplichtigen meerdere aftrekposten kunnen hebben, is met deze wijze van berekenen het budgettaire belang van de aftrekposten feitelijk niet optelbaar.²³ Er wordt ook op gewezen dat het hier vermelde budgettaire belang niet hetzelfde is als de opbrengst in het geval dat een regeling wordt afgeschaft. Het budgettaire belang geldt voor het feitelijke gebruik en houdt geen rekening met gedragseffecten als de regeling zou worden afgeschaft. Ook kan bij afschaffing sprake zijn van samenloop met andere regelingen.

9.4 Beleidsmaatregelen

Tabel 9.4.1 bevat een overzicht van de beleidsmaatregelen die betrekking hebben op de hiervoor gepresenteerde fiscale regelingen, zoals besloten sinds de vorige Miljoenennota. Voor een inhoudelijke uitleg van de maatregelen wordt verwezen naar de memorie van toelichting bij de betreffende wetsvoorstellen.

Tabel 9.4.1 Fiscale beleidsmaatregelen, budgettair belang op transactiebasis in vaste prijzen (x € miljoen) ¹				
	2018	2019	2020	structureel
Nota's van wijziging Belastingplan 2018				
Uitfaseren aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld		24	52	1.117
Verhogen heffingvrij vermogen box 3	- 122	- 122	- 122	- 122
Verhogen effectief tarief innovatiebox naar 7%	124	124	124	124
Geleidelijk afschaffen uitbetaalbaarheid inkomensafhankelijke combinatiekorting en arbeidskorting		78	72	56
Verhogen en introduceren geleidelijke afbouw ouderenkorting		- 430	- 430	- 430
Pakket Belastingplan 2019				
Aftrekposten geleidelijk naar basistarief inkomstenbelasting			382	588

²³ Als voor twee regelingen afzonderlijk het verschil in belastingheffing wordt berekend met en zonder deze aftrekposten, is het berekende budgettaire belang kleiner dan als voor de twee samen het budgettaire belang wordt berekend, omdat in het tweede geval de aftrek groter is en daardoor een groter deel van de aftrek aan een hogere schijf wordt toegerekend.

Fiscale regelingen

	2018	2019	2020	structureel
Verlagen eigenwoningforfait			- 204	- 862
Vermindering verhuurderheffing t.b.v. duurzame woningen		- 26	- 52	- 104
Verkorten maximale looptijd 30%-regeling naar 5 jaar t.a.v. looninkomen		369	337	241
Verhogen algemene heffingskorting		- 1.721	- 2.778	- 3.276
Verhogen maximum arbeidskorting en steiler afbouwen		766	- 403	- 1.201
Vast bedrag in de IACK naar 0 euro en verhogen opbouwpercentage		190	190	190
Geen IACK en arbeidskorting voor mensen met een ZW-uitkering zonder werk			66	165
Verlagen belastingvermindering per aansluiting energiebelasting		410	410	410
Verhogen verlaagd btw-tarief 6% naar 9%		2.987	2.987	2.987
Moderniseren kleineondernemersregeling btw			0	0
Verruimen Nederlandse btw-sportvrijstelling		225	225	225
Afschaffen BPM teruggaafregeling taxi's			18	35
Overig				
Afschaffen aftrek uitgaven monumentenpanden, omvormen tot subsidie		62	62	62
Verhogen budget MIA		- 8	- 8	- 8
Verlagen budget Vamil		8	8	8

¹ [+] = opbrengst, het budgettaire belang van de regeling neemt af; [-] = derving, het budgettaire belang van de regeling neemt toe.

Naast deze maatregelen hebben ook enkele tariefsmaatregelen invloed op het budgettaire belang van fiscale regelingen. Zo daalt door de invoering van het tweeschijvenstelsel in de inkomstenbelasting het gemiddelde marginale tarief waartegen aftrekposten kunnen worden afgetrokken. Wanneer vanaf 2020 het maximale aftrektarief van een aantal aftrekposten wordt beperkt (vanaf 2023 nog maximaal het basistarief in de inkomstenbelasting), daalt het gemiddelde marginale tarief nog verder. De aanpassing van de tarieven in de energiebelasting heeft invloed op de fiscale regelingen op dat terrein. Het effect van specifieke en algemene beleidsmaatregelen op het budgettaire belang in 2019 is terug te vinden in de bijlage «Toelichting op de fiscale regelingen».

9.5 Benchmarktoets en opvallende ontwikkelingen

Tabel 9.5.1 biedt inzicht in een aantal opvallende (endogene) ontwikkelingen in de ramingen van fiscale regelingen. De tabel presenteert de bijstelling in het budgettaire belang dat voor 2017 wordt geraamd ten opzichte van de Miljoenennota 2018 (de benchmark). Ook wordt de absolute endogene groei en de gemiddelde procentuele endogene groei per jaar tussen 2017 en 2019 gegeven. De tabel bevat alleen de fiscale regelingen waarbij de geraamde endogene ontwikkeling in 2018 en 2019 gemiddeld (absoluut) groter dan 8% per jaar is en/of de bijstelling voor 2017 (absoluut) groter dan 8% is.

Tabel 9.5.1. Nadere toelichting mutatie ten opzichte van benchmark 2017 (x € miljoen)¹

	2017 MN2018	Bijstelling 2017 MN2019	Bijstelling in %	Endogeen 2018–2019	Endogeen in % per jaar
Arbeidsongeschiktheidsverzekering premieaftrek	574	- 51	- 8,9%	47	4,5%
Arbeidsongeschiktheidsverzekering belaste uitkering	- 460	48	- 10,5%	- 37	4,5%
Aftrek financieringskosten eigen woning	280	- 42	- 15,0%	- 36	- 8,0%
Vermindering verhuurderheffing	23	22	95,7%	108	60,4%
Mkb-winstvrijstelling	1.635	133	8,2%	181	5,1%
Innovatiebox	1.687	- 133	- 7,9%	227	8,0%
Kleinschaligheidsinvesteringsaftrek	405	- 41	- 10,1%	31	4,2%
Landbouwwijziging in de winstfeer	1.109	362	32,6%	- 124	- 4,3%
Schenk- en erfbelasting Bedrijfsopvolgingsfaciliteit	383	47	12,3%	0	0,0%
30%-regeling	901	67	7,5%	132	8,0%
EB Teruggaaf kerkgebouwen en non-profit	24	5	23,2%	- 12	- 19,9%
EB Salderingsregeling	120	20	16,7%	98	28,1%
EB Vrijstellingen voor energie-intensieve processen	71	12	16,6%	0	0,0%
BTW Verlaagd tarief culturele goederen en diensten	1.568	- 396	- 25,2%	53	2,2%
BTW Verlaagd tarief arbeidsintensieve diensten	660	278	42,1%	57	3,0%
BTW Verlaagd tarief overig	1.877	209	11,1%	180	4,2%
BPM Vrijstelling nulemissievoertuigen	4	0	10,8%	6	63,0%
MRB Vrijstelling nulemissievoertuigen	12	0	0,0%	14	49,2%
IB/LB Korting op de bijtelling voor nulemissieauto's	86	6	7,0%	101	45,5%
IB/LB Korting op de bijtelling voor zuinige auto's (overgangsrecht)	529	- 19	- 3,6%	- 305	- 45,9%
BPM Teruggaaf taxi's en openbaar vervoer	51	39	78,1%	- 15	- 7,4%

¹ [-] = regeling is in dat jaar niet van toepassing; [0] = budgettaire belang van de regeling bedraagt in dat jaar afgerond nihil.

In navolging van het advies van de Studiegroep Begrotingsruimte wordt het budgettaire belang afgezet tegen de aan het begin van de kabinetsperiode verwachte ontwikkeling.²⁴ Hierbij ligt de nadruk op de endogene ontwikkeling en niet op de ontwikkelingen die volgen uit beleidsmaatregelen. Hieronder wordt de ontwikkeling van een aantal posten nader toelicht.

²⁴ Vijftiende rapport Studiegroep Begrotingsruimte, Kamerstukken II 2015–2016, 34 300, nr. 74, p. 83: «Het budgettaire beslag van de belastinguitgaven in enge zin wordt tevens afgezet tegen de aan het begin van de kabinetsperiode verwachte ontwikkeling. Bij substantiële opwaartse afwijkingen van de endogene ontwikkeling ten opzichte van de aan het begin van de kabinetsperiode verwachte ontwikkeling kan dit aanleiding geven tot maatregelen, waarbij deze maatregelen niet relevant zijn voor het inkomstenkader.»

Algemeen

Vanaf dit jaar is de berekening van het budgettaire belang van de aftrekposten in de inkomstenbelasting gewijzigd. Het effect van de algemene heffingskorting op het verzilveren van het fiscale voordeel is nu consistent bij al deze regelingen berekend op basis van aangiftecijfers van de Belastingdienst. Dit beïnvloedt de berekende gemiddelde marginale tarieven. De omvang van dit effect verschilt sterk tussen de regelingen en heeft in slechts een paar gevallen geleid tot een substantiële bijstelling van de raming.

Arbeidsongeschiktheidsverzekering premieaftrek en belaste uitkering

De raming van het budgettaire belang van de premieaftrek en de belaste uitkering in het kader van arbeidsongeschiktheidsverzekeringen in 2017 is omlaag bijgesteld ten opzichte van de raming voor 2017 in de vorige Miljoenennota. Dit komt met name door wijzigingen in de ramingsmethode. Ten eerste komt het gemiddelde marginale tarief en daarmee het budgettaire belang lager uit door de hierboven omschreven algemene aanpassing van de berekening van de samenloop met de heffingskorting. Ten tweede is voor de ramingsjaren na het laatste realisatiejaar op een andere, lagere raming van de groeivoet overgestapt. Voorheen werd aangenomen dat de premieontwikkeling de ontwikkeling van de pensioenpremie volgt. Inmiddels blijkt uit de realisatiecijfers dat de loonontwikkeling een betere voorspeller is.

Vermindering verhuurderheffing

Dit betreft de heffingsvermindering voor de aanpak van urgente maatschappelijke opgaven die in 2014 op verzoek van de Tweede Kamer is opgenomen en de heffingsvermindering voor bouw van goedkope huurwoningen die in 2017 is toegevoegd. De realisatie van de vermindering verhuurderheffing voor 2017 blijkt aanzienlijk hoger dan vorig jaar geraamd. Voor de jaren 2014 tot en met 2021 is er in totaal € 698,5 miljoen beschikbaar voor deze verminderingen van de verhuurderheffing. In april 2018 was voor ongeveer € 800 miljoen aan heffingsvermindering aangemeld. Rekening houdend met het feit dat niet alle aanvragen tot realisatie leiden, is de regeling per 1 juli 2018 stopgezet om te voorkomen dat het totale beschikbare budget overschreden wordt.

De heffingsvermindering wordt pas na realisatie definitief toegekend. Dit verklaart de geringe bedragen vanaf 2014 en de substantiële oploep vanaf 2017. De ramingen voor 2018 en 2019 zijn gebaseerd op de aangemelde investeringen, een inschatting van de mate waarin al deze investeringen worden geëffectueerd en het verwachte tempo daarvan. Tot en met 2019 wordt een totaal aan definitieve heffingsvermindering verwacht van € 353 miljoen.

De nieuwe heffingsvermindering voor verduurzaming van woningen, die in 2019 ingaat, zal in 2019 nog nauwelijks tot kosten leiden. Het gepresenteerde budgettaire belang betreft dus enkel de bestaande heffingsverminderingen.

Mkb-winstvrijstelling

Het budgettaire belang van de mkb-winstvrijstelling in 2017 wordt € 133 miljoen hoger geraamd dan vorig jaar. Dit komt met name doordat de voorlopige realisatie in 2016 hoger uitvalt dan verwacht. Op grond van deze ontwikkeling wordt voor de jaren 2017–2019 een groei van gemiddeld 5% per jaar verondersteld, terwijl in de vorige Miljoenennota nog was aangenomen dat het budgettaire belang van de mkb-winstvrijstelling na 2015 met 3% per jaar zou groeien.

Innovatiebox

De raming van het budgettaire belang in 2017 is € 133 miljoen naar beneden bijgesteld ten opzichte van de Miljoenennota 2018. Dit komt door verwerking van de meest recente realisaties en een aanpassing in de ramingsmethode. Op basis van realisaties uit 2015 wordt het percentage van de innovatiebox ten opzichte van de VPB-opbrengsten naar beneden bijgesteld. Dit verklaart € 89 miljoen van de neerwaartse bijstelling in 2017. Daarnaast wordt in de raming een correctie gedaan voor uit het buitenland ontvangen royalty's, die weliswaar in de Nederlandse innovatiebox belast worden, maar waarop in verband met verdragen of het besluit voorkoming dubbele belasting, buitenlandse bronbelasting in Nederland verrekenend kan worden. Voor deze royalty-ontvangsten wordt met een lager voordeel gerekend, omdat een deel al in het buitenland is belast. Het gaat om ongeveer 5,5% van de grondslag van de innovatiebox. Deze correctie verklaart de overige € 44 miljoen van de neerwaartse bijstelling in 2017. Beleidsmatig is de tariefsverhoging van 5% naar 7% verwerkt vanaf 2018. In 2019 is de tariefsverlaging in de VPB verwerkt. Hierdoor komt het innovatieboxvoordeel lager uit.

Landbouwvrijstelling in de winstsfeer

Reguliere waardeinstijgingen van landbouwgrond (WEVAB) zijn vrijgesteld van inkomstenbelasting door de landbouwvrijstelling. Op basis van recente aangiftecijfers heeft het budgettaire belang van de landbouwvrijstelling een uitschieter naar boven in 2015. Dit is vermoedelijk het gevolg van landbouwers die in 2015 hun grond hebben geherwaardeerd. Een deel van de herwaarderingen moet naar aanleiding van rechterlijke uitspraken worden teruggedraaid, waardoor naar verwachting het budgettaire belang van de landbouwvrijstelling vanaf 2016 weer geleidelijk zal dalen naar een lager niveau.

30%-regeling

In de vorige Miljoenennota werd een sterke groei van de 30%-regeling geconstateerd. Inmiddels wordt het budgettaire belang geraamd op € 968 miljoen in 2017 in plaats van € 901 miljoen in 2017. De opwaartse bijstelling komt door een hogere realisatie volgens de aangiftegegevens 2017 van de Belastingdienst. De endogene groei blijft naar verwachting hoog, met gemiddeld 8% per jaar tussen 2017 en 2019.

Energiebelasting

Net als vorig jaar blijkt de budgettaire omvang van de salderingsregeling in de energiebelasting hard te groeien. Ten opzichte van vorig jaar is het budgettaire belang van de regeling omhoog bijgesteld op basis van de prognose uit de Nationale Energieverkenning 2017 dat kleinverbruikers meer zonne-energie opwekken dan in voorgaande jaren werd ingeschat. In het regeerakkoord «Vertrouwen in de toekomst» is aangekondigd dat de salderingsregeling vanaf 2020 zal worden omgezet in een subsidieregeling.

In de energiebelasting zijn ook de teruggaaf kerkgebouwen en non-profit en de vrijstelling voor energie-intensieve processen opwaarts bijgesteld. Voor de teruggaaf kerkgebouwen is volgens de Belastingdienst naar verwachting sprake van een incidentele toename in 2017. De toename van de vrijstelling voor energie-intensieve processen valt grotendeels te verklaren doordat vanaf dit jaar in de raming rekening wordt gehouden met een aanvullende vrijstelling voor metallurgische procedés. Deze bijstelling is dus technisch van aard.

Btw-posten verlaagd tarief

De ramingen voor het verlaagde tarief in de btw zijn op de Nationale Rekeningen gebaseerd. Afgelopen jaar heeft het CBS een revisie doorgevoerd van de Nationale Rekeningen. Door de revisie is onder meer een herschikking van consumptiecategorieën doorgevoerd. Hierdoor is bij drie btw-posten sprake van een technische bijstelling. De consumptie van culturele goederen en diensten is met circa € 2 miljard neerwaarts bijgesteld, waardoor het budgettaire belang ongeveer € 300 miljoen omlaag is gebracht. Bij de arbeidsintensieve diensten bedraagt de technische bijstelling van het budgettaire belang circa € 250 miljoen opwaarts. De post verlaagd tarief «overig» is € 150 miljoen opwaarts bijgesteld, als gevolg van een revisie bij het onderdeel logiesverstrekking.

Auto

Door de opkomst van elektrisch rijden in Nederland, loopt het budgettaire belang van de fiscale regelingen op dit gebied op. Dit is ook vorig jaar geconstateerd en de bijstellingen ten opzichte van de raming van destijds zijn beperkt. Voor zuinige auto's is de korting op de bijtelling afgeschaft per 2016 met overgangsrecht, waardoor het budgettaire belang geleidelijk afneemt. De teruggaaf van BPM voor taxi's en openbaar vervoer kende een uitschieter naar boven in 2017 door met name de verkoop van bestelauto's op aardgas die een hoge BPM hebben. De verwachting is dat het budgettaire belang weer terugzakt naar een lager niveau in 2018 en 2019, voordat de teruggaafregeling voor taxi's wordt afgeschaft in 2020. Het niveau blijft vanwege anticipatie-effecten naar verwachting wel iets hoger dan voor 2017. De teruggaafregeling wordt gerespecteerd voor voertuigen die voor 2020 gekocht zijn, waardoor in 2018 en 2019 waarschijnlijk extra aankopen zullen plaatsvinden.

9.6 Evaluaties

In deze paragraaf wordt verslag gedaan van de voltooide evaluaties naar doelmatigheid en doeltreffendheid van regelingen in het fiscale domein sinds de Miljoenennota 2018. Op hoofdlijnen wordt aandacht geschonken aan de conclusies en eventuele beleidsconsequenties die het kabinet heeft getrokken op basis van de uitgevoerde evaluaties. Verder komt de evaluatieprogrammering voor de periode 2018–2021 aan bod.

Gerealiseerde evaluaties sinds de Miljoenennota 2018

In september 2017 heeft de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de evaluatie van de *Kamerverhuurvrijstelling* aan de Tweede Kamer aangeboden.²⁵ In het rapport wordt de achtergrond van de regeling beschreven en de ontwikkeling van het aantal studenten en hun woonsituatie geschetst. Kamerverhuur door hospita's lijkt vooral een geschikte woonvorm voor studenten als opstap naar andere woonvormen. In het evaluatierapport is geconcludeerd dat er geen reden is tot aanpassing van de regeling. De vrijstelling heeft een positief effect op de uitvoerbaarheid. Belastingplichtigen hoeven de inkomsten uit kamerverhuur niet op te geven in de aangifte als deze onder het bedrag van de vrijstelling blijven. De Belastingdienst heeft dan ook geen informatie over deze groep. Naar aanleiding van de aanbevelingen uit het onderzoek is besloten dat er de komende jaren via de Landelijke Studentenmonitor en de gegevensverzameling in het kader van het Woononderzoek Nederland onderzocht wordt hoeveel hospita's er zijn of hoeveel studenten bij een hospita woonachtig zijn. De evaluatie is aanleiding geweest om de raming van het budgettaire belang van de kamerverhuur-

²⁵ Kamerstukken II 2017–2018, 33 104, nr. 12

vrijstelling te herzien. Dit is beschreven in hoofdstuk 5 van de evaluatie en ook in bijlage 6 van de Miljoenennota 2018. De raming komt uit op ongeveer een vijfde (€ 10 miljoen) van het bedrag dat in eerdere jaren werd vermeld in de Miljoenennota.

In maart 2018 is de evaluatie van de *Werkkostenregeling (WKR)* aan de Tweede Kamer aangeboden.²⁶ De WKR is het systeem voor de behandeling van vergoedingen en verstrekkingen in de loonbelasting. Kenmerkend aan de WKR is de vrije ruimte, waarmee werkgevers tot 1,2% van de loonsom onbelast vergoedingen en verstrekkingen aan werknemers kunnen doen toekomen, naast enkele gerichte vrijstellingen. Dit systeem is in 2011 geïntroduceerd, met als voornaamste doel administratieve lastenreductie. De belangrijkste conclusie van de evaluatie is dat de administratieve lasten niet merkbaar zijn verminderd, maar dat er weinig animo is voor grote (systeem)wijzigingen. Zowel werkgevers als de Belastingdienst zijn gebaat bij rust in de regelgeving. Uit de evaluatie volgt een aantal kansrijke opties, gericht op vereenvoudiging van de uitvoering van de regeling. Dit zal worden uitgewerkt in wet- en regelgeving, na overleg met het bedrijfsleven. Op basis van de aangiften loonbelasting over 2015 en 2016 wordt vastgesteld dat 3–4% van de bedrijven eindheffing betaalt door overschrijding van de vrije ruimte. Grotere bedrijven betalen relatief vaker eindheffing dan kleinere bedrijven, maar de overschrijding van de vrije ruimte is bij hen wel een kleiner percentage van de loonsom. Het totaalbedrag dat wordt betaald aan eindheffing(en) in het kader van vergoedingen en verstrekkingen is gedaald door invoering van de WKR. Sinds 2015 is het mogelijk bepaalde gereedschappen belastingvrij te verstrekken als de werkgever deze noodzakelijk vindt voor de vervulling van de dienstbetrekking (het zogenoemde noodzakelijkheids criterium). Van de werkgevers die bekend zijn met het noodzakelijkheids criterium (22% van het totaal), geeft ruim 70% aan geen uitbreiding van het noodzakelijkheids criterium naar andere vergoedingen en verstrekkingen te wensen. Ook de intermediairs uiten over het algemeen niet de wens om op dit punt iets te wijzigen.

In juni 2018 is door de Minister van Economische Zaken en Klimaat de evaluatie van de *Energie-investeringsaftrek (EIA)* aan de Tweede Kamer toegezonden.²⁷ In totaal is in de periode tussen 2012 en 2016 € 4,2 miljard aan energiezuinige investeringen met de EIA ondersteund. Dit heeft geleid tot een geschatte jaarlijkse energiebesparing van 12–27 PJ en een jaarlijkse CO₂-reductie van 0,7 tot 1,5 Mton. Met name de attentiewaarde van de maatregelen op de Energielijst is een stimulans voor investeringen in energiezuinige bedrijfsmiddelen. De dynamiek in de Energielijst en met name de voortdurende aanscherping van efficiëncynormen is een belangrijke aanjager voor leveranciers en producenten om de zuinigheid van apparaten te verbeteren. De financiële prikkel draagt ook bij, maar het precieze aftrekpercentage is in beperktere mate bepalend voor de effectiviteit van de regeling. Het totale budgettaire belang voor de periode 2012–2017 komt uit op € 0,5 miljard. Gemiddeld genomen is het netto fiscale voordeel iets meer dan 11% van het investeringsbedrag. Beide zijn daarmee iets lager dan in de voorgaande vijfjaarsperiode (2007–2011). De onderzoekers concluderen dat de nationale kosteneffectiviteit van de EIA relatief gunstig is, namelijk € 15–17 per ton CO₂-reductie – gecorrigeerd voor het aandeel freeriders. Het aandeel freeriders (gebruikers die de investering ook gedaan zouden hebben bij afwezigheid van de EIA) wordt geschat op iets minder dan 50%. Dit percentage is vergelijkbaar met eerdere evaluaties van de EIA en met andere subsidies of fiscale

²⁶ Kamerstukken II 2017–2018, 34 785, nr. 80

²⁷ Kamerstukken II 2017–2018, 34 785, nr. 91

regelingen gericht op energiebesparing. Voor grote bedrijven geldt dat zij relatief vaker ook zonder de EIA tot energie-investeringen zouden zijn overgegaan. Het freeridereffect bij het mkb is in de afgelopen jaren verminderd door het minimale investeringsbedrag te verhogen naar € 2.500 conform de aanbeveling uit de vorige evaluatie. Op 1 januari 2019 loopt de periode van de huidige horizonbepaling van deze regeling af. Naar aanleiding van de positieve resultaten van deze evaluatie wil het kabinet de regeling continueren en hier een horizonbepaling met als datum 1 januari 2024 aan koppelen. In lijn met de aanbevelingen in het rapport beperkt het kabinet het huidige aftrekpercentage van 54,5% in het pakket Belastingplan 2019 tot 45%. Het netto belastingvoordeel wordt daardoor weliswaar iets verlaagd, maar blijft naar de mening van het kabinet op een voldoende niveau om ondernemers te prikkelen tot het treffen van energie-investeringen. Het vrijvallende EIA-budget blijft binnen de EIA beschikbaar en zal worden besteed voor verbreding van de EIA in verband met het Klimaatakkoord. Er zal onderzocht worden op welke wijze het freeridereffect kan worden verminderd.

In juni 2018 heeft de Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat de evaluatie van de *Milieu-investeringsaftrek (MIA)* en de *Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (Vamil)* aan de Tweede Kamer toegezonden.²⁸ De onderzoekers concluderen in het evaluatierapport dat de regelingen er goed in zijn geslaagd om investeringen in bedrijfsmiddelen om te buigen richting het milieuvriendelijke alternatief. Ook wordt het beoogde effect op (door)ontwikkeling van milieuvriendelijke bedrijfsmiddelen bij een deel van de technieken bereikt. De totale investeringen met MIA\Vamil bedroegen in 2014 tot 2016 bijna € 5,5 miljard, waarvan 95% van het mkb afkomstig is. In totaal bedroeg voor de overheid het budgettaire belang tussen 2011 en 2016 circa € 743 miljoen, waarvan € 557 miljoen door de MIA en € 186 miljoen door de Vamil. Op basis van een enquête trekken de onderzoekers de conclusie dat tussen de 13% en 40% van de gebruikers freerider is. Zij zouden op hetzelfde moment dezelfde investering in een milieuvriendelijk bedrijfsmiddel hebben gedaan als de regelingen er niet waren geweest. Het percentage freeriders is relatief beperkt in vergelijking met andere fiscale of subsidieregelingen. Dat leidt tot de conclusie dat de MIA\Vamil een (kosten)effectief instrument is om milieuwinst te realiseren. De MIA\Vamil is een bijdrage in de meerkosten van de investering in het milieuvriendelijke alternatief. Per euro overheidsbudget wordt netto € 8,2 tot € 11,9 van de investeringen in het milieuvriendelijke alternatief geïnvesteerd. Deze ratio is vergelijkbaar met de periode van de vorige evaluatie. Op 1 januari 2019 loopt de periode van de huidige horizonbepaling van deze regelingen af. Naar aanleiding van de positieve resultaten van de evaluatie wil het kabinet de regeling continueren en hier een horizonbepaling met als datum 1 januari 2024 aan koppelen. Wat de aanbevelingen in het rapport betreft zal het kabinet zich inzetten om de dynamiek van de Milieulijst te vergroten door per techniek te bezien of milieucriteria versneld kunnen worden aangescherpt. Het kabinet acht het daarbij zeer wenselijk om het budgetbeslag door freeriders zo klein mogelijk te houden en om overstimulering te voorkomen. Uit de evaluatie blijkt dat er na 2013 voortdurend een onderuitputting is op het Vamil-budget en een lichte overschrijding op het budget van de MIA. In 2014 heeft een budgetschuif van MIA naar Vamil plaatsgevonden van € 8 miljoen, ter compensatie van de incidentele overschrijding in 2013 van het Vamil-budget als gevolg van de stimulering van zuinige auto's. Inmiddels is de incidentele overschrijding

²⁸ Kamerstukken II 2017–2018, 34 785, nr. 89

ruimschoots gecompenseerd en het kabinet zal de structurele budget-schuif uit 2014 vanaf 2019 ongedaan maken.

Bij brief van 15 juni 2018 is de Tweede Kamer geïnformeerd over de evaluatie van de regeling *Verlaagd tarief lokaal opgewekte duurzame energie* in de energiebelasting (ook wel: de postcoderoosregeling).²⁹ De onderzoekers concluderen dat de regeling erin slaagt om lokale energieproductie te stimuleren onder mensen die niet de mogelijkheid hebben om zonnepanelen op hun eigen dak te plaatsen. De realisatie van de postcoderoosregeling blijft echter achter bij de ambities die bij aanvang zijn geformuleerd. Hoewel verwacht wordt dat gebruik van de regeling nog zal toenemen, zal het totale opgestelde vermogen van postcoderoosprojecten klein blijven in vergelijking met projecten die gebruikmaken van de salderingsregeling of de SDE+. Tegelijkertijd is de postcoderoosregeling – net als de salderingsregeling – een relatief dure regeling per vermeden ton CO₂ en zijn de uitvoeringskosten relatief hoog. De onderzoekers geven aan dat een terugleversubsidie, losgekoppeld van de energiebelasting, een logische toekomstige variant voor de postcoderoosregeling zou kunnen zijn. In de kamerbrief van 15 juni 2018 is in lijn met deze aanbeveling daarom onder meer aangekondigd dat zal worden onderzocht hoe projecten van energiecoöperaties met een kleinverbruiks-aansluiting kunnen worden opgenomen in de opvolger van de salderingsregeling.

In juli 2018 heeft de Staatsecretaris van Financiën de tussentijdse evaluatie van de maatregelen uit de *Wet uitwerking Autobrief II* aan de Tweede Kamer gestuurd.³⁰ In deze evaluatie wordt geconcludeerd dat de *Wet uitwerking Autobrief II* heeft geleid tot meer stabiele belastinggrondslagen en – met name in de bijtelling – minder marktverstoring en minder complexiteit. Tegelijkertijd biedt de fiscale stimulering in de BPM, MRB en bijtelling voor emissievrije auto's een belangrijke bijdrage aan het versnellen van de transitie naar emissievrij rijden. De maximering van het bijtellingsvoordeel op elektrische auto's boven de € 50.000 draagt bij aan het voorkomen van overstimulering. Vanaf de inwerkingtreding van de MRB-toeslag op oude vervuilende dieselauto's draagt de fiscaliteit tevens sterker bij aan het verbeteren van de luchtkwaliteit in Nederland. Het halftarief in de MRB maakt plug-in hybride auto's aantrekkelijker voor de tweedehands markt. Uit de evaluatie blijkt dat er geen noodzaak bestaat om tussentijds in te grijpen met betrekking tot de maatregelen van de *Wet uitwerking Autobrief II*.

Evaluatieprogrammering 2018–2021

Hieronder wordt een overzicht gegeven van de evaluaties van fiscale regelingen die gepland staan voor de periode 2018–2021. Deze programmering is erop gericht om met een gerichte inzet van de beschikbare capaciteit relevante evaluaties af te leveren die voorzien in de informatiebehoefte van het parlement. De planning is afgestemd op de planning van de beleidsdoorlichtingen, zodat het beleid aan uitgaven- en inkomstenkant in de doorlichtingen integraal kan worden behandeld.

Voor evaluaties van fiscale regelingen zijn het Ministerie van Financiën en het betreffende vakdepartement beide verantwoordelijk. Als de invalshoek het (bredere) beleidsterrein van het departement is, ligt het voor de hand dat het vakdepartement het voortouw neemt. Als de invalshoek de fiscale wetgeving is, ligt het voor de hand dat het Ministerie van Financiën het

²⁹ [Kamerstukken II 2017–2018, 31 239, nr. 287](#)

³⁰ [Kamerstukken II 2017–2018, 32 800, nr. 44](#)

Fiscale regelingen

voortouw neemt. Beide hebben een eigen verantwoordelijkheid en dus inbreng in de evaluatie.

Naast evaluaties van specifieke fiscale regelingen, is een aantal overkoepelende evaluaties gepland van de fiscale regelingen binnen een bepaalde belastingsoort. Deze evaluaties worden door het Ministerie van Financiën geïnitieerd en in samenwerking met betrokken departementen uitgevoerd.

In de bijlage «Toelichting op de fiscale regelingen» bij deze Miljoenennota is per regeling aangegeven wanneer de volgende evaluatie gepland staat.

Tabel 9.6.1. Evaluatieprogrammering 2018–2021 ¹					
Evaluaties per departement	Begrotingsartikel	2018	2019	2020	2021
Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties					
Fiscale regelingen eigen woning (met FIN)	3: Woningmarkt		X		
Vermindering verhuurderheffing	3: Woningmarkt		X		
Eenmalige vrijstelling schenk- en erfbelasting t.b.v. de eigen woning (met FIN)	3: Woningmarkt			X	
Financiën					
Werkkostenregeling	1: Belastingen	X			
Fiscale regelingen overdrachtsbelasting	1: Belastingen	X			
IB Middelingsregeling	1: Belastingen	X			
Accijns teruggaaf LNG	1: Belastingen	X			
Evaluatie Autobrief II	1: Belastingen	X	X		
Fiscale regelingen eigen woning (met BZK)	1: Belastingen		X		
Vrijstellingen nettolijfrenten en nettopensioen (met SZW)	1: Belastingen		X		
Fiscale regelingen assurantiebelasting	1: Belastingen		X		
Eenmalige vrijstelling schenk- en erfbelasting t.b.v. de eigen woning (met BZK)	1: Belastingen			X	
Fiscale regelingen BPM en MRB (met IenW)	1: Belastingen			X	
Fiscale regelingen energiebelasting (met EZK)	1: Belastingen			X	
Fiscale regelingen erf- en schenkbelasting	1: Belastingen				X
Fiscale regelingen kansspelbelasting	1: Belastingen				X
VPB vrijgestelde en fiscale beleggingsinstelling	1: Belastingen				X
Bankenbelasting	1: Belastingen				X
Infrastructuur en Waterstaat					
Fiscale regelingen groen beleggen	21: Duurzaamheid	X			
MIA en VAMIL	21: Duurzaamheid	X			
Fiscale regelingen BPM en MRB (met FIN)	4: Wegen en verkeersveiligheid			X	
Fiscale regelingen zeeschepen	18: Scheepvaart en Havens			X	

Fiscale regelingen

Evaluaties per departement	Begrotingsartikel	2018	2019	2020	2021
Economische Zaken en Klimaat					
Innovatie-instrumenten	2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen	X			
EIA	4: Een doelmatige en duurzame energievoorziening	X			
Start-upregelingen	2: Bedrijvenbeleid			X	
Fiscale regelingen energiebelasting (<i>met FIN</i>)	4: Een doelmatige en duurzame energievoorziening			X	
Fiscale regelingen bedrijfsopvolging ²	2: Bedrijvenbeleid				X
Sociale Zaken en Werkgelegenheid					
Vrijstelling nettolijfrenten en nettopensioen (<i>met FIN</i>)	8: Oudedagsvoorziening		X		
Volksgesondheid, Welzijn en Sport					
IB Vrijstelling pleegvergoedingen (<i>met FIN</i>)	8: Tegemoetkoming specifieke kosten	X			

¹ Afgeronde en naar de Kamer verzonden evaluaties zijn vetgedrukt.

² Zodra genoeg data beschikbaar is.

10. Toelichting op de fiscale regelingen

10.1 Inleiding

In deze bijlage worden de fiscale regelingen nader toegelicht. Voor elke regeling bevat de toelichting een korte beschrijving, de doelstelling, de ramingsgrond, het ministerie dat verantwoordelijk is voor het beleids-terrein waar de regeling betrekking op heeft en informatie over de laatst uitgevoerde en/of geplande beleidsevaluatie. Daarnaast zijn cijfers opgenomen over de verwachte ontwikkeling van het budgettaire belang van fiscale regelingen tussen 2018 en 2019.

Het overzicht van fiscale regelingen in deze bijlage is uitgebreider dan in de bijlage «Fiscale regelingen». Naast de regelingen die daar vermeld staan, bevat deze bijlage ongeveer twintig regelingen die in het verleden ook in die bijlage stonden, maar niet meer structureel worden gekwantificeerd, vanwege het beperkte beleidsmatige of budgettaire belang. Deze regelingen zijn verplicht op basis van Europese wet- en regelgeving of hebben een budgettair belang van kleiner dan € 5 miljoen.

Het departement dat bij elke regeling vermeld staat, is het departement dat verantwoordelijk is voor het beleidsterrein waar de regeling betrekking op heeft. De Staatsecretaris van Financiën en de bewindspersonen van het betreffende departement dragen ieder verantwoordelijkheid voor de regeling en de evaluatie daarvan, vanuit de invalshoek van hun eigen beleidsterrein. Het Ministerie van Financiën is hoofverantwoordelijk voor de fiscale wetgeving, de uitvoering van het fiscale beleid en de budgettaire verantwoording. Conform de rijksbegrotingsvoorschriften wordt het budgettaire belang van de fiscale regelingen ook extracomptabel op de departementale begrotingen opgenomen.

Tenzij anders vermeld, hebben bedragen en tarieven in de toelichting betrekking op het belastingjaar 2019. De jaartallen onder het kopje «Evaluatie» betreffen het beoogde jaar waarin de evaluatie wordt afgerond. De evaluatieprogrammering beperkt zich tot de lopende kabinetsperiode en is afgestemd op de planning van de beleidsdoorlichting van het betreffende begrotingsartikel. Bij de meeste regelingen waar geen evaluatie is voorzien in de huidige kabinetsperiode, staat vermeld dat deze in de periode 2022–2025 worden geëvalueerd. In enkele gevallen wordt geen evaluatie gepland, vanwege het beperkte beleidsmatige of budgettaire belang van de regeling. Dit geldt bijvoorbeeld voor de regelingen die verplicht zijn op basis van Europese wet- en regelgeving. In een aantal gevallen worden fiscale regelingen gezamenlijk geëvalueerd, zoals de regelingen in de energiebelasting in 2020.

De informatiebasis, ook wel ramingsgrond, verschilt van post tot post en staat per regeling vermeld. In het ene uiterste volgt het budgettaire belang direct uit de aangiften (zoals de afdrachtverminderingen voor de loonbelasting), in het andere uiterste is er geen enkele informatie over het feitelijke gebruik, omdat het gebruik niet hoeft te worden aangegeven (zoals bijvoorbeeld de doorschuifregeling voor stakingswinst) en ook cijfers van het CBS en andere gegevensbronnen weinig aanknopings-

punten bieden voor een benadering van het budgettaire belang. Tussen deze twee uitersten zitten regelingen waarvan het budgettaire belang is berekend op basis van rekenregels, zoals bijvoorbeeld de aftrekposten in de inkomstenbelasting. De aftrekpost blijkt uit de belastingaangiften en het budgettaire belang wordt berekend door de belastingheffing met en zonder de aftrekpost met elkaar te vergelijken. Deze rekenregel impliceert dat voor elke aftrekpost wordt aangenomen dat die aftrekpost de laatste is. De bedragen van de aftrekposten zijn daarom feitelijk niet optelbaar.³¹ Er wordt ook op gewezen dat het hier vermelde budgettaire belang niet hetzelfde is als de opbrengst in het geval een regeling wordt afgeschaft. Het budgettaire belang geldt voor het feitelijke gebruik en houdt geen rekening met gedragseffecten als de regeling zou worden afgeschaft. Ook kan bij afschaffing sprake zijn van samenloop met andere regelingen. Bij regelingen die niet in de bijlage «Fiscale regelingen» zijn opgenomen, staat geen ramingsgrond vermeld.

10.2 Nadere uitsplitsing van de budgettaire ontwikkeling van fiscale regelingen

Tabel 10.2.1. Fiscale regelingen 2018–2019, budgettair belang op transactiebasis in lopende prijzen (x € miljoen)¹

	Mutatie t.o.v. MN2018	2018	Beleid 2019	Endogeen 2019	Endogeen in %	2019
Persoonsgebonden aftrek						
Aftrek voor scholingsuitgaven (studiekosten)	7	225	– 9	6	3,0%	222
Giftenaftrek inkomstenbelasting	8	375	– 15	8	2,3%	367
Aftrek specifieke zorgkosten	– 13	269	– 15	0	0,0%	254
Aftrek uitgaven monumentenpanden	9	67	– 62	– 5	n.v.t.	0
Onderhoudsverplichtingen aftrek	– 17	319	– 8	0	0,0%	311
Belaste ontvangen alimentatie	4	– 197	8	0	0,0%	– 189
Inkomensvoorzieningen						
Pensioen niet- belaste premie	94	19.780	– 629	1.316	6,9%	20.467
Pensioen belaste uitkering	425	– 13.024	754	– 373	3,0%	– 12.643
Pensioen vrijstelling box 3	– 234	7.193	0	147	2,0%	7.340
Lijfrente premieaftrek	7	572	– 18	38	6,9%	593
Lijfrente belaste uitkering	13	– 389	23	– 11	3,0%	– 378
Lijfrente vrijstelling box 3	– 7	215	0	4	2,0%	219
FOR aftrek	8	170	– 5	3	1,8%	168
FOR belaste afnemings	1	– 99	4	0	0,0%	– 95
Arbeidsongeschiktheidsverzekering premie- aftrek	– 47	544	– 17	26	5,0%	554
Arbeidsongeschiktheidsverzekering belaste uitkering	48	– 428	23	– 20	5,0%	– 426

³¹ Als voor twee regelingen afzonderlijk het verschil in belastingheffing wordt berekend met en zonder deze aftrekposten, is het berekende budgettaire belang kleiner dan als voor de twee samen het budgettaire belang wordt berekend, omdat in het tweede geval de aftrek groter is en daardoor een groter deel van de aftrek aan een hogere schijf wordt toegerekend.

Toelichting op de fiscale regelingen

	Mutatie t.o.v. MN2018	2018	Beleid 2019	Endogeen 2019	Endogeen in %	2019
Reisaf trek OV	- 1	9	0	0	0,0%	9
Middelingsregeling	3	89	0	0	0,0%	89
(Eigen) woning						
Hypotheekrenteaf trek	149	10.269	- 370	- 94	- 0,9%	9.806
Af trek financieringskosten eigen woning	- 31	219	- 10	- 17	- 8,0%	193
Af trek periodieke betalingen erfpacht, opstal en beklemming	- 1	31	- 1	1	3,6%	31
Af trek rente en kosten van geldleningen over restschuld vervreemde eigen woning	3	30	- 1	1	4,8%	30
Eigenwoningforfait	25	- 3.258	136	- 244	7,8%	- 3.366
Af trek wegens geen of geringe eigenwoning-schuld	- 29	621	- 54	59	10,5%	626
Schenk- en erfbelasting Eenmalige vrijstelling eigen woning	0	190	0	0	0,0%	190
OVB Verlaagd tarief woning	128	3.075	0	166	5,4%	3.241
Verlaging lastendruk op inkomsten uit vermogen						
Vermindering verhuurderheffing	9	69	26	98	103,2%	193
Kamerverhuurvrijstelling	0	10	0	0	4,2%	10
Vrijstelling rechten op bepaalde kapitaalsuitkeringen, waaronder KEW, box 3	0	971	0	- 16	- 1,6%	955
Vrijstelling rechten op kapitaalsuitkering bij overlijden box 3	0	28	0	1	4,3%	30
Vrijstelling groen beleggen box 3	0	39	0	- 2	- 4,0%	37
Heffingskorting groen beleggen box 3	0	26	0	- 1	- 4,0%	25
Heffingvrij vermogen box 3	- 132	919	0	- 19	- 2,1%	900
Fiscale faciliteiten Natuurschoonwet	n.v.t.	37	0	1	3,2%	38
Verlaging lastendruk in de winstfeer						
Zelfstandigenaf trek	60	1.780	- 97	64	3,8%	1.747
Extra zelfstandigenaf trek starters	4	112	- 5	6	5,2%	112
Meewerkaf trek	0	8	0	0	0,0%	8
Stakingsaf trek	0	14	- 1	0	0,0%	13
Af trek speur- en ontwikkelingswerk	0	6	0	0	0,0%	6
Willekeurige afschrijving starters	0	8	0	0	0,8%	8
Doorschuiving stakingswinst	0	273	- 8	11	4,0%	276
Doorschuifregelingen inkomen uit aanmerkelijk belang box 2	0	104	0	2	2,0%	106
Mkb-winstvrijstelling	182	1.857	- 56	93	5,2%	1.894
Terbeschikkingstellingsvrijstelling	0	17	0	0	0,0%	17

Toelichting op de fiscale regelingen

	Mutatie t.o.v. MN2018	2018	Beleid 2019	Endogeen 2019	Endogeen in %	2019
Innovatiebox	- 177	1.502	- 72	132	9,2%	1.562
Kleinschaligheidsinvesteringsaftrek	- 29	381	- 16	14	3,8%	379
Energie-investeringsaftrek (EIA)	0	147	0	0	0,0%	147
Milieu-investeringsaftrek (MIA)	0	99	8	0	0,0%	107
VAMIL	0	40	- 8	0	0,0%	32
Tonnageregeling winst uit zeescheepvaart	0	120	- 4	0	0,0%	116
Landbouwvrijstelling in de winstfeer	300	1.409	0	- 62	- 4,4%	1.347
Bosbouwvrijstelling	- 4	2	0	0	0,0%	2
Vrijstelling vergoeding bos- en natuurbeheer	5	11	0	0	0,0%	11
OVB Vrijstelling cultuurgrond	0	123	0	5	3,9%	128
OVB Vrijstelling bedrijfsoverdracht in familiesfeer	0	16	0	0	0,7%	16
Schenk- en erfbelasting Bedrijfsopvolgingsfaciliteit	47	430	0	0	0,0%	430
Schenk- en erfbelasting Faciliteiten ANBI's	0	215	0	4	1,9%	219
Giftenaftrek vennootschapsbelasting	0	7	0	0	4,3%	7
RDA (m.i.v. 2016 geïntegreerd in WBSO)	n.v.t.	-	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	-
Loonbelasting						
Afdrachtvermindering speur- en ontwikkelingswerk WBSO	0	1.163	0	42	3,6%	1.205
Verlaagd gebruikelijk loon voor dga's van startups	- 4	25	0	0	- 1,2%	25
30%-regeling	91	1.045	- 386	55	8,0%	742
Afdrachtvermindering zeevaart	0	111	0	0	0,0%	111
Vrijstelling uitkering wegens 25- of 40-jarig dienstverband	- 2	122	- 4	4	3,0%	122
Heffingskortingen						
Algemene heffingskorting	- 375	19.818	1.243	551	2,6%	21.612
Arbeidskorting	179	18.836	- 837	491	2,7%	18.490
Inkomensafhankelijke combinatiekorting	2	2.058	- 200	- 80	- 4,3%	1.778
Jonggehandicaptenkorting	0	178	0	2	1,1%	180
Alleenstaande ouderenkorting	- 2	480	0	- 24	- 5,0%	456
Ouderenkorting	- 6	3.231	430	43	1,2%	3.704
Energiebelasting						
Verlaagd tarief glastuinbouw	12	136	25	0	- 0,2%	161
Teruggaaf kerkgebouwen en non-profit	0	23	2	- 3	- 11,6%	22
Teruggaaf energie-intensieve industrie	0	7	1	0	0,0%	8

Toelichting op de fiscale regelingen

	Mutatie t.o.v. MN2018	2018	Beleid 2019	Endogeen 2019	Endogeen in %	2019
Verlaagd tarief lokaal opgewekte duurzame energie	1	2	1	0	3,9%	3
Salderingsregeling	33	199	0	51	25,6%	250
Vrijstellingen voor energie-intensieve processen	13	89	9	0	- 0,1%	98
Belastingvermindering per aansluiting	- 51	2.460	- 410	20	1,0%	2.070
Omzetbelasting						
Verlaagd tarief voedingsmiddelen en water	- 144	8.264	- 1.711	291	3,5%	6.844
Verlaagd tarief geneesmiddelen en hulpmiddelen	- 121	1.682	- 344	40	2,4%	1.378
Verlaagd tarief culturele goederen en diensten	- 450	1.196	- 245	30	2,5%	981
Verlaagd tarief arbeidsintensieve diensten	286	966	- 199	29	3,0%	796
Verlaagd tarief overig	214	2.171	- 453	92	4,2%	1.810
Kleineondernemersregeling	- 5	165	0	7	4,2%	172
Auto						
BPM Vrijstelling nulemissievoertuigen	1	7	- 1	3	47,4%	9
MRB Vrijstelling nulemissievoertuigen	1	19	0	7	36,8%	26
IB/LB Korting op de bijtelling voor nulemissie-auto's	14	141	- 3	52	37,8%	190
IB/LB Korting op de bijtelling voor zuinige auto's (overgangsrecht)	7	374	- 73	- 221	- 73,4%	80
BPM Teruggaaf taxi's en openbaar vervoer	22	68	- 5	5	8,0%	68
MRB Vrijstelling taxi's en openbaar vervoer	0	47	0	- 1	- 2,1%	46
BPM Teruggaaf diverse voertuigen	- 3	12	- 1	0	0,0%	12
MRB Vrijstelling diverse voertuigen	0	25	0	1	4,0%	26
MRB Verlaagd tarief bestelauto ondernemers	5	873	0	36	4,1%	909
MRB Verlaagd tarief bestelauto gehandicapten	0	15	0	0	0,0%	15
MRB Vrijstelling motorrijtuigen ouder dan 40 jaar	- 4	61	- 1	4	6,7%	64
MRB Overgangsregeling motorrijtuigen vanaf bouwjaar 1988	1	17	0	- 3	- 17,6%	14
MRB Kwarttarieven	- 3	150	0	9	6,0%	159
MRB Halftarief plug-in hybride auto's	- 5	38	0	0	0,0%	38

¹ [-] = regeling is in dat jaar niet van toepassing; [0] = budgettaire belang van de regeling bedraagt in dat jaar afgerond nihil.

De kolom «Beleid 2019» omvat alle maatregelen uit 2019 en eerdere jaren omtrent de regeling zelf en substantiële wijzigingen in de primaire heffingsstructuur (zoals het verleggen van een schijfgrens of het wijzigen van een tarief) die in 2019 invloed hebben op het budgettaire belang van de regeling. De kolom «Endogeen 2019» geeft de ontwikkeling van het budgettaire belang ten gevolge van verwachte veranderingen in het gebruik van de regeling die niet het gevolg zijn van beleidsmaatregelen.

10.3 Toelichting individuele fiscale regelingen

Persoonsgebonden aftrek

Regeling: *Aftrek voor scholingsuitgaven (studiekosten)*
Beschrijving: Uitgaven boven € 250 ter zake van een opleiding of studie voor het verwerven van inkomen uit werk en woning kunnen onder voorwaarden worden afgetrokken. Het bedrag dat mag worden afgetrokken is, buiten de standaardstudieperiode, maximaal € 15.000. In het Regeerakkoord is afgesproken dat het kabinet inzet op het vervangen van de fiscale aftrek van scholingsuitgaven door een individuele leerrekening. Dit voornemen wordt thans uitgewerkt en zal naar verwachting per 2020 worden ingevoerd.
Doelstelling: Vergroten van de Nederlandse kennisinfrastructuur.
Ministerie: OCW, artikel 4: Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie.
Evaluatie: *Evaluatie aftrekpost scholingsuitgaven*, CPB, 2016. [Notitie Evaluatie aftrekpost scholingsuitgaven](#). Geen volgende evaluatie beoogd, vanwege voorgestelde afschaffing van de regeling.
Ramingsgrond: Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2016. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.

Regeling: *Giftenaftrek inkomstenbelasting*
Beschrijving: Giften aan onder andere algemeen nut beogende instellingen (ANBI) zijn aftrekbaar. Periodieke giften geschieden op basis van een bij notariële of onderhandse akte vastgelegde verplichting om gedurende ten minste 5 jaren met onzekerheidsvereiste schenkingen te doen. Voor overige giften aan uitsluitend ANBI's geldt een drempel van 1% en plafond van 10% van het verzamelinkomen. Er geldt een multiplier voor giften aan culturele ANBI's.
Doelstelling: Bevorderen van schenkingen aan bepaalde instellingen.
Ministerie: FIN, artikel 1: Belastingen.
Evaluatie: *Evaluatie giftenaftrek*, Dialogic, 2017. [Kamerstukken II 2016–2017, 34 552, nr. 77](#). De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond: Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2016. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.

Regeling: *Aftrek specifieke zorgkosten*
Beschrijving: Bepaalde zorgkosten mogen worden afgetrokken. Hiervoor komt in aanmerking het deel van de kosten dat uitkomt boven het drempelbedrag en waarvoor geen vergoeding is gekregen van bijvoorbeeld de (aanvullende) zorgverzekering of de bijzondere bijstand. Onder omstandigheden geldt een verhoging van het in aftrek te brengen bedrag.
Doelstelling: Tegemoetkoming van chronisch zieken en gehandicapten.
Ministerie: VWS, artikel 8: Tegemoetkoming specifieke kosten.
Evaluatie: *Onderzoek naar gebruik aftrek van uitgaven voor specifieke zorgkosten*, FIN, 2016. [Kamerstukken II 2016–2017, 34 550 IX, nr. 4](#). De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond: Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2016. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.

Regeling: *Aftrek uitgaven monumentenpanden*
Beschrijving: In de Wet IB 2001 is een persoonsgebonden aftrekpost voor monumentenpanden opgenomen. Indien het een eigen woning of een bezitting betreft die in de grondslag van de forfaitaire rendementsheffing wordt betrokken, zijn 80% van de onderhoudskosten (minus ontvangen subsidies) aftrekbaar. Het voornemen is om deze fiscale aftrekpost per 1 januari 2019 te vervangen door een subsidieregeling.
Doelstelling: Behoud van het culturele erfgoed.
Ministerie: OCW, artikel 14: Cultuur.
Evaluatie: *Evaluatie fiscale regelingen monumentenzorg*, PwC, 2009. [Kamerstukken II 2009–2010, 32 156, nr. 2](#). Geen volgende evaluatie beoogd, vanwege voorgestelde afschaffing van de regeling.
Ramingsgrond: Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2016. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.

Regeling: *Onderhoudsverplichtingen aftrek en belaste ontvangen alimentatie*
Beschrijving: Dit betreft het betalen en ontvangen van partneralimentatie. Omdat hierbij sprake is van inkomens-overheveling is betaalde alimentatie bij de alimentatieplichtige aftrekbaar en is ontvangen alimentatie bij de ontvanger van alimentatie belast. Ook de aftrekbaarheid van bepaalde andere onderhoudsverplichtingen zit verwerkt in de cijfers.
Doelstelling: Het aansluiten bij draagkracht.
Ministerie: FIN, artikel 1: Belastingen.

Toelichting op de fiscale regelingen

Evaluatie: De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond: Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2016. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.

Regeling: *Persoonsgebonden aftrekpost durfkapitaal*
Beschrijving: Deze persoonsgebonden aftrekpost biedt de mogelijkheid om geleden verliezen op beleggingen in durfkapitaal in aftrek te brengen. Deze faciliteit is per 1 januari 2011 vervallen met inachtneming van een overgangsbepaling.
Doelstelling: Stimuleren van investeringen in bedrijven van startende ondernemers en het bevorderen van de ondernemingszin.
Ministerie: EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen.
Evaluatie: *Evaluatie van de durfkapitaalregeling*, Bureau Bartels B.V., 2005. [Kamerstukken 2005–2006, 30 300 XIII, nr. 57](#). Geen evaluatie beoogd, omdat de regeling is afgeschaft.
Ramingsgrond: n.v.t.

Inkomensvoorzieningen

Regeling: *Pensioen fiscale faciliteiten*
Beschrijving: Het werkgeversdeel van de pensioenpremie wordt niet tot het belastbare loon van de werknemer gerekend en het werknemersdeel van de pensioenpremie wordt in mindering gebracht bij het bepalen van het belastbare loon. Daar staat tegenover dat de pensioenuitkeringen wel tot het belastbare loon worden gerekend en daarmee in de belastingheffing worden betrokken. Het opgebouwde pensioenvermogen valt niet in box 3.
Doelstelling: Het faciliteren/stimuleren van de opbouw van een oudedagsvoorziening. Met de uitgestelde heffing wordt tevens aangesloten bij de maatschappelijke inkomensbeleving.
Ministerie: SZW, artikel 8: Oudedagsvoorziening.
Evaluatie: De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond: Uitkomsten van MIMOSI voor de pensioenpremies en pensioenuitkeringen. Gegevens van het CBS voor pensioenvermogen tot 2015 en uitkomsten van MIMOSI voor de ontwikkeling van het pensioenvermogen daarna.

Regeling: *Lijfrente fiscale faciliteiten*
Beschrijving: Op grond van de Wet IB 2001 kunnen de voor een lijfrenteproduct betaalde premies als uitgaven voor inkomensvoorzieningen in box 1 in aftrek worden gebracht, binnen wettelijk bepaalde begrenzingen. Het opgebouwde vermogen valt niet in box 3. De uitkeringen worden belast in box 1. Onder lijfrenteproduct worden voorzieningen begrepen zoals een (tijdelijke) oudedagslijfrente, een nabestaandenlijfrente, lijfrenterekeningen, lijfrentebeleggingsrechten en lijfrenten voor meerderjarige invalide kinderen of kleinkinderen. Deze lijfrenteproducten dienen ter compensatie van een pensioentekort.
Doelstelling: Het faciliteren/stimuleren van de opbouw van een oudedagsvoorziening. Met de uitgestelde heffing wordt tevens aangesloten bij de maatschappelijke inkomensbeleving.
Ministerie: SZW, artikel 8: Oudedagsvoorziening.
Evaluatie: De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond: Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2016 voor premieaftrek en uitkomsten van MIMOSI voor uitkeringen en vermogens.

Regeling: *FOR aftrek en belaste afnemning*
Beschrijving: De FOR (fiscale oudedagsreserve) is een voorziening die ondernemers die nog niet de pensioengerechtigde leeftijd hebben bereikt (onder voorwaarden) kunnen gebruiken om maximaal 9,44%, met een maximum van € 9.006, van de winst opzij te zetten om een oudedagsvoorziening op te bouwen. Uiterlijk bij staking van de onderneming kan deze FOR belastingvrij worden omgezet in een lijfrente. Als bij staking van (een gedeelte van) de onderneming of bij het bereiken van de AOW-leeftijd van de ondernemer blijkt dat de oudedagsreserve het ondernemingsvermogen overtreft, wordt het verschil beschouwd als afnemning van de oudedagsreserve. Toevoegingen aan de FOR zijn aftrekbaar bij de bepaling van de belastbare winst. Afnemingen van de FOR worden als bijtelpost meegenomen bij de bepaling van de belastbare winst. De in het kader van de afnemning van de FOR eventueel betaalde premies voor lijfrenten kunnen worden afgetrokken als uitgaven voor inkomensvoorzieningen. De latere lijfrente-uitkeringen zijn belast.
Doelstelling: Het creëren van de mogelijkheid voor ondernemers om een oudedagsvoorziening binnen de onderneming op te bouwen. Als direct lijfrenten worden aangekocht, verlaat de premie de onderneming, ten koste van het ondernemingsvermogen.
Ministerie: EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen.
Evaluatie: *Evaluatie fiscale ondernemerschapsregelingen*, SEO, 2017. [Kamerstukken II 2016–2017, 31 311, nr. 186](#). De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.

Toelichting op de fiscale regelingen

Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2015. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.
Regeling: Beschrijving:	<i>Arbeidsongeschiktheidsverzekering fiscale faciliteiten</i> Op grond van de Wet IB 2001 kunnen de voor een arbeidsongeschiktheidsverzekering betaalde premies als uitgaven voor inkomensvoorzieningen in box 1 in aftrek worden gebracht. De uitkeringen worden belast in box 1.
Doelstelling:	Het stimuleren van de opbouw van een inkomensvoorziening ter zake van invaliditeit, ziekte of ongeval.
Ministerie:	SZW, artikel 3: Arbeidsongeschiktheid.
Evaluatie:	De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2016 voor premieaftrek en uitkomsten van MIMOSI voor uitkeringen.
Regeling: Beschrijving:	<i>Reisaf trek OV</i> Onder bepaalde voorwaarden mogen belastingplichtigen een forfaitair bedrag aan reiskosten voor per openbaar vervoer afgelegde woon-werkkilometers aftrekken in de inkomstenbelasting. Het forfait wordt verminderd met de ontvangen reiskostenvergoeding.
Doelstelling:	Stimuleren van het gebruik van openbaar vervoer voor woon-werkverkeer.
Ministerie:	IenW, artikel 16: Openbaar Vervoer en Spoor.
Evaluatie:	De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2016. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.
Regeling: Beschrijving:	<i>Middelingsregeling</i> Een belastingplichtige met wisselende jaarinkomens kan op verzoek inkomstenbelasting terugkrijgen door de verschuldigde belasting te herrekenen uitgaande van een gelijkmatige toedeling van het inkomen van drie opeenvolgende kalenderjaren aan die jaren. Teruggaaf wordt alleen verleend voor zover het verschil tussen de geheven belasting over het middelingstijdvak en de herrekenende belasting over deze drie jaren meer bedraagt dan € 545.
Doelstelling:	Beperken van het progressienadeel bij (sterk) wisselende jaarinkomens.
Ministerie:	FIN, artikel 1: Belastingen.
Evaluatie:	De volgende evaluatie is beoogd in 2018.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aanslagen inkomstenbelasting t/m 2017. Budgettair belang is op kasbasis.
(Eigen) woning	
Regeling: Beschrijving:	<i>Hypotheekrenteaftrek</i> Over eigenwoningschuld betaalde rente is aftrekbaar van het inkomen (hypotheekrenteaftrek). De afgelopen jaren is een aantal beperkende maatregelen doorgevoerd: sinds 2013 dienen nieuwe leningen in dertig jaar volledig en minimaal annuïtair afgelost te worden om in aanmerking te komen voor renteaftrek en sinds 2014 wordt het maximale aftrektarief jaarlijks met 0,5%-punt gereduceerd.
Doelstelling:	Het bevorderen van eigenwoningbezit.
Ministerie:	BZK, artikel 3: Woningmarkt.
Evaluatie:	De volgende evaluatie is beoogd in 2019.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2016. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.
Regeling: Beschrijving:	<i>Aftrek financieringskosten eigen woning</i> Kosten van geldleningen die behoren tot de eigenwoningschuld zijn aftrekbaar van het inkomen. Sinds 2014 wordt het maximale aftrektarief jaarlijks met 0,5%-punt gereduceerd.
Doelstelling:	Het bevorderen van eigenwoningbezit.
Ministerie:	BZK, artikel 3: Woningmarkt.
Evaluatie:	De volgende evaluatie is beoogd in 2019.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2016. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.
Regeling:	<i>Aftrek periodieke betalingen erfpacht, opstal en beklemming</i>

Toelichting op de fiscale regelingen

Beschrijving: Periodieke betalingen op grond van de rechten van erfpacht, opstal en beklemming, met betrekking tot de eigen woning zijn aftrekbaar van het inkomen. Sinds 2014 wordt het maximale aftrektarief jaarlijks met 0,5%-punt gereduceerd.

Doelstelling: Het bevorderen van eigenwoningbezit.

Ministerie: BZK, artikel 3: Woningmarkt.

Evaluatie: De volgende evaluatie is beoogd in 2019.

Ramingsgrond: Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2016. Bijbehorend budgettaire belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.

Regeling: *Aftrek rente en kosten van geldleningen over restschuld vervreemde eigen woning*

Beschrijving: Als aftrekbare kosten met betrekking tot een eigen woning worden voor een periode van vijftien jaar na het tijdstip van vervreemding van een eigen woning mede aangemerkt de renten en kosten van geldleningen voor een restschuld van die vervreemde woning. Van een restschuld is sprake, wanneer bij een vervreemding van een eigen woning in de periode van 29 oktober 2012 tot en met 31 december 2017 de op deze woning betrekking hebbende schuld tot een negatief vervreemdingssaldo heeft geleid. Het budgettaire belang vanaf 2018 betreft de gevallen die gebruik maken van de mogelijkheid om na 2017 voor een periode van maximaal vijftien jaar de aftrek toe te blijven passen. Sinds 2014 wordt het maximale aftrektarief jaarlijks met 0,5%-punt gereduceerd.

Doelstelling: Tijdelijke crisismaatregel ter bevordering van de doorstroming op de woningmarkt.

Ministerie: BZK, artikel 3: Woningmarkt.

Evaluatie: Geen evaluatie beoogd, aangezien de regeling afloopt na 2017.

Ramingsgrond: Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2016. Bijbehorend budgettaire belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.

Regeling: *Eigenwoningforfait*

Beschrijving: Huishoudens met een eigen woning dienen afhankelijk van de hoogte van de WOZ-waarde een percentage van de WOZ-waarde bij het belastbaar inkomen op te tellen. Deze regeling is de keerzijde van de aftrekbaarheid van rente en kosten voor de eigen woning.

Doelstelling: Het doelmatig belasten van het voordeel in natura (het woongenot) van een eigen woning, door een forfaitaire benadering.

Ministerie: BZK, artikel 3: Woningmarkt.

Evaluatie: De volgende evaluatie is beoogd in 2019.

Ramingsgrond: Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2016. Bijbehorend budgettaire belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste post is.

Regeling: *Aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld*

Beschrijving: Aan eigenwoningbezitters zonder eigenwoningschuld of met een lage eigenwoningschuld wordt een aftrek toegekend ter hoogte van een deel van het verschil tussen het eigenwoningforfait en de daarop drukkende aftrekbare kosten. In 2019 bedraagt dat deel 96,67%. Hierdoor hoeven eigenwoningbezitters met geen of een lage eigenwoningschuld in 2019 alleen over 3,33% van het verschil tussen het eigenwoningforfait en de daarop drukkende aftrekbare kosten belasting te betalen. De regeling wordt vanaf 2019 in een periode van dertig jaar uitgefaseerd.

Doelstelling: Bevordering aflossing eigenwoningschuld en lastenverlichting eigenaar-bewoners met geen of een lage eigenwoningschuld.

Ministerie: BZK, artikel 3: Woningmarkt.

Evaluatie: De volgende evaluatie is beoogd in 2019.

Ramingsgrond: Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2016. Bijbehorend budgettaire belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.

Regeling: *Schenk- en erfbelasting Eenmalige vrijstelling eigen woning*

Beschrijving: Voor schenkingen aan personen tussen de 18 en 40 jaar ten behoeve van de eigen woning geldt een eenmalige vrijstelling. De vrijstelling bedraagt € 102.010.

Doelstelling: Verminderen van de eigenwoningschuld van Nederlandse huishoudens.

Ministerie: BZK, artikel 3: Woningmarkt.

Evaluatie: De volgende evaluatie is beoogd in 2020.

Ramingsgrond: Cijfers Belastingdienst t/m 2016. Het gegeven budgettaire belang is het bedrag dat belastingplichtigen in dat jaar zouden moeten betalen als de vrijstelling niet van toepassing was. Het is dus de fictief verschuldigde schenkbelasting over de schenkingen in dat jaar, gegeven de omvang van de schenkingen.

Regeling: *OVV Verlaagd tarief woning*

Toelichting op de fiscale regelingen

Beschrijving:	Het reguliere belastingtarief in de overdrachtsbelasting bedraagt 6%. In afwijking hiervan geldt voor woningen een tarief van 2%. Dit tarief is uitsluitend van toepassing op de verkrijging van woningen of van rechten waaraan deze zijn onderworpen. Onder woningen wordt in dit kader verstaan onroerende zaken die naar hun aard zijn bestemd voor bewoning door particulieren. Het maakt geen verschil of de verkrijger de woning zelf gaat bewonen of dat de verkrijger de woning verhuurt aan een particulier.
Doelstelling:	Structureel bevorderen van de doorstroming op de woningmarkt.
Ministerie:	BZK, artikel 3: Woningmarkt.
Evaluatie:	De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Totale ontvangsten overdrachtsbelasting volgens raming CPB. Realisatiecijfers t/m 2016.

Verlaging lastendruk op inkomsten uit vermogen

Regeling:	<i>Vermindering verhuurderheffing</i>
Beschrijving:	Deze regeling is beschikbaar voor belastingplichtigen in het kader van de verhuurderheffing, die onder andere investeren in huurwoningen met een huurprijs onder de liberalisatiegrens. Het bedrag aan heffingsvermindering dat genoemd is in de investeringsverklaring van RVO, wordt van de verhuurderheffing afgetrokken. Het budget is € 698,5 miljoen over de jaren 2014 tot en met 2021. Met ingang van 2019 wordt een nieuwe heffingsvermindering geïntroduceerd. Het doel hiervan is het stimuleren van de verduurzaming van huurwoningen door verhuurders. Het beschikbare budget voor deze nieuwe heffingsvermindering loopt jaarlijks op met € 26 miljoen tot structureel € 104 miljoen in 2022.
Doelstelling:	Stimulering van maatschappelijk gewenste investeringen (zoals sloop, renovatie, transformatie en nieuwbouw van huurwoningen).
Ministerie:	BZK, artikel 3: Woningmarkt.
Evaluatie:	<i>Rapport evaluatie verhuurderheffing</i> , BZK, 2016. Kamerstukken II 2015–2016, 32 847, nr. 248 . De volgende evaluatie is beoogd in 2019.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2017. Raming 2018 en 2019 op basis van gegevens investeringsverklaringen RVO t/m juli 2018. Budgettair belang is op kasbasis.

Regeling:	<i>Kamerverhuurvrijstelling</i>
Beschrijving:	Indien de inkomsten uit verhuur – anders dan voor korte duur – van woonruimte die geen zelfstandige woning vormt en onderdeel is van het hoofdverblijf van de verhuurder, niet meer bedragen dan € 5.246 per jaar, blijft het verhuurde deel van de eigen woning vallen onder de fiscale behandeling van de eigen woning, in plaats van de forfaitaire vermogensrendementsheffing in box 3. Het maximum-huurbedrag wordt jaarlijks op basis van de huurontwikkeling geïndexeerd.
Doelstelling:	Vergroten van het particuliere kameraanbod, met name voor studenten.
Ministerie:	BZK, artikel 3: Woningmarkt.
Evaluatie:	<i>Evaluatie kamerverhuurvrijstelling</i> , BZK, 2017. Kamerstukken II 2017–2018, 33 104, nr. 12 . De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Raming zonder recente gegevensbron. Laatste gebruikte bron betreft cijfers VROM uit 2006 over aantal kamers.

Regeling:	<i>Vrijstelling rechten op bepaalde kapitaalsuitkeringen, waaronder KEW, box 3</i>
Beschrijving:	In het overgangsrecht van de Wet IB 2001 zijn vrijstellingen voor bepaalde kapitaalverzekeringen, spaarrekeningen en beleggingsrechten opgenomen. Onder voorwaarden geldt een box 1-vrijstelling voor het voordeel (de uitgekeerde rente of het rendement op de premie/inleg) uit een kapitaalverzekering eigen woning (KEW), spaarrekening eigen woning (SEW) en beleggingsrecht eigen woning (BEW) waardoor deze niet in box 3 vallen. Per 1 april 2013 is de faciliteit vervallen en voor bestaande contracten ondergebracht in het overgangsrecht. Het kapitaal dan wel de inleg kunnen niet meer worden verhoogd en de looptijd kan niet worden verlengd. Tevens gelden er vrijstellingen voor andersoortige kapitaalverzekeringen waarvan de inkomsten vrijgesteld waren onder de Wet IB 1964.
Doelstelling:	Eerbiedigen van bestaande rechten op bepaalde vrijstellingen kapitaalsuitkeringen.
Ministerie:	FIN, artikel 1: Belastingen.
Evaluatie:	Geen evaluatie beoogd, want de regeling is vervallen voor nieuwe gevallen.
Ramingsgrond:	Gegevens van DNB en het Verbond van Verzekeraars over levensverzekeringen t/m 2016.

Regeling:	<i>Vrijstelling rechten op kapitaalsuitkering bij overlijden box 3</i>
Beschrijving:	Rechten op prestaties uit levensverzekering in verband met het overlijden van de belastingplichtige worden tot een bedrag van maximaal € 7.118 vrijgesteld van de rendementsgrondslag. De prestaties kunnen de vorm hebben van een kapitaalsuitkering of een uitkering in natura (het verzorgen van de uitvaart van de verzekeringnemer).
Doelstelling:	Sociaal beleid (aangezien sprake is van financiering van een begrafenis of crematie) en doelmatigheid (het voorkomen van administratieve lasten voor polissen met een financieel beperkte omvang).
Ministerie:	FIN, artikel 1: Belastingen.

Toelichting op de fiscale regelingen

Evaluatie:	<i>Evaluatierapport Vrijstelling rechten op kapitaalsuitkeringen bij overlijden in box 3</i> , FIN, 2005. Kamerstukken II 2005–2006, 30 375, nr. 2, bijlage 11 . De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Gegevens van DNB over overlijdensverzekeringen t/m 2015.
Regeling: Beschrijving:	<i>Vrijstelling groen beleggen box 3</i> Op grond van deze regeling is € 58.540 aan groene beleggingen vrijgesteld van de rendementsgrondslag van de vermogensrendementsheffing. Beleggers met een fiscale partner hebben gezamenlijk recht op een vrijstelling van € 117.080. Het bedrag van de vrijstelling wordt jaarlijks geïndexeerd.
Doelstelling:	Stimuleren van investeringen en beleggingen in groenprojecten.
Ministerie:	IenW, artikel 21: Duurzaamheid.
Evaluatie:	<i>Evaluatie MIA, Vamil en Groen Beleggen 2000–2004</i> , VROM, 2007. Kamerstukken II 2007–2008, 30 535, nr. 11 . De volgende evaluatie is beoogd in 2018.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2016.
Regeling: Beschrijving:	<i>Heffingskorting groen beleggen box 3</i> De heffingskorting voor groene beleggingen sluit aan op de vrijstelling in box 3 voor groene beleggingen. De korting bedraagt 0,7% van het bedrag dat is vrijgesteld van de vermogensrendementsheffing.
Doelstelling:	Stimuleren van investeringen en beleggingen in groenprojecten.
Ministerie:	IenW, artikel 21: Duurzaamheid.
Evaluatie:	<i>Evaluatie MIA, Vamil en Groen Beleggen 2000–2004</i> , VROM, 2007. Kamerstukken II 2007–2008, 30 535, nr. 11 . De volgende evaluatie is beoogd in 2018.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2016.
Regeling: Beschrijving:	<i>Heffingvrij vermogen box 3</i> Een algemene vrijstelling in box 3 van € 30.360 per belastingplichtige. Bij een rendementsgrondslag groter dan het heffingvrije vermogen, wordt het meerdere in de heffing betrokken. Het bedrag aan heffingvrij vermogen wordt jaarlijks geïndexeerd.
Doelstelling:	Doelmatigheid (vermindering van aantal belastingplichtigen).
Ministerie:	FIN, artikel 1: Belastingen.
Evaluatie:	De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	MIMOSI.
Regeling: Beschrijving:	<i>Fiscale faciliteiten Natuurschoonwet</i> De Natuurschoonwet 1928 voorziet in fiscale tegemoetkomingen in de schenk- en erfbelasting, overdrachtsbelasting, inkomstenbelasting, vennootschapsbelasting en onroerendzaakbelasting aan eigenaren van onroerende zaken als deze eigenaren hun onroerend goed als landgoed in stand houden en daarmee het natuurschoon bevorderen. Er zijn extra faciliteiten indien het landgoed voor het publiek wordt opengesteld.
Doelstelling:	Het natuurschoon en cultureel erfgoed behouden door landgoederen als geheel te bewaren en versnippering tegen te gaan. Stimuleren van particulier natuurbeheer en realisatie van nieuwe natuur en bos door particulieren op landbouwgrond. Openstelling van landgoederen voor het publiek.
Ministerie:	LNV, artikel 12: Natuur en biodiversiteit.
Evaluatie:	<i>Beleidsvaluatie van de Natuurschoonwet 1928</i> , Ecorys, 2014. Kamerstukken II 2016–2017, 33 576, nr. 90 . De volgende evaluatie zal worden gepland bij invoering van de voorgenomen wijzigingen.
Ramingsgrond:	Aantal gerangschikte landgoederen volgens RVO t/m 2017. Geen aangiftecijfers beschikbaar, dus het budgettaire belang wordt voor alle jaren geraamd aan de hand van inschattingen van de Belastingdienst.
Regeling: Beschrijving:	<i>Vrijstelling voorwerpen van kunst en wetenschap box 3</i> Voorwerpen van kunst en wetenschap vallen niet in de rendementsgrondslag van de vermogensrendementsheffing ook indien deze niet voor persoonlijke doeleinden worden gebruikt. Voorwerpen van kunst en wetenschap die hoofdzakelijk ter belegging worden aangehouden, zijn uitgezonderd van de vrijstelling om een ongerechtvaardigde bevoordeling ten opzichte van andere beleggingen te voorkomen.
Doelstelling:	Het particuliere kunstbezit en de kunstuitleen van particulieren aan musea in Nederland stimuleren.
Ministerie:	OCW, artikel 14: Cultuur.
Evaluatie:	Geen evaluatie beoogd, vanwege het beperkte budgettaire belang van de regeling.
Ramingsgrond:	n.v.t.

Regeling:	<i>Vrijstelling bos- en natuurterreinen box 3</i>
Beschrijving:	Deze regeling bewerkstelligt dat voor de forfaitaire rendementsheffing de volgende bezittingen van de grondslag worden uitgezonderd: bossen, bepaalde natuurterreinen en de volgens de Natuurschoonwet als zodanig aangewezen landgoederen. Gebouwde eigendommen vallen niet onder de vrijstelling.
Doelstelling:	Ontwikkeling en instandhouding van bos en natuur.
Ministerie:	LNV, artikel 12: Natuur en biodiversiteit.
Evaluatie:	<i>Evaluatie van de fiscale vrijstellingen bos en natuur</i> , Wageningen University & Research, 2016. Kamerstukken II 2016–2017, 33 576, nr. 106 . De regeling zal in 2021 worden behandeld in de beleidsdoorlichting van artikel 12.
Ramingsgrond:	n.v.t.

Verlaging lastendruk in de winstfeer

Regeling:	<i>Zelfstandigenaftrek</i>
Beschrijving:	De zelfstandigenaftrek is een aftrek in de IB van € 7.280 voor ondernemers die voldoen aan het urencriterium en die aan het begin van het kalenderjaar de pensioengerechtigde leeftijd nog niet hebben bereikt. Na de pensioengerechtigde leeftijd wordt de zelfstandigenaftrek gehalveerd.
Doelstelling:	Het stimuleren van ondernemerschap.
Ministerie:	EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen.
Evaluatie:	<i>Evaluatie fiscale ondernemerschapsregelingen</i> , SEO, 2017. Kamerstukken II 2016–2017, 31 311, nr. 186 . De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2015. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.

Regeling:	<i>Extra zelfstandigenaftrek starters</i>
Beschrijving:	Startende ondernemers in de IB die in één of meer van de vijf voorgaande jaren geen ondernemer waren en bij wie in die periode niet meer dan tweemaal de zelfstandigenaftrek is toegepast, hebben recht op een extra zelfstandigenaftrek van € 2.123.
Doelstelling:	Het stimuleren van ondernemerschap en het bevorderen van de bereidheid om startersrisico te lopen.
Ministerie:	EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen.
Evaluatie:	<i>Evaluatie fiscale ondernemerschapsregelingen</i> , SEO, 2017. Kamerstukken II 2016–2017, 31 311, nr. 186 . De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2015. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.

Regeling:	<i>Startersaftrek bij arbeidsongeschiktheid</i>
Beschrijving:	De startersaftrek bij arbeidsongeschiktheid in de IB wordt geboden in de startfase van de onderneming ingeval niet aan het normale urencriterium van 1.225 uur wordt voldaan, maar wel aan een verlaagd urencriterium van 800 uur. De aftrekpost bedraagt € 12.000 voor het eerste jaar, € 8.000 voor het tweede jaar en € 4.000 voor het derde jaar. De aftrek kan niet hoger zijn dan de genoten winst.
Doelstelling:	Stimuleren van het starten van een onderneming vanuit een uitkering inzake arbeidsongeschiktheid.
Ministerie:	EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen en SZW, artikel 3: Arbeidsongeschiktheid.
Evaluatie:	<i>Evaluatie fiscale ondernemerschapsregelingen</i> , SEO, 2017. Kamerstukken II 2016–2017, 31 311, nr. 186 . De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	n.v.t.

Regeling:	<i>Meewerkaftrek</i>
Beschrijving:	Indien de partner van een ondernemer in de IB meewerkt in diens onderneming zonder hiervoor een vergoeding te ontvangen, heeft de ondernemer die voldoet aan het urencriterium recht op de meewerkaftrek. De aftrek is afhankelijk van het aantal door de partner gewerkte uren in de onderneming en bedraagt tussen de 1,25% van de winst (indien ten minste 525 uur wordt meegewerkt) en 4% van de winst (indien ten minste 1.750 uur wordt meegewerkt).
Doelstelling:	Fiscaal faciliteren van arbeid in de onderneming van de partner zonder de verplichting tot het aangaan van een arbeidsovereenkomst.
Ministerie:	EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen.
Evaluatie:	<i>Evaluatie fiscale ondernemerschapsregelingen</i> , SEO, 2017. Kamerstukken II 2016–2017, 31 311, nr. 186 . De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2015. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.

Toelichting op de fiscale regelingen

Regeling: Beschrijving:	<i>Stakingsaftrek</i> Bij de staking van een onderneming of een deel ervan is van de behaalde stakingswinst maximaal € 3.630 vrijgesteld van belastingheffing in de IB. Op de in een kalenderjaar berekende stakingsaftrek wordt de in het verleden genoten stakingsaftrek in mindering gebracht.
Doelstelling:	De stakingsaftrek beoogt een verzachting van belastingheffing te geven over de stakingswinst. De stakingsaftrek is de voortzetting – zij het op een lager niveau – van de stakingsvrijstelling van de Wet IB 1964.
Ministerie: Evaluatie:	EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen. <i>Evaluatie fiscale regelingen gericht op bedrijfsoverdracht</i> , SEO, 2014. Kamerstukken II 2014–2015, 32 637, nr. 158 . De volgende evaluatie is beoogd in 2021.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2015. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.
Regeling: Beschrijving:	<i>Aftrek speur- en ontwikkelingswerk</i> Ondernemers in de IB die voldoen aan het uren criterium en in het kalenderjaar ten minste 500 uur hebben besteed aan werk dat bij een zogenoemde S&O-verklaring kwalificeert als speur- en ontwikkelingswerk, hebben recht op een aftrek van € 12.775. Voor starters wordt deze aftrek onder voorwaarden verhoogd met € 6.391.
Doelstelling:	Bevorderen van technologische vernieuwingen.
Ministerie: Evaluatie:	EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen. <i>Evaluatie WBSO 2006–2010</i> , EIM, 2012. Kamerstukken II 2011–2012, 32 637 nr. 32 . De volgende evaluatie is beoogd in 2018.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2015. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.
Regeling: Beschrijving:	<i>Willekeurige afschrijving starters</i> Startende ondernemers in de IB kunnen op basis van deze regeling willekeurig afschrijven op bedrijfsmiddelen die zijn aangeschaft in een kalenderjaar waarover voor hen de extra zelfstandigenaftrek starters van toepassing was.
Doelstelling:	Het stimuleren van ondernemerschap.
Ministerie: Evaluatie:	EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen. <i>Evaluatie fiscale ondernemerschapsregelingen</i> , SEO, 2017. Kamerstukken II 2016–2017, 31 311, nr. 186 . De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Raming zonder gegevensbron, de budgettaire kosten zijn gebaseerd op een veronderstelling van het aantal gebruikers en hun investeringen.
Regeling: Beschrijving:	<i>Doorschuiving stakingswinst</i> Op verzoek is onder voorwaarden doorschuiving van stakingswinst zonder inkomstenbelastingheffing mogelijk in het kader van overdracht van (een deel van) de onderneming. Hiervan is sprake in geval van overlijden, echtscheiding, overdracht van de onderneming aan alle medeondernemers die gedurende drie jaar een gezamenlijke onderneming drijven, of in geval van inbreng van de onderneming in een naamloze vennootschap of besloten vennootschap. De belastingplichtige voor wiens rekening de onderneming zal worden voortgezet, is verplicht de oude boekwaarden van de overgedragen vermogensbestanddelen over te nemen.
Doelstelling:	Ondersteunen van de continuïteit van de onderneming, in het kader van liquiditeitsproblemen die kunnen ontstaan als gevolg van de fiscale claim die rust op een bedrijfsoverdracht.
Ministerie: Evaluatie:	EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen. <i>Evaluatie fiscale regelingen gericht op bedrijfsoverdracht</i> , SEO, 2014. Kamerstukken II 2014–2015, 32 637, nr. 158 . De volgende evaluatie is beoogd in 2021.
Ramingsgrond:	Raming zonder gegevensbron, gebaseerd op rekenveronderstellingen.
Regeling: Beschrijving:	<i>Doorschuifregelingen inkomen uit aanmerkelijk belang box 2</i> Onder voorwaarden wordt (op verzoek) een overgang krachtens huwelijksvermogensrecht, erfrecht of schenking, van een aanmerkelijk belang niet als vervreemding aangemerkt. De verkrijgingprijs van de aandelen van de overdrager wordt dan doorgeschoven naar de overnemer.
Doelstelling:	Het waarborgen van de continuïteit van de onderneming, doordat op het moment van overgang niet hoeft te worden afgerekend over het verschil tussen de waarde in het economische verkeer en de verkrijgingprijs van de aandelen.
Ministerie: Evaluatie:	FIN, artikel 1: Belastingen. <i>Evaluatie fiscale regelingen gericht op bedrijfsoverdracht</i> , SEO, 2014. Kamerstukken II 2014–2015, 32 637, nr. 158 . De volgende evaluatie is beoogd in 2021.
Ramingsgrond:	Raming zonder gegevensbron, gebaseerd op rekenveronderstellingen.

Toelichting op de fiscale regelingen

Regeling:	<i>Mkb-winstvrijstelling</i>
Beschrijving:	De mkb-winstvrijstelling is een vrijstelling van een deel van de winst voor ondernemers in de IB. Sinds 2014 bedraagt de mkb-winstvrijstelling 14% van de winst nadat de winst is verminderd met de ondernemersaftrek.
Doelstelling:	Stimuleren van ondernemerschap.
Ministerie:	EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen.
Evaluatie:	<i>Evaluatie fiscale ondernemerschapsregelingen</i> , SEO, 2017. Kamerstukken II 2016–2017, 31 311, nr. 186 . De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2015. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.

Regeling:	<i>Terbeschikkingstellingsvrijstelling</i>
Beschrijving:	De terbeschikkingstellingsvrijstelling bedraagt 12% van het gezamenlijke bedrag van het resultaat uit terbeschikkingstellingswerkzaamheden, te weten het ter beschikking stellen van vermogensbestanddelen aan een verbonden onderneming, werkzaamheid of vennootschap.
Doelstelling:	Het voorkomen van arbitrage tussen de verschillende boxen en een beter evenwicht in fiscale behandeling tussen enerzijds ondernemers en anderzijds houders van een aanmerkelijk belang.
Ministerie:	EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen.
Evaluatie:	De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2015. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.

Regeling:	<i>Innovatiebox</i>
Beschrijving:	Op verzoek en onder voorwaarden worden winsten uit zelf-ontwikkelde immateriële activa belast in de vennootschapsbelasting tegen een effectief tarief van 7%. Tot en met 2017 bedroeg het effectieve tarief 5%. Er kan gekozen worden voor toepassing van de forfaitaire regeling voor maximaal 3 jaar. Hierbij wordt van een belastingplichtige met een zelf-ontwikkeld immaterieel activum 25% van de winst aangemerkt als winsten uit immateriële activa met een maximum van € 25.000.
Doelstelling:	Stimuleren, aantrekken en behouden van speur- en ontwikkelingswerk en bevorderen vestigingsklimaat.
Ministerie:	EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen.
Evaluatie:	<i>Evaluatie innovatiebox 2010 tot 2012</i> , Dialogic, 2016. Kamerstukken II 2015–2016, 34 302, nr. 111 . De volgende evaluatie is beoogd in 2022.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte vennootschapsbelasting t/m 2015.

Regeling:	<i>Kleinschaligheidsinvesteringsaftrek</i>
Beschrijving:	De kleinschaligheidsinvesteringsaftrek vormt, als onderdeel van de investeringsaftrek in de IB en Vpb, een extra aftrek over een gedeelte van het investeringsvolume. De hoogte van de aftrek is afhankelijk van de hoogte van de investering. De aftrek bedraagt maximaal € 16.051.
Doelstelling:	Bevorderen van investeringen van relatief geringe omvang, die in het algemeen gedaan zullen worden in het midden- en kleinbedrijf.
Ministerie:	EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen.
Evaluatie:	<i>Evaluatie fiscale ondernemerschapsregelingen</i> , SEO, 2017. Kamerstukken II 2016–2017, 31 311, nr. 186 . De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte inkomsten- en vennootschapsbelasting t/m 2015. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is. Geraamde endogene groei vanaf 2016 is gelijk aan groei investeringen overige vaste activa volgens CEP 2018.

Regeling:	<i>Energie-investeringsaftrek (EIA)</i>
Beschrijving:	De EIA vormt, als onderdeel van de investeringsaftrek in de IB en Vpb, een extra aftrek op de fiscale winst verleend voor door de Minister van EZK aangewezen investeringen in nieuwe energiebesparende bedrijfsmiddelen en maatregelen. De aftrek bedraagt vanaf 2019 45%. De EIA is een gebudgetteerde regeling met een systematiek van meerjarige budgetegalisatie.
Doelstelling:	Stimuleren van investeringen ten behoeve van een doelmatig energiegebruik.
Ministerie:	EZK, artikel 4: Een doelmatige en duurzame energievoorziening.
Evaluatie:	<i>Beleidsvaluatie Energie-investeringsaftrek 2012–2017</i> , CE Delft, 2018. Kamerstukken II 2017–2018, 34 785, nr. 91 . De volgende evaluatie is beoogd in 2023.
Ramingsgrond:	Investeringsbedragen volgens RVO t/m 2017 en rekenveronderstellingen. Cijfer 2018 en 2019 is budget.

Regeling:	<i>Milieu-investeringsaftrek (MIA)</i>
-----------	--

Toelichting op de fiscale regelingen

Beschrijving:	De MIA vormt, als onderdeel van de investeringsaftrek in de IB en Vpb, een extra aftrek op de fiscale winst voor milieu-investeringen die bij ministeriële regeling worden aangewezen. Er zijn drie verschillende categorieën op de Milieulijst, waarbij respectievelijk 36%, 27% en 13,5% aftrek wordt verleend. De MIA is een gebudgetteerde regeling met een systematiek van meerjarige budgetegalisatie.
Doelstelling:	Stimuleren van investeringen ter bescherming van het milieu.
Ministerie:	lenW, artikel 21: Duurzaamheid.
Evaluatie:	<i>Beleidsevaluatie MIA\Vamil</i> , CE Delft, 2018. Kamerstukken II 2017–2018, 34 785, nr. 89 . De volgende evaluatie is beoogd in 2023.
Ramingsgrond:	Investeringsbedragen volgens RVO t/m 2017 en rekenveronderstellingen. Cijfer 2018 en 2019 is budget.
Regeling:	<i>VAMIL</i>
Beschrijving:	Op basis van de willekeurige afschrijving milieu-investeringen (VAMIL) mag willekeurig worden afgeschreven op door de Minister van lenW aangewezen milieu-investeringen (Milieulijst) tot 75% van de aanschaf- of voortbrengingskosten. Deze regeling in de IB en Vpb leidt voor de belastingplichtige tot een liquiditeits- en rentevoordeel. De VAMIL is een gebudgetteerde regeling met een systematiek van meerjarige budgetegalisatie.
Doelstelling:	Stimuleren van investeringen ter bescherming van het milieu.
Ministerie:	lenW, artikel 21: Duurzaamheid.
Evaluatie:	<i>Beleidsevaluatie MIA\Vamil</i> , CE Delft, 2018. Kamerstukken II 2017–2018, 34 785, nr. 89 . De volgende evaluatie is beoogd in 2023.
Ramingsgrond:	Investeringsbedragen volgens RVO t/m 2017 en rekenveronderstellingen. Cijfer 2018 en 2019 is budget.
Regeling:	<i>Tonnageregeling winst uit zeescheepvaart</i>
Beschrijving:	Op verzoek van de belastingplichtige wordt, in afwijking van het algemeen systeem van winstbepaling in de IB en Vpb, de winst uit zeescheepvaart op basis van deze regeling forfaitair bepaald. Uitgangspunt hierbij vormt de tonnage van de schepen waarmee die winst wordt behaald. Als voor een schip voor de tonnageregeling wordt gekozen, geldt dit voor een periode van 10 jaar. Bevorderen en stimuleren van de zeescheepvaart in Nederland.
Doelstelling:	Bevorderen en stimuleren van de zeescheepvaart in Nederland.
Ministerie:	lenW, artikel 18: Scheepvaart en Havens.
Evaluatie:	<i>Evaluatie van de fiscale maatregelen in het zeescheepvaartbeleid</i> , Panteia, 2014. Kamerstukken II 2014–2015, 31 409, nr. 67 . De volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Raming zonder actuele gegevensbron; de raming is een conjunctuurvrije, gemiddelde schatting die gemaakt is ten behoeve van de laatste evaluatie.
Regeling:	<i>Willekeurige afschrijving zeeschepen</i>
Beschrijving:	Deze regeling in de IB en Vpb biedt de mogelijkheid om vervroegd af te schrijven op zeeschepen. De regeling kan uitsluitend worden toegepast indien niet wordt gekozen voor de forfaitaire winstbepaling en bedraagt per jaar maximaal 20% van de af te schrijven aanschaffings- en voortbrengingskosten.
Doelstelling:	Het stimuleren van ondernemerschap.
Ministerie:	lenW, artikel 18: Scheepvaart en Havens.
Evaluatie:	<i>Evaluatie van de fiscale maatregelen in het zeescheepvaartbeleid</i> , Panteia, 2014. Kamerstukken II 2014–2015, 31 409, nr. 67 . De volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	n.v.t.
Regeling:	<i>Landbouwwijstelling in de winstfeer</i>
Beschrijving:	Op grond van deze regeling worden voordelen uit een landbouwbedrijf die verband houden met de waardeverandering van de grond, niet tot de fiscale winst (IB en Vpb) gerekend. De regeling is niet van toepassing als de waardeverandering optreedt in het kader van de bedrijfsuitoefening. Een waardeverandering van de grond die de gebruikelijke waarde binnen een landbouwbedrijf te boven gaat is belast. Instandhouding van de fiscale behandeling van grond ten behoeve van voordelen uit een landbouwbedrijf.
Doelstelling:	Instandhouding van de fiscale behandeling van grond ten behoeve van voordelen uit een landbouwbedrijf.
Ministerie:	LNV, artikel 11: Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens.
Evaluatie:	<i>IBO Agro-, visserij- en voedselketens</i> , EZ, 2014. Kamerstukken II 2014–2015, 30 991, nr. 25 . De regeling zal in 2019 worden behandeld in de beleidsdoorlichting van artikel 11 (voormalig artikel 6 van EZK).
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte inkomsten- en vennootschapsbelasting t/m 2015. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.
Regeling:	<i>Bosbouwwijstelling</i>

Toelichting op de fiscale regelingen

Beschrijving:	Deze regeling in de IB en Vpb houdt in dat voor- en nadelen uit bosbouwbedrijf niet tot de winst worden gerekend. Het staat de belastingplichtige vrij te opteren voor het buiten toepassing laten van de vrijstelling. Toepassing van de facultatieve regeling blijft, indien gebruik wordt gemaakt van de optie, gelden voor een periode van ten minste 10 jaar.
Doelstelling:	Ontwikkeling en instandhouding van bos en natuur.
Ministerie:	LNV, artikel 12: Natuur en biodiversiteit.
Evaluatie:	<i>Evaluatie van de fiscale vrijstellingen bos en natuur</i> , Wageningen University & Research, 2016. Kamerstukken II 2016–2017, 33 576, nr. 106 . De regeling en de uitkomsten van de vorige evaluatie zullen in 2021 worden behandeld in de beleidsdoorlichting van artikel 12.
Ramingsgrond:	Inkomensschattingen LEI en cijfers Belastingdienst t/m 2016.
Regeling:	<i>Vrijstelling vergoeding bos- en natuurbeheer</i>
Beschrijving:	Deze regeling in de IB en Vpb voorziet in een (gedeeltelijke) vrijstelling voor aangewezen subsidieregelingen ten behoeve van de ontwikkeling en instandhouding van bos en natuur (SVNL en SKNL).
Doelstelling:	Ontwikkeling en instandhouding van bos en natuur.
Ministerie:	LNV, artikel 12: Natuur en biodiversiteit.
Evaluatie:	<i>Evaluatie van de fiscale vrijstellingen bos en natuur</i> , Wageningen University & Research, 2016. Kamerstukken II 2016–2017, 33 576, nr. 106 . De regeling en de uitkomsten van de vorige evaluatie zullen in 2021 worden behandeld in de beleidsdoorlichting van artikel 12.
Ramingsgrond:	Subsidiebedragen provincies SVNL en SKNL.
Regeling:	<i>OVV Vrijstelling cultuurgrond</i>
Beschrijving:	Vrijgesteld is de verkrijging van cultuurgrond – daaronder begrepen de rechten van erfpacht of beklemming daarop – die ten behoeve van de landbouw bedrijfsmatig wordt geëxploiteerd. Voorwaarde is dat de exploitatie van de cultuurgrond voor een aaneensluitende periode van tien jaar wordt voortgezet.
Doelstelling:	Versterken van de economische structuur van de land- en tuinbouwsector.
Ministerie:	LNV, artikel 11: Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens.
Evaluatie:	<i>IBO Agro-, visserij- en voedselketens</i> , EZ, 2014. Kamerstukken II 2014–2015, 30 991, nr. 25 . De regeling zal in 2019 worden behandeld in de beleidsdoorlichting van artikel 6.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2013.
Regeling:	<i>OVV Vrijstelling bedrijfsoverdracht in familiesfeer</i>
Beschrijving:	Vrijgesteld van overdrachtsbelasting is de verkrijging door een familielid van goederen die behoren tot en dienstbaar zijn aan (de continuering) van een onderneming. De regeling vindt slechts toepassing indien de overdragende ondernemer een ouder of grootouder betreft en de onderneming in haar geheel (al dan niet in fasen) wordt voortgezet door het verkrijgende familielid.
Doelstelling:	Stimuleren van overdracht onderneming aan de volgende generatie.
Ministerie:	EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen.
Evaluatie:	<i>Evaluatie fiscale regelingen gericht op bedrijfsoverdracht</i> , SEO, 2014. Kamerstukken II 2014–2015, 32 637, nr. 158 . De volgende evaluatie is beoogd in 2021.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2013.
Regeling:	<i>Schenk- en erfbelasting Bedrijfsopvolgingsfaciliteit</i>
Beschrijving:	Voor een geërfde of geschonken onderneming geldt, indien aan bepaalde voorwaarden is voldaan, een voorwaardelijke vrijstelling van erfbelasting respectievelijk schenkbelasting voor het ondernemingsvermogen. Indien de geërfde of geschonken onderneming voor een periode van 5 jaar wordt voortgezet, wordt de voorwaardelijke vrijstelling definitief. De vrijstelling bedraagt 100% van de going-concernwaarde van de onderneming tot een bedrag van € 1.084.851. Voor het meerdere geldt een vrijstelling van 83%.
Doelstelling:	Bevorderen continuïteit van de onderneming.
Ministerie:	EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen.
Evaluatie:	<i>Evaluatie fiscale regelingen gericht op bedrijfsoverdracht</i> , SEO, 2014. Kamerstukken II 2014–2015, 32 637, nr. 158 . De volgende evaluatie is beoogd in 2021.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2015.
Regeling:	<i>Schenk- en erfbelasting Faciliteiten ANBI's</i>
Beschrijving:	ANBI's zijn per 2006 geheel vrijgesteld van schenk- en erfbelasting. Voor sociaal belang behartigende instellingen (SBBI's) is de vrijstelling ingegaan per 2010.
Doelstelling:	Bevorderen van schenken en nalaten aan ANBI's en SBBI's.
Ministerie:	FIN, artikel 1: Belastingen.

Toelichting op de fiscale regelingen

Evaluatie: *Evaluatie van de praktijk rondom ANBI's en SBBI's*, Dialogic, 2017. [Kamerstukken II 2016–2017, 34 552, nr. 77](#). De volgende evaluatie is beoogd in 2021.

Ramingsgrond: Raming zonder gegevensbron. Laatste cijfers Belastingdienst uit 2005 toen het nog niet volledig was vrijgesteld. Trend is doorgetrokken.

Regeling: *Giftenaftrek vennootschapsbelasting*

Beschrijving: Giften aan onder andere ANBI's zijn aftrekbaar. De totale aftrek bedraagt ten hoogste 50% van de winst met een maximum van € 100.000. Er geldt een multiplier voor giften aan culturele ANBI's.

Doelstelling: Bevorderen van schenkingen aan bepaalde instellingen.

Ministerie: FIN, artikel 1: Belastingen.

Evaluatie: *Evaluatie giftenaftrek*, Dialogic, 2017. [Kamerstukken II 2016–2017, 34 552, nr. 77](#). De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.

Ramingsgrond: Cijfers Belastingdienst aangifte vennootschapsbelasting t/m 2015.

Regeling: *RDA (m.i.v. 2016 geïntegreerd in WBSO)*

Beschrijving: De Research & Development aftrek (RDA) was een extra aftrekpost voor kosten en investeringen, zoals apparatuur en materialen, voor de ontwikkeling van innovatieve producten en diensten. De RDA was een gebudgetteerde regeling. Vanaf 2016 is het budget van de RDA geïntegreerd in de WBSO.

Doelstelling: Bevordering van speur- en ontwikkelingswerk in het bedrijfsleven.

Ministerie: EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen.

Evaluatie: Geen evaluatie beoogd, omdat de regeling is afgeschaft.

Ramingsgrond: Cijfers Belastingdienst aangifte inkomsten- en vennootschapsbelasting t/m 2015. Bijbehorend budgettair belang is berekend op grond van de rekenregel dat het de laatste aftrekpost is.

Loonbelasting

Regeling: *Afdrachtvermindering speur- en ontwikkelingswerk WBSO*

Beschrijving: De afdrachtvermindering speur- en ontwikkelingswerk (WBSO) is van toepassing op werknemers die direct betrokken zijn bij speur- en ontwikkelingswerk. De afdrachtvermindering bedraagt 32% van het S&O-loon van die werknemers (40% voor starters). Voor zover het S&O-loon meer bedraagt dan € 350.000, bedraagt de vermindering 14% van het loon. De WBSO is een gebudgetteerde regeling. Eventuele overschrijdingen of onderuitputtingen van het budget uit t-1 worden ten laste/bate van het budget in t+1 gebracht. Vanaf 2016 is het budget van de RDA geïntegreerd in de WBSO.

Doelstelling: Bevordering van speur- en ontwikkelingswerk in het bedrijfsleven.

Ministerie: EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen.

Evaluatie: *Innoveren en ondernemen met beleid*, Dialogic, 2015. [Kamerstukken II, 2014–2015, 30 991, nr. 23](#). De volgende evaluatie is beoogd in 2018.

Ramingsgrond: Cijfers Belastingdienst uit loonbelastingaangiften over gebruik WBSO t/m 2017. Cijfer 2018 en 2019 is budget.

Regeling: *Verlaagd gebruikelijk loon voor dga's van startups*

Beschrijving: Voor dga's van startups gelden niet de normale regels voor de bepaling van het zogenoemde gebruikelijk loon. Zij mogen het gebruikelijk loon op het wettelijk minimumloon vaststellen.

Doelstelling: Het stimuleren van startups.

Ministerie: EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen.

Evaluatie: De volgende evaluatie is beoogd in 2020.

Ramingsgrond: Raming gebaseerd op aantal bedrijven met S&O-startersverklaring op basis van raming RVO, en andere rekenveronderstellingen.

Regeling: *Vrijstelling aandelenopties werknemers van startups*

Beschrijving: Indien tussen de werknemer en de startup aandelenopties worden overeengekomen, zorgt de vrijstelling ervoor dat het genoten voordeel uit de vervreemding of uitoefening van deze aandelenopties slechts voor 75% als loon wordt belast, voor zover het genoten voordeel niet meer bedraagt dan € 50.000. Daarnaast dient de toekenning van het optierecht reeds twaalf maanden geleden te hebben plaatsgevonden en geldt de mogelijkheid tot toepassing van de vrijstelling voor de duur van vijf kalenderjaren na toekenning van het optierecht.

Doelstelling: Het stimuleren van het door werknemers investeren in de startup waar zij werkzaam zijn door middel van de aanvaarding van aandelenopties in plaats van regulier loon.

Ministerie: EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen.

Evaluatie: De volgende evaluatie is beoogd in 2020.

Ramingsgrond: n.v.t.

Toelichting op de fiscale regelingen

Regeling: Beschrijving:	<i>30%-regeling</i> De werkgever mag aan ingekomen en uitgezonden werknemers onder voorwaarden een forfaitaire onbelaste vergoeding geven van maximaal 30% van het loon inclusief die vergoeding. Deze forfaitaire vergoeding komt in de plaats van de mogelijkheid om de werkelijke extraterritoriale kosten onbelast te vergoeden. Naast deze forfaitaire vergoeding kan de werkgever aan deze werknemers ook de schoolgelden voor internationale scholen onbelast vergoeden of verstrekken. Vanaf 2019 wordt de maximale looptijd van de 30%-regeling ingekort tot vijf jaar.
Doelstelling:	De 30%-regeling dient ter compensatie van extra kosten van tijdelijk verblijf buiten het land van herkomst in het kader van de dienstbetrekking van ingekomen en uitgezonden werknemers. De regeling heeft als doel: (a) het aantrekken van werknemers uit het buitenland met een specifieke deskundigheid die op de Nederlandse arbeidsmarkt niet of schaars aanwezig is; (b) een bijdrage leveren aan het aantrekkelijk en competitief houden van het Nederlandse vestigingsklimaat; en (c) verminderen van administratieve lasten voor werkgevers en werknemers.
Ministerie: Evaluatie:	FIN, artikel 1: Belastingen. <i>Evaluatie 30%-regeling</i> , Dialogic, 2017. Kamerstukken II 2016–2017, 34 552, nr. 84 . De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte inkomstenbelasting t/m 2017. De opbrengst bij afschaffing van de regeling is lager dan het vermelde budgettaire belang, aangezien zonder de regeling de werkelijke kosten belastingvrij vergoed kunnen worden.
<hr/>	
Regeling: Beschrijving:	<i>Afdrachtvermindering zeevaart</i> Deze vermindering mag worden toegepast ter zake van het loon van zeevarenden die werken op een Nederlands schip. De vermindering bedraagt 40% van het loon voor zeevarenden die in Nederland of in een ander EU- of EER-land wonen. Voor overige zeevarenden die onderworpen zijn aan de loonbelasting of premieplichtig zijn voor de volksverzekeringen is het percentage vastgesteld op 10%.
Doelstelling:	Ondersteunen van de sector met de daaraan verbonden werkgelegenheid en het in stand houden van een vloot onder Nederlandse vlag.
Ministerie: Evaluatie:	lenW, artikel 18: Scheepvaart en Havens. <i>Evaluatie van de fiscale maatregelen in het zeescheepvaartbeleid</i> , Panteia, 2014. Kamerstukken II 2014–2015, 31 409, nr. 67 . De volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst aangifte loonbelasting t/m 2017.
<hr/>	
Regeling: Beschrijving:	<i>Vrijstelling uitkering wegens 25- of 40-jarig dienstverband</i> De werkgever mag onder voorwaarden maximaal een maandsalaris belastingvrij uitkeren na het bereiken van een diensttijd van ten minste 25 jaar en opnieuw na een diensttijd van ten minste 40 jaar.
Doelstelling:	Sociaal beleid (uitkering bij jubilea buiten de heffing te laten).
Ministerie: Evaluatie:	FIN, artikel 1: Belastingen. De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Raming zonder gegevensbron, gebaseerd op rekenveronderstellingen en CBS-tabellen over banen, leeftijdsklassen en anciënniteit.
<hr/>	
Regeling: Beschrijving:	<i>Levensloopverlofkorting</i> Om de aantrekkelijkheid van de levensloopregeling als alternatief voor het spaarloon te vergroten, werd aan werknemers per jaar waarin een voorziening in het kader van een levensloopregeling is opgebouwd een bij de opname van het tegoed te verzilveren tegemoetkoming toegekend in de vorm van een levensloopverlofkorting. De levensloopregeling is per 1 januari 2012 afgeschaft voor nieuwe gevallen. Voor deelnemers aan de levensloopregeling die op 31 december 2011 een aanspraak ingevolge levensloopregeling hebben opgebouwd waarvan de waarde in het economische verkeer minimaal € 3.000 bedroeg, geldt een overgangsregeling tot en met 31 december 2021. Onderdeel van deze overgangsregeling is dat sinds 1 januari 2012 bij inleg in de levensloopregeling geen levensloopverlofkorting meer wordt opgebouwd, maar dat de op 31 december 2011 opgebouwde rechten op de levensloopverlofkorting niet vervallen en nog steeds kunnen worden verzilverd bij de opname van het levenslooptegoed. Het bedrag van de levensloopverlofkorting wordt ook na 2011 nog steeds geïndexeerd en bedraagt in 2019 € 215 per jaar waarin vóór 1 januari 2012 een voorziening in het kader van een levensloopregeling is opgebouwd, verminderd met de reeds verzilverde bedragen.
Doelstelling:	Respecteren bestaande rechten.
Ministerie: Evaluatie:	SZW, artikel 1: Arbeidsmarkt. Geen evaluatie beoogd, omdat de oorspronkelijke regeling is afgeschaft en er slechts sprake is van toepassing van overgangsrecht.
Ramingsgrond:	n.v.t.

Overdrachtsbelasting (OVB)

Regeling: *OVB Vrijstelling stedelijke herstructurering*
 Beschrijving: De vrijstelling stedelijke herstructurering bestaat uit drie onderdelen, te weten:
 (a) de vrijstelling die het mogelijk maakt voor wijkontwikkelingsmaatschappijen huizen te verkrijgen zonder overdrachtsbelasting;
 (b) de vrijstelling die het voor woningcorporaties mogelijk maakt om ter financiering van stedelijke herstructurering huizen zonder overdrachtsbelasting over te dragen aan een landelijk werkende toegelaten instelling; en
 (c) de vrijstelling die ertoe strekt de verkrijging van onroerende zaken van wijkontwikkelingsmaatschappijen door de deelnemers in een dergelijke maatschappij in bepaalde situaties vrij te stellen van overdrachtsbelasting.
 Doelstelling: Stimulering van stedelijke herstructurering.
 Ministerie: BZK, artikel 3: Woningmarkt.
 Evaluatie: *Evaluatie WOM-regeling*, Companen, 2017. [Kamerstukken II 2016–2017, 34 552, nr. 79](#). De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
 Ramingsgrond: n.v.t.

Regeling: *OVB Vrijstelling inrichting landelijk gebied*
 Beschrijving: Vrijgesteld zijn verkrijgingen krachtens de Wet inrichting landelijk gebied. De vrijstelling bevordert de overdracht van de onroerende zaken via kavelruil en hervestiging doordat de overdracht zonder overdrachtsbelasting kan plaatsvinden. Dit maakt het eenvoudiger om wegen, waterlopen en overige infrastructuur aan te leggen en gronden van eigenaren kunnen zo dichterbij elkaar worden gebracht.
 Doelstelling: Structuurverbetering van het landelijk gebied.
 Ministerie: LNV, artikel 12: Natuur en biodiversiteit.
 Evaluatie: *Evaluatie van de fiscale vrijstellingen bos en natuur*, Wageningen University & Research, 2016. [Kamerstukken II 2016–2017, 33 576, nr. 106](#). De regeling en de uitkomsten van de vorige evaluatie zullen in 2021 worden behandeld in de beleidsdoorlichting van artikel 12.
 Ramingsgrond: n.v.t.

Regeling: *OVB Vrijstelling Bureau Beheer Landbouwgronden*
 Beschrijving: Vrijgesteld zijn verkrijgingen door het Bureau Beheer Landbouwgronden.
 Doelstelling: Structuurverbetering van het landelijk gebied.
 Ministerie: LNV, artikel 12: Natuur en biodiversiteit.
 Evaluatie: *Evaluatie van de fiscale vrijstellingen bos en natuur*, Wageningen University & Research, 2016. [Kamerstukken II 2016–2017, 33 576, nr. 106](#). De regeling en de uitkomsten van de vorige evaluatie zullen in 2021 worden behandeld in de beleidsdoorlichting van artikel 12.
 Ramingsgrond: n.v.t.

Regeling: *OVB Vrijstelling natuurgrond*
 Beschrijving: Vrijgesteld is de verkrijging van natuurgrond, daaronder begrepen de rechten van erfpacht of beklemming daarop. De vrijstelling is beperkt tot grond. Voor zover er opstallen aanwezig zijn, is de vrijstelling niet van toepassing. Als voorwaarde voor de vrijstelling geldt dat tot minimaal tien jaar na de verkrijging de natuurgrond nog steeds behouden en ontwikkeld wordt.
 Doelstelling: Bevorderen en behoud van natuurschoon in handen van private partijen.
 Ministerie: LNV, artikel 12: Natuur en biodiversiteit.
 Evaluatie: *Evaluatie van de fiscale vrijstellingen bos en natuur*, Wageningen University & Research, 2016. [Kamerstukken II 2016–2017, 33 576, nr. 106](#). De regeling en de uitkomsten van de vorige evaluatie zullen in 2021 worden behandeld in de beleidsdoorlichting van artikel 12.
 Ramingsgrond: n.v.t.

Heffingskortingen

Regeling: *Algemene heffingskorting*
 Beschrijving: De algemene heffingskorting is een heffingskorting op de inkomstenbelasting en de premie voor de volksverzekeringen. Iedereen heeft recht op de korting, maar de hoogte is inkomensafhankelijk. De korting bedraagt maximaal € 2.477. Vanaf een belastbaar inkomen van € 68.509 bedraagt de korting nul.
 Doelstelling: Inkomensondersteuning.
 Ministerie: FIN, artikel 1: Belastingen.
 Evaluatie: De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
 Ramingsgrond: MIMOSI.

Toelichting op de fiscale regelingen

Regeling:	<i>Arbeidskorting</i>
Beschrijving:	De arbeidskorting is een heffingskorting op de inkomstenbelasting en de premie voor de volksverzekeringen voor werkenden. De hoogte van de korting hangt af van de hoogte van het arbeidsinkomen. De korting bedraagt maximaal € 3.399 en bedraagt nul vanaf een belastbaar inkomen van € 90.745.
Doelstelling:	Stimuleren van arbeidsparticipatie en daarmee samenhangend, het verkleinen van de armoedeval.
Ministerie:	SZW, artikel 1: Arbeidsmarkt.
Evaluatie:	De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	MIMOSI.

Regeling:	<i>Inkomensafhankelijke combinatiekorting</i>
Beschrijving:	De inkomensafhankelijke combinatiekorting is een heffingskorting voor ouders met een arbeidsinkomen boven een bepaalde drempel. Een ouder komt in aanmerking als deze een werkende alleenstaande is of de minstverdienende van twee werkende partners, en als deze in het belastingjaar ten minste zes maanden een kind dat aan het begin van het belastingjaar jonger dan 12 jaar oud was, op zijn woonadres heeft staan ingeschreven. De korting bedraagt maximaal € 2.835.
Doelstelling:	Stimuleren van arbeidsparticipatie van ouders met jonge kinderen.
Ministerie:	SZW, artikel 1: Arbeidsmarkt.
Evaluatie:	De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	MIMOSI.

Regeling:	<i>Jonggehandicaptenkorting</i>
Beschrijving:	De jonggehandicaptenkorting is een heffingskorting voor belastingplichtigen die recht hebben op een uitkering volgens de Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten (Wajong-uitkering) of op ondersteuning bij het vinden van werk volgens de wet Wajong. De korting vervalt als de belastingplichtige ouderenkorting krijgt. De korting bedraagt € 737.
Doelstelling:	Inkomensondersteuning jonggehandicapten.
Ministerie:	SZW, artikel 4: Jonggehandicapten.
Evaluatie:	De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	MIMOSI.

Regeling:	<i>Alleenstaande ouderenkorting</i>
Beschrijving:	De alleenstaande ouderenkorting is een heffingskorting voor belastingplichtigen die een AOW-uitkering voor een alleenstaande ontvangen, of die een AOW-uitkering voor een alleenstaande zouden ontvangen als ze minimaal één jaar verzekerd zouden zijn geweest voor de AOW. De korting bedraagt € 438.
Doelstelling:	Inkomensondersteuning alleenstaande ouderen.
Ministerie:	FIN, artikel 1: Belastingen.
Evaluatie:	De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	MIMOSI.

Regeling:	<i>Ouderenkorting</i>
Beschrijving:	De ouderenkorting is een heffingskorting voor belastingplichtigen die op 31 december van het belastingjaar de AOW-gerechtigde leeftijd hebben bereikt. De korting bedraagt € 1.596 voor verzamelinkomens tot en met € 36.783 en wordt voor verzamelinkomens daarboven met 15% afgebouwd tot € 0.
Doelstelling:	Inkomensondersteuning ouderen.
Ministerie:	FIN, artikel 1: Belastingen.
Evaluatie:	De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	MIMOSI.

Energiebelasting

Regeling:	<i>EB Verlaagd tarief glastuinbouw</i>
Beschrijving:	Voor verbruik van aardgas in de glastuinbouw geldt in de eerste twee schijven een verlaagd tarief in de energiebelasting.
Doelstelling:	Het voorkomen van een onbedoelde lastenverzwaring voor de relatief kleinschalige energie-intensieve glastuinbouwsector bij de invoering van de energiebelasting, zoals deze met de degressieve tariefstructuur werd bereikt voor de andere energie-intensieve sectoren.
Ministerie:	LNV, artikel 11: Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens.

Toelichting op de fiscale regelingen

Evaluatie:	<i>Evaluatie energiebelastingtarief glastuinbouw</i> , LEI, 2016. Kamerstukken II 2015–2016, 32 627, nr. 24 . De volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2017.
Regeling: Beschrijving:	<i>EB Teruggaaf kerkgebouwen en non-profit</i> Non-profitinstellingen en gebouwen die ten dienste staan van de openbare eredienst of het houden van openbare bezinningsbijeenkomsten van levensbeschouwelijke aard, hebben recht op teruggaaf van de helft van de betaalde energiebelasting.
Doelstelling:	Bieden van compensatie aan de beheerders van dergelijke gebouwen, aangezien kerken e.d. weinig betaald personeel hebben en geen vennootschapsbelasting betalen waardoor enig voordeel in de vorm van een terugsluis deze doelgroep niet bereikt.
Ministerie: Evaluatie:	FIN, artikel 1: Belastingen. <i>Evaluatie van de teruggaafregeling energiebelasting voor kerken en non-profit organisaties</i> , FIN, 2005. Kamerstukken II 2005–2006, 30 375, nr. 2, bijlage 12 . Deze regeling is tevens geëvalueerd in de Brede heroverwegingen 1. Energie en Klimaat, 2010. De volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2017.
Regeling: Beschrijving:	<i>EB Teruggaaf energie-intensieve industrie</i> Teruggaaf van energiebelasting voor het elektriciteitsgebruik boven de 10 miljoen kWh voor energie-intensieve bedrijven die deelnemen aan een convenant ter verbetering van de energie-efficiëntie.
Doelstelling:	Primair maakt de regeling deel uit van de beleidsarme implementatie van de Richtlijn Energiebelastingen per 2004. Secundair wordt deelname aan een convenant ter verbetering van de energie-efficiëntie bevorderd.
Ministerie: Evaluatie: Ramingsgrond:	EZK, artikel 4: Een doelmatige en duurzame energievoorziening. De volgende evaluatie is beoogd in 2020. Cijfers Belastingdienst t/m 2017.
Regeling: Beschrijving:	<i>EB Verlaagd tarief lokaal opgewekte duurzame energie</i> Leden van coöperaties en Verenigingen van Eigenaren waar collectief duurzame energie wordt opgewekt komen in aanmerking voor een belastingkorting van 9,874 eurocent per kWh. De regeling geldt voor kleinverbruikers die in dezelfde postcodewoonwonen als waar de productie-installatie zich bevindt. De opgewekte duurzame energie wordt geleverd aan de energiemaatschappij, die de korting toepast op de energiebelasting over de elektriciteit die de leden geleverd krijgen van het net. De korting is gelijk aan het tarief energiebelasting dat drukt op die elektriciteit. Dit leidt er toe dat een lid geen energiebelasting betaalt over zijn energieverbruik van het net voor zover daar aan hem toe te rekenen duurzame opgewekte elektriciteit tegenover staat.
Doelstelling: Ministerie: Evaluatie:	Het stimuleren van lokale duurzame opwekking van elektriciteit door particuliere kleinverbruikers. EZK, artikel 4: Een doelmatige en duurzame energievoorziening. <i>Evaluatie Regeling verlaagd tarief</i> , Kwink, 2018. Kamerstukken II 2017–2018, 31 239, nr. 287 . De volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Geen aangiftecijfers beschikbaar, dus het budgettaire belang wordt voor alle jaren geraamd aan de hand van inschattingen in het evaluatierapport van Kwink uit 2018 en rekenveronderstellingen.
Regeling: Beschrijving:	<i>EB Salderingsregeling</i> De salderingsregeling in de energiebelasting geldt voor kleinverbruikers die duurzame energie opwekken, bijvoorbeeld met zonnepanelen. Per kalenderjaar wordt de van het net afgenomen elektriciteit weggestreept tegen de teruggeleverde elektriciteit. Voor salderen is de bovengrens het eigen jaarlijkse verbruik. Voor de geproduceerde elektriciteit boven het eigen verbruik ontvangt de kleinverbruiker van zijn energieleverancier een terugleververgoeding.
Doelstelling: Ministerie: Evaluatie:	Stimuleren van energieopwekking middels zonnepanelen en het in overeenstemming brengen van de toepassing van energiebelasting met de praktijk van terugdraaimeters. EZK, artikel 4: Een doelmatige en duurzame energievoorziening. <i>De historische impact van salderen</i> , PwC, 2017. Kamerstukken II 2016–2017, 31 239, nr. 251 . De volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Cijfers ECN over elektriciteitsproductie uit zon-PV in huishoudens (NEV 2017).
Regeling: Beschrijving:	<i>EB en kolenbelasting Vrijstellingen voor energie-intensieve processen</i> Deze post omvat de vrijstelling voor verbruik van aardgas voor metallurgische en mineralogische procedés in de energiebelasting, de vrijstelling voor verbruik van elektriciteit voor metallurgische en elektrolytische processen en chemische reductie in de energiebelasting en de vrijstelling voor duaal verbruik van kolen in de kolenbelasting.

Toelichting op de fiscale regelingen

Doelstelling: Beschermen van internationale concurrentiepositie.
Ministerie: EZK, artikel 4: Een doelmatige en duurzame energievoorziening.
Evaluatie: De volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond: Cijfers CBS over energieverbruik t/m 2016. Raming 2017–2019 gebaseerd op cijfers uit NEV 2017.

Regeling: *EB Belastingvermindering per aansluiting*
Beschrijving: Per elektriciteitsaansluiting geldt een belastingvermindering. Deze is € 257,54 (exclusief btw). De vermindering geldt alleen voor onroerende zaken met verblijfsfunctie (zoals een huis of kantoor).
Doelstelling: Ondersteunen van de basisbehoefte aan energie en ter compensatie van de invoering van het capaciteitstarief (een vast tarief voor transport van elektriciteit in plaats van een tarief per kWh).
Ministerie: FIN, artikel 1: Belastingen.
Evaluatie: De volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond: Cijfers Belastingdienst t/m 2017.

Regeling: *EB Stadsverwarmingsregeling*
Beschrijving: De stadsverwarmingsregeling geldt voor installaties voor stadsverwarming die grotendeels gebruik maken van restwarmte. De stadsverwarmingsregeling regelt dat het degressieve tarief in de energiebelasting van toepassing is op het aardgas dat wordt gebruikt voor deze installaties voor stadsverwarming. Zonder de regeling zou dat aardgas worden belast tegen het (hogere) blokverwarmingstarief. Stimuleren van nuttige inzet restwarmte.
Doelstelling: Stimuleren van nuttige inzet restwarmte.
Ministerie: EZK, artikel 4: Een doelmatige en duurzame energievoorziening.
Evaluatie: De volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond: n.v.t.

Regeling: *EB en kolenbelasting Inputvrijstelling*
Beschrijving: Aardgas of kolen die worden gebruikt als brandstof voor het opwekken van elektriciteit in een installatie met een elektrisch rendement van minstens 30% en een elektrisch vermogen van tenminste 60 kilowatt zijn vrijgesteld van energie- en kolenbelasting. De gedachte hierachter is dat de opgewekte elektriciteit bij levering is belast met energiebelasting.
Doelstelling: Voorkomen van dubbele energiebelasting. Opgewekte elektriciteit bij levering is belast met energiebelasting.
Ministerie: EZK, artikel 4: Een doelmatige en duurzame energievoorziening.
Evaluatie: De volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond: n.v.t.

Regeling: *EB Verlaagd tarief openbare laadpalen*
Beschrijving: Voor elektriciteit geleverd aan laadpalen met een zelfstandige aansluiting geldt over de eerste 10.000 kWh tijdelijk het lagere tarief van de tweede schijf in plaats van het hogere reguliere tarief van de eerste schijf. Het verlaagde tarief zal vier jaar van toepassing zijn, van 2017 tot en met 2020. Verder geldt een nihilstarief voor de elektriciteit voor laadpalen met een zelfstandige aansluiting op het distributienet in de Wet opslag duurzame energie voor de periode van 2017 tot en met 2020.
Doelstelling: De businesscase voor openbare laadpalen verbeteren.
Ministerie: EZK, artikel 4: Een doelmatige en duurzame energievoorziening.
Evaluatie: Geen volgende evaluatie beoogd, vanwege beoogde afschaffing in 2020.
Ramingsgrond: n.v.t.

Omzetbelasting (BTW)

Regeling: *BTW Verlaagd tarief voedingsmiddelen en water*
Beschrijving: In plaats van het algemene btw-tarief van 21% geldt voor bepaalde leveringen en diensten met betrekking tot water en de levering van voedingsmiddelen die voldoen aan de eisen van de Warenwetgeving, inclusief niet-alcoholhoudende dranken, het verlaagde btw-tarief van 9%. Tot en met 2018 bedroeg het verlaagde tarief 6%.
Doelstelling: Ondersteunen van de basisbehoefte aan voeding en water.
Ministerie: FIN, artikel 1: Belastingen.
Evaluatie: De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond: Bestedingscijfers CBS t/m 2015 definitief, t/m 2017 voorlopig.

Regeling: *BTW Verlaagd tarief geneesmiddelen en hulpmiddelen*

Toelichting op de fiscale regelingen

Beschrijving:	In plaats van het algemene btw-tarief van 21% geldt voor leveringen van geneesmiddelen die voldoen aan de definitie uit de Geneesmiddelenwet, voorbehoedsmiddelen, infusievloeistoffen en voor geneeskundige doeleinden bestemde inhalatiegassen het lage btw-tarief van 9%. Ook geldt voor specifiek genoemde medische hulpmiddelen het lage btw-tarief van 9%. Tot en met 2018 bedroeg het verlaagde tarief 6%.
Doelstelling:	Ondersteunen van de basisbehoefte aan zorg.
Ministerie:	VWS, Financieel Beeld Zorg.
Evaluatie:	De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Bestedingscijfers CBS t/m 2015 definitief, t/m 2017 voorlopig.
<hr/>	
Regeling:	<i>BTW Verlaagd tarief culturele goederen en diensten</i>
Beschrijving:	In plaats van het algemene btw-tarief van 21% geldt voor leveringen van specifieke culturele goederen of diensten het verlaagde btw-tarief van 9%. Het gaat bijvoorbeeld om de levering en verhuur van boeken, tijdschriften, week- en dagbladen en kunstvoorwerpen en toegangverlening tot musea, kermissen, attractieparken, sportwedstrijden en -accommodatie, circussen, bioscopen, theaters, concerten, e.d. Tot en met 2018 bedroeg het verlaagde tarief 6%.
Doelstelling:	Bevorderen van cultuur, kennisvermeerdering, recreatie en sport c.q. ondersteuning van de desbetreffende sectoren.
Ministerie:	OCW, artikel 14: Cultuur.
Evaluatie:	<i>Evaluatie van de verhoging van het btw-tarief op podiumkunsten</i> , OCW, 2014. Kamerstukken I 2013–2014, 33 752 M . De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Bestedingscijfers CBS t/m 2015 definitief, t/m 2017 voorlopig.
<hr/>	
Regeling:	<i>BTW Verlaagd tarief arbeidsintensieve diensten</i>
Beschrijving:	In plaats van het algemene btw-tarief van 21% geldt voor bepaalde arbeidsintensieve diensten het verlaagde btw-tarief van 9%. Het gaat om de diensten van kappers, fietsenmakers, schoenmakers, kleermakers en schoonmakers van woningen. Het verlaagde btw-tarief geldt tevens voor het schilderen, stukadoren, isoleren en behangen van woningen ouder dan twee jaar. Tot en met 2018 bedroeg het verlaagde tarief 6%.
Doelstelling:	Bevorderen van werkgelegenheid in de desbetreffende sectoren, aanpakken problemen op de woningmarkt en bestrijding van het zwarte circuit.
Ministerie:	SZW, artikel 1: Arbeidsmarkt.
Evaluatie:	<i>Monitor effecten btw-verlaging arbeidsintensieve diensten</i> , <i>Research voor Beleid</i> , 2002. <i>Contra-expertise effecten btw-verlaging arbeidsintensieve diensten</i> , CPB, 2003. Kamerstukken II 2002–2003, 28 600 IXB, nr. 24 . De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Bestedingscijfers CBS t/m 2015 definitief, t/m 2017 voorlopig.
<hr/>	
Regeling:	<i>BTW Verlaagd tarief overig</i>
Beschrijving:	In plaats van het algemene btw-tarief van 21% geldt voor bepaalde goederen en diensten het verlaagde btw-tarief van 9%. Deze categorie «overig» ziet onder andere op de sierteelt, het vervoer van personen en logiesverstrekking. Tot en met 2018 bedroeg het verlaagde tarief 6%.
Doelstelling:	Bevorderen van werkgelegenheid in de desbetreffende sectoren.
Ministerie:	FIN, artikel 1: Belastingen.
Evaluatie:	<i>Beleidsevaluatie btw-regeling sierteeltproducten</i> , LEI, 2007. Kamerstukken II 2007–2008, 31 200 XIV, nr. 157 . De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Bestedingscijfers CBS t/m 2015 definitief, t/m 2017 voorlopig.
<hr/>	
Regeling:	<i>BTW Kleineondernemersregeling</i>
Beschrijving:	De huidige Kleineondernemersregeling (KOR) bestaat uit twee onderdelen: een degressieve belastingvermindering indien de verschuldigde omzetbelasting niet meer bedraagt dan € 1.883, en een mogelijke ontheffing van bepaalde administratieve verplichtingen indien de verschuldigde omzetbelasting niet meer bedraagt dan € 1.345. De nieuw voorgestelde KOR betreft een facultatieve vrijstelling van omzetbelasting bij een omzet van maximaal € 20.000. De kleine ondernemers die hiervoor kiezen zijn ontheven van het doen van btw-aangifte en de daarbij horende administratieve verplichtingen. De nieuwe KOR treedt in werking met ingang van 1 januari 2020.
Doelstelling:	Stimuleren en ondersteunen van kleine ondernemers en verminderen van administratieve lasten.
Ministerie:	EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen.
Evaluatie:	De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025.
Ramingsgrond:	Cijfers btw-aangifte en aanvullende informatie van de Belastingdienst t/m 2017.
<hr/>	
Regeling:	<i>BTW Vrijstelling sportclubs</i>
<hr/>	

Toelichting op de fiscale regelingen

Beschrijving:	Vrijgesteld zijn de diensten van niet-winstbeogende organisaties die zich de beoefening van sport of de bevordering daarvan ten doel stellen. Het gaat met name om contributie en les gelden. Deze vrijstelling is binnen de Europese Unie verplicht. Per 2019 wordt de sportvrijstelling verruimd zodat deze ook van toepassing is op sportgerelateerde prestaties door niet-winstbeogende sportorganisaties aan niet-leden, zoals het ter beschikking stellen van sportaccommodaties.
Doelstelling:	Stimuleren c.q. ondersteunen van sportclubs en verminderen van administratieve lasten.
Ministerie:	VWS, artikel 6: Sport en bewegen.
Evaluatie:	Geen evaluatie beoogd. De regeling is verplicht door de Europese Commissie in de btw-richtlijn. Het is derhalve niet doelmatig om te evalueren.
Ramingsgrond:	n.v.t.
Regeling:	<i>BTW Vrijstelling post</i>
Beschrijving:	Vrijgesteld zijn diensten met betrekking tot de levering van brieven tot een bepaald gewicht, bedoeld in artikel 16 van de Postwet 2009. De vrijstelling geldt alleen voor een verlener van de universele postdienst. Binnen de Europese Unie is een vrijstelling voor openbare postdiensten verplicht.
Doelstelling:	Voorkomen van administratieve lasten.
Ministerie:	EZK, artikel 1: Goed functionerende economie en markten.
Evaluatie:	Geen evaluatie beoogd. De regeling is verplicht door de Europese Commissie in de btw-richtlijn. Het is derhalve niet doelmatig om te evalueren.
Ramingsgrond:	n.v.t.
Regeling:	<i>BTW Vrijstelling vakbonden, werkgeversorganisaties, politieke partijen, kerken</i>
Beschrijving:	Vrijgesteld zijn de diensten en daarmee nauw samenhangende leveringen door werkgevers- en werknemersorganisaties, alsmede door organisaties van politieke, godsdienstige, vaderlandslievende, levensbeschouwelijke of liefdadige aard aan hun leden tegen een statutair vastgestelde contributie. Deze vrijstelling is binnen de Europese Unie verplicht.
Doelstelling:	Stimuleren of ondersteunen van hierboven bedoelde organisaties en instellingen en verminderen van administratieve lasten.
Ministerie:	FIN, artikel 1: Belastingen.
Evaluatie:	Geen evaluatie beoogd. De regeling is verplicht door de Europese Commissie in de btw-richtlijn. Het is derhalve niet doelmatig om te evalueren.
Ramingsgrond:	n.v.t.
Regeling:	<i>BTW Vrijstelling fondswerving</i>
Beschrijving:	Deze regeling voorziet in een vrijstelling voor toekomstige activiteiten van reeds vrijgestelde organisaties. Het gaat met name om activiteiten die zij ontplooiën ter verwerving van de benodigde middelen voor hun vrijgestelde doelstelling. Om te waarborgen dat deze prestaties geen ernstige verstoring van concurrentieverhoudingen veroorzaken, is de vrijstelling beperkt tot omzetgrenzen van € 68.067 per jaar voor leveringen en € 22.689 per jaar voor diensten (€ 50.000 voor sportorganisaties).
Doelstelling:	Stimuleren of ondersteunen van bedoelde organisaties en instellingen en verminderen van administratieve lasten.
Ministerie:	FIN, artikel 1: Belastingen.
Evaluatie:	Geen evaluatie beoogd. De regeling is verplicht door de Europese Commissie in de btw-richtlijn. Het is derhalve niet doelmatig om te evalueren.
Ramingsgrond:	n.v.t.
Regeling:	<i>BTW Vrijstellingen medische zorg</i>
Beschrijving:	Vrijgesteld van btw zijn medische handelingen die gericht zijn op de persoonlijke gezondheidskundige verzorging van de mens, alsmede voor de zorg verleend door instellingen waar men is opgenomen en de zorg op grond van de Wmo 2015 en de Jeugdwet.
Doelstelling:	Ondersteunen van de basisbehoefte aan medische zorg.
Ministerie:	VWS, Financieel Beeld Zorg.
Evaluatie:	Geen evaluatie beoogd. De regeling is verplicht door de Europese Commissie in de btw-richtlijn. Het is derhalve niet doelmatig om te evalueren.
Ramingsgrond:	n.v.t.
Regeling:	<i>BTW Vrijstelling componisten, schrijvers en journalisten</i>
Beschrijving:	Vrijgesteld van btw zijn diensten die naar hun aard diensten zijn door een journalist, schrijver of componist.
Doelstelling:	Stimuleren of ondersteunen van bedoelde organisaties en instellingen en verminderen van administratieve lasten.
Ministerie:	OCW, artikel 14: Cultuur.

Toelichting op de fiscale regelingen

Evaluatie: Ramingsgrond:	De volgende evaluatie is beoogd in de periode 2022–2025. n.v.t.
Regeling: Beschrijving: Doelstelling: Ministerie: Evaluatie: Ramingsgrond:	<i>BTW Vrijstelling lijkbezorging</i> Leveringen door lijkbezorgers die in een rechtstreeks verband staan met de door hen verrichte kenmerkende en essentiële diensten zijn vrijgesteld van btw. Stimuleren of ondersteunen van bedoelde organisaties en instellingen en verminderen van administratieve lasten. FIN, artikel 1: Belastingen. Geen evaluatie beoogd, vanwege het beperkte budgettaire belang van de regeling. n.v.t.
Regeling: Beschrijving: Doelstelling: Ministerie: Evaluatie: Ramingsgrond:	<i>BTW Vrijstellingen overig</i> Deze categorie «overig» ziet onder andere op de btw-vrijstelling voor verhuur van onroerende zaken, betalingsverkeer, handelingen inzake waardepapieren, beheer van gemeenschappelijke beleggingsfondsen. Diversen, bijvoorbeeld om de moeilijkheden in verband met de vaststelling van de belastbare grondslag te verhelpen of omdat het elders belast is. FIN, artikel 1: Belastingen. Geen evaluatie beoogd. De regelingen zijn verplicht door de Europese Commissie in de btw-richtlijn. Het is derhalve niet doelmatig om te evalueren. n.v.t.
Auto	
Regeling: Beschrijving: Doelstelling: Ministerie: Evaluatie: Ramingsgrond:	<i>BPM Vrijstelling nulemissievoertuigen</i> Voertuigen met een CO ₂ -uitstoot van 0 gram per kilometer zijn vrijgesteld van BPM. Deze vrijstelling geldt tot 1 januari 2021. Stimuleren van emissievrij rijden. IenW, artikel 14: Wegen en verkeersveiligheid. <i>Evaluatie Wet uitwerking Autobrief II</i> , FIN, 2018. Kamerstukken II 2017–2018, 32 800, nr. 44 . De volgende evaluatie is beoogd in 2019. Data over nieuwverkopen van de RDW, cijfers van de Belastingdienst en de publicatie «Mobiliteit in Cijfers Auto's 2017/18» van de Stichting BOVAG-RAI.
Regeling: Beschrijving: Doelstelling: Ministerie: Evaluatie: Ramingsgrond:	<i>MRB Vrijstelling nulemissievoertuigen</i> Voor alle voertuigen met een CO ₂ - uitstoot van 0 gram per kilometer geldt in de MRB een nihil tarief. Deze vrijstelling geldt tot 1 januari 2021. Stimuleren van emissievrij rijden. IenW, artikel 14: Wegen en verkeersveiligheid. <i>Evaluatie Wet uitwerking Autobrief II</i> , FIN, 2018. Kamerstukken II 2017–2018, 32 800, nr. 44 . De volgende evaluatie is beoogd in 2019. Cijfers Belastingdienst over juni t/m 2018. De raming van het jaarlijkse budgettaire belang is afgeleid van de cijfers voor de maand juni.
Regeling: Beschrijving: Doelstelling: Ministerie: Evaluatie: Ramingsgrond:	<i>IB/LB Korting op de bijtelling voor nulemissieauto's</i> Bij privégebruik van een auto van de zaak geldt voor nieuwe auto's vanaf 2017 een bijtelling in de loon- en/of inkomstenbelasting van 22% van de catalogusprijs. Bij privégebruik van een nulemissieauto van de zaak geldt in 2017 en 2018 een korting van 18% op de bijtelling. Hierdoor komt de bijtelling voor nulemissieauto's in feite uit op 4%. In 2019 en 2020 is de korting van 18% gemaximeerd op € 9.000. Stimulering van emissievrij rijden. IenW, artikel 14: Wegen en verkeersveiligheid. <i>Evaluatie Wet uitwerking Autobrief II</i> , FIN, 2018. Kamerstukken II 2017–2018, 32 800, nr. 44 . De volgende evaluatie is beoogd in 2019. Data over nieuwverkopen van de RDW, de publicatie «Mobiliteit in Cijfers Auto's 2017/18» van de Stichting BOVAG-RAI en data van de Belastingdienst over de bijtelling.
Regeling:	<i>IB/LB Korting op de bijtelling voor zuinige auto's (overgangsrecht)</i>

Toelichting op de fiscale regelingen

Beschrijving:	Bij privégebruik van een auto van de zaak geldt voor auto's van voor 2017 een bijtelling in de loon- en/of inkomstenbelasting van 25% van de catalogusprijs. Bij auto's met lagere CO ₂ -uitstoot dan bepaalde grenzen kan in 2017 en latere jaren door overgangsrecht een korting op de bijtelling van toepassing zijn.
Doelstelling:	Bevorderen van het gebruik van milieuvriendelijke auto's.
Ministerie:	lenW, artikel 14: Wegen en verkeersveiligheid.
Evaluatie:	<i>Evaluatie Wet uitwerking Autobrief II</i> , FIN, 2018. Kamerstukken II 2017–2018, 32 800, nr. 44 . De volgende evaluatie is beoogd in 2019.
Ramingsgrond:	Data over nieuwverkopen van de RDW, de publicatie «Mobiliteit in Cijfers Auto's 2017/18» van de Stichting BOVAG-RAI en data van de Belastingdienst over de bijtelling.

Regeling:	<i>BPM Teruggaaf en MRB Vrijstelling taxi's en openbaar vervoer</i>
Beschrijving:	Teruggaaf van belasting wordt onder voorwaarden verleend voor personenauto's die zijn bestemd om geheel of nagenoeg geheel te worden gebruikt voor het verrichten van openbaar vervoer of taxivervoer. De BPM-teruggaaf voor taxi's wordt afgeschaft vanaf 2020.
Doelstelling:	Stimuleren van het gebruik van openbaar vervoer en taxivervoer.
Ministerie:	lenW, artikel 16: Openbaar Vervoer en Spoor.
Evaluatie:	<i>Evaluatierapport Openbaar vervoer en taxivervoer in de MRB en BPM</i> , lenM, 2006. Kamerstukken II 2005–2006, 30 300 IXB, nr. 32 . De voor 2018 geplande evaluatie is vervallen vanwege de voorgenomen afschaffing van de BPM-teruggaaf per 2020. De evaluatie van de MRB-vrijstelling taxi's en openbaar vervoer is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2017.

Regeling:	<i>BPM Teruggaaf en MRB Vrijstelling diverse voertuigen</i>
Beschrijving:	In de BPM en MRB geldt voor diverse voertuigen een vrijstelling of teruggaafregeling. In de MRB betreft dit (voertuigen voor) politie, defensie, brandweer, ambulance, vervoer van een stoffelijk overschot, dierenambulances, vuilniswagens, aftrek voor het gewicht van een voor rolstoelinstallatie en voertuigen waar gewoonlijk slechts over een geringe afstand van de weg gebruikt gemaakt wordt. In de BPM betreft het (voertuigen voor) politie, defensie, brandweer, ambulance, vervoer van een stoffelijk overschot, dierenambulances, invalidenwagens en vervoer van rolstoelgebruikers in groepsverband.
Doelstelling:	Deze regelingen kennen diverse doelstellingen, waaronder het dienen van het algemeen belang.
Ministerie:	FIN, artikel 1: Belastingen.
Evaluatie:	<i>Het beperkte en ondergeschikte gebruik van de weg in de MRB</i> , FIN, 2007. Kamerstukken II 2006–2007, 30 800 IXB, nr. 17 . De volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2017.

Regeling:	<i>BPM Vrijstelling bestelauto ondernemers</i>
Beschrijving:	Voor ondernemers die een bestelauto meer dan bijkomstig (meer dan 10% van het totale gebruik van de bestelauto) in het kader van hun onderneming gebruiken, geldt een vrijstelling van BPM.
Doelstelling:	Stimulering ondernemerschap.
Ministerie:	EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen.
Evaluatie:	De volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	n.v.t.

Regeling:	<i>MRB Verlaagd tarief bestelauto ondernemers</i>
Beschrijving:	Voor ondernemers die een bestelauto meer dan bijkomstig (meer dan 10% van het totale gebruik van de bestelauto) in het kader van hun onderneming gebruiken, geldt een verlaagd tarief in de MRB.
Doelstelling:	Stimulering ondernemerschap.
Ministerie:	EZK, artikel 2: Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen.
Evaluatie:	De volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst over juni t/m 2018. De raming van het jaarlijkse budgettaire belang is afgeleid van de cijfers voor de maand juni.

Regeling:	<i>MRB Verlaagd tarief bestelauto gehandicapten</i>
Beschrijving:	Een verlaagd MRB-tarief is van toepassing op een bestelauto die wordt gebruikt voor het vervoer van een gehandicapte persoon in de cabine van het voertuig en voor het gelijktijdig vervoeren van een niet-opvouwbare rolstoel van die persoon.
Doelstelling:	Tegemoetkoming voor gehandicapten.
Ministerie:	VWS, Financieel Beeld Zorg.
Evaluatie:	De volgende evaluatie is beoogd in 2020.

Toelichting op de fiscale regelingen

Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst over juni t/m 2018. De raming van het jaarlijkse budgettaire belang is afgeleid van de cijfers voor de maand juni.
Regeling:	<i>MRB Vrijstelling motorrijtuigen ouder dan 40 jaar</i>
Beschrijving:	Motorrijtuigen van 40 jaar en ouder zijn vrijgesteld van MRB.
Doelstelling:	Stimulering behoud van mobiel historisch erfgoed.
Ministerie:	FIN, artikel 1: Belastingen.
Evaluatie:	<i>Budgettaire opbrengst van de oldtimermaatregel</i> , FIN, 2015. Kamerstukken II 2014–2015, 34 002, nr. 100 . De volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2017.
Regeling:	<i>MRB Overgangsregeling motorrijtuigen vanaf bouwjaar 1988</i>
Beschrijving:	Voor personen- en bestelauto's rijdend op benzine, motorrijwielen, bussen en vrachtauto's die op 1 januari 2014 26 jaar of ouder zijn maar nog geen 40 jaar, geldt een kwarttarief met een maximum van € 124 onder de voorwaarde dat er in de maanden januari, februari en december niet van de openbare weg gebruik wordt gemaakt.
Doelstelling:	Behouden van cultureel rijdend erfgoed in deze leeftijdsgroep waarmee niet dagelijks gebruik wordt gemaakt van de weg.
Ministerie:	FIN, artikel 1: Belastingen.
Evaluatie:	<i>Budgettaire opbrengst van de oldtimermaatregel</i> , FIN, 2015. Kamerstukken II 2014–2015, 34 002, nr. 100 . De volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst t/m 2017.
Regeling:	<i>MRB Kwarttarieven</i>
Beschrijving:	Voor kampeerauto's, voertuigen voor particulier paardenvoer, kermis- en circusvoertuigen, rijdende werktuigen en rijdende werkplaatsen geldt een kwarttarief in de MRB. Het overgrote deel hiervan betreft kampeerauto's.
Doelstelling:	Ontzien van voertuigen waarmee beperkt gebruik wordt gemaakt van de weg.
Ministerie:	FIN, artikel 1: Belastingen.
Evaluatie:	<i>Het beperkte en ondergeschikte gebruik van de weg in de MRB</i> , FIN, 2007. Kamerstukken II 2006–2007, 30 800 IXB, nr. 17 . De volgende evaluatie is beoogd in 2020.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst over juni t/m 2018. De raming van het jaarlijkse budgettaire belang is afgeleid van de cijfers voor de maand juni.
Regeling:	<i>MRB Halftarief plug-in hybride auto's</i>
Beschrijving:	Voor auto's met een CO ₂ - uitstoot van meer dan 0 gram per kilometer maar minder dan 50 gram per kilometer geldt een halftarief in de MRB.
Doelstelling:	Stimuleren gebruik plug-in hybride auto.
Ministerie:	lenW, artikel 14: Wegen en verkeersveiligheid.
Evaluatie:	<i>Evaluatie Wet uitwerking Autobrief II</i> , FIN, 2018. Kamerstukken II 2017–2018, 32 800, nr. 44 . De volgende evaluatie is beoogd in 2019.
Ramingsgrond:	Cijfers Belastingdienst over juni t/m 2018. De raming van het jaarlijkse budgettaire belang is afgeleid van de cijfers voor de maand juni.
Accijns	
Regeling:	<i>Accijns Vrijstelling communautaire wateren</i>
Beschrijving:	Op grond van artikel 14, eerste lid, onderdeel c, van Richtlijn 2003/96/EG moet voor leveringen van motorbrandstof aan de commerciële zeescheepvaart vrijstelling van accijns worden verleend. Op grond van een internationaal verdrag, de Akte van Mannheim, moet vrijstelling van accijns ook worden verleend voor motorbrandstof voor de commerciële scheepvaart op de binnenwateren van de verdragslanden. Accijns is alleen verschuldigd voor zover het verbruik van een accijnsgoed in Nederland plaatsvindt. Omdat het overgrote deel van de motorbrandstof voor de zeescheepvaart niet in Nederland wordt verbruikt, zou hierover sowieso geen accijns verschuldigd zijn. Indien wel accijns zou zijn betaald, wordt op verzoek teruggaaf hiervan verleend.
Doelstelling:	Voorkomen van verstoring van de internationale concurrentieverhoudingen veroorzaakt door accijnzen op brandstof voor vaartuigen.
Ministerie:	lenW, artikel 18: Scheepvaart en Havens.
Evaluatie:	<i>Evaluatierapport Belastinguitgaven op het terrein van de accijnzen</i> , FIN, 2008. Kamerstukken II 2007–2008, 31 200 IXB, nr. 18 . Geen evaluatie beoogd. De regeling komt voort uit internationale verdragen, dus het is niet doelmatig om te evalueren.
Ramingsgrond:	n.v.t.

Toelichting op de fiscale regelingen

Regeling:	<i>Accijns Vrijstelling luchtvaartuigen</i>
Beschrijving:	Op grond van artikel 14, eerste lid, onderdeel b, van Richtlijn 2003/96/EG en internationale verdragen moet voor motorbrandstof voor de commerciële luchtvaart vrijstelling van accijns worden verleend. Binnenlandse vluchten kunnen wel worden belast, hetgeen in Nederland in de periode van 1 januari 2005 tot 1 januari 2012 ook gebeurde.
Doelstelling:	Voorkomen van verstoring van de internationale concurrentieverhoudingen veroorzaakt door accijnzen op brandstof voor luchtvaartuigen.
Ministerie:	lenW, artikel 17: Luchtvaart.
Evaluatie:	<i>Evaluatierapport Belastinguitgaven op het terrein van de accijnzen</i> , FIN, 2008. Kamerstukken II 2007–2008, 31 200 IXB, nr. 18 . Geen evaluatie beoogd. De regeling komt voort uit internationale verdragen, dus het is niet doelmatig om te evalueren.
Ramingsgrond:	n.v.t.

Regeling:	<i>Accijnzen overige regelingen</i>
Beschrijving:	Overige regelingen die de accijns verminderen, zoals het verlaagd tarief voor kleine brouwerijen en teruggaafregelingen voor LNG en LPG.
Doelstelling:	Verschilt per regeling.
Ministerie:	FIN, artikel 1: Belastingen.
Evaluatie:	<i>Evaluatierapport Belastinguitgaven op het terrein van de accijnzen</i> , FIN, 2008. Kamerstukken II 2007–2008, 31 200 IXB, nr. 18 . De teruggaafregeling voor LNG wordt geëvalueerd in 2018.
Ramingsgrond:	n.v.t.

Afkortingen

BPM	Belasting van personenauto's en motorrijwielen
BTW	Belasting over de toegevoegde waarde
EB	Energiebelasting
IB	Inkomstenbelasting
LB	Loonbelasting
MIMOSI	Microsimulatiemodel van het Centraal Planbureau (CPB)
MRB	Motorrijtuigenbelasting
OVB	Overdrachtsbelasting
VPB	Vennootschapsbelasting

---

11. Taakopdracht IBO's

Interdepartementale beleidsonderzoeken (IBO's) ontwikkelen alternatieven voor bestaand beleid.

IBO's vinden plaats in opdracht van het kabinet en worden uitgevoerd door interdepartementale werkgroepen onder leiding van een onafhankelijke voorzitter. Afgeronde IBO's zijn te vinden op: <http://www.rijksbegroting.nl/beleidsevaluaties/beleidsonderzoek/overzicht-afgeronde-ibos>

Eind 2017 heeft het kabinet opdracht gegeven tot IBO's op de volgende onderwerpen:

1. IBO Jongeren met afstand tot de arbeidsmarkt
2. IBO Grondvergoeding energievoorziening
3. IBO Mensen met een (licht) verstandelijke beperking

De Tweede Kamer is per brief geïnformeerd over de taakopdrachten³². Door een latere start is de oplevering van deze IBO's uitgesteld naar oktober 2018. De rapporten zullen daarna, voorzien van een kabinetsreactie, aan de Tweede Kamer verzonden worden.

Daarnaast wordt middels deze miljoenennota opdracht gegeven tot de volgende IBO's welke in 2018–2019 worden uitgevoerd:

1. IBO Toeslagen
2. IBO Deeltijdwerk
3. IBO Internationalisering van het onderwijs
4. IBO Luchtkwaliteit
5. IBO Koninkrijksrelaties

Hieronder volgen de taakopdrachten.

Taakopdracht IBO Toeslagen

Nederland kent bijna 50 regelingen die burgers van inkomensondersteuning voorzien. Binnen deze regelingen is onderscheid te maken naar inkomensvervangende regelingen en regelingen die inkomens aanvullen. Bekende inkomensvervangende regelingen zijn bijvoorbeeld de Algemene Ouderdomswet (AOW), de WW-uitkering en de bijstand. De toeslagen zijn regelingen die het inkomen aanvullen. Kenmerkend voor de toeslagen is dat zowel de toekenning als de omvang van de tegemoetkoming in veel gevallen afhankelijk is van de hoogte van het inkomen van de aanvrager. De huurtoeslag, zorgtoeslag, de kinderopvangtoeslag en kindgebondenbudget kenmerken zich doordat ze inkomensondersteuning op huishoudensniveau bieden. De huurtoeslag heeft ook als doel om de huren betaalbaar te houden. De zorgtoeslag om de zorg voor alle huishoudens financieel toegankelijk te houden. De kinderopvangtoeslag heeft samen met regelingen zoals de arbeidskorting en de IACK het doel om de

³² Kamerstukken II, 2017–2018, 34 775 nr 80

arbeidsparticipatie te bevorderen. Het kindgebondenbudget biedt inkomensondersteuning aan huishoudens met kinderen.

De Belastingdienst/Toeslagen draagt sinds 2006 zorg voor de uitvoering van de toeslagen, volgens de regels van de Algemene wet inkomensafhankelijke regelingen (Awir). De beleidsmatige verantwoordelijkheid voor de (vormgeving van) toeslagen ligt bij de verschillende beleidsdepartementen. In het verleden zijn voor (individuele) toeslagen eerder interdepartementale onderzoeken gedaan naar mogelijke vereenvoudigingen van het uitvoeringsproces en het tegengaan van fraude en misbruik. Mede daardoor is het uitvoeringsproces inmiddels stabiel geworden. Niettemin worden de voorwaarden voor het recht op een toeslag en de gehanteerde uitvoeringssystematiek (door de burger) op onderdelen nog steeds als ingewikkeld en belastend ervaren, wat in bepaalde gevallen leidt tot schuldenproblematiek of niet-gebruik. Recente rapporten van de WRR en de RVS wijzen hier op: Het aantal huishoudens met risicovolle schulden breed bedraagt 20% van het totaal aantal huishoudens en de overheid is veelal een belangrijke schuldeiser. Ook de Nationale ombudsman ziet als één van de oorzaken voor financiële problemen van mensen het complexe stelsel van toeslagen en inkomensvoorzieningen.

Daarnaast zijn bepaalde aspecten van het toeslagensysteem deels een uitkomst van de manier waarop het bredere overheidsbeleid rondom inkomensondersteuning van burgers momenteel is ingericht. Ongeveer de helft van de Nederlandse huishoudens ontvangt een toeslag. Een relevante vraag is dan ook of het bieden van inkomensondersteuning aan burgers middels de toeslagen, in een breder perspectief en samenhang met andere regelingen bezien, niet op een andere, meer effectieve en doelmatige manier bereikt zou kunnen worden.

De stapeling van meerdere toeslagen en andere inkomstenregelingen zorgt ook voor een hoge marginale druk wat de arbeidsparticipatie nadelig beïnvloedt (armoedeval).

Doel van dit IBO is om in twee deelonderzoeken te kijken naar mogelijke verbeteringen. Het eerste deelonderzoek richt zich op verbetermogelijkheden die op de korte termijn (deze kabinetsperiode) binnen het huidige stelsel in gang gezet kunnen worden. Het gaat in dit onderzoek om het verkennen van maatregelen die gericht zijn op het beter faciliteren van burgers, op het verder terugbrengen van terugvorderingen en nabetaalingen in aantal en hoogte daarvan, en het sneller waarnemen van veranderingen in de persoonlijke omstandigheden van burgers. Het tweede deelonderzoek heeft een bredere scope en richt zich op verbetermogelijkheden voor de lange termijn (na deze kabinetsperiode). In dit deelonderzoek zal onder meer worden gekeken naar het afschaffen van toeslagen en de mogelijkheid van compensatie binnen bijvoorbeeld de fiscaliteit, andere inkomensafhankelijke regelingen c.q. de stelsels van wonen, zorg en kinderen. Voor dit IBO geldt dat te onderzoeken varianten binnen de kaders van het huidige Zvw-stelsel blijven.

In dit deelonderzoek worden dus voor de termijn na deze kabinetsperiode varianten uitgewerkt die een herziening van het stelsel met zich meebrengen.

Organisatie van het onderzoek

De breedte van het onderzoek vertaalt zich in de bezetting van de werkgroep en ondersteuning. Leden van de werkgroep zijn: FIN II, FIN I, 2 werkgroepleden vanuit SZW (inkomensbeleid en toeslagen), VWS, BZK, AZ, EZK, SCP en CPB. De werkgroep staat onder leiding van een onafhankelijke voorzitter. De voorzitter wordt ondersteund door een secretariaat met 3 secretarissen: 1 secretaris van Fin I, 1 secretaris van SZW en 1 secretaris van Fin II. De voorzitter en secretarissen dragen er zorg voor dat de benodigde experts (van bv. departementen of onderzoeksbureaus) aansluiten bij werkgroepvergaderingen. Beide deelonderzoeken starten

parallel in september 2018. Het secretariaat rondt haar rapport van het eerste deelonderzoek uiterlijk 1 april 2019 af. De rapportage van deelonderzoek 2 wordt uiterlijk 1 oktober 2019 opgeleverd. De omvang van elk deelrapport is niet groter dan 30 bladzijden plus een samenvatting van maximaal 5 bladzijden.

Deelonderzoek 1: verbeteringen binnen huidige stelsel van toeslagen

Het huidige toeslagenstelsel werkt met een maandelijks uitbetaling van een voorschot. Dit voorschot is (deels) gebaseerd op een schatting van het vermoedelijk recht op een toeslag op basis van onder andere het verwachte inkomen. Tussen de schattingen en werkelijke situatie, zoals die pas na afloop van het toeslagjaar kan worden vastgesteld, zit voor veel burgers (enig) verschil. In dat geval hebben burgers teveel of te weinig toeslag als voorschot ontvangen. Dit leidt tot terugvorderingen of nabetalingen.

De kwetsbaarheid van het toeslagenstelsel is dat het (deels) afhankelijk is van inschattingen van burgers over hun inkomen en het tijdig doorgeven van wijzigingen die van invloed zijn op de hoogte van de toeslag. Het beroep dat dit stelsel doet op acties van burgers zelf blijkt soms problematisch. De verwachting ten aanzien van de zelfredzaamheid van burgers is niet voor alle toeslagontvangers realistisch. De WRR heeft daar in een recent onderzoek ook op gewezen. Het aandeel toeslaggebruikers dat uit eigen beweging mutaties doorgeeft is al jaren naar schatting stabiel rond de 10%. Voorts ontvangen in de huidige systematiek de lagere inkomens hogere toeslagen. Bij terugvorderingen leidt dit automatisch tot hogere terugvorderingen. Een aantal maatregelen om bijvoorbeeld inkomenschattingen minder afhankelijk te maken van de burger, gerichte aandacht voor bepaalde doelgroepen en ontwikkeling naar meer toezicht vooraf heeft positieve invloed gehad op het aantal en de omvang van de nabetalingen en terugvorderingen (zie ook de 2^e evaluatie Awir).

Desondanks is het zo dat gemiddeld 27% per toeslag, een deel van het voorschot terug moet betalen; bij de kinderopvangtoeslag is sprake van een terugvorderingpercentage van 40%. Om die reden moet het aantal en de omvang verder worden teruggedrongen.

Uitgangspunt van het toeslagenstelsel is, dat de primaire verantwoordelijkheid voor het aanvragen van toeslagen bij de aanvrager zelf ligt. Er zijn indicaties dat rond de 17% van burgers die recht hebben op bijvoorbeeld huur- en zorgtoeslag daar geen gebruik van maken. Bezorgdheid over het risico van het achteraf moeten terugbetalen van toeslagen die onterecht zijn toegekend of te hoog zijn vastgesteld en daardoor in de schulden komen, speelt in ieder geval bij een deel van deze groep een rol. Vanuit een gedragseconomisch perspectief is het daarom de vraag of de nadruk in het huidige stelsel niet teveel ligt op de exacte hoogte van de vergoedingen op basis van het actuele inkomen en te weinig op de zekerheid van de inkomensondersteuning. Zowel de literatuur over verliesaversie als recente inzichten over het niet-gebruik van verschillende toeslagen duiden hierop.

De Staatssecretaris van Financiën heeft tijdens het Algemeen Overleg Belastingdienst met de Tweede Kamer op 14 december 2017 toegezegd contact op te nemen met leden van het Kabinet om binnen het systeem van toeslagen te kijken naar mogelijkheden om zowel het terugbetalen van toeslagen terug te dringen als wat er nog meer mogelijk is op het terugdringen van het niet-gebruik.

Opdracht aan werkgroep

De werkgroep wordt gevraagd de volgende dingen te onderzoeken:

1. Wat zijn de oorzaken voor terugvorderingen bij de verschillende toeslagen? In hoeverre worden terugvorderingen veroorzaakt door niet doorgeven van inkomenswijzigingen, veranderingen in de huishoudsituatie of door andere factoren? Hoe verhoudt dit zich tot

- terugvorderingen veroorzaakt door andere factoren? Welk deel van de terugvorderingen wordt door toeslagontvangers als problematisch ervaren?
2. Zijn er specifieke groepen toeslagontvangers aan te wijzen die in grote mate te maken krijgen met hoge terugvorderingen? In hoeverre verschilt dit voor de vier toeslagen?
  3. In hoeverre wordt de doelgroep volledig bereikt? Wat is de omvang van niet-gebruik van toeslagen en welke aanleidingen zijn hiervoor aan te wijzen? Wat kunnen beleidsdepartementen en de uitvoering doen om goed gebruik van toeslagen te stimuleren?
  4. Welke beleidsopties zijn er om de toeslagensystematiek aan te passen zodat deze doeltreffender en doelmatiger is? (In ieder geval gaat om het verminderen van de hoogte van het aantal terugvorderingen en het beter aansluiten bij het doenvermogen van burgers) Hierbij wordt in ieder geval de volgende twee opties geanalyseerd: werken met een vastgesteld inkomen uit het verleden (t-2) en het uitbetalen van een deel (zoals 90% van het voorschot), waarbij gebruik gemaakt kan worden van eerder onderzoek dat hier naar is gedaan. Ook kan er gekeken worden naar de voorstellen die gedaan zijn in het rapport «harmonisatie inkomensbegrippen».

De door de werkgroep uit te werken beleidsopties dragen bij aan het verminderen van de schuldenproblematiek. Voor de beleidsopties worden in ieder geval in kaart gebracht: het gemak voor de burger, het verbeteren van de inkomenszekerheid en mogelijke werkgelegenheidseffecten (marginale druk/armoedeval), vereenvoudiging van de uitvoering, de effecten op het aantal en hoogte van de terugvorderingen en nabetalingen, de vermindering van het niet gebruik en de budgettaire consequenties (programmakosten en uitvoeringskosten).

Beleidsvarianten

Het onderzoek rapporteert op basis van de gedane bevindingen over meerdere beleidsvarianten om de huidige toeslagensystematiek te verbeteren. De implicaties worden zoveel mogelijk gekwantificeerd. Uitgangspunt is dat de verschillende beleidsvarianten budgetneutraal zijn.

Deelrapport 2 stelselwijziging

Het huidige toeslagensysteem kent verschillende knelpunten. Zoals hierboven beschreven gaat het huidige stelsel uit van de verantwoordelijkheid van de burger, dit kan leiden tot problemen met terugvorderingen en niet-gebruik. Fraude is hierbij ook altijd een aandachtspunt. Voorts is de beleidsmatige verantwoordelijkheid voor en de vormgeving van de verschillende toeslagen verdeeld over drie departementen en wordt het karakter van de verschillende toeslagen verschillend gedefinieerd. Dit maakt het eveneens ingewikkeld voor de burger en moeilijk om tot vereenvoudiging en harmonisatie te komen. Daarnaast wordt er binnen het huidige stelsel op grote schaal geld rondgepompt. Dat is mede het gevolg van een op individueel inkomen gerichte inkomstenbelasting en toeslagen gericht op het versterken van de draagkracht van huishoudens. Circa 5 miljoen huishoudens komen in aanmerking voor één of meer toeslagen en ontvangen in totaal circa 12 miljard euro. Ook zorgt de stapeling van meerdere toeslagen en andere inkomstenregelingen voor een hoge marginale druk wat de arbeidsparticipatie nadelig beïnvloedt (armoedeval). Dit geldt met name indien huishoudens in aanmerking komen voor meerdere toeslagen en andere inkomensafhankelijke regelingen. Iedereen met bijvoorbeeld minimumloon, een bijstandsuitkering en AOW-uitkering komen qua inkomensniveau voor een toeslag in aanmerking. Tot slot is sinds 2001 het aantal regelingen op het gebied van inkomensbeleid toegenomen, waarbij er een tegemoetkoming is gecreëerd voor vrijwel ieder huishouden (werknemers, ondernemers,

gepensioneerden, gezinnen met kinderen, alleenstaande ouders etc.). De verschillende instrumenten zijn sinds 2001 fors in omvang toegenomen, terwijl tegelijkertijd de belastingtarieven in de eerste twee schijven ook zijn verhoogd.

Door de Commissie inkomstenbelasting en toeslagen, de brede heroverwegingen en eerdere IBO's zijn er opties verkend om het toeslagenstelsel te herzien. Zo is in de brede heroverweging onder andere gekeken naar het afschaffen en anders vormgeven van de zorgtoeslag, de kinderopvangtoeslag en het kindgebonden budget. En zo heeft in 2013 de Commissie inkomstenbelasting en toeslagen gekeken naar de introductie van een huishoudentoeslag. Hierbij was voorgesteld om de zorgtoeslag, de huurtoeslag, het kindgebonden budget en de kinderbijslag tot een huishoudentoeslag om te vormen. Dit bleek uiteindelijk in de uitwerking van dit voorstel door het toenmalige kabinet niet haalbaar te zijn. In 2016 zijn in het IBO «sociale huur» aanbevelingen gedaan voor de verbetering van de budgettaire beheersbaarheid van de uitgaven huurtoeslag en denkrichtingen voor een andere inrichting van dit stelsel verkend.

Opdracht aan werkgroep

De werkgroep wordt gevraagd meerdere varianten uit te werken die een herziening van het stelsel met zich meebrengen. Hierbij wordt in ieder geval gekeken naar:

1. Kunnen toeslagen (deels) opgevangen worden binnen het instrumentarium van inkomstenbelasting en inkomensondersteuning, binnen de stelsels rond wonen, zorg, kinderen of via (gedeeltelijke) overheveling naar medeoverheden? Wat zijn de verschillende opties om toeslagen af te schaffen? In hoeverre zijn verschillende maatregelen nodig voor verschillende toeslagen en hoe verhoudt dat zich tot het uitgangspunt van harmonisatie en tot de doeltreffendheid en doelmatigheid? Neem hierbij ook de governancestructuur in acht.
2. Voor alle varianten wordt in beeld gebracht: het gemak voor de burger, het verbeteren van de inkomenszekerheid en werkgelegenheidseffecten (marginale druk/armoedeval), vereenvoudiging van de uitvoering, de effecten op het aantal en hoogte van de terugvorderingen en nabetalingen, de vermindering van het niet gebruik en de budgettaire consequenties (programmamakosten en uitvoeringskosten). Bij de beleidsvarianten wordt ook gekeken naar de uitvoerbaarheid. De beleidsalternatieven dragen bij aan het verminderen van de schuldenproblematiek.

Beleidsvarianten

Het onderzoek rapporteert op basis van de gedane bevindingen over meerdere beleidsvarianten om het systeem van toeslagen te verbeteren. De implicaties worden zoveel mogelijk gekwantificeerd. Uitgangspunt is dat de verschillende beleidsvarianten budgetneutraal zijn. Daarnaast wordt er in ieder geval één beleidsvariant uitgewerkt die een besparing van 20% oplevert (waarbij zowel naar de uitvoeringskosten als programmakosten wordt gekeken).

Taakopdracht IBO Deeltijdwerk

Inleiding

Nederland is wereldkampioen deeltijdarbeid. Dit geldt voor mannen en vrouwen, maar in het bijzonder (jonge) vrouwen werken in vergelijking met andere landen erg veel in deeltijd. Ook is het verschil in het aantal gewerkte uren tussen jonge vrouwen en mannen (gemiddeld 29 tegenover 37 uur) in Nederland veel groter dan gemiddeld in Europa (35 uur versus 39 uur). Waar in andere Westerse landen ongeveer de helft van de participerende vrouwen een voltijdbaan heeft, geldt dit in Nederland slechts voor ongeveer een kwart. In veel landen wordt voor deeltijdwerk gekozen door moeders die zorg dragen voor (jonge) kinderen. In

Nederland komt deeltijdwerk ook veel meer voor bij vrouwen zonder zorgtaken voor (jonge) kinderen.

Dat Nederland wat betreft deeltijdwerk zo sterk afwijkt van andere landen roept een aantal vragen op. Moeten we de Nederlandse uitzonderingspositie op dit punt negatief of juist positief waarderen? Is er reden om het aantal in deeltijd werkende vrouwen te willen verkleinen? En vormt dit aanleiding om onze instituties aan te passen om op die manier belemmeringen om meer te gaan werken weg te nemen?

Probleemstelling

Het gegeven dat er in Nederland erg veel in deeltijd wordt gewerkt kan je enerzijds zien als een weerspiegeling van voorkeuren en een uiting van welvaart: nergens wordt deeltijdarbeid op deze manier door werkgevers mogelijk gemaakt en deeltijdarbeid schenkt velen de gewenste balans tussen werk en privé. Nederlandse vrouwen blijken over het algemeen erg tevreden met hun deeltijdbaan. Anderzijds kan deeltijdarbeid ook worden beschouwd als onderbenutting van menselijk kapitaal en vrouwelijk talent, zeker als we bezien dat vrouwen in de toekomst hoger opgeleid zullen zijn dan mannen. Ook leidt het ertoe dat vrouwen minder vaak economisch zelfstandig zijn en minder vaak carrière maken dan mannen.

Het standpunt in dit vraagstuk is vermoedelijk niet los te zien van iemands visie op de rolverdeling van mannen en vrouwen, de verantwoordelijkheid voor zorgtaken (de zorg voor en ontwikkeling van kinderen en de zorg voor naasten (mantelzorg)), en de wenselijkheid om hier als overheid invloed op uit te oefenen. De bedoeling is niet om met dit IBO een standpunt in dit vraagstuk in te nemen. Het doel is om na een degelijke analyse beleidsalternatieven te ontwikkelen die aan kunnen sluiten bij de verschillende visies op dit vraagstuk. Voor verschillende doelen die een politicus voor ogen kan hebben – totale arbeidsparticipatie vergroten, goede zorg voor het kind, meer gelijkheid tussen mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt (bijvoorbeeld in termen van de eigen ontwikkeling, loon en carrièrekansen) en bij de verdeling van onbetaald werk, betrokkenheid van de vader bij de opvoeding van het kind en meer economische zelfstandigheid van met name vrouwen – moet dit IBO beleidsalternatieven aanreiken.

Uitgangspunt is dat de verschillende beleidsvarianten budgetneutraal zijn. Daarnaast wordt er in ieder geval één beleidsvariant uitgewerkt die een significante besparing oplevert.

Opdracht aan de werkgroep

- Inventariseren wat de kenmerken zijn van de groepen vrouwen en mannen die in Nederland in deeltijd werken.
- Analyseren wat de motieven zijn van vrouwen en mannen om in voltijd of juist in deeltijd te werken.
- Onderzoeken hoe instituties (arbeidsrecht, afspraken in cao's, fiscale prikkels, de organisatie van onderwijs en kinderopvang, arrangementen rond mantelzorg) en sociale normen de voorkeuren van mannen en vrouwen om in voltijd of juist in deeltijd te werken beïnvloeden.
- Analyseren hoe afwijkende voorkeuren, instituties en sociale normen kunnen verklaren dat deeltijdwerk – met name onder vrouwen – in Nederland veel populairder is dan in andere landen.
- Onderzoeken wat de (statische en dynamische) gevolgen zijn van het relatief hoge aantal deeltijdwerkers in Nederland voor onze welvaart in breder perspectief, waaronder de economische ontwikkeling en de emancipatie en economische zelfstandigheid van vrouwen.
- Analyseren welke belemmeringen er zijn om meer (of juist minder) te gaan werken. Hierbij dient er aandacht te zijn voor zowel belemmerin-

Taakopdracht IBO's

- gen aan de vraag- als de aanbodzijde van de arbeidsmarkt en eventuele sectorale verschillen (bijvoorbeeld in de zorg- en onderwijs-sector).
- Formuleren van beleidsvarianten ten aanzien van beleid dat impact heeft op de beslissing van mannen en vrouwen om meer of minder uren te gaan werken, waarbij beleidsvarianten uiteindelijk verschillende doelen kunnen dienen en er zowel oog is voor de kosten als de baten van de verschillende keuzes op de korte en lange termijn ten aanzien van die verschillende doelen.

Organisatie van het onderzoek

Leden van de werkgroep zijn: FIN, SZW, OCW, VWS, AZ, EZK, SCP en CPB. De werkgroep staat onder leiding van een onafhankelijke voorzitter. De voorzitter wordt ondersteund door 1 secretariaat met 3 secretarissen. FIN-IRF/AFEP, OCW en SZW leveren een secretaris. Het onderzoek start in oktober 2018. Het secretariaat rondt haar eindrapport uiterlijk voorjaar 2019 af. De omvang van het rapport is niet groter dan 30 bladzijden plus een samenvatting van maximaal 5 bladzijden.

Taakopdracht IBO Internationalisering van het onderwijs

Inleiding

In 2016 studeren er 81.391 buitenlandse studenten in het Nederlandse hoger onderwijs (HBO en WO). Dat is ruim twee keer zo veel als in 2006. Van het totale aantal studenten in het hoger onderwijs komt nu 11,4% uit het buitenland. Deze cijfers maken duidelijk dat er een trend van internationalisering plaatsvindt in het hoger onderwijs. Ook in het mbo is de afgelopen jaren meer aandacht voor internationalisering.

In het regeerakkoord is over internationale studenten het volgende opgenomen: «Er komt een internationaliseringsaanpak die het voor zoveel mogelijk studenten mogelijk maakt een studie te volgen in het buitenland. We versterken de aantrekkelijkheid van het Nederlands onderwijs voor buitenlandse studenten, met behoud van de toegankelijkheid. « Hiervoor heeft het kabinet in juni 2018 haar internationaliseringsvisie naar de TK gestuurd. Een deel van de vragen die hieronder in deze taakopdracht staan, zijn in meer of minder mate al in deze brief aan de orde gekomen.

Verder zijn er nog onderzoeken van de SER (make it in the Netherlands) en de KNAW (verengelsing) die gebruikt zullen worden. Voor de visiebrief zijn er daarnaast nog onderzoeken uitgezet via de Onderwijsraad (naar de invloed van internationalisering op de kwaliteit van het onderwijs), het SCP (naar de toegankelijkheid van het onderwijs) en onderwijskundig onderzoek naar internationalisering via het NRO.

De snelle verandering van de studentenpopulatie roept een aantal belangrijke vragen op waar in het maatschappelijke debat veel aandacht aan wordt besteed. Welke prikkels hebben universiteiten om internationale studenten aan te trekken? Wat voor gevolgen heeft de internationalisering voor het onderwijsaanbod en de kwaliteit van het onderwijs? Wat zijn de effecten van het groeiende aanbod van Engelstalige opleidingen? Hebben de instellingen en de studentensteden voldoende capaciteit voor de hoge instroom van (buitenlandse) studenten? Leidt de internationalisering tot verdringing van Nederlandse studenten? Verschilt dit alles per instelling (bijvoorbeeld tussen grensregio's en steden als Utrecht en Amsterdam)? In welke mate profiteren we van het investeren in het opleiden van buitenlandse studenten? Wat zijn de belangen van andere belanghebbenden, zoals het bedrijfsleven? Hoe verhoudt de internationalisering zich tot de situatie op de arbeidsmarkt? Trekken we bijvoorbeeld studenten aan op vakgebieden waar tekorten op de

arbeidsmarkt zijn? Zou (verdere) internationalisering een uitkomst bieden in het MBO op vakgebieden waar tekorten zijn?

Probleemstelling

Internationalisering leidt potentieel tot een betere match tussen studenten en opleidingen, en mogelijk ook op de arbeidsmarkt nadat studenten zijn afgestudeerd. Ook kan internationale concurrentie tussen onderwijsinstellingen leiden tot een betere onderwijskwaliteit, meer specialisme en een grotere variëteit in het aanbod van opleidingen. Indirect kan het bovendien leiden tot kennispillovers, het ontwikkelen van internationale vaardigheden en het versterken van handelsrelaties. Daarnaast heeft het CPB in 2012 berekend dat internationalisering van het hoger onderwijs een positief effect heeft op de Nederlandse economie vanwege de afdracht van belastingen en premies wanneer internationale studenten in Nederland blijven wonen en werken na afloop van hun studie³³. Het huidige kabinet kondigt in het Regeerakkoord dan ook aan dat de aantrekkelijkheid van het Nederlandse onderwijs voor buitenlandse studenten moet worden vergroot.

Hier staat tegenover dat het belastinggeld kost om studenten uit de EER op te leiden. Daarnaast is het de vraag wat het met de kwaliteit van onderwijs doet als veel van de lessen in het Engels worden gegeven, terwijl niet alle docenten en studenten die taal even goed spreken. Gezien de snelle ontwikkeling van internationalisering is het belangrijk om te onderzoeken in welke mate deze mogelijke positieve en negatieve effecten optreden en op welke manier overheidsbeleid kan bijdragen aan een zo positief mogelijk netto effect.

Opdracht aan de werkgroep

De opdracht aan de werkgroep is om te onderzoeken welke kansen en risico's er zitten aan de internationalisering van de studentenpopulatie, welke positieve en negatieve effecten er werkelijk optreden en welke beleidsinterventies geschikt zijn om de positieve effecten te vergroten en de negatieve effecten te beperken.

De grondslag van het IBO bedraagt tenminste de uitgaven aan de bekostiging voor internationale studenten in het MBO, HBO en WO en de middelen die door OCW (en mogelijk andere departementen) verder beleidsmatig aan internationalisering van onze studentenpopulatie worden uitgeven. Ook worden de uitgaven aan studiefinanciering voor Nederlandse studenten in het buitenland en buitenlandse studenten in Nederland hier bij betrokken. Er wordt gekeken naar de kosten en baten voor de Nederlandse economie en de kosten en baten voor de overheidsfinanciën in brede zin en niet alleen naar de onderwijsbekostiging.

Concrete vragen aan de werkgroep³⁴:

- 1) Hoe ziet de in- en uitgaande internationale studentenpopulatie in het MBO, HBO en WO eruit?
  - a. Hoe groot zijn de studentenstromen?
  - b. Uit welke landen komen de studenten? Naar welke landen gaan de studenten?
  - c. Welke studies doen de studenten?
  - d. Waar (geografisch en qua arbeidsmarktsector) komen de studenten na hun studie terecht?

³³ <https://www.cpb.nl/publicatie/de-economische-effecten-van-internationalisering-het-hoger-onderwijs>

³⁴ Hiermee vult het IBO aan op bestaand onderzoek van het CPB, SER, Onderwijsraad, KNAW en SCP.

Taakopdracht IBO's

- 2) Hoe ziet het overheidsbeleid rondom internationalisering er nu uit? Welke prikkels hebben onderwijsinstellingen om buitenlandse studenten aan te trekken?
- 3) Hoe richten onderwijsinstellingen hun beleid rondom internationalisering in?
  - a. Hoeveel opleidingen in Nederland richten zich op internationale studenten? Hoeveel opleidingen worden in het Engels aangeboden en hoeveel in het Nederlands?
- 4) Welke kansen en risico's bieden internationalisering?
- 5) In welke mate worden die kansen en risico's gerealiseerd in het MBO, HBO en WO?
- 6) Wat is er nodig om de positieve effecten van internationalisering te vergroten en de negatieve effecten te beperken? Waar schiet huidig beleid tekort en hoe kan het rijksbeleid het netto effect verbeteren?

De beleidsvarianten bevatten – conform IBO spelregels – minimaal één besparingsvariant, waarin beleidsopties staan die gekozen kunnen worden indien er significant minder middelen (-20%) beschikbaar zijn. Daarbij wordt niet alleen gekeken naar de onderwijsuitgaven. Bij de beleidsvarianten is er ook ruimte om naar niet-financiële maatregelen te kijken.

Organisatie van het onderzoek

Samenstelling

Leden van de werkgroep zijn OCW, EZK, FIN, SZW, AZ, SCP en CPB. De werkgroep kan aanvullend externe deskundigen bij het onderzoek betrekken. De werkgroep staat onder leiding van een onafhankelijke voorzitter, die wordt ondersteund door een secretaris vanuit OCW en een co-secretaris vanuit FIN.

Overig

De werkgroep start in oktober 2018 en rondt het eindrapport uiterlijk op 30 april 2019 af. De omvang van het rapport is niet groter dan 30 bladzijden plus een samenvatting van maximaal 5 bladzijden.

Taakopdracht IBO luchtkwaliteit

Onderwerp en probleemstelling

De luchtkwaliteit in Nederland is de afgelopen decennia sterk verbeterd. In het grootste deel van Nederland liggen de concentraties onder de Europese normen. Er resteert nog een beperkt aantal overschrijdingen langs een aantal drukke straten in binnensteden en in gebieden met intensieve veehouderij. Ook al voldoen we aan de EU-normen, of zelfs aan de strengere advieswaarden van de Wereldgezondheidsorganisatie, dan doen zich nog steeds gezondheidsrisico's voor. De totale omvang van milieu-gerelateerde gezondheidseffecten wordt volgens de Volksgezondheid Toekomstverkenning 2014 geschat op circa 6% van alle ziektelast in Nederland. Daarvan wordt ruim driekwart veroorzaakt door luchtverontreiniging. De gezondheidsraad pleit daarom in haar advies (2018) de luchtkwaliteit verder te verbeteren.

Vooruitkijkend ligt er een grote verdichtingsopgave van steden, waarbij mobiliteit, leefbaarheid en luchtkwaliteit onder druk kunnen komen te staan. In de komende jaren wordt er veel bijgebouwd in de steden. Daarnaast geven prognoses van het RIVM aan dat de dalende trend richting 2020 voor fijn stof minder zeker is dan die dan voor NO₂. Bronnen van fijnstof zijn o.a. landbouw en verkeer. Van belang is om juist nu te bezien hoe gezien deze ontwikkelingen de verschillende belangen en doelmatigheid van beleid te borgen.

Het IBO luchtkwaliteit beoogt inzicht te krijgen in de effectiviteit van een mix aan maatregelen die genomen kunnen worden om de luchtkwaliteit te verbeteren en de bijhorende maatschappelijke kosten en baten hiervan, waaronder de potentiële gezondheidswinst. Ook geeft het onderzoek inzicht in hoe de effectiviteit van het geheel aan beleid bevorderd kan worden en hoe de samenwerking en verantwoordelijkheidsverdeling tussen de verschillende actoren hieraan kan bijdragen.

Vragen

Het IBO geeft antwoord op de volgende hoofdvragen:

- 1) Wat is de meest kosteneffectieve en doelmatige set aan maatregelen om luchtkwaliteit (blijvend) te verbeteren?
- 2) Hoe wordt gezondheidswinst meegenomen in het luchtkwaliteitsbeleid? Hoe effectief en efficiënt is dat?
- 3) Kan de verantwoordelijkheidsverdeling en samenwerking tussen en binnen de verschillende overheden efficiënter en doelmatiger worden ingevuld?

Om de hoofdvragen te kunnen beantwoorden is antwoord nodig op de volgende deelvragen:

- Waar staan we nu en wat zijn de scenario's voor luchtkwaliteit zowel qua ambitie, als maatregelen?
  - Inhoudelijk komt de gezondheid meer centraal te staan i.p.v. het voldoen aan EU-regelgeving. Hoe wordt gezondheidswinst meegenomen in het beleid t.a.v. luchtkwaliteit en waar zijn verbeteringen mogelijk?
  - Welke beleidsalternatieven zijn er om de doelmatigheid van het bestaande beleid voor luchtkwaliteit te vergroten? In hoeverre kan versterking van het «vervuiler betaalt» principe bijdragen en wat is de rol van wet- en regelgeving?
  - Wat is de juiste mix van lokale en landelijke maatregelen?
  - Hoe kan het Rijk meer zicht hebben op de effectiviteit en doelmatigheid van lokale maatregelen?
  - Hoe te sturen op (luchtkwaliteits)doelstellingen wanneer verantwoordelijkheden bij andere partijen liggen? Gezien de verschillende opgaven die er liggen (w.o. verstedelijking); op welke wijze de verantwoordelijkheidsverdeling en samenwerking op Rijksniveau (o.a. lenW, LNV, EZK, VWS en BZK) vorm te geven om de (luchtkwaliteits-) doelstellingen te bereiken en zodat deze doelmatig en effectief is?
  - Hoe kunnen ambities van ruimtelijke ontwikkeling en (nieuwe) infrastructuur zo goed mogelijk op elkaar aansluiten rekening houdend met de aankomende ontwikkelingen op het gebied van luchtkwaliteit?
- In de werkgroep zal worden besproken of er nog aanvullende/gewijzigde deelvragen noodzakelijk zijn om te komen tot beantwoording van de gestelde hoofdvragen.

Onderzoeksaanpak

Het onderzoek start met een beschrijving van het huidige luchtkwaliteitsbeleid door Rijk en medeoverheden en onderlinge samenwerking en verantwoordelijkheidsverdeling. Hier wordt tevens aandacht gegeven bronnen van luchtverontreiniging. De werkgroep geeft vervolgens antwoord op bovenstaande vragen aan de hand van literatuuronderzoek, praktijkvoorbeelden en interviews met experts. Indien nodig kan de werkgroep besluiten tot een aanvullend onderzoek.

Organisatie van het onderzoek

Leden van de werkgroep zijn vertegenwoordigers van de ministeries Financiën, lenW, LNV, BZK, VWS, EZK en AZ. De werkgroep kan aanvullend externe deskundigen en stakeholders bij het onderzoek betrekken. De werkgroep staat onder leiding van een onafhankelijke

voorzitter, die wordt ondersteund door een secretariaat vanuit de ministeries Financiën en IenW.

Overig

Het werkgroep start zo snel mogelijk na besluitvorming in de MR Streven is afronding van het IBO per 31 december 2018. De omvang van het rapport is niet groter dan 30 bladzijden plus een samenvatting van maximaal 5 bladzijden. In het regeerakkoord is opgenomen dat er een Nationaal Actieprogramma Luchtkwaliteit komt. Conclusies en aanbevelingen IBO Luchtkwaliteit kunnen worden benut voor de vormgeving van het Nationaal Actieprogramma Luchtkwaliteit waarin het toekomstige luchtkwaliteitsbeleid wordt vastgelegd.

Taakopdracht IBO Koninkrijksrelaties

Onderwerp

Sinds 10-10-10 zijn Curaçao en Sint Maarten zelfstandige landen binnen het Koninkrijk, net als Aruba dat tussen 1986 en 2010 een *status aparte* had. Bonaire, Saba en Sint Eustatius zijn bijzondere gemeenten van Nederland.

Zo'n acht jaar later zijn er verschillende onderzoeken gedaan naar het functioneren van Nederland in deze «nieuwe» setting.

Het rapport van de Commissie Spies evalueerde de uitwerking van de nieuwe staatkundige structuur van de openbare lichamen in het rapport «Vijf jaar verbonden: Bonaire, Sint Eustatius en Saba en Europees Nederland», de evaluatiecommissie wees op een «versnipperde en soms tegenstrijdige aanpak aan Nederlandse zijde».

De Commissie van Wijzen onderzocht in «Nabijheid of distantie» de politieke situatie van Sint Eustatius en de rol van Nederland daar in. De conclusies omschreven de bestuurlijke situatie op Sint Eustatius. De commissie heeft ook kritiek op Nederland. Zij signaleert een attitude bij Nederland die wordt gekenmerkt door desinteresse en het ontbreken van een gezamenlijke visie (versnippering).

Ook in het Eindverslag Evaluatiecommissie justitiële rijks wetten van het WODC wordt bijvoorbeeld aandacht besteed aan de Caribische delen van het Koninkrijk.

Daarnaast is in deze kabinetsperiode in het regeerakkoord ruim aandacht voor de samenwerking met Caribisch Nederland en de autonome landen binnen het Koninkrijk. Het kabinet investeert in de eilanden onder de voorwaarde dat goed bestuur en financiële verantwoording op een afdoende niveau is geborgd. Het Ministerie van BZK heeft daarin een sterkere coördinerende taak gekregen.

Deze coördinerende taak komt bovenop de governance zoals deze de afgelopen jaren plaatsvond, waarbij de beleidsvorming en regie lag bij een interdepartementale CN-tafel onder voorzitterschap van de SG van BZK. Aan deze CN-tafel werd ook de samenwerking tussen en met de verschillende sectoren in het Haagse en op de eilanden bewaakt, zonder te treden in zelfstandige bevoegdheden en operationele aansturing (van de rechtsketen (OM, politie, brandweer), inspecties en toezicht). De Rijksvertegenwoordiger is de bestuurlijke voorpost namens het kabinet naar de openbare lichamen. Inmiddels is de governance veranderd: er bestaat nu een laagambtelijk interdepartementaal overleg CN, een hoogambtelijke stuurgroep CN en daarboven volgt politieke besluitvorming.

Probleemstelling

In verschillende rapporten wordt beschreven dat het Nederlandse bestuur ten aanzien van Koninkrijksrelaties gefragmenteerd is en de inzet van departementen op het gebied van Caribisch Nederland verschildt. BZK heeft met dit Regeerakkoord een sterkere coördinerende taak gekregen. De financiering van taken op de eilanden is divers. Naast de vrije uitkering (BES-fonds), staan op veel departementale begrotingen ook nog artikelen/opdrachten/ fondsen en departementale regelingen. Door deze versnippering van taken en middelen is de gewenste sterkere coördinerende functie door BZK lastig in te vullen en niet optimaal vorm gegeven. Om daar verbetering in te brengen is een scherper inzicht nodig of de middelen wel doelmatig en effectief besteed worden.

De sterkere coördinerende taak voor BZK, zoals vastgelegd in het regeerakkoord, maakt dit een goed moment hier nadere stappen in te zetten. Het Ministerie van BZK zal op korte termijn op dit thema ook voorlichting vragen aan de Raad van State. De uitkomsten daarvan worden na de zomer (2018) verwacht.

Een IBO heeft toegevoegde waarde bovenop de vele onderzoeken die reeds zijn gedaan, omdat een IBO juist een instrument is dat uitkomsten van eerdere onderzoeken samenbrengt en komt tot concrete beleidsvarianten. Ten overstaan van de voorlichting van de Raad van State moet het IBO ook van toegevoegde waarde zijn. Indien de uitkomsten van de voorlichting van de Raad van State daar aanleiding toe geven is het mogelijk in onderling overleg tussen de Minister van Financiën en de bewindslieden van BZK de richting van het IBO hier op aan te passen.

Doel

Uit talrijke onderzoeken is gebleken dat de aanpak van Nederland leidt tot versnippering, ineffectiviteit en suboptimale resultaten van beleid op de eilanden. De inzet zou moeten zijn om het maximale rendement uit de belastingeuro te halen zowel vanuit Caribisch Nederlands als Europees-Nederlands perspectief. Het IBO moet leiden tot onderbouwde varianten voor een andere beleidsmatige aanpak met een passende financiële constructie.

Daarnaast heeft het IBO als doel om te leiden tot verbetermogelijkheden en scenario's voor versterking van de coördinerende rol van het Ministerie van BZK op het gebied van koninkrijksrelaties.

Onderzoeksvragen

Om tot dit doel te komen zijn de volgende stappen en onderzoeksvragen nodig:

1. Om het maximale rendement te halen moet onderzocht worden hoe de Nederlandse financiële bijdrage doelmatiger kan. Is er zicht op doeltreffendheid en doelmatigheid van de individuele stromen? En gezamenlijk? Op welke wijze zouden de middelen besteed worden als er 20% minder budget beschikbaar was.
2. Een eerste stap daarin is het verkrijgen van inzicht. Daarvoor dienen de volgende vragen beantwoord te worden:
Inzicht wordt verkregen in de verschillende Nederlandse bijdragen richting de Caribische delen van het Koninkrijk. Welke geldstromen en instrumenten zijn er? Hoe groot is dit totaal? Welke projecten zijn er? Welke middelen zijn er bij uitvoeringsorganisaties beschikbaar voor het Caribische deel van het koninkrijk? Welke ministeries zenden medewerkers uit en ten behoeve waarvan? Hoe goed of slecht is de aansluiting tussen structurele beleidsmatige opgaven en structurele dekking? Wat zijn de spanningen die optreden en kansen die we missen ten aanzien van de geldstromen vanuit departementen en de

vrije uitkering van de openbare lichamen? Welke sturing wordt gegeven vanuit het Rijk? Hoe wordt er verantwoord?

Daarnaast zijn er een aantal inhoudelijke vraagstukken:

3. Op welke wijze kunnen eerder onderkende (financiële) vraagstukken als de armoede problematiek en de ontoereikendheid van de vrije uitkering (bijv onderhoud) worden opgelost?
4. Waar liggen kansen en verschillen tussen de bovenwinden en benedenwinden? Een strakke scheiding BES/landen, zoals vaak nu gehanteerd, miskent de werkelijkheid dat logische verbanden liggen op de assen bovenwinden-benedenwinden, maar ook de manier waarop Den Haag is ingericht, beleidsoverleggen zijn ingericht op «Caribisch» niveau. Op welke wijzen liggen er kansen en problemen door de indelingen die beleidsmatig zijn gemaakt, ook op het gebied de landen versus de BES?
5. Andere inhoudelijke vragen en discussies zijn hoe hoog moet de standaard zijn in de Caribische delen van het koninkrijk, moeten dit Nederlandse standaarden zijn?

Organisatie van het onderzoek

Samenstelling en timing

De samenstelling van de werkgroep wordt nog nader gezien. Inzet is echter om deze interdepartementaal breed te organiseren. De voorzitter wordt ondersteund door een secretaris van het Ministerie van Financiën en een secretaris van het Ministerie van BZK, daarnaast zullen nader te bepalen departementen deelnemen.

Het streven is om de werkzaamheden af te ronden in het voorjaar van 2019, zodat de uitkomsten ook kunnen worden gewogen in het kader van de voorjaarsnota.

12. Overzicht risicoregelingen van het Rijk

Tabellen 12.1, 12.2 en 12.3 geven een totaaloverzicht van directe en indirecte risicoregelingen van het Rijk. Voor details over onderstaande garantieregelingen en achterborgstellingen wordt verwezen naar begrotingen en jaarverslagen van de betreffende vakdepartementen.

Garanties

Een garantie is een voorwaardelijke, financiële verplichting van het Rijk aan een derde buiten het Rijk, die pas tot uitbetaling komt als zich bij de wederpartij een bepaalde omstandigheid (realisatie van een risico) voordoet. Garantieregelingen worden als verplichting opgenomen in de begroting van het betreffende vakdepartement.

Tabel 12.1 bevat de garantieregelingen van het Rijk. Alle regelingen met een uitstaand risico, een risicoplafof of mutaties groter dan 100 miljoen euro zijn uitgesplitst weergegeven. Alle andere regelingen zijn samen-gevat in de post «overig». Het overzicht geeft de stand eind augustus weer. Ontwikkelingen daarna zijn niet in het overzicht opgenomen. Deze worden meegenomen in het overzicht risicoregelingen bij het Financieel Jaarverslag Rijk 2018.

In het overzicht worden achtereenvolgens de begroting (b), het begrotingsartikel (a) en de omschrijving van de garantie weergegeven. Daarachter staat voor de jaren 2017, 2018 en 2019 het bedrag dat daadwerkelijk als risico is verleend dan wel door de Tweede Kamer is geautoriseerd, genaamd de «uitstaande garanties». Onder de uitstaande garanties vallen ook de garanties die in eerdere jaren zijn verstrekt. In 2018 en 2019 worden garanties verleend en komen garanties te vervallen. Dit is terug te lezen in de kolommen «geraamd te verlenen» en «geraamd te vervallen».

Een garantieregeling van het Rijk kent vrijwel altijd een maximum, het zogenaamde plafond. Dit plafond kan een jaarlijks plafond zijn (per jaar mag een maximaal bedrag aan garanties worden verleend) of een totaalplafond (er mogen nooit meer garanties verleend worden dan het plafond). In tabel 12.1 is onderscheid gemaakt tussen beide soorten plafonds. Bij regelingen waar geen plafond is afgesproken, is het totaalplafond gelijk gesteld aan de uitstaande garanties. Bij internationale organisaties is gekozen het garantieplafond gelijk te stellen aan de uitstaande garanties. Hiervan is sprake bij de Europese garanties (EFSF, EFSM en ESM) en de garanties aan een aantal internationale financiële instellingen.

Tabel 12.1 Door het rijk verleende garanties (in miljoenen euro)													
b	a	omschrijving	Uitstaande garanties		Geraamd te verlenen		Geraamd te vervallen		Uitstaande garanties		Garantieplafond		Totaal plafond
			2017	2018	2018	2018	2018	2018	2018	2018	2019	2019	
V	43	Garantie IS-Raad van Europa		176,7					176,7				176,7
VIII	7	Bouwleningen academische ziekenhuizen	176,6		12,7				163,9				176,6
VIII	14	Achterborgovereenkomst NRF	341,6	16,2	43,7				314,1				380,0
VIII	14	Indemniteitsregeling	284,3	119,6	156,5				247,3				300,0
IXB	2	Deposito Garantiestelsel (DGS) BES-eilanden	135,0		65,0				70,0	70,0			70,0
IXB	2	Single Resolution Fund (SRF)	4.163,5						4.163,5				4.163,5
IXB	2	WAKO (kernongevallen)	9.768,9						9.768,9				9.768,9
IXB	3	De Nederlandsche Bank (DNB) winstafdracht	5.700,0		5.700,0								
IXB	3	Financieringsmaatschappij voor ontwikkelingslanden (FMO)	5.493,0						5.493,0				
IXB	3	Garantie en vrijwaring inzake verkoop en financiering van staatsdeelnemingen	340,5		31,2				309,3				309,3
IXB	4	Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB)	687,9		12,3				675,6				675,6
IXB	4	DNB – deelneming in kapitaal IMF	42.649,1		33,6				42.615,5				42.615,5
IXB	4	European Bank for Reconstruction and Development (EBRD)	589,1						589,1				589,1

Overzicht risicoregelingen van het Rijk

b a omschrijving	Uitstaande garanties		Geraamd te vervallen		Uitstaande garanties		Garantieplafond		Geraamd te vervallen		Uitstaande garanties		Garantieplafond		Totaal plafond
	2017	2018	2018	2019	2018	2019	2018	2019	2018	2019	2018	2019	2018	2019	
IXB 4 European Financial Stability Facility (EFSF)	34.154,2						34.154,2					34.154,2			34.154,2
IXB 4 European Financial Stabilisation Mechanism (EFSM)	2.820,0	60,0					2.880,0					2.880,0			2.880,0
IXB 4 European Investment Bank (EIB)	9.895,5						9.895,5					11.796,0			11.796,0
IXB 4 European Stability Mechanism (ESM)	35.445,4						35.445,4					35.445,4			35.445,4
IXB 4 Kredieten EU-betalingsbalanssteun	2.350,0	50,0					2.400,0					2.400,0			2.400,0
IXB 4 Wereldbank	4.326,7		78,4				4.248,3					4.248,3			4.248,3
IXB 5 Exportkredietverzekering	16.719,6	10.000,0	10.000,0				16.719,6	10.000,0	10.000,0	10.000,0		16.719,6	10.000,0	10.000,0	
XIII 2 Borgstelling MKB Kredieten (BMKB)	1.820,6	765,0	523,1				2.062,5	765,0	765,0	471,0		2.356,5	765,0	765,0	
XIII 2 Garantie Ondernemingsfinanciering (GO)	593,1	400,0	104,3				888,8	400,0	400,0	104,1		1.184,7	400,0	400,0	
XIII 2 Groeifaciliteit	118,9	135,0	26,8				227,1	135,0	135,0	26,1		306,0	135,0	135,0	
XIII 2 Microkredieten	103,4		3,4				100,0		30,0	0,6		129,4		130,0	
XIII 2 MKB-financiering	68,2	200,0					68,2					68,2		269,2	
XIII 4 Aardwarmte	70,5	66,6	23,8				113,3	66,6	66,6	18,0		161,9	66,6	66,6	
XIV 11 Garantie voor investeringen & werkkapitaal landbouwondernemingen	399,3	60,0	40,0				359,3	120,0	60,0	45,0		374,3	120,0	120,0	
XIV 12 Garantie voor natuurgebieden en landschappen	364,9		18,7				346,2			19,1		327,1		383,6	
XVI 2 en 3 Instellingen voor de gezondheidszorg	312,5	1,4	62,8				251,1			38,7		212,4		251,1	

Overzicht risicoregelingen van het Rijk

b a omschrijving	Uitstaande	Geraamd te	Geraamd te	Geraamd te	Uitstaande	Geraamd te	Geraamd te	Geraamd te	Uitstaande	Geraamd te	Geraamd te	Totaal
	garanties	2017	verlenen	2018	2018	garanties	2018	2019	garanties	2019	2019	plafond
XVII 41 Development Related Infrastructure Investment Vehicle (DRIVE)			55,0		55,0		55,0		110,0		55,0	
XVII 41 Dutch Trade and Investment Fund (DTIF)	5,8	24,0		29,8		24,0			53,8			140,0
XVII 41 Garantie Dutch Good Growth Fund (DGGF)	51,0	50,0		101,0		50,0			151,0			675,0
XVII 45 Garanties Internationale samenwerking – Netwerk internationaal ondernemen (IS-NIO)	154,8		16,8	138,0			15,2		122,9			138,9
XVII 45 Garanties Regionale Ontwikkelingsbanken	2.180,9			2.180,9					2.180,9			2.180,9
Overig	353,8	0,4	10,7	343,5	28,5	0,4	17,5	326,4	0,6			243,9
Totaal	182.638	12.180	16.964	177.595	11.640	11.556	10.755	180.296	11.542			154.570

Overzicht risicoregelingen van het Rijk

Tabel 12.2 bevat de uitgaven en ontvangsten behorende bij de door de staat verstrekte garanties in 2018 en 2019. Alleen garanties waarop daadwerkelijk uitgaven en ontvangsten zijn gedaan worden hier weergegeven. De in de tabel getoonde uitgaven betreffen de schade-uitkeringen op afgegeven garanties. De in de tabel getoonde ontvangsten betreffen zowel ontvangen premies, provisies en dergelijke als op derden verhaalde (schade-)uitkeringen.

Tabel 12.2 Uitgaven en ontvangsten op de door de staat verstrekte garanties (in duizenden euro)								
b	a	omschrijving	Uitgaven	Ontvangsten	Saldo 2018	Uitgaven	Ontvangsten	Saldo 2019
			2018	2018		2019	2019	
IXB	1	Garantie procesrisico's	245		- 245	245		- 245
IXB	2	DGS BES-eilanden		1.000	1.000		1.000	1.000
IXB	2	Terrorismeschades (NHT)		875	875		875	875
IXB	2	WAKO (kernongevallen)		614	614		614	614
IXB	3	Tennet		4.800	4.800		4.800	4.800
IXB	5	Exportkredietverzekering	62.700	280.422	217.722	70.600	256.172	185.572
XIII	2	Borgstelling MKB krediet (BMKB)	41.835	33.000	- 8.835	41.835	33.000	- 8.835
XIII	2	Garantie Ondernemersfinanciering (GO)	6.646	13.000	6.354	11.745	13.000	1.255
XIII	2	Groeifaciliteit	8.850	8.000	- 850	8.972	8.000	- 972
XIII	4	Aardwarmte	6.000	2.291	- 3.709		4.700	4.700
XIV	11	Garantie voor investeringen & werkkapitaal landbouwondernemingen	3.125	2.925	- 200	3.125	2.925	- 200
XVII	41	Dutch Trade and Investment Fund (DTIF)	7.000	2.300	- 4.700	7.000	500	- 6.500
XVII	41	Garantie Dutch Good Growth Fund (DGGF)	5.000	3.000	- 2.000	5.000	3.000	- 2.000
XVII	45	Garanties Internationale samenwerking – Netwerk internationaal ondernemen (IS-NIO)		2.520	2.520			

Achterborgstellingen

Naast het risico uit garantieregelingen staat het Rijk ook indirect bloot aan risico's uit achterborgstellingen. In die gevallen wordt de daadwerkelijke garantieverplichting niet afgegeven door het Rijk maar door een daarvoor aangewezen tussenpersoon, bijvoorbeeld een stichting. Het Rijk wordt pas aangesproken zodra de tussenpersoon niet aan haar verplichtingen kan voldoen. In de begroting van het betreffende vakdepartement worden achterborgstellingen niet als verplichting opgenomen. De achterborgstellingen zijn opgenomen in tabel 12.3.

Het risico uit de achterborgstellingen (in tabel 12.3) is niet één op één te vergelijken met het risico uit de garantieregelingen (in tabel 12.1). Bij achterborgstellingen worden de risico's soms gedeeld met gemeenten. Zo worden de verplichtingen die het Waarborgfonds Eigen Woningen (WEW) voor 1 januari 2011 is aangegaan voor 50 procent gedekt door gemeenten en voor 50 procent door de rijksoverheid. Verplichtingen aangegaan na deze datum worden volledig door de rijksoverheid gedekt. Bij het

Overzicht risicoregelingen van het Rijk

Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW) wordt de gehele positie met gemeenten gedeeld.

Per achterborgstelling zijn er verschillende mogelijkheden om eventuele schade te dekken. Het WSW beschikt over een fondsvermogen en kan daarnaast indien nodig obligo ophalen bij deelnemende woningcorporaties ter hoogte van € 3,1 miljard. Ook kunnen woningcorporaties in financiële problemen onder bepaalde voorwaarden een aanvraag doen voor saneringssteun. Saneringssteun wordt bekostigd via een heffing aan corporaties en deze middelen lopen via een risicovoorziening op de begroting van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Alle woningcorporaties zijn op basis van de wet verplicht om deze heffing te betalen. Er kan tot maximaal 5% van de huursom (circa € 700 miljoen) per jaar worden geheven. Financiële problemen bij corporaties worden in eerste instantie dus betaald door de corporatiesector zelf via het fondsvermogen WSW, obligo en de saneringsheffing. Pas daarna komen Rijk en gemeenten in beeld via de achtervang. De achtervang is nog niet eerder aangesproken.

De Stichting Waarborgfonds Zorg (WFZ) kent een soortgelijke regeling. Ook hier wordt eerst het bufferkapitaal van de stichting aangesproken om schade te dekken. Daarna moeten de zorginstellingen met een door het WFZ geborgde lening een percentage (maximaal 3 procent van de uitstaande garanties van de deelnemende zorginstelling) van het leningenbedrag afdragen (obligo). Mocht dit onvoldoende zijn om de verplichtingen van het WFZ na te komen, dan kan het WFZ een beroep doen op de rijksoverheid. Bij het WEW geldt geen obligoverplichting. Hier dienen huizen als onderpand, waardoor de schade zich beperkt tot eventuele restschulden na gedwongen verkoop. Het WEW teert bij verlies direct in op het bufferkapitaal.

Tabel 12.3 Achterborgstellingen van het Rijk (in miljoenen euro)

	Realisatie 2017	Raming 2018	Raming 2019
Totaal Achterborgstellingen	286.205	296.721	308.907
Stichting Waarborgfonds Zorg	8.148	7.064	6.550
Waarborgfonds Sociale Woningbouw	81.000	82.800	85.700
Waarborgfonds Eigen Woningen	198.000	202.350	208.600
Bufferkapitaal			
Stichting Waarborgfonds Zorg	281	287	294
Waarborgfonds Sociale Woningbouw	407	351	290
Waarborgfonds Eigen Woningen	1.104	1.248	1.381
Obligo	3.327		
Stichting Waarborgfonds Zorg	227	212	197
Waarborgfonds Sociale Woningbouw	3.100	3.100	3.100

13. Normeringsystematiek Gemeentefonds en Provinciefonds en Btw-compensatiefonds

Uitgangspunten

Gemeenten en provincies beschikken over verschillende inkomstenbronnen om de uitgaven voor hun taken te financieren. Eén van de belangrijkste inkomstenbronnen voor decentrale overheden is de algemene uitkering uit het Gemeentefonds en het Provinciefonds. De normeringsystematiek «samen trap op, samen trap af» bestaat sinds 1994 en bewerkstelligt een evenredig, actuele, inzichtelijke en beheersbare indexatie van het Gemeentefonds en Provinciefonds. Het betreft één integrale indexatie voor zowel loon-, prijs- als volumeontwikkelingen. Beleidsintensiveringen, ombuigingen, mee- en tegenvallers en nominale ontwikkelingen op de Rijksbegroting hebben via de normeringsystematiek direct invloed op de omvang van de fondsen («samen de trap op, samen de trap af»). De jaarlijkse toe- en afname van het Gemeentefonds en het Provinciefonds die voortvloeit uit de koppeling aan de Rijksuitgaven wordt het accres genoemd.

Doel van de normeringsystematiek is dat budgettaire lusten of lasten op rijksniveau evenredig worden doorvertaald naar de ontwikkeling van de fondsen voor decentrale overheden. De evenredigheid, is met de keuzes uit het Regeerakkoord Rutte III, met ingang van 2018 versterkt, door een koppeling in de normeringssystematiek aan de totale rijksuitgaven. Deze bredere basis zorgt voor meer stabiliteit in de accresontwikkeling. Immers, verschuivingen tussen de verschillende budgettaire deelplafonds hebben niet langer effect op de accresontwikkeling.

Presentatie en berekening van de accresontwikkeling

Bij de bepaling van de omvang van accresrelevante uitgaven (aru) vormen de netto-uitgaven van het Rijk onder het uitgavenplafond het startpunt. Netto wil zeggen dat de Rijksuitgaven worden gesaldeerd met de niet-belastingontvangsten. Op de netto-uitgaven onder het uitgavenplafond (A) worden correcties (B) doorgevoerd voor verschillende posten zoals het Gemeentefonds en Provinciefonds zelf. Het saldo (C) geeft de accresrelevante uitgaven (aru) en vormt de basis voor de accresberekening. Het accres (G) is vervolgens het product van de grondslag (E en H) en de aru in procenten (D).

*Normeringssystematiek Gemeentefonds en Provinciefonds en
Btw-compensatiefonds*

Tabel 13.1 Normeringssystematiek GF en PF						
(in miljoenen euro, tenzij anders aangegeven)	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Uitgaven Rijksbegroting	124.807	140.317	143.802	146.176	150.140	153.249
Uitgaven Sociale zekerheid	78.616	81.232	84.865	87.498	90.251	93.952
Uitgaven Zorg	71.731	71.438	75.629	79.766	83.917	88.953
A) Netto uitgaven onder uitgavenplafond	275.154	292.986	304.296	313.440	324.307	336.153
B) Correcties	- 40.586	- 42.289	- 43.793	- 44.815	- 45.919	- 47.074
w.v. Gemeentefonds, Provinciefonds en BTW-Compensatiefonds	- 23.270	- 31.814	- 33.024	- 33.830	- 34.906	- 36.100
w.v. overige Rijksbijdragen aan gemeenten en provincies	- 17.651	- 10.527	- 10.515	- 10.668	- 10.771	- 10.834
w.v. overboekingen met GF, PF en BCF	274	119	138	44	33	33
w.v. financieringsverschuivingen	0	- 142	- 411	- 411	- 411	- 411
w.v. overige correcties	61	75	20	50	135	238
C) Accresrelevante uitgaven (aru) = A+B	234.568	250.698	260.504	268.625	278.388	289.079
D) Ontwikkeling aru (%) = (Ct - Ct-1)/Ct-1	5,70%	6,88%	3,91%	3,12%	3,63%	3,84%
Gemeentefonds						
E) Grondslag (t-1)	16.739	17.731	25.845	26.857	27.572	28.441
F) Accres (= E * D)	955	1.219	1.011	837	1.002	1.092
G) accres cumulatief	955	2.174	3.185	4.022	5.024	6.117
Provinciefonds						
H) Grondslag (t-1)	2.570	2.314	2.409	2.467	2.443	2.512
I) Accres (= H * D)	147	159	94	77	89	96
J) accres cumulatief	147	306	400	477	566	662

De accresontwikkeling stijgt over de gehele kabinetsperiode onder andere door de loon- en prijsontwikkeling en Regeerakkoordmiddelen. Deze laatste ontwikkeling is met name zichtbaar in 2019.

Tabel 13.2 Accres Gemeentefonds						
(in miljoenen euro)	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Tranche 2018	955	955	955	955	955	955
Tranche 2019		1.219	1.219	1.219	1.219	1.219
Tranche 2020			1.011	1.011	1.011	1.011
Tranche 2021				837	837	837
Tranche 2022					1.002	1.002
Tranche 2023						1.092
Cumulatief accres Gemeentefonds MN2019	955	2.174	3.185	4.022	5.024	6.117

Tabel 13.3 Accres Provinciefonds						
(in miljoenen euro)	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Tranche 2018	147	147	147	147	147	147
Tranche 2019		159	159	159	159	159
Tranche 2020			94	94	94	94
Tranche 2021				77	77	77
Tranche 2022					89	89
Tranche 2023						96
Cumulatief accres Provinciefonds MN2019	147	306	400	477	566	662

Bepaling accresrelevante uitgaven (aru)

Om de aru te berekenen wordt uitgegaan van de netto Rijksuitgaven onder het uitgavenplafond inclusief drie type correcties:

1. *Rijksuitgaven aan gemeenten en provincies*
Uitgaven onder het uitgavenplafond die het Rijk overmaakt naar gemeenten en provincies worden uit de aru gecorrigeerd. Deze overdrachten zijn immers bestemd voor de financiering van uitgaven door gemeenten en provincies zelf en maken derhalve geen onderdeel uit van de rijksuitgaven waarop de trap-op-trap-af van toepassing is. Het corrigeren van de overdrachten is ook nodig om een onbedoelde doorwerking van accres op accres in hetzelfde jaar te voorkomen. Rijksuitgaven die op deze wijze gecorrigeerd worden zijn onder andere de algemene-, decentralisatie- en integratie-uitkeringen van het Gemeentefonds en Provinciefonds, de uitgaven van het Btw-compensatiefonds, de bijstand en de integratie uitkering sociaal domein.
2. *Uitgavenmutaties in de WW als gevolg van conjunctuur*
In de begrotingsregels van het kabinet Rutte III is afgesproken dat gedurende de regeerperiode het uitgavenplafond gecorrigeerd wordt voor mutaties in de WW-uitgaven als gevolg van de conjunctuur. Het Rijk hoeft zodoende mee- en tegenvallers in de WW uitgaven als gevolg van conjunctuur niet op te vangen binnen het uitgavenplafond en zijn om deze reden ook niet accresrelevant.
3. *Financieringsverschuivingen gedurende de kabinetsperiode*
Financieringsverschuivingen zijn verschuivingen van geldstromen binnen het Rijk die niet tot meer of minder bestedingsruimte van het Rijk leiden, maar zonder correctie wel effect zouden hebben op het

accres. Dit zijn dus schuiven tussen accresrelevante uitgaven en niet-accresrelevante uitgaven. Bij een schuif is per saldo geen sprake van meer of minder uitgaven op rijksniveau, maar is alleen sprake van een andere financieringsbron. Denk bijvoorbeeld aan overhevelingen van departementale begrotingen naar het Gemeentefonds en Provinciefonds en financieringsverschuivingen tussen de inkomsten en de uitgavenkant.

Grondslag

De normeringssystematiek is van toepassing op alle middelen die worden verantwoord onder het Gemeentefonds en Provinciefonds en vallen onder het uitgavenplafond Rijksbegroting. Daarmee is de grondslag waarover de normeringssystematiek wordt uitgekeerd dus breder dan alleen de algemene uitkering van beide fondsen.

Voor de berekening van het accres in jaar t wordt de grondslag van het voorgaande jaar (t-1) genomen. Het accrespercentage in jaar t betreft immers ook de groei van de aru ten opzichte van het voorgaande jaar (t-1). Als de aru met x procent stijgen in jaar t groeien het Gemeentefonds en het Provinciefonds via het accres in jaar t ook met x procent. Hiermee wordt het principe van trap-op-trap-af gewaarborgd.

Dit heeft tot gevolg dat mutaties in de grondslag altijd met een jaar vertraging doorwerken in de normeringssystematiek. Via taakmutaties kunnen departementen geld toevoegen of onttrekken aan één van beide fondsen, dit werkt door als grondslagmutatie. Uitgangspunt is dat bij taakmutaties geen jaren ontstaan zonder indexatie van deze overgehevelde budgetten. Dat betekent dat bij overheveling van of naar het Gemeentefonds of Provinciefonds het verantwoordelijke departement een reeks overhevelt met indexatie over het lopende jaar.

Het Btw-compensatiefonds

Gemeenten en provincies kunnen de door hen betaalde btw onder voorwaarden terugvragen uit het Btw-compensatiefonds (BCF). Hierdoor speelt btw geen rol meer in de afweging tussen in- of uitbesteden. De bijdrage van het Rijk aan het BCF is geplafonneerd. Dit plafond groeit jaarlijks mee met de uitkomst van de normeringssystematiek. Als er minder geclaimd wordt uit het fonds dan het plafond, dan wordt de ruimte onder het plafond gestort in het Gemeentefonds en Provinciefonds. Als er meer wordt geclaimd uit het fonds dan het plafond, dan wordt het bedrag boven het plafond teruggevorderd uit het Gemeentefonds en Provinciefonds. Hierdoor zijn het BCF en het Gemeentefonds en Provinciefonds communicerende vaten.

Wanneer het Rijk een taak decentraliseert naar een gemeente of provincie, dan wordt er ook een toevoeging gedaan aan het BCF. Hierdoor hebben decentralisaties geen effect op de ruimte onder het plafond van het BCF.

*Normeringssystematiek Gemeentefonds en Provinciefonds en
Btw-compensatiefonds*

Tabel 13.4 Geraamd plafond BCF						
(in miljoenen euro, tenzij anders aangegeven)	2018	2019	2020	2021	2022	2023
A) BCF-Plafond	3.346	3.569	3.708	3.824	3.963	4.115
Grondslag	3.326	3.411	3.497	3.574	3.665	3.665
w.v. overhevelingen i.v.m taakmutaties	6	0	–	–	–	–
w.v. accres	15	158	211	250	297	450
B) Uitgaven	3.225	3.225	3.225	3.225	3.225	3.225
w.v. Gemeenten	2.821	2.821	2.821	2.821	2.821	2.821
w.v. Provincies	404	404	404	404	404	404
C) Ruimte onder plafond (=A-B)	121	344	483	599	738	890
w.v. Gemeenten	106	301	423	524	645	778
w.v. Provincies	15	43	61	75	92	111

14. Horizontale toelichting

Horizontale toelichting

In deze bijlage wordt per begroting een toelichting gegeven op het verloop van de uitgaven en niet-belastingontvangsten vanaf 2018 tot en met 2023.

De totalen per begroting zijn exclusief de bedragen die onder de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) vallen. De HGIS-uitgaven en niet-belastingontvangsten worden separaat gepresenteerd en toegelicht.

De cijfers van de afzonderlijke begrotingen luiden in miljoenen euro's in constante prijzen van het jaar 2018. Een uitzondering hierop vormen de premiegefinancierde uitgaven van SZW en VWS, deze luiden in lopende prijzen.

De Koning

I DE KONING						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	43,1	43,3	43,3	43,4	44,8	44,8
totaal niet-belastingontvangsten						
1 Grondwettelijke uitkering aan de leden vh Koninklijk Huis						
Uitgaven	8,2	8,4	8,4	8,5	9,9	9,9
2 Functionele uitgaven van de Koning						
Uitgaven	28,9	28,9	28,9	28,9	28,9	28,9
Ontvangsten						
3 Doorbelaste uitgaven van andere begrotingen						
Uitgaven	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0

Artikel 1 Grondwettelijke uitkering aan de leden vh Koninklijk Huis

Op dit artikel worden de uitkeringen aan de uitkeringsgerechtigde leden van het Koninklijk Huis verantwoord. De lichte stijging in de uitgaven vanaf 2019 e.v. wordt veroorzaakt door de doorwerking van de stijging van de ambtenarensalarissen volgens de systematiek van de Wet Financieel Statuut van het Koninklijk Huis op de uitkering van de leden van het Koninklijk Huis. In 2021 is de Prinses van Oranje, achttien jaar en ontvangt vanaf dat moment een grondwettelijke uitkering. Dit is in 2021 (naar rato) 0,1 mln. euro en vanaf 2022 het jaarbedrag van 1,5 mln. euro.

Artikel 2 Functionele uitgaven van de Koning

Op dit artikel staan de functionele uitgaven van de Koning, waaronder de uitgaven aan personeel en materieel en overige specifieke uitgaven zoals de inzet van luchtvaartuigen.

Artikel 3 Doorbelaste uitgaven van andere begrotingen

Op dit artikel staan de doorbelaste uitgaven van andere begrotingen, zoals de uitgaven in het kader van voorlichting, het Militaire Huis als onderdeel van de Dienst van het Koninklijk Huis en de uitgaven van het Kabinet van de Koning.

Staten-Generaal

IIA STATEN-GENERAAL						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	148,6	145,5	145,5	150,4	147,3	147,4
totaal niet-belastingontvangsten	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2
1 Wetgeving en controle Eerste Kamer						
Uitgaven	12,6	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5
Ontvangsten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
2 Uitgaven tbv van (oud) leden Tweede Kamer en leden EP						
Uitgaven	32,1	31,5	31,5	33,1	32,0	32,0
Ontvangsten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
3 Wetgeving en controle Tweede Kamer						
Uitgaven	104,5	102,0	102,0	105,3	103,3	103,3
Ontvangsten	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0
4 Wetgeving en controle Eerste en Tweede Kamer						
Uitgaven	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Ontvangsten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
10 Nominaal en onvoorzien						
Uitgaven	- 2,0	- 2,0	- 2,0	- 2,0	- 2,0	- 2,0

Artikel 1 Wetgeving en controle Eerste Kamer

De middelen op dit artikel worden ingezet ten behoeve van de uitvoering van de kerntaken van de Eerste Kamer. In 2018 is de eindejaarsmarge 2017 toegevoegd.

Artikel 2 Uitgaven tbv van (oud) leden Tweede Kamer en leden EP

De uitgaven ten behoeve van oud-leden van de Tweede Kamer en het Europees Parlement worden beïnvloed door verkiezingen. In het jaar van de verkiezingen stijgt het beroep op de aanspraken op wachtgeld en dit neemt na verloop van tijd weer af tot het moment dat uiterlijk nieuwe verkiezingen zijn. In 2021 nemen de daarom uitgaven weer toe.

Artikel 3 Wetgeving en controle Tweede Kamer

De middelen op dit artikel worden ingezet ten behoeve van de uitvoering van de kerntaken van de Tweede Kamer. Denk bijvoorbeeld aan de financiering van de ambtelijke organisatie voor het ondersteunen van het constitutionele proces van de Tweede Kamer, de financiering van de digitale en fysieke infrastructuur van het parlement en de kosten van de fracties. In 2021 als er uiterlijk nieuwe verkiezingen zijn, nemen de uitgaven voor fractiekosten weer toe met uitloop naar 2022. Dit komt voornamelijk omdat er na verkiezingen tijdelijk zowel de fractieondersteuning op basis van de oude samenstelling van de Tweede Kamer, als de fractieondersteuning op basis van de nieuwe samenstelling wordt gefinancierd.

Horizontale toelichting

Artikel 4 Wetgeving en controle Eerste en Tweede Kamer

De middelen op dit artikel worden ingezet ten behoeve van interparlementaire activiteiten.

Artikel 10 Nominaal en onvoorzien

De inspanningsverplichting van de Staten Generaal voor de taakstelling Rijk, agentschappen en uitvoerende ZBO's van de kabinetten Rutte-Verhagen en Rutte-Asscher staat deels op artikel 10 nominaal en onvoorzien.

Overige Hoge Colleges van Staat, Kabinetten en de Kiesraad

IIB OVERIGE HOGE COLLEGES VAN STAAT, KABINETTEN EN DE KIESRAAD						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	127,9	121,4	121,7	122,3	122,8	122,4
totaal niet-belastingontvangsten	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9
1 Raad van State						
Uitgaven	62,6	59,8	59,1	59,1	59,2	58,7
Ontvangsten	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9
2 Algemene Rekenkamer						
Uitgaven	31,9	30,2	31,3	31,8	32,3	32,3
Ontvangsten	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
3 De Nationale ombudsman						
Uitgaven	18,8	18,0	18,0	18,0	18,0	18,0
Ontvangsten	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2
4 Kanselarij der Nederlandse Orden						
Uitgaven	5,4	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3
Ontvangsten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
6 Kabinet van de Gouverneur van Aruba						
Uitgaven	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9
Ontvangsten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
7 Kabinet van de Gouverneur van Curaçao						
Uitgaven	2,9	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8
Ontvangsten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
8 Kabinet van de Gouverneur van Sint Maarten						
Uitgaven	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
Ontvangsten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
9 Kiesraad						
Uitgaven	2,4	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3
10 Nominaal en onvoorzien						
Uitgaven						

Artikel 1 Raad van State

De uitgaven van de Raad van State zijn in 2018 hoger doordat er middelen voor het ICT-project KEI zijn meegenomen uit 2017.

Artikel 2 Algemene Rekenkamer

Vanuit 2017 zijn er middelen doorgeschoven naar 2018. Ook zijn incidenteel middelen aan 2018 toegevoegd voor een reorganisatie van de Algemene Rekenkamer. Naar aanleiding van de Taken Middelen Analyse zijn voor borging van de uitvoering van de wettelijke taken van de Hoge

Horizontale toelichting

Colleges van Staat in deze kabinetsperiode extra middelen aan artikel 2 toegevoegd vanaf 2019 oplopend tot 3 mln. vanaf 2022.

Artikel 3 Nationale ombudsman

De Nationale ombudsman maakt in 2018 meer kosten in het kader van een transitie om de organisatie te verbeteren en nieuwe taken in te passen. Naar aanleiding van de Taken Middelen Analyse zijn voor borging van de uitvoering van de wettelijke taken van de Hoge Colleges van Staat in deze kabinetsperiode extra middelen aan artikel 3 toegevoegd vanaf 2018 oplopend tot 1,9 mln. vanaf 2019.

Artikel 4 Kanselarij der Nederlandse Orden

De Kanselarij der Nederlandse Orden maakt gebruik van een verouderd ICT-systeem voor de aanvraag van decoraties. Dit systeem wordt vervangen en dat leidt tot een oploop van het budget in 2018.

Artikel 6 Kabinet van de Gouverneur van Aruba

Er zijn geen beleidswijzigingen.

Artikel 7 Kabinet van de Gouverneur van Curaçao

Er zijn geen beleidswijzigingen.

Artikel 8 Kabinet van de Gouverneur van Sint Maarten

Er zijn geen beleidswijzigingen.

Artikel 9 Kiesraad

Vanaf 2018 zijn de uitgaven voor de Kiesraad overgeheveld van de begroting Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties naar de begroting Overige Hoge Colleges van Staat, Kabinetten en de Kiesraad.

Algemene Zaken

III ALGEMENE ZAKEN		2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven		68,0	67,3	67,4	69,2	71,3	71,4
totaal niet-belastingontvangsten		7,0	6,9	6,9	6,9	6,9	6,9
1	Bevorderen eenheid regeringsbeleid						
	Uitgaven	62,9	62,3	62,3	64,1	66,3	66,3
	Ontvangsten	4,4	4,4	4,4	4,4	4,4	4,4
4	Kabinet van de Koning						
	Uitgaven	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
	Ontvangsten	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
5	Cie voor toezicht op de Inlichtingen- en veiligheidsdiensten						
	Uitgaven	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6

Artikel 1 Bevorderen eenheid regeringsbeleid

Dit artikel bestaat onder andere uit de bijdrage voor het agentschap Dienst Publiek en Communicatie, de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), Rijksvoorlichtingsdienst (RVD) en de Toetsingscommissie Inzet Bevoegdheden (TIB). Voor de jaren 2018 tot en met 2020 is de bijdrage voor het categoriemanagement overgeboekt naar het Ministerie van Financiën; de middelen voor het categoriemanagement voor 2021 en verder staan nu nog op de begroting van AZ.

Artikel 4 Kabinet van de Koning

Het Kabinet van de Koning (KvdK) draagt zorg voor de ambtelijke ondersteuning van de Koning bij de uitoefening van zijn staatsrechtelijke taken en fungeert als schakel tussen Koning en Ministers.

Artikel 5 Cie van toezicht op de Inlichtingen- en veiligheidsdiensten

Op grond van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv 2017) is er een Commissie van Toezicht betreffende de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CTIVD) en een afdeling klachtenafhandeling van deze Commissie ingesteld. Zij houdt toezicht op de rechtmatigheid van de uitvoering van deze wet en de Wet veiligheidsonderzoeken (Wvo). De Commissie toetst zowel het handelen van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) als de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) aan de juridische kaders die er voor deze diensten bestaan. De afdeling klachtenbehandeling onderzoekt en behandelt klachten, alsmede meldingen over het vermoeden van een misstand.

Koninkrijksrelaties

IV KONINKRIJKSRELATIES						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	488,7	108,8	104,6	103,2	90,4	90,4
totaal niet-belastingontvangsten	48,1	38,3	31,9	30,5	30,4	30,4
1 Versterken rechtsstaat						
Uitgaven	47,3	40,4	39,7	39,7	27,7	27,7
Ontvangsten	4,0					
4 Bevorderen sociaaleconomische structuur						
Uitgaven	11,7	11,2	15,7	14,4	14,3	14,3
Ontvangsten	6,4					
5 Schuldsanering/lopende inschrijving/leningen						
Uitgaven	172,4	28,5	28,5	28,5	28,5	28,5
Ontvangsten	37,7	38,3	31,9	30,5	30,4	30,4
6 Apparaat						
Uitgaven	22,9	21,4	19,1	18,8	18,4	18,4
7 Nog onverdeeld						
Uitgaven	7,2	1,1	1,6	1,7	1,5	1,5
8 Wederopbouw bovenwindse eilanden						
Uitgaven	227,2	6,0				

Artikel 1 Versterken rechtsstaat

Het kabinet heeft besloten tot verlenging van de rechtshandhaving in Sint Maarten van 2018 tot en met 2021. Daarom liggen de budgetten tot en met 2021 hoger. Daarnaast is 2018 hoger door overlopende facturen uit 2017. Verder is bij de start van dit kabinet de budgetverantwoordelijkheid voor de Kustwacht overgegaan naar de Minister van Defensie. Middels een nota van wijziging zijn de uitgaven en ontvangsten overgeheveld. De bijdragen van de landen Curaçao en Sint Maarten voor de kustwacht zijn in 2017 niet ontvangen en worden in 2018 alsnog voldaan.

Artikel 4 Bevorderen sociaaleconomische structuur

De lagere uitgaven in 2019 komt door verwerking van het wisselkoers-effect op de toeslag voor pensioenen. Ontvangsten, bestaande uit rentebetalingen over leningen aan Aruba, zijn vanaf 2019, verplaatst naar artikel 5 Schuldsanering/lopende inschrijving/leningen. Naast de rentebetalingen in 2018, vindt ook de eindafrekening van het Fonds Desaroyo Aruba plaats. Conform afspraak blijven deze middelen beschikbaar voor Aruba en worden deze de komende twee jaar ingezet voor kindbescherming en ter versterking van de rechtshandhaving op Aruba.

Artikel 5 Schuldsanering/lopende inschrijving/leningen

Dit artikel geeft de schuldsanering van de voormalige Nederlandse Antillen weer in de vorm van de meerjarige aflossings- en rentereeksen. Vanwege het verloop in het aflossings- en renteschema nemen de

Horizontale toelichting

uitgaven na 2018 af. De ontvangsten zijn in 2018 en 2019 hoger door verwerking van de wisselkoeseffecten.

Artikel 6 Apparaat

In de jaren 2018 en 2019 zijn er middelen beschikbaar voor ondersteuning van de benoemde regeringscommissaris op Sint-Maarten. Verder liggen de uitgaven in 2018 en 2019 hoger als gevolg van het verwerken van de effecten van de wisselkoers.

Artikel 7 Nominaal en onvoorzien

Een deel van deze middelen is gereserveerd voor het meerjarig opvangen van valutaschommelingen. Het saldo van de wisselkoersreserve uit 2017 van 6,4 mln. is toegevoegd aan 2018. Vanaf 2019 is er 1 mln. beschikbaar. De resterende middelen worden op een later moment toegekend aan de relevante beleidsartikelen.

Artikel 8 Wederopbouw Bovenwindse eilanden

Bij 2e Suppletoire begroting 2017 is een artikel aangemaakt voor Noodhulp en Wederopbouw Bovenwindse Eilanden, naar aanleiding van de orkanen Irma en Maria. De afspraak is dat de kosten voor noodhulp centraal gefinancierd worden vanuit de begroting Koninkrijksrelaties. Daarvoor is 55 mln. bij Najaarsnota 2017 toegevoegd. De niet-bestede middelen (19 mln.) zijn doorgeschoven naar 2018. De middelen voor de wederopbouw staan op de Aanvullende Post bij Financiën (550 mln. voor Sint Maarten en 67 mln. voor Saba en Sint Eustatius). Een deel van deze middelen is in 2018 en 2019 overgeboekt naar de begroting Koninkrijksrelaties, bijvoorbeeld voor de eerste tranche middelen aan de Wereldbank voor de wederopbouw van Sint Maarten.

Buitenlandse Zaken

V BUITENLANDSE ZAKEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	7.807,3	8.496,4	9.546,0	9.250,0	9.508,3	9.790,9
totaal niet-belastingontvangsten	1.083,3	383,7	671,7	685,2	696,7	712,8
43 Europese Samenwerking						
Uitgaven	7.807,3	8.496,4	9.546,0	9.250,0	9.508,3	9.790,9
Ontvangsten	1.083,3	383,7	671,7	685,2	696,7	712,8

Relatie begroting van Buitenlandse Zaken en de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS)

De begroting van het Ministerie van Buitenlandse Zaken bestaat uit HGIS uitgaven/ontvangsten en niet-HGIS uitgaven/ontvangsten. De HGIS uitgaven en ontvangsten worden toegelicht in de horizontale toelichting van de HGIS. De niet-HGIS uitgaven en ontvangsten worden hieronder toegelicht.

Artikel 3 Europese Samenwerking

De meerjarige ontwikkeling van het artikel Europese samenwerking wordt bepaald door de doorwerking van de jaarlijkse nominale ontwikkeling van de EU-begroting in de Nederlandse afdrachten aan en ontvangsten van de EU.

In de jaren t/m 2020 stijgen de EU-afdrachten met name als gevolg van een ophoping van cohesiebetalingen in het laatste jaar van het huidige Meerjarig Financieel Kader (MFK) door eerdere vertragingen. Vanaf 2021 komt de raming van de EU-afdrachten op een lager niveau, omdat de raming van 2020 (en 2019) verhoogd is vanwege deze vertragingen en er in de raming vanuit wordt gegaan dat die vertragingen voor het einde van het MFK worden ingehaald. Na 2021 stijgen de afdrachten jaarlijks licht mee met de stijging van het BNI.

De ramingsystematiek voor 2021 en verder wijkt af van de ramingsystematiek tot 2020. De betalingenplafonds tot 2020 liggen nominaal vast in de huidige MFK-verordening. Vanaf 2021 zal het volgende MFK gelden, waarvoor nog geen betalingenplafonds zijn vastgesteld. In de raming voor 2021 en verder wordt daarom op dit moment uitgegaan van een betalingenplafond van 0,95% van het Europese BNI in 2021, wat overeenkomt met het uitgangspunt bij het afsluiten van het huidige MFK.

De ontvangsten presenteren met name de perceptiekostenvergoedingen die Nederland ontvangt. In 2017 zijn de ontvangsten aanzienlijk hoger dan in de jaren erna. Dit komt doordat Nederland de bedongen korting op de afdrachten over 2014–2016 met terugwerkende kracht in 2017 in de kas heeft ontvangen.

Justitie en Veiligheid

VI JUSTITIE EN VEILIGHEID						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	12.678,5	12.704,8	12.305,2	12.150,7	11.873,2	11.954,3
totaal niet-belastingontvangsten	2.275,7	1.600,6	1.544,9	1.539,8	1.499,2	1.495,0
31 Politie						
Uitgaven	5.833,5	6.032,8	5.994,4	5.880,5	5.779,3	5.788,1
Ontvangsten	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
32 Rechtspleging en rechtsbijstand						
Uitgaven	1.447,5	1.497,6	1.462,1	1.466,1	1.449,5	1.446,9
Ontvangsten	177,1	182,0	187,3	225,4	223,8	219,6
33 Veiligheid en criminaliteitsbestrijding						
Uitgaven	773,2	729,0	725,2	715,1	709,2	713,5
Ontvangsten	1.744,0	1.200,4	1.234,0	1.191,5	1.152,5	1.152,5
34 Straffen en beschermen						
Uitgaven	2.615,5	2.686,8	2.539,7	2.540,3	2.535,7	2.536,8
Ontvangsten	120,2	97,7	98,0	98,0	98,0	98,0
36 Contraterrorisme en nationaal veiligheidsbeleid						
Uitgaven	278,5	272,0	262,9	264,5	264,4	264,4
Ontvangsten		2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
37 Migratie						
Uitgaven	1.287,6	1.063,6	937,2	918,7	904,8	904,5
Ontvangsten	207,0	96,8	3,0	3,0	3,0	3,0
91 Apparaatsuitgaven kerndepartement						
Uitgaven	400,1	410,6	411,5	404,0	404,6	405,9
Ontvangsten	26,9	21,1	20,1	19,4	19,4	19,4
92 Nog onverdeeld						
Uitgaven	39,4	9,4	- 30,9	- 41,4	- 177,4	- 108,9
Ontvangsten						
93 Geheim						
Uitgaven	3,1	3,1	3,0	3,1	3,1	3,1

Artikel 31 Politie

De Politie ontwikkelt zich in enkele jaren naar het met de vorming van de Politie beoogde pad. De vorming van de Nationale Politie voortvloeiend uit het regeerakkoord van kabinet Rutte I leidt tot een gering aflopende reeks voor de uitgaven aan de politie in de laatste jaren van deze periode. Er is in deze opstelling nog geen rekening gehouden met het volledige budget dat ter beschikking wordt gesteld door het kabinet Rutte III.

Horizontale toelichting

Artikel 32 Rechtspleging en rechtsbijstand

De uitgaven op dit artikel laten een stijging zien in 2019 vanwege het verwachte negatief eigen vermogen van de Rechtspraak van 40 mln. in 2018. Om dit negatieve eigen vermogen tot nul aan te vullen is in 2019 een bedrag van 40 mln. opgenomen.

Artikel 33 Veiligheid en criminaliteitsbestrijding

De uitgaven in 2018 zijn hoger dan de jaren daarna. Dit is te verklaren door de incidentele overhevelingen uit het Regeerakkoord: digitalisering van de strafrechtketen (15 mln.) en intensivering in de aanpak van het afpakken crimineel vermogen (30 mln.).

Bij de ontvangsten zijn naar aanleiding van het Regeerakkoord structurele ramingsbijstellingen voor boetes en transacties doorgevoerd. In de Miljoenennota 2017 is besloten de ramingen voor opbrengsten uit grote schikkingen en afpakken meerjarig te verhogen. Dit verklaart de stijging van ontvangsten in 2019 en 2020. In 2018 heeft het Openbaar Ministerie een schikking met ING (775 mln.) getroffen. Dit verklaart de stijging in ontvangsten in dat jaar.

Artikel 34 Straffen en Beschermen

De uitgaven op dit artikel tonen op termijn een licht dalende reeks vanwege de doorverdeling van de taakstellingen op personeel en materieel uit o.a. het regeerakkoord Rutte II en de maatregelen uit het Masterplan DJI. Verder hangt de daling samen met het verminderen van de overcapaciteit door Rutte III. De hoge stand in 2019 wordt veroorzaakt door een kasschuif samenhangende met frictiekosten te maken bij het sluiten van de gevangenis capaciteit. Bij de ontvangsten is, door afroming van het eigen vermogen en van de positieve resultaten van de agent-schappen, het niveau in 2018 hoger dan in andere jaren.

Artikel 36 Contraterrorisme en Nationaal Veiligheidsbeleid

De uitgaven aan Contraterrorisme en Nationaal Veiligheidsbeleid dalen vanaf 2020 doordat er budget voor de Landelijke Meldkamer Organisatie wordt overgeboekt naar de politie.

Artikel 37 Migratie

Door het na-ijleffect van de hoge asielinstroom in de periode 2015–2017, liggen de geraamde uitgaven voor migratie in de jaren 2018 en 2019 hoger dan de basisraming in de jaren daarna. De verhoogde ontvangsten in die jaren zijn onttrekkingen uit de asielreserve.

Artikel 91 Apparaatsuitgaven kerndepartement

Op artikel 91 staan de apparaatsuitgaven van het kerndepartement JenV. Deze hebben een stabiel verloop.

Artikel 92 Nominaal en Onvoorzien

Artikel 92 is een verdeelartikel. Dit niet-beleidsartikel wordt gebruikt voor het parkeren van nog te verdelen loon- en prijsbijstellingen, van andere nog te verdelen middelen en nog te verdelen budgettaire taakstellingen. In 2018 heeft het kabinet 30 mln. voor Cybersecurity geserveerd. De middelen zijn toegevoegd aan de begroting van JenV als coördinerend departement. Deze middelen zijn in afwachting van verdere verdeling op artikel 92 gestald. Daarnaast zijn middelen gereserveerd voor problematiek op de JenV-begroting. Per saldo leidt dit tot negatieve standen in 2020 en verder. In verband met een kasschuif samenhangende met een ander kasritme van de pensioenkosten bij de Politie is in 2022 eenmalig een afwijkend bedrag opgenomen.

Horizontale toelichting

Artikel 93 Geheim

De uitgaven op artikel 93 blijven nagenoeg stabiel.

Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

VII BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	5.702,7	5.481,3	5.586,2	5.549,6	5.629,2	5.777,2
totaal niet-belastingontvangsten	840,8	679,4	696,3	657,8	640,5	634,5
1 Openbaar bestuur en democratie						
Uitgaven	51,9	59,3	56,3	52,2	48,2	48,2
Ontvangsten	22,4	22,0	22,0	22,0	22,0	22,0
2 Nationale veiligheid						
Uitgaven	258,8	274,3	276,4	281,8	279,4	279,0
Ontvangsten	13,2	13,2	13,2	13,2	13,2	13,2
3 Woningmarkt						
Uitgaven	4.153,1	4.104,2	4.291,9	4.445,6	4.598,2	4.749,9
Ontvangsten	523,2	521,0	516,0	478,0	462,0	456,0
4 Energietransitie gebouwde omgeving en bouwkwaliteit						
Uitgaven	266,1	209,0	167,7	23,9	23,7	18,4
Ontvangsten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
5 Ruimtelijke ordening en omgevingswet						
Uitgaven	103,6	102,9	93,9	62,2	57,6	51,5
Ontvangsten	8,8	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8
6 Overheidsdienstverlening en informatiesamenleving						
Uitgaven	192,4	174,5	172,7	167,5	110,3	110,4
Ontvangsten	6,5	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6
7 Werkgevers- en bedrijfsvoeringsbeleid						
Uitgaven	28,5	33,4	29,2	28,0	26,9	26,9
Ontvangsten	0,6	0,5	0,5	0,1	0,1	0,1
8 Kwaliteit Rijksdienst						
Uitgaven	71,3					
Ontvangsten	36,5					
9 Uitvoering Rijksvastgoedbeleid						
Uitgaven	119,5	117,3	117,2	118,8	120,3	128,2
Ontvangsten	174,1	99,8	121,7	121,6	120,3	120,3
11 Centraal apparaat						
Uitgaven	445,1	399,8	369,5	360,8	356,9	357,0
Ontvangsten	54,4	17,4	17,4	17,4	17,4	17,4
12 Algemeen						

Horizontale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Uitgaven	12,4	6,6	11,4	8,9	7,7	7,7
Ontvangsten	0,9					
13 Nog onverdeeld						
Uitgaven						

Artikel 1 Openbaar bestuur en democratie

Vanwege de nieuwe begrotingsstructuur zijn vanaf 2019 middelen toegevoegd vanuit artikel 4 voor Kwaliteit woonomgeving. Vanuit artikel 6 zijn middelen toegevoegd voor Burgerschap. Vanuit artikel 7 zijn middelen toegevoegd voor een deel van Overheid als werkgever en een deel van Pensioenen en uitkeringen. Daarnaast zijn tot en met 2021 middelen beschikbaar voor grensoverschrijdende samenwerking en voor de gezamenlijke opzet en inrichting van het interbestuurlijk programma. De ontvangsten betreffen de bijdragen van de waterschappen ten behoeve van de WOZ.

Artikel 2 Nationale veiligheid

De middelen in het Regeerakkoord Rutte-III voor cybersecurity zijn vanaf 2019 toegevoegd aan de begroting van BZK (8 mln. in 2019, 9 mln. in 2020 en vanaf 2021 structureel 12 mln. per jaar). Deze middelen betekenen een intensivering voor de AIVD voor zijn wettelijke taken op het gebied van cybersecurity. Daarnaast zijn in 2017 de middelen voor de uitvoering van de wijziging van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (WIV) gefaseerd toegevoegd. Dit resulteert in een geleidelijke oploop van het budget tot en met 2021.

Artikel 3 Woningmarkt

Dit artikel bestaat grotendeels uit het budget voor de huurtoeslag en deze neemt toe. Dit komt met name doordat boveninflatoire huurverhogingen tot hogere huurtoeslaguitgaven leiden, ondanks dat deze beperkt worden door de huursom. Daarnaast komt dit doordat de huurtoeslag in nominale prijzen wordt gepresenteerd.

Artikel 4 Energietransitie gebouwde omgeving en bouwkwaliteit

De hogere uitgaven in 2018, 2019 en 2020 hebben voornamelijk betrekking op de afspraken uit het Energieakkoord voor duurzame groei. Tot en met 2020 is in totaal 400 mln. beschikbaar voor de stimulering van energiebesparende projecten binnen de huursector. Verder is in 2018 vanuit de Regeerakkoordveloppe ten behoeve van Klimaat 90 mln. toegevoegd voor het programma aardgasvrije wijken en 5 mln. voor schaalvergroting verduurzaming basisscholen. Als laatste zijn tot en met 2022 middelen beschikbaar voor de in het regeerakkoord opgenomen CO₂-reductiedoelstelling van 2 megaton (in totaal 40 mln. toegevoegd aan het Nationaal Energiebespaarfonds) en voor opdrachten aan het Rijksdienst Voor Ondernemen (RVO) inzake het verplichte energielabel voor woningen en andere gebouwen.

Artikel 5 Ruimtelijke ordening en omgevingswet

Op dit artikel staan de herverkavelde programmamiddelen voor ruimtelijke ordening en omgevingswet. Voor de invoering van de eerste fase van de omgevingswet zijn in de periode 2018–2021 incidenteel middelen aan het budget toegevoegd.

Artikel 6 Overheidsdienstverlening en informatiesamenleving

Vanwege de nieuwe begrotingsstructuur zijn vanaf 2019 middelen overgeheveld naar artikel 1 Openbaar bestuur en democratie voor het onderdeel Burgerschap. Verder zijn de middelen voor de periode 2018–2021 van de Aanvullende Post voor de GDI (Generieke Digitale Infrastructuur van de overheid) overgeboekt naar de begroting van BZK. Overeenkomstig besluitvorming hierover in het Nationaal Beraad worden deze middelen ingezet voor innovaties binnen de digitale overheid, het Programmaplan Basisinfrastructuur en doorontwikkeling en innovatie van GDI-voorzieningen. Tussen 2019 en 2021 zijn deze middelen toegevoegd aan de begroting van BZK op basis van een meerjarige investeringsagenda, met aanloopkosten in 2018 (3 mln.). Daarnaast staan de opdrachtbudgetten voor de Rijksdienst voor Identiteitsgegevens en Uitvoeringsbedrijf Rijk op dit artikel en de middelen voor beleid basisregistratiepersoonsgegevens. De ontvangsten betreffen onder andere niet-geraamde ontvangsten bij de afrekeningen over 2017 van Beheer Basisregistratie Personen en operatie Basisregistratie Personen.

Artikel 7 Werkgevers- en bedrijfsvoeringsbeleid

Vanwege de nieuwe begrotingsstructuur zijn vanaf 2019 middelen overgeheveld naar artikel 1 Openbaar bestuur en democratie. Het betreft voor een deel Overheid als werkgever (artikelonderdeel 7.1) en voor een deel Pensioenen, uitkeringen en benoemingsregelingen (artikelonderdeel 7.2). Artikel 8 (Kwaliteit Rijksdienst) is toegevoegd aan dit artikel.

Het budget neemt af doordat het beroep op de pensioenregelingen van (voormalige) Nederlandse ambtenaren uit de voormalige overzeese gebiedsdelen en hun nagelaten betrekkingen in de komende jaren afneemt.

Artikel 8 Kwaliteit Rijksdienst

Vanwege de nieuwe begrotingsstructuur zijn de middelen op dit artikel vanaf 2019 toegevoegd aan artikel 7 Werkgevers- en bedrijfsvoeringsbeleid.

Artikel 9 Uitvoering Rijksvastgoedbeleid

De ontvangsten bestaan uit verpachting, verhuur en vervreemding van onroerende zaken van de Staat, de verkoop van bodemmateriale en de veiling van huurrechten van benzinstations langs rijkswegen. In 2018 zijn de ontvangsten hoger door een incidentele verkoop.

Artikel 11 Centraal apparaat

In 2018 zijn de uitgaven en ontvangsten hoger vanwege de jaarlijkse desalderingen voor de dienstverleningsafspraken tussen Shared Service organisaties (SSO's) onderling en de inkomsten van overige departementen en derden voor het gebruik van diensten van DocDirect. Verder zijn er voor de invoering van de omgevingswet extra middelen beschikbaar tot 2020.

Artikel 12 Algemeen

Dit betreft voornamelijk de uitgaven voor vennootschapsbelasting (VPB). Over een deel van de specifieke ontvangsten op artikel 9 moet vennootschapsbelasting worden betaald.

Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

VIII ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	42.500,5	41.923,9	41.534,2	41.522,1	41.727,2	42.054,7
totaal niet-belastingontvangsten	1.317,3	1.329,2	1.390,2	1.436,7	1.515,9	1.555,2
1 Primair onderwijs						
Uitgaven	11.144,1	11.302,4	11.241,7	11.178,7	11.113,4	11.053,5
Ontvangsten	17,7	8,7	8,7	8,7	8,7	8,7
3 Voortgezet onderwijs						
Uitgaven	8.713,1	8.611,9	8.526,9	8.450,4	8.388,5	8.359,3
Ontvangsten	7,4	7,4	7,4	7,4	7,4	7,4
4 Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie						
Uitgaven	4.630,7	4.577,0	4.747,6	4.698,4	4.422,1	4.744,4
Ontvangsten	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0
6 Hoger beroepsonderwijs						
Uitgaven	3.260,2	3.274,9	3.304,4	3.392,3	3.445,8	3.446,9
Ontvangsten	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
7 Wetenschappelijk onderwijs						
Uitgaven	4.808,9	4.847,3	4.914,6	5.016,8	5.101,8	5.158,0
Ontvangsten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
8 Internationaal onderwijsbeleid						
Uitgaven	12,1	12,0	11,3	10,1	10,1	10,1
Ontvangsten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
9 Arbeidsmarkt en personeelsbeleid						
Uitgaven	155,4	168,6	165,3	162,2	162,1	160,9
Ontvangsten	9,0	9,0	9,0	9,0	9,0	9,0
11 Studiefinanciering						
Uitgaven	6.366,6	5.602,7	5.205,2	5.268,3	5.771,0	5.842,0
Ontvangsten	850,3	893,2	948,6	1.015,9	1.087,0	1.155,0
12 Tegemoetkoming studiekosten						
Uitgaven	93,7	93,1	91,5	90,8	90,3	88,6
Ontvangsten	3,7	3,7	3,6	3,5	3,5	3,4
13 Lesgeld						
Uitgaven	6,7	6,6	6,6	6,6	6,6	6,6
Ontvangsten	237,7	238,7	241,1	242,4	242,5	240,6
14 Cultuur						

Horizontale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Uitgaven	857,3	963,1	954,0	931,2	903,0	897,8
Ontvangsten	7,3	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
15 Media						
Uitgaven	976,8	960,8	970,3	953,4	967,6	945,3
Ontvangsten	179,3	163,0	166,4	144,3	152,2	125,6
16 Onderzoek en wetenschappen						
Uitgaven	1.206,2	1.227,9	1.221,9	1.216,1	1.216,4	1.216,2
Ontvangsten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
25 Emancipatie						
Uitgaven	14,8	15,9	15,9	15,9	15,9	15,9
91 Nominaal en onvoorzien						
Uitgaven			- 114,4	- 140,3	- 156,2	- 160,9
95 Apparaatskosten						
Uitgaven	254,0	259,8	271,4	271,2	268,9	270,1
Ontvangsten	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6

Artikel 1 Primair onderwijs

De begrotingen van de onderwijsartikelen volgen de leerlingen- of studentenraming en in het po wordt een daling van het aantal leerlingen geraamd. Hierdoor dalen de uitgaven. De stijging in 2019 t.o.v. 2018 is het gevolg van de oploop in een aantal intensiveringen uit het regeerakkoord zoals de middelen voor de verlaging van de werkdruk en de middelen voor de voor- en vroegschoolse educatie. De tranches 2020 en 2021 van de investering in het verlagen van de werkdruk (samen 193 mln.) staan nog op de Aanvullende Post van het Ministerie van Financiën.

Artikel 3 Voortgezet onderwijs

De begrotingen van de onderwijsartikelen volgen de leerlingen- of studentenraming en in het vo wordt een daling van het aantal leerlingen geraamd. Hierdoor dalen de uitgaven.

Artikel 4 Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie

De begrotingen van de onderwijsartikelen volgen de leerlingen- of studentenraming en in het mbo wordt een daling van het aantal leerlingen geraamd. De stijging in 2020 wordt voornamelijk veroorzaakt doordat de middelen voor de fiscale aftrek voor scholingsuitgaven vanaf dat jaar op de OCW-begroting staan als een uitgavenregeling. De daling van de uitgaven in 2022 wordt met name veroorzaakt doordat het resultaatafhankelijk budget van 200 mln. is doorgeschoven naar 2023 (conform Bestuursakkoord mbo 2018–2022).

Artikel 6 Hoger beroepsonderwijs en Artikel 7 Wetenschappelijk onderwijs

De uitgaven op beide artikelen stijgen. Dit heeft voornamelijk te maken met het feit dat er door de invoering van het studievoorschot extra middelen worden geïnvesteerd in het hoger onderwijs. Deze middelen zijn voor zowel het hbo als het wo oplopend in de huidige meerjarenperiode.

Horizontale toelichting

Artikel 8 Internationaal onderwijsbeleid

De daling in de uitgaven in 2021 wordt met name veroorzaakt doordat de bekostiging van het Nationaal Agentschap Erasmus+ vanuit de onderwijsartikelen momenteel tot en met 2020 geregeld is.

Artikel 9 Arbeidsmarkt en personeelsbeleid

De dalingen in de uitgaven wordt met name veroorzaakt doordat enkele subsidies aflopen, zoals de *Impuls lerarentekorten* en de projecten voor professionalisering.

Artikel 11 Studiefinanciering

De stijging van de uitgaven en ontvangsten komt voornamelijk doordat studenten meer lenen. De invoering van het studievoorschot heeft deze trend versterkt. Daarnaast neemt het aantal studenten in het hoger onderwijs toe, waardoor ook het aantal leningen en daarmee het totaal geleende bedrag toeneemt.

Artikel 12 Tegemoetkoming studiekosten

De daling van de uitgaven komt voornamelijk doordat in het vo een daling van het aantal leerlingen wordt geraamd. De uitgaven van dit artikel zijn hier voornamelijk van afhankelijk.

Artikel 13 Lesgelden

De ontvangsten onder dit artikel volgen voornamelijk de aantallen lesgeldplichtige studenten in het mbo en blijven over de jaren heen vrij constant.

Artikel 14 Cultuur

Er zijn verschillende factoren die zorgen voor dit verloop van de uitgaven. In 2018 is er reeds 46,1 mln. overgeboekt naar artikel 16 voor de Koninklijke Bibliotheek. Per 2019 staat het budget op de begroting van OCW dat gemoeid is met de omvorming van de fiscale monumentenaftrek naar een uitgavenregeling. Daarnaast zijn er twee tranches (2018 en 2019, beide 25 mln.) van de regeerakkoordmaatregelen overgeboekt naar de begroting van OCW. Tenslotte zorgen de regeerakkoordmiddelen voor erfgoed en monumenten in de jaren 2018–2021 voor hogere uitgaven.

Artikel 15 Media

De uitgaven laten een dalende trend zien. Dit komt doordat ook de ontvangsten afnemen. De raming van de reclameopbrengsten van de STER loopt namelijk terug. Deze algemene trend verloopt schoksgewijs, aangezien er tijdens de even jaren meer reclameopbrengsten worden verwacht door grote (sport)evenementen. Hierdoor is er ook meer budget beschikbaar voor de publieke omroep. Dit is ook te zien in de raming van de ontvangsten.

Artikel 16 Onderzoek en wetenschapsbeleid

De uitgaven blijven over de jaren heen vrij constant.

Artikel 25 Emancipatie

De uitgaven blijven over de jaren heen vrij constant.

Artikel 91 Nominaal en onvoorzien

Dit artikel bevat een taakstelling van 114 miljoen in 2020 oplopend naar 161 miljoen in 2023 als gevolg van een autonome tegenvaller op de referentieraming en de studiefinancieringsraming en zal bij Voorjaarsnota 2019 ingevuld worden.

Horizontale toelichting

Artikel 95 Apparaatsuitgaven

De lagere uitgaven in 2019 worden voornamelijk veroorzaakt doordat de omvorming van de fiscale scholingsaftrek naar een uitgavenregeling op de begroting van OCW is uitgesteld. Het beschikbare budget is daarom weer van de OCW-begroting afgetrokken. De omvorming staat nu gepland voor 2020.

Nationale Schuld (Transactiebasis)

IXA NATIONALE SCHULD (TRANSACTIEBASIS)						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	47.385,7	37.187,0	37.628,0	23.891,7	38.336,1	36.896,0
totaal niet-belastingontvangsten	43.399,2	33.672,0	36.131,4	22.420,6	36.546,9	34.267,5
1 Financiering staatsschuld						
Uitgaven	45.603,5	35.655,3	36.017,3	22.160,3	36.481,3	35.008,3
Ontvangsten	32.435,0	24.178,0	28.576,0	16.436,0	30.442,0	29.273,0
2 Kasbeheer						
Uitgaven	1.782,2	1.531,7	1.610,7	1.731,4	1.854,8	1.887,7
Ontvangsten	10.964,2	9.494,0	7.555,4	5.984,6	6.104,9	4.994,5

Financiering staatsschuld

Dit artikel heeft betrekking op de extern gefinancierde staatsschuld. De uitgaven bestaan uit de rentelasten en aflossingen van vaste en vlottende schuld. De ontvangsten bestaan uit rentebaten en uitgifte van schuld. De hoogte van de aflossingen van de bestaande schuld ligt vast als gevolg van eerder gemaakte keuzes ten aanzien van de schuldfinanciering. De verwachte schulduitgifte neemt in de loop der jaren af doordat de financieringsbehoefte van het Rijk verder afneemt.

Kasbeheer

Op dit artikel staan de geldstromen die betrekking hebben op het schatkistbankieren van aan de schatkist gelieerde instellingen. De uitgaven bestaan enerzijds uit de rentevergoeding over de saldi die in de schatkist worden aangehouden door baten-lastendiensten, RWT's (Rechtspersoon met een Wettelijke Taak) en sociale fondsen. Anderzijds bestaan de uitgaven uit verstrekte leningen aan baten-lastendiensten en RWT's en, in sommige jaren, uit een afname van het rekening-couranttegoed van deze instellingen of van de sociale fondsen. De ontvangsten bestaan uit rentebaten, aflossingen op leningen door deelnemers aan het schatkistbankieren en, in sommige jaren, uit een toename van het rekening-couranttegoed van baten-lastendiensten, RWT's of sociale fondsen. De schommelingen van de ontvangsten op dit artikel worden met name veroorzaakt door mutaties in de rekening-courant van de sociale fondsen.

Financiën

IXB FINANCIËN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	7.105,9	7.205,7	6.815,1	6.519,1	6.546,3	6.478,1
totaal niet-belastingontvangsten	3.162,8	2.385,1	2.405,3	2.212,8	2.252,4	2.619,1
1 Belastingen						
Uitgaven	3.066,0	2.775,0	2.580,4	2.426,2	2.422,8	2.384,6
Ontvangsten	842,4	852,3	839,6	836,8	837,9	837,9
2 Financiële Markten						
Uitgaven	23,1	25,0	23,4	23,3	23,3	23,3
Ontvangsten	14,2	7,4	9,4	9,4	9,4	9,4
3 Financ. act. Publiek-Private sector						
Uitgaven	369,2	294,1	11,9	8,8	8,8	8,8
Ontvangsten	1.969,3	1.204,3	1.201,7	1.066,5	1.063,5	1.432,5
4 Internationale Fin. Betrekkingen						
Uitgaven	104,4	33,2	23,9	9,7	6,7	6,8
Ontvangsten	3,5	11,3	65,5	158,4	199,9	197,6
5 Exportkrediet- en investeringsverzekering						
Uitgaven	75,5	83,4	83,4	83,4	88,2	88,1
Ontvangsten	280,4	256,2	235,6	88,1	88,1	88,1
6 BTW-Compensatiefonds						
Uitgaven	3.225,0	3.225,0	3.225,0	3.225,0	3.225,0	3.225,0
9 Douane						
Uitgaven		416,2	427,2	422,3	422,0	421,5
Ontvangsten		0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
10 Nominaal en onvoorzien						
Uitgaven	0,0	98,4	186,8	67,1	96,2	66,6
21 Centraal Apparaat						
Uitgaven	242,6	255,4	253,1	253,2	253,3	253,3
Ontvangsten	53,0	53,0	52,8	52,8	52,8	52,8

Artikel 1 Belastingen

De daling van de geraamde uitgaven van 2018 naar 2019 wordt vooral veroorzaakt doordat de Douane vanaf 2019 een eigen begrotingsartikel heeft. Daarnaast zijn er vanuit de Aanvullende Post incidentele middelen vrijgegeven voor de vertrekregeling en de investeringsagenda. Een deel van deze middelen voor 2019 en verder staat nog op de Aanvullende Post en artikel 10. Zie ook de financiële bijlage bij de Kamerbrief beheerst vernieuwen (Kamerstuk 2017–2018, [31 066, nr. 403](#)) en de verdiepings-bijlage van de begroting van financiën.

Horizontale toelichting

Artikel 2 Financiële Markten

De piek in de uitgaven in 2019 wordt onder meer veroorzaakt door een budget voor ICT-zaken voor de Accountantskamer, tijdelijke bekostiging van de herziene Europese betaalwet Payment Services Directive 2 (PSD2) toezicht en een vervolg van de DNB-pilot Ongewenste Buitenlandse Financieringen. De hogere ontvangsten in 2018 ten opzichte van latere jaren worden verklaard door onder andere een eenmalige boeteontvangst van 1,6 mln. van AFM.

Artikel 3 Financ. act. Publiek-Private sector

In 2018 is er sprake van een hogere raming van de ontvangsten vanwege meevallende dividendontvangsten van de staatsdeelnemingen. In 2018 en 2019 zijn er hogere uitgaven door een kapitaalinjectie aan TenneT. Eind 2015 heeft TenneT de Staat als enig aandeelhouder verzocht om extra kapitaal ter beschikking te stellen om de wettelijk verplichte investeringen in het Nederlandse net te realiseren. Deze financiële transactie is niet relevant voor het EMU-saldo en het uitgavenkader. In 2023 worden er hogere ontvangsten verwacht van DNB, aangezien DNB dat jaar geen geld meer opzij hoeft te zetten in de voorziening ter dekking van risico's van het QE-beleid van de ECB.

Artikel 4 Internationale Fin. Betrekkingen

De aflopende uitgavenreeks wordt verklaard door een terugloop in de teruggave van de winsten van het Securities Market Program aan Griekenland. De ontvangstenraming kent vanaf 2019 een oploop vanwege verwachte hogere renteopbrengsten op de leningen aan Griekenland, en de terugbetaling door Griekenland van de bilaterale lening.

Artikel 5 Exportkrediet- en investeringsverzekering

De hogere ontvangsten met betrekking tot de exportkredietverzekering (EKV) in de jaren 2018–2020 worden voornamelijk bepaald door de terugbetaling van Argentinië, naar aanleiding van het schuldenakkoord met de Club van Parijs (zie ook Kamerbrief 2013–2014, [33 750 IX, nr. 29](#)). In 2020 wordt de laatste terugbetaling verwacht.

Artikel 6 BTW-Compensatiefonds

Op dit artikel wordt het BTW-compensatiefonds (BCF) verantwoord. Het BCF wordt uit het gemeente- en provinciefonds gefinancierd. De meerjarige raming is gebaseerd op realisatiecijfers over 2017. De uitgaven aan het BCF zijn stabiel de komende jaren, het gemeente- en provinciefonds fungeren als ventiel bij een onder- of overschrijding. Een onder- of overschrijding komt ten laste of ten gunste van het gemeente- en provinciefonds.

Artikel 9 Douane

Per 2019 heeft Douane een eigen artikel op begroting IXB Financiën.

Artikel 10 Nominaal en onvoorzien

Op artikel 10 is er onder andere geld gereserveerd voor de uitvoeringskosten van fiscale maatregelen en onvoorziene tegenvallers. De geraamde uitgaven voor 2019 en 2020 zijn hoger omdat er nog geld gereserveerd staat voor de vertrekregeling, zie ook de financiële bijlage bij de Kamerbrief beheerst vernieuwen (Kamerstuk 2017–2018, [31 066, nr. 403](#)).

Artikel 21 Centraal Apparaat

De stijging in de uitgaven vanaf 2019 heeft onder meer te maken met de uitbreiding en versterking van het eigen personeel op het kerndepartement. Dit vloeit voort uit de aanbevelingen van de Commissie onderzoek Belastingdienst.

Horizontale toelichting

Defensie

X DEFENSIE						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	9.237,9	10.270,6	10.726,9	10.916,4	10.523,2	10.295,9
totaal niet-belastingontvangsten	500,3	310,3	279,3	277,8	278,5	331,6
1 Opdracht Inzet						
Uitgaven	14,0	11,0	11,0	11,0	11,0	11,0
Ontvangsten	5,3	5,3	5,3	5,3	5,3	5,3
2 Taakuitvoering Zeestrijdkrachten						
Uitgaven	875,9	842,1	864,3	873,7	866,4	867,2
Ontvangsten	21,7	20,4	20,4	20,4	20,4	20,4
3 Taakuitvoering Landstrijdkrachten						
Uitgaven	1.371,5	1.427,3	1.465,7	1.499,0	1.528,2	1.521,7
Ontvangsten	6,5	6,4	10,4	10,4	10,4	10,4
4 Taakuitvoering Luchstrijdkrachten						
Uitgaven	770,3	800,0	818,4	832,7	818,5	815,5
Ontvangsten	12,1	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0
5 Taakuitvoering Koninklijke Marechaussee						
Uitgaven	399,7	405,3	409,0	410,5	409,8	409,8
Ontvangsten	4,6	4,6	4,6	4,4	4,4	4,4
6 Investerings Krijgsmacht						
Uitgaven	1.817,1	2.840,0	3.130,7	3.256,1	2.875,7	2.665,8
Ontvangsten	234,2	123,1	75,2	65,1	58,3	96,0
7 Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Org						
Uitgaven	877,1	932,2	969,5	986,8	994,2	1.000,8
Ontvangsten	51,6	32,4	43,4	43,4	43,4	43,4
8 Ondersteuning krijgsmacht door Cdo Dienstencentra						
Uitgaven	1.253,9	1.261,8	1.272,9	1.249,1	1.230,9	1.235,4
Ontvangsten	81,4	81,0	81,4	81,4	81,4	81,4
9 Algemeen						
Uitgaven	114,8	105,8	100,4	101,9	102,1	102,1
10 Centraal apparaat						
Uitgaven	1.660,6	1.626,0	1.574,9	1.607,1	1.582,7	1.568,9
Ontvangsten	82,9	25,0	26,6	35,4	43,0	58,3
11 Geheime uitgaven						
Uitgaven	7,2	7,6	7,6	7,6	7,6	7,6

Horizontale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
12 Nominaal en onvoorzien						
Uitgaven	75,8	11,5	102,3	80,8	96,2	90,2

Artikel 1 Opdracht Inzet

Door de toevoeging van de eindejaarsmarge bij overige inzet is het bedrag in 2018 hoger dan in de jaren daarna.

Artikel 2 Taakuitvoering Zeestrijdkrachten

Op dit artikel wordt het uitgavenpatroon verklaard door een spreiding van de uitgaven aan materiele instandhouding en een geleidelijke stijging aan personele uitgaven ten behoeve van het verbeteren van de basisgereedheid.

Artikel 3 Taakuitvoering Landstrijdkrachten

Op dit artikel worden de oplopende uitgaven verklaard door het stapsgewijs toevoegen van middelen door het kabinet ten behoeve van de basisgereedheid.

Artikel 4 Taakuitvoering Luchtstrijdkrachten

Op dit artikel worden de fluctuerende uitgaven verklaard door het stapsgewijs toevoegen van middelen door het kabinet ten behoeve van de basisgereedheid en het overboeken van budget naar andere artikelen voor het uitvoeren van de opgedragen taken door de Luchtstrijdkrachten.

Artikel 5 Taakuitvoering Koninklijke Marechaussee

Het uitgavenbudget voor de Koninklijke Marechaussee (KMar) stijgt geleidelijk door het vergroten van het personeelsbestand. Dit heeft te maken met de extra VTE benodigd voor grensbewaking en extra controles als gevolg van de aanstaande Brexit.

Artikel 6 Investerings Krijgsmacht

Het fluctuerende verloop van dit artikel wordt deels verklaard door de extra middelen die zijn toegevoegd aan de Defensiebegroting door het kabinet. De hogere uitgaven in 2019 zijn het gevolg van het verschuiven van budget van de afgelopen jaren naar dit jaar na herijkingen van de investeringsplannen. Het investeringsprogramma bepaalt door de planning van materiele investeringen het verloop van de uitgaven. De verwachte onderuitputting in 2018 wordt samen met de bijbehorende eindejaarsmarge bij ontwerpbegroting 2019 reeds verwerkt waardoor de uitgaven in 2020 en 2021 hoger zijn dan in de jaren erna.

Artikel 7 Defensie Materieel Organisatie

Het verloop van dit artikel wordt enerzijds verklaard door de extra middelen die zijn toegevoegd aan de Defensiebegroting ten behoeve van de verbetering van de basisgereedheid. Anderzijds kunnen de oplopende uitgaven grotendeels worden verklaard door de toegenomen personele uitgaven als gevolg van het samengaan van JIVC met het agentschap OPS.

Artikel 8 Commando Dienstencentra

Op dit artikel stijgen de uitgaven in 2019 en 2020 door het project «Behoud & Werving» met als doel het behouden van gekwalificeerd personeel en het verhogen van de instroom van nieuw personeel. Daarnaast wordt extra geïnvesteerd in het internationale functiebestand.

Horizontale toelichting

Artikel 9 Algemeen

De uitgaven op dit artikel betreffen het exploitatiedeel van de bijdragen aan de NAVO, verschillende subsidies en opdrachten en bekostiging. De piek in 2018 is te verklaren aan de hogere uitgaven aan «opdrachten aan derden». De bijdrage aan internationale samenwerking stijgt geleidelijk, maar heeft geen sterk effect op de totale uitgaven.

Artikel 10 Centraal Apparaat

Dit artikel toont de apparaatskosten van de bestuursstaf, de MIVD en de defensiebrede pensioenen, uitkeringen en wachtgelden. De meerjarige daling van de uitgaven weerspiegelt met name de daling van de overtoelighheidsuitgaven als gevolg van eerdere reorganisaties. Door de pensioenering van voormalige werknemers met een wachtgeldregeling uit deze reorganisaties dalen deze uitgaven. Daarnaast dalen de pensioenuitgaven licht door de effecten van het ophogen van de pensioenleeftijd.

Artikel 11 geheime uitgaven

Op dit artikel zijn de uitgaven stabiel.

Artikel 12 Nominaal en Onvoorzien

Op artikel 12 staat het restsaldo van de nog niet uitgedeelde meerjarige loonbijstelling. Dit is gereserveerd voor onvoorziene uitgaven. In 2019 is een dip zichtbaar door het aanwenden van middelen van artikel 12 om het gewijzigde kasritme vanuit de Defensienota te faciliteren.

Infrastructuur en Waterstaat

XII INFRASTRUCTUUR EN WATERSTAAT						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	8.275,9	9.527,0	9.269,4	9.304,9	9.148,9	9.361,2
totaal niet-belastingontvangsten	30,6	19,4	15,6	16,4	14,5	14,3
11 Integraal waterbeleid						
Uitgaven	34,4	31,0	30,9	31,3	33,0	33,0
Ontvangsten	0,3					
13 Ruimtelijke Ontwikkeling						
Uitgaven	39,0	41,4	35,0	139,6	137,7	138,4
Ontvangsten		4,5		2,0		
14 Wegen en verkeersveiligheid						
Uitgaven	43,6	49,9	41,0	37,2	35,9	34,7
Ontvangsten	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8
16 Openbaar vervoer en spoor						
Uitgaven	19,3	13,2	13,9	14,2	14,2	12,2
17 Luchtvaart						
Uitgaven	18,8	26,0	19,6	8,7	8,5	7,6
Ontvangsten	1,9	1,4	1,3	0,9	0,9	0,8
18 Scheepvaart en havens						
Uitgaven	40,3	37,5	33,6	3,5	3,5	4,0
Ontvangsten	0,2		0,8			
19 Klimaat						
Uitgaven	47,6	40,6	40,9	40,3	40,9	40,5
Ontvangsten	0,4					
20 Lucht en geluid						
Uitgaven	32,2	27,6	27,6	28,5	28,6	30,4
21 Duurzaamheid						
Uitgaven	60,0	27,5	25,6	17,7	17,7	16,3
22 Omgevingsveiligheid en milieurisico's						
Uitgaven	52,2	33,8	45,6	43,4	49,8	62,4
Ontvangsten	2,4	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
23 Meteorologie, seismologie en aardobservatie						
Uitgaven	51,1	51,8	48,2	41,8	45,0	42,3
24 Handhaving en toezicht						
Uitgaven	110,5	108,1	107,3	107,2	107,2	107,2

Horizontale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
25 Bijdrage BDU						
Uitgaven	929,6	900,0	898,5	887,4	887,4	887,4
26 Bijdrage investeringsfondsen						
Uitgaven	6.387,7	7.796,0	7.564,9	7.582,1	7.417,2	7.622,4
97 Algemeen departement						
Uitgaven	121,4	62,1	63,7	57,1	57,2	57,1
Ontvangsten	3,7	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
98 Apparaatsuitgaven Kerndepartement						
Uitgaven	308,1	296,6	286,9	280,6	280,9	280,8
Ontvangsten	14,9	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4
99 Nominaal en onvoorzien						
Uitgaven	- 20,1	- 16,0	- 13,8	- 15,8	- 15,8	- 15,8

Artikel 11 Integraal waterbeleid

Naar aanleiding van de herverkaveling volgend uit het Regeerakkoord Rutte III van de Omgevingswet naar BZK zijn budgetten vanuit beleidsartikel 13 die samenhangen met algemeen waterbeleid overgedragen naar dit artikel.

Artikel 13 Bodem en ondergrond

De oploop vanaf 2021 wordt grotendeels veroorzaakt door reeds meerjarig overgeboekte budgetten naar het Gemeentefonds en Provinciefonds in het kader van het Convenant Bodem en Ondergrond 2016–2020. Vanaf 2021 staan de budgetten nog op dit artikel. De geactualiseerde ontvangsten betreft de ontvangsten voor de verkoop van grond voor de saneringsopgave Stormpolderdijk van de gemeente Krimpen a/d IJssel.

Artikel 14 Wegen en verkeersveiligheid

De geleidelijke daling van budget na 2018 is het gevolg van het aflopen van projecten binnen het programma Beter Benutten. De incidentele piek in 2019 komt door overheveling van budgetten vanuit de herverkaveling met EZK en de daaropvolgende herinrichting van het Ministerie van IenW.

Artikel 16 Openbaar vervoer en spoor

Vanaf 2018 daalt de omvang van dit artikel hoofdzakelijk omdat de subsidieregeling Beheersing GSM-R interferentie stopt. GSM-R is een radiosysteem dat wordt gebruikt in treinen. De subsidieregeling is een tegemoetkoming in de kosten die spoorvervoerders moeten maken voor de aanpassing of vervanging van aanwezige GSM-R treinradio's.

Artikel 17 Luchtvaart

De hogere bedragen in 2018, 2019 en 2020 worden verklaard door 1) middelen die via de Incidentele Suppletoire Begroting inzake Wederopbouw Saba en Sint Eustatius (15,5 mln.) zijn toegevoegd en 2) extra middelen die vanuit herschikking van IenW budgetten beschikbaar zijn gesteld voor ambities uit het Regeerakkoord Rutte III op de programma's Schiphol, Luchtruimherziening en Lelystad.

Horizontale toelichting

Artikel 18 Scheepvaart en havens

Het meerjarenprogramma Topsector Logistiek loopt af in 2020. Dit verklaart de daling van de budgetten vanaf 2021. De ontvangsten in 2018 zijn kosten voor de ACM die deels doorbelast worden aan de sector. De ontvangsten in 2020 zijn te ontvangen deelnemersbijdragen en sponsorbijdragen aan het door Nederland te organiseren vierjaarlijkse symposium van de IALA (International Association on Marine Aids to Navigation and Lighthouse Authorities).

Artikel 19 Uitvoering milieubeleid en internationaal

In de jaren 2018–2019 zijn de budgetten op dit artikel hoger vanwege een herschikking binnen de begroting voor het bereiken van de doelstelling uit het Energieakkoord en het uitvoeren van extra maatregelen om klimaatverandering tegen te gaan. Tevens was er overheveling van budgetten vanuit de herverkaveling met EZK en de daaropvolgende herinrichting van het Ministerie van IenW.

Artikel 20 Lucht en geluid

De hogere uitgaven in 2018 worden veroorzaakt doordat de financiële afwikkeling en nabetaling in het kader van het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit in dat jaar is voorzien.

Artikel 21 Duurzaamheid

De piek in 2018 betreft grotendeels de toegevoegde middelen voor IenW vanuit de Enveloppe Klimaat vanuit het Regeerakkoord Rutte III. Tevens zijn er budgetten overgeheveld vanuit de herverkaveling met EZK en de daaropvolgende herinrichting van het Ministerie van IenW.

Artikel 22 Omgevingsveiligheid en milieurisico's

De lagere stand op dit artikel in het jaar 2019 wordt verklaard door een overboeking naar het Provinciefonds ten behoeve van het Programma Impuls Omgevingsveiligheid (IOV). Na 2018 stijgt het budget. Dit hangt samen met de oploop in het beschikbare budget voor het Programma IOV.

Artikel 23 Meteorologie, seismologie en aardobservatie

De lagere stand op dit artikel vanaf 2020 is het gevolg van de lagere contributie van het KNMI aan EUMETSAT, het Europese programma voor aardobservatie. De hogere uitgaven in 2018 en lagere uitgaven in 2021 zijn het gevolg van een kasschuif voor het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut (KNMI) waarmee de budgettaire reeks in overeenstemming wordt gebracht met de actuele raming van de contributiebetaling aan EUMETSAT.

Artikel 24 Handhaving en toezicht

Op dit artikel wordt de financiële bijdrage van IenW aan de Inspectie Leefomgeving en transport (ILT) geraamd.

Artikel 25 Bijdrage BDU

Het budget van de Brede Doeluitkering ligt in 2018 hoger vanwege een overboeking vanuit het Infrastructuurfonds voor het project Beter Benutten.

Artikel 26 Bijdragen Investeringsfondsen

Op dit artikel worden de bijdragen aan het Infrastructuurfonds en het Deltafonds verantwoord. De ontwikkeling van dit artikel wordt toegelicht in de horizontale toelichting van het Infrastructuurfonds en het Deltafonds.

Horizontale toelichting

Artikel 97 Algemeen Departement

De hogere stand in 2018 wordt verklaard door 1) middelen voor de reservering voor de vervanging van het regeringsvliegtuig en 2) middelen die via de Incidentele Suppletoire Begroting inzake Thermphos zijn toegevoegd.

Artikel 98 Apparaatsuitgaven Kerndepartement

De uitgaven aan apparaat nemen af als gevolg van lagere uitgaven aan eigen personeel en externe inhuur. De hogere ontvangsten in 2018 bestaan uit bijdragen van agentschappen voor uitgaven bedrijfsvoering.

Artikel 99 Nominaal en onvoorzien

Er is een structurele minregel, oplopend van 20 mln. in 2018 – 2020 naar 23 mln. vanaf 2021, ingeboekt op de lenW-begroting in afwachting van concrete invulling. In de loop van het jaar wordt dit concreet ingevuld met onderuitputting waarvan bij aanvang van het jaar nog niet bekend is waar deze precies optreedt. Tevens zijn de Cybersecurity middelen, een oplopende reeks van 4 mln. in 2019 naar 7 mln. structureel, vanuit het Regeerakkoord Rutte III op dit artikel geplaatst.

Economische Zaken en Klimaat

XIII ECONOMISCHE ZAKEN EN KLIMAAT						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	5.057,9	4.460,6	5.077,7	4.971,3	5.053,4	5.136,2
totaal niet-belastingontvangsten	4.061,5	4.179,8	4.560,4	4.429,9	4.169,0	4.121,0
1 Goed functionerende economie en markten						
Uitgaven	198,6	193,7	189,8	191,8	191,3	191,4
Ontvangsten	31,1	31,1	31,1	31,1	31,1	31,1
2 Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen						
Uitgaven	899,0	868,6	919,9	899,0	897,9	903,3
Ontvangsten	125,4	113,2	111,1	111,9	105,7	107,1
3 Toekomstfonds						
Uitgaven	207,9	182,0	190,1	191,3	180,9	161,3
Ontvangsten	33,6	28,5	34,6	44,0	45,3	50,2
4 Een doelmatige en duurzame energievoorziening						
Uitgaven	2.409,2	2.797,4	3.476,1	3.393,1	3.499,9	3.606,0
Ontvangsten	3.626,3	2.232,2	2.908,2	3.067,5	3.111,5	3.257,8
5 Een veilig Groningen met perspectief						
Uitgaven	151,3	140,5	40,0	39,0	19,9	8,9
Ontvangsten	99,9	1.749,5	1.450,0	1.150,0	850,0	650,0
6 Een concurr., duurz.en veilige agro-, viss.- en voedselket.						
Uitgaven	617,3					
Ontvangsten	50,2					
7 Groen onderwijs van hoge kwaliteit						
Uitgaven						
Ontvangsten						
8 Natuur en biodiversiteit						
Uitgaven	116,0					
Ontvangsten	57,2					
40 Apparaat (EZK)						
Uitgaven	383,7	278,4	272,7	268,1	274,6	275,4
Ontvangsten	36,4	25,4	25,4	25,4	25,4	24,8
41 Nog onverdeeld (EZK)						
Uitgaven			- 11,0	- 11,0	- 11,0	- 10,0
42 Apparaat (LNV)						

Horizontale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Uitgaven	41,4					
Ontvangsten	1,5					
43 Nog onverdeeld (LNV)						
Uitgaven	33,6					

Artikel 1 Goed functionerende economie en markten

De uitgaven op dit artikel hebben met name betrekking op de bijdragen aan agentschappen (Agentschap Telecom, RVO) en bijdragen aan ZBO's/RWT'S (Metrologie en CBS). Het licht dalende verloop van de uitgaven in 2018–2020 wordt voornamelijk veroorzaakt door lagere uitgavenramingen voor CBS en RVO. De ontvangsten hebben voornamelijk betrekking op boetes die toezichthouders van EZK opleggen en waar – in het kader van het zogenaamde High Trust-beleid – een meerjarige raming voor wordt aangehouden. Verreweg het grootste deel van de ontvangsten betreft boetes die opgelegd worden door de ACM.

Artikel 2 Bedrijvenbeleid: innovatief en duurzaam ondernemen

De uitgaven op dit artikel zijn met name bestemd voor bijdragen aan (inter)nationale organisaties, bijdragen aan TNO en de Kamer van Koophandel en subsidies ter stimulering van innovatie en (duurzaam) ondernemen. De lagere uitgaven in 2019 worden onder andere veroorzaakt door ramingsbijstellingen van de garantieregeling Borgstelling MKB-kredieten (BMKB). Vanwege de huidige economische situatie nemen naar verwachting de komende jaren de schadebetalingen op de BMKB als gevolg van faillissementen af. De hogere uitgaven in 2020 volgen onder andere uit de overgehevelde middelen voor Ruimtevaart vanuit de Regio-enveloppe van de Aanvullende Post. De ontvangsten zijn grotendeels afkomstig uit de BMKB en Garantie Ondernemersfinanciering, de Rijksoctrooiwet en de luchtvaartkredietregeling. De afloop in de ontvangstenreeks komt met name doordat de raming octrooi-ontvangsten op korte termijn omhoog is bijgesteld.

Artikel 3 Toekomstfonds

Het Toekomstfonds kent een 100% eindejaarsmarge, waardoor overtollige middelen in enig jaar volledig meegenomen kunnen worden naar het volgende jaar. De niet benutte middelen in 2017, die bij Voorjaarsnota 2018 aan de begroting 2018 van het Toekomstfonds zijn toegevoegd, zijn voor de diverse instrumenten gespreid over de komende jaren. De verschillende instrumenten binnen het Toekomstfonds zijn geheel of gedeeltelijk revolverend. De ontvangsten komen voornamelijk uit Fund of funds, Innovatiekredieten en Seed.

Artikel 4 Een doelmatige en duurzame energievoorziening

De uitgaven op dit artikel stijgen door de olopende uitgaven aan de SDE+-regeling (Stimulering Duurzame Energieproductie+). Deze uitgaven stijgen vanwege het toenemende aantal SDE+-subsidies om tegemoet te komen aan de afspraak in het Energieakkoord voor duurzame energie dat Nederland in 2020 een aandeel van 14% hernieuwbare energieproductie heeft (en in 2023 16%). De ontvangsten op artikel 4 vloeien voornamelijk voort uit de ODE (Opslag Duurzame Energie). De ODE-ontvangsten stijgen om de toenemende uitgaven aan de SDE+ zoals vastgelegd in het Energieakkoord te financieren. Op basis van Motie Nijboer ([Kamerstuk 34 960, nr. 10](#)) presenteert EZK voortaan alle activiteiten betreffende gaswinning, schade, versterken en de toekomst van Groningen op één

Horizontale toelichting

begrotingsartikel (artikel 5). Hierdoor zijn de aardgasbaten met ingang van 2019 van artikel 4 naar artikel 5 verplaatst.

Artikel 5 Een veilig Groningen met perspectief

De uitgaven op artikel 5 bestaan voornamelijk uit subsidies voor de verduurzamingsopgave, de betalingen van schadevergoedingen voor gedupeerden van aardbevingen door gaswinning, de bijdrage aan RVO.NL voor de uitvoering van de schadeafhandeling en de kosten voor de TCMG. De ontvangsten worden voornamelijk bepaald door de aardgasbaten. Op basis van Motie Nijboer ([Kamerstuk 34 960, nr. 10](#)) presenteert EZK voortaan alle activiteiten betreffende gaswinning, schade, versterken en de toekomst van Groningen op één begrotingsartikel. Hierdoor zijn de aardgasbaten met ingang van 2019 van artikel 4 naar artikel 5 verplaatst. Het kabinet heeft op 29 maart 2018 besloten om de gaswinning in Groningen op zo kort mogelijke termijn te beëindigen. Hierdoor wordt de gasbatenreeks verlaagd tot 650 mln. in 2023. Conform de begrotingsregels zijn beslissingen over het winningsvolume relevant voor het uitgavenplafond. Ook zijn de volgende ontwikkelingen verwerkt in de gasbaten: het Akkoord op Hoofdlijnen dat is afgesloten met Shell en ExxonMobil wat leidt tot een andere verdeling van kosten en opbrengsten, bijgestelde kosten voor schade en versterken (bovengronds), kosten voor de operatie van de gaswinning (ondergronds) en de gasbaten zijn doorberekend tegen de meest actuele prijzen. Daarnaast staan de ontvangsten van de NAM voor de schadevergoedingen aan gedupeerden en de uitvoeringskosten van de publieke schadeafhandeling op dit begrotingsartikel.

Artikel 6 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens

Artikel 6 is vanaf 2019 als artikel 11 onderdeel van de begroting van LNV. De horizontale ontwikkeling van de middelen wordt daarom bij de begroting van LNV toegelicht.

Artikel 8 Natuur en biodiversiteit

Artikel 8 is vanaf 2019 als artikel 12 onderdeel van de begroting van LNV. De horizontale ontwikkeling van de middelen wordt daarom bij de begroting van LNV toegelicht.

Artikel 40 Apparaat (EZK)

De uitgaven voor artikel 40 hebben betrekking op personele en materiële uitgaven. De daling van de uitgaven komt met name door de splitsing van het voormalig Ministerie van Economische Zaken in een Ministerie van Economische Zaken en Klimaat en een Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Het budget voor personele en materiële uitgaven dat bestemd is voor LNV is vanaf 2019 overgeheveld naar de begroting van LNV.

Artikel 41 Nog onverdeeld (EZK)

Een taakstellende reeks is gereserveerd als dekking voor problematiek van het voorjaar 2018. Deze problematiek bestaat voornamelijk uit de uitbreiding van de klimaat- en energiedirecties, de versterking van de organisatie van SodM en het op orde brengen van de informatiebeveiliging. Het budget voor Nog onverdeeld dat bestemd is voor LNV, is vanaf 2019 overgeheveld naar de begroting van LNV.

Artikel 42 Apparaat (LNV)

De uitgaven voor artikel 50 hebben betrekking op personele en materiële uitgaven van het Ministerie van LNV. Voor 2019 en verder is dit budget daarom overgeheveld van de begroting van EZK naar artikel 50 op de

Horizontale toelichting

begroting van LNV (hoofdstuk XIV). De horizontale ontwikkeling van de middelen wordt op de begroting van LNV toegelicht.

Artikel 43 Nog onverdeeld (LNV)

Dit artikel betreft de post Nog onverdeeld van LNV. Voor 2019 en verder zijn de bedragen overgeheveld van de begroting van EZK naar artikel 51 Nog onverdeeld op de begroting van LNV. De horizontale ontwikkeling van de middelen wordt op de begroting van LNV toegelicht.

Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

XIV LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKWALITEIT						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven		852,2	826,2	813,3	798,5	805,0
totaal niet-belastingontvangsten		88,6	75,8	73,2	66,8	62,4
11 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedsel						
Uitgaven		595,3	584,2	585,4	569,8	576,3
Ontvangsten		40,0	38,5	37,9	37,9	35,0
12 Natuur en biodiversiteit						
Uitgaven		118,3	122,1	114,8	115,6	115,6
Ontvangsten		45,9	34,5	32,6	26,1	23,9
50 Apparaat						
Uitgaven		107,4	105,8	104,0	104,0	104,0
Ontvangsten		2,8	2,8	2,8	2,8	3,4
51 Nog onverdeeld						
Uitgaven		31,2	14,1	9,1	9,1	9,1

Artikel 11 Concurrerende, duurzame, veilige agro-, visserij- en voedselketens

De uitgaven op artikel 11 bestaan voornamelijk uit de bijdragen van LNV aan de NVWA, RVO.nl en Wageningen Research en uit subsidies en opdrachten op het gebied van onder andere kennisontwikkeling, integraal voedselbeleid, mestbeleid en diergezondheid. De ontvangsten zien voornamelijk op het gebied van kennisontwikkeling, visserij en onttrekkingen uit begrotingsreserves. De lagere ontvangsten in 2019 ten opzichte van 2018 zit voornamelijk op minder onttrekkingen uit begrotingsreserves. De middelen op artikel 11 zijn in de jaren voor 2019 als artikel 6 onderdeel van de begroting van EZK geweest.

Artikel 12 Natuur en biodiversiteit

De uitgaven laten een gelijke trend zien en bestaan voornamelijk uit de bijdragen van LNV aan Staatsbosbeheer en RVO.nl, rente en aflossingen voor bestaande leningen en uit opdrachten voor Natuur en biodiversiteit op land en voor de Grote Wateren. De ontvangsten zien op landinrichtingsrente en verkoop van gronden en laten een dalende trend zien door een verlaging van de ontvangsten op landinrichtingsrente en door het wegvallen van ontvangsten door verkoop van gronden. De middelen op artikel 12 voor de jaren tot en met 2018 zijn als artikel 8 onderdeel van de begroting van EZK.

Artikel 50 Apparaat

De uitgaven voor artikel 50 hebben betrekking op personele en materiële uitgaven van het Ministerie van LNV. Voor de jaren 2019 en verder is dit budget overgeheveld van artikel 42 van de begroting van EZK. De stijging van 2019 ten opzichte van de uitgaven in 2018 heeft te maken met de oprichting van het Ministerie van LNV.

Horizontale toelichting

Artikel 51 Nog onverdeeld

Voor de jaren 2019 en verder zijn de bedragen overgeheveld van de begroting van EZK naar de begroting van LNV. Dit betreft hoofdzakelijk het restant van de bij Voorjaarsnota toegekende middelen voor de herinrichting van LNV/EZK. Een groot deel van de toegekende middelen is verdeeld over de andere begrotingsartikelen. Het hier nog resterende bedrag betreft met name de voor de inrichting van LNV geraamde investeringen in ICT. Deze middelen zullen bij Najaarsnota 2018 en Voorjaarsnota 2019 worden verdeeld naar de relevante onderdelen. In de begroting van het Ministerie van EZK stonden deze middelen op artikel 43 Nog onverdeeld.

Sociale Zaken en Werkgelegenheid

XV SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	34.598,3	36.135,4	36.341,2	36.591,3	36.823,7	37.644,3
totaal niet-belastingontvangsten	1.878,9	1.870,9	1.925,9	1.997,4	2.042,7	2.056,5
1 Arbeidsmarkt						
Uitgaven	495,8	950,0	904,0	905,3	900,0	895,7
Ontvangsten	24,0	24,0	24,0	24,0	24,0	24,0
2 Bijstand, Participatiewet en Toeslagenwet						
Uitgaven	7.145,8	7.079,1	7.149,7	7.351,5	7.507,2	7.631,3
Ontvangsten	17,7	2,6				
3 Arbeidsongeschiktheid						
Uitgaven	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9
4 Jonggehandicapten						
Uitgaven	3.282,3	3.359,4	3.440,6	3.470,5	3.444,9	3.460,0
Ontvangsten	25,6					
5 Werkloosheid						
Uitgaven	114,6	157,1	128,0	130,3	138,5	148,7
Ontvangsten	3,4					
6 Ziekte en zwangerschap						
Uitgaven	7,8	7,5	7,5	7,6	7,6	7,6
7 Kinderopvang						
Uitgaven	2.964,8	3.286,7	3.346,1	3.378,3	3.388,5	3.402,9
Ontvangsten	1.532,0	1.580,6	1.626,8	1.661,4	1.678,4	1.682,6
8 Oudedagsvoorziening						
Uitgaven	23,7	26,1	26,0	27,1	27,9	26,7
9 Nabestaanden						
Uitgaven	1,2	1,2	1,2	1,2	1,3	1,3
10 Tegemoetkoming ouders						
Uitgaven	5.510,0	5.721,5	6.134,2	6.112,3	6.070,8	6.048,1
Ontvangsten	232,1	223,3	226,7	249,6	277,3	287,6
11 Uitvoeringskosten						
Uitgaven	506,5	448,0	442,7	434,2	430,1	429,7
Ontvangsten	9,6					
12 Rijksbijdragen						
Uitgaven	13.850,6	14.246,0	13.997,7	13.834,9	13.883,2	14.542,0

Horizontale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ontvangsten	2,5					
13 Integratie en maatschappelijke samenhang						
Uitgaven	323,5	312,0	246,6	209,4	198,2	195,5
Ontvangsten	1,6	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
96 Apparaat						
Uitgaven	314,9	331,6	345,7	363,8	375,2	372,4
Ontvangsten	30,0	39,1	47,4	61,3	61,9	61,4
98 Algemeen						
Uitgaven	33,0	34,8	27,8	28,3	28,7	28,6
Ontvangsten	0,4	0,4				
99 Nominaal en onvoorzien						
Uitgaven	23,1	173,6	142,6	335,8	420,8	452,9

Artikel 1 Arbeidsmarkt

De oploop vanaf 2019 binnen dit beleidsartikel komt voornamelijk doordat vanaf 2019 LKV en jeugd-LIV uitbetaald zullen worden. Dit zijn regelingen voor werkgevers, met het doel om werknemers met een kwetsbare positie op de arbeidsmarkt in dienst te nemen of te houden.

Artikel 2 Bijstand, Participatiewet en Toeslagen

De uitgaven op artikel 2 lopen op, met name als gevolg van een oplopend macrobudget Participatiewet. Deze oploop hangt samen met de invoering van een aantal wetswijzigingen vanaf 2015 (zoals de invoering Participatiewet) en het extra beroep op de bijstand als gevolg van de verhoogde asielinstroom. Daarnaast nemen ook de uitgaven aan de Inkomensvoorziening Oudere en gedeeltelijk Arbeidsongeschikte Werkloze werknemers (IOAW) de komende twee jaar toe. Dit komt door een hogere IOAW-instroom door de vertraagde doorwerking van de conjunctuur (mensen stromen in na 3 jaar WW) en vanwege de verhoging van de AOW-leeftijd waardoor mensen langer in de IOAW zitten. Vanaf 2020 is de gunstige conjunctuur terug te zien en zullen naar verwachting minder mensen gebruik maken van de IOAW. De uitgaven aan de Toeslagenwet (TW) nemen de komende jaren af. De TW-uitgaven hangen samen met de volumeontwikkelingen in de moederwetten.

Artikel 4 Jonggehandicapten

De verwachte uitgaven stijgen in de eerste jaren na 2018 vooral doordat de gemiddelde uitkering stijgt. Dit komt onder andere doordat de nieuwe instroom duurzaam geen arbeidsmogelijkheden heeft en daarom een volledige uitkering zal ontvangen, terwijl van de personen die uitstromen een deel slechts een gedeeltelijke uitkering heeft, omdat zij wel werken.

Artikel 5 Werkloosheid

Voor 2018 betreft dit naast de IOW-uitgaven voor een groot deel uitgaven aan de tijdelijke regeling tegemoetkoming dagloonbesluit. De tegemoetkoming dagloonbesluit leidt alleen in 2018 tot uitgaven. Vanaf 2019 liggen de uitgaven dus lager, omdat het dan weer vrijwel alleen IOW-uitgaven betreft. De IOW-uitgaven nemen meerjarig toe, omdat de gemiddelde

Horizontale toelichting

IOW-duur toeneemt als gevolg van de WW-duurverkorting en de AOW-leeftijdsverhoging.

Artikel 7 Kinderopvang

De grootste post op dit artikel betreft de uitgaven kinderopvangtoeslag. De stijging in 2019 komt grotendeels door de intensivering uit het Regeerakkoord. Daarnaast leidt de gunstige conjuncturele ontwikkeling in 2019 tot een hoger gebruik van kinderopvang in dat jaar. Omdat het gebruik van kinderopvang naar verwachting als gevolg van de intensivering uit het Regeerakkoord geleidelijk verder toeneemt (gedragseffect), stijgen de uitgaven ook in latere jaren.

Artikel 13 Integratie en maatschappelijke samenhang

De uitgaven op dit beleidsartikel nemen de komende jaren af vanwege de afnemende instroom van vluchtelingen. Dat is van invloed op de uitgaven voor voorinburgering, maatschappelijke begeleiding en het leenstelsel, evenals kleinere posten zoals uitvoeringskosten DUO. Daarnaast nemen de uitgaven Remigratieregeling af, doordat de aanscherping van de Remigratiewet in 2013 nu zichtbaar begint te worden.

Artikel 96 Apparaat

Meerjarig stijgen de uitgaven enerzijds vanwege de opbouw van de Rijkschoonmaakorganisatie (RSO) en anderzijds vanwege het bij regeerakkoord toevoegen van meerjarige middelen aan de begroting van SZW voor het versterken van de handhavingsketen volgens het Inspectie Control Framework (ICF).

Volksgezondheid, Welzijn en Sport

XVI VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	14.775,1	16.392,8	18.967,3	21.419,6	22.758,9	24.180,3
totaal niet-belastingontvangsten	126,5	87,6	82,9	82,9	82,9	82,9
1 Volksgezondheid						
Uitgaven	674,7	730,8	683,9	676,4	695,0	691,5
Ontvangsten	8,4	11,9	11,9	11,9	11,9	11,9
2 Curatieve zorg						
Uitgaven	3.490,9	3.174,9	3.257,7	3.295,5	3.387,0	3.458,0
Ontvangsten	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
3 Langdurige zorg en ondersteuning						
Uitgaven	3.975,8	5.165,0	7.463,0	9.631,7	10.563,3	11.532,9
Ontvangsten	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4
4 Zorgbreed beleid						
Uitgaven	1.163,5	1.210,8	1.140,8	1.105,8	1.016,7	1.005,2
Ontvangsten	71,0	58,7	58,4	58,4	58,4	58,4
5 Jeugd						
Uitgaven	134,3	101,1	103,0	85,1	74,0	71,2
Ontvangsten	4,5	4,5	0,1	0,1	0,1	0,1
6 Sport en bewegen						
Uitgaven	92,8	409,5	407,2	409,7	411,3	413,0
Ontvangsten	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
7 Oorlogsgetroffenen en Herinneringen Tweede Wereldoorlog						
Uitgaven	280,0	260,8	245,2	230,3	215,7	201,6
Ontvangsten	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
8 Tegemoetkoming specifieke kosten						
Uitgaven	4.609,3	5.051,8	5.385,2	5.703,8	6.126,8	6.541,0
9 Algemeen						
Uitgaven	35,6	21,7	21,7	27,0	21,7	21,7
Ontvangsten	0,6					
10 Apparaatsuitgaven						
Uitgaven	344,6	297,7	291,3	286,8	279,9	276,8
Ontvangsten	35,8	6,4	6,4	6,4	6,4	6,4
11 Nominaal en Onvoorzien						
Uitgaven	- 26,4	- 31,2	- 31,6	- 32,7	- 32,4	- 32,7

Artikel 1 Volksgezondheid

De uitgaven op artikel 1 vertonen een piek in 2019 vanwege de eenmalige inhaalvaccinatie voor de leeftijdscohorten van 15-, 16- en 17-jarigen (30 mln. in 2019) tegen de meningokokkenziekte. Dalende uitgaven in de jaren 2019–2021 aan subsidies voor ziektepreventie verklaren gedeeltelijk de afloop in latere jaren.

Artikel 2 Curatieve zorg

De afloop van de uitgaven op dit artikel tussen 2018 en 2019 wordt grotendeels verklaard door de afloop in de rijksbijdrage aan het zorgverzekeringsfonds die voor 4 jaar is afgesproken om het effect van de overhevelingen naar de Zvw in het kader van de hervorming langdurige zorg op de premie te dempen. Vanaf 2019 draagt voornamelijk de stijging van de rijksbijdrage 18- bij aan de stijging van artikel 2.

Artikel 3 Langdurige zorg en ondersteuning

Dit artikel neemt aan de uitgavenkant toe door een stijging van de Rijksbijdrage Wlz en de Bijdrage In Kosten van Kortingen (BIKK) in de Wlz. De Rijksbijdrage Wlz is geïntroduceerd zodat het vermogen van het Fonds langdurige zorg grosso modo op nul wordt gehouden. Door de stijgende Wlz uitgaven neemt ook de Rijksbijdrage de komende jaren toe. De hoogte van de BIKK hangt o.a. samen met de ontwikkeling van de heffingskortingen in de inkomensbelasting. Deze rijksbijdrage compenseert het Wlz-fonds voor wijzigingen in de ontvangsten die ontstaan door de ontwikkeling van de heffingskortingen.

Artikel 4 Zorgbreed Beleid

De uitgaven op artikel 4 stijgen in 2019 en nemen daarna geleidelijk af. Dit is onder andere het gevolg van de uitgaven aan de onderzoeksprogramma's van ZonMw. Deze uitgaven bedragen 165,3 mln. in 2018, 197,4 mln. in 2019 en lopen daarna geleidelijk af tot 129 mln. in 2023. Een deel van de transitiekosten van het kwaliteitskader verpleeghuissector (67,5 mln.) loopt tot en met 2021. Dit verklaart een deel van de afloop tussen 2021 en 2022. De zorgkosten voor zorg op Caribisch Nederland zorgen voor een stijging van 117,2 mln. in 2018 tot 139,1 mln. in 2023.

Artikel 5 Jeugd

Het artikel Jeugd laat een afname zien van de uitgaven. In 2018 is het budget hoger dan in latere jaren doordat er tijdelijk extra middelen beschikbaar zijn gesteld voor transitiekosten van de decentralisatie van het jeugdbeleid. Daarnaast daalt de subsidie voor jeugdhulp van 91,7 mln. in 2020 structureel naar 73,4 mln. in 2021 omdat de subsidieregeling overgang bekostiging huisvesting gesloten jeugdzorg afloopt in 2020.

Artikel 6 Sport en Bewegen

De oploop tussen 2018 en latere jaren is het gevolg van de overdracht van de budgettaire verantwoordelijkheid van de BTW-vrijstelling voor sportclubs per 2019 van het Ministerie van Financiën naar het Ministerie van VWS. VWS voert hiertoe sportaccommodatiebeleid gericht op bouw en onderhoud, duurzaamheid en toegankelijkheid van sportaccommodaties. De bijbehorende middelen zijn onderverdeeld in een specifieke uitkering voor gemeenten (152 mln.) en een subsidieregeling voor sportverenigingen, stichtingen en andere niet winst beogende investeerders in sportaccommodaties (87 mln.). Daarnaast heeft de jaarlijkse storting in het Gemeentefonds voor buurtsportcoaches van ca. 47 mln. in 2018 al plaatsgevonden maar in de latere jaren nog niet.

Horizontale toelichting

Artikel 7 Oorlogsgetroffenen en Herinneringen Tweede Wereldoorlog

Door afname van het aantal verzetsdeelnemers en oorlogsgetroffenen WOII dalen de uitgaven aan pensioenen en uitkeringen op dit artikel.

Artikel 8 Tegemoetkoming Specifieke Zorgkosten

De toename van de uitgaven op dit artikel geeft met name de ontwikkeling van de zorgtoeslag weer. De stijging van de zorgtoeslag is grotendeels het gevolg van de toename van de zorgpremie.

Artikel 9 Algemeen

Het verschil tussen 2018 en latere jaren ontstaat door een eenmalig hogere eigenaarsbijdrage aan het RIVM (23,8 mln. in 2018 en 15,7 mln. in latere jaren) en eenmalige eigenaarsbijdrage aan het CIBG (8,3 mln. in 2018).

Artikel 10 Apparaatsuitgaven

De uitgaven op dit artikel dalen na 2018 en hebben vanaf 2020 een stabiel verloop. Een deel van de piek in de uitgaven en ontvangsten in 2018 wordt veroorzaakt door overhevelingen en desalderingen ten behoeve van de projectdirectie Antoni van Leeuwenhoekterrein (35,8 mln.).

Artikel 11 Nominaal en Onvoorzien

Het verloop op dit artikel wordt grotendeels verklaard door nog niet uitgekeerde loon- en prijsbijstelling (6 mln.) en de taakstellende onderuitputting op de VWS-begroting (-41 mln.). De taakstellende onderuitputting wordt in de loop van het jaar concreet ingevuld met onderuitputting waarvan bij aanvang van het jaar nog niet bekend is waar deze precies optreedt.

Buitenlandse Handel & Ontwikkelingssamenwerking

XVII BUITENLANDSE HANDEL & ONTWIKKELINGSSAMENWERKING						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven						
totaal niet-belastingontvangsten	15,7	13,4	13,1	9,8	9,6	9,4
45 Versterkte kaders voor ontwikkeling						
Ontvangsten	15,7	13,4	13,1	9,8	9,6	9,4

Relatie begroting voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS)
De begroting van het ministerie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking bestaat uit HGIS-uitgaven, HGIS-ontvangsten en niet-HGIS-ontvangsten. De HGIS-uitgaven en -ontvangsten worden toegelicht in de horizontale toelichting van de HGIS. De niet-HGIS-ontvangsten worden hieronder toegelicht.

Artikel 5 Versterkte kaders voor ontwikkeling
De fluctuaties in de ontvangsten betreffen rente-inkomsten en restituties uit leningen van de Nederlandse Investeringsbank voor Ontwikkelingslanden (NIO). Deze NIO-leningen zijn in het verleden aangegaan en lopen tot uiterlijk 2038. Tot die tijd worden de ontvangsten uit rente en restituties verantwoord op de begroting van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Sociale Verzekeringen

SOCIALE VERZEKERINGEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	56.860,4	58.424,0	61.012,8	62.764,2	64.881,1	67.918,8
totaal niet-belastingontvangsten	323,0	310,3	321,4	332,3	342,5	353,0
3 Arbeidsongeschiktheid						
Uitgaven	9.778,2	10.237,3	10.737,8	11.214,6	11.721,6	12.150,7
5 Werkloosheid						
Uitgaven	4.290,2	3.739,6	3.598,3	3.730,9	3.997,0	4.280,7
Ontvangsten	323,0	310,3	321,4	332,3	342,5	353,0
6 Ziekte en zwangerschap						
Uitgaven	2.779,4	2.899,3	3.811,4	3.662,9	3.559,8	3.709,2
8 Oudedagsvoorziening						
Uitgaven	38.172,6	39.603,8	40.836,8	42.080,4	43.445,6	45.577,7
9 Nabestaanden						
Uitgaven	376,6	365,1	361,6	359,2	355,7	344,0
11 Uitvoeringskosten						
Uitgaven	1.463,3	1.578,9	1.666,9	1.716,3	1.801,4	1.856,4

Artikel 3 Arbeidsongeschiktheid

De totale uitgaven aan arbeidsongeschiktheid (WAO/WIA/WAZ) laten in de periode 2018–2023 een stijging zien. Deze wordt voornamelijk veroorzaakt door de geleidelijke verhoging van de AOW-leeftijd waardoor de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen langer doorlopen. Daarnaast zorgt de nominale ontwikkeling voor een stijging in de uitgaven.

Artikel 5 Werkloosheid

Het CPB verwacht dat de werkloosheid de komende jaren zal dalen, maar vanaf 2020 weer geleidelijk stijgt. Als gevolg van deze werkloosheidsontwikkeling vertoont het WW-volume de eerste jaren een dalend verloop en neemt het volume in latere jaren toe. De WW-uitkeringslasten ontwikkelen zich in lijn met deze volumeontwikkeling. Daarnaast zorgt de nominale ontwikkeling voor een stijging in de uitgaven.

Artikel 6 Ziekte en zwangerschap

In het regeerakkoord is opgenomen dat het geboorteverlof en adoptieverlof vanaf 2019 worden verlengd. Daarnaast wordt vanaf 2020 het aanvullend geboorteverlof ingevoerd. Hierdoor stijgen de uitgaven. De stijging van 2019 naar 2020 is grotendeels het gevolg van het feit dat werkgevers vanaf 2020 compensatie kunnen aanvragen voor de transitievergoeding die zij moeten betalen bij het ontslag van langdurig zieke werknemers. Daarnaast zorgt de nominale ontwikkeling voor een stijging in de uitgaven.

Artikel 8 Oudedagsvoorziening

De uitgaven aan de oudedagsvoorziening (de AOW en inkomensondersteuning AOW (IOAOW)) stijgen de komende jaren voornamelijk door een toename van het volume. Als gevolg van de vergrijzing neemt het

Horizontale toelichting

AOW-volume de komende jaren toe, ondanks de geleidelijke verhoging van de AOW-leeftijd. In 2023 stijgen de AOW-uitgaven harder omdat in dat jaar de AOW-leeftijd niet wordt verhoogd. Daarnaast zorgt de nominale ontwikkeling voor een stijging in de uitgaven.

Artikel 9 Nabestaanden

De uitkeringslasten dalen voornamelijk omdat de groep nabestaanden die bij inwerkingtreding van de huidige Anw al recht hadden op diens voorganger, de Algemene Weduwen- en Wezenwet, de komende jaren voor een groot deel uitstroomt vanwege het bereiken van de AOW-leeftijd. Tegelijkertijd zorgt de nominale ontwikkeling voor een stijging in de uitgaven.

Artikel 11 Uitvoeringskosten

De uitvoeringskosten van het UWV en de SVB wijzigen de komende jaren als gevolg van beleidswijzigingen en als gevolg van volumeontwikkelingen in de onderscheiden wetten. Daarnaast zorgt de nominale ontwikkeling voor een stijging in de uitgaven.

Premiegefinancierd Budgettair Plafond Zorg

PREMIEGEFINANCIERD BUDGETTAIR PLAFOND ZORG						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	69.183,5	74.089,9	78.437,8	82.696,8	87.124,6	92.459,4
totaal niet-belastingontvangsten	5.045,8	4.983,2	5.094,8	5.209,8	5.428,8	5.723,6
11 Zorgverzekeringswet						
Uitgaven	47.619,1	50.359,8	52.549,8	54.607,4	56.931,6	60.337,8
Ontvangsten	3.207,7	3.114,9	3.147,9	3.181,3	3.315,2	3.498,0
12 Wet langdurige zorg						
Uitgaven	21.564,4	23.730,1	25.888,0	28.089,4	30.193,0	32.121,6
Ontvangsten	1.838,1	1.868,3	1.946,9	2.028,5	2.113,6	2.225,6

Zorgverzekeringswet

De raming van de groei van de uitgaven onder de Zorgverzekeringswet (Zvw) in de periode 2018–2021 is gebaseerd op de middellangetermijnraming van het CPB. De groei in 2022 en 2023 betreft een technische extrapolatie gebaseerd op deze raming van het CPB. Deze groei wordt bepaald door de loon- en prijsontwikkeling en volumefactoren zoals demografie, economische groei, technologische ontwikkeling in combinatie met open pakketinstroom en epidemiologie. De groei is beperkt doordat VWS hoofdlijnenakkoorden heeft afgesloten met verschillende Zvw-sectoren en doordat VWS verschillende maatregelen neemt op het gebied van genees- en hulpmiddelen.

Wet langdurige zorg

De raming van de groei van de uitgaven onder de Wet langdurige zorg (Wlz) in de periode 2018 t/m 2021 is gebaseerd op de middellangetermijnraming van het CPB. De groei in 2022 en 2023 betreft een technische extrapolatie gebaseerd op deze raming van het CPB. Deze groei wordt bepaald door de loon- en prijsontwikkeling en volumefactoren zoals demografie, economische groei, technologische ontwikkeling en epidemiologie. Vanaf 2018 zijn de kosten voor de volledige implementatie van het Kwaliteitskader verpleeghuiszorg in de Wlz-standen verwerkt. Hierbij is sprake van een ingroeipad om aan de personeelsnorm van het kwaliteitskader te kunnen voldoen. De structurele meerkosten van het kwaliteitskader komen uit op ruim 2 mld.

Gemeentefonds

B GEMEENTEFONDS						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	29.257,0	29.129,7	29.023,9	28.856,6	28.681,8	28.504,5
totaal niet-belastingontvangsten	0,2					
2 Onderzoek						
Uitgaven	2,7	1,7	1,7	2,0	2,0	2,0
Ontvangsten	0,2					
3 Programma						
Uitgaven	19.201,7	24.817,3	24.819,2	24.695,9	24.563,4	24.426,9
4 Integratie-uitkering sociaal domein						
Uitgaven	10.052,6	4.310,7	4.203,0	4.158,7	4.116,4	4.075,7

Artikel 2 Onderzoek

Dit artikel heeft in het verleden voornamelijk tot doel gehad om bijdragen te doen aan derden, zoals de VNG en de Waarderingskamer. Nadat de Auditdienst Rijk bijdragen aan derden vanuit het gemeentefonds als onrechtmatig heeft aangemerkt zijn afspraken gemaakt om deze betalingen te beëindigen. Vanaf 2019 is dit artikel uitsluitend bedoeld voor kosten die gemaakt worden bij de uitvoering van het gemeentefonds. In het bijzonder voor onderzoek.

Artikel 3 Programma

De toename in 2019 wordt met name verklaard door de accrestranche 2019 en door diverse onderdelen van de integratie-uitkering sociaal domein (artikel 4) die structureel worden overgeheveld naar de algemene uitkering. Ook worden er onder andere structurele middelen aan de algemene uitkering toegevoegd ten behoeve van het abonnementstarief WMO en de overgang van de uitvoering van het Rijksvaccinatieprogramma. De aflopende reeks die vanaf 2020 zichtbaar is wordt grotendeels verklaard door de maatregel lagere apparaatskosten gemeenten en door diverse decentralisatie-uitkeringen die tijdelijk van aard zijn en aflopen.

Artikel 4 Integratie-uitkering sociaal domein

De afname in 2019 wordt met name verklaard doordat diverse onderdelen van de integratie-uitkering sociaal domein structureel worden overgeheveld naar de algemene uitkering (artikel 3). De daling in dit budget die in latere jaren zichtbaar is hangt vooral samen met de aflopende reeks van de Wet sociale werkvoorziening (WSW). Dit komt doordat dit een afgesloten regeling is waarbij geen nieuwe instroom is, maar wel uitstroom.

Provinciefonds

C PROVINCIEFONDS						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	2.314,2	2.407,7	2.372,0	2.270,9	2.250,7	2.240,7
totaal niet-belastingontvangsten						
1 Provinciefonds						
Uitgaven	2.314,2	2.407,7	2.372,0	2.270,9	2.250,7	2.240,7

Artikel 1 Provinciefonds

De toename wordt verklaard door toevoeging van de accrestranche 2019. De aflopende reeks die in latere jaren zichtbaar wordt, wordt grotendeels verklaard door diverse decentralisatie-uitkeringen die tijdelijk van aard zijn en aflopen. Een deel van de aflopende reeks wordt verklaard door de maatregel minder provincies die uiteindelijk niet is doorgevoerd, maar waarvan de bijbehorende korting op het provinciefonds is gehandhaafd.

Infrastructuurfonds

A INFRASTRUCTUURFONDS						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	6.201,0	7.368,0	7.177,8	7.155,7	6.687,7	6.805,5
totaal niet-belastingontvangsten	6.201,0	7.368,0	7.177,8	7.155,7	6.687,7	6.805,5
12 Hoofdwegennet						
Uitgaven	2.618,7	3.099,6	2.948,6	3.035,2	2.797,3	3.075,3
Ontvangsten	107,3	73,1	112,4	104,8	135,2	58,3
13 Spoorwegen						
Uitgaven	2.097,2	2.009,4	2.064,0	1.918,4	1.912,5	1.819,0
Ontvangsten	255,9	195,4	189,0	194,6	200,2	205,0
14 Regionaal, lokale infra						
Uitgaven	199,8	192,8	158,4	69,6	47,3	1,8
15 Hoofdvaarwegennet						
Uitgaven	873,1	1.291,4	1.187,7	1.067,8	862,4	762,6
Ontvangsten	76,9	105,6	149,7	85,2	14,7	
17 Megaprojecten Verkeer en Vervoer						
Uitgaven	377,0	692,1	717,7	934,5	878,0	771,7
Ontvangsten	154,5	72,0	89,2	106,6	28,5	20,4
18 Overige uitgaven en ontvangsten						
Uitgaven	18,1	0,9	0,8			
Ontvangsten	91,1					
19 Bijdrage andere begrotingen Rijk						
Ontvangsten	5.515,2	6.921,9	6.637,5	6.634,5	6.309,1	6.504,2
20 Verkenningen, reserveringen en investeringsruimte						
Uitgaven	17,0	81,9	100,6	130,2	190,1	375,2
Ontvangsten				30,0		17,5

Artikel 12 Hoofdwegennet

De uitgaven op dit artikel zijn bestemd voor aanleg en beheer, vervanging en onderhoud van hoofdwegennet. De fluctuaties hangen samen met de planning van de uitgaven van de diverse aanlegprojecten (zowel realisatie als verkenningen en planuitwerkingen) in de komende jaren, het toegevoegde saldo 2017 in 2018 en de middelen die vanuit het Regeerakkoord Rutte III voor Verhoging Infrastructuurfonds beschikbaar zijn gesteld (toegevoegd bij 1e supplettoire begroting 2018). De hogere uitgaven in 2023 worden verklaard door de aanlegprojecten waaronder A27 Houten-Hoipolder, A4 Haaglanden en A28 Knooppunt Hoevelaken.

Horizontale toelichting

Artikel 13 Spoorwegen

De uitgaven op dit artikel zijn bestemd voor de aanleg en beheer, vervanging en onderhoud van spoorwegen. De fluctuaties zijn het gevolg van de variatie in het kasritme bij projecten en het aanpassen van de budgetten aan de beschikbare capaciteit voor spoorwerkzaamheden. Daarnaast zijn de middelen die vanuit het Regeerakkoord Rutte III voor Verhoging Infrastructuurfonds beschikbaar zijn gesteld (toegevoegd bij 1e suppletoire begroting 2018) een verklaring voor de hogere budgetten in de eerste jaren.

Artikel 14 Regionaal, lokale infrastructuur

De uitgaven op dit artikel hangen samen met grote projecten die regionale overheden aanleggen. De fluctuatie van de budgetten is groot door de planning van deze grote regionale projecten. Zo worden er in de periode 2018–2020 hogere uitgaven verwacht door onder andere de regionale projecten Utrecht Tram naar de Uithof, de Ombouw Amstelveenlijn, de Rotterdamsebaan en HOV-NET Zuid-Holland Noord. Aanvullend worden er in deze periode uitgaven gedaan aan het Regiospecifiek Pakket Zuiderzeelijn.

Artikel 15 Hoofdvaarwegennet

De toename van de uitgaven en ontvangsten in de jaren 2019 en 2020 wordt enerzijds veroorzaakt door de aanleg van de Nieuwe Sluis Terneuzen waar ook derden aan bijdragen.

Artikel 17 Megaprojecten Verkeer en Vervoer

De uitgaven op dit artikel lopen op doordat de uitgaven voor de megaprojecten ERTMS, PHS en ZuidasDok sterk oplopen richting 2022. De geraamde ontvangsten betreffen voornamelijk de bijdragen van medeoverheden aan het project ZuidasDok.

Artikel 18 Overige uitgaven en ontvangsten

De budgetten op dit artikel bestaan voor de periode 2018–2020 hoofdzakelijk uit een reservering voor de implementatie van de Omgevingswet. De piek in de budgetten voor 2018 wordt verklaard door het surplus aan eigen vermogen 2017 bij Rijkswaterstaat dat conform de Regeling agentschappen wordt afgeroomd en wordt toegevoegd aan het Infrastructuurfonds. De ontvangsten in 2018 zijn dit eigen vermogen en het toegevoegde voordelig saldo 2017.

Artikel 19 Bijdragen andere begrotingen Rijk

Dit artikel betreft de voeding van het Infrastructuurfonds vanuit de begroting van lenW (XII). Het verloop, lager budget in 2018 en een hoger budget in 2019 komt voort vanuit de toegevoegde Regeerakkoordmiddelen en een schuif daarvan vanuit 2018 naar de jaren 2020 en 2021. Deze is ook verwerkt op de artikelen Hoofdwegennet, Spoorwegen en Megaprojecten Verkeer en Vervoer.

Artikel 20 Verkenningen, reserveringen en investeringsruimte

Op dit artikel staan de planflexibele middelen van het Infrastructuurfonds. Dit artikel is geïntroduceerd bij Ontwerpbegroting 2019. De middelen bestaan uit de vrije investeringsruimte afkomstig van artikel 12, 13 en 15 en reserveringen voor gebiedsprogramma's, middelen voor beheer en onderhoud infrastructuur BES vanuit het Regeerakkoord Rutte III en middelen voor korte termijn mobiliteitsmaatregelen.

Diergezondheidsfonds

F DIERGEZONDHEIDSFONDS						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	53,9	34,6	34,6	34,6	34,6	34,6
totaal niet-belastingontvangsten	53,9	34,6	34,6	34,6	34,6	34,6
1 Bewaking en bestrijding van dierziekten						
Uitgaven	53,9	34,6	34,6	34,6	34,6	34,6
Ontvangsten	53,9	34,6	34,6	34,6	34,6	34,6

Bewaking en bestrijding van dierziekten – Uitgaven

De uitgaven voor 2019 zijn bijgesteld als gevolg van nieuwe aanbestedingen en realisatie in voorgaande jaren. De prognose voor 2020 en verdere jaren is voor de totale uitgaven conform de vigerende begrotingssystematiek gelijk gesteld aan de begroting 2019.

Bewaking en bestrijding van dierziekten – Niet-belastingontvangsten

De bijdrage LNV is in verband met de voorfinanciering van de sectorbijdrage in voorgaande jaren voor zowel 2018 als 2019 met € 6 mln. verlaagd tot € 4,4 mln. per jaar. De totale ontvangsten zijn conform de vigerende begrotingssystematiek gelijkgesteld aan de uitgaven. De prognose voor 2020 en verdere jaren is net zoals de uitgaven gelijk gesteld aan de begroting 2019.

Accres Gemeentefonds

ACCRES GEMEENTEFONDS						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven		302,6	1.434,9	2.373,1	3.496,1	4.721,1
totaal niet-belastingontvangsten						
1 Accres gemeentefonds						
Uitgaven			1.010,6	1.847,7	2.849,5	3.941,4
2 Reservering BCF						
Uitgaven		302,6	424,3	525,4	646,6	779,7

Accres gemeentefonds

Het accres kent jaarlijks twee bijstellingsmomenten, Voorjaarsnota en Miljoenennota, en één vaststellingsmoment, bij het Financieel Jaarverslag Rijk. Op basis van dit vastgestelde accrespercentage heeft de afrekening dit voorjaar plaats gevonden. De accresen voor de jaren 2018 e.v. zijn aangepast aan de uitkomsten van de normeringssystematiek. De geraamde accresen voor 2018 en 2019 zijn overgeboekt naar het gemeentefonds.

Reservering Btw compensatiefonds (BCF)

Het plafond van het BCF is per 2015 gekoppeld aan de accrespercentages zoals deze volgen uit de normeringssystematiek voor het gemeentefonds. Het plafond wordt aangepast voor taakmutaties (zoals decentralisaties) die gepaard gaan met onttrekkingen of toevoegingen aan het BCF. Als het plafond overschreden wordt, komt het verschil ten laste van het gemeentefonds en het provinciefonds. Bij een realisatie lager dan het plafond, komt het verschil ten gunste van het gemeentefonds en het provinciefonds. De toevoeging of onttrekking wordt over het gemeentefonds en het provinciefonds verdeeld conform de aandelen gezamenlijke gemeenten en provincies in het BCF in het gerealiseerde jaar.

Accres Provinciefonds

ACCRES PROVINCIEFONDS						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven		41,8	153,4	244,7	350,8	466,3
totaal niet-belastingontvangsten						
1 Accres provinciefonds						
Uitgaven			94,2	171,1	259,8	356,2
2 Reservering BCF						
Uitgaven		41,8	59,2	73,7	91,0	110,0

Accres provinciefonds

Het accres kent jaarlijks twee bijstellingsmomenten, Voorjaarsnota en Miljoenennota, en één vaststellingsmoment, bij het Financieel Jaarverslag Rijk. Op basis van dit vastgestelde accrespercentage heeft de afrekening dit voorjaar plaats gevonden. De accresen voor de jaren 2018 e.v. zijn aangepast aan de uitkomsten van de normeringssystematiek. De geraamde accresen voor 2018 en 2019 zijn overgeboekt naar het provinciefonds.

Btw compensatiefonds (BCF)

Het plafond van het BCF is per 2015 gekoppeld aan de accrespercentages zoals deze volgen uit de normeringssystematiek voor het gemeentefonds. Het plafond wordt aangepast voor taakmutaties (zoals decentralisaties) die gepaard gaan met onttrekkingen of toevoegingen aan het BCF. Als het plafond overschreden wordt, komt het verschil ten laste van het gemeentefonds en het provinciefonds. Bij een realisatie lager dan het plafond, komt het verschil ten gunste van het gemeentefonds en het provinciefonds. De toevoeging of onttrekking wordt over het gemeentefonds en het provinciefonds verdeeld conform de aandelen gezamenlijke gemeenten en provincies in het BCF in het gerealiseerde jaar.

BES-fonds

H BES-FONDS						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	42,0	38,3	33,5	33,3	33,4	33,4
totaal niet-belastingontvangsten						
1 BES-fonds						
Uitgaven	42,0	38,3	33,5	33,3	33,4	33,4

Artikel 1 BES-fonds

Via het BES-fonds krijgen de eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba (Caribisch Nederland) middelen toebedeeld om hun publieke taken naar behoren uit te voeren. In 2018 en 2019 liggen de uitgaven hoger omdat rekening is gehouden met wisselkoersverschillen.

Deltafonds

J DELTAFONDS						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	1.102,9	1.042,9	1.118,1	1.104,9	1.263,5	1.271,8
totaal niet-belastingontvangsten	1.102,9	1.042,9	1.118,1	1.104,9	1.263,5	1.271,8
1	Investeren in waterveiligheid					
Uitgaven	499,7	407,2	472,0	483,6	633,1	448,8
Ontvangsten	201,0	165,8	190,7	157,3	155,4	153,7
2	Investeren in zoetwatervoorziening					
Uitgaven	27,2	25,2	47,9	42,8	1,5	2,8
Ontvangsten	0,8	3,0	0,0			
3	Beheer, Onderhoud en vervanging					
Uitgaven	191,8	180,3	128,0	137,6	138,4	160,8
4	Experimenteren cf. art.111 Deltawet					
Uitgaven	27,4	32,5	28,8	42,6	53,2	234,9
5	Netwerkgebonden kosten en overige uitgaven					
Uitgaven	314,4	313,3	314,3	310,9	305,3	330,2
Ontvangsten	28,1					
6	Bijdrage ten laste van begroting Hoofdstuk XII					
Ontvangsten	872,5	874,0	927,4	947,6	1.108,1	1.118,1
7	Investeren in Waterkwaliteit					
Uitgaven	42,5	84,4	127,2	87,4	131,9	94,4
Ontvangsten	0,5					

Artikel 1 Investeren in waterveiligheid

De jaarlijkse uitgaven en ontvangsten op het artikel investeren in waterveiligheid variëren. Het verloop hangt samen met de planning van de uitgaven van de diverse aanlegprojecten (zowel realisatie als verkenningen en planuitwerkingen). De hogere uitgaven in 2022 worden verklaard door een piek in de overige aanleg projecten waterveiligheid, met name het Hoogwaterbeschermingsprogramma.

Artikel 2 Investeren in zoetwatervoorziening

Op dit artikel worden de producten op het gebied van zoetwatervoorziening verantwoord. De daling van budgetten na 2021 hangt samen de afloop van het Deltaplan Zoetwater waarbij maatregelen worden genomen in de periode 2015–2021. De hogere budgetten in 2020 en 2021 hangen samen met het realisatieprogramma zoetwatervoorziening waar verschillende uitgaven via subsidies, waterschappen en het Provinciefonds onder vallen.

Horizontale toelichting

Artikel 3 Beheer, Onderhoud en vervanging

De budgetten voor beheer, onderhoud en vervanging van zowel waterveiligheid (bescherming tegen overstromen door hoogwater) als de zoetwatervoorziening tonen een lagere stand in 2020, 2021 en 2022. Dit wordt onder andere veroorzaakt door het verloop van de uitgaven van de diverse projecten, waaronder het project GVO Stuwen in de Lek.

Artikel 4 Experimenteren cf. artikel 111 Deltawet

In 2018 is het DBFM-contract voor het project Afsluitdijk ondertekend. De DBFM-omzetting heeft plaatsgevonden waarbij een beschikbaarheidsvergoeding in het benodigde kasritme voor het project Afsluitdijk is geplaatst op dit artikel. Het verloop op dit artikel wordt hier sterk door beïnvloed.

Artikel 5 Netwerkgebonden kosten en overige uitgaven

Op dit artikel worden de apparaatskosten van RWS en de Deltacommissaris geraamd en de investeringsruimte. Ook worden op dit artikel de overige netwerkgebonden uitgaven van RWS en programma-uitgaven van de Deltacommissaris geraamd. Dit zijn uitgaven die niet direct aan de afzonderlijke projecten uit het Deltafonds zijn toe te wijzen, zoals kosten voor de landelijke taken basisinformatie, ICT en kennisontwikkeling & innovatie. De hogere uitgaven in 2023 worden veroorzaakt door een kleine oploop in de investeringsruimte.

Artikel 6 Bijdragen ten laste van begroting Hoofdstuk XII

Dit artikel betreft de voeding van het Deltafonds vanuit de begroting van lenW (XII).

Artikel 7 Investeren in Waterkwaliteit

Op dit artikel worden maatregelen op gebied van waterkwaliteit ten behoeve van de Kaderrichtlijn Water (KRW) verantwoord. De piek in 2020 wordt vooral verklaard door het budget voor de Verruiming vaargeul Westerschelde, waarbij het zwaartepunt van uitgaven aan onder andere wrakkenberging en vaargeulwandverdediging in dat jaar zijn voorzien. Het budget voor de realisatie van de 2e en 3e tranche KRW heeft een piek in 2022. Daarnaast zijn aan dit artikel in de jaren 2018 – 2020 middelen vanuit het Regeerakkoord Rutte III voor Natuur en waterkwaliteit toegevoegd.

Prijsbijstelling

PRIJSBIJSTELLING						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven		618,2	1.226,5	1.782,4	2.355,5	2.930,9
totaal niet-belastingontvangsten						
1 Rijksbegroting in enge zin						
Uitgaven		540,5	1.042,9	1.510,2	1.992,2	2.475,0
2 SZA						
Uitgaven		7,6	15,8	23,1	31,3	39,0
3 ZORG						
Uitgaven		2,1	3,5	5,1	5,9	7,5
4 Niet-relevant						
Uitgaven		68,1	164,2	244,0	326,1	409,3
11 Rijksbegroting in enge zin						
Uitgaven						
12 SZA						
Uitgaven						
13 ZORG						
Uitgaven						
14 Niet-relevant						
Uitgaven						

Op de aanvullende post Prijsbijstelling worden de middelen gereserveerd die worden gebruikt om de prijsgevoelige uitgaven op de diverse begrotingen te compenseren voor de prijsontwikkeling. Deze compensatie wordt jaarlijks van deze aanvullende post overgeboekt naar de departementale begrotingen. De oploop in de cijfers ontstaat doordat voor elk jaar een tranche wordt gereserveerd om de begrotingsuitgaven (zoals deze op de afzonderlijke begrotingen zijn opgenomen) van constante naar lopende prijzen te brengen.

Arbeidsvoorwaarden

ARBEIDSVORWAARDEN		2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven			2.005,4	3.906,7	5.662,0	7.423,1	9.177,4
totaal niet-belastingontvangsten							
1	arbeidsvoorwaardenruimte ijklijn RB-eng						
	Uitgaven		1.907,3	3.721,9	5.397,7	7.086,2	8.768,7
2	arbeidsvoorwaardenruimte ijklijn SZ						
	Uitgaven		80,0	155,2	220,9	289,2	349,6
3	arbeidsvoorwaardenruimte ijklijn Z						
	Uitgaven		18,1	29,6	43,4	47,7	59,2
11	arbeidsvoorwaardenruimte ijklijn RB-eng Programma						
	Uitgaven						
12	arbeidsvoorwaardenruimte ijklijn RB-eng Apparaat						
	Uitgaven						
21	arbeidsvoorwaardenruimte ijklijn SZ Programma						
	Uitgaven						
31	arbeidsvoorwaardenruimte ijklijn Z Programma						
	Uitgaven						
42	indexering rijksbijdragen Apparaat						
	Uitgaven						

Op de aanvullende post Arbeidsvoorwaarden worden middelen gereserveerd die nodig zijn om de loonvoelige uitgaven op de *Rijksbegroting*, *Sociale Zekerheid* en *Zorg* op het uitgavenpeil van het desbetreffende jaar te brengen. De oploop in de cijfers ontstaat doordat jaarlijks een structurele reservering wordt opgenomen om de begrotingsuitgaven (zoals deze op de afzonderlijke begrotingen zijn opgenomen) van constante naar lopende prijzen te brengen.

Koppeling Uitkeringen

KOPPELING UITKERINGEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven		450,9	918,4	1.398,8	1.876,8	2.390,8
totaal niet-belastingontvangsten		34,0	69,2	105,2	142,5	148,7
2	Bijstand, Participatiewet en Toeslagenwet					
	Uitgaven	144,4	311,7	485,6	651,4	826,3
3	Arbeidsongeschiktheid					
	Uitgaven	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
4	Jonggehandicapten					
	Uitgaven	85,9	186,7	286,0	386,8	496,5
5	Werkloosheid					
	Uitgaven	2,1	5,9	10,2	15,1	20,8
6	Ziekte en zwangerschap					
	Uitgaven	0,1	0,2	0,3	0,4	0,4
7	Kinderopvang					
	Uitgaven	120,9	194,0	267,8	350,5	438,8
	Ontvangsten	29,7	58,5	89,2	121,2	121,2
8	Oudedagsvoorziening					
	Uitgaven	0,5	1,0	1,6	2,2	2,1
9	Nabestaanden					
	Uitgaven	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
10	Tegemoetkoming ouders					
	Uitgaven	97,0	218,7	347,1	470,2	605,6
	Ontvangsten	4,2	10,7	16,0	21,4	27,6

Op hoofdstuk 83 Koppeling Uitkeringen worden de uitgaven voor de indexering van de begrotingsgefinancierde sociale-zekerheidsuitgaven geraamd. De mutaties in uitgaven op de artikelen komen met name tot stand door aanpassingen van de WKA (Wet koppeling met afwijkingsmogelijkheden)-index, door wijzigingen in prijsontwikkeling en door grondslageffecten bij de uitkeringen en programma-uitgaven. Aanpassing van de WKA-index en prijsontwikkeling vinden plaats op basis van cijfers van CPB en CBS. De uitgaven betreffen jaarlijkse tranches voor de komende vijf jaar, dit verklaart de oploop op de verschillende artikelen.

Horizontale toelichting

Algemeen

ALGEMEEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	620,1	2.485,2	1.883,5	1.933,1	2.816,6	2.655,6
totaal niet-belastingontvangsten						
4 Eindejaarsmarge						
Uitgaven		- 52,8	- 913,0	- 1.000,0		
55 Diversen						
Uitgaven	467,6	648,0	307,8	320,5	399,2	413,5
81 RA Openbaar bestuur						
Uitgaven		202,1	230,6	225,0	200,0	200,0
82 RA Veiligheid						
Uitgaven	54,5	238,8	175,6	203,6	227,1	157,1
83 RA Defensie						
Uitgaven		110,0	110,0	110,0	110,0	110,0
84 RA Bereikbaarheid						
Uitgaven						
85 RA Milieu						
Uitgaven		300,0	656,0	908,0	830,0	828,0
86 RA Landbouw						
Uitgaven		126,0	129,0	61,0	25,0	15,0
87 RA Onderwijs, onderzoek en innovatie						
Uitgaven		95,3	107,9	213,9	326,9	326,8
88 RA Zorg						
Uitgaven		44,2	47,4	30,7	37,8	25,1
89 RA Sociale zekerheid						
Uitgaven			110,0	110,0	110,0	100,0
90 RA Overdrachten bedrijven						
Uitgaven	30,0	500,0	500,0	500,0	500,0	470,0
92 RA Overige uitgaven						
Uitgaven	68,0	273,7	422,2	250,4	50,6	10,0

Op de Aanvullende Post Algemeen staan middelen waarvan op het moment van reservering de definitieve aanwending nog niet kan worden aangegeven. Dit betreffen onder andere Regeerakkoordmiddelen. Daarnaast staat op de Aanvullende Post de in=uit-taakstelling op artikel 4 eindejaarsmarge.

Horizontale toelichting

Artikel 4 Eindejaarsmarge

Departementen kunnen onbestede middelen in 2017 met behulp van de eindejaarsmarge doorschuiven naar 2018. HGIS-middelen kunnen worden doorgeschoven naar de drie opvolgende jaren. Als tegenhanger van de uitgekeerde eindejaarsmarges is de in=uit-taakstelling op de Aanvullende Post ingeboekt, onder de veronderstelling dat departementen ieder jaar een soortgelijk bedrag doorschuiven met behulp van de eindejaarsmarge. De in=uit-taakstelling is voor begrotingsjaar 2018 reeds ingevuld. Daarnaast is de verwachte onderuitputting en de bijbehorende eindejaarsmarge voor de investeringen bij Defensie en het voordelig saldo voor de investeringen bij lenW budgettair verwerkt. Hiervoor geldt reeds een 100% eindejaarsmarge; op de verwerking hiervan wordt nu binnen de kabinetsperiode meerjarig geanticipeerd zodat de middelen beschikbaar blijven voor besteding in latere jaren. Conform reguliere systematiek staat tegenover deze eindejaarsmarge staat een in=uit-taakstelling van gelijke omvang. De in=uit-taakstelling is daarmee voor 2020 en 2021 verhoogd.

Artikel 55 Diversen

De stand op artikel 55 wordt hoofdzakelijk gevormd door reserveringen voor de wederopbouw Sint Maarten, de BNI-revisie EU-afdrachten en Groningen. Daarnaast staan nog middelen gereserveerd voor de Investeringsagenda Belastingdienst en Generieke Digitale Infrastructuur.

Artikelen 81 t/m 92

Op de artikelen 81 tot en met 92 staan de intensiveringsmiddelen uit het Regeerakkoord gereserveerd die nog niet zijn overgeboekt naar de verschillende begrotingen. Over de nog niet uitgekeerde middelen zal nog besluitvorming plaatsvinden. Op basis van die besluitvorming zullen dan ook de resterende middelen worden overgeheveld naar de verschillende begrotingen. Voor een exacte uitsplitsing van de Regeerakkoordmiddelen zie ook bijlage 15: Regeerakkoordmiddelen op de Aanvullende Post.

Consolidatie

CONSOLIDATIE						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
totaal uitgaven	- 6.387,7	- 7.796,0	- 7.564,9	- 7.582,1	- 7.417,2	- 7.622,4
totaal niet-belastingontvangsten	- 6.387,7	- 7.796,0	- 7.564,9	- 7.582,1	- 7.417,2	- 7.622,4
1 Nog niet toegerekend						
Uitgaven	- 6.387,7	- 7.796,0	- 7.564,9	- 7.582,1	- 7.417,2	- 7.622,4
Ontvangsten	- 6.387,7	- 7.796,0	- 7.564,9	- 7.582,1	- 7.417,2	- 7.622,4

De post Consolidatie wordt gebruikt voor het corrigeren van de Rijksbegroting voor dubbeltellingen die ontstaan door het brutoboeken van bijdragen. Het brutoboeken houdt in dat zowel het departement dat bijdraagt, als het departement dat ontvangt de uitgaven op zijn begroting opneemt. Het ontvangende departement raamt daarnaast de te ontvangen bijdragen ook aan de ontvangstenkant van de begroting. Hierdoor wordt het rekenkundig niveau van de totale rijksuitgaven en de rijksontvangsten hoger dan het feitelijk niveau. Op de post Consolidatie wordt hiervoor gecorrigeerd. De hoogte van de post wordt in belangrijke mate bepaald door de bijdragen van de begroting van Infrastructuur & Milieu aan het Infrastructuurfonds.

Homogene Groep Internationale Samenwerking

HOMOGENE GROEP INTERNATIONALE SAMENWERKING						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Totaal uitgaven	5.338,1	5.308,3	5.353,8	5.436,1	5.594,1	5.835,1
Totaal niet-belastingontvangsten	195,8	147,6	148,2	147,9	147,9	147,9
5. Buitenlandse Zaken						
Uitgaven	1.520,6	1.480,2	1.489,6	1.530,2	1.510,8	1.548,5
Ontvangsten	103,8	75,8	76,3	76,3	76,3	76,3
Artikel 41: Internationale rechtsorde en eerbiediging mensenrechten						
Uitgaven	120,8	123,5	121,5	115,6	115,7	115,7
Artikel 42: Veiligheid en stabiliteit						
Uitgaven	292,5	291,0	288,1	289,5	289,5	290,3
Ontvangsten	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
Artikel 43: Europese Samenwerking						
Uitgaven	245,0	248,8	248,3	252,9	206,8	206,8
Ontvangsten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Artikel 44: Consulaire belangenbehartiging						
Uitgaven	62,8	50,3	49,2	47,9	47,9	47,9
Ontvangsten	57,4	47,9	48,4	48,4	48,4	48,4
Artikel 46: Nominaal en onvoorzien						
Uitgaven	6,2	25,9	39,5	71,3	98,2	133,2
Artikel 47: Apparaat						
Uitgaven	793,2	740,7	742,9	753,0	752,8	754,6
Ontvangsten	45,0	26,4	26,4	26,4	26,4	26,4
6. Justitie en Veiligheid						
Uitgaven	46,3	33,3	33,3	33,3	33,3	33,3
7. Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties						

Horizontale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Uitgaven	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
8. Onderwijs, Cultuur en Wetenschap						
Uitgaven	60,3	60,3	60,3	60,3	60,3	60,3
9B. Financiën						
Uitgaven	253,5	328,5	230,7	178,5	287,2	337,1
Ontvangsten	4,0	4,0	4,2	4,1	4,1	4,1
10. Defensie						
Uitgaven	287,2	206,4	206,4	206,4	206,4	206,4
Ontvangsten	21,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
12. Infrastructuur en Waterstaat						
Uitgaven	28,9	25,8	25,8	25,8	20,0	18,5
13. Economische Zaken en Klimaat						
Uitgaven	57,3	25,8	25,7	24,3	24,4	24,4
14. Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit						
Uitgaven		30,1	30,1	29,7	29,7	29,7
15. Sociale Zaken en Werkgelegenheid						
Uitgaven	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
16. Volksgezondheid, Welzijn en Sport						
Uitgaven	23,1	21,0	10,6	5,1	5,1	5,1
17. Buitenlandse Handel & Ontwikkelingssamenwerking						
Uitgaven	3.060,1	3.096,1	3.240,7	3.341,8	3.416,3	3.571,3
Ontvangsten	66,6	66,3	66,2	66,1	66,1	66,1
Artikel 41: Duurzame handel en investeringen						
Uitgaven	544,2	524,3	515,7	503,1	490,1	490,3
Ontvangsten	6,6	6,5	6,4	6,3	6,3	6,3

Horizontale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Artikel 42: Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water						
Uitgaven	707,6	723,5	743,5	743,9	743,9	743,9
Artikel 43: Sociale vooruitgang						
Uitgaven	786,3	767,1	764,7	763,0	762,7	762,7
Artikel 44: Vrede en veiligheid voor ontwikkeling						
Uitgaven	795,0	777,3	767,3	767,3	767,3	767,3
Artikel 45: Versterkte kaders voor ontwikkeling						
Uitgaven	227,0	304,0	449,5	564,6	652,3	807,1
Ontvangsten	60,0	59,8	59,8	59,8	59,8	59,8
86. Algemeen						
Uitgaven	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

De Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) is een budgettaire overzichtsconstructie, waarin de uitgaven aan internationale samenwerking van de verschillende departementen worden gebundeld. Het uitgavenniveau van de HGIS wordt aangepast voor macro-economische ontwikkelingen.

Het merendeel van de HGIS-uitgaven wordt verantwoord via de begroting van Buitenlandse Zaken en de begroting voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Daarom wordt het verloop van de HGIS-uitgaven van deze twee begrotingen voor de relevante artikelen toegelicht. Voor de overige begrotingen wordt de toelichting per departement gepresenteerd.

5. Buitenlandse Zaken

Artikel 46 Nominaal en onvoorzien

Het budget op dit artikel loopt de komende jaren op. De budgettaire ruimte betreft een HGIS-reservering voor de loon- en prijsindexatie en voor overige onvoorziene uitgaven. Ook worden prijscorrecties voor het non-ODA deel van de HGIS op dit artikel verwerkt.

6. Veiligheid en Justitie

De uitgaven in 2018 zijn eenmalig hoger door vertraagde uitgaven aan het Rijksvastgoedbedrijf uit 2017.

7. Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

De HGIS middelen van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties betreffen enkele attachés. Het budget is in 2018 eenmalig hoger vanwege een bijdrage aan de UN Public Day.

Horizontale toelichting

8. Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

De HGIS middelen van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap betreffen bijdragen aan internationale onderwijsinstellingen.

9B. Financiën

De contributiebijdragen aan de Wereldbank staan op de Financiënbegroting.

10. Defensie

De hogere ontvangsten in 2018 worden verklaard doordat in deze jaren teruggaven worden verwacht vanuit de Verenigde Naties voor kosten die worden gemaakt voor de MINUSMA-missie in Mali.

12. Infrastructuur en Milieu

De hogere HGIS-uitgaven van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu in 2018 hangen samen met de start van het nieuwe programma Water Internationaal in 2016 als opvolger van het programma HGIS Partners voor Water.

13. Economische Zaken

De hogere HGIS-uitgaven in 2018 komen voort uit de inzet van de eindejaarsmarge HGIS 2017.

15. Sociale Zaken en Werkgelegenheid

De HGIS-middelen van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid betreffen enkele attachés.

16. Volksgezondheid, Welzijn en Sport

De HGIS-middelen van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport betreffen enkele attachés. De hogere uitgaven in 2018–2020 worden veroorzaakt door de komst van het European Medicines Agency (EMA) naar Nederland.

17. Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

Artikel 41 Duurzame handel en investeringen

De fluctuaties in uitgaven op dit artikel komen voort uit fluctuaties in het kasritme van het Dutch Good Growth Fund (DGGF). Met het DGGF wordt beoogd het speerpunt voor een versterkte private sector en een verbeterd investeringsklimaat in ontwikkelingslanden te realiseren.

Artikel 42 Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water

Op dit artikel worden de uitgaven aan duurzame ontwikkeling en voedselzekerheid en water verantwoord.

Artikel 43 Sociale vooruitgang

Op dit artikel staan uitgaven die bijdragen aan structurele armoedebestrijding en bevordering van inclusieve economische groei van mannen en vrouwen in ontwikkelingslanden.

Artikel 44 Vrede en veiligheid voor ontwikkeling

Dit budget neemt toe a.g.v. extra uitgaven uit het RA. De uitgaven hebben betrekking op vrede en veiligheid voor ontwikkeling door het voorkomen en terugdringen van conflictsituaties en het bevorderen van rechtstaatontwikkeling, wederopbouw, vredesopbouw, legitieme en democratische staatsstructuren en het bestrijden van corruptie. Daarnaast is het budget ook bestemd voor het verlenen van noodhulp ter leniging van humanitaire nood wereldwijd.

Horizontale toelichting

Artikel 45 Versterkte kaders voor ontwikkeling

Dit betreft onder andere het parkeer- en verdeelartikel van de begroting voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Op dit artikel worden aanpassingen als gevolg van de BNI-ontwikkeling en de toerekening van de kosten van eerstejaarsasielopvang verwerkt

15. Verticale toelichting

De verticale toelichting bevat voor iedere begroting een cijfermatig overzicht van budgettaire veranderingen die zich hebben voorgedaan in de uitgaven en niet-belastingontvangsten sinds de Miljoenennota 2018. Dit overzicht sluit aan op de mutaties zoals gepresenteerd in de ontwerp-begrotingen van de departementen.

Per begroting wordt een cijfermatig overzicht gepresenteerd van de voornaamste mutaties, gevolgd door een toelichting hierop. Voor een meer gedetailleerde toelichting op de mutaties wordt verwezen naar de afzonderlijke memories van toelichting van de ontwerp-begrotingen.

De Verticale Toelichting onderscheidt drie categorieën mutaties:

1. mee- en tegenvallers;
2. beleidsmatige mutaties;
3. technische mutaties.

Alle overboekingen, desalderingen, statistische correcties en mutaties die niet tot een ijklijn (deelflora) behoren, zijn in de laatste categorie «technische mutaties» geclusterd. Overigens hebben sommige overboekingen en desalderingen wél een beleidsmatig karakter. Dit komt tot uitdrukking in de toelichtingen. Ingeval samenhangende mutaties in meerdere categorieën voorkomen, worden deze eenmaal toegelicht.

De totalen per begroting worden in eerste instantie gepresenteerd exclusief de bedragen die onder de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) vallen. Door middel van een aansluitregel wordt het deel van de begroting dat onder HGIS valt, zichtbaar gemaakt. De veranderingen die optreden binnen het HGIS-deel van de begroting worden gepresenteerd en toegelicht in de verticale toelichting van alle HGIS-uitgaven. De laatste regel geeft per begroting de totaalstand inclusief HGIS.

De ondergrens voor mutaties die apart zichtbaar worden in de tabellen is afhankelijk van de omvang van de begroting en verschilt voor de verschillende categorieën mutaties. De post diversen bevat de mutaties die onder de ondergrens vallen en wordt in beginsel alleen toegelicht indien zich bijzonderheden voordoen.

Samenvattend overzicht mutaties per MJN 2019 t.o.v. MJN 2018

Bedragen in miljoenen euro's		Mutaties uitgaven 2019	Mutaties ontvangsten 2019
<i>Departementale begrotingen</i>			
I	De Koning	1,0	0,0
IIA	Staten Generaal	3,2	0,0
IIB	Hoge Colleges van Staat en Kabinetten	9,6	0,2

Verticale toelichting

	Bedragen in miljoenen euro's	Mutaties uitgaven 2019	Mutaties ontvangsten 2019
III	Algemene Zaken	4,1	0,1
IV	Koninkrijksrelaties	- 29,9	- 0,4
V	Buitenlandse Zaken	- 514,1	- 316,7
VI	Justitie en Veiligheid	706,0	- 61,5
VII	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties	4.747,5	613,6
VIII	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	3.250,7	- 85,5
IXA	Nationale Schuld	- 80,4	1.448,6
IXB	Financiën	705,2	236,8
X	Defensie	1.467,7	6,4
XII	Infrastructuur en Waterstaat	812,0	- 223,3
XIII	Economische Zaken en Klimaat	- 1.242,7	96,4
XIV	Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	852,2	88,6
XV	Sociale Zaken en Werkgelegenheid	3.558,6	- 47,7
XVI	Volksgezondheid, Welzijn en Sport	1.018,1	- 6,4
XVII	Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking	0,0	0,0
<i>Overig</i>			
	Sociale Zekerheid	538,2	- 125,2
	Zorg	- 5.896,2	- 447,2
	Gemeentefonds	1.983,4	0,0
	Provinciefonds	240,7	0,0
	Infrastructuurfonds	958,2	958,2
	Diergezondheidsfonds	0,1	0,1
	Accres Gemeentefonds	- 492,9	0,0
	Accres Provinciefonds	- 65,3	0,0
	BES-fonds	5,2	0,0
	Deltafonds	- 121,2	- 121,2
	Prijsbijstelling	- 570,6	0,0
	Arbeidsvoorwaarden	- 707,2	0,0
	Koppeling Uitkeringen	- 164,1	- 26,8
	Aanvullende Post Algemeen	2.175,9	0,0
	Consolidatie	- 837,3	0,0
	Homogene Groep Internationale Samenwerking	739,6	12,8

Verticale toelichting

De Koning

I DE KONING: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	42,3	42,3	42,3	42,4	43,8	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	
	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,6	0,8	0,8	0,8	0,9	
	0,6	0,8	0,8	0,8	0,9	
Extrapolatie						44,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,8	1,0	1,0	1,0	1,0	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	43,1	43,3	43,3	43,4	44,8	44,8
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	43,1	43,3	43,3	43,4	44,8	44,8
I DE KONING: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Diversen – uitgaven, niet-belastingontvangsten

Dit betreft onder andere de uitgekeerde eindejaarsmarge en loon- en prijsbijstelling.

Verticale toelichting

Staten-Generaal

IIA STATEN-GENERAAL: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	143,9	142,3	142,4	147,1	144,1	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	1,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
	1,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	3,2	3,2	3,2	3,3	3,2	
	3,2	3,2	3,2	3,3	3,2	
Extrapolatie						147,4
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	4,7	3,2	3,2	3,3	3,2	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	148,6	145,5	145,5	150,4	147,3	147,4
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	148,6	145,5	145,5	150,4	147,3	147,4
IIA STATEN-GENERAAL: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						4,2
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2

Diversen – beleidsmatige mutaties, uitgaven

Met een kasschuif worden de budgetten van een ICT-project dat vertraging heeft opgelopen weer in het goede ritme gezet.

Diversen – technische mutaties, uitgaven

De loon- en prijsbijstelling is toegevoegd aan de begroting.

Overige Hoge Colleges van Staat, Kabinetten en de Kiesraad

IIB OVERIGE HOGE COLLEGES VAN STAAT, KABINETTEN EN DE KIESRAAD: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	113,4	111,7	111,9	112,0	112,0	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	11,4	6,7	6,8	7,3	7,8	
	11,4	6,7	6,8	7,3	7,8	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	3,2	3,0	3,0	3,0	3,0	
	3,2	3,0	3,0	3,0	3,0	
Extrapolatie						122,4
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	14,6	9,6	9,8	10,3	10,8	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	127,9	121,4	121,7	122,3	122,8	122,4
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	127,9	121,4	121,7	122,3	122,8	122,4

IIB OVERIGE HOGE COLLEGES VAN STAAT, KABINETTEN EN DE KIESRAAD: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	5,7	5,7	5,7	5,7	5,7	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	
	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	
Extrapolatie						5,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9

Verticale toelichting

Diversen – beleidsmatige mutaties, uitgaven

Aan de begroting van de Hoge Colleges van Staat zijn middelen voor de Raad van State, de Algemene Rekenkamer en de Nationale ombudsman toegevoegd om de uitvoering van wettelijke taken en de handhaving van hun onafhankelijke positie de komende jaren te borgen. Daarnaast wordt een grotere instroom in het Hoger Beroep Vreemdelingen verwacht. Dit leidt tot hogere kosten voor de Raad van State. Ook zijn met een kasschuif uit 2017 middelen toegevoegd voor de beheerkosten van het digitaal procederen en digitale dossier van de bestuursrechtspraak bij de Raad van State. Tenslotte is de eindejaarsmarge aan de begroting toegevoegd.

Diversen – technische mutaties, uitgaven

De loon- en prijsbijstelling is toegevoegd aan de begroting.

Verticale toelichting

Algemene Zaken

III ALGEMENE ZAKEN: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	63,2	63,3	63,3	65,0	67,1	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	4,1	4,1	4,1	4,2	4,3	
	4,1	4,1	4,1	4,2	4,3	
Extrapolatie						71,4
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	4,7	4,1	4,1	4,2	4,3	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	68,0	67,3	67,4	69,2	71,3	71,4
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	68,0	67,3	67,4	69,2	71,3	71,4
III ALGEMENE ZAKEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	
	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	
Extrapolatie						6,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	7,0	6,9	6,9	6,9	6,9	6,9
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	7,0	6,9	6,9	6,9	6,9	6,9

Diversen – uitgaven en niet-belastingontvangsten

De post diversen bestaat onder andere uit de uitgekeerde eindejaarsmarge en loon- en prijsbijstelling en diverse overboekingen van en naar de begroting van AZ.

Verticale toelichting

Koninkrijksrelaties

IV KONINKRIJKSRELATIES: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	293,8	138,7	137,8	137,5	125,4	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Kasschuif liquiditeitssteun sint maarten 2017	41,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Kasschuif restant noodhulp	19,2	0,0	0,0	0,0	0,0	
Kasschuif wisselkoersreserve	6,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Liquiditeitssteun sint maarten	- 16,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Overlopende facturen	9,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Wederopbouw sint maarten	16,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	0,1	- 0,5	1,2	0,5	0,0	
	76,2	- 0,5	1,2	0,5	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Eerste tranche fonds wereldbank	112,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Herstel klif sint eustatius	11,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Herverkaveling kustwacht carib	- 47,7	- 36,5	- 35,8	- 35,7	- 35,7	
Liquiditeitssteun sint maarten 2018	15,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	27,7	7,1	1,3	0,9	0,7	
Niet tot een ijklijn behorend						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	118,8	- 29,4	- 34,5	- 34,8	- 35,0	
Extrapolatie						90,4
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	195,0	- 29,9	- 33,2	- 34,4	- 35,0	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	488,7	108,8	104,6	103,2	90,4	90,4
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	488,7	108,8	104,6	103,2	90,4	90,4

Verticale toelichting

IV KONINKRIJKSRELATIES: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	47,8	38,7	36,8	35,3	35,3	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	4,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	4,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	- 3,7	- 0,4	- 4,9	- 4,9	- 4,9	
	- 3,7	- 0,4	- 4,9	- 4,9	- 4,9	
Extrapolatie						30,4
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,3	- 0,4	- 4,9	- 4,9	- 4,9	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	48,1	38,3	31,9	30,5	30,4	30,4
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	48,1	38,3	31,9	30,5	30,4	30,4

Kasschuif Liquiditeitssteun Sint Maarten, liquiditeitssteun Sint Maarten (2018) en wederopbouw Sint Maarten

In 2017 is 550 mln. vrijgemaakt voor wederopbouw Sint Maarten. Deze middelen staan gereserveerd op de aanvullende post bij Financiën. Bij Najaarsnota 2017 is daarvan 41 mln. overgeboekt naar de begroting van Koninkrijksrelaties voor liquiditeitssteun aan Sint Maarten. Deze middelen zijn in 2017 niet besteed en zijn buiten de eindejaarsmarge om aan de KR-begroting van 2018 toegevoegd. De liquiditeitssteun was door wisselkoersverschil uiteindelijk lager dan het bedrag dat werd gemeld in de voorjaarsnota. De uiteindelijke liquiditeitssteun bedroeg 22,8 mln.

Het niet-bestede deel van de liquiditeitssteun aan Sint Maarten (18,2 mln.) wordt samen met middelen van de aanvullende post ingezet voor wederopbouw van Sint Maarten. Een deel van de wederopbouw verloopt niet via het fonds bij de Wereldbank (zie toelichting *Eerste tranche fonds Wereldbank*), maar direct tussen Nederland en Sint Maarten. Het gaat onder andere om een bijdrage aan Korps Politie Sint Maarten en de douane om het grenstoezicht te versterken. Versterkt grenstoezicht is een van de voorwaarden om het fonds bij de Wereldbank zo snel mogelijk van start te laten gaan.

Met de 3e incidentele suppletore begroting is 15,3 mln. overgeboekt naar de begroting van Koninkrijksrelaties. Dit bedrag komt uit de gereserveerde middelen op de Aanvullende Post bij het Ministerie van Financiën voor de wederopbouw van Sint Maarten. Dit bedrag komt bovenop de eerder versterkte 22,8 mln. voor de liquiditeitssteun aan Sint Maarten.

Met de Wereldbank worden nadere afspraken gemaakt ten behoeve van verdere liquiditeitssteun aan Sint Maarten. Deze afspraken zijn bedoeld om het financieel beheer en de controle aan de zijde van Sint Maarten op

Verticale toelichting

orde te brengen conform de Rijkswet Financieel Toezicht en om de verdere liquiditeitsbehoefte te verkleinen.

Kasschuif restant noodhulp

Niet alle middelen die in 2017 zijn vrijgemaakt voor de noodhulp aan Sint Maarten waren besteed. Deze middelen zijn buiten de eindejaarsmarge aan de KR-begroting van 2018 toegevoegd.

Kasschuif wisselkoersreserve 2018

Het saldo van de wisselkoersreserve eind 2017 is buiten eindejaarsmarge om aan de KR-begroting van 2018 toegevoegd.

Overlopende facturen

Een aantal facturen uit 2017 is pas na de financiële jaarafsluiting van 2017 verwerkt en valt daardoor in boekjaar 2018.

Diversen – beleidsmatige mutaties, uitgaven

Na de uitspraak van de Commissie van Wijzen is in februari de eilandsraad van Sint Eustatius ontbonden en is een regeringscommissaris benoemd. Voor de ondersteuning van deze regeringscommissaris zijn extra middelen vrijgemaakt binnen de begroting. Ook wordt vanuit de begroting van Koninkrijksrelaties bijgedragen aan het herstel van een beschadigde klif op Sint Eustatius. De ontvangen middelen uit de eindafrekening van het Fonds Desaroyo Aruba blijven conform afspraak beschikbaar voor Aruba en worden de komende twee jaar ingezet voor kinderbescherming en versterking van de rechtshandhaving op Aruba. Daarnaast worden er in 2019 toevoegingen en onttrekkingen gedaan aan de wisselkoersreserve als gevolg van wisselkoersmeevallers op de ontvangen rentebetalingen en tegenvallers op uitgaven in dollars. Tot slot is de eindejaarsmarge 2017 toegevoegd aan de begroting van Koninkrijksrelaties.

Eerste tranche fonds Wereldbank

Na de verwoestingen die orkaan Irma heeft veroorzaakt is in 2017 550 mln. beschikbaar gesteld voor de wederopbouw van Sint Maarten. Het grootste deel van deze middelen komt in een fonds dat wordt beheerd door de Wereldbank. Deze uitgave van 112 mln. betreft de eerste storting in dat fonds.

Herstel klif Sint Eustatius

De orkaan Irma heeft schade veroorzaakt aan een klif op Sint Eustatius. Vanaf de Aanvullende Post van Financiën zijn vanuit de beschikbare middelen voor de wederopbouw van Saba en Sint Eustatius middelen toegevoegd aan de begroting voor het herstel van de klif.

Herverkaveling kustwacht Carib

De budgetverantwoordelijkheid voor de Kustwacht is met ingang van het kabinet-Rutte III overgegaan naar de Minister van Defensie. De middelen zijn overgeheveld met een nota van wijziging (Kamerstuk [34 775 IV, nr. 27](#)).

Diversen – technische mutaties, uitgaven

Vanaf de aanvullende post is 7 mln. beschikbaar gesteld voor Early Recovery op Sint Maarten. Voor wederopbouw is 9 mln. van de Aanvullende Post toegevoegd aan de begroting voor vergoeding aan het Ministerie van JenV voor kosten van detentie en bijstand. Ook het openbaar lichaam Saba ontvangt circa 3,9 mln. voor de wederopbouw na orkaan Irma. Het Ministerie van IenW draagt 1,5 mln. bij aan het herstel van de Klif Sint Eustatius. Verder is de inzet van het Team Bestrijding Ondernijning vorig jaar verlengd met vier jaar (2018–2021). Vanuit deze

Verticale toelichting

middelen wordt circa 2 mln. overgeboekt naar het Ministerie van JenV voor het Hof en Openbaar Ministerie – BES. Tot slot is de loon- en prijsbijstelling aan de begroting toegevoegd.

Diversen – beleidsmatige mutaties, niet-belastingontvangsten

De bijdragen van Curaçao en Sint Maarten aan de Kustwacht zijn in 2017 niet ontvangen. Deze worden in 2018 alsnog voldaan.

Diversen – technische mutaties, niet-belastingontvangsten

De budgetverantwoordelijkheid voor de Kustwacht is met ingang van het kabinet-Rutte III overgegaan naar de Minister van Defensie. Middels een nota van wijziging ([34 775 IV, nr. 27](#)) zijn de ontvangsten overgeheveld. Deze mutatie valt in 2018 deels weg tegen de eindafrekening van het Fonds Desaroyo Aruba en in 2019 tegen een verwachte wisselkoersmeevaller van 4,5 mln. op de rente-inkomsten met de huidige koers.

Verticale toelichting

Buitenlandse Zaken

V BUITENLANDSE ZAKEN: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	8.181,4	9.010,6	9.170,5	9.037,4	9.301,8	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Dab 6:effect vertraging	0,0	187,5	190,0	- 0,9	0,0	
Dab2: surplus 2017	- 26,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Draft budget 2019	0,0	- 816,9	0,0	0,0	0,0	
Spring forecast 2018	- 336,1	115,3	185,5	213,5	206,5	
Diversen	- 12,0	0,1	0,0	0,0	0,0	
	- 374,1	- 514,0	375,5	212,6	206,5	
Extrapolatie						9.790,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 374,1	- 514,1	375,5	212,6	206,5	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	7.807,3	8.496,4	9.546,0	9.250,0	9.508,3	9.790,9
Totaal Internationale samenwerking	1.520,6	1.479,3	1.489,6	1.530,2	1.510,8	1.548,5
Stand Miljoenennota 2019	9.327,9	9.975,7	11.035,6	10.780,2	11.019,2	11.339,3
V BUITENLANDSE ZAKEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	686,7	700,4	714,4	728,7	741,1	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Dab 6: spring forecast 2017	- 64,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Dab 6:effect vertraging en hogere ontvangsten eu	464,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Nacalculatie 2017	63,9	0,0	0,0	0,0	0,0	
Spring forecast 2018	- 67,1	- 316,7	- 42,7	- 43,5	- 44,4	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	396,7	- 316,7	- 42,7	- 43,5	- 44,4	
Extrapolatie						712,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	396,7	- 316,7	- 42,7	- 43,5	- 44,4	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	1.083,3	383,7	671,7	685,2	696,7	712,8
Totaal Internationale samenwerking	103,8	75,8	76,3	76,3	76,3	76,3
Stand Miljoenennota 2019	1.187,1	459,5	748,1	761,5	773,1	789,2

Algemeen

De omvang van de Nederlandse afdrachten wordt bepaald door de omvang van de Europese begroting en is daarnaast relatief ten opzichte van de overige lidstaten. De Europese Unie (EU) ontvangt haar inkomsten uit verschillende soorten afdrachten van de lidstaten, zoals invoerrechten, BTW-afdrachten en BNI-afdrachten. Dit zijn uitgaven voor Nederland. Deze EU-inkomsten worden ook wel de «eigen middelen» van de EU genoemd. Nederland ontvangt op de EU-afdrachten een jaarlijkse korting. Deze korting is opgebouwd uit een lager tarief voor BTW-afdrachten en een vaste korting (lumpsum) op de BNI-afdrachten.

Hieronder vindt u in chronologische volgorde de mutaties op de raming van de Nederlandse afdrachten aan de EU die tot nu toe in begrotingsjaar 2018 hebben plaatsgevonden. De mutaties komen voort uit de zesde aanvullende begroting 2017, het Begrotingsakkoord 2018, de nacalculatie over 2017, de tweede aanvullende begroting 2018, de spring forecast 2018 en het Begrotingsakkoord 2019.

Tot slot heeft het CBS in mei en juni van dit jaar de resultaten gepresenteerd van een bronnenrevisie, waardoor het Nederlandse BNI van de jaren 2010–2017 opwaarts is bijgesteld³⁵. Een opwaartse bijstelling van het BNI heeft ook gevolgen voor de Nederlandse BNI-afdracht aan de EU. Via de jaarlijkse nacalculatie die de Europese Commissie uitvoert worden de effecten van deze bijstellingen voor de afdracht van de lidstaten jaarlijks verrekend. Dat zal begin 2019 zijn. Vooruitlopend daarop is op de Aanvullende Post een reservering opgenomen.

De zesde aanvullende begroting over 2017 (Draft Amending Budget, DAB 6) werd in 2017 goedgekeurd door de Raad en het Europees Parlement, maar deze goedkeuring kwam te laat om nog budgettair in 2017 verwerkt te worden. Doordat het budgettaire effect over de jaargrens verschoof, is deze ook verschoven van een verlaging van de BNI-afdracht in 2017 naar een overige ontvangst onder Art 3.10 van de begroting van Buitenlandse Zaken in 2018. DAB 6 2017 is nader toegelicht in de brief van 25 oktober 2017³⁶.

DAB 6: effect vertraging en hogere ontvangsten EU – uitgaven, niet-belastingontvangsten

Het verwerken van de effecten van de zesde aanvullende begroting 2017 (DAB 6) van de EU leidt tot een meevaller in 2018 bij de overige ontvangsten en een tegenvaller in latere jaren bij de BNI-afdracht. De meevaller wordt met name veroorzaakt door vertraging in de uitvoering van cohesiebeleid die naar verwachting later wordt ingehaald. Daarnaast zijn er hogere boete-ontvangsten van de EU in 2017 die leiden tot een lagere afdracht voor de lidstaten. De vertragingen bij het opstarten van nieuwe cohesie programma's zijn al langer bekend en zorgden in 2016 ook voor een neerwaartse bijstelling. Er is op dit moment geen specifieke informatie beschikbaar over wanneer deze uitgaven precies zullen plaatsvinden, daarom wordt vooralsnog ervan uitgegaan dat ze gelijkelijk verdeeld worden over 2019 en 2020 (de laatste twee jaren van het huidige MFK), enkel gecorrigeerd voor inflatie.

---

³⁵ Kenmerk: 2018-0000116822

³⁶ Kenmerk: 2017-0000205866

Verticale toelichting

DAB 6: Spring forecast 2017 – niet-belastingontvangsten

De Spring Forecast over 2017 is in de zesde aanvullende begroting 2017 (DAB 6) gepresenteerd door de Europese Commissie. Omdat deze DAB te laat in 2017 is aangenomen konden de effecten niet meer in 2017 door de Europese Commissie in de afdrachten verwerkt worden. De Spring Forecast over 2017 zou, wanneer deze in 2017 zou zijn verwerkt tot een 65 mln. hogere BTW- en BNI-afdracht in 2017 hebben geleid. Echter doordat de budgettaire verwerking naar 2018 is geschoven, leidt dit tot een tegenvaller van circa 65 mln. op de overige ontvangsten in 2018 op art. 3.10.

Diversen – uitgaven

Eind 2017 hebben de Europese Raad en het Europees Parlement ingestemd met de Europese begroting voor 2018. De EC raamt in dit Begrotingsakkoord de overige inkomsten voor 2018 hoger dan voorzien was waardoor de Nederlandse afdracht dit jaar lager is. Verder is er sprake van een kleine aanpassing van de raming van de Nederlandse bijdrage aan de Britse korting, die in de BTW-afdracht verwerkt is. Deze aanpassing is een uitvloeisel van de aanname van DAB 6.

Nacalculatie 2017

In januari 2018 heeft de Europese Commissie de effecten van de nacalculatie 2017 gepresenteerd. Voor Nederland leidt de nacalculatie tot een teruggave van 64 mln. euro, te ontvangen onder Art. 3.10 overige ontvangsten, die dit jaar in de kas zal worden ontvangen. Deze nacalculatie over 2017 is nader toegelicht in de kamerbrief van 13 februari 2018.

DAB 2: Surplus 2017

De tweede aanvullende begroting Europese Commissie 2018 (DAB2) kende een surplus over 2017.

Door het surplus over 2017 is de raming van de Europese afdrachten voor 2019 neerwaarts bijgesteld. Het surplus over 2017 wordt in mindering gebracht op de BNI-middelen die de lidstaten moeten opbrengen. Het Europese surplus over 2017 bedroeg 556 miljoen; voor Nederland leidt dit incidenteel tot een 26 miljoen lagere BNI-afdracht in 2018.

Spring forecast 2018 – uitgaven, niet-belastingontvangsten

De Spring Forecast 2018 leidt per saldo voor Nederland tot structureel hogere afdrachten. Deze toename is het gevolg van enerzijds een verhoging van de raming van het Nederlandse BNI, die leidt tot hogere BNI-afdrachten en anderzijds een verlaging van de raming van de invoerrechten. Voor 2018 en 2019 wijken de effecten echter af van het structurele effect. Dit komt doordat naar verwachting wel de verlaging van de invoerrechtenafdracht in 2018 plaats zal vinden, maar de verhoging van de BNI-afdracht voor 2018 pas in 2019 betaald wordt. Hierdoor is er sprake van een per saldo 269 miljoen lagere afdracht in 2018 en een per saldo 432 miljoen hogere afdracht in 2019. Vanaf 2020 treedt het structurele effect op.

Draft Budget 2019

In mei 2018 heeft de Europese Commissie de Europese ontwerpbegroting voor 2019 gepresenteerd. Op 11 juli heeft de Europese Raad hier een Raadscompromis over bereikt. Het Raadscompromis voor de nieuwe Europese begroting voor 2019 komt uit op ca. 19 miljard euro onder het betalingsplafond omdat (een deel van) de vertragingen die eerder in het huidige MFK (2014–2020) waren opgelopen niet worden ingelopen in 2019. Op basis van de grote ruimte onder het betalingsplafond in het Raadscompromis wordt de raming van de Nederlandse afdrachten, die

Verticale toelichting

normaliter gebaseerd is op het betalingsplafond, neerwaarts bijgesteld. Dit leidt tot een incidentele verlaging van de afdracht met 817 mln. in 2019. Het beleid wordt op een later moment wel uitgevoerd, maar die betalingen zullen naar verwachting pas in het volgende MFK plaatsvinden als onderdeel van de zogeheten *reste à liquider* (RAL). Dat is een totaal van alle overlopende verplichtingen die ingepast moet worden onder het plafond van het nieuwe Meerjarig Financieel Kader. Als gevolg daarvan zijn ze onderdeel van de onderhandelingen voor het volgende MFK, die in het najaar zullen beginnen.

Verticale toelichting

Justitie en Veiligheid

VI JUSTITIE EN VEILIGHEID: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	12.047,6	11.998,8	11.872,2	11.696,6	11.308,5	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Asiel	129,7	100,3	5,0	0,0	0,0	
Asiel: oda-toerekening	-94,2	-21,5	16,7	7,9	7,8	
Besparingsverlies vitale ketens	8,0	22,5	29,5	28,5	28,5	
Brexit	4,4	23,6	27,1	18,2	18,2	
Capaciteitsscenario dji	0,0	-24,1	-28,7	-29,8	-28,5	
Cybersecurity	30,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Eindejaarsmarge	86,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
Herverkaveling: naar artikel 37	-80,7	-81,1	-82,3	-83,5	-83,5	
Herverkaveling: van artikel 34	80,7	81,1	82,3	83,5	83,5	
Inhouden prijsbijstelling en overige dekking	0,0	-46,1	-46,7	-41,7	-42,2	
Intrekken eigen bijdrageregeling	-27,4	-42,5	-44,1	-45,0	-45,0	
Inzet eindejaarsmarge	-86,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
Kasschuif dji	90,3	89,1	-55,3	-19,6	-8,5	
Kasschuif pensioenregeling politie	0,0	0,0	0,0	0,0	132,0	
Onderuitputting en inzet exploitatieoverschot	-84,3	-113,7	-113,7	-113,7	-113,7	
Opvang tijdelijk effect uitstroom politie	0,0	29,0	19,0	10,0	0,0	
Overige problematiek	15,7	10,8	7,2	6,2	6,7	
Pmj dji	35,8	39,1	0,0	0,0	0,0	
Pmj rechtsbijstand	-19,1	6,7	0,0	0,0	0,0	
Rechtspraak vertraging kei en frictiekosten volume	0,0	40,0	0,0	0,0	0,0	
Vertraging rechtsbijstand	0,0	10,0	18,0	25,0	12,0	
Diversen	15,5	50,7	28,8	33,3	34,9	
	104,4	173,9	-137,2	-120,7	2,2	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Afpakken	30,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
B5 politie	100,0	145,0	145,0	145,0	145,0	
Intrekken eigen bijdrageregeling	26,6	39,8	41,4	42,3	42,3	
Loonbijstelling 2018	240,7	240,9	238,6	235,4	227,7	
Prijsbijstelling 2018-2023	46,0	44,6	43,8	43,0	41,5	

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Diversen	83,2	61,8	101,3	109,2	106,1	
	526,5	532,1	570,1	574,9	562,6	
Extrapolatie						11.954,3
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	630,9	706,0	433,0	454,1	564,7	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	12.678,5	12.704,8	12.305,2	12.150,7	11.873,2	11.954,3
Totaal Internationale samenwerking	46,3	33,3	33,3	33,3	33,3	33,3
Stand Miljoenennota 2019	12.724,8	12.738,1	12.338,5	12.184,0	11.906,5	11.987,6

VI JUSTITIE EN VEILIGHEID: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	1.713,6	1.662,0	1.674,6	1.632,3	1.593,3	
Mee- en tegenvallers						
Rijksbegroting in enge zin						
B11 afpakken crimineel vermogen (tegenvaller)	- 90,0	- 60,0	- 30,0	- 30,0	- 30,0	
	- 90,0	- 60,0	- 30,0	- 30,0	- 30,0	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Effect schikking ing	624,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Intrekken eigen bijdrageregeling	- 27,4	- 42,5	- 44,1	- 45,0	- 45,0	
Inzet asielreserve	0,0	93,8	0,0	0,0	0,0	
Onderuitputting en inzet exploitatieoverschot	29,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Pmj griffierechten	- 26,5	- 56,5	- 61,4	- 26,3	- 27,9	
Diversen	8,4	1,7	- 10,0	- 7,0	- 7,0	
	607,9	- 3,5	- 115,5	- 78,3	- 79,9	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	44,2	2,0	15,7	15,7	15,7	
	44,2	2,0	15,7	15,7	15,7	
Extrapolatie						1.495,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	562,1	- 61,5	- 129,7	- 92,5	- 94,1	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	2.275,7	1.600,6	1.544,9	1.539,8	1.499,2	1.495,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	2.275,7	1.600,6	1.544,9	1.539,8	1.499,2	1.495,0

Asiel

JenV verwerkt de bijstelling van de asielprognose voor de asielketen voor 2018 en 2019 en enkele andere kleine mutaties in het budget van het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA) en de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND). De mutatie in de prognose voor 2018 en 2019 is ook verwerkt in de toerekening van eerstejaarsasielopvangkosten aan het budget voor Official Development Assistance (ODA), net als de bijstelling 2017, de nacalculatie over 2017 en de meerjarige doorwerking daarvan (zie ook Asiel: ODA-toerekening). De Dienst Terugkeer en Vertrek (DT&V) krijgt in 2020 extra middelen om de asielzoekers die geen verblijfsvergunning hebben gekregen te helpen bij hun vertrek.

Asiel: ODA-toerekening

De kosten voor de eerstejaarsopvang worden toegerekend aan ODA. In de toerekening wordt de mutatie in de prognose voor de instroom 2018 en 2019 verwerkt, net als de bijstelling 2017, de nacalculatie over 2017 en de meerjarige doorwerking daarvan. Dit leidt tot een overheveling tussen de begroting van het Ministerie van Justitie en Veiligheid (JenV) en de begroting van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (BHOS).

Besparingsverlies vitale ketens

Dit pakket maatregelen is verwerkt in de begroting 2017 als invulling van een taakstelling op de strafrechtketen. Een groot deel van de maatregelen blijkt (juridisch) niet haalbaar en kan niet gerealiseerd worden, waaronder de maatregelen aangaande doeltreffende aanpak zeer jeugdige daders en het onderdeel «kind centraal in een efficiëntere en effectievere jeugdbeschermingsketen».

Brexit

Dit betreft een raming van de kosten die JenV-organisaties (o.a. IND, Politie, Openbaar Ministerie, Rechtspraak) moeten maken bij een «no deal» scenario. De raming zal worden aangepast als er nieuwe informatie beschikbaar komt over een ander scenario dan het «no deal» scenario, andere veronderstellingen over persoonsstromen en/of verschuiving van criminaliteit.

Capaciteitsscenario dji

De afgelopen jaren daalt de geregistreerde criminaliteit. Mede als gevolg hiervan daalt de instroom in de penitentiaire inrichtingen en kampt DJI met leegstand en een overcapaciteit. Vanwege de leegstand heeft het kabinet besloten vier inrichtingen te sluiten, waarbij rekening is gehouden met afspraken uit het regeerakkoord.

Cybersecurity

Het kabinet maakt in 2018 30 mln. vrij voor cybersecurity. De middelen worden toegevoegd aan de begroting van JenV als coördinerend departement.

Eindejaarsmarge

De eindejaarsmarge van 86,3 mln. is toegevoegd aan de begroting van het Ministerie van JenV.

Herverkaveling: naar artikel 37

Dit betreft een interne herverkaveling vanuit het uitgangspunt dat de artikelen 32 en 34 onder verantwoordelijkheid vallen van de Minister voor Rechtsbescherming en de overige artikelen onder verantwoordelijkheid van de Minister van JenV.

Verticale toelichting

Herverkaveling: van artikel 34

Dit betreft een interne herverkaveling vanuit het uitgangspunt dat de artikelen 32 en 34 onder verantwoordelijkheid vallen van de Minister voor Rechtsbescherming en de overige artikelen onder verantwoordelijkheid van de Minister van JenV.

Inhouden prijsbijstelling en overige dekking

JenV zet de prijsbijstelling in om onder andere het besparingsverlies vitale ketens te dekken.

Intrekken eigen bijdrageregeling -beleidsmatige mutaties, technische mutaties uitgaven, niet-belastingontvangsten

Het wetsvoorstel voor een eigen bijdrage in de kosten voor de strafvordering en de slachtofferzorg is ingetrokken. De ontvangsten die hiervoor op de begroting van JenV waren geraamd komen te vervallen. Met de derving van de baten is rekening gehouden bij de begrotingsvoorbereiding 2017, door een reservering van de betreffende middelen op de Aanvullende Post. De middelen zijn aan de begroting van JenV toegevoegd, waardoor de mutatie per saldo budgetneutraal is.

Inzet eindejaarsmarge

JenV zet de eindejaarsmarge van 86,3 mln. in om problematiek in 2018 te dekken. Dit betreft onder andere kosten voor verhuizing van de Justitiële Informatiedienst van JenV (Justid), middelen voor verwerking van drugstesten bij het NFI en het besparingsverlies vitale ketens.

Kasschuif DJI

Het betreft twee kasschuiven. De eerste kasschuif is om in dekking te voorzien voor de frictiekosten die samenhangen met het capaciteitscenario Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI). Zie verder de post capaciteitscenario DJI. De tweede kasschuif is om de bijdrage die DJI ontvangt van het moederdepartement af te stemmen op de jaarlijkse productie van DJI.

Kasschuif pensioenregeling politie

JenV dekt de uitgaven voor de vroegpensioenregeling Inkoop Max, met middelen uit het zogenaamde politie-acces. Om het kasritme in overeenstemming te brengen met de uitgaven vindt een kasschuif plaats.

Onderuitputting en inzet exploitatieoverschot

Op basis van de realisaties in de afgelopen begrotingsjaren (onderuitputting en exploitatieoverschotten uitvoeringsorganisaties) wordt de begrotingsraming aangepast.

Opvang tijdelijk effect uitstroom politie

Met deze extra middelen kan de politie bij de operationele onderdelen gericht inspelen op de negatieve effecten van de uitstroom van ervaren personeel, terwijl de nieuwe collega's nog niet volledig zijn opgeleid. Voor de jaren 2019–2021 worden daarom incidenteel extra middelen vrijgemaakt waarmee de korpschef keuzes kan maken om dit negatieve effect tegen te gaan.

Overige problematiek

Deze post bestaat uit meerdere tegenvallers, waaronder de huisvesting van de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI). Ook de deelname van Reclasering en Raad voor de Kinderbescherming (RvdK) aan ZSM-tafels heeft geleid tot hogere uitgaven.

Verticale toelichting

Pmj dji

JenV verwerkt voor 2018 en 2019 een tegenvaller bij DJI volgend uit het Prognosemodel Justitiële ketens (PMJ), o.a. doordat de behoefte aan tbs-plaatsen langzamer afneemt dan verwacht en de capaciteitsbehoefte voor gevangeniswezen en justitiële jeugdinrichtingen iets stijgt t.o.v. eerdere PMJ-ramingen.

Pmj rechtsbijstand

JenV verwerkt voor 2018 een meevaller en voor 2019 een tegenvaller in de raming van rechtsbijstand volgend uit het PMJ.

Rechtspraak vertraging kei en frictiekosten volume

De Rechtspraak kampt met tekorten door vertraging van het digitaliseringsprogramma «Kwaliteit en Innovatie» (KEI). Daarnaast maakt de Rechtspraak kosten om af te schalen door een autonome terugloop van het aantal zaken. Het verwachte negatief eigen vermogen van 40 mln. eind 2018 wordt in 2019 aangezuiverd door het moederdepartement.

Vertraging rechtsbijstand

Het kabinet heeft in het Regeerakkoord aangegeven tot een herziening van het stelsel van rechtsbijstand te komen. Om het eindresultaat te behalen is tijd nodig, waardoor de eerdere verwachte financiële effecten van het wetsvoorstel duurzaam stelsel rechtsbijstand met drie jaar dienen te worden opgeschort.

Diversen – beleidsmatige mutaties, uitgaven

De post diversen bestaat uit enkele kleinere mutaties, zoals een tegenvaller op de leges bij de IND (7,5 mln. structureel) en een tegenvaller als gevolg van de voorbereidingen op de Brexit (4,4 mln. in 2018).

Afpakken

Bij Miljoenennota 2018 is er eenmalig 30 mln. toegekend voor de aanpak van het afpakken crimineel vermogen, waarbij ook aandacht is voor de verbetering van de registratie van de opbrengsten bij het OM en de Belastingdienst. Deze middelen worden overgeheveld van de Aanvullende Post.

B5 Politie

Maatregel B5 uit het Regeerakkoord leidt tot extra uitgaven voor politie. De middelen zijn toegevoegd aan de begroting van JenV en worden ingezet voor de uitbreiding van de politiecapaciteit.

Loonbijstelling 2018–2023

De loonbijstelling tranche 2018 wordt toegevoegd aan de begroting van JenV.

Prijsbijstelling 2018–2023

De prijsbijstelling tranche 2018 wordt toegevoegd aan de begroting van JenV.

Diversen – technische mutaties, uitgaven

Onder deze post diversen vallen vooral overboekingen met andere departementen, zoals een overheveling naar het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) voor P-Direkt (6,2 mln.) en de lokale aanpak van jihadisme (5,3 mln.). Ook is er een overheveling oplopend tot 38 mln. structureel vanaf de Aanvullende Post en vanuit het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en het Ministerie van Defensie voor het Uitwerkingskader meldkamer.

Verticale toelichting

B11 afpakken crimineel vermogen (tegevaller)

Maatregel B11 uit het Regeerakkoord leidt tot een neerwaartse bijstelling van de verwachte ontvangsten uit het afpakken van crimineel vermogen.

Effect schikking ING

In 2018 heeft het Openbaar Ministerie een schikking met ING (775 mln.) getroffen. In de JenV-begroting is afrekening gehouden met te ontvangen bedragen vanwege afpakken. Daarom is het effect een meevaller van 624 mln.

Intrekken eigen bijdrageregeling

Het besparingsverlies van het intrekken van het wetsvoorstel eigen bijdrage in de kosten voor de strafvordering en de slachtofferzorg leidt tot een verlaging van de ontvangsten (*zie ook Uitgaven – Beleidsmatige mutaties en Technische mutaties*).

Inzet asielreserve

JenV zet de beschikbare middelen in de asielreserve in als dekking van de kosten voor asiel (*zie ook Uitgaven – Asiel*). Omdat de asielreserve een begrotingsreserve is die wordt aangehouden bij het Ministerie van Financiën, komt een onttrekking als ontvangst binnen op de JenV-begroting.

Onderuitputting en inzet exploitatieoverschot

Om invulling te geven aan het inpassen van aangepaste begrotingsraming voor 2018 (*zie Uitgaven – Onderuitputting en inzet exploitatieoverschot*) wordt het eigen vermogen van het Centraal Justitieel Incassobureau (CJIB), IND en DJI verlaagd.

Pmj griffierechten

JenV verwerkt de tegenvaller bij de griffieontvangsten volgend uit het PMJ. De prognose is dat er in de aankomende jaren een lagere instroom van zaken is waar griffierechten over geheven worden.

Diversen – beleidsmatige mutaties, niet-belastingontvangsten

De post diversen bevat o.a. het ontvangstendeel van het besparingsverlies vitale ketens en een meevaller bij het CJIB.

Diversen – technische mutaties, niet-belastingontvangsten

Dit betreft o.a. het wetsvoorstel «doorberekening kosten toezicht en tuchtrecht juridische beroepen» dat eind 2016 in werking is getreden. De kosten die verband houden met het toezicht en tuchtrecht van de gerechtsdeurwaarders worden doorbelast aan de Koninklijke Beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders (KBvG) en Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (KNB).

Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

VII BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	758,4	733,8	716,5	716,0	712,8	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Aanvullen eigen vermogen ssc-ict	37,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
Binnenstedelijke transformatie	28,0	10,0	0,0	0,0	0,0	
Huisvesting statushouders	- 14,4	- 29,9	- 19,0	0,0	0,0	
Huurtoeslag	- 67,8	- 137,8	- 138,0	- 111,1	- 98,9	
Kasschuif step	- 74,2	- 69,8	144,0	0,0	0,0	
Nationaal energiebespaarfonds (nef)	5,0	25,0	10,0	0,0	0,0	
Omgevingswet	1,9	43,5	37,7	6,4	0,0	
Diversen	45,7	55,6	12,3	15,3	14,4	
	- 38,1	- 103,4	47,0	- 89,4	- 84,5	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Afdracht 2017 nhg	30,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Bestedingsplan gdi	1,8	55,7	55,8	55,8	0,0	
E23 envelop klimaat	95,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Herverkaveling	4.535,7	4.615,7	4.600,4	4.708,0	4.850,4	
Herverkaveling ienw	133,9	87,7	82,4	74,2	69,2	
Diversen	185,4	91,8	84,1	85,1	81,4	
	4.982,4	4.850,9	4.822,7	4.923,1	5.001,0	
Extrapolatie						5.777,2
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	4.944,3	4.747,5	4.869,7	4.833,6	4.916,4	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	5.702,7	5.481,3	5.586,2	5.549,6	5.629,2	5.777,2
Totaal Internationale samenwerking	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Stand Miljoenennota 2019	5.703,1	5.481,5	5.586,4	5.549,8	5.629,4	5.777,4

Verticale toelichting

VII BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	51,0	65,8	65,7	65,3	65,3	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Afroken surplus eigen vermogen rvb	34,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Incidentele verkoopopbrengst rvb	64,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 4,7	- 27,9	0,4	13,3	9,0	
	93,8	- 27,9	0,4	13,3	9,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Afdracht 2017 nhg	30,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Herverkaveling	609,0	646,9	637,4	586,4	573,4	
Diversen	56,3	- 5,4	- 7,2	- 7,2	- 7,2	
	695,9	641,5	630,2	579,2	566,2	
Extrapolatie						634,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	789,7	613,6	630,5	592,4	575,1	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	840,8	679,4	696,3	657,8	640,5	634,5
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	840,8	679,4	696,3	657,8	640,5	634,5

Aanvullen eigen vermogen SSC-ICT

SSC-ICT behaalde in 2017 een negatief resultaat, waardoor het eigen vermogen negatief is geworden. Zoals afgesproken in de regeling agentschappen wordt dit negatief eigen vermogen bij Voorjaarsnota aangevuld door de eigenaar vanuit de begroting BZK.

Binnenstedelijke transformatie

De ontwikkeling van binnenstedelijke woonlocaties komt vaak niet tijdig tot stand omdat de kosten voor saneren, verwerven of ontsluiten van de locaties hoog kunnen zijn. De markt blijkt afwachtend met financiering van deze locaties. BZK zet samen met geïnteresseerde partijen het saneringsfonds binnenstedelijk bouwen op. BZK heeft hiervoor in 2018 en 2019 28 mln. en 10 mln. beschikbaar.

Huisvesting Statushouders

De raming van de uitgaven voor de Tijdelijke regeling stimulering huisvesting vergunninghouders (TRSHV) is meerjarig naar beneden bijgesteld, omdat de instroom van statushouders lager is dan eerder werd verwacht.

Huurtoeslag

De raming van de huurtoeslag laat op basis van de huidige demografische en economische inzichten (Centraal Economisch Plan 2018) in de periode 2018 – 2023 een meerjarige meevaller zien. De lagere werkloosheid, lagere

Verticale toelichting

asielinstroom, hogere inkomensontwikkeling en lagere huurprijsontwikkeling verklaren het grootste deel van deze meevaller.

Nationaal Energiebespaarfonds (NEF)

In het Regeerakkoord is een CO₂-reductiedoelstelling van 2 megaton opgenomen voor de gebouwde omgeving. Om deze doelstelling te behalen wordt in het regeerakkoord ingezet op gebouwgebonden financiering van verduurzaming. Leningen aan Verenigingen van Eigenaren zijn daar een vorm van. BZK voegt in 2018, 2019 en 2020 voor dergelijke leningen in totaal 40 mln. toe aan het Nationaal Energiebespaarfonds (NEF).

Omgevingswet

Er worden middelen aan de BZK-begroting toegevoegd voor kosten van de invoering van de Omgevingswet en voor de vertraging van de wet.

Kasschuif STEP

Eerder is de aanvraagperiode voor de subsidie binnen de Stimuleringsregeling energieprestatie huursector (STEP) verlengd tot en met 2018. Een vastgestelde subsidie wordt pas uitbetaald als het energielabel in het register is aangepast. Dit moet uiterlijk binnen twee jaar geschieden. Het kasritme is aangepast naar de verwachte uitbetalingen in de periode 2018–2020.

Diversen – beleidsmatige mutaties, uitgaven

BZK maakt binnen de eigen begroting 20 mln. vrij in de periode 2018–2021 voor verschillende maatregelen om de decentrale democratie te versterken (o.a. ondersteuning en opleidingsvergoeding voor gemeenteraadsleden). Ook wordt 30 mln. ingezet in de periode 2018–2022 voor het vanuit Europa verplichte energielabel voor woningen (en andere gebouwen). Verder is een bijdrage voor een reorganisatievoorziening opgenomen voor de huurcommissie vanwege transitiekosten bij de vernieuwing van de dienstverlening en wordt het negatieve eigen vermogen van UBR als gevolg van een negatief resultaat over 2017 conform de regeling agentschappen door de eigenaar aangevuld. Als laatste zijn middelen toegevoegd voor de voorbereidingskosten bij het Rijksvastgoedbedrijf voorafgaand aan de renovatie van het Binnenhof. Als laatste zijn middelen voor de Omgevingswet, Basisregistratie ondergrond, projecten BIRK en Nota Ruimte en Subsidie energiebesparing eigen huis (SEEH) en de verwachte ontvangsten van de veiling van een locatie van een benzinstation vanuit 2018 voor de komende jaren in het verwachte kasritme geplaatst. De bijdrage aan het NEF voor 2020 wordt een jaar eerder beschikbaar gesteld. Tot slot zijn de eindejaarsmarges 2017 van de begroting van BZK en de voormalige begroting van Wonen en Rijksdienst toegevoegd.

Afdracht 2017 NHG – technische mutaties uitgaven, niet-belastingontvangsten

De Stichting Waarborgfonds Eigen Woningen (WEW) betaalt jaarlijks een achtervangvergoeding voor de Nationale Hypotheek Garantie (NHG). De jaarlijkse vergoeding wordt achteraf gestort in de daarvoor bestemde risicovoorziening NHG. De afdracht over het boekjaar 2017 bedraagt 30,6 mln.

Bestedingsplan GDI

De middelen van de Aanvullende Post voor de GDI (Generieke Digitale Infrastructuur van de overheid) zijn overgeboekt voor de periode 2018–2021 naar hoofdstuk 7. Overeenkomstig besluitvorming hierover in het Nationaal Beraad worden deze middelen ingezet voor innovaties binnen de digitale overheid, het Programmaplan Basisinfrastructuur en

Verticale toelichting

doorontwikkeling en innovatie van GDI-voorzieningen. De middelen zijn toegevoegd op basis van een meerjarige investeringsagenda, met aanloopkosten in 2018.

E23 Envelop klimaat

In het regeerakkoord zijn middelen beschikbaar gesteld voor maatregelen die bijdragen aan de ambitie om de CO₂-uitstoot in Nederland met 49% te verminderen in 2030. Deze middelen stonden op de Aanvullende Post van Financiën. Voor 2018 zijn middelen overgeheveld naar de BZK-begroting voor de start van een programma voor het aardgasvrij maken van bestaande woonwijken en een project om scholen te verduurzamen.

Herverkaveling – technische mutaties uitgaven, niet-belastingontvangsten

Met ingang van 1 januari 2018 is de begroting van Wonen en Rijksdienst (XVIII) komen te vervallen. De beleidsartikelen zijn na verwerking van de maatregelen uit het regeerakkoord toegevoegd aan de begroting van BZK (VII).

Herverkaveling lenW

Bij de start van het kabinet heeft een departementale herindeling plaatsgevonden. Ruimtelijke ontwikkeling, ruimtelijke ordening, de Omgevingswet en het Kadaster zijn overgeheveld van de begroting van lenW naar de begroting van BZK.

Diversen – technische mutaties, uitgaven

Na de departementale herverdeling op het terrein van Digitale overheid voor bedrijven zijn budgetten inclusief loon en prijsbijstelling overgeheveld van de EZK-begroting naar de BZK-begroting. Daarnaast is de onderuitputting 2017 in het Deltafonds voor de Basisregistratie Ondergrond (BRO) en in het Infrastructuurfonds voor de Omgevingswet door lenW overgeboekt naar de begroting van BZK inclusief de loon en prijsbijstelling over de herverkavelde lenW-budgetten. Vanuit de klimaatenvelop uit het regeerakkoord wordt er in 2018 voor klimaat (CO₂-reductie) en de circulaire transitie 2,25 miljoen aan de begroting toegevoegd voor de Rijksinkoop. Ook is een deel van de middelen die op de Aanvullende Post van Financiën stonden voor cybersecurity overgeheveld naar de BZK-begroting voor de uitvoering van maatregelen die aangekondigd zijn in de Nederlandse Cyber Security Agenda. Er zijn verder budgetten overgeheveld naar BZK als centraal opdrachtgever van P-Direkt ter compensatie van een structureel hoger aantal Individuele arbeidsrelaties en middelen voor het Programma Optimaal Verbinden en de Centrale Archiefservice. Tot slot is de loon- en prijsbijstelling tranche 2018 overgeheveld naar de departementale begroting.

Afromen surplus eigen vermogen RVB

Het surplus eigen vermogen van het Rijksvastgoedbedrijf is afgeroomd, conform de regeling Agentschappen.

Incidentele verkoopopbrengst RVB

Het Rijksvastgoedbedrijf had een incidentele verkoopopbrengst.

Diversen – beleidsmatige mutaties, niet-belastingontvangsten

De raming van de ontvangsten huurtoeslag laat een over de ramingsperiode geringe meevaller zien. Verder wordt een eerste stap gezet met het aanpassen van de raming van de verkoopopbrengsten van vastgoed om deze meer in lijn te brengen met de omvang van de vastgoedportefeuille.

Diversen – technische mutaties, niet-belastingontvangsten

Met de herverkaveling met lenW zijn ook de ontvangsten voor Ruimte toegevoegd aan de begroting van BZK. Verder verloopt de dienstverlening tussen de baten-lastenagentschappen van BZK onderling via het kerndepartement. Dit leidt jaarlijks tot ontvangsten en uitgaven voor het kerndepartement. Daarnaast ontvangt Doc-Direkt gedurende het jaar 2018 middelen van overige departementen en derden (notariaat). Deze inkomsten zijn ter dekking van personele en materiële uitgaven. Tenslotte worden er enkele technische mutaties voor de GDI (Generieke Digitale Infrastructuur) uitgevoerd. Beheer- en exploitatiekosten van de GDI worden doorberekend aan de afnemers. In het verleden zijn er ontvangsten vanuit de afnemers ingeboekt en daar tegenoverstaande uitgaven voor de kosten. Deze werden via de begroting van BZK op de aanvullende post bij Financiën gestald. Inmiddels is doorbelasting op een andere manier gerealiseerd dan eerder was voorzien. Door het Agentschap Logius worden nu rechtstreeks facturen gestuurd aan alle GDI-afnemers. Daarom vinden de ontvangsten niet meer plaats op de BZK-begroting en hoeven er geen middelen meer via de aanvullende post te lopen, maar worden ze zichtbaar op de begroting van Logius.

Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

VIII ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	38.812,1	38.673,2	38.617,3	38.793,4	38.996,0	
Mee- en tegenvallers						
Rijksbegroting in enge zin						
Autonome bijstelling sf	82,1	62,3	29,1	42,0	56,8	
Referentieraming 2018	106,7	135,6	125,9	142,3	153,1	
Diversen	- 16,9	6,4	- 0,3	- 1,8	- 3,9	
	171,9	204,3	154,7	182,5	206,0	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Eindejaarsmarge 2017	96,2	0,0	0,0	0,0	0,0	
G34 modernisering cao primair onderwijs	270,0	270,0	270,0	270,0	270,0	
G46 doelmatiger onderwijs	- 20,0	- 92,0	- 137,0	- 183,0	- 183,0	
G47 terugdraaien taakstelling ocw	244,0	415,0	410,0	338,0	183,0	
G49 halvering collegegeld eerstejaars ho	70,0	165,0	165,0	170,0	170,0	
Inzet eindejaarsmarge	- 96,2	0,0	0,0	0,0	0,0	
Inzet loon- en prijsbijstelling	- 35,1	- 38,9	- 37,8	- 38,9	- 39,1	
Kasschuif inzake transitievergoeding szw	0,0	26,5	- 26,5	0,0	0,0	
Kasschuif lpo aanvullende post	- 9,2	91,7	- 21,9	- 21,8	- 19,4	
Kasschuif ov	850,0	0,0	- 425,0	- 425,0	0,0	
Kasschuif ra2012 intensivering onderzoek	0,0	0,0	50,1	0,0	0,0	
Kasschuiven mbo vjn	22,1	- 4,4	6,0	2,8	- 210,7	
Taakstelling	0,0	- 163,5	- 114,4	- 140,3	- 156,2	
Verlaging subsidies	- 34,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	17,0	24,6	0,4	11,5	5,3	
	1.374,5	694,0	138,9	- 16,7	19,9	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
G32 voor- en voegschoolse educatie	40,0	130,0	170,0	170,0	170,0	
G33 aanpak werkdruk primair onderwijs	97,2	236,2	236,2	236,2	236,2	
G35 kwaliteit technisch onderwijs vmbo	40,0	70,0	120,0	120,0	100,0	
G36 fundamenteel onderzoek ocw	95,0	155,0	200,0	200,0	200,0	
G37 toegepast onderzoek	25,0	38,0	50,0	50,0	50,0	
G38 onderzoeksinfrastructuur	45,0	55,0	0,0	0,0	0,0	

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
G43 ra intensivering erfgoed en monumenten	98,0	76,6	59,6	24,6	0,0	
Herverkaveling	800,5	782,5	772,0	767,0	766,9	
Lagere ster-raming	0,0	- 36,0	- 39,6	- 54,7	- 53,8	
Loon- en prijsbijstelling tranche 2018	843,5	842,8	838,8	839,0	838,3	
Overboeking fin scholingsvouchers programma deel	0,0	- 196,8	0,0	0,0	0,0	
Diversen	30,2	131,9	141,8	143,4	137,9	
Niet tot een ijklijn behorend						
Loon- en prijsbijstelling tranche 2018	54,8	55,0	55,5	56,1	56,7	
Diversen	- 27,2	12,1	19,2	11,4	3,2	
	2.142,0	2.352,3	2.623,5	2.563,0	2.505,4	
Extrapolatie						42.054,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	3.688,4	3.250,7	2.917,0	2.728,7	2.731,2	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	42.500,5	41.923,9	41.534,2	41.522,1	41.727,2	42.054,7
Totaal Internationale samenwerking	60,3	60,3	60,3	60,3	60,3	60,3
Stand Miljoenennota 2019	42.560,8	41.984,2	41.594,6	41.582,4	41.787,6	42.115,0

Verticale toelichting

VIII ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	1.380,6	1.414,6	1.487,6	1.554,2	1.633,2	
Mee- en tegenvallers						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	- 7,7	- 10,5	- 9,4	- 5,2	7,1	
	- 7,7	- 10,5	- 9,4	- 5,2	7,1	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Lagere ster-raming	0,0	- 36,0	- 39,6	- 54,7	- 53,8	
Diversen	- 20,4	- 0,5	- 0,5	- 0,5	- 0,5	
Niet tot een ijklijn behorend						
Autonome bijstelling ontvangsten sf	- 35,3	- 38,5	- 47,9	- 57,2	- 70,1	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	- 55,7	- 75,0	- 88,0	- 112,4	- 124,4	
Extrapolatie						1.555,2
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 63,3	- 85,5	- 97,4	- 117,6	- 117,3	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	1.317,3	1.329,2	1.390,2	1.436,7	1.515,9	1.555,2
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	1.317,3	1.329,2	1.390,2	1.436,7	1.515,9	1.555,2

Autonome bijstelling studiefinanciering

De raming van de uitgaven aan de studiefinanciering is dit voorjaar geactualiseerd en per saldo naar boven bijgesteld. De grootste oorzaak hiervan is het feit dat er meer studenten afstuderen die nog onder de prestatiebeurssystematiek vallen dan eerder geraamd. De prestatiebeurzen van deze studenten worden na afstuderen omgezet in een gift. Dit zorgt voor de extra uitgaven. Daarnaast is er een tegenvaller op de kwijtscheldingen en tevens op de studentenreisvoorziening.

Referentieraming 2018

De referentieraming is de jaarlijkse raming van het verloop van leerlingen- en studentenaantallen. Uit de referentieraming 2018 blijkt dat het verwachte aantal leerlingen en studenten hoger uitvalt dan geraamd voor de Begroting 2018. Hierachter gaan verschillende bewegingen schuil. Het grootste effect wordt veroorzaakt door hogere dan geraamde studentenaantallen in het hbo en wo. De hogere instroom in het wo-master en het wo-bachelor wordt veroorzaakt door een hogere instroom van buiten het onderwijs (één of meer tussenjaren) en respectievelijk een hogere

Verticale toelichting

instroom van hbo-bachelor gediplomeerden en een hoger aantal vwo-gediplomeerden. De hogere instroom in het hbo wordt veroorzaakt door meer ingeschreven studenten voor een Associate Degree en door meer studenten van buiten het (Nederlandse) onderwijs (met één of meer tussenjaren of, per 2019, uit landen behorende tot de Europese Economische Ruimte).

Diversen – mee- en tegenvallers, uitgaven

Deze diversenpost bestaat onder andere uit de wisselkoersmeevallers ten opzichte van de dollar en de Zwitserse franc (vanwege de bijdrage voor het CERN) door de gestegen eurokoers (6,8 mln. structureel) en verwachte onderuitputting (13 mln.) op subsidies in het primair onderwijs en de lerarenbeurs in 2018. Deze meevallers zijn ingezet ter dekking van de per saldo tegenvaller op de referentieraming en de studiefinancieringsraming.

Eindejaarsmarge 2017

Dit betreft de toevoeging van de eindejaarsmarge 2017 aan de OCW-begroting.

G34 modernisering cao primair onderwijs

Met deze regeerakkoordmaatregel wordt ingezet op de verbetering van en nieuwe afspraken over de arbeidsvoorwaarden in het primair onderwijs. Dit is via een nota van wijziging op de begroting 2018 verwerkt (vergaderjaar 2017–2018, kamerstuk [34 775 VIII, nr. 5](#)).

Regeerakkoordmaatregelen G46, G47 en G49

Dit betreft drie regeerakkoordmaatregelen, namelijk G46 doelmatiger onderwijs, G47 terugdraaien taakstelling OCW en G49 halvering collegemeld eerstejaars HO. Deze maatregelen zijn in een nota van wijziging op de begroting 2018 verwerkt (vergaderjaar 2017–2018, kamerstuk [34 775 VIII, nr. 13](#)).

Inzet eindejaarsmarge

Dit betreft de doorverdeling van de eindejaarsmarge op de OCW-begroting. Het grootste gedeelte wordt ingezet voor overlopende verplichtingen uit 2017 (60 mln.). Het resterende deel (36,2 mln.) wordt ingezet ter dekking van de per saldo tegenvaller bij de referentieraming en de studiefinancieringsraming.

Inzet loon- en prijsbijstelling

Een deel van de loon- en prijsbijstelling tranche 2018 wordt ingezet om een gedeelte van de tegenvaller bij de referentieraming en de studiefinancieringsraming te dekken.

Kasschuif inzake transitievergoeding SZW

Dit betreft een kasschuif m.b.t. de transitievergoeding. Het wetsvoorstel gaat in per 1 april 2020 i.p.v. 1 april 2019. Het budget is vorig jaar al overgeboekt van OCW naar SZW.

Kasschuif LPO aanvullende post

De LPO tranche 2018 over een deel van de intensiveringen uit het regeerakkoord wordt via deze kasschuif ingezet als dekking voor de tegenvaller van 2019.

Kasschuif OV

Ter optimalisatie van het kasritme van de staat wordt de verplichting aan de vervoersbedrijven voor de studentenreisvoorziening vooruitbetaald via kasschuiven. Dit betekent dat in december 2018 een deel van het bedrag voor het jaar 2019 wordt betaald, in december 2019 een deel voor het jaar 2020 en in december 2020 een deel voor het jaar 2021.

Verticale toelichting

Kasschuif RA2012 intensivering onderzoek

De middelen voor fundamenteel en praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek (50 mln. per jaar) staan op de Aanvullende Post in het jaar 2023 en worden via een kasschuif naar 2020 gebracht, conform het Regeerakkoord Rutte II.

Kasschuiven mbo vjn

Dit betreft het saldo van verschillende kasschuiven op het artikel mbo. De grootste kasschuif vond plaats om de begroting in lijn te brengen met het recent gesloten bestuursakkoord. Hierin is afgesproken om het resultaat-afhankelijke budget te verlagen en het investeringsbudget met hetzelfde bedrag te verhogen. Voor de regeling praktijkleren wordt uit latere jaren budget naar eerdere jaren geschoven.

Taakstelling

Om de begroting meerjarig sluitend te maken is per 2019 een taakstellende reeks op het artikel Nominaal en onvoorzien geboekt. De taakstelling is in 2019 ingevuld door de Loon- en Prijsbijstelling (LPO) tranche 2018 over een deel van de intensiveringen uit het regeerakkoord (110 mln.), onderuitputting 2018 op de Lerarenbeurs (15 mln.), een korting op de subsidieregeling Praktijkleren (19 mln.) en een korting op de lumpsum binnen het hoger onderwijs (19 mln.). De hierboven genoemde dekking van 163 mln. is niet apart zichtbaar in de tabel maar verdeeld over meerdere mutaties. De structurele taakstelling wordt bij Voorjaarsnota 2019 ingevuld.

Verlaging subsidies

Om een deel van de per saldo tegenvaller bij de referentieraming en de studiefinancieringsraming in 2018 te dekken zijn een aantal subsidies op de OCW-begroting incidenteel verlaagd.

Diversen – beleidsmatige mutaties, uitgaven

Dit betreft een aantal kleinere kasschuiven en de opboeking van de eindejaarsmarge op verschillende artikelen van de begroting voor de overlopende verplichtingen uit 2017.

G32 voor- en vroegschoolse educatie

Met deze regeerakkoordmaatregel wordt de voor- en vroegschoolse educatie versterkt en het aanbod uitgebreid van 10 naar 16 uur per week. De maatregel is tevens verwerkt in een nota van wijziging op de begroting 2018 (Kamerstuk [34 775 VII, nr. 35](#)).

G33 aanpak werkdruk primair onderwijs

Met deze regeerakkoordmaatregel wordt ingezet op het aanpakken van de werkdruk in het primair onderwijs. Via een Incidentele Suppletoire Begroting (Kamerstuk [34 886, nr. 2](#)) zijn de middelen behorende bij tranches 2018 en 2019 van de regeerakkoordmaatregel verwerkt.

G35 kwaliteit technisch onderwijs vmbo

Met deze regeerakkoordmaatregel wordt ingezet op een dekkend aanbod en versterking van de kwaliteit van het techniekonderwijs op het vmbo.

G36 fundamenteel onderzoek ocw

Met deze regeerakkoordmaatregel wordt ingezet op vernieuwend en maatschappelijk relevant onderzoek via de Nationale Wetenschapsagenda en op het versterken van de basis. Dit laatste gebeurt door in te zetten op digitale infrastructuur, de vernieuwingsimpuls en sectorplannen.

Verticale toelichting

G37 toegepast onderzoek

Met deze regeerakkoordmaatregel wordt ingezet op vernieuwend en maatschappelijk relevant toegepast onderzoek via de Nationale Wetenschapsagenda en op het versterken van praktijkgericht onderzoek.

G38 onderzoeksinfrastructuur

Met deze regeerakkoordmaatregel wordt ingezet op het realiseren van een aantal voorstellen in het kader van de call Nationale roadmap, digitale infrastructuur (supercomputer) en faciliteiten van wereldformaat.

G43 intensivering erfgoed en monumenten

Met deze regeerakkoordmaatregel wordt ingezet op diverse thema's zoals restauratie, herbesteding, verduurzaming, archeologie, religieus erfgoed en digitalisering.

Herverkaveling

Dit betreft de budgettaire verwerking van de overheveling van groen onderwijs van het Ministerie van EZK naar het Ministerie van OCW.

Lagere ster-raming

Naar aanleiding van het onderzoeksrapport van EY van 9 september 2017 worden lagere reclameopbrengsten van de STER verwacht. Nu worden de lagere ontvangsten voor 2019 tot en met 2023 o.b.v. de in de mediabegrotingsbrief (vergaderjaar 2017–2018, kamerstuk [34 775 VIII, nr. 31](#)) genoemde tegenvallers ingeboekt. Aan de uitgavenkant wordt het budget voor de Landelijke Publieke Omroep met dezelfde bedragen verlaagd.

Loon- en prijsbijstelling tranche 2018

De loon- en prijsbijstelling tranche 2018 over de plafondrelevante uitgaven op de OCW-begroting wordt toegevoegd aan de begroting.

Overboeking fin scholingsvouchers programma deel

In 2019 blijft de fiscale scholingsaftrek nog in stand. De middelen die op de OCW-begroting stonden voor een vervangende uitgavenregeling worden middels deze boeking weer van de begroting afgetrokken.

Diversen – technische, plafondrelevante mutaties, uitgaven

Dit betreft desalderingen en overboekingen van en naar andere departementen en overboekingen van de Aanvullende Post. Het gaat om de overboekingen van de Aanvullende Post voor regeerakkoordmaatregelen die budgettair niet boven de 50 mln. komen, zoals G33 Kleine scholen, G40 Cultuur en historisch democratisch bewustzijn, G41 Nederlandse scholen in het buitenland, G42 Media/onderzoeksjournalistiek, G44 Aanpak laaggeletterdheid, G45 Onderwijsachterstandenbeleid en hoogbegaafde kinderen en G48 terugdraaien taakstelling Groen onderwijs.

Loon- en prijsbijstelling tranche 2018

De loon- en prijsbijstelling tranche 2018 over de niet-plafondrelevante uitgaven op de OCW-begroting wordt toegevoegd aan de begroting.

Diversen – technische, niet-plafondrelevante mutaties, uitgaven

Dit betreft niet-plafondrelevante mutaties omtrent de studiefinanciering. Door de referentieraming 2018 (hoger aantal studenten in het hoger onderwijs) worden er meer leningen verwacht. Hiertegenover staat het hogere aantal omzettingen dan eerder verwacht (zie ook de post *Autonome bijstelling SF*, die als negatieve niet-plafondrelevante mutatie worden geboekt).

Verticale toelichting

Diversen – mee- en tegenvallers, niet-belastingontvangsten

Deze post bestaat voornamelijk uit een tegenvaller op de renteontvangsten over de studieleningen, door de aanhoudende lage rentestand.

Lagere ster-raming

Zie eerdere toelichting. Deze reeks betreft de aanpassing aan de ontvangstenkant.

Diversen – technische mutaties, niet-belastingontvangsten

Onder deze diversenpost vallen voornamelijk desalderingen. Voorbeelden zijn een ontvangst van 5,7 mln. vanuit de bestemmingsfondsen van musea die ter beschikking is gesteld aan het Mondriaanfonds volgens motie Van Veen (Kamerstuk [34 550 VIII, nr. 63](#)) en de verwerking van de lagere raming van de reclameopbrengsten van de STER (- 28,4 mln.) in 2018, waarmee ook de uitgaven van artikel 15 in mindering worden gebracht. Dit bedrag wordt onttrokken aan de Algemene Mediareserve.

Autonome bijstelling ontvangsten studiefinanciering

Op basis van realisaties is de raming van de terugbetalingen op de hoofdsom van de studieleningen naar beneden bijgesteld.

Nationale Schuld (Transactiebasis)

IXA NATIONALE SCHULD (TRANSACTIEBASIS): UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	7.917,6	7.450,4	7.265,6	7.202,6	9.434,9	
Mee- en tegenvallers						
Rijksbegroting in enge zin						
Rente vaste schuld	- 110,0	- 71,0	77,0	178,0	155,0	
Rente vlottende schuld	0,0	0,0	- 23,0	9,0	26,0	
Diversen	0,0	- 6,2	6,0	19,9	19,9	
	- 110,0	- 77,2	60,0	206,9	200,9	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Omboeking rente onder kader	6.398,2	5.923,9	5.680,5	5.552,1	5.730,0	
Diversen	- 7,0	7,0	0,0	0,0	0,0	
	6.391,2	5.930,9	5.680,5	5.552,1	5.730,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Rente vaste schuld	0,0	0,0	0,0	0,0	- 102,0	
Rente vlottende schuld	0,0	0,0	0,0	0,0	83,0	
Diversen	- 2,9	- 3,1	- 3,1	- 3,1	47,1	
Niet tot een ijklijn behorend						
Mutatie in rekening-courant en deposito	0,0	0,0	0,0	0,0	- 2.067,7	
Omboeking rente onder kader	- 6.398,2	- 5.923,9	- 5.680,5	- 5.552,1	- 5.730,0	
Rentelasten	0,0	- 7,1	- 46,5	- 57,8	28,8	
Verstreckte leningen	250,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	- 6.151,1	- 5.934,1	- 5.730,1	- 5.613,0	- 7.740,8	
Extrapolatie						6.977,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	130,1	- 80,4	10,4	146,0	- 1.809,8	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	8.047,7	7.370,0	7.276,0	7.348,7	7.625,1	6.977,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	8.047,7	7.370,0	7.276,0	7.348,7	7.625,1	6.977,0

Verticale toelichting

IXA NATIONALE SCHULD (TRANSACTIEBASIS): NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	12.428,2	9.648,4	5.652,7	3.107,3	2.573,9	
Mee- en tegenvallers						
Rijksbegroting in enge zin						
Rente vlottende schuld	- 8,0	112,0	0,0	0,0	0,0	
Rentebaten	- 26,4	- 35,2	- 44,8	- 56,2	- 51,7	
	- 34,4	76,8	- 44,8	- 56,2	- 51,7	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Omboeking rente onder kader	363,5	244,8	174,2	189,6	202,0	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	363,5	244,8	174,2	189,6	202,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	- 6,8	
Niet tot een ijklijn behorend						
Aflossingen op leningen	716,9	- 49,4	- 388,7	- 43,3	190,3	
Mutatie in rekening-courant en deposito	- 340,6	1.899,2	4.209,2	4.716,8	4.745,3	
Omboeking rente onder kader	- 363,5	- 244,8	- 174,2	- 189,6	- 202,0	
Rente derivaten	- 249,0	- 453,0	- 392,0	- 289,0	- 291,0	
Voortijdige beëindiging derivaten	2.369,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 52,9	- 25,0	- 23,0	- 22,0	- 22,0	
	2.079,9	1.127,0	3.231,3	4.172,9	4.413,8	
Extrapolatie						5.650,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	2.409,0	1.448,6	3.360,7	4.306,3	4.564,1	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	14.837,2	11.097,0	9.013,4	7.413,6	7.137,9	5.650,5
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	14.837,2	11.097,0	9.013,4	7.413,6	7.137,9	5.650,5

Rente vaste schuld – mee- en tegenvallers en technische mutaties, uitgaven

De raming van de rentelasten vaste schuld wijzigt als gevolg van bijstellingen van de rentetarieven en de financieringsbehoefte. Door een daling in het verwachte kassaldo is er sprake van een hogere verwachte financieringsbehoefte en hogere rentelasten. Daar staat tegenover dat de rentetarieven neerwaarts zijn bijgesteld. Tot slot is er het effect van schulduitgifte en inkopen. Het eerste effect overheerst in de jaren 2020 tot en met 2022, waardoor er per saldo sprake is van een toename van de

Verticale toelichting

rente vaste schuld. Het saldo van de drie effecten resulteert voor 2018 en 2019 in een afname van de rente vaste schuld.

Rente vlottende schuld – mee- en tegenvallers en technische mutaties, uitgaven en niet-belastingontvangsten

De raming van de rentelasten vlottende schuld wijzigt als gevolg van bijstellingen van de rentetarieven en de financieringsbehoefte. Op korte termijn zijn er rentebaten vlottende schuld vanwege de negatieve rentestand. De rentetarieven zijn voor de eerste jaren neerwaarts bijgesteld en voor latere jaren naar boven bijgesteld. Voor 2018 en 2019 is er sprake van negatieve rentetarieven. Door een opwaartse bijstelling van deze tarieven is er een afname van de rentebaten vlottende schuld in 2018; een neerwaartse bijstelling voor 2019 leidt tot een toename van deze rentebaten in dat jaar. In 2020 leidt een neerwaartse bijstelling van het positieve rentetarief tot een afname van de rentelasten vlottende schuld. Voor latere jaren leidt een opwaartse bijstelling van het positieve rentetarief tot een toename van de rentelasten vlottende schuld.

Diversen – beleidsmatige en technische mutaties, uitgaven en niet-belastingontvangsten

Dit betreffen restposten van onder andere rente vaste en vlottende schuld en rente sociale fondsen.

Omboeking rente onder kader – beleidsmatige en technische mutaties, uitgaven en niet-belastingontvangsten

In de begrotingsregels van het kabinet Rutte III is vastgelegd dat de rente-uitgaven staatsschuld onder het uitgavenplafond vallen. In het verleden vielen deze uitgaven buiten het plafond. Er heeft daarom een omboeking plaatsgevonden.

Mutatie in rekening-courant en deposito – uitgaven en niet-belastingontvangsten

De wijziging in de geraamde mutatie van het saldo op de rekening-couranten en deposito's heeft vooral betrekking op de sociale fondsen. De mutatie in de rekening-courant is het resultaat van de geraamde uitgaven en de ontvangen premies van de sociale fondsen. Verwacht wordt dat de sociale fondsen de komende jaren per saldo meer gaan uitgeven.

Rentelasten

De raming van de aan deelnemers aan schatkistbankieren te betalen rente is bijgewerkt met de actuele rentetarieven. Een daling van de verwachte rente zorgt voor een daling in de rentelasten van 2019 tot en met 2021. De verwachte rente voor 2022 stijgt en leidt tot hogere rentelasten in dat jaar.

Verstrekke leningen

In 2018 zullen er naar verwachting meer leningen worden verstrekt dan eerder verwacht. Dit komt met name door het oversluiten van enkele grote leningen door deelnemers aan het schatkistbankieren.

Rentebaten

De raming voor rentebaten kasbeheer is aangepast, als gevolg van een wijziging van de rente en veranderingen in de leningen die deelnemers aan het schatkistbankieren zijn aangegaan. Een daling van de verwachte lange rente zorgt voor een daling in de rentebaten.

Aflossingen op leningen

Gewijzigde inzichten in het leengedrag van agentschappen en RWT's leiden tot een aanpassing van de voorziene ontvangsten. Doordat in 2018 meer is afgelost (door vervroegde aflossingen) wordt in latere jaren minder aan aflossingen op leningen ontvangen.

Verticale toelichting

Rente derivaten

De raming van de renteontvangsten op renteswaps is naar beneden bijgesteld als gevolg van het voortijdig beëindigen van rentederivaten. De raming is tevens bijgesteld als gevolg van de geactualiseerde rentestanden in de CEP-raming van het CPB.

Voortijdige beëindiging derivaten

Er is sprake geweest van het voortijdig beëindigen van een aantal rentederivaten. Bij het beëindigen van een rentederivaat wordt de actuele marktwaarde van het derivaat verrekend tussen beide partijen. De beëindigde rentederivaten hebben per saldo een voor de staat positieve marktwaarde, waardoor er sprake is van eenmalige ontvangsten. Daar staat tegenover dat op een beëindigd rentederivaat meerjarig geen rente meer wordt ontvangen.

Financiën

IXB FINANCIËN: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	6.800,2	6.500,5	6.159,3	6.016,2	6.052,7	
Mee- en tegenvallers						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	- 2,9	- 3,2	- 3,3	- 3,3	- 3,3	
	- 2,9	- 3,2	- 3,3	- 3,3	- 3,3	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Bijstelling bcf	208,9	214,3	214,8	214,8	214,8	
Douane (brexit)	19,4	69,5	77,1	77,3	78,1	
Eindejaarsmarge	32,8	0,0	0,0	0,0	0,0	
Inzet nominaal en onvoorzien	- 5,8	- 17,5	- 0,8	- 0,8	- 0,8	
Inzet onderuitputting	- 60,0	- 15,0	- 10,0	- 10,0	- 10,0	
Kasschuif beheerst vernieuwen	0,0	0,0	- 37,1	24,8	12,3	
Kasschuiven	- 169,3	119,3	50,0	0,0	0,0	
Diversen	17,7	23,1	20,5	19,6	20,6	
	43,7	393,7	314,5	325,7	315,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Beheerst vernieuwen	7,0	190,1	222,1	60,8	61,8	
Investeringsagenda	123,5	16,0	17,0	17,4	16,8	
Loon- en prijsbijstelling tranche 2018	72,1	68,9	68,1	64,9	65,8	
Uitvoeringskosten fiscale wetgeving regeerakkoord	15,0	30,0	30,0	30,0	30,0	
Diversen	44,3	9,5	7,5	7,6	7,6	
Niet tot een ijklijn behorend						
Diversen	3,1	0,4	0,0	0,0	0,0	
	265,0	314,9	344,7	180,7	182,0	
Extrapolatie						6.478,1
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	305,7	705,2	655,9	502,9	493,7	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	7.105,9	7.205,7	6.815,1	6.519,1	6.546,3	6.478,1
Totaal Internationale samenwerking	253,5	328,5	230,7	178,5	287,2	337,1
Stand Miljoenennota 2019	7.359,3	7.534,2	7.045,8	6.697,6	6.833,5	6.815,2

Verticale toelichting

IXB FINANCIËN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	2.161,2	2.148,2	2.218,3	2.079,6	2.078,2	
Mee- en tegenvallers						
Rijksbegroting in enge zin						
Dividenden en afdrachten staatsdeelnemingen	170,0	155,0	0,0	40,0	50,0	
Winstafdracht dnb	68,0	92,0	153,0	11,0	0,0	
Diversen	1,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
	239,6	247,0	153,0	51,0	50,0	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Belasting- en invorderingsrente	15,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	1,5	5,7	5,3	4,6	5,7	
	16,5	5,7	5,3	4,6	5,7	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Niet tot een ijklijn behorend						
Dividend financiële deelnemingen	708,0	- 53,0	- 53,0	- 53,0	- 53,0	
Lening griekenland	0,0	0,0	42,0	124,7	159,9	
Winstafdracht dnb	41,0	39,0	37,0	2,0	0,0	
Diversen	- 3,5	- 1,8	2,8	3,9	11,6	
	745,5	- 15,8	28,8	77,6	118,5	
Extrapolatie						2.619,1
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	1.001,6	236,8	187,0	133,1	174,2	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	3.162,8	2.385,1	2.405,3	2.212,8	2.252,4	2.619,1
Totaal Internationale samenwerking	4,0	4,0	4,2	4,1	4,1	4,1
Stand Miljoenennota 2019	3.166,8	2.389,1	2.409,6	2.216,9	2.256,5	2.623,2

Bijstelling bcf

De raming van het Btw-compensatiefonds is naar boven bijgesteld omdat de realisatie in 2017 van het Btw-compensatiefonds hoger blijkt dan eerder geraamd.

Douane (brexit)

De Douane bereidt zich in het kader van de Brexit voor op een harde Brexit («cliff edge»). Hiervoor worden de kosten voor de Douane geraamd op 19,4 mln. in 2018, oplopend tot structureel 78 mln. in 2022 e.v. Dit is gebaseerd op een additioneel benodigde capaciteit van 928 fte, uitgaande van gelijkblijvende handelsvolumes en een ongewijzigde handhavings-

Verticale toelichting

aanpak. Wanneer blijkt dat zich een ander scenario voordoet, zal de raming worden bijgesteld.

Eindejaarsmarge

Dit betreft de toevoeging van het in 2017 niet uitgeputte budget aan de begroting 2018.

Inzet nominaal en onvoorzien

Om de begroting te sluiten zijn middelen van nominaal en onvoorzien ingezet. Het gaat vooral om de inzet van de eindejaarsmarge 2017 voor de jaren 2018 en (via een kasschuif naar) 2019.

Inzet onderuitputting

Financiën draagt in 2018 60 mln., in 2019 15 mln. en tussen 2020 en 2023 10 mln. per jaar bij aan de problematiek onder het uitgavenplafond.

Kasschuif beheerst vernieuwen

Dit betreft een kasschuif voor de bestedingsplannen inzake «Beheerst Vernieuwen». In de begroting 2019 worden middelen voor Beheerst Vernieuwen overgemaakt van de aanvullende post naar het belastingdienstartikel. Voor een klein deel staan deze middelen nog niet in het juiste ritme. Door deze kasschuif van 37 mln. worden de middelen in het juiste ritme gezet.

Kasschuiven

Financiën past enkele kasschuiven toe binnen haar begroting. Dit omvat onder meer de kasschuiven van 21,5 mln. van GDI-middelen van 2018 naar 2019 en 2020. Ook het resterende budget van 8 mln. voor het opstarten van Invest-NL in 2018 is deels nodig in 2019. Een andere kasschuif betreft 57 mln. van 2018 naar 2019 voor de Belastingdienst. Ook wordt 24,5 mln. geschoven van 2018 naar 2019 en 2020 op het artikel nominaal en onvoorzien. Daarnaast wordt 27 mln. geschoven van 2018 naar 2020 om te voorzien in dekking voor de vertraging van de Herijking Investeringsagenda (HIA).

Diversen – beleidsmatige mutaties, uitgaven

Dit betreft een som van mutaties voor onder andere materieel facilitaire zaken voor de Belastingdienst, materieel ICT voor het kerndepartement, extra capaciteit voor o.a. de FIOD in het kader van de «Panama Papers», de opstartkosten van Invest-NL, een kostenvergoeding voor Atradius, een afbouw in het aandeelhouderschap van NL Financial Investments (NLFI) en een verwachte meevaller op de schade-uitkeringen EKV.

Beheerst vernieuwen

Voor de vernieuwing bij de Belastingdienst zijn er middelen overgeheveld vanuit de Aanvullende post. Het gaat om middelen voor nieuwe en lopende vernieuwingsprojecten, het bouwen van de generieke voorzieningen, investeringen in personeel, modernisering van het IV-Landschap en verbetering van de bedrijfsvoering.

Investeringsagenda

Vanuit de Aanvullende post zijn middelen vrijgegeven voor verschillende ICT-projecten en het aannemen van nieuw personeel in het kader van de Investeringsagenda van de Belastingdienst.

Loon- en prijsbijstelling tranche 2018

De loon- en prijsbijstellingstranche 2018 is overgeboekt naar de begroting van Financiën.

Verticale toelichting

Uitvoeringskosten fiscale wetgeving regeerakkoord

Bij Voorjaarsnota is cumulatief 135 mln. (voor de jaren 2018–2023) van de Aanvullende post overgeboekt naar de Financiënbegroting ten behoeve van de uitvoering van fiscale maatregelen waartoe gedurende de kabinetsperiode wordt besloten.

Dividenden en afdrachten staatsdeelnemingen

De nieuwste winstramingen van de staatsdeelnemingen leiden tot aanpassingen in de dividendraming.

Winstafdracht dnb – niet-belastingontvangsten, mee- en tegenvallers

Op basis van de meest recente prognose van DNB van mei 2018 wordt de raming van de winstafdracht aangepast. De fluctuatie in de winstraming is met name gevolg van nieuwe marktverwachtingen m.b.t. het rentebeleid van de ECB.

Diversen – rijksbegroting in enge zin en niet tot een ijklijn behorend, niet-belastingontvangsten

Dit betreft een som van posten van onder andere de kosten van facilitaire diensten die de Belastingdienst levert, van de renteontvangsten van de lening aan Griekenland en van een bijstelling van de ontvangsten van het Muntwezen.

Belasting- en invorderingsrente

De raming van de ontvangsten uit de Boete- en Invorderingsrente wordt elk regulier begrotingsmoment getoetst op de dan beschikbare informatie. De raming voor de ontvangsten aan Belasting- en Invorderingsrente laat dit jaar per saldo een meevaller zien van 15 mln. De tegenvaller in de aanslagoplegging als gevolg van de vertraagde oplevering van de nieuwe systemen schenk- en erfbelasting wordt meer dan gecompenseerd door de doorwerking van geactualiseerde grondslagen (d.w.z. relevante belasting- en premieontvangsten) en verdeelsleutels die gelden voor de ontvangsten gedurende 2018. Beide vallen gunstiger uit voor de Belastingdienst dan verwacht ten tijde van de ontwerpbegroting 2018.

Dividenden staatsdeelnemingen

De raming voor dividendontvangsten wordt naar aanleiding van de meest recente prognose aangepast.

Dividend financiële deelnemingen

Vanwege de verkoop van aandelen ABN Amro en a.s.r. in september 2017 moet de meerjarige dividendraming financiële instellingen naar beneden worden bijgesteld. In 2018 wordt wel meer dividend verwacht vanwege de positieve resultaten uit 2017 en 2018.

Lening griekenland

Vanaf 2020 zal Griekenland beginnen met het terugbetalen van openstaande leningen aan Nederland. Dit betreft leningen die in het kader van het Europese hulpprogramma aan Griekenland zijn verschaft. De laatste terugbetalingen vinden plaats in 2041.

Winstafdracht dnb – technische mutaties, niet-belastingontvangsten

Zie toelichting Winstafdracht DNB hierboven.

Verticale toelichting

Defensie

X DEFENSIE: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	8.852,1	8.802,9	8.765,7	8.630,0	8.541,7	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Biv trekkingsrechten defensie	59,5	58,9	58,9	58,9	58,9	
Doorwerking eindejaarsmarge 2017	306,8	0,0	0,0	0,0	0,0	
Eindejaarsmarge	0,0	0,0	600,0	600,0	0,0	
Herschikking pensioenen	93,0	90,4	90,3	90,9	- 8,9	
Kasschuif exploitatie 2019	- 55,0	55,0	0,0	0,0	0,0	
Kasschuif incidentele uitkering	30,0	- 30,0	0,0	0,0	0,0	
Kasschuif investeringen	0,0	0,0	- 250,0	- 25,0	275,0	
Kasschuif loonbijstelling	0,0	22,6	6,1	- 8,8	- 23,0	
Kasschuif nationaal fonds ereschuld	- 15,0	5,0	5,0	5,0	0,0	
Kasschuif onderuitputting	- 1.200,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Kasschuif pensioenen	0,0	4,4	- 29,1	- 7,7	24,7	
Kasschuif schadeclaims libanonveteranen	- 20,0	3,0	5,5	11,5	0,0	
Uitdelen budget convenant brigade spec. beveiligingsopdrachten (bsb)	15,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 5,2	- 0,1	7,9	4,9	5,0	
	- 790,6	209,2	494,6	729,7	331,7	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
C18 ondersteuning krijgsmacht	300,0	300,0	350,0	400,0	400,0	
C19 investeringen modernisering krijgsmacht	475,0	725,0	775,0	825,0	825,0	
C20 uitbreiding slagkracht, cyber en werkgeverschap	125,0	65,0	165,0	165,0	165,0	
Doorwerking ontvangst belastingdienst te hoge heffing ereschulden	45,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Doorwerking verkoop opbrengsten	40,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Herverkaveling kustwacht carib	47,7	36,5	35,8	35,7	35,7	
Loonbijstelling	111,4	111,2	111,6	110,5	109,1	
Prijsbijstelling	62,7	63,0	62,4	60,5	60,1	
Prijsbijstelling over restant regeerakkoord	19,2	23,5	27,9	30,1	30,1	
Diversen	43,0	24,7	29,2	20,8	16,0	

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Niet tot een ijklijn behorend						
Herschikking pensioenen	- 93,0	- 90,4	- 90,3	- 90,9	8,9	
	1.176,4	1.258,5	1.466,6	1.556,7	1.649,9	
Extrapolatie						10.295,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	385,8	1.467,7	1.961,2	2.286,4	1.981,5	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	9.237,9	10.270,6	10.726,9	10.916,4	10.523,2	10.295,9
Totaal Internationale samenwerking	287,2	206,4	206,4	206,4	206,4	206,4
Stand Miljoenennota 2019	9.525,2	10.477,1	10.933,2	11.122,7	10.729,6	10.502,2
X DEFENSIE: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	393,6	303,9	261,0	266,5	268,7	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	5,4	5,3	5,3	5,3	5,3	
	5,4	5,3	5,3	5,3	5,3	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Doorwerking verkoop opbrengsten	40,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Raming ontvangst belastingdienst te hoge heffing ereschulden	45,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	16,0	1,1	12,9	5,9	4,5	
	101,4	1,1	12,9	5,9	4,5	
Extrapolatie						331,6
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	106,7	6,4	18,3	11,3	9,8	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	500,3	310,3	279,3	277,8	278,5	331,6
Totaal Internationale samenwerking	21,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
Stand Miljoenennota 2019	521,7	311,7	280,7	279,2	279,9	333,0

BIV trekkingsrechten defensie

Dit is de overheveling van middelen uit het Budget Internationale Veiligheid (BIV) naar de betreffende artikelonderdelen binnen de Defensiebegroting. Defensie bekostigt met de trekkingsrechten activiteiten die samenhangen met de missies. Het totale trekkingsrecht van Defensie bedraagt 59,5 mln. (zie ook de Verticale Toelichting van Homogene Groep Internationale Samenwerking). De 59,5 mln. wordt ingezet binnen diverse onderdelen van de Defensiebegroting, ook voor bijvoorbeeld de nazorg van uitgezonden militairen.

Verticale toelichting

Doorwerking eindejaarsmarge 2017

Dit betreft de toevoeging van de eindejaarsmarge 2017 aan de begroting van Defensie in 2018.

Eindejaarsmarge

Defensie verwacht over 2018 onderuitputting op de investeringsmiddelen (zie ook *Kasschuif onderuitputting*). De onderuitputting wordt samen met de bijbehorende eindejaarsmarge nu reeds verwerkt. Tegenover de eindejaarsmarge staat een in=uittaakstelling van gelijke omvang.

Herschikking pensioenen

Dit betreft een technische herschikking bij de startnota van het budget voor pensioenen van de niet-plafondrelevante uitgaven naar plafondrelevante uitgaven.

Kasschuif exploitatie 2019

Defensie verwacht de RA-middelen voor exploitatie in een ander ritme uit te geven dan aanvankelijk begroot. Met deze kasschuif wordt ervoor gezorgd dat de exploitatiemiddelen weer in het juiste ritme komen.

Kasschuif incidentele uitkering

Naar aanleiding van het onderhandelingsresultaat wordt budget t.b.v. de incidentele uitkering van 2019 naar 2018 verschoven.

Kasschuif investeringen

Ten behoeve van het rijksbrede budgettaire beeld schuift investeringsbudget van 2020 (250 mln.) en 2021 (25 mln.) naar 2022 (275 mln.).

Kasschuif loonbijstelling

De kasschuif loonbijstelling (artikel 12 Nominaal & Onvoorzien) zorgt ervoor dat de beschikbare middelen op de Defensiebegroting evenredig gespreid worden over de jaren 2019–2023.

Kasschuif nationaal fonds ereschuld

Bij Regeerakkoord is 20 mln. in 2018 vrijgemaakt voor het Nationaal Fonds Ereschuld. Met deze kasschuif wordt het kasritme in lijn gebracht met de verwachte uitgaven.

Kasschuif onderuitputting

Defensie verwacht over 2018 onderuitputting op de investeringsmiddelen. De onderuitputting wordt samen met de bijbehorende eindejaarsmarge nu reeds verwerkt (zie ook *Eindejaarsmarge*). Tegenover de eindejaarsmarge staat een in=uittaakstelling van gelijke omvang, conform de reguliere systematiek. Deze mutatie hoort bij de hierboven beschreven mutatie eindejaarsmarge.

Kasschuif pensioenen

De kasschuif pensioenen (op artikel 10 Apparaat kerndepartement) leidt tot een betere aansluiting van de uitgaven op de nieuwste pensioenramingen.

Kasschuif schadeclaims Libanonveteranen

Met de kasschuif schadeclaims Libanonveteranen wordt het kasritme in lijn gebracht met de verwachte uitbetaling van de schadeclaims.

Uitdelen budget convenant brigade speciale beveiligingsopdrachten (bsb)

Ten behoeve van bescherming van diplomaten en ambassades door de BSB hevelt BZ 15,3 mln. over naar Defensie.

Verticale toelichting

Diversen – beleidsmatige mutaties, uitgaven

Dit is een saldo van verschillende mutaties, waaronder de tweede batch lucht- en maritieme grensbewaking, onderuitputting en het intern herschikken van budget tussen verschillende Defensieonderdelen.

C18 ondersteuning krijgsmacht

In het regeerakkoord is er structureel 1,51 mld. aan extra budget voor de krijgsmacht vrijgemaakt. Met een nota van wijziging op de ontwerpbegroting 2018 is een groot deel van de middelen voor de reeks ten behoeve van ondersteuning krijgsmacht al aan de Defensiebegroting toegevoegd. Naar aanleiding van de Defensienota zijn de resterende middelen uit deze reeks (C18) aan de Defensiebegroting toegevoegd.

C19 investeringen modernisering krijgsmacht

De structureel vrijgemaakte 1,51 mld. in het regeerakkoord wordt ook ingezet om de krijgsmacht te moderniseren. Naar aanleiding van de Defensienota zijn alle middelen uit de reeks investeringen modernisering krijgsmacht (C19) aan de Defensiebegroting toegevoegd.

C20 uitbreiding slagkracht, cyber en werkgeverschap

Reeks C20 Uitbreiding slagkracht, cyber en werkgeverschap wordt nu gedeeltelijk en later volledig aan de Defensiebegroting toegevoegd. Bij de nota van wijziging is 20 mln. toegevoegd aan de Defensiebegroting en daar kwam bij voorjaarsnota 85 mln. extra bij. Als onderdeel van de reeks C20 komt er structureel 20 mln. beschikbaar voor Defensie voor de uitvoering van de maatregelen aangekondigd in de Nederlandse Cyber Security Agenda. Bij ontwerpbegroting 2019 is er 20 mln. in 2018 en structureel 10 mln. aan de Defensiebegroting toegevoegd t.b.v. afspraken over arbeidsvoorwaarden.

Doorwerking ontvangst belastingdienst te hoge heffing ereschulden

Uit de nacalculatie van de eindheffing ereschulden over de jaren 2012 – 2016 is gebleken dat uitgegaan is van een te hoog eindheffingspercentage. Het te veel betaalde bedrag wordt door de Belastingdienst terugbetaald aan het Ministerie van Defensie (eenmalig 45,4 mln.). Deze ontvangst werkt door aan de uitgavenkant.

Doorwerking verkoop opbrengsten – uitgaven en niet-belastingontvangsten

Dit betreft de verwachte verkoopopbrengsten van de dienstpersionen-auto's en de opbrengsten van groot materieel zoals gemeld in de 2^e suppletore begroting 2017. Deze opbrengsten waren oorspronkelijk voorzien voor 2017 maar zullen in 2018 worden gerealiseerd. Hierdoor wordt de uitgavenruimte op de Defensiebegroting opgehoogd.

Herverkaveling kustwacht CARIB

Naar aanleiding van het Regeerakkoord zijn de budgetten van de kustwacht CARIB overgeheveld van de begroting van BZK naar de begroting van Defensie.

Loonbijstelling

De loonbijstelling tranche 2018 wordt toegevoegd aan de departementale begrotingen.

Prijsbijstelling

De prijsbijstelling tranche 2018 wordt toegevoegd aan de departementale begrotingen

Verticale toelichting

Prijsbijstelling over restant regeerakkoord

De prijsbijstelling tranche 2018 is met de 1^e suppletoire begroting 2018 uitgedeeld op basis van de stand ontwerpbegroting 2018 en sindsdien gepubliceerde nota's van wijziging. Met deze mutatie wordt prijsbijstelling uitgekeerd over de resterende maatregelen uit het regeerakkoord, die daarna zijn overgeheveld naar de Defensiebegroting.

Diversen – technische mutaties, uitgaven

Dit is een saldo van verschillende mutaties, waaronder directe steun voor de wederopbouw van Sint Maarten na de verwoestingen achtergelaten door orkaan Irma en uitgaven aan het versterken van het grenstoezicht op Sint Maarten.

Herschikking pensioenen – niet tot een ijklijn behorend uitgaven

Dit betreft een technische herschikking bij de startnota van het budget voor pensioenen van de niet-plafondrelevante uitgaven naar plafondrelevante uitgaven.

Diversen – beleidsmatige mutaties, niet-belastingontvangsten

Dit betreft het intern verplaatsen van budget voor Vessel Protection Detachments (VPD's) naar het budget voor overige inzet (geen missies). Deze verplaatsing wordt doorgevoerd omdat het hier een taak van Defensie betreft die geen onderdeel is van een missie. Het gaat bij VPD's om de bescherming van koopvaardij schepen, een taak die Defensie moet uitvoeren zonder dat dit gelieerd is aan een specifieke missie.

Doorwerking verkoop opbrengsten

Dit betreft de verwachte verkoopopbrengsten van de dienstopbrengsten-auto's en de opbrengsten van groot materieel. Deze opbrengsten waren oorspronkelijk voorzien voor 2017 maar zullen in 2018 worden gerealiseerd.

Raming ontvangst belastingdienst te hoge heffing ereschulden

Door de nacalculatie eindheffing ereschulden over de jaren 2012 – 2016 is gebleken dat uitgegaan is van een te hoog eindheffingspercentage. Het te veel betaalde bedrag wordt door de belastingdienst terugbetaald aan het Ministerie van Defensie (eenmalig 45,4 mln.).

Diversen – technische mutaties, niet-belastingontvangsten

Dit is het saldo van diverse mutaties waaronder een afdracht van het agentschap Operations aan het moederdepartement, een desaldering voor lagere ontvangsten bij DMO en een bijdrage van de provincie Noord-Brabant ten behoeve van motorenonderhoud bij de F35.

Infrastructuur en Waterstaat

XII INFRASTRUCTUUR EN WATERSTAAT: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	8.409,8	8.715,0	8.755,5	8.925,0	8.978,6	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Eindejaarsmarge	18,0	0,0	300,0	400,0	0,0	
Isb thermphos	27,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
Kasschuif infrastructuurfonds	0,0	- 100,0	- 150,0	0,0	0,0	
Onderuitputting	- 20,0	- 20,0	- 20,0	- 23,0	- 23,0	
Regeringsvliegtuig	34,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Voordelig saldo	- 700,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	3,3	14,2	11,0	- 8,9	- 8,3	
	- 636,4	- 105,8	141,0	368,1	- 31,3	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Dbfm afsluitdijk	- 20,9	- 207,2	- 222,3	- 176,1	- 11,0	
D22 verhoging infrastructuurfonds	542,5	976,9	480,6	100,0	100,0	
E23 envelop klimaat	38,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
E25 natuur en waterkwaliteit	39,3	90,8	44,9	0,0	0,0	
Herverkaveling bzk	- 133,9	- 87,7	- 82,4	- 74,2	- 69,2	
Loon- en prijsbijstelling 2018	154,4	156,6	157,5	159,9	159,2	
Meeropbrengsten eurovignet	0,0	13,0	31,0	31,0	31,0	
Ooijen wanssum	- 35,6	- 30,5	- 30,5	- 10,2	0,0	
Diversen	- 81,8	5,9	- 5,9	- 18,6	- 8,3	
	502,5	917,8	372,9	11,8	201,7	
Extrapolatie						9.361,2
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 133,9	812,0	513,9	379,9	170,4	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	8.275,9	9.527,0	9.269,4	9.304,9	9.148,9	9.361,2
Totaal Internationale samenwerking	28,9	25,8	25,8	25,8	20,0	18,5
Stand Miljoenennota 2019	8.304,7	9.552,8	9.295,2	9.330,7	9.168,9	9.379,6

Verticale toelichting

XII INFRASTRUCTUUR EN WATERSTAAT: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	247,5	242,6	242,1	242,0	242,1	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	
	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	6,8	0,5	- 2,8	- 1,8	- 3,8	
Niet tot een ijklijn behorend						
Herverkaveling ezk	- 224,0	- 224,0	- 224,0	- 224,0	- 224,0	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	- 217,2	- 223,5	- 226,8	- 225,8	- 227,8	
Extrapolatie						14,3
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 216,9	- 223,3	- 226,5	- 225,6	- 227,6	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	30,6	19,4	15,6	16,4	14,5	14,3
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	30,6	19,4	15,6	16,4	14,5	14,3

Eindejaarsmarge

De eindejaarsmarge van 2017 is toegevoegd aan de begroting van lenW. Anticiperend op het voordelig saldo in 2018 worden deze middelen toegevoegd via eindejaarsmarge op het Infrastructuurfonds in de jaren 2020 en 2021 om te besteden aan de in het Regeerakkoord genoemde doelen.

ISB Thermphos

Bij Miljoenennota 2018 is 27,7 mln. op de begroting van lenW toegevoegd voor de uitvoering van de complexe sanering van het Thermphosterrein. Deze middelen zijn in 2017 niet tot besteding gekomen en zijn via een incidentele supplettoire begroting toegevoegd aan de begroting 2018 van lenW (TK 34 896 nr. 1 en 2). Middels een kasschuif op de lenW-begroting zijn deze middelen in het juiste kasritme geplaatst.

Kasschuif Infrastructuurfonds

Ten behoeve van het Rijksbrede budgettaire beeld faciliteert lenW op het Infrastructuurfonds een kasschuif van 2019 en 2020 naar 2023.

Meeropbrengsten Eurovignet

Het Eurovignetverdrag wordt gewijzigd (TK 34 946 nr. 1). Op 6 december 2017 hebben de vijf Eurovignet-lidstaten een protocol tot wijziging van het Eurovignetverdrag getekend. Volgens huidig inzicht in de ratificatieprocessen van de deelnemende landen, treden de nieuwe tarieven medio 2019 in werking. De wijziging van het verdrag leidt tot hogere heffingsontvangsten voor de Nederlandse overheid. De geraamde meeropbrengsten

Verticale toelichting

worden toegevoegd aan de investeringsruimte van hoofdwegennet op het Infrastructuurfonds; het uitgavenplafond wordt hiervoor gecorrigeerd.

Onderuitputting

Op de lenW-begroting wordt een structurele onderuitputting ingeboekt in afwachting van concrete invulling. In de loop van het jaar wordt dit concreet ingevuld met onderuitputting waarvan bij aanvang van het jaar nog niet bekend is waar deze precies optreedt.

Regeringsvliegtuig

In 2016 is een reservering getroffen van 90 mln. op de lenW-begroting voor de vervanging van het regeringsvliegtuig. In 2017 is het koopcontract voor de levering van het nieuwe regeringsvliegtuig getekend en is het oude regeringsvliegtuig verkocht. Het niet-bestede deel van de reservering voor het regeringsvliegtuig uit 2017 wordt toegevoegd aan de lenW-begroting 2018.

Voordelig Saldo

Vanuit de extra middelen uit het regeerakkoord zijn nieuwe maatregelen aangekondigd en is gestart met de voorbereiding van diverse projecten. Door de aard van de infrastructurele planning en de noodzakelijke voorbereidende besluitvorming is een aanloopperiode nodig, voordat de daadwerkelijke uitgaven aan projecten gedaan worden. Dit betekent dat een deel van de in 2018 beschikbaar gestelde middelen niet besteed wordt. Anticiperend hierop wordt nu het voordelig saldo voor 2018 ingeboekt op het Infrastructuurfonds en toegevoegd in de jaren 2020 en 2021 om te besteden aan de in het Regeerakkoord genoemde doelen.

DBFM Afsluitdijk

Met deze mutatie via de lenW-begroting wordt het projectbudget voor het DBFM-project Afsluitdijk omgezet in de begrotingsreeks voor betaling van de jaarlijkse beschikbaarheidsvergoeding. Het kasritme op het Deltafonds wordt aangepast aan het betaalmoment van het DBFM-contract. Kenmerk van een DBFM-contract is een langjarig en vlak betalingsritme.

D22 Verhoging Infrastructuurfonds

De Regeerakkoordmiddelen voor Verhoging Infrastructuurfonds worden toegevoegd aan de lenW-begroting. Deze middelen worden ingezet voor een inhaalslag in infrastructuur (spoor, (vaar)wegen en fiets). Middels een incidentele suppletoire begroting is een kasschuif van ongeveer 43 mln. gedaan naar 2018 vanuit 2019 en 2020. Hierdoor konden de middelen inzake wederopbouw Saba en Sint Eustatius worden geschoven van 2018 naar 2019 en 2020.

E23 Envelop Klimaat

Het lenW aandeel in de Regeerakkoordmiddelen Klimaat wordt toegevoegd aan de lenW-begroting, zoals gemeld in de incidentele suppletoire begroting (TK 34 903 nr. 1 en 2). Deze middelen worden onder andere ingezet voor projecten in wegverkeersbeleid, innovaties in grond-, weg- en waterbouw en subsidie voor innovatie duurzame binnenvaart en duurzame mobiliteit.

E25 Natuur en waterkwaliteit

Het lenW aandeel in de Regeerakkoordmiddelen Natuur en waterkwaliteit wordt toegevoegd aan de lenW-begroting. Deze middelen worden ingezet voor de aanpak van medicijnresten en opgaven voor natuur en waterkwaliteit in grote wateren zoals gemeld in de Kamerbrief (TK 27 625 nr. 422).

Verticale toelichting

Herverkaveling BZK

Dit betreft de departementale herindeling met betrekking tot de ruimtelijke ontwikkeling, ruimtelijke ordening, de Omgevingswet en het Kadaster, zoals gemeld in de derde nota van wijziging (TK 34 775 nr. 63) op de lenW-begroting.

Loon- en prijsbijstelling 2018

De loon- en prijsbijstellingstranches 2018 worden toegevoegd aan de begrotingen van lenW.

Ooijen Wanssum

Dit betreft een bijdrage vanuit het Deltafonds aan het Provinciefonds, via de lenW-begroting, ten behoeve van een bijdrage aan de provincie Limburg in de voorbereiding- en uitvoeringskosten van Ooijen Wanssum.

Diversen – technische mutaties uitgaven

Deze post bestaat uit diverse overboekingen (-84,5 mln.), diverse desalderingen (15,7 mln.) en technische boekingen (- 12,9 mln.). De grootste overboekingen zijn:

- Overboekingen (- 53,2 mln.) naar het Gemeentefonds, Provinciefonds en btw-compensatiefonds, waaronder de bijdrage aan diverse gemeenten en provincies (- 20,2 mln.) voor het programma Beter Benutten dat vanaf het Infrastructuurfonds via de begroting van lenW wordt overgeboekt en een bijdrage voor Bodemsanering (- 15,0 mln.).
- Overboekingen (- 31,3 mln.) vanaf de begroting van lenW waaronder bijdragen vanuit het Infrastructuurfonds (- 22,7 mln.) voor de Omgevingswet en vanuit het Deltafonds de reservering van de Basisregistratie Ondergrond (6,5 mln.) naar het Ministerie BZK in het kader van de departementale herindeling.

De desalderingen bestaan voornamelijk uit bijdragen (7,7 mln.) van agentschappen aan centraal betaalde apparaatsuitgaven. De technische boekingen zijn gedaan in het kader van de herverkavelingen met Ministerie EZK en BZK.

Herverkaveling EZK

Dit betreft de departementale herindeling met betrekking tot Klimaat en uitvoeringsorganisatie NEa (Nederlandse Emissieautoriteit) zoals gemeld in de tweede nota van wijziging (TK 34 775 nr. 62). Dit omvat de overheveling van de ETS-ontvangsten waar door de NEa toezicht op wordt gehouden.

Economische Zaken en Klimaat

XIII ECONOMISCHE ZAKEN EN KLIMAAT: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	5.202,2	5.703,2	6.340,9	6.244,1	6.358,9	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Aw Inv dekking apparaat	- 20,0	- 6,4	- 8,3	- 8,2	- 9,6	
Aw Inv problematiek ict & bedrijfsvoering apparaat	31,6	7,2	5,9	3,7	3,2	
Aw Inv problematiek specifiek Inv	1,4	15,9	13,3	13,3	15,3	
Eindejaarsmarge 2017	20,9	0,0	0,0	0,0	0,0	
Ets	- 25,8	0,0	11,8	14,0	0,0	
Herinrichting Inv/ezk	50,0	63,2	44,2	39,2	37,2	
Inzet eindejaarsmarge 2017	- 20,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
Kasschuiven toekomstfonds	- 73,5	18,3	13,6	19,1	3,0	
Lnv brexit nvwa en zbo's	14,6	22,2	24,0	23,7	23,7	
Pallas	19,8	0,0	0,0	0,0	0,0	
Seed	- 11,2	- 12,3	1,9	4,3	17,8	
Toekomstfonds	105,2	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	12,9	- 0,1	- 26,4	- 32,2	- 41,6	
	105,6	108,0	80,0	76,9	49,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Boeking rvo budget voor ondersteuning bij schade	47,4	42,0	0,0	0,0	0,0	
E23 envelop klimaat	161,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
G37 toegepast onderzoek innovatie	75,0	112,0	150,0	150,0	150,0	
Herverkaveling	- 815,5	- 789,7	- 778,3	- 773,4	- 773,1	
Loon- en prijsbijstelling tranche 2018	48,3	46,3	45,9	45,7	45,2	
L105 reservering regionale knelpunten	179,5	5,5	25,1	0,0	0,0	
Regionale knelpunten: overboeking eindhoven naar gf	- 39,9	0,0	0,0	0,0	0,0	
Schadebetalingen groningen aan particulieren uit ontvangsten	42,5	57,5	0,0	0,0	0,0	
Diversen	13,4	14,4	32,4	35,7	22,5	
Niet tot een ijklijn behorend						
Diversen	37,9	5,5	6,6	6,6	0,4	
	- 249,9	- 506,5	- 518,3	- 535,4	- 555,0	
Niet van toepassing						

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Rijksbegroting in enge zin						
Herverkaveling van begroting ezk naar begroting Inv	0,0	- 844,3	- 825,0	- 814,3	- 799,4	
	0,0	- 844,3	- 825,0	- 814,3	- 799,4	
Extrapolatie						5.136,2
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 144,3	- 1.242,7	- 1.263,3	- 1.272,8	- 1.305,5	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	5.057,9	4.460,6	5.077,7	4.971,3	5.053,4	5.136,2
Totaal Internationale samenwerking	57,3	25,8	25,7	24,3	24,4	24,4
Stand Miljoenennota 2019	5.115,2	4.486,4	5.103,3	4.995,6	5.077,8	5.160,6

XIII ECONOMISCHE ZAKEN EN KLIMAAT: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	3.540,0	4.083,4	4.651,5	4.555,0	4.658,0	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Actualisatie raming aardgasbaten	50,0	- 100,0	- 150,0	- 350,0	- 150,0	
Verlaging aardgasbaten	- 150,0	- 200,0	- 300,0	- 350,0	- 900,0	
Diversen	- 0,1	- 3,5	- 8,2	- 8,2	- 10,8	
	- 100,1	- 303,5	- 458,2	- 708,2	- 1.060,8	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Actualisatie raming aardgasbaten	- 50,0	100,0	150,0	350,0	150,0	
Boeking rvo budget voor ondersteuning bij schade	47,4	42,0	0,0	0,0	0,0	
Schadebetalingen groningen aan particulieren uit ontvangsten	42,5	57,5	0,0	0,0	0,0	
Verlaging aardgasbaten	150,0	200,0	300,0	350,0	900,0	
Diversen	17,2	- 11,0	- 10,2	- 11,7	- 1,4	
Niet tot een ijklijn behorend						
Actualisatie raming aardgasbaten	100,0	0,0	- 100,0	- 250,0	50,0	
Bijstelling ets-raming	226,0	76,0	76,0	76,0	76,0	
E27 verhoging ode	0,0	0,0	103,0	368,0	290,0	
Herverkaveling	224,0	224,0	224,0	224,0	224,0	
L106 daling aardgasbaten door lagere gaswinning	0,0	0,0	- 50,0	- 175,0	- 175,0	
Van transactie- naar kasbasis	0,0	0,0	50,0	75,0	25,0	

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Verlaging aardgasbaten	- 150,0	- 200,0	- 300,0	- 350,0	- 900,0	
Diversen	14,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
	621,6	488,5	442,8	656,3	638,6	
Niet van toepassing						
Rijksbegroting in enge zin						
Herverkaveling van begroting ezk naar begroting Inv	0,0	- 88,6	- 75,8	- 73,2	- 66,8	
	0,0	- 88,6	- 75,8	- 73,2	- 66,8	
Extrapolatie						4.121,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	521,5	96,4	- 91,2	- 125,2	- 489,0	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	4.061,5	4.179,8	4.560,4	4.429,9	4.169,0	4.121,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	4.061,5	4.179,8	4.560,4	4.429,9	4.169,0	4.121,0

AW LNV dekking apparaat

Dit betreft de middelen die ingezet worden voor de dekking van de problematiek op het gebied van ICT, zoals de Cloud Werkplek en de kosten voor het Inkoop Uitvoeringscentrum. Het gaat om verkregen middelen bij Voorjaarsnota voor ICT-problematiek en om dekking uit loon- en prijsbijstelling.

AW LNV problematiek ict & bedrijfsvoering apparaat

Dit betreft diverse problematiek op het gebied van ICT en bedrijfsvoering dat naar rato verdeeld is tussen LNV en EZK. Het gaat onder meer om de kosten van de Cloud Werkplek (8,7 mln. in 2018), implementatiekosten voor de Algemene Verordening Gegevensbescherming (5,8 mln. in 2018 aflopend tot 2,4 mln. structureel in 2021), om kosten voor het Inkoop Uitvoeringscentrum (IUC) (5,0 mln. in 2018) en Informatiebeveiliging (4,1 mln. in 2018).

AW LNV problematiek specifiek LNV

Dit betreft diverse problematiek op het programma van LNV. Het gaat hier onder andere om een reservering van 10 mln. structureel voor de kostenraming van RVO.nl die een stijging laat zien voor de Agro-opdracht, de inrichting van een speciaal team voor de agri-nutriketen bij ACM om oneerlijke handelspraktijken in de voedselketen aan te pakken (1,3 mln. structureel) en een bijdrage van 4,4 mln. in 2019 aan de Ontwikkelagenda Groen onderwijs.

Eindejaarsmarge 2017

Dit betreft de toevoeging van de eindejaarsmarge 2017 aan de begrotingsstaat van EZK. Voor LNV bedraagt de eindejaarsmarge 14,8 mln.

Ets

Dit betreft de EZK-begrotingsstaat. Door de introductie van het Europese Emissiehandelssysteem (ETS) wordt de CO2-prijs door de elektriciteitsproducenten aan de elektriciteitsgrootgebruikers doorberekend. De ETS-regeling voorziet in compensatie hiervan voor energie-intensieve

Verticale toelichting

bedrijven. Met deze kasschuif worden de middelen voor de compensatie van indirecte emissiekosten ETS in een meer realistisch ritme gezet.

Herinrichting LNV/EZK

Voor de inrichting van het nieuwe Ministerie van LNV en herinrichting van het Ministerie van EZK (beide voormalig EZ) wordt een generale bijdrage gedaan van 37,2 mln., die bestaat uit een structureel bedrag van 24,1 mln. voor extra personeel, ICT en materiële kosten en 13,1 mln. structureel aan EU-regelgeving gerelateerde uitvoeringskosten bij LNV. Daarnaast wordt 69,9 mln. incidenteel over de periode 2018–2020 aan de inrichting besteed, hoofdzakelijk aan ICT voor de herinrichting van het departement. De middelen zijn overgeheveld naar LNV.

Inzet eindejaarsmarge 2017

EZK zet de eindejaarsmarge 2017 in ter dekking hogere uitgaven, voor o.a. het programma Cloud Werkplek en een niet voor 2018 geraamde uitgave inzake Pallas.

Kasschuiven toekomstfonds

De niet benutte middelen in 2017, die bij Voorjaarsnota 2018 aan de begroting 2018 van het Toekomstfonds zijn toegevoegd, zijn op basis van de liquiditeitsprognoses voor de diverse instrumenten gespreid over de komende jaren. Dit betref in het bijzonder het Innovatiekrediet, de Seed en het Dutch Venture Initiative.

LNV brexit nvwa en zbo's

Als gevolg van de Brexit zullen de NVWA en andere landbouw gerelateerde keuringsdiensten op grond van Europese regelgeving extra keuringen moeten uitvoeren. Voor deze inzet moeten de keuringsdiensten extra personeel werven en opleiden. Hiervoor wordt 15 mln. in 2018 oplopend tot 24 mln. generaal structureel toegevoegd aan de begroting van LNV.

Pallas

Dit betreft de EZK-begrotingsstaat en is een verplichting aan de stichting voorbereiding Pallas-reactor. In 2014 is door EZ voor Pallas een lening verstrekt van 40 mln., waarvan inmiddels 20,2 mln. is betaald. Dit jaar het restant van de lening van 19,8 mln. door Pallas opgevraagd en bij voldoende voortgang daarna uitgekeerd. De beleidsmatige verantwoordelijkheid voor Pallas is door de Minister van EZK overgedragen aan de Minister voor Medische Zorg (vanwege de focus op medische isotopen), maar het technisch beheer van de lening aan Pallas blijft bij EZK.

Seed

Dit betreft de EZK-begrotingsstaat. Het is een kasschuif van de Seed-middelen naar latere jaren, conform de verwachte liquiditeitsbehoefte van de Seed-fondsen waaraan de overheid middelen heeft toegekend.

Toekomstfonds

Dit betreft de EZK-begrotingsstaat. Dit betreft het toevoegen van de onderuitputting en de hoger dan geraamde ontvangsten van het Toekomstfonds 2017 aan de begroting van EZK.

Diversen – beleidsmatige mutaties uitgaven

Deze post bevat de problematiek en dekkingsmaatregelen van de EZK-begrotingsstaat. De ICT-knelpunten van EZK bestaan uit extra benodigde middelen voor informatiebeveiliging, knelpunten in de begroting van DICTU, en een noodzakelijke versterking van ICT bij uitvoeringsorganisaties. Agentschap Telecom ontvangt hiervoor 6,7 mln.

Verticale toelichting

in 2018, 3,3 mln. in 2019 en 4 mln. structureel vanaf 2020. SodM ontvangt hiervoor 2,5 mln. in 2018, 2,3 mln. in 2019 en 0,5 mln. structureel vanaf 2020. Daarnaast zijn diverse herschikkingen nodig, onder meer voor een tekort op ACM-ontvangsten uit de markt, de kosten voor Cloud werkplek, implementatiekosten voor de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) (5 mln. in 2018 aflopend tot 2 mln. structureel vanaf 2021) en uitbreiding van de klimaat- en energiedirecties (1 mln. in 2018 en 2,5 mln. structureel vanaf 2019). Onder de diversenpost valt ook het structurele ontwikkelbudget voor ICT dat EZK vanaf 2019 heeft vrijgemaakt.

Dekking voor deze knelpunten komt uit bijstellingen op de EZK-begroting. Bijstelling heeft plaatsgevonden op artikel 2 (Bedrijvenbeleid: innovatie en duurzaam ondernemen), artikel 3 (Toekomstfonds), artikel 4 (Een doelmatige energievoorziening en beperking van de klimaatverandering) en artikel 40 (apparaat).

Onder de diversenpost vallen ook verschillende kasschuiven, waaronder de uitkoopregeling (schuif van 12 mln. naar 2020–2021). Deze kasschuif bewerkstelligt een ramingsbijstelling op de EZK-bijdrage aan de kosten van uitkoop van woningen die loodrecht onder hoogspanningsmasten staan. Deze uitkoopregeling staat huiseigenaren toe om gedurende vijf jaar een aanvraag indienen voor uitkoop. Het is echter lastig in te schatten hoeveel huiseigenaren in enig jaar een beroep hierop doen. Op basis van de huidige inzichten ten aanzien van het beroep dat huiseigenaren doen op de uitkoopregeling wordt voorzien dat eigenaren pas in latere jaren een beroep op de regeling zullen doen.

Boeking rvo budget voor ondersteuning bij schade

Dit betreft de EZK-begrotingsstaat. Deze post omvat de uitvoeringskosten die RVO.nl maakt voor het hele proces van de schadeafhandeling voor Groningen. Conform het nieuwe schadeprotocol, is de schadeafhandeling publiek gemaakt en is de NAM op afstand van de schadeafhandeling gezet. RVO.nl voert de schadeafhandeling uit. Overeenkomstig met de NAM gemaakte afspraken, declareert EZK bij de NAM de door RVO.nl uit te keren schadevergoedingen en de uitvoeringskosten voor de schadeafwikkeling.

E23 Envelop klimaat

In het Regeerakkoord is een enveloppe van 300 mln. per jaar (2018–2030) opgenomen op de aanvullende post voor Klimaat (maatregel E23 uit het Regeerakkoord). Voor 2018 is er een bedrag van 161,5 mln. overgeheveld naar de begroting van EZK (117 mln.) en LNV (44,5 mln.).

G37 toegepast onderzoek innovatie

EZK ontvangt uit de Regeerakkoord-enveloppe Toegepast onderzoek en innovatie een bedrag van 75 mln. in 2018. In 2019 is deze bijdrage 112 mln. oplopend tot 150 mln. structureel vanaf 2020. De middelen worden onder andere ingezet voor de TO2-instellingen, de regeling MKB-innovatiestimulering Topsectoren, de PPS-toeslag regeling, het Innovatiekrediet, valorisatie en MKB-digitalisering.

Herverkaveling

Dit betreft de EZK-begrotingsstaat. Bij het Regeerakkoord is besloten om klimaat over te hevelen van lenW naar EZK. Tegelijkertijd zijn de onderdelen elektrisch vervoer en digitale overheid overgeheveld naar respectievelijk lenW en BZK. De grootste herverkaveling betrof de overheveling van Groen onderwijs van LNV naar OCW. Deze post bevat de overheveling van de middelen.

Verticale toelichting

Loon- en prijsbijstelling tranche 2018

De loon- en prijsbijstelling tranche 2018 wordt toegevoegd aan de begrotingen van EZK en LNV.

L105 reservering regionale knelpunten

In het Regeerakkoord wordt totaal 950 mln. gereserveerd in 2018–2021 voor de aanpak van regionale knelpunten, waaronder nucleaire problematiek, ESTEC, Zeeland, Eindhoven, Rotterdam-Zuid en de BES-eilanden. Deze mutatie betreft de bijdragen aan ESTEC (15 mln. in 2018 en 25 mln. in 2020) en nucleaire problematiek (117 mln. in 2018), die aan de EZK-begroting zijn toegevoegd. Daarnaast bevat deze mutatie de bijdragen aan Eindhoven (39,9 mln. in 2018) en Zeeland via het Provinciefonds (7,6 mln. in 2018, 5,5 mln. in 2019 en 0,1 mln. in 2020).

Regionale knelpunten: overboeking Eindhoven naar gf

Dit betreft de overboeking van de bijdrage voor Eindhoven naar het gemeentefonds. Deze overboeking vindt plaats in het kader van de Regeerakkoord-enveloppe Reservering regionale knelpunten.

Schadebetalingen Groningen aan particulieren uit ontvangsten

Dit betreft de EZK-begrotingsstaat. De schadevergoeding aan particulieren zijn de feitelijke schadevergoedingen die aan de Groningers worden uitgekeerd. De Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen (TCMG) besluit over de schadevergoedingen aan bewoners uit Groningen die aardbevingschade hebben als gevolg van de gaswinning. Deze schadevergoedingen worden uitbetaald door EZK en daarna volledig verhaald op de NAM, conform de hierover gemaakte afspraken.

Diversen – technische mutaties uitgaven

Dit betref o.a. overheveling van de middelen uit de Regeerakkoord-enveloppes Cybersecurity naar EZK (5 mln. in 2019 oplopend naar 9 mln. structureel) en Natuur en waterkwaliteit naar LNV (10,7 mln. in 2018 oplopend naar 17,3 mln. in 2021) voor de uitvoering van het zesde Actieprogramma Nitraatrichtlijn. Daarnaast betreft voor LNV de diversienpost onder meer de overheveling van de middelen uit de Regeerakkoord-envelop Capaciteit NVWA naar de LNV-begroting (6 mln. in 2019 en 3,3 mln. structureel vanaf 2020), de desaldering van de ontvangsten van de NVWA (5,5 mln. in 2018) en de overboeking inzake de bestuursovereenkomst grondwaterbescherming (4,6 mln. in 2018).

Diversen – niet tot een ijklijn behorend uitgaven

EZK-begrotingsstaat: dit betreft een kasschuif van de onderuitputting (27,2 mln.) over 2017 van de niet-relevante middelen voor Nationaal Coördinator Groningen (NCG) en de toevoeging van de niet-relevante prijsbijstelling (0,6 mln.). Daarnaast betreft deze mutatie ook de verstrekking van de ECN/NRG-lening van 17,4 mln. in 2017.

Herverkaveling van begroting EZK naar begroting LNV

Dit betreft de herverkaveling van de budgetten voor LNV (beleid en apparaat) van de EZK-begroting naar de LNV-begroting.

Actualisatie raming aardgasbaten – beleidsmatige mutaties, technische mutaties, niet tot een ijklijn behorend niet-belastingontvangsten

Dit betreft de totale mutatie in de aardgasbaten ten opzichte van de Voorjaarsnota 2018. In deze mutaties zijn de volgende ontwikkelingen verwerkt: het volume-effect van het Kabinetbesluit om de gaswinning in Groningen te beëindigen, de nieuwe afdrachtensystematiek als gevolg van het Akkoord op Hoofdlijnen met Shell en ExxonMobil, de meest recente gasprijzen en aangepaste ramingen van diverse kosten, zoals

Verticale toelichting

schade, versterken en operationele kosten. Conform de begrotingsregels wordt de mutatie in volume ingepast onder het uitgavenplafond.

Verlaging aardgasbaten – beleidsmatige mutaties, technische mutaties, niet tot een ijklijn behorend niet-belastingontvangsten

Dit betreft de verwerking bij Voorjaarsnota 2018 in de EZK-begrotingsstaat van het kabinetsbesluit d.d. 29 maart 2018 om de gaswinning in Groningen op zo kort mogelijke termijn te beëindigen. Hierdoor wordt de gasbatenreeks verlaagd. Hierbij is nog rekening gehouden met enkele onzekerheden rond het afbouwpad van het Kabinet.

Diversen – beleidsmatige mutaties niet-belastingontvangsten

Voor de EZK-begrotingsstaat betreft dit onder andere een ramingsbijstelling van octrooitaksen (3 mln.) en het bijstellen van de ACM-ontvangsten uit de markt (-7,5 mln.).

Voor de LNV-begrotingsstaat betreft dit een ramingsbijstelling van bestuurlijke boetes van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren en de Gewasbeschermingswet (0,5 mln. in 2018 aflopend tot 0,4 mln. in 2020 en verder) en een uitgestelde ontvangst door de afdracht van Staatsbos-beheer uit de verkoop van gronden (5 mln. in 2019)

Boeking rvo budget voor ondersteuning bij schade

Dit betreft de EZK-begrotingsstaat. Deze post omvat de uitvoeringskosten die RVO.nl maakt voor het hele proces van de schadeafhandeling voor Groningen. Conform het nieuwe schadeprotocol, is de schadeafhandeling publiek gemaakt en is de NAM op afstand van de schadeafhandeling gezet. RVO.nl voert de schadeafhandeling uit. Overeenkomstig met de NAM gemaakte afspraken, declareert EZK bij de NAM de door RVO.nl uit te keren schadevergoedingen en de uitvoeringskosten voor de schadeafwikkeling.

Schadebetalingen Groningen aan particulieren uit ontvangsten

Dit betreft de EZK-begrotingsstaat. De schadevergoeding aan particulieren zijn de feitelijke schadevergoedingen die aan de Groningers worden uitgekeerd. De Tijdelijke Commissie Mijnschade Groningen (TCMG) besluit over de schadevergoedingen aan bewoners uit Groningen die aardbevingsschade hebben als gevolg van de gaswinning. Deze schadevergoedingen worden uitbetaald door EZK en daarna volledig verhaald op de NAM, conform de hierover gemaakte afspraken.

Diversen – technische mutaties niet-belastingontvangsten

Voor de EZK-begrotingsstaat betreft dit o.a. diverse desalderingen van terugontvangsten Interreg en Logius (5,5 mln. in 2018). Daarnaast wordt de ontvangstenraming van Innovatiekrediet (technisch) lager bijgesteld (15,7 mln. in 2018 aflopen tot 4 mln. in 2022). Deze lagere ontvangsten worden onder andere veroorzaakt doordat vervroegde aflossingen in de afgelopen jaren nu zorgen voor minder ontvangsten dan oorspronkelijk geraamd. De uitgaven voor Innovatiekrediet zijn hierop ook naar beneden bijgesteld. Daarnaast leidde een onttrekking uit de reserve geothermie tot een desaldering van 6 mln. in 2018.

Voor de LNV-begrotingsstaat betreft dit onder andere de desaldering van de ontvangsten van de NVWA (5,5 mln. in 2018)

Bijstelling ets-raming

Dit betreft de EZK-begrotingsstaat. Onder de Europese Richtlijn voor de handel in broeikasgasemissierechten wordt een deel van de emissierechten met een veilingstelsel beschikbaar gesteld. Door vraag en aanbod in de markt wordt de prijs van een emissierecht bepaald. Nederland ontvangt een deel van de veilingopbrengsten. Van januari 2018

Verticale toelichting

tot augustus 2018 is de prijs van deze rechten van 7,77 naar 17,30 gestegen. De raming voor 2019 en verder is lager dan die voor 2018, omdat het aantal rechten dat in 2019 wordt geveild wordt verminderd. Voor Nederland gaat het daarbij om de opbrengst van 12,9 miljoen rechten. Het aantal te veilen rechten voor 2020 en verder moet nog worden vastgesteld.

E27 Verhoging ODE

Dit betreft de EZK-begrotingsstaat en gaat om maatregel E27 uit het Regeerakkoord, waarbij de Opslag Duurzame energie (ODE) wordt verhoogd vanaf 2020.

Herverkaveling

Deze post bevat de overheveling van de geraamde opbrengsten van de verkoop van CO₂-emissierechten, als onderdeel van het Europese Emissions Trading System (EU ETS) van IenW naar EZK, naar aanleiding van het Regeerakkoordbesluit om klimaat onder EZK te voegen.

L106 daling aardgasbaten door lagere gaswinning

Dit betreft de EZK-begrotingsstaat. In het Regeerakkoord is besloten om de gaswinning in Groningen te verminderen (maatregel L106) met lagere aardgasbaten tot gevolg.

Van transactie- naar kasbasis

Dit betreft een technische mutatie op de EZK-begrotingsstaat naar aanleiding van het Regeerakkoord. De gasbatenreeks uit het Regeerakkoord is gebaseerd op transferbasis en de reguliere verwerking van gasbaten in de begroting gebeurt op kasbasis. Met deze mutatie is dit verschil verwerkt.

Diversen – niet tot een ijklijn behorend niet-belastingontvangsten

Dit betreft de EZK-begrotingsstaat en omvat de terugontvangsten van dividendbelasting (1,5 mln. in 2018) en hogere verwachte ontvangsten als gevolg van de aandelenverkoop NOM (3 mln. in 2018), die aanvankelijk voor 2017 waren geraamd en nu zijn doorgeschoven naar 2018. Daarnaast bevat deze post ook een desaldering van de NAM-bijdrage voor het werkbudget van NCG (10 mln. in 2018).

Herverkaveling van begroting EZK naar begroting LNV

Dit betreft de overheveling van ontvangsten van EZK naar LNV, als gevolg van de oprichting van LNV als eigenstandig ministerie.

Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

XIV LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKwaliteit: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	7,9	1,2	- 1,0	- 0,9	
	0,0	7,9	1,2	- 1,0	- 0,9	
Niet van toepassing						
Rijksbegroting in enge zin						
Hervikaveling van begroting ezk naar begroting Inv	0,0	844,3	825,0	814,3	799,4	
	0,0	844,3	825,0	814,3	799,4	
Extrapolatie						805,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,0	852,2	826,2	813,3	798,5	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	0,0	852,2	826,2	813,3	798,5	805,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	30,1	30,1	29,7	29,7	29,7
Stand Miljoenennota 2019	0,0	882,3	856,4	843,0	828,3	834,8

XIV LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKwaliteit: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Niet van toepassing						
Rijksbegroting in enge zin						
Hervikaveling van begroting ezk naar begroting Inv	0,0	88,6	75,8	73,2	66,8	
	0,0	88,6	75,8	73,2	66,8	
Extrapolatie						62,4
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,0	88,6	75,8	73,2	66,8	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	0,0	88,6	75,8	73,2	66,8	62,4
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	0,0	88,6	75,8	73,2	66,8	62,4

Hervikaveling van begroting EZK naar begroting LNV – uitgaven, niet-belastingontvangsten
Dit betreft de overheveling van budget van EZK naar LNV, als gevolg van de oprichting van LNV als eigenstandig ministerie.

Sociale Zaken en Werkgelegenheid

XV SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	32.089,9	32.576,7	32.602,8	32.759,1	32.950,8	
Mee- en tegenvallers						
Sociale zekerheid						
Aio	29,3	24,2	25,2	25,2	26,3	
low	0,8	1,1	0,8	- 15,1	- 19,0	
Kinderbijslag	- 3,1	- 13,0	- 19,3	- 24,5	- 28,8	
Kinderopvangtoeslag	43,6	151,7	150,2	141,4	135,0	
Kindgebonden budget	- 137,4	- 164,4	- 153,0	- 149,2	- 151,5	
Leningen inburgering	44,8	16,6	5,8	3,0	9,1	
Participatiewet	- 60,5	- 209,9	- 287,6	- 250,5	- 161,9	
Toeslagenwet	- 22,0	- 25,1	- 27,4	- 29,2	- 30,7	
Uitvoeringskosten uww	8,0	12,8	23,1	17,0	16,0	
Wajong	- 50,0	- 46,0	- 42,9	- 40,1	- 39,5	
Diversen	- 27,0	- 18,8	- 18,1	- 13,6	- 13,9	
	- 173,5	- 270,8	- 343,2	- 335,6	- 258,9	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Dekking nominaal onvoorzien	- 5,5	- 48,4	- 38,0	- 1,9	- 1,9	
Ejm sectorplannen	53,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Matchen op werk	0,0	40,0	35,0	0,0	0,0	
Diversen	- 20,2	19,7	20,6	7,1	3,9	
Sociale zekerheid						
Compensatieregeling zez	0,0	- 37,0	0,0	0,0	0,0	
Dekking beleidsbrief	67,4	- 57,7	- 55,1	- 71,8	- 53,9	
Eindejaarsmarge	78,9	0,0	0,0	0,0	0,0	
Financieringssysteem maatschappelijke begeleiding	- 40,5	14,2	9,1	0,0	0,0	
I77 iow 4 j verlengen en koppeling aow-leeftijd	0,0	0,0	0,0	0,0	16,0	
I84 loondoorbetaling bij ziekte kleine werkgevers voor nieuwe gevallen	0,0	0,0	0,0	207,0	278,0	
I90 loondispensatie ipv loonkostensubsidie	0,0	- 10,0	- 25,0	- 40,0	- 55,0	
I91 20.000 extra beschutte werkplekken	0,0	4,4	13,8	24,4	30,2	
I94 aanscherpen schattingsbesluit wia	0,0	3,0	12,0	19,0	25,0	
Kasschuiven plafond sociale zekerheid	- 319,4	164,2	77,9	39,7	6,8	
Loondispensatie	0,0	5,2	13,2	20,0	29,7	

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Motie siderius	0,0	0,0	15,2	15,2	15,2	
M136 kindgebonden budget later afbouwen	0,0	48,0	494,0	496,0	485,0	
M136 kindgebonden budget later afbouwen afboeken	0,0	- 48,0	- 494,0	- 496,0	- 485,0	
M136 kindgebonden budget later afbouwen nadere uitwerking ra	0,0	47,5	498,6	521,7	517,8	
M136 kindgebonden budget later afbouwen verschil nadere uitwerking ra	0,0	0,5	1,0	5,7	17,6	
M137 kinderopvangtoeslag verhogen	22,0	225,0	240,0	250,0	250,0	
M137 kinderopvangtoeslag verhogen nadere uitwerking ra	- 5,9	- 27,8	6,2	25,1	29,8	
M137 kinderopvangtoeslag verhogen verschil nadere uitwerking ra	5,9	31,0	7,2	- 0,9	0,0	
M138 verhogen kinderbijslag	0,0	250,0	250,0	250,0	250,0	
Niet uitdelen van Ipo aan uuv	31,9	0,0	0,0	0,0	0,0	
Nominale ontwikkeling	264,9	276,9	284,6	287,9	289,3	
Participatiewet	115,6	70,0	- 18,7	- 61,1	- 87,0	
Re-integratie wajong	- 23,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
Wet tegemoetkomingen loondomein	493,0	930,0	885,0	885,0	885,0	
Wijziging eu ww-verordening	0,0	0,0	0,0	16,0	16,0	
Diversen	40,2	41,4	35,2	36,7	29,7	
	757,6	1.942,1	2.267,8	2.434,8	2.492,2	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Amendement scholingstrajecten	- 30,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Dekking nominaal onvoorzien	- 22,5	48,4	38,0	1,9	1,9	
I89 extra budget voor inspectie szw	13,0	25,0	31,0	38,0	50,0	
I92: bestrijden schulden en armoede	30,0	25,0	25,0	0,0	0,0	
Overboeking zbo naar medeoverheden	1,5	39,0	23,6	20,1	20,1	
Diversen	9,8	- 12,8	- 11,4	21,8	22,7	
Sociale zekerheid						
Amendement scholingstrajecten	30,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Dekking beleidsbrief	22,5	- 48,4	- 38,0	- 1,9	- 1,9	
I80 i81 meer face-to-face uuv	0,0	28,1	36,5	31,3	29,0	
I93 taaltes bij integratie	0,0	50,0	60,0	70,0	70,0	
Overboeking zbo naar medeoverheden	- 1,5	- 39,0	- 23,6	- 20,1	- 20,1	
Participatiewet	176,1	152,4	106,2	109,4	54,9	
Diversen	6,0	7,6	15,7	21,9	27,2	

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Niet tot een ijklijn behorend						
Bikk aow	14,7	- 67,7	- 84,0	- 10,8	20,4	
Bikk aow mev	0,1	71,0	- 0,3	- 0,3	- 0,3	
I88 intrekken wetsv. uitbreiding kraamverlof	0,0	- 59,3	- 60,1	- 60,9	- 61,7	
Rb of mev	0,0	257,3	332,4	336,2	340,7	
Rijksbijdrage compensatieregeling zez	0,0	55,0	0,0	0,0	0,0	
Rijksbijdrage ouderenfonds	0,0	1.292,4	1.162,1	1.057,0	998,1	
Rijksbijdrage transitievergoeding	0,0	- 54,8	29,6	11,0	0,3	
Rijksbijdrage vermogenstekort ouderenfonds	2.165,8	1.046,5	1.056,1	993,8	973,3	
Wet tegemoetkomingen loondomein	- 493,0	- 930,0	- 885,0	- 885,0	- 885,0	
Diversen	1,7	1,3	- 0,2	- 0,5	0,1	
	1.924,2	1.887,0	1.813,6	1.732,9	1.639,7	
Extrapolatie						37.644,3
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	2.508,4	3.558,6	3.738,4	3.832,1	3.873,0	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	34.598,3	36.135,4	36.341,2	36.591,3	36.823,7	37.644,3
Totaal Internationale samenwerking	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Stand Miljoenennota 2019	34.598,8	36.135,8	36.341,7	36.591,8	36.824,2	37.644,8

XV SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	1.885,5	1.918,6	1.956,9	1.949,2	1.952,0	
Mee- en tegenvallers						
Sociale zekerheid						
Kinderopvangtoeslag	- 37,5	8,1	10,6	20,3	19,2	
Kindgebonden budget	- 43,0	- 66,9	- 81,2	- 57,2	- 45,7	
Wajong	25,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	28,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
	- 26,3	- 58,8	- 70,6	- 36,9	- 26,5	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Sociale zekerheid						
M136 kindgebonden budget later afbouwen nadere uitwerking ra	0,0	0,0	5,7	31,4	50,4	

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
M137 kinderopvangtoeslag verhogen nadere uitwerking ra	0,0	3,2	13,4	24,3	29,8	
Diversen	2,6	2,7	2,8	2,6	2,6	
	2,6	5,9	21,9	58,3	82,8	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	- 6,6	- 21,2	- 13,6	0,3	0,9	
Niet tot een ijklijn behorend						
Werkgeversbijdrage kinderopvangtoeslag	21,1	26,4	31,2	26,5	33,5	
Diversen	2,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
	17,0	5,2	17,6	26,8	34,4	
Extrapolatie						2.056,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 6,6	- 47,7	- 31,1	48,2	90,7	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)						
	1.878,9	1.870,9	1.925,9	1.997,4	2.042,7	2.056,5
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	1.878,9	1.870,9	1.925,9	1.997,4	2.042,7	2.056,5

Mee- en tegenvallers

Sociale zekerheid

AIO

De uitkeringslasten voor de Aanvullende Inkomensvoorziening Ouderen (AIO) worden met de nieuwe raming opwaarts bijgesteld. Dit is met name het gevolg van een opwaartse bijstelling van het aantal AIO-huishoudens in de komende jaren. Daarnaast is de hoogte van de gemiddelde aanvulling opwaarts bijgesteld als gevolg van uitvoeringsinformatie.

IOW

De uitgaven voor de Inkomensvoorziening Oudere Werkloze (IOW) zijn voor de eerste jaren opwaarts en vanaf 2021 neerwaarts bijgesteld. De gemiddelde hoogte van de IOW-uitkering is op basis van uitvoeringsinformatie meerjarig opwaarts bijgesteld. De lagere werkloosheidsverwachtingen van het CPB werken met vertraging door in de IOW en leiden vanaf 2021 tot een lager aantal IOW-gerechtigden.

Kinderbijslag

De raming van de uitkeringslasten kinderbijslag (AKW) is neerwaarts bijgesteld. Dit is vooral het gevolg van de aangepaste volumeprognose van de SVB. Volgens de nieuwe raming worden er minder kinderen geboren dan eerder werd aangenomen.

Kinderopvangtoeslag

De uitgaven aan de kinderopvangtoeslag zijn opwaarts bijgesteld. Het gebruik van kinderopvang is in 2017 sterker gestegen dan ten tijde van de begroting 2018 werd verwacht; dit werkt structureel door. Daarnaast stijgt het gebruik van kinderopvang in 2018 en verder sterker dan eerder geraamd als gevolg van gunstigere verwachtingen over de conjuncturele ontwikkeling.

Verticale toelichting

Kindgebonden budget

Bij het kindgebonden budget (WKB) treedt een meevaller op. De gunstigere economische ontwikkeling leidt tot hogere inkomens en daarmee lagere uitgaven aan het kindgebonden budget. De beschikkingen over 2016 zijn bij definitief vaststellen na afloop van het toeslagjaar (grotendeels afgewikkeld na ruim 2 jaar) meer naar beneden bijgesteld dan eerder was verondersteld. Deze bijstelling werkt naar verwachting grotendeels structureel door. Het niveau van nabetalingen is ook naar beneden bijgesteld.

Leningen inburgering

De instroom van asielmigranten is hoger omdat de ramingen zijn aangepast als gevolg van nieuwe uitvoeringsgegevens, hierdoor wordt er meer uitgegeven aan leningen.

Participatiewet

De raming van de Participatiewet heeft betrekking op de bijstand, inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW), Inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte zelfstandigen (IOAZ) en bijstand voor zelfstandigen (Bbz). Deze post betreft voornamelijk de doorwerking van het Regeerakkoord op de uitgaven in de bijstand. Daarnaast is de raming neerwaarts bijgesteld door de verwerking van de realisatiecijfers over 2017 in de ramingen voor de regelingen IOAW, IOAZ en Bbz. In de begrotingsregels die door dit kabinet zijn vastgesteld is afgesproken dat de conjuncturele component van de bijstand en WW buiten het uitgavenplafond zijn geplaatst. Hierdoor valt de verwerking van de realisatiecijfers 2017 in de bijstandsraming onder de technische mutaties.

Toeslagenwet

Dit betreft gedeeltelijk de doorwerking van het Regeerakkoord op de Toeslagenwet (TW)-uitgaven. Als gevolg van onder andere de maatregelen in het Regeerakkoord zijn er minder werklozen en daarmee minder mensen met een WW-uitkering. Daardoor zijn er ook minder toeslagen op WW-uitkeringen. Daarnaast is het TW-volume neerwaarts bijgesteld op basis van uitvoeringsinformatie.

Uitvoeringskosten UWV

De uitvoeringskosten van het UWV volgen de ontwikkelingen op de «moederwetten». Lagere volumes in deze moederwetten leiden tot lagere uitvoeringskosten van het UWV en hogere volumes tot hogere uitvoeringskosten. Deze reeks betreft het begrotingsgefinancierde deel van de uitvoeringskosten UWV.

Wajong

Op basis van realisatiegegevens van het UWV zijn de uitkeringslasten Wajong neerwaarts bijgesteld. Zo is de raming van het aantal personen met een Wajong-uitkering licht naar beneden bijgesteld. Daarnaast is ook de gemiddelde uitkering van werkende Wajongers licht gedaald.

Diversen

Hieronder vallen onder andere meevallers op het budget van het COA en de remigratievergoeding.

Beleidsmatige mutaties

Rijksbegroting

Dekking onverdeeld

De dekking voor de beleidsmatige reeksen op hoofdstuk 15 van de SZW-begroting is afkomstig van de post onverdeeld (artikel 99).

Verticale toelichting

EJM Sectorplannen

Dit betreft het via de eindejaarsmarge van 2017 naar 2018 doorgeschoven budget voor de Sectorplannen, dit is inclusief de DWSRA-subsidie (dienstverlening werkzoekenden en projecten samenwerking en regio arbeidsmarkt).

Matchen op werk

Matchen op werk is een programma gericht op het aan het werk krijgen van mensen met een uitkering, en mensen en banen beter bij elkaar te brengen. Ten behoeve hiervan wordt 35 miljoen euro in 2019 en 2020 ingezet voor het versterken van de werkgeversdienstverlening in de arbeidsmarktregio's en 5 miljoen euro in 2019 voor een regionaal ondersteuningstraject.

Diversen

Hieronder vallen onder andere de veranderopgave nieuwkomersbeleid, verdere integratie op de arbeidsmarkt, de overige eindejaarsmarges onder plafond Rijksbegroting en de Rijks schoonmaakorganisatie (RSO).

Sociale zekerheid

Compensatieregeling ZEZ

Tussen 2004 en 2008 hebben zelfstandigen die zwanger waren ten onrechte geen uitkering gekregen. De uitbetaling van de compensatie ZEZ vindt in 2019 plaats. Deze mutatie betreft de overboeking van deze compensatie van begrotingsgefinancierd naar premiegefinancierd.

Dekking beleidsbrief

De dekking voor de beleidsmatige reeksen op de SZW-begroting loopt via de post onverdeeld (artikel 99).

Eindejaarsmarge

Dit betreft de toevoeging van de eindejaarsmarge 2017 die valt onder uitgavenplafond Sociale Zekerheid aan de begroting van SZW.

Financieringssystematiek maatschappelijke begeleiding

In het vervolg krijgen gemeenten middelen voor maatschappelijke begeleiding via een decentralisatie-uitkering. Dat geschiedt op basis van realisatiecijfers en leidt daardoor tot een verschuiving van uitbetalingen in de tijd.

177 IOW 4 jaar verlengen en koppeling AOW-leeftijd

Op basis van het Regeerakkoord wordt de Wet Inkomensvoorziening voor oudere werklozen (IOW) met vier jaar verlengd. De minimumleeftijd om voor de IOW in aanmerking te komen wordt hierbij gekoppeld aan de AOW-leeftijd.

184 loondoorbetaling bij ziekte kleine werkgevers voor nieuwe gevallen

Op basis van het Regeerakkoord wordt het tweede loondoorbetalingsjaar voor kleine werkgevers (tot 25 werknemers) gecollectiviseerd.

190 loondispensatie i.p.v. loonkostensubsidie

In het Regeerakkoord is opgenomen dat in de Participatiewet het instrument van loonkostensubsidies wordt vervangen door de mogelijkheid tot loondispensatie in de Participatiewet. Inmiddels heeft het kabinet besloten loondispensatie niet door te voeren en een offensief te starten meer mensen met een beperking aan het werk te helpen. Na uitwerking van de maatregelen zal dit budgettair worden verwerkt.

Verticale toelichting

I91 20.000 extra beschutte werkplekken

In het Regeerakkoord is de besparing als gevolg van het invoeren van loondispensatie in de Participatiewet gekoppeld aan de extra middelen voor activering en dienstverlening door gemeenten en de mogelijkheid voor beschut werk. Omdat het kabinet heeft besloten loondispensatie niet door te voeren, zal ook deze maatregel (I91) geen doorgang vinden. Na uitwerking van de maatregelen zal dit budgettair worden verwerkt.

I94 aanscherpen schattingsbesluit WIA

Op basis van het Regeerakkoord zal voor personen die in de toekomst instromen in de WIA, scherper gekeken worden naar geschikt werk bij de vaststelling van de mate van arbeidsongeschiktheid (het schattingsbesluit). Het betreft hier de kosten van weglek naar de bijstand en Toeslagenwet van deze maatregel.

Kasschuiven plafond Sociale Zekerheid

Hieronder vallen verschillende kasschuiven onder het uitgavenplafond Sociale Zekerheid. Dit betreft onder andere de voorfinanciering bijstand 2017 (bestuursakkoord verhoogde instroom asiel 2015). Deze kent een grote onderuitputting omdat gemeenten maar beperkt gebruik hebben gemaakt van deze regeling. Om deze voorfinanciering mogelijk te maken zijn eerder middelen van de bijstand middels een kasschuif naar voren gehaald. De niet aangevraagde middelen op de rijksbegroting worden conform afspraak weer in de oorspronkelijke jaren teruggezet door middel van een tegengestelde kasschuif. Tevens zijn er onder andere kasschuiven die betrekking hebben op de uitvoering van het amendement Van Weyenberg t.a.v. scholingstrajecten richting een kansberoep en de juridische verplichting vanuit de vorige kabinetsperiode voor de uitbetaling van de compensatieregeling zwangerschaps- en bevallingsuitkering zelfstandigen (ZEZ).

Loondispensatie

In het Regeerakkoord is de besparing als gevolg van het invoeren van loondispensatie in de Participatiewet gekoppeld aan de extra middelen voor activering en dienstverlening door gemeenten en de mogelijkheid voor beschut werk. In het voorjaar is deze besparing gedeeltelijk weer uitgeboekt op basis van de uitwerking van de loonaanvullingsystematiek in de Participatiewet. Inmiddels heeft het kabinet besloten loondispensatie niet door te voeren en een offensief te starten meer mensen met een beperking aan het werk te helpen. Na uitwerking van de maatregelen zal dit budgettair worden verwerkt.

Motie Siderius

De motie Siderius vraagt om een voorziening te treffen waarmee ernstig meervoudig beperkte leerlingen tijdens hun studie aanspraak kunnen maken op een uitkering op basis van de Wajong 2015. Hier wordt invulling aan gegeven door vanaf 2020 studie als uitsluitingsgrond voor toegang tot de Wajong 2015 te schrappen. Dit leidt tot een stijging in de uitkeringslasten (14,4 mln.) en de uitvoeringskosten (0,8 mln.).

M136 kindgebonden budget later afbouwen

Op basis van het Regeerakkoord wordt de inkomensgrens waarna de inkomensafhankelijke afbouw van het kindgebonden budget voor paren begint, verhoogd.

M136 kindgebonden budget later afbouwen afboeken

Bij verdere uitwerking zijn de effecten van maatregel M136 uit het Regeerakkoord nader verdeeld over uitgaven en ontvangsten. De nieuwe uitgaven- en ontvangstenreeksen worden verderop in de tekst toegelicht. Daarmee komt de oorspronkelijke reeks te vervallen.

Verticale toelichting

M136 kindgebonden budget later afbouwen nadere uitwerking RA

Oorspronkelijk waren alle effecten van de intensivering uit het Regeerakkoord als uitgaven verwerkt. Verdere uitwerking leidt tot een nadere verdeling tussen uitgaven en ontvangsten. Deze mutatie is derhalve gekoppeld aan de beleidsmatige mutatie bij de niet-belastingontvangsten kindgebonden budget.

M136 kindgebonden budget later afbouwen verschil nadere uitwerking RA

Door bijstelling van de conjuncturele ontwikkeling verschillen de effecten van de verhoging van de inkomensgrens ten opzichte van het Regeerakkoord.

M137 verhogen kinderopvangtoeslag

Op basis van het Regeerakkoord wordt de kinderopvangtoeslag verhoogd.

M137 verhogen kinderopvangtoeslag nadere uitwerking RA

Oorspronkelijk waren alle effecten van de intensivering uit het Regeerakkoord als uitgaven verwerkt. Verdere uitwerking leidt tot een nadere verdeling tussen uitgaven en ontvangsten. Deze mutatie is derhalve gekoppeld aan de mutatie bij de niet-belastingontvangsten van de kinderopvangtoeslag.

M137 verhogen kinderopvangtoeslag verschil nadere uitwerking RA

Bij nadere uitwerking verschillen de effecten van de verhoging van de kinderopvangtoeslag in de eerste jaren ten opzichte van het Regeerakkoord.

M138 Verhogen kinderbijslag

Op basis van het Regeerakkoord wordt de kinderbijslag verhoogd.

Niet uitdelen van LPO aan UWV

De LPO voor het UWV wordt niet uitgekeerd voor het jaar 2018.

Nominale ontwikkeling

De toegekende loon- en prijsindexatie is verdeeld over de artikelen. Hiermee worden de begrotingsgefinancierde uitkeringen op het prijspeil van 2018 gebracht.

Participatiewet

De systematiek wordt onder andere aangepast voor de verwerking van statushouders in de bijstandsraming zodat de verhoogde instroom van statushouders al in het uitvoeringsjaar in het macrobudget Participatiewet uitkeringen wordt verwerkt. Hierdoor is er in de eerste jaren een tegenvaller. In latere jaren treden meevallers op. Hierbij is rekening gehouden met de nieuwste cijfers over de instroom van statushouders.

Re-integratie Wajong

Vanuit het re-integratiebudget koopt het UWV trajecten en voorzieningen in voor de re-integratie van arbeidsgehandicapten en Wajongers. Besloten is een gedeelte van het budget in te zetten voor andere doeleinden.

Wet tegemoetkomingen loondomein

Bij Startnota zijn de budgetten voor het lage-inkomensvoordeel (LIV), de tegemoetkoming verhoging minimumjeugdloon (Jeugd-LIV) en het loonkostenvoordeel (LKV) onder het uitgavenplafond Sociale Zekerheid geplaatst. Hiervoor vielen deze budgetten onder het lastenkader. Hiermee heeft het kabinet het advies van de Studiegroep Begrotingsruimte gevolgd.

Verticale toelichting

Wijziging EU WW-verordening

In de EU-verordening 883/2004 zijn nieuwe afspraken vastgelegd over de coördinatie van de sociale zekerheid binnen de EU. De afspraken met betrekking tot de WW leiden per saldo tot hogere uitgaven. Het gaat dan bijvoorbeeld om de introductie van wachttijd voordat recht op een uitkering bestaat.

Diversen

Hieronder vallen onder andere de uitwerking van de sociaaleconomische agenda op het gebied van kinderopvang Caribisch Nederland en verschillende uitvoeringskosten.

Technische mutaties

Rijksbegroting

Amendement scholingstrajecten

In december 2017 is er door Kamerlid Van Weyenberg een amendement scholingstrajecten ingediend om werklozen met een kwetsbare arbeidsmarktpositie beter te begeleiden naar werk. Hiervoor wordt in de WW de mogelijkheid geboden voor scholingstrajecten naar kans-beroepen waar veel vraag naar personeel is. Deze reeks betreft de dekking uit de Sectorplannen.

Dekking onverdeeld

De dekking voor de beleidsmatige reeksen op de SZW-begroting is afkomstig van de post onverdeeld (artikel 99).

189 Extra budget voor Inspectie SZW

Het kabinet Rutte-III stelt extra middelen beschikbaar voor de handhavingsketen van de Inspectie SZW, conform het Inspectie Control Framework (ICF). Het bedrag dat ter beschikking wordt gesteld loopt stapsgewijs op van 13 mln. euro in 2018 naar 50 mln. structureel vanaf 2022. Daarmee wordt de Inspectie in staat gesteld beter toezicht te houden op het wettelijk minimumloon en intensiever schijnconstructies, onveilige en ongezonde arbeidsomstandigheden en uitbuiting tegen te gaan.

192 bestrijden schulden en armoede

Op basis van Regeerakkoord trekt het kabinet 80 mln. euro uit voor de bestrijding van schulden en armoede bij gezinnen met kinderen. Het grootste deel hiervan zal conform bestuurlijke afspraken via het gemeentefonds aan gemeenten worden overgemaakt middels een decentralisatie-uitkering.

Overboeking ZBO naar medeoverheden

Dit betreft een overboeking van het COA naar gemeenten

Diversen

Dit zijn onder andere de dekking voor het schakelpunt landelijke werkgevers, de kabinetsreactie op het onderzoek van Regioplan naar bestaanszekerheid op Caribisch Nederland, overboekingen naar andere departementen, en de uitbreiding voor de examencapaciteit van DUO en de verlenging van de Tijdelijke Subsidieregeling Ontwikkeladvies Vijfenvieftigplussers (TSOV).

Sociale zekerheid

Amendement scholingstrajecten

In december 2017 is er door Kamerlid Van Weyenberg een amendement scholingstrajecten ingediend om werklozen met een kwetsbare arbeidsmarktpositie beter te begeleiden naar werk. Hiervoor wordt in de WW de

Verticale toelichting

mogelijkheid geboden voor scholingstrajecten naar kansberoepen waar veel vraag naar personeel is.

Dekking beleidsbrief

De dekking voor de beleidsmatige reeksen op hoofdstuk 15 van de SZW-begroting loopt via de post onverdeeld (artikel 99).

180 i81 meer face-to-face UWV

Op basis van Regeerakkoord investeert het kabinet in totaal 70 miljoen euro per jaar in extra persoonlijke begeleiding door het UWV. De totale reeks van 70 mln. wordt gedeeltelijk overgeboekt naar het begrotingsgefinancierde hoofdstuk 15 (onderdeel Wajong), en gedeeltelijk naar het premiegefinancierde hoofdstuk 40 van de SZW-begroting (onderdelen WW en WGA).

193 taallessen bij integratie

Alle asielzoekers met grote kans op inwilliging en alle statushouders in de opvang van het COA krijgen vanaf dag één taallessen. De taallessen worden aangescherpt van niveau A2 naar B1. Hiertoe wordt ook taallessen op niveau B1 gefinancierd door de rijksoverheid.

Overboeking ZBO naar medeoverheden

Dit betreft een overboeking van het COA naar gemeenten.

Participatiewet

Het macrobudget Participatiewetuitkeringen is bijgesteld aan de hand van de werkloosheidscijfers van het CPB (neerwaarts) en de verwerking van realisatiegegevens over 2017 (opwaarts). In de begrotingsregels is afgesproken dat het SZ-plafond hiervoor wordt aangepast.

Diversen

Hiertoe behoren onder andere de bijdrage aan het schakelpunt landelijke werkgevers, de uitbreiding van de examencapaciteit van DUO en diverse overboekingen met departementen.

Niet tot een ijklijn behorend

Bikk AOW

In de cijfers van het Centraal Economisch Plan van het CPB is de raming voor de inkomsten van heffingskortingen verlaagd. De bijdrage in de kosten van de heffingskortingen (Bikk) daalt mee met de heffingskortingen en wordt daarom ook verlaagd.

188 intrekken wetsvoorstel uitbreiding kraamverlof

Op basis van Regeerakkoord wordt het reeds ingediende wetsvoorstel «uitbereiding kraamverlof» dat van 2 naar 5 dagen zou gaan (uitgekeerd door UWV), ingetrokken. In plaats hiervan wordt per 1 januari 2019 het huidige recht op kraamverlof voor partners van twee naar vijf dagen verlengd, waarbij werkgevers het volledige loon doorbetalen.

Rijksbijdrage compensatieregeling ZEZ

Betreft de rijksbijdrage voor de uitbetaling van de compensatieregeling voor de zwangerschaps- en bevallingsuitkering voor zelfstandigen. Deze vindt niet plaats in 2018 maar in 2019.

Rijksbijdrage Transitievergoeding

Dit betreft zowel een aanpassing als het toevoegen van de nominale ontwikkeling 2018 aan de Rijksbijdrage Transitievergoeding.

Verticale toelichting

Rijksbijdrage vermogenstekort Ouderdomsfonds

Op basis van het Centraal Economisch Plan van het CPB is de raming voor de rijksbijdrage aan het vermogenstekort van het Ouderdomsfonds opwaarts bijgesteld.

Wet tegemoetkomingen loondomein

Bij Startnota zijn de budgetten voor het lage-inkomensvoordeel (LIV), de tegemoetkoming verhoging minimumjeugdloon (Jeugd-LIV) en het loonkostenvoordeel (LKV) onder het uitgavenplafond Sociale Zekerheid geplaatst. Hiervoor vielen deze budgetten onder het lastenkader. Hiermee heeft het kabinet het advies van de Studiegroep Begrotingsruimte gevolgd.

Diversen

Dit betreft onder andere de uitvoeringskosten van de ZEZ-compensatieregeling.

XV SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

Mee- en tegenvallers

Sociale zekerheid

Kinderopvangtoeslag

De lagere ontvangsten voor 2018 hangen samen met een lager dan verwacht tempo waarin terugvorderingen binnenkomen en met een lager niveau van terugvorderingen dan eerder is aangenomen. Meerjarig is er een meevaller op de ontvangsten door hogere beschikkingen waardoor de grondslag voor de ontvangsten groter is.

Kindgebonden budget

Meerjarig zijn de terugvorderingen neerwaarts bijgesteld. De verwachte lagere beschikkingen leiden tot minder terugvorderingen (kleinere grondslag). Daarnaast is het niveau van terugvorderingen neerwaarts bijgesteld. Dit leidt tot minder ontvangsten.

Wajong

De ontvangsten betreffen een terugbetaling van het UWV van te veel ontvangen middelen in 2017. Het voorschot dat in 2017 aan het UWV is overgemaakt met betrekking tot de Wajong en re-integratie Wajong bleek achteraf circa € 25,6 miljoen hoger te zijn dan de uitgaven van het UWV in dat jaar. Dit bedrag is in 2018 door het UWV terugbetaald.

Diversen

Hieronder vallen verschillende mutaties waaronder de afrekening van het UWV en SVB over 2017.

Beleidsmatige mutaties

Sociale zekerheid

M136 kindgebonden budget later afbouwen nadere uitwerking RA

Oorspronkelijk waren alle effecten van de intensivering uit het Regeerakkoord als uitgaven verwerkt. Verdere uitwerking leidt tot een nadere verdeling tussen inkomsten en uitgaven. Deze mutatie is derhalve gekoppeld aan de beleidsmatige mutatie bij de uitgaven aan het kindgebonden budget.

M137 kinderopvangtoeslag verhogen nadere uitwerking RA

Oorspronkelijk waren alle effecten van de intensivering uit het Regeerakkoord als uitgaven verwerkt. Verdere uitwerking leidt tot een nadere verdeling tussen uitgaven en ontvangsten. Deze mutatie is derhalve gekoppeld aan de mutatie bij de uitgaven aan de kinderopvangtoeslag.

Verticale toelichting

Diversen

Hieronder valt onder andere de nominale ontwikkeling van de beleidsmatige mutaties op ontvangsten.

Technische mutaties

Rijksbegroting

Diversen

Dit betreft onder andere het aanpassen van de begrotingen van het UVB en de RSO en het afboeken van de BRZO.

Niet tot een ijklijn behorend

Diversen

Dit betreft onder andere over afrekeningen van het UWV en de werkgeversbijdrage kinderopvangtoeslag.

Volksgesondheid, Welzijn en Sport

XVI VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	15.221,9	15.374,7	15.728,7	16.323,9	16.762,4	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Begrenzen begrotingsreserve wfz	- 5,0	- 10,0	- 15,0	- 15,0	- 15,0	
Invoering actief donorregistratiesysteem	7,0	11,3	31,4	8,6	6,6	
Uitgaven subsidies transitie jeugd	35,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Vaccinatie meningokokken w	0,0	30,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 28,4	19,7	0,2	- 2,0	- 9,2	
Zorg						
H58 stimulering medisch specialisten in loondienst/ participatiemodel	0,0	16,0	8,0	8,0	0,0	
Kasschuif vipp ggz	- 23,2	6,2	17,0	0,0	0,0	
Diversen	- 9,7	3,8	- 1,3	- 1,3	- 1,4	
	- 24,3	77,0	40,3	- 1,7	- 19,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Buurtportcoaches	- 47,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Duurzame en toegankelijke sportaccommodaties	0,0	241,0	241,0	241,0	241,0	
H61 waardig ouder worden	42,0	42,0	42,0	22,0	22,0	
Loon- en prijsbijstelling tranche 2018	66,9	65,0	63,6	62,3	62,2	
Overheveling transformatiegelden jeugd naar gemeentes	- 36,0	- 36,0	- 36,0	0,0	0,0	
Stimuleringsregeling e-health thuis	0,0	30,0	30,0	30,0	0,0	
Uitvoering rijksvaccinatieprogramma deels naar gemeentes	0,0	- 31,7	- 31,7	- 31,7	- 31,7	
Uitvoeringskosten pgb sociaal domein	0,0	35,6	0,0	0,0	0,0	
Vipp care	0,0	30,0	30,0	30,0	0,0	
Woonzorgarrangementen	0,0	30,0	30,0	30,0	0,0	
Diversen	176,2	245,6	216,6	150,2	113,5	
Zorg						
Diversen	3,9	31,1	61,1	61,0	59,5	
Niet tot een ijklijn behorend						
Bikk wlz	24,5	38,8	0,9	129,9	186,7	
Exploitatie wlz bij constante premie	0,0	1.000,0	3.300,0	5.300,0	6.200,0	

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
H74 compensatie lagere zorgpremies in ib-tarief, zt en aof-premie	0,0	- 89,0	- 235,0	- 389,0	- 415,0	
M133 verlaging normpercentage zorgtoeslag paren	0,0	80,0	80,0	80,0	80,0	
M142 doorwerking verhogen algemene heffingskorting naar toeslagen	0,0	- 30,0	- 50,0	- 66,0	- 66,0	
Rijksbijdrage 18-	2,1	- 96,0	- 106,1	- 146,8	- 146,9	
Zorgtoeslag	- 677,6	- 673,3	- 471,1	- 442,4	- 325,7	
Diversen	23,0	28,0	33,0	37,0	36,0	
	- 422,4	941,1	3.198,3	5.097,5	6.015,6	
Extrapolatie						24.180,3
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 446,8	1.018,1	3.238,6	5.095,7	5.996,5	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	14.775,1	16.392,8	18.967,3	21.419,6	22.758,9	24.180,3
Totaal Internationale samenwerking	23,1	21,0	10,6	5,1	5,1	5,1
Stand Miljoenennota 2019	14.798,2	16.413,8	18.977,9	21.424,7	22.764,0	24.185,3

XVI VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	99,6	93,9	93,8	93,8	93,8	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	2,2	- 6,0	- 10,6	- 10,6	- 10,6	
	2,2	- 6,0	- 10,6	- 10,6	- 10,6	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	24,7	- 0,4	- 0,4	- 0,4	- 0,4	
	24,7	- 0,4	- 0,4	- 0,4	- 0,4	
Extrapolatie						82,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	26,9	- 6,4	- 10,9	- 10,9	- 10,9	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	126,5	87,6	82,9	82,9	82,9	82,9
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	126,5	87,6	82,9	82,9	82,9	82,9

Verticale toelichting

Begrenzen begrotingsreserve WFZ

Sinds 2017 bouwt VWS een begrotingsreserve op met het oog op eventuele schade in het kader van de achterborg voor het Waarborgfonds voor de Zorgsector (Wfz). In de begroting werd tot nu toe rekening gehouden met een jaarlijkse opbouw van 5 mln. en een structurele storting van 20 mln. vanaf 2020. Omdat het garantievolume afneemt en er reeds risico mitigerende maatregelen zijn ingebouwd, volstaat een jaarlijkse storting van 5 mln. De overtollige middelen die gereserveerd staan op de begroting vallen vrij.

Invoering actief donorregistratiesysteem

Dit betreft de kosten die samenhangen met de invoering van de actieve donorregistratie. De kosten bestaan uit het aanschrijven en registreren door het donorregister van alle ongeregistreerde inwoners, het geven van voorlichting over de systeemwijziging en oproep tot registratie, het geven van voorlichting in verband met *informed consent* voor de categorie geen bezwaar en de structurele kosten voor de registratie van 18-jarigen en nieuw ingezetenen.

Uitgaven subsidies transitie jeugd

In 2018 is er ruim 19 mln. beschikbaar voor de subsidieregeling «Bijzondere transitiekosten Jeugdwet». In eerdere jaren is minder subsidie verstrekt dan mogelijk was, in 2018 wordt verwacht dat deze subsidie in 2018 alsnog (deels) wordt aangevraagd. Het beschikbare budget is niet toereikend voor deze extra aanvragen en wordt daarom verhoogd met 35 mln.

Vaccinatie meningokokken w

Per 1 mei 2018 is de het meningokokken C-vaccin gewijzigd in een vaccin dat beschermt tegen meningokokken type A, C, W en Y. Deze vaccinatie is opgenomen in het Rijksvaccinatieprogramma voor alle kinderen van 14 maanden en vanaf oktober 2018 krijgen ook jongeren die 14 jaar zijn deze vaccinatie aangeboden. Naar aanleiding van de aanhoudende stijging van het aantal infecties met meningokokken type W, is besloten een eenmalige inhaalvaccinatie campagne te organiseren voor drie aanvullende leeftijdscohorten (15-, 16- en 17-jarigen).

Diversen – Beleidsmatige mutatie – Rijksbegroting in enge zin

Deze post betreft onder meer kasschuiven van 42,4 mln. van 2018 naar latere jaren. Daarnaast betreft het middelen om het Rijksvaccinatieprogramma uit te breiden met de vaccinatie voor meningokokken infecties (9,4 mln. structureel), vrijval van de prijsbijstelling van de tranche 2017 (8,4 mln. structureel) en tranche 2018 (6,4 mln. structureel) en ruimte bij de regeling voor wanbetalers en onverzekerden als gevolg van met name een aanscherping van de regeling waardoor de doelgroep is ingeperkt (4,4 mln. structureel).

H58 stimulering medisch specialisten in loondienst/participatiemodel

In het Regeerakkoord is dit budget opgenomen om te bevorderen dat medisch specialisten de stap maken naar het participatiemodel of loondienst, met als doel om meer gelijkgerichtheid in het ziekenhuis te stimuleren.

Kasschuif VIPP ggz

Het informatie-uitwisselingsprogramma in de ggz (VIPP ggz) is erop gericht dat instellingen de digitale basis op orde brengen. De kasschuif is om twee redenen nodig. Ten eerste omdat er in de eerste planning onvoldoende rekening gehouden was met de aanloopfase (opzet en uitwerking subsidieregeling) om de middelen daadwerkelijk ter beschikking te kunnen stellen. Ten tweede omdat de instellingen hebben

Verticale toelichting

aangegeven dat zij 2 jaar nodig hebben om de gevraagde resultaten te kunnen realiseren.

Diversen – Beleidsmatige mutatie – Zorg

Deze post betreft voornamelijk twee kasschuiven van in totaal 14,4 mln. van 2018 naar 2019. Verder betreft het vrijval van prijsbijstelling op het plafond Zorg (1,4 mln. structureel).

Buurtsportcoaches

De brede impuls combinatiefunctie (buurtsportcoach) is een onderdeel van het programma «Sport en bewegen in de buurt». Dit programma wordt uitgevoerd door gemeenten en het Rijk draagt hieraan voor 40% per fte bij. De middelen voor 2018 zijn toegevoegd aan de decentralisatie-uitkering buurtsportcoaches.

Duurzame en toegankelijke sportaccommodaties

Met ingang van 2019 is de budgettaire verantwoordelijkheid van de Btw-vrijstelling voor sportclubs overgedragen van het Ministerie van Financiën naar het Ministerie van VWS. VWS voert hiertoe sportaccommodatiebeleid gericht op bouw en onderhoud, duurzaamheid en toegankelijkheid van sportaccommodaties. De bijbehorende middelen zijn onderverdeeld in een specifieke uitkering voor gemeenten en een subsidieregeling voor sportverenigingen, stichtingen en andere niet winst beogende investeerders in sportaccommodaties.

H61 waardig ouder worden

In het Regeerakkoord is budget beschikbaar gesteld voor «waardig ouder worden» op de Aanvullende Post bij Financiën. Het resterende budget (42 mln. tot 2020 en 22 mln. structureel) is afgelopen februari door middel van een incidentele suppletore wet toegevoegd aan de begroting van VWS. Doel is te zorgen dat ouderen die thuis willen blijven wonen dat goed en veilig kunnen, met voldoende en kwalitatief goede informele en professionele zorg en ondersteuning waar nodig. De inzet van deze middelen wordt – waar nodig – met betrokken partners verder uitgewerkt en zal ook gemonitord worden. Het budget voor palliatieve zorg (8 mln. structureel) is eerder bij de tweede nota van wijziging aan de VWS-begroting toegevoegd.

Loon- en prijsbijstelling tranche 2018

De loon- en prijsbijstelling tranche 2018 wordt toegevoegd aan de departementale begrotingen.

Overheveling transformatiegelden jeugd naar gemeentes

In het Regeerakkoord is een Transformatiefonds Jeugd aangekondigd voor drie jaar (2018–2020) om de vernieuwing van het jeugdhulpstelsel een extra impuls te geven. Jaarlijks is 36 mln. beschikbaar voor het transformatiefonds (18 mln. wordt gefinancierd door het Rijk en 18 mln. wordt gefinancierd door gemeentes). De middelen zijn overgeheveld naar het Gemeentefonds.

Uitvoeringskosten pgb sociaal domein

Dit betreft de (jaarlijkse) bijdrage van gemeenten aan de uitvoeringskosten van de SVB voor de uitvoering van de pgb trekkingsrechten in het sociaal domein.

Stimuleringsregeling e-health thuis

De subsidieregeling e-health thuis heeft als doel om met name ouderen te ondersteunen in hun wens om langer thuis te wonen door het opschalen en structureel maken van initiatieven waar e-health wordt benut om

Verticale toelichting

integrale (en veilige) ouderenzorg thuis te realiseren. Hiervoor worden in de periode 2019–2021 middelen gereserveerd.

Uitvoering rijksvaccinatieprogramma deels naar gemeentes

Het Rijksvaccinatieprogramma (RVP) wordt wettelijk verankerd in de Wet publieke gezondheid (Wpg) per 1 januari 2019. Met deze wetwijziging wordt een deel van de uitvoering van het RVP onder bestuurlijke verantwoordelijkheid van de gemeenten gebracht. Er worden daarom middelen overgeheveld naar het Gemeentefonds.

VIPP Care

VIPP Care (Versnellingsprogramma Informatie uitwisseling Patiënt Professional) is onderdeel van het programma Langer Thuis en heeft als doel om de informatiehuishouding van alle zorgaanbieders in de langdurige zorg (extramuraal en intramuraal) geschikt te maken voor informatie-uitwisseling met een digitale gezondheidsomgeving (PGO) waar alle cliënten desgewenst de beschikking over krijgen. Hiervoor worden in de periode 2019–2021 middelen gereserveerd.

Woonzorgarrangementen

Gemeenten worden gestimuleerd met een subsidieregeling om samen met woningcorporaties, projectontwikkelaars, burgerinitiatieven en/of zorgaanbieders nieuwe woonzorgarrangementen op te zetten. Dit is onderdeel van het programma Langer Thuis en hiervoor worden in de periode 2019–2021 middelen gereserveerd.

Diversen – Technische mutatie – Rijksbegroting in enge zin

Dit betreft voornamelijk overheveling van Regeerakkoordmiddelen van de Aanvullende Post bij Financiën naar de VWS-begroting. Onder meer (een deel van) het geld voor Regeerakkoord maatregelen G39 maatschappelijke diensttijd, H59 preventiemaatregelen, H61 waardig ouder worden, H62 onafhankelijke cliëntondersteuning, H65 belonen van uitkomsten en H68 sport. Daarnaast worden tot met 2021 extra middelen beschikbaar gesteld voor de aanpak van kindermishandeling (6,5 mln. in 2018 en 10,5 mln. in 2019–2021).

Diversen – Technische mutatie – Zorg

Dit betreft voornamelijk de loon- en prijsbijstelling tranche 2018 voor het Plafond Zorg en de overheveling van de middelen voor NIPT van de Zvw naar de VWS-begroting (Plafond Zorg).

BIKK Wlz

Dit is de bijstelling Bijdrage in Kosten van Kortingen (BIKK) naar aanleiding van de ramingen van het Centraal Planbureau. De BIKK is een rijksbijdrage die is ingesteld bij de invoering van het nieuwe belastingstelsel in 2001 en wordt ingezet om de lagere premieopbrengst als gevolg van de grondslagverkleining van de Wlz te compenseren. De BIKK volgt de ontwikkeling van de heffingskortingen.

Exploitatie Wlz bij constante premie

Deze kabinetsperiode wordt de Wlz premie constant gehouden op 9,65%. Ter voorkoming van tekorten in het Fonds langdurige zorg wordt een rijksbijdrage geïntroduceerd. Voortaan wordt dus via een jaarlijkse Rijksbijdrage het fondsvermogen grosso modo op nul gehouden. Deze Rijksbijdrage is EMU-saldo neutraal, omdat het een betaling door de overheid aan de overheid is.

Verticale toelichting

H74 compensatie lagere zorgpremies in ib-tarief, zt en aof-premie

Maatregelen in de curatieve zorg, zoals hoofdlijnakkoorden, waardoor de Zvw-uitgaven verlaagd worden, werken een op een door in een lagere nominale premie en inkomensafhankelijke bijdrage. De lagere nominale premie op zijn beurt werkt door in een lagere zorgtoeslag. De uitgavenraming voor de Zorgtoeslag wordt in verband hiermee verlaagd met 89 mln. in 2019, oplopend tot 415 mln. vanaf 2022.

M133 verlaging normpercentage zorgtoeslag paren

De zorgtoeslag van meerpersoonshuishoudens wordt vanaf 2019 verhoogd door het normpercentage te verlagen met 0,45%-punt.

M142 doorwerking verhogen algemene heffingskorting naar toeslagen

De verhoging van de algemene heffingskorting werkt door naar hogere uitkeringen via de referentiesystematiek. Hierdoor wordt er minder zorgtoeslag uitgekeerd.

Rijksbijdrage 18-

Dit betreft de bijstelling van de Rijksbijdrage 18- naar aanleiding van de MEV-raming van het Centraal Planbureau. De bijstelling is het gevolg van lagere Zvw uitgaven.

Zorgtoeslag

Dit is de bijstelling van de uitgavenraming zorgtoeslag naar aanleiding van de MEV-raming van het Centraal Planbureau. Het CPB heeft naar aanleiding van de nationale rekeningen revisie van het CBS de uitgavenraming van de zorgtoeslag voor 2017 naar beneden bijgesteld (circa 350 mln.). De meerjarige doorwerking leidt tot een sterk lagere raming voor de uitgaven zorgtoeslag in de komende jaren.

Diversen – Technische mutatie – Niet tot een ijklijn behorend

Deze post bevat Regeerakkoord effect H76 compensatie hogere zorgpremies in zorgtoeslag en M143 doorwerking aanpassing box 3 naar toeslagen. De bevrozing van het eigen risico op 385 euro leidt tot een lager gemiddeld eigen risico en een hogere nominale zorgpremie. Beide effecten worden meegenomen in de standaardpremie, die daardoor hoger uitvalt. Hiervoor worden verzekerden met een laag inkomen gecompenseerd via een hogere zorgtoeslag. Daarnaast leidt de verhoging van het heffingsvrije vermogen in box 3 tot hogere uitgaven aan de zorgtoeslag doordat meer huishoudens binnen het vrijgestelde vermogen zullen vallen.

Diversen – Niet-belastingontvangsten – beleidsmatige mutaties – Rijksbegroting in enge zin

Deze post betreft voornamelijk twee aanpassingen aan de wanbetalersregeling in de Zvw. Ten eerste het kwijtschelden van resterende schuld als men uitstroomt uit de wanbetalersregeling en een regeling voor wanbetalers onder bewind (4,9 mln. structureel). Ten tweede het verlagen van het boetepcentage van 25% naar 20% (1,5 mln. structureel).

Diversen – Niet-belastingontvangsten – technische mutaties – Rijksbegroting in enge zin

Dit betreft hoofdzakelijk een verhoging van de ontvangsten (en uitgaven) in verband met de tijdelijke Projectdirectie Antoni van Leeuwenhoek-terrein (PD ALT).

Buitenlandse Handel & Ontwikkelingssamenwerking

XVII BUITENLANDSE HANDEL & ONTWIKKELINGSSAMENWERKING: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	3.062,0	3.003,8	3.145,1	3.243,0	3.314,3	3.466,0
Stand Miljoenennota 2019	3.062,0	3.003,8	3.145,1	3.243,0	3.314,3	3.466,0
XVII BUITENLANDSE HANDEL & ONTWIKKELINGSSAMENWERKING: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	15,7	13,4	13,1	9,8	9,6	
Technische mutaties						
Niet tot een ijklijn behorend						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						9,4
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	15,7	13,4	13,1	9,8	9,6	9,4
Totaal Internationale samenwerking	66,6	66,3	66,2	66,1	66,1	66,1
Stand Miljoenennota 2019	82,3	79,7	79,3	75,9	75,7	75,5

De begroting voor Buitenlandse Handel & Ontwikkelingssamenwerking bestaat uit HGIS-uitgaven en ontvangsten, en niet-HGIS-ontvangsten. De HGIS-uitgaven en ontvangsten worden in de VT HGIS toegelicht. Er hebben zich geen mutaties voorgedaan op de niet-HGIS-ontvangsten op de begroting van Buitenlandse Handel & Ontwikkelingssamenwerking.

Verticale toelichting

Sociale zekerheid

SOCIALE ZEKERHEID: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018	79.485,7	81.602,7	83.806,2	85.554,0	88.005,0	
Mee- en tegenvallers						
Sociale zekerheid						
Aio	29,3	24,2	25,2	25,2	26,3	
Aow	-95,2	-102,6	-143,0	-129,0	-118,0	
A2 accreseffect inclusief aanpassing normeringssystematiek gf/pf	0,0	0,0	-12,0	-29,0	-43,0	
Bruterings	12,5	260,3	394,6	638,8	573,0	
Iva	25,0	31,6	37,4	40,1	43,7	
Kinderbijslag	-3,1	-13,0	-19,3	-24,5	-28,8	
Kinderopvangtoeslag	43,6	151,7	150,2	141,4	135,0	
Kindgebonden budget	-137,4	-164,4	-153,0	-149,2	-151,5	
Leningen inburgering	44,8	16,6	5,8	3,0	9,1	
Loon- en prijsontwikkeling	57,3	703,3	1.486,1	2.131,2	2.813,5	
Participatiewet	-60,5	-209,9	-287,6	-250,5	-161,9	
Toeslagenwet	-22,0	-25,1	-27,4	-29,2	-30,7	
Transitievergoeding	0,0	-208,0	0,0	0,0	0,0	
Uitvoeringskosten uww	0,0	-32,1	-30,0	-27,6	-21,9	
Wajong	-50,0	-46,0	-42,9	-40,1	-39,5	
Wazo	-27,1	-33,9	-37,0	-30,5	-27,0	
Wga	-78,4	-50,4	-21,8	7,9	33,6	
Ww	-152,4	-394,5	-517,3	-442,0	-277,0	
Zw	21,7	-5,6	-32,5	-39,6	-23,4	
Diversen	-24,8	-15,0	-9,8	-18,7	-20,8	
	-416,7	-112,8	765,7	1.777,7	2.690,7	
Beleidsmatige mutaties						
Sociale zekerheid						
Besparingsverlies aanscherpen claimbeoordeling	0,0	12,0	28,0	24,0	21,0	
Dekking beleidsbrief	67,4	-57,7	-55,1	-71,8	-53,9	
Eindejaarsmarge	78,9	0,0	0,0	0,0	0,0	
Financieringssysteem maatschappelijke begeleiding	-40,5	14,2	9,1	0,0	0,0	
In=uit taakstelling	-83,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Invullen in=uit taakstelling	83,5	0,0	0,0	0,0	0,0	

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
I80 meer face-to-face uuv voor werkloosheid	0,0	40,0	40,0	40,0	40,0	
I81 meer face-to-face uuv voor arbeidsongeschiktheid	0,0	30,0	30,0	30,0	30,0	
I83 toerekening wga-lasten werkgever inkorten naar 5 jaar	1,0	8,0	18,0	30,0	40,0	
I84 loondoorbetaling bij ziekte kleine werkgevers voor nieuwe gevallen	0,0	0,0	5,0	217,0	299,0	
I86 collectiviseren transitievergoeding mkb	0,0	0,0	100,0	100,0	100,0	
I87 5 weken kraamverlof en 6 weken adoptieverlof	0,0	1,0	89,0	171,0	171,0	
I88 intrekken wetsvoorstel uitbreiding kraamverlof van 2 naar 5 dagen	- 1,0	- 62,0	- 63,0	- 64,0	- 64,0	
I89 extra budget voor inspectie szw	13,0	25,0	31,0	38,0	50,0	
I90 loondispensatie ipv loonkostensubsidie	0,0	- 10,0	- 25,0	- 40,0	- 55,0	
I91 20.000 extra beschutte werkplekken	0,0	9,8	28,8	49,0	63,3	
I92 bestrijden van schulden en armoede bij gezinnen met kinderen	30,0	25,0	25,0	0,0	0,0	
I93 taalles bij integratie	0,0	50,0	60,0	70,0	70,0	
I94 aanscherpen schattingsbesluit wia	3,0	- 5,0	- 22,0	- 39,0	- 51,0	
Kasschuiven plafond sociale zekerheid	- 324,4	- 187,8	205,9	252,9	14,7	
Loondispensatie	0,0	5,2	13,2	20,0	29,7	
M136 kindgebonden budget later afbouwen	0,0	48,0	494,0	496,0	485,0	
M136 kindgebonden budget later afbouwen afboeken	0,0	- 48,0	- 494,0	- 496,0	- 485,0	
M136 kindgebonden budget later afbouwen nadere uitwerking ra	0,0	47,5	498,6	521,7	517,8	
M137 kinderopvangtoeslag verhogen	22,0	225,0	240,0	250,0	250,0	
M137 kinderopvangtoeslag verhogen nadere uitwerking ra	- 5,9	- 27,8	6,2	25,1	29,8	
M137 kinderopvangtoeslag verhogen verschil nadere uitwerking ra	5,9	31,0	7,2	- 0,9	0,0	
M138 verhogen kinderbijslag	0,0	250,0	250,0	250,0	250,0	
M139 beperken jaarlijkse afbouw ahk bijstand	0,0	14,0	37,0	60,0	69,0	
Overheveling sociaal domein participatie	0,0	- 513,8	- 513,8	- 513,8	- 513,8	
Participatiewet	115,6	70,0	- 18,7	- 61,1	- 87,0	
Wet tegemoetkomingen loondomein	493,0	930,0	885,0	885,0	885,0	
Diversen	8,2	76,5	95,6	99,1	127,9	
	466,2	1.000,1	2.005,0	2.342,2	2.233,5	
Technische mutaties						
Sociale zekerheid						

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Brutering	4,0	212,6	237,6	171,3	275,9	
I89 extra budget voor inspectie szw	- 13,0	- 25,0	- 31,0	- 38,0	- 50,0	
Loon- en prijsbijstelling tranche 2018	60,3	58,2	56,4	55,5	54,8	
Loonbijstelling tranche 2018	- 70,6	- 68,8	- 68,5	- 67,6	- 67,0	
Nominale ontwikkeling	- 85,1	- 432,3	- 848,3	- 1.226,0	- 1.625,2	
Participatiewet	176,1	152,4	106,2	109,4	54,9	
Ww	- 59,0	- 97,5	- 41,6	- 72,4	- 157,2	
Diversen	16,9	- 148,8	- 164,0	- 84,4	- 88,2	
	29,6	- 349,2	- 753,2	- 1.152,2	- 1.602,0	
Extrapolatie						95.059,2
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	79,3	538,2	2.017,5	2.967,7	3.322,4	
Stand Miljoenennota 2019	79.565,0	82.140,9	85.823,7	88.521,7	91.327,5	

SOCIALE ZEKERHEID: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018	1.021,9	1.034,4	1.078,7	1.074,3	1.095,8	
Mee- en tegenvallers						
Sociale zekerheid						
Correctie sociale lasten ufo	- 46,0	- 46,0	- 46,0	- 46,0	- 46,0	
Kinderopvangtoeslag	- 37,5	8,1	10,6	20,3	19,2	
Kindgebonden budget	- 43,0	- 66,9	- 81,2	- 57,2	- 45,7	
Wajong	25,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	28,6	1,0	4,7	9,2	14,8	
	- 72,3	- 103,8	- 111,9	- 73,7	- 57,7	
Beleidsmatige mutaties						
Sociale zekerheid						
M136 kindgebonden budget later afbouwen nadere uitwerking ra	0,0	0,0	5,7	31,4	50,4	
M137 kinderopvangtoeslag verhogen nadere uitwerking ra	0,0	3,2	13,4	24,3	29,8	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,0	3,2	19,1	55,7	80,2	
Technische mutaties						
Sociale zekerheid						
Diversen	- 0,3	- 24,6	- 27,6	- 33,1	- 42,0	
	- 0,3	- 24,6	- 27,6	- 33,1	- 42,0	

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Extrapolatie						1.107,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 72,5	- 125,2	- 120,4	- 51,0	- 19,4	
Stand Miljoenennota 2019	949,4	909,2	958,3	1.023,3	1.076,4	

Mee- en tegenvallers

AIO

De uitkeringslasten voor de Aanvullende Inkomensvoorziening Ouderen (AIO) worden met de nieuwe raming opwaarts bijgesteld. Dit is met name het gevolg van een opwaartse bijstelling van het aantal AIO-huishoudens in de komende jaren. Daarnaast is de hoogte van de gemiddelde aanvulling opwaarts bijgesteld als gevolg van uitvoeringsinformatie.

AOW

Op de Algemene Ouderdomswet (AOW) treedt een meevaller op. Dit komt doordat de verwachting van het aantal AOW-gerechtigden, de uitgaven aan AOW-partnertoeslag, de gemiddelde AOW-opbouw en het aandeel alleenstaanden (die recht hebben op een hogere AOW-uitkering) naar beneden zijn bijgesteld.

A2 Accreseeffect inclusief aanpassing normeringssystematiek gf/pf

Bij Startnota is een aantal onderdelen van de integratie-uitkering sociaal domein (IUSD) naar de algemene uitkering (AU) van het Gemeentefonds overgeheveld. Hierdoor genereren deze onderdelen vanaf 2020 accres en krijgen ze geen loon- en prijsontwikkeling meer uitgekeerd.

Bruterling

Bruterlingen houden verband met de koppeling van diverse uitkeringen aan het nettominimumloon. Een brutering komt voor als er een verschil ontstaat tussen de bruto en de netto-uitkering. Hierdoor kunnen de uitgaven van SZW stijgen of dalen terwijl de belastinginkomsten een-op-een meebewegen. Een brutering heeft geen effect op het saldo van de overheid. Om deze reden wordt het uitgavenplafond Sociale Zekerheid gecorrigeerd voor bruteringen.

Bij Startnota waren er nog geen uitgavenplafonds. Om die reden is de brutering zichtbaar bij de mee- en tegenvallers. Feitelijk betreft dit dus een technische mutatie waar het uitgavenplafond Sociale Zekerheid voor gecorrigeerd wordt.

IVA (Inkomensvoorziening Volledig Arbeidsongeschikten)

De Inkomensvoorziening Volledig Arbeidsongeschikten (IVA)-uitgaven worden opwaarts bijgesteld. Dit komt met name door een hoger aantal uitkeringen. Uit realisatiecijfers van het UWV blijkt dat het aantal mensen dat uitstroomt uit de IVA lager is dan verwacht. Op basis hiervan wordt ook de komende jaren minder uitstroom verwacht en blijven daarmee meer mensen in de IVA. Dit effect wordt beperkt doordat er minder mensen doorstromen vanuit de WGA.

Kinderbijslag

De raming van de uitkeringslasten kinderbijslag (AKW) is neerwaarts bijgesteld. Dit is vooral het gevolg van de aangepaste volumeprognose van de SVB. Volgens de nieuwe raming worden er minder kinderen geboren dan eerder werd aangenomen.

Verticale toelichting

Kinderopvangtoeslag

De uitgaven aan de kinderopvangtoeslag zijn opwaarts bijgesteld. Het gebruik van kinderopvang is in 2017 sterker gestegen dan ten tijde van de begroting 2018 werd verwacht; dit werkt structureel door. Daarnaast stijgt het gebruik van kinderopvang in 2018 en verder sterker dan eerder geraamd als gevolg van gunstigere verwachtingen over de conjuncturele ontwikkeling.

Kindgebonden budget

Bij het kindgebonden budget (WKB) treedt een meevaller op. De gunstigere economische ontwikkeling leidt tot hogere inkomens en daarmee lagere uitgaven aan het kindgebonden budget. De beschikkingen over 2016 zijn bij definitief vaststellen na afloop van het toeslagjaar meer naar beneden bijgesteld dan eerder was verondersteld. Deze bijstelling werkt naar verwachting grotendeels structureel door. Het niveau van nabetalingen is ook naar beneden bijgesteld.

Leningen inburgering

De instroom van asielmigranten is hoger omdat de ramingen zijn aangepast als gevolg van nieuwe uitvoeringsgegevens, hierdoor wordt er meer uitgegeven aan leningen.

Loon- en prijsontwikkeling

De loon- en prijsbijstelling tranche 2018 is overgemaakt naar de departementale begrotingen.

Participatiewet

De raming van de Participatiewet heeft betrekking op de bijstand, inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW), Inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte zelfstandigen (IOAZ) en bijstand voor zelfstandigen (Bbz). Deze post betreft voornamelijk de doorwerking van het Regeerakkoord op de uitgaven in de bijstand. Daarnaast is de raming neerwaarts bijgesteld door de verwerking van de realisatiecijfers over 2017 in de ramingen voor de regelingen IOAW, IOAZ en Bbz. In de begrotingsregels die door dit kabinet zijn vastgesteld is afgesproken dat de conjuncturele component van de bijstand en WW buiten het uitgavenplafond zijn geplaatst. Hierdoor valt de verwerking van de realisatiecijfers 2017 in de bijstandsraming onder de technische mutaties.

Toeslagenwet

Dit betreft gedeeltelijk de doorwerking van het Regeerakkoord op de Toeslagenwet (TW)-uitgaven. Als gevolg van onder andere de maatregelen in het Regeerakkoord zijn er minder werklozen en daarmee minder mensen met een WW-uitkering. Daardoor zijn er ook minder toeslagen op WW-uitkeringen. Daarnaast is het TW-volume neerwaarts bijgesteld op basis van uitvoeringsinformatie.

Transitievergoeding

Door de latere invoering van de vergoeding en de hogere raming van niet-gebruik, valt er 200 mln. euro vrij op een deel van de compensatieregeling transitievergoeding arbeidsongeschikten.

Uitvoeringskosten UWV

De uitvoeringskosten van het UWV volgen de ontwikkelingen op de «moederwetten». Lagere volumes in deze moederwetten leiden tot lagere uitvoeringskosten van het UWV en hogere volumes tot hogere uitvoeringskosten. Deze reeks betreft zowel het premiegefinancierde als het begrotingsgefinancierde deel van de uitvoeringskosten UWV.

Verticale toelichting

Wajong

Op basis van realisatiegegevens van het UWV zijn de uitkeringslasten Wajong neerwaarts bijgesteld. Zo is de raming van het aantal personen met een Wajong-uitkering licht naar beneden bijgesteld. Daarnaast is ook de gemiddelde uitkering van werkende Wajongers licht gedaald.

WAZO (Wet Arbeid en Zorg)

De raming van de uitkeringslasten voor de Wet arbeid en zorg (WAZO) is neerwaarts bijgesteld. Dit is het gevolg van de aangepaste bevolkingsprognose van het CBS. Naar verwachting worden er de komende jaren minder kinderen geboren.

WGA (Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsongeschikten)

De Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsongeschikten (WGA)-uitgaven zijn voor de jaren 2018 tot en met 2020 naar beneden bijgesteld en voor de jaren 2021 en 2022 naar boven. In de eerste jaren is het aantal WGA-uitkeringen neerwaarts bijgesteld, terwijl in latere jaren het effect van een lagere doorstroom naar de IVA groter is waardoor meer mensen in de WGA blijven.

WW (Werkloosheidswet)

Dit betreft de doorwerking van het Regeerakkoord op de Werkloosheidswet (WW)-uitgaven. Als gevolg van de maatregelen in het Regeerakkoord worden minder werklozen verwacht en daarmee minder mensen met een WW-uitkering. In de begrotingsregels die door dit kabinet zijn vastgesteld is afgesproken dat de conjuncturele component van de bijstand en WW buiten het uitgavenplafond zijn geplaatst, waardoor deze mutaties voortaan als technische mutaties worden beschouwd. Bij Startnota waren er echter nog geen uitgavenplafonds. Om die reden is deze reeks zichtbaar bij de mee- en tegenvallers. Feitelijk betreft dit dus een technische mutatie waar het uitgavenplafond Sociale Zekerheid voor gecorrigeerd wordt.

ZW (Ziektewet)

De Ziektewet (ZW)-uitgaven worden neerwaarts bijgesteld voor 2019 en verder. Dit is het saldo van een hogere gemiddelde uitkering en een lager aantal uitkeringen. De verwachtingen met betrekking tot het aantal WW'ers zijn neerwaarts bijgesteld, waardoor er ook minder zieke WW'ers worden verwacht.

Diversen

Hieronder vallen onder andere kleine meevallers op de LIV en de IOAOW.

Beleidsmatige mutaties

Besparingsverlies aanscherpen claimbeoordeling

De maatregel I94 die in 2019 in zou gaan is met een jaar uitgesteld. Het uitstel zorgt voor een besparingsverlies.

Dekking beleidsbrief

De dekking voor de beleidsmatige reeksen op de SZW-begroting loopt via de post onverdeeld (artikel 99).

Eindejaarsmarge

Dit betreft de toevoeging van de eindejaarsmarge 2017 die valt onder uitgavenplafond Sociale Zekerheid aan de begroting van SZW.

Verticale toelichting

Financieringssysteem maatschappelijke begeleiding

In het vervolg krijgen gemeenten middelen voor maatschappelijke begeleiding via een decentralisatie-uitkering. Dat geschiedt op basis van realisatiecijfers en leidt daardoor tot een verschuiving van uitbetalingen in de tijd.

In=uit taakstelling

Departementen kunnen onbestede middelen in 2017 met behulp van de eindejaarsmarge doorschuiven naar 2018. Als tegenhanger van de uitgekeerde eindejaarsmarges is de in=uit taakstelling op de aanvullende post ingeboekt, onder de veronderstelling dat departementen ieder jaar een soortgelijk bedrag doorschuiven met behulp van de eindejaarsmarge. De in=uit taakstelling zal gedurende de uitvoering van begrotingsjaar 2017 worden ingevuld met onderuitputting.

Invullen in=uit taakstelling

De in=uit taakstelling 2018, de boekhoudkundige tegenhanger van de opgeboekte eindejaarsmarges, wordt volledig ingevuld.

180 meer face-to-face UWV voor werkloosheid

Op basis van het Regeerakkoord investeert het kabinet in totaal 70 miljoen euro per jaar in extra persoonlijke begeleiding door het UWV. De totale reeks van 70 mln. wordt gedeeltelijk overgeboekt naar het begrotingsgefinancierde hoofdstuk 15 (onderdeel Wajong), en gedeeltelijk naar het premiegefinancierde hoofdstuk 40 van de SZW-begroting (onderdelen WW en WGA).

181 meer face-to-face UWV voor arbeidsongeschiktheid

Op basis van het Regeerakkoord investeert het kabinet in totaal 70 miljoen euro per jaar in extra persoonlijke begeleiding door het UWV. De totale reeks van 70 mln. wordt gedeeltelijk overgeboekt naar het begrotingsgefinancierde hoofdstuk 15 (onderdeel Wajong), en gedeeltelijk naar het premiegefinancierde hoofdstuk 40 van de SZW-begroting (onderdelen WW en WGA).

183 toerekening WGA-lasten werkgever inkorten naar 5 jaar

Op basis van het Regeerakkoord wordt de periode waarvoor premiedifferentiatie geldt in de Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsongeschikten (WGA) verkort van tien naar vijf jaar.

184 loondoorbetaling bij ziekte kleine werkgevers voor nieuwe gevallen

Op basis van het Regeerakkoord wordt het tweede loondoorbetalingsjaar voor kleine werkgevers (tot 25 werknemers) gecollectiviseerd.

186 collectiviseren transitievergoeding MKB

Dit betreft een technische ophoging van de aanvullende post als reservering voor de plannen uit het Regeerakkoord. Deze middelen zijn nog niet overgeheveld naar de departementale begroting. Deze technische ophoging is zichtbaar omdat het betrekking heeft op de middelen op de aanvullende post die onder uitgavenplafond Sociale Zekerheid vallen.

187 5 weken kraamverlof en 6 weken adoptieverlof

Op basis van het Regeerakkoord is er voor partners per 1 juli 2020 de mogelijkheid om aanvullend kraamverlof van vijf weken op te nemen, welke dient te worden opgenomen in het eerste half jaar na de geboorte. Tevens wordt de huidige regeling voor adoptieverlof verruimd met 2 weken naar 6 weken. Deze uitbreiding geldt ook voor pleegouders. Hiervoor zijn in het Regeerakkoord middelen vrijgemaakt.

188 intrekken wetsvoorstel uitbreiding kraamverlof van 2 naar 5 dagen

Op basis van het Regeerakkoord wordt het reeds ingediende wetsvoorstel «uitbereiding kraamverlof» dat van 2 naar 5 dagen zou gaan (uitgekeerd door UWV), ingetrokken. In plaats hiervan wordt per 1 januari 2019 het huidige recht op kraamverlof voor partners van twee naar vijf dagen verlengd, waarbij werkgevers het volledige loon doorbetalen.

189 extra budget voor inspectie SZW

Op basis van het Regeerakkoord ontvangt de inspectie SZW extra budget voor de handhavingsketen. Hiermee kan de inspectie beter toezicht gaan houden op het wettelijke minimumloon en intensiever toezicht gaan houden op schijnconstructies, onveilige en ongezonde arbeidsomstandigheden en uitbuiting tegengaan. Dit betreft een opboeking op de Aanvullende Post. Deze middelen zijn overgeboekt naar uitgavenplafond Rijksbegroting.

190 loondispensatie i.p.v. loonkostensubsidie

In het Regeerakkoord is opgenomen dat in de Participatiewet het instrument van loonkostensubsidies wordt vervangen door de mogelijkheid tot loondispensatie in de Participatiewet. Inmiddels heeft het kabinet besloten loondispensatie niet door te voeren en een offensief te starten meer mensen met een beperking aan het werk te helpen. Na uitwerking van de maatregelen zal dit budgettaire worden verwerkt.

191 20.000 extra beschutte werkplekken

In het Regeerakkoord is de besparing als gevolg van het invoeren van loondispensatie in de Participatiewet gekoppeld aan de extra middelen voor activering en dienstverlening door gemeenten en de mogelijkheid voor beschermt werk. Omdat het kabinet heeft besloten loondispensatie niet door te voeren, zal ook deze maatregel (191) geen doorgang vinden. Na uitwerking van de maatregelen zal dit budgettaire worden verwerkt.

192 bestrijden van schulden en armoede bij gezinnen met kinderen

Op basis van het Regeerakkoord trekt het kabinet 80 mln. euro uit voor de bestrijding van schulden en armoede bij gezinnen met kinderen. Het grootste deel hiervan zal conform bestuurlijke afspraken via het gemeentefonds aan gemeenten worden overgemaakt middels een decentralisatieuitkering.

193 taalles bij integratie

Dit betreft een technische ophoging van de aanvullende post als reservering voor de plannen uit het Regeerakkoord. Deze technische ophoging is zichtbaar omdat het betrekking heeft op de middelen op de aanvullende post die onder uitgavenplafond Sociale Zekerheid vallen.

194 aanscherpen schattingsbesluit WIA

Op basis van het Regeerakkoord zal voor personen die in de toekomst instromen in de WIA, scherper gekeken worden naar geschikt werk bij de vaststelling van de mate van arbeidsongeschiktheid (het schattingsbesluit).

Kasschuiven plafond Sociale Zekerheid

Hieronder vallen verschillende kasschuiven onder het uitgavenplafond Sociale Zekerheid. Dit betreft onder andere de voorfinanciering bijstand 2017 (bestuursakkoord verhoogde instroom asiel 2015). Deze kent een grote onderuitputting omdat gemeenten maar beperkt gebruik hebben gemaakt van deze regeling. Om deze voorfinanciering mogelijk te maken zijn eerder middelen van de bijstand middels een kasschuif naar voren gehaald. De niet aangevraagde middelen op de rijksbegroting worden conform afspraak weer in de oorspronkelijke jaren teruggezet door middel

Verticale toelichting

van een tegengestelde kasschuif. Andere kasschuiven hebben onder andere betrekking op de uitvoering van het amendement Van Weyenberg t.a.v. scholingstrajecten richting een kansberoep en de juridische verplichting vanuit de vorige kabinetsperiode voor de uitbetaling van de compensatieregeling zwangerschaps- en bevallingsuitkering zelfstandigen (ZEZ).

Loondispensatie

In het Regeerakkoord is de besparing als gevolg van het invoeren van loondispensatie in de Participatiewet gekoppeld aan de extra middelen voor activering en dienstverlening door gemeenten en de mogelijkheid voor beschut werk. In het voorjaar is deze besparing gedeeltelijk weer uitgeboekt op basis van de uitwerking van de loonaanvullingsystematiek in de Participatiewet. Inmiddels heeft het kabinet besloten loondispensatie niet door te voeren en een offensief te starten meer mensen met een beperking aan het werk te helpen. Na uitwerking van de maatregelen zal dit budgettair worden verwerkt.

M136 kindgebonden budget later afbouwen

Op basis van het Regeerakkoord wordt de inkomensgrens waarna de inkomensafhankelijke afbouw van het kindgebonden budget voor paren begint, verhoogd.

M136 kindgebonden budget later afbouwen afboeken

Bij verdere uitwerking zijn de effecten van maatregel M136 uit het Regeerakkoord nader verdeeld over uitgaven en ontvangsten. De nieuwe uitgaven- en ontvangstenreeksen worden verderop in de tekst toegelicht. Daarmee komt de oorspronkelijke reeks te vervallen.

M136 kindgebonden budget later afbouwen nadere uitwerking RA

Oorspronkelijk waren alle effecten van de intensivering uit het Regeerakkoord als uitgaven verwerkt. Verdere uitwerking leidt tot een nadere verdeling tussen uitgaven en ontvangsten. Deze mutatie is derhalve gekoppeld aan de beleidsmatige mutatie bij de niet-belastingontvangsten kindgebonden budget.

M137 verhogen kinderopvangtoeslag

Op basis van het Regeerakkoord wordt de kinderopvangtoeslag verhoogd.

M137 verhogen kinderopvangtoeslag nadere uitwerking RA

Oorspronkelijk waren alle effecten van de intensivering uit het Regeerakkoord als uitgaven verwerkt. Verdere uitwerking leidt tot een nadere verdeling tussen uitgaven en ontvangsten. Deze mutatie is derhalve gekoppeld aan de mutatie bij de niet-belastingontvangsten van de kinderopvangtoeslag.

M137 verhogen kinderopvangtoeslag verschil nadere uitwerking RA

Bij nadere uitwerking verschillen de effecten van de verhoging van de kinderopvangtoeslag in de eerste jaren ten opzichte van het Regeerakkoord.

M138 verhogen kinderbijslag

Op basis van het Regeerakkoord wordt de kinderbijslag verhoogd.

M139 beperken jaarlijkse afbouw AHK bijstand

Op basis van het Regeerakkoord wordt de jaarlijkse afbouw van de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon voor de bijstand beperkt.

Verticale toelichting

Overheveling sociaal domein participatie

Deze reeks hangt samen met de overheveling van een deel van de integratie-uitkering sociaal domein naar de algemene uitkering.

Participatiewet

De systematiek wordt onder andere aangepast voor de verwerking van statushouders in de bijstandsraming zodat de verhoogde instroom van statushouders al in het uitvoeringsjaar in het macrobudget Participatiewet uitkeringen wordt verwerkt. Hierdoor is er in de eerste jaren een tegenvaller. In latere jaren treden meevallers op. Hierbij is rekening gehouden met de nieuwste cijfers over de instroom van statushouders.

Wet tegemoetkomingen loondomein

Bij Startnota zijn de budgetten voor het lage-inkomensvoordeel (LIV), de tegemoetkoming verhoging minimumjeugdloon (Jeugd-LIV) en het loonkostenvoordeel (LKV) onder het uitgavenplafond Sociale Zekerheid geplaatst. Hiervoor vielen deze budgetten onder het lastenkader. Hiermee heeft het kabinet het advies van de Studiegroep Begrotingsruimte gevolgd.

Diversen

Hieronder vallen onder andere de U-toets regeling, GDI-maatregelen en de informatiebeveiliging SVB.

Technische mutaties

Brutering

Bruteringen houden verband met de koppeling van diverse uitkeringen aan het nettominimumloon. Een brutering komt voor als er een verschil ontstaat tussen de bruto en de netto-uitkering. Hierdoor kunnen de uitgaven van SZW stijgen of dalen terwijl de belastinginkomsten een-op-een meebewegen. Een brutering heeft geen effect op het saldo van de overheid. Om deze reden wordt het uitgavenplafond Sociale Zekerheid gecorrigeerd voor bruteringen.

Bij Startnota waren er nog geen uitgavenplafonds. Om die reden is een deel van de brutering zichtbaar bij de mee- en tegenvallers.

189 extra budget voor inspectie SZW

Op basis van het Regeerakkoord ontvangt de inspectie SZW extra budget voor de handhavingsketen. Hiermee kan de inspectie beter toezicht gaan houden op het wettelijke minimumloon en intensiever toezicht gaan houden op schijnconstructies, en onveilige en ongezonde arbeidsomstandigheden en uitbuiting tegengaan. Deze mutatie betreft de technische overboeking van de middelen naar uitgavenplafond Rijksbegroting.

Loon- en prijsbijstelling tranche 2018

De loonbijstelling tranche 2018 is overgemaakt naar het gemeentefonds.

Loonbijstelling tranche 2018

De loonbijstelling tranche 2018 is overgemaakt naar de departementale begrotingen.

Nominale ontwikkeling

Deze mutatie betreft een aanpassing in de geraamde nominale ontwikkeling onder het uitgavenplafond Sociale Zekerheid als gevolg van CEP 2018-ramingen van loon- en prijsontwikkeling en als gevolg van mutaties in uitgavenramingen binnen de sociale zekerheid.

Verticale toelichting

Participatiewet

Het macrobudget Participatiewetuitkeringen is bijgesteld aan de hand van de werkloosheidscijfers van het CPB (neerwaarts) en de verwerking van realisatiegegevens over 2017 (opwaarts). In de begrotingsregels is afgesproken dat het SZ-plafond hiervoor wordt aangepast.

WW

De uitkeringslasten van de Werkloosheidswet (WW) zijn op basis van neerwaarts bijgestelde werkloosheidsramingen van het CPB per saldo meerjarig neerwaarts bijgesteld. Uitvoeringsinformatie van het UWV heeft juist tot een opwaartse bijstelling van zowel het WW-volume als de gemiddelde prijs geleid. In 2018 heeft de opwaartse bijstelling op basis van uitvoeringinformatie de overhand, vanaf 2019 overheerst de neerwaartse bijstelling als gevolg van de CPB-werkloosheidsramingen. In de begrotingsregels is afgesproken dat uitgavenplafond Sociale Zekerheid hiervoor wordt aangepast.

Diversen

Hieronder vallen onder andere overboekingen van Regeerakkoordmidelen tussen plafond Sociale Zekerheid en plafond Rijksbegroting.

XV SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)

Mee- en tegenvallers

Correctie sociale lasten UFO

Dit betreft een technische correctie van de ontvangsten op het Uitvoeringsfonds voor de overheid (UFO-ontvangsten). Met deze correctie wordt de methodiek van het Centraal Planbureau overgenomen waarbij de UFO-ontvangsten (de door het UWV op overheidswerkgevers verhaalde bedragen) voortaan exclusief werkgeverslasten worden geboekt. Hierdoor sluiten de UFO-ontvangsten beter aan bij de uitkeringslasten, waarin de werkgeverslasten ook niet zijn meegeteld.

Kinderopvangtoeslag

De lagere ontvangsten voor 2018 hangen samen met een lager dan verwacht tempo waarin terugvorderingen binnenkomen en met een lager niveau van terugvorderingen dan eerder is aangenomen. Meerjarig is er een meevaller op de ontvangsten door hogere beschikkingen waardoor de grondslag voor de ontvangsten groter is.

Kindgebonden budget

Meerjarig zijn de terugvorderingen neerwaarts bijgesteld. De verwachte lagere beschikkingen leiden tot minder terugvorderingen (kleinere grondslag). Daarnaast is het niveau van terugvorderingen neerwaarts bijgesteld. Dit leidt tot minder ontvangsten.

Wajong

De ontvangsten betreffen een terugbetaling van het UWV van te veel ontvangen middelen in 2017. Het voorschot dat in 2017 aan het UWV is overgemaakt met betrekking tot de Wajong en re-integratie Wajong bleek achteraf circa 25,6 mln. hoger te zijn dan de uitgaven van het UWV in dat jaar. Dit bedrag is in 2018 door het UWV terugbetaald.

Diversen

Hieronder vallen verschillende mutaties waaronder de afrekening van het UWV en SVB over 2017.

Beleidsmatige mutaties

M136 kindgebonden budget later afbouwen nadere uitwerking RA

Oorspronkelijk waren alle effecten van de intensivering uit het Regeerakkoord als uitgaven verwerkt. Verdere uitwerking leidt tot een nadere verdeling tussen ontvangsten en uitgaven. Deze mutatie is derhalve gekoppeld aan de beleidsmatige mutatie bij de uitgaven aan het kindgebonden budget.

M137 verhogen kinderopvangtoeslag

Oorspronkelijk waren alle effecten van de intensivering uit het Regeerakkoord als uitgaven verwerkt. Verdere uitwerking leidt tot een nadere verdeling tussen uitgaven en ontvangsten. Deze mutatie is derhalve gekoppeld aan de mutatie bij de uitgaven aan de kinderopvangtoeslag.

Technische mutaties

Diversen

Hieronder vallen onder andere wijzigingen in de UFO-ontvangsten. Hiervoor wordt het uitgavenplafond gecorrigeerd.

Verticale toelichting

Zorg

ZORG: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018	77.744,1	82.317,2	87.205,6	92.414,0	97.710,8	
Mee- en tegenvallers						
Zorg						
Geestelijke gezondheidszorg	- 243,0	- 300,0	- 300,0	- 300,0	- 300,0	
Genees- en hulpmiddelen	- 355,0	- 351,7	- 352,0	- 352,2	- 352,2	
Huisartsenzorg	- 200,0	- 200,0	- 200,0	- 200,0	- 200,0	
Loon- en prijsontwikkeling	34,0	1.302,4	2.224,0	2.823,8	3.647,8	
Multidisciplinaire zorgverlening	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
Overige eerstelijnszorg	- 41,0	- 41,0	- 41,0	- 41,0	- 41,0	
Persoonsgebonden budgetten	- 247,9	- 247,9	- 247,9	- 247,9	- 247,9	
Prijsontwikkeling genees- en hulpmiddelen	0,0	182,0	182,0	182,0	182,0	
Ramingsbijstelling geneesmiddelen	- 100,0	- 100,0	- 100,0	- 100,0	- 100,0	
Ramingsbijstelling wlz	- 100,0	- 222,9	- 159,0	- 165,0	- 159,0	
Vrijval nominaal en onverdeeld wlz	- 3,4	- 1,3	- 7,5	- 19,4	- 29,8	
Wijkverpleging	- 100,0	- 100,0	- 100,0	- 100,0	- 100,0	
Zorg in natura	247,9	247,9	247,9	247,9	247,9	
Diversen	- 35,9	- 35,9	- 35,9	- 35,9	- 35,9	
	- 1.044,3	231,6	1.210,6	1.792,3	2.611,9	
Beleidsmatige mutaties						
Zorg						
A2 accreseffect inclusief aanpassing normeringssystematiek gf/pf	0,0	0,0	- 269,0	- 550,0	- 856,0	
Effect hoofdlijnenakkoorden 2022	0,0	0,0	0,0	0,0	- 818,0	
Ggz-cliënten toegang tot wlz	0,0	0,0	0,0	30,0	37,0	
H1a: geestelijke gezondheidszorg	0,0	50,0	50,0	50,0	50,0	
H1a: huisartsenzorg	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	
H1a: wijkverpleging	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	
H51 hoofdlijnenakkoorden 2019–2021	0,0	- 460,0	- 1.190,0	- 1.920,0	- 1.920,0	
H52 maatregelen genees- en hulpmiddelen	0,0	- 61,0	- 158,0	- 305,0	- 465,0	
H54 gedragseffect derving eigen risico a.g.v. hla + geneesmiddelen	0,0	20,0	35,0	50,0	65,0	
H55 gedragseffect stabilisatie eigen risico	39,0	80,0	105,0	130,0	125,0	
H72 terugdraaien taakstelling bkg	0,0	136,0	208,0	213,0	188,0	
Kostenonderzoek wlz	0,0	127,8	127,8	127,8	127,8	
Middelen voor interbestuurlijk programma	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Nominaal en onverdeeld wlz	- 1,0	32,0	19,0	5,0	- 14,0	
Overheveling sociaal domein jeugdhulp	0,0	- 1.912,1	- 1.912,1	- 1.915,9	- 1.915,9	
Overheveling sociaal domein volume wmo + jeugd tranche 2019 van z	0,0	- 76,3	- 76,3	- 76,3	- 76,3	
Overheveling sociaal domein wmo	0,0	- 3.334,7	- 3.340,3	- 3.402,7	- 3.399,3	
Pakketmaatregel vitaminen, mineralen en paracetamol	0,0	- 40,0	- 40,0	- 40,0	- 40,0	
Ramingsbijstelling groei wlz	0,0	- 30,0	- 110,0	- 160,0	- 160,0	
Ramingsbijstelling groei zvw	0,0	- 25,0	- 25,0	- 25,0	- 25,0	
Ramingsbijstelling nhc in wlz-tarief	11,0	- 7,7	- 29,9	- 36,1	- 42,7	
Regelgeving marktordering hulpmiddelen	0,0	0,0	45,0	45,0	45,0	
Regelgeving veiligheid geneesmiddelen	0,0	70,0	70,0	70,0	70,0	
Verlaging veronderstelde onderuitputting zorg in natura	54,0	54,0	54,0	54,0	54,0	
Verminderen overgangsproblematiek naar wlz	10,0	20,0	25,0	30,0	40,0	
Diversen	- 28,3	84,8	79,3	46,9	19,9	
	284,7	- 5.172,2	- 6.232,5	- 7.479,3	- 8.810,5	
Technische mutaties						
Zorg						
Loon- en prijsbijstelling 2018 wmo en jeugd	0,0	- 154,2	- 154,5	- 156,2	- 156,2	
Loon- en prijsontwikkeling	- 44,6	- 589,6	- 1.080,1	- 1.395,7	- 1.929,0	
Overheveling middelen interbestuurlijk programma	- 100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Zorginfrastructuur	0,0	- 90,0	- 90,0	- 90,0	0,0	
Diversen	- 63,2	- 121,8	- 135,6	- 109,6	- 81,2	
	- 207,8	- 955,6	- 1.460,2	- 1.751,5	- 2.166,4	
Extrapolatie						94.676,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 967,3	- 5.896,2	- 6.482,1	- 7.438,6	- 8.365,2	
Stand Miljoenennota 2019	76.776,8	76.421,0	80.723,6	84.975,4	89.345,6	

Verticale toelichting

ZORG: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018	5.187,5	5.430,5	5.689,1	5.957,2	6.232,4	
Mee- en tegenvallers						
Zorg						
Lagere opbrengst eigen risico	0,0	- 141,1	- 146,0	- 149,1	- 165,2	
Diversen	- 24,5	- 15,3	- 9,7	- 5,7	- 0,8	
	- 24,5	- 156,4	- 155,7	- 154,8	- 166,0	
Beleidsmatige mutaties						
Zorg						
H53 doorwerking maatregelen zvw (hla + geneesmiddelen)	0,0	- 43,0	- 92,0	- 141,0	- 184,0	
H55 stabilisatie eigen risico 2018–2021	- 101,0	- 203,0	- 306,0	- 411,0	- 413,0	
H67 verlaging eigen bijdragen wlz	- 16,2	- 44,8	- 30,5	- 30,5	- 30,5	
Diversen	0,0	0,0	- 10,0	- 10,0	- 10,0	
	- 117,2	- 290,8	- 438,5	- 592,5	- 637,5	
Extrapolatie						5.723,6
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 141,7	- 447,2	- 594,2	- 747,3	- 803,5	
Stand Miljoenennota 2019	5.045,8	4.983,2	5.094,8	5.209,8	5.428,8	

Geestelijke gezondheidszorg

In 2017 kwam de onderschrijding van de uitgaven aan geestelijke gezondheidszorg (ggz) voorlopig uit op ca. 300 mln. Dit lag in het verlengde van de onderschrijding uit eerdere jaren. De onderschrijding hangt onder meer samen met substitutie naar de praktijkondersteuner huisarts (POH-ggz) voor psychische klachten, een verschuiving van gespecialiseerde ggz naar basis-ggz en de scherpe inkoop van zorgverzekeraars. In het bestuurlijk akkoord geestelijke gezondheidszorg 2019- 2022 is afgesproken dat de onderschrijding in 2017 structureel wordt verwerkt in de begroting. De actualisering is voor 2018 gecorrigeerd met 57 mln., omdat voor dit jaar (incidenteel) middelen naar de begroting zijn overgeheveld voor het informatie- gegevensuitwisselingprogramma in de ggz (50 mln.) en voor kwaliteitsmiddelen (7 mln.).

Genees- en hulpmiddelen

De uitgaven aan genees- en hulpmiddelen zijn in 2017 ca. 350 mln. lager uitgevallen dan geraamd. Deze lagere uitgaven worden onder andere verklaard door de lagere koers van het Britse pond (via de Wet geneesmiddelenprijzen), de scherpe inkoop door verzekeraars en de effecten van financiële arrangementen. De lagere uitgaven worden structureel verwerkt in de begroting.

Huisartsenzorg

In 2017 kwam de onderschrijding van de uitgaven aan huisartsenzorg uit op ca. 200 mln. Deze onderschrijding is in lijn met voorgaande jaren. Deze onderschrijding hangt samen met de overschrijding bij de multidisciplinaire zorgverlening (ca. 100 mln.), waar de mogelijkheden groter zijn om meer zorg te leveren. In het bestuurlijk akkoord huisartsenzorg en

Verticale toelichting

multidisciplinaire zorgverlening 2019–2022 is afgesproken dat de onderschrijding in 2017 van 200 mln. bij huisartsenzorg en de overschrijding van 100 mln. bij multidisciplinaire zorgverlening structureel worden verwerkt in de begroting.

Loon- en prijsontwikkeling

Ten opzichte van de MEV-raming bij Miljoenennota is de raming van loon- en prijsontwikkeling in de zorg op basis van de CPB-raming bij Startnota naar boven bijgesteld.

Multidisciplinaire zorgverlening

In 2017 kwam de overschrijding bij de uitgaven aan multidisciplinaire zorgverlening uit op ca. 100 mln. Deze overschrijding hangt samen met de onderschrijding op de uitgaven voor huisartsenzorg (-200 mln.). Bij de multidisciplinaire zorg zijn de mogelijkheden groter om meer zorg te leveren. In het bestuurlijk akkoord huisartsenzorg en multidisciplinaire zorgverlening 2019–2022 is afgesproken dat de onderschrijding in 2017 van 200 mln. bij huisartsenzorg en de overschrijding van 100 mln. bij multidisciplinaire zorgverlening structureel worden verwerkt in de begroting.

Overige eerstelijnszorg

Op basis van de realisatiecijfers over 2017 worden de uitgaven voor eerstelijnszorg neerwaarts bijgesteld. Het gaat onder andere om lagere uitgaven aan zorg voor de zintuiglijk gehandicapten (13 mln.) en om lagere uitgaven aan verloskundige zorg (13 mln.).

Persoonsgebonden budgetten

In 2017 was sprake van een verschuiving tussen de verschillende leveringsvormen in de Wlz. Het gaat met name om een verschuiving van persoonsgebonden budget naar zorg in natura. Dit heeft geleid tot een overschrijding ten opzichte van het geraamde bedrag voor zorg in natura en een onderschrijding bij het persoonsgebonden budget. De gerealiseerde uitgaven per leveringsvorm weerspiegelen de voorkeuren van de cliënt voor de betreffende leveringsvorm. Dit wordt structureel verwerkt in de begroting.

Prijsontwikkeling genees- en hulpmiddelen

In het regeerakkoord is vanaf 2019 een verhoging van het verlaagde Btw-tarief van 6% naar 9% opgenomen. Dit betekent dat de uitgaven aan zowel intramurale als extramurale genees- en hulpmiddelen toenemen. Het effect wordt geraamd op 182 mln.

Ramingsbijstelling geneesmiddelen

De uitgaven aan geneesmiddelen zijn in 2018 naar verwachting lager dan geraamd. Dit is onder andere het gevolg van prijsdruk op geneesmiddelen. Dit leidt tot een neerwaartse bijstelling van de uitgavenraming.

Ramingsbijstelling Wlz

Uit uitvoeringsgegevens blijkt dat er ruimte is tussen het beschikbare Wlz-kader voor zorg in natura en persoonsgebonden budgetten en de raming in de begroting. Dit wordt structureel verwerkt in de begroting en betekent een verlaging van de uitgavenraming in 2018 met 100 mln.

Vrijval nominaal en onverdeeld Wlz

Een deel van de middelen die gereserveerd waren als vergoeding voor loon- en prijsontwikkeling 2017 blijkt niet nodig te zijn en valt vrij.

Verticale toelichting

Zorg in natura

In 2017 was sprake van een verschuiving tussen de verschillende leveringsvormen in de Wlz. Het gaat met name om een verschuiving van persoonsgebonden budget naar zorg in natura. Dit heeft geleid tot een overschrijding ten opzichte van het geraamde bedrag voor zorg in natura en een onderschrijding bij het persoonsgebonden budget. De gerealiseerde uitgaven per leveringsvorm weerspiegelen de voorkeuren van de cliënt voor de betreffende leveringsvorm. Dit wordt structureel verwerkt in de begroting.

Wijkverpleging

In 2017 kwam de onderschrijding van de uitgaven aan wijkverpleging uit op ca. 100 mln.

In het bestuurlijk akkoord wijkverpleging is afgesproken de onderschrijding in 2017 voor een bedrag van 100 mln. structureel te verwerken in de begroting.

Diversen mee- en tegenvallers

Deze post betreft het saldo van diverse kleinere mee- en tegenvallers waaronder lagere uitgaven bij de geriatrische revalidatiezorg (-19 mln.) en bij de overige curatieve zorg (-21 mln.) en een tegenvaller bij Wlz buiten contracteerruimte (12 mln.).

A2 Accreseffect inclusief aanpassing normeringssystematiek gf/pf

De gereserveerde middelen voor de indexatie van de Wmo- en jeugdbudgetten die voorheen tot het uitgavenplafond behoorden, worden (met uitzondering van de middelen voor de indexatie van het budget voor beschermd wonen) vanaf 2020 afgeboekt omdat vanaf dat jaar de accessystematiek gaat gelden die vanuit het Uitgavenplafond voor de Rijksbegroting loopt (RA-maatregel A2).

Effect hoofdlijnenakkoorden 2022

De voor de jaren 2019–2022 gesloten hoofdlijnenakkoorden leveren een extra besparing op in 2022 ten opzichte van het Regeerakkoord (RA). De taakstellende besparing uit RA betrof namelijk de akkoordperiode 2019–2021. Deze taakstelling had geen verdere oploop na 2021. Omdat ook voor het jaar 2022 afspraken zijn gemaakt over de beperking van de groei, wordt deze extra besparing voor 2022 nu ingeboekt.

GGZ-cliënten toegang tot Wlz

VWS is conform regeerakkoord voornemens om, als de effecten in kaart zijn gebracht en deze geen belemmering vormen voor een zorgvuldige uitvoering, met een wetsvoorstel te komen om de Wet langdurige zorg (Wlz) ook toegankelijk te maken voor ggz-cliënten die langdurige zorg nodig hebben. De meerkosten die ontstaan door een gewijzigde aanspraak en een aangepast Wlz-tarief zijn structureel 68 mln. (in 2026).

HLA: geestelijke gezondheidszorg

Om de ambities uit het hoofdlijnenakkoord ggz te realiseren, is afgesproken dat 50 mln. per jaar beschikbaar blijft voor de sector. Deze middelen zijn onder andere beschikbaar om de juiste zorg op de juiste plek te realiseren, de wachttijden te verminderen, arbeidsmarktproblematiek aan te pakken en richtlijnontwikkeling op peil te houden en te verbeteren.

HLA: huisartsenzorg

Om de ambities in het hoofdlijnenakkoord huisartsen te realiseren, is afgesproken dat 50 mln. per jaar beschikbaar blijft voor de sector. Deze middelen zijn onder andere beschikbaar om de juiste zorg op de juiste

Verticale toelichting

plek te realiseren, het versterken van de organisatiegraad van de eerste lijn en de inzet van praktijksondersteuners of e-health.

HLA: wijkverpleging

Om de ambities in het bestuurlijk akkoord wijkverpleging te realiseren, is afgesproken dat 50 mln. per jaar beschikbaar blijft voor de sector. Deze middelen zijn onder andere beschikbaar om de juiste zorg op de juiste plek te realiseren, e-health te stimuleren en arbeidsproblematiek aan te pakken.

H51 Hoofdlijnenakkoorden 2019–2021

In het regeerakkoord (RA) is opgenomen dat er opnieuw hoofdlijnenakkoorden worden gesloten met de medisch-specialistische zorg, geestelijke gezondheidszorg, huisartsen- en multidisciplinaire zorg en wijkverpleging met een totale opbrengst die oploopt tot 1,92 mld. per jaar vanaf 2021 (RA-maatregel H51).

H52 Maatregelen geneesmiddelen- en hulpmiddelen

In het regeerakkoord (RA) is een samenhangend pakket aan maatregelen opgenomen waarmee de uitgaven aan genees- en hulpmiddelen beter worden beheerst (RA-maatregel H52). Dit gebeurt zo veel mogelijk door een scherpere inkoop van genees- en hulpmiddelen, een overheveling van extramuraal naar intramuraal en een aanpassing van de Wet geneesmiddelenprijzen. Sluitpost is een aanpassing van het Geneesmiddelenvergoedingensysteem (GVS). Waarbij de GVS-bijbetalingen per verzekerde per 2019 gemaximeerd worden op 250 euro per jaar.

H54 Gedragseffect derving eigen risico agv hla + geneesmiddelen

De gematigde ontwikkeling van het verplicht eigen risico (als gevolg van het beperken van de curatieve zorguitgaven in het regeerakkoord) leidt tot een verlaagd remgeldeffect, dat wil zeggen extra zorgconsumptie en extra zorguitgaven (RA-maatregel H54).

H55 Gedragseffect stabilisatie eigen risico

In het regeerakkoord (RA) is besloten het verplicht eigen risico te stabiliseren op 385 euro. Dit leidt tot een verlaagd remgeldeffect, dat wil zeggen extra zorgconsumptie en extra zorguitgaven (RA-maatregel H55).

H72 Terugdraaien taakstelling BKZ

Bij de begrotingsvoorbereiding voor 2018 is een niet-ingevulde taakstelling op de zorguitgaven geboekt om het beeld voor het Uitgavenplafond Zorg sluitend te maken. Deze taakstelling wordt in het regeerakkoord (RA) teruggedraaid (RA-maatregel H72).

Kostenonderzoek Wlz

Op basis van een kostenonderzoek stelt de NZa per 2019 nieuwe tarieven vast voor de gehandicaptenzorg, geestelijke gezondheidszorg en extramuraal ouderenzorg. Voor de gehandicaptenzorg en de geestelijke gezondheidszorg leidt dit per saldo tot hogere maximumtarieven. Om te zorgen dat zorgaanbieders de kwaliteit van zorg kunnen blijven leveren wordt het Wlz-kader verhoogd. De hogere tarieven leiden naar verwachting tot hogere zorguitgaven per 2019 van 128 mln.

Middelen interbestuurlijk programma

Het Rijk en de VNG hebben in het Interbestuurlijk programma (IBP) afspraken gemaakt over de financiële consequenties van het Regeerakkoord. In het kader van het IBP heeft VWS 100 mln. in 2018 beschikbaar gesteld voor gemeenten.

Verticale toelichting

Nominaal en onverdeeld Wlz

Dit betreft onder andere middelen voor een aantal technische correcties op de overheveling van budgetten in het kader van hervorming langdurige zorg.

Overheveling sociaal domein jeugdhulp

Het jeugdbudget dat voorheen tot het Uitgavenplafond Zorg behoorde, wordt vanaf 2019 overgeheveld naar de algemene uitkering van het gemeentefonds en komt daarmee onder het Uitgavenplafond voor de Rijksbegroting.

Overheveling sociaal domein volume wmo + jeugd tranche 2019

De gereserveerde middelen voor de volume-indexatie 2019 van de Wmo- en jeugdbudgetten die voorheen tot het uitgavenplafond zorg behoorden, worden (met uitzondering van de middelen voor de indexatie van het budget voor beschermd wonen) overgeheveld naar de algemene uitkering van het gemeentefonds en vallen daarmee onder het Uitgavenplafond voor de Rijksbegroting. De loon- en prijsindexatie 2018 en 2019 voor deze budgetten blijft conform reguliere begrotingssystematiek gereserveerd op de Wlz en wordt bij Voorjaarsnota van het betreffende jaar op basis van de dan actuele indices overgeheveld naar het gemeentefonds (Uitgavenplafond rijksbegroting).

Overheveling sociaal domein wmo

Het Wmo-budget dat voorheen tot het Uitgavenplafond Zorg behoorde, wordt (met uitzondering van het budget voor beschermd wonen) vanaf 2019 overgeheveld naar de algemene uitkering van het gemeentefonds en komt daarmee onder het Uitgavenplafond voor de Rijksbegroting.

Pakketmaatregel vitaminen, mineralen en paracetamol

Het Zorginstituut heeft geadviseerd vitaminen, mineralen en paracetamol waarvoor een gelijkwaardig of nagenoeg gelijkwaardig geneesmiddel of voedingssupplement verkrijgbaar is in de vrije verkoop, uit het te verzekeren basispakket te halen. Het kabinet neemt dit advies over. Dit leidt tot een besparing van 40 mln.

Ramingsbijstelling groei Wlz

De beschikbare groeirimte voor de Wlz wordt meer in lijn gebracht met de gerealiseerde uitgaven van de afgelopen jaren 2015–2017. Met deze ramingsbijstelling is er voldoende groei beschikbaar om de verwachte uitgavenstijging conform de afgelopen jaren te accommoderen.

Ramingsbijstelling groei Zvw

In de raming van Zvw-uitgaven is rekening gehouden met een jaarlijkse groei van de uitgaven (groeirimte). Er heeft een ramingsbijstelling plaatsgevonden op de groeirimte, omdat niet alle gereserveerde middelen voor volumegroei binnen de Zvw nodig zijn.

Ramingsbijstelling NHC in Wlz-tarief

De NZa heeft de indexering van de normatieve huisvestingscomponent (NHC) in het Wlz-tarief voor de periode 2018–2022 vastgesteld op 2,5% per jaar. VWS neemt dit indexeringspercentage over voor de periode 2018–2022. De raming van de Wlz-uitgaven wordt hierop aangepast.

Regelgeving marktordening hulpmiddelen

Medische hulpmiddelen moeten vanaf 2020 voldoen aan de nieuwe regelgeving van de EU omtrent markttoelating. Als gevolg van deze regelgeving moeten fabrikanten onder andere een risicomangement-systeem opzetten en onderhouden, technische documentatie opstellen en

Verticale toelichting

actualiseren en voldoen aan registratieverplichtingen rondom hulpmiddelen. Dit werkt prijsverhogend en leidt tot extra uitgaven van 45 mln.

Regelgeving veiligheid geneesmiddelen

Vanaf februari 2019 treedt de Europese gedelegeerde verordening betreffende veiligheidkenmerken in werking. Dit is een onderdeel van de Europese richtlijn vervalste geneesmiddelen, de zogeheten Falsified Medicines Directive (FMD). Deze richtlijn heeft als doel om te voorkomen dat vervalste geneesmiddelen in het legale circuit terechtkomen. De uitvoering/implementatie hiervan werkt kostenverhogend en leidt tot extra uitgaven van 70 mln.

Verlaging veronderstelde onderuitputting zorg in natura

Naar aanleiding van actualisatiecijfers wordt de in de VWS-begroting veronderstelde onderuitputting van de Wlz-leveringsvorm zorg in natura vanaf 2018 verlaagd van 0,6% naar 0,3%. De in de begroting geraamde uitgaven vallen hierdoor 54 mln. hoger uit. Het budget dat beschikbaar is voor inkoop van zorg in natura verandert niet.

Verminderen overgangsproblematiek naar Wlz

Dit betreft middelen voor vermindering van de overgangsproblematiek van Wmo en/of Zvw naar de Wlz («zorgval»). Om de gevolgen van deze zogenaamde «zorgval» te verminderen (en maatwerkregelingen zoals extra kosten thuis en de meerzorgregeling te kunnen financieren) zijn extra middelen beschikbaar oplopend tot 40 mln. in 2022.

Diversen beleidsmatige mutaties

Dit is de optelsom van diverse mutaties waaronder een uitbreiding van het basispakket met zittend ziekenvervoer (14 mln. vanaf 2020), een maximering van bijbetalingen aan geneesmiddelen tot 250 euro per persoon per jaar (15 mln. vanaf 2019) en een kasschuif bij het informatiewisselingsprogramma in de GGZ.

Loon- en prijsbijstelling 2018 Wmo en jeugd

De betreft de overheveling van de loon- en prijsbijstelling tranche 2018 voor de naar de algemene uitkering van het Gemeentefonds overgehevelde budgetten van Wmo en Jeugd.

Loon- en prijsontwikkeling

Ten opzichte van de CPB-raming bij Startnota is de raming van loon- en prijsontwikkeling in de zorg op basis van de MEV 2018 naar beneden bijgesteld.

Overheveling middelen interbestuurlijk programma

Het Rijk en de VNG hebben in het Interbestuurlijk programma (IBP) afspraken gemaakt over de financiële consequenties van het Regeerakkoord. In het kader van het IBP heeft VWS 100 mln. in 2018 beschikbaar gesteld voor gemeentes. Dit bedrag wordt overgeheveld van het uitgavenplafond zorg naar een decentralisatie-uitkering binnen het Gemeentefonds (uitgavenplafond rijksbegroting).

Zorginfrastructuur

De zorginfrastructuur voor de langdurige zorg wordt gestimuleerd vanuit drie regelingen. Er wordt ingezet op zorg thuis waarmee de extramurale zorg wordt gestimuleerd en ondersteuning om dit mogelijk te maken vanuit onder meer ICT-systemen. De bijbehorende middelen zijn overgeheveld naar de VWS-begroting

Verticale toelichting

Diversen technische mutaties

Dit is de optelsom van verschillende overhevelingen van uitgavenplafond zorg naar uitgavenplafond rijksbegroting. Het gaat onder andere om middelen voor onafhankelijke cliëntondersteuning (-15 mln.).

Lagere opbrengst eigen risico

De opbrengst uit het eigen risico valt lager uit doordat een groter deel van de zorgkosten wordt gemaakt door mensen die het eigen risico al vol maken en doordat de totale Zvw-uitgaven naar beneden zijn bijgesteld (inclusief hoofdlijnenakkoorden 2019–2022).

Diversen mee- en tegenvallers

De opbrengst uit eigen bijdragen in de Wlz is in 2017 25 mln. lager uitgevallen doordat er meer Wlz-zorg thuis geleverd wordt. De eigen bijdrage voor zorg thuis is lager dan die voor zorg in een instelling. Deze lagere opbrengst wordt structureel verwerkt in de raming.

H53 Doorwerking maatregelen Zvw (HLA + geneesmiddelen)

Het beperken van de curatieve zorguitgaven in het regeerakkoord (RA) als gevolg van de hoofdlijnenakkoorden en de maatregelen op het terrein van de genees- en hulpmiddelen leidt tot lagere ontvangsten van het verplicht eigen risico (RA-maatregel H53).

H55 Stabilisatie eigen risico 2018 -2021

In het regeerakkoord (RA) is besloten het verplicht eigen risico te stabiliseren op 385 euro. Dit leidt tot een derving van de opbrengst van het eigen risico (RA-maatregel H55).

H67 Verlaging eigen bijdragen Wlz

In het regeerakkoord (RA) is besloten de vermogensinkomensbijtelling Wlz te halveren naar 4%. Daarnaast wordt de overgangstermijn van de lage eigen bijdrage aangepast naar 4 maanden; mensen betalen bij verhuizing naar een instelling of accommodatie voortaan 4 maanden de lage eigen bijdrage en daarna de hoge eigen bijdrage. Deze maatregel is van toepassing op cliënten die vanaf 2019 in een instelling komen wonen (geen effect op bestaande bewoners). Tot slot wordt het marginale tarief van de lage eigen bijdrage verlaagd naar 10%.

Diversen beleidsmatige mutaties

Door aanpassing van de vermogensrendementsheffing valt de opbrengst van de eigen bijdrage Wlz lager uit.

Verticale toelichting

Gemeentefonds

B GEMEENTEFONDS: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	28.281,9	28.164,6	28.015,4	27.901,7	27.724,5	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Bijdrage abonnementstarief wmo	0,0	143,0	143,0	148,0	148,0	
Overheveling sociaal domein (integratie algemene uitkering)	0,0	6.962,5	6.988,7	7.073,9	7.070,5	
Overheveling sociaal domein (integratie decentralisatie-uitkering)	0,0	91,6	91,6	91,6	91,6	
Overheveling sociaal domein jeugdhulp	0,0	- 1.127,0	- 1.147,6	- 1.166,5	- 1.166,5	
Overheveling sociaal domein wmo	0,0	- 90,2	- 90,2	- 90,2	- 90,2	
Verhoogde asielinstroom	78,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Wijziging betalingsverloop	21,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Sociale zekerheid						
I91 20.000 extra beschutte werkplekken	0,0	5,4	15,0	24,6	33,2	
Overheveling sociaal domein participatie	0,0	- 513,8	- 513,8	- 513,8	- 513,8	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Zorg						
Overheveling sociaal domein jeugdhulp	0,0	- 1.912,1	- 1.912,1	- 1.915,9	- 1.915,9	
Overheveling sociaal domein wmo	0,0	- 3.334,7	- 3.340,3	- 3.402,7	- 3.399,3	
Diversen	0,8	2,2	1,5	1,5	1,5	
	101,6	226,9	235,8	250,5	259,1	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Accrestranche 2018	150,2	150,2	150,2	150,2	150,2	
Accrestranche 2019	0,0	1.212,0	1.212,0	1.212,0	1.212,0	
Buurtportcoaches	58,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
Loon- en prijsbijstelling tranche 2018	47,6	202,8	203,1	205,3	205,3	
Overheveling middelen ibp	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Regiodeal eindhoven	39,9	0,0	0,0	0,0	0,0	
Rijksvaccinatieprogramma	0,0	31,7	31,7	31,7	31,7	
Transformatiefonds sociaal domein jeugd	36,0	36,0	36,0	0,0	0,0	
Uitvoeringskosten svb pgb trekkingsrechten	0,0	- 35,6	0,0	0,0	0,0	
Voorlopige afrekening bcf 2018	105,9	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 6,7	16,8	21,2	- 9,2	- 9,2	

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Sociale zekerheid						
Loon- en prijsbijstelling tranche 2018	60,3	58,2	56,4	55,5	54,8	
Diversen	0,0	- 2,9	- 7,0	- 10,3	- 15,7	
Zorg						
Loon- en prijsbijstelling tranche 2018	188,8	45,8	45,8	45,8	45,8	
Volumegroei 2019 beschermd wonen	0,0	41,7	41,7	41,7	41,7	
Diversen	5,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	785,7	1.756,7	1.791,1	1.722,7	1.716,6	
Extrapolatie						29.522,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	887,3	1.983,4	2.026,8	1.973,1	1.975,6	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	29.169,1	30.148,0	30.042,2	29.874,9	29.700,0	29.522,8
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	29.169,1	30.148,0	30.042,2	29.874,9	29.700,0	29.522,8

B GEMEENTEFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Bijdrage abonnementstarief Wmo

In het Regeerakkoord is afgesproken dat er een abonnementstarief komt voor huishoudens die gebruikmaken van de Wmo-voorzieningen. Daarmee wordt een stapeling van eigen betalingen tegengegaan. De middelen worden toegevoegd aan de Algemene uitkering van het gemeentefonds.

Overhevelingen sociaal domein (diverse posten)

Het integreerbare deel van de Integratie-uitkering sociaal domein gaat vanaf 2019 op in de Algemene uitkering. Het betreft de IUSD Wmo, met uitzondering van Beschermd wonen, IUSD Jeugdhulp, met uitzondering

Verticale toelichting

van Voogdij/18+ en de IUSD Participatie, onderdeel Re-integratie klassiek. De budgetten worden op twee manieren bijeengebracht. Enerzijds vindt overheveling plaats van budgetten van integratie-uitkeringen (Wmo, participatie en jeugd) binnen het gemeentefonds. Anderzijds wordt een reeks voor volumegroei 2019 toegevoegd, afkomstig uit het plafond zorg.

Verhoogde asielinstroom

Vanwege de verhoogde asielinstroom is in het Uitwerkingsakkoord Verhoogde Asielinstroom overeengekomen dat gemeenten extra middelen ontvangen. De uitkeringen aan gemeenten zijn gebaseerd op het daadwerkelijke aantal geplaatste statushouders. Uiteindelijk lag het aantal daadwerkelijk geplaatste statushouders in 2017 lager dan geraamd. Het niet gebruikte budget voor 2017 wordt doorgeschoven naar 2018.

Wijziging betalingsverloop

In 2017 is een gedeelte van het gemeentefonds niet uitbetaald aan gemeenten. Dit is gebruikelijk en wordt veroorzaakt doordat veel verdeelmaatstaven in het uitvoeringsjaar nog niet definitief kunnen worden vastgesteld. Daardoor kon niet worden overgegaan tot betaling aan gemeenten. Het resterende bedrag wordt dan in het daaropvolgende jaar alsnog uitbetaald. Hiertoe wordt de begroting van het gemeentefonds verhoogd.

Diversen – beleidsmatige mutaties, Rijksbegroting in enge zin

In 2017 was er geld over van het onderzoeksbudget. Hiervan wordt € 1 miljoen meegenomen naar 2018.

20.000 extra beschutte werkplekken

In het Regeerakkoord is afgesproken dat het budget voor activering van en dienstverlening aan mensen in een kwetsbare positie wordt verhoogd, waarmee voor 20.000 extra personen de mogelijkheid voor beschermt werk ontstaat. Deze extra middelen worden opgebracht door het instrument van loonkostensubsidies in de Participatiewet te vervangen door de mogelijkheid tot loondispensatie. De middelen worden toegevoegd aan het onderdeel Beschut werk van de integratie-uitkering sociaal domein.

Diversen – beleidsmatige mutaties, plafond zorg

Dit betreft een toevoeging van middelen vanwege de maatregel in het regeerakkoord Verlaging eigen bijdrage Wlz.

Accrestranche 2018

De omvang van het gemeentefonds ademt mee met de Rijksbegroting. Op basis van de geactualiseerde begroting van het Rijk voor 2018 wijzigt de accrestranche 2018 voor het gemeentefonds.

Accrestranche 2019

De omvang van het gemeentefonds ademt mee met de Rijksbegroting. Op basis van de geactualiseerde begroting van het Rijk voor 2019 wordt de accrestranche 2019 toegevoegd aan het gemeentefonds.

Buurtsportcoaches

Dit betreft overboekingen van de begrotingen van de ministeries van VWS (47 mln.) en OCW (11 mln.) ten behoeve van de buurtsportcoaches. Dit is onderdeel van het programma «Sport en bewegen in de buurt».

Loon- en prijsbijstelling tranche 2018 – plafonds Rijksbegroting in enge zin, Sociale zekerheid en Zorg

Jaarlijks wordt de integratie-uitkering sociaal domein gecorrigeerd voor loon- en prijsbijstellingen.

Verticale toelichting

Overheveling middelen IBP

In het kader van het Interbestuurlijk programma is met de VNG afgesproken dat er een voorziening voor knelpunten in het sociaal domein wordt gevormd. Het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport draagt eenmalig 100 mln. bij. De middelen worden toegevoegd aan een decentralisatie-uitkering binnen van het gemeentefonds.

Regiodeal Eindhoven

Dit betreft de eerste overboeking vanuit de enveloppe voor regiodeals van het Ministerie van LNV voor de regiodeal Eindhoven. In deze kabinetsperiode wordt in totaal 900 mln. gereserveerd voor de aanpak van regionale knelpunten, waaronder in Eindhoven.

Rijksvaccinatieprogramma

Het Rijksvaccinatieprogramma (RVP) is met ingang van 2019 wettelijk verankerd in de Wet publieke gezondheid. Met deze wetwijziging wordt een deel van de uitvoering van het RVP onder bestuurlijke verantwoordelijkheid van de gemeenten gebracht. Het macrobudget dat met deze taak gemoeid is, wordt overgeboekt vanuit het Ministerie van VWS naar de algemene uitkering van het gemeentefonds.

Transformatiefonds sociaal domein jeugd

Het Rijk en de VNG zijn overeen gekomen om een Transformatiefonds Sociaal Domein Jeugd in te stellen. Het Transformatiefonds is bedoeld om de vernieuwing van de jeugdhulp te bevorderen en sluit aan bij het Actieprogramma Zorg voor de Jeugd.

Uitvoeringskosten SVB

Voor de uitvoering van het PGB-trekkingsrecht voor het gemeentelijk domein is tussen de VNG, BZK en VWS overeengekomen om een bedrag uit de algemene uitkering te nemen.

Voorlopige afrekening BCF

Gemeenten kunnen uitgaven aan btw terugvragen via het BTW-compensatiefonds (BCF). Wanneer er ruimte overblijft onder het plafond van het BCF wordt dit aan het gemeentefonds toegevoegd. Een tekort wordt aan het gemeentefonds onttrokken. Bij de Miljoenennota vindt een voorlopige afrekening plaats tussen BCF en het gemeentefonds voor het lopende uitvoeringsjaar.

Diversen – technische mutaties, plafond Rijksbegroting in enge zin

Dit betreft de afrekening accres 2017 (– 23,4 mln. incidenteel in 2018 en – 23,4 mln. structureel), de afrekening van ruimte onder het BCF-plafond 2017 (– 7,4 mln. in 2018) en diverse overboekingen van en naar de begrotingen van de ministeries van SZW, VWS, OCW, BZK, IenW, EZK en JenV (per saldo 47,6 mln. in 2018). Het betreft in 2018 (na afronding) onder meer de volgende overboekingen: verhoogde asielinstroom (– 28 mln.), voorkomen van schulden en bestrijding van armoede (27 mln.), bodemsanering (8,3 mln.), referendum Wiv (8 mln.), Roode Vaart Zevenbergen (8 mln.), innovatieve aanpak energiebesparing (7,3 mln.) versterking lokale aanpak jihadisme (5,3 mln.), Digid en MijnOverheid (– 3,9 mln.), versnelling lokale aanpak tegen eenzaamheid (3,5 mln.), matchen op werk (3,1 mln.)

Diversen – technische mutaties, plafond sociale zekerheid

De hierboven genoemde reeks voor 20.000 extra beschutte werkplekken is neerwaarts bijgesteld vanwege de gewijzigde besparing op de invoering van loondispensatie.

Verticale toelichting

Volumegroei 2019 beschermd wonen

De beschikbare volumemiddelen 2019 voor het onderdeel beschermd wonen van de Wmo 2015 worden aan het Gemeentefonds uitgekeerd. Het gaat om 41,7 mln.

Diversen – technische mutaties, plafond zorg

Dit betreft een overboeking vanuit het plafond zorg van VWS, omdat pleegzorg wordt verlengd tot de leeftijd van 21 jaar. Het betreft een structurele reeks die oploopt tot 13,7 mln. Vanwege de overheveling naar de algemene uitkering in 2019 is hier alleen de overboeking in 2018 zichtbaar. De structurele overboeking vanaf 2019 maakt onderdeel uit van een technische mutatie in dit begrotingshoofdstuk die is opgenomen onder de post Diversen (technische mutaties, plafond Rijksbegroting in enge zin).

Verticale toelichting

Provinciefonds

C PROVINCIEFONDS: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	2.187,7	2.166,9	2.148,1	2.074,8	2.064,8	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Accrestranche 2018	30,1	30,1	30,1	30,1	30,1	
Accrestranche 2019	0,0	158,1	158,1	158,1	158,1	
Beter benutten	16,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Programma impuls omgevingsveiligheid	0,0	13,7	0,0	0,0	0,0	
Voorbereidings- en uitvoeringskosten oijen-wansum	35,6	30,5	30,5	10,2	0,0	
Voorlopige afrekening bcf	15,2	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	29,6	8,4	5,2	- 2,4	- 2,4	
	126,5	240,8	223,9	196,0	185,8	
Extrapolatie						2.240,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	126,4	240,7	223,9	196,0	185,9	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	2.314,2	2.407,7	2.372,0	2.270,9	2.250,7	2.240,7
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	2.314,2	2.407,7	2.372,0	2.270,9	2.250,7	2.240,7
C PROVINCIEFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Verticale toelichting

Accrestranche 2018

De omvang van het provinciefonds ademt mee met de Rijksbegroting. Op basis van de geactualiseerde begroting van het Rijk voor 2018 wijzigt de accrestranche 2018 voor het provinciefonds.

Accrestranche 2019

De omvang van het provinciefonds ademt mee met de Rijksbegroting. Op basis van de geactualiseerde begroting van het Rijk voor 2019 wordt de accrestranche 2019 toegevoegd aan het provinciefonds.

Beter benutten

Het Ministerie van IenW levert een bijdrage aan het Programma Beter Benutten. De middelen daarvoor worden via een decentralisatie-uitkering in het Provinciefonds overgemaakt aan de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Noord-Brabant, Limburg en Flevoland.

Programma impuls omgevingsveiligheid

Provincies ontvangen geld vanuit IenW voor het Programma Impuls Omgevingsveiligheid. Dit programma is een samenwerking tussen provincies, de VNG, het IPO, IenW en Brandweer Nederland en heeft als doel om bij te dragen aan veiligheid in de omgeving.

Vorbereidings- en uitvoeringskosten Ooijen-Wansum

Het Ministerie van IenW levert een bijdrage aan de voorbereidings- en uitvoeringskosten van de gebiedsontwikkeling Ooijen-Wansum. De middelen daarvoor worden via een decentralisatie-uitkering in het Provinciefonds overgemaakt.

Voorlopige afrekening BCF

Provincies kunnen uitgaven aan btw terugvragen via het BTW-compensatiefonds (BCF). Wanneer er ruimte overblijft onder het plafond van het BCF wordt dit aan het provinciefonds toegevoegd. Een tekort wordt aan het provinciefonds onttrokken. Bij de Miljoenennota vindt een voorlopige afrekening plaats tussen BCF en het provinciefonds voor het lopende uitvoeringsjaar.

Diversen

Dit betreft de afrekening accres 2017 (-3,5 mln. incidenteel in 2018 en - 3,5 mln. structureel), de afrekening van ruimte onder het BCF-plafond 2017 (-0,8 mln. in 2018) en diverse overboekingen van en naar de begrotingen van diverse ministeries (per saldo 37,4 mln. in 2018). Het betreft in 2018 (na afronding) onder meer de volgende overboekingen: regiodeal Zeeland (7,6 mln.), bodemsanering (6,7 mln.), erfgoedprogramma aardbevingsgebied (4 mln.), bestuursovereenkomst grondwaterbeschermingsgebieden (3,8 mln.), MKB Innovatiestimulering (3,2 mln.), waterstofbussen (2,7 mln.) en Zeeland in stroomversnelling (1,8 mln.).

Verticale toelichting

Infrastructuurfonds

A INFRASTRUCTUURFONDS: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	6.243,2	6.409,8	6.452,2	6.421,7	6.500,2	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Kasschuif infrastructuurfonds	0,0	- 100,0	- 150,0	0,0	0,0	
Kasschuiven binnen hoofdvaarwegennet	- 71,8	- 29,6	47,6	25,7	- 23,0	
Kasschuiven binnen hoofdwegennet	12,9	10,2	20,0	- 43,6	0,0	
Kasschuiven binnen megaprojecten	- 1,0	6,0	18,2	12,9	- 11,6	
Voordeling saldo	- 700,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Saldo 2017	83,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 1,5	1,5	0,0	0,0	0,0	
	- 677,9	- 111,9	- 64,2	- 5,0	- 34,6	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Afrekening prorail 3e tertaal 2017	40,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
Beter benutten	- 49,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Bijdragen derden verkenningen	0,0	0,0	0,0	30,0	0,0	
D22 verhoging infrastructuurfonds	542,5	976,9	480,6	100,0	100,0	
Eindejaarsmarge 2018	0,0	0,0	300,0	400,0	0,0	
Kasschuif tussen infrastructuur- en deltafonds	0,0	0,0	- 100,0	100,0	0,0	
Opvragen meeropbrengsten eurovignet	0,0	13,0	31,0	31,0	31,0	
Prijsbijstelling 2018	85,7	88,8	90,5	88,9	91,3	
Diversen	16,3	- 8,5	- 12,3	- 10,8	- 0,2	
	635,8	1.070,2	789,8	739,1	222,1	
Stand miljoenennota						
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						6.805,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 42,2	958,2	725,6	733,9	187,5	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)						
	6.201,0	7.368,0	7.177,8	7.155,7	6.687,7	6.805,5
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	6.201,0	7.368,0	7.177,8	7.155,7	6.687,7	6.805,5

Verticale toelichting

A INFRASTRUCTUURFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	6.243,2	6.409,8	6.452,2	6.421,7	6.500,2	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Kasschuif infrastructuurfonds	0,0	- 100,0	- 150,0	0,0	0,0	
Kasschuiven binnen hoofdvaarwegennet	- 71,8	- 29,6	47,6	25,7	- 23,0	
Kasschuiven binnen hoofdwegennet	12,9	10,2	20,0	- 43,6	0,0	
Kasschuiven binnen megaprojecten	- 1,0	6,0	18,2	12,9	- 11,6	
Onderuitputting 2018	- 700,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	3,2	1,5	0,0	0,0	0,0	
	- 756,7	- 111,9	- 64,2	- 5,0	- 34,6	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Afrekening prorail 3e tertaal 2017	40,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
Beter benutten	- 49,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Bijdragen derden verkenningen	0,0	0,0	0,0	30,0	0,0	
D22 verhoging infrastructuurfonds	542,5	976,9	480,6	100,0	100,0	
Eindejaarsmarge 2018	0,0	0,0	300,0	400,0	0,0	
Kasschuif tussen infrastructuur- en deltafonds	0,0	0,0	- 100,0	100,0	0,0	
Opvragen meeropbrengsten eurovignet	0,0	13,0	31,0	31,0	31,0	
Prijsbijstelling 2018	85,7	88,8	90,5	88,9	91,3	
Diversen	16,3	- 8,5	- 12,3	- 10,8	- 0,2	
Niet tot een ijklijn behorend						
Saldo 2017	78,7	0,0	0,0	0,0	0,0	
	714,5	1.070,2	789,8	739,1	222,1	
Stand miljoenennota						
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						6.805,5
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 42,2	958,2	725,6	733,9	187,5	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	6.201,0	7.368,0	7.177,8	7.155,7	6.687,7	6.805,5
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	6.201,0	7.368,0	7.177,8	7.155,7	6.687,7	6.805,5

Verticale toelichting

Kasschuif Infrastructuurfonds

Ten behoeve van het Rijksbrede budgettaire beeld faciliteert IenW op het Infrastructuurfonds een kasschuif van 2019 en 2020 naar 2023.

Kasschuiven binnen hoofdvaarwegennet – uitgaven en niet-belastingontvangsten

Het kasritme wordt aangepast aan het verwachte uitgavenritme van diverse projecten. De grootste kasschuif (-50,0 mln. in 2018) heeft betrekking op groot variabel onderhoud: Vervanging en Renovatie en stalen kunstwerken op het artikelonderdeel 15.02 Beheer, onderhoud en vervanging. Tevens vindt een actualisatie van de ontvangstenraming plaats op het project Nieuwe Sluis Terneuzen waarbij enkele ontvangsten pas in latere jaren worden verwacht in plaats van in 2018 en 2019.

Kasschuiven binnen hoofdwegennet – uitgaven en niet-belastingontvangsten

Het kasritme wordt aangepast aan het verwachte uitgavenritme van diverse projecten. Deze kasschuiven hangen met name samen met 1) Uitgaven voor het project A15 Maasvlakte-Vaanplein voor onder meer de betalingen voor de afbouw van het spoor over de nieuwe Botlekbrug en de sloop van de oude Botlekbrug die eerder plaatsvinden dan gepland en 2) Uitgaven vanaf het artikelonderdeel 12.3 Aanleg, benutting en planstudie na tracébesluit voor het project A12/A15 Ressen-Oudbroeken. Tot slot zijn de ontvangstenramingen geactualiseerd. De grootste wijziging in het kasritme doet zich voor bij het project A7 Zuidelijke Ringweg Groningen, waarbij enkele ontvangsten (+12,9 mln.) in eerder jaren worden verwacht dan 2021 zoals eerder geraamd.

Kasschuiven binnen megaprojecten – uitgaven en niet-belastingontvangsten

Het kasritme wordt aangepast aan het verwachte uitgavenritme van diverse projecten. De grootste schuiven als gevolg van een geactualiseerde uitgavenraming zijn 1) op het artikelonderdeel 17.7 ERTMS (-54,3 mln. in 2019) en 2) op het artikelonderdeel 17.8 Zuidasdok (+20,0 mln. in 2019) naar aanleiding van contractgunning. Dit heeft ook geleid tot een kasschuif op de ontvangsten.

Voordelig Saldo

Vanuit de extra middelen uit het regeerakkoord zijn nieuwe maatregelen aangekondigd en is gestart met de voorbereiding van diverse projecten. Door de aard van de infrastructurele planning en de noodzakelijke voorbereidende besluitvorming is een aanlooperperiode nodig, voordat de daadwerkelijke uitgaven aan projecten gedaan worden. Dit betekent dat een deel van de in 2018 beschikbaar gestelde middelen niet besteed wordt. Anticiperend hierop wordt nu het voordelig saldo voor 2018 ingeboekt en toegevoegd in de jaren 2020 en 2021 om te besteden aan de in het Regeerakkoord genoemde doelen.

Saldo 2017

Het voordelig saldo over 2017 is in 2018 toegevoegd aan de begroting van het Infrastructuurfonds. Het saldo 2017 bestaat uit 83,5 mln. lagere uitgaven en 4,7 mln. minder ontvangsten, waardoor het netto saldo (uitgaven minus ontvangsten) uitkomt op 78,7 mln.

Afrekening ProRail 3e tertaal 2017

Dit betreft de afrekening over het derde tertaal van 2017 van te hoog bevoorschotte projecten aan ProRail. ProRail ontvangt voor in uitvoering zijnde aanlegprojecten ieder tertaal voorschotten. Deze voorschotten worden het daaropvolgende tertaal afgerekend op basis van de werkelijke gemaakte kosten.

Verticale toelichting

Beter Benutten

Voor het programma Beter Benutten wordt vanuit het Infrastructuurfonds via de lenW-begroting bijgedragen aan projecten. Een deel van de bijdrage wordt via de Brede Doeluitkering (-26,4 mln.) uitgekeerd, een deel van de bijdrage aan diverse gemeenten en provincies (-20,2 mln.) verloopt via een overboeking vanaf de begroting van lenW naar het Gemeentefonds, Provinciefonds en BTW compensatiefonds en klein deel is een bijdrage aan de lenW-begroting HXII (-2,7 mln.).

Bijdragen derden verkenningen

Voor de verkenningprojecten A15 Papendrecht-Gorinchem (30 mln.) en A58 Breda-Tilburg (17,5 mln. in 2023) zijn er bijdragen van derden. Deze worden geplaatst op artikel 20 Verkenningen, reserveringen en investeringsruimte.

D22 Verhoging Infrastructuurfonds

De Regeerakkoordmiddelen voor Verhoging Infrastructuurfonds worden toegevoegd aan de lenW-begroting. Deze middelen worden ingezet voor een inhaalslag in infrastructuur (spoor, (vaar)wegen en fiets). Middels een incidentele suppletoire begroting is een kasschuif van ongeveer 43 mln. gedaan naar 2018 vanuit 2019 en 2020. Hierdoor konden de middelen inzake wederopbouw Saba en Sint Eustatius worden geschoven van 2018 naar 2019 en 2020.

Eindejaarsmarge 2018

Anticiperend op het voordelig saldo in 2018 worden middelen toegevoegd via de eindejaarsmarge in de jaren 2020 en 2021 om te besteden aan de in het Regeerakkoord genoemde doelen.

Kasschuif tussen Infrastructuur- en Deltafonds

Vanwege actualisaties van projectramingen en de verwerking van de extra middelen vanuit het Regeerakkoord Rutte III, zijn de beschikbare budgetten en uitgavenramingen op de investeringsfondsen in een aantal jaren uit balans geraakt. Het Infrastructuurfonds heeft in 2021 te maken met hogere uitgavenramingen en het Deltafonds in 2020. Met behulp van deze kasschuif kan de balans in 2020 en 2021 tussen beschikbare budgetten en de uitgavenramingen deels hersteld worden.

Meeropbrengsten Eurovignet

Het Eurovignetverdrag wordt gewijzigd (TK [34 946 nr. 1](#)). Op 6 december 2017 hebben de vijf Eurovignet-lidstaten een protocol tot wijziging van het Eurovignetverdrag getekend. Volgens huidig inzicht in de ratificatieprocessen van de deelnemende landen, treden de nieuwe tarieven medio 2019 in werking. De wijziging van het verdrag leidt tot hogere heffingsontvangsten voor de Nederlandse overheid. De geraamde meeropbrengsten worden toegevoegd aan de investeringsruimte van hoofdwegennet op het Infrastructuurfonds.

Prijsbijstelling 2018

De prijsbijstelling tranche 2018 voor het Infrastructuurfonds wordt vanuit de lenW-begroting toegevoegd.

Diversen – technische mutaties uitgaven en niet-belastingontvangsten

Dit betreft onder meer 1) bijdragen van derden aan artikel 15 hoofdvaarwegennet (+19,0 mln.), 2) de loonbijstelling tranche 2018 (+13,2 mln.) voor het Infrastructuurfonds, 3) het surplus eigen vermogen 2017 (+12,4 mln.) van Rijkswaterstaat en 4) een overboeking aan het Ministerie van BZK (-22,7 mln.) via de lenW-begroting voor de Omgevingswet die sinds het kabinet Rutte-III onder verantwoordelijkheid van het Ministerie van BZK valt. De middelen zijn afkomstig uit het saldo 2017.

Verticale toelichting

Diergezondheidsfonds

F DIERGEZONDHEIDSFONDS: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	34,5	34,5	34,5	34,5	34,5	
Technische mutaties						
Niet tot een ijklijn behorend						
Toevoeging eindsaldo 2017	19,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	
	19,4	0,1	0,1	0,1	0,1	
Extrapolatie						34,6
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	19,4	0,1	0,1	0,1	0,1	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	53,9	34,6	34,6	34,6	34,6	34,6
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	53,9	34,6	34,6	34,6	34,6	34,6
F DIERGEZONDHEIDSFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	34,5	34,5	34,5	34,5	34,5	
Technische mutaties						
Niet tot een ijklijn behorend						
Toevoeging eindsaldo 2017	19,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	
	19,4	0,1	0,1	0,1	0,1	
Extrapolatie						34,6
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	19,4	0,1	0,1	0,1	0,1	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	53,9	34,6	34,6	34,6	34,6	34,6
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	53,9	34,6	34,6	34,6	34,6	34,6

Toevoeging eindsaldo 2017 – uitgaven en niet-belastingontvangsten
Het eindsaldo van 2017 wordt toegevoegd aan de begroting 2018.

Accres Gemeentefonds

ACCRES GEMEENTEFONDS: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	276,4	795,5	1.315,7	1.777,2	2.321,7	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Accres tranche 2017	- 46,9	- 23,4	- 23,4	- 23,4	- 23,4	
Accres tranche 2018	159,8	159,8	159,8	159,8	159,8	
Accres tranche 2019	0,0	822,9	822,9	822,9	822,9	
Accres tranche 2020	0,0	0,0	713,6	713,6	713,6	
Accres tranche 2021	0,0	0,0	0,0	540,8	540,8	
Accres tranche 2022	0,0	0,0	0,0	0,0	646,6	
A2 accreffect inclusief aanpassing normeringssystematiek gf/pf	51,0	122,0	155,0	179,0	217,0	
Bijstelling bcf	- 233,5	- 158,8	- 130,4	- 108,2	- 90,8	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	- 69,6	922,5	1.697,5	2.284,5	2.986,5	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Accres tranche 2018	- 159,8	- 159,8	- 159,8	- 159,8	- 159,8	
Accres tranche 2019	0,0	- 1.268,1	- 1.268,1	- 1.268,1	- 1.268,1	
Accres tranche 2020	0,0	0,0	- 148,2	- 148,2	- 148,2	
Accres tranche 2021	0,0	0,0	0,0	- 98,4	- 98,4	
Accres tranche 2022	0,0	0,0	0,0	0,0	- 110,1	
Afrekening bcf	- 98,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Bijstelling bcf	4,5	- 10,9	- 25,7	- 37,6	- 51,0	
Diversen	46,9	23,4	23,4	23,4	23,4	
	- 206,8	- 1.415,4	- 1.578,4	- 1.688,7	- 1.812,2	
Extrapolatie						4.721,1
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 276,4	- 492,9	119,2	595,9	1.174,4	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	0,0	302,6	1.434,9	2.373,1	3.496,1	4.721,1
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	0,0	302,6	1.434,9	2.373,1	3.496,1	4.721,1

Verticale toelichting

ACCRES GEMEENTEFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Tranche 2018–2023

Het accres kent jaarlijks twee bijstellingsmomenten, Voorjaarsnota en Miljoenennota, en één vaststellingsmoment, bij het Financieel Jaarverslag Rijk. Op basis van dit vastgestelde accrespercentage heeft de afrekening dit voorjaar plaats gevonden. De accresen voor de jaren 2018 e.v. zijn aangepast aan de uitkomsten van de normeringssystematiek. De geraamde accresen voor 2018 en 2019 zijn overgeboekt naar het gemeentefonds.

Btw compensatiefonds (BCF)

Het plafond van het BCF is per 2015 gekoppeld aan de accrespercentages zoals deze volgen uit de normeringssystematiek voor het gemeentefonds. Het plafond wordt aangepast voor taakmutaties (zoals decentralisaties) die gepaard gaan met onttrekkingen of toevoegingen aan het BCF. Als het plafond overschreden wordt, komt het verschil ten laste van het gemeentefonds en het provinciefonds. Bij een realisatie lager dan het plafond, komt het verschil ten gunste van het gemeentefonds en het provinciefonds. De toevoeging of onttrekking wordt over het gemeentefonds en het provinciefonds verdeeld conform de aandelen gezamenlijke gemeenten en provincies in het BCF in het gerealiseerde jaar.

Verticale toelichting

Accres Provinciefonds

ACCRES PROVINCIEFONDS: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	39,1	107,1	174,8	234,7	303,9	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Accres tranche 2018	31,6	31,6	31,6	31,6	31,6	
Accres tranche 2019	0,0	108,4	108,4	108,4	108,4	
Accres tranche 2020	0,0	0,0	49,0	49,0	49,0	
Accres tranche 2021	0,0	0,0	0,0	36,0	36,0	
Accres tranche 2022	0,0	0,0	0,0	0,0	40,2	
A2 accreseffect inclusief aanpassing normeringssystematiek gf/pf	7,0	18,0	22,0	26,0	31,0	
Bijstelling bcf	-25,4	-24,8	-20,6	-18,5	-16,0	
Diversen	-7,0	-3,5	-3,5	-3,5	-3,5	
	6,2	129,7	186,9	229,0	276,7	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Accres tranche 2019	0,0	-165,2	-165,2	-165,2	-165,2	
Diversen	-45,3	-29,7	-43,1	-53,8	-64,5	
	-45,3	-194,9	-208,3	-219,0	-229,7	
Extrapolatie						466,3
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	-39,1	-65,3	-21,5	10,0	46,9	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	0,0	41,8	153,4	244,7	350,8	466,3
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	0,0	41,8	153,4	244,7	350,8	466,3

ACCRES PROVINCIEFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Tranche 2018–2023

Het accres kent jaarlijks twee bijstellingsmomenten, Voorjaarsnota en Miljoenennota, en één vaststellingsmoment, bij het Financieel Jaarverslag Rijk. Op basis van dit vastgestelde accrespercentage heeft de afrekening dit voorjaar plaats gevonden. De accresen voor de jaren 2018 e.v. zijn aangepast aan de uitkomsten van de normeringssystematiek. De geraamde accresen voor 2018 en 2019 zijn overgeboekt naar het provinciefonds.

Btw compensatiefonds (BCF)

Het plafond van het BCF is per 2015 gekoppeld aan de accrespercentages zoals deze volgen uit de normeringssystematiek voor het gemeentefonds. Het plafond wordt aangepast voor taakmutaties (zoals decentralisaties) die gepaard gaan met onttrekkingen of toevoegingen aan het BCF. Als het plafond overschreden wordt, komt het verschil ten laste van het gemeentefonds en het provinciefonds. Bij een realisatie lager dan het plafond, komt het verschil ten gunste van het gemeentefonds en het provinciefonds. De toevoeging of onttrekking wordt over het gemeentefonds en het provinciefonds verdeeld conform de aandelen gezamenlijke gemeenten en provincies in het BCF in het gerealiseerde jaar.

Verticale toelichting

BES-fonds

H BES-FONDS: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	41,4	33,1	33,1	32,9	33,0	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,6	5,2	0,4	0,4	0,4	
	0,6	5,2	0,4	0,4	0,4	
Extrapolatie						33,4
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,6	5,2	0,4	0,4	0,4	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	42,0	38,3	33,5	33,3	33,4	33,4
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	42,0	38,3	33,5	33,3	33,4	33,4
H BES-FONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Diversen

De vrije uitkering van het BES-fonds is vastgelegd in dollars. Door een lagere stand van de dollar zijn er tegenvallers in 2019. Deze worden gedekt door een overboeking vanuit de wisselkoersreserve op de begroting van Koninkrijksrelaties. Daarnaast wordt het BES-fonds vanaf 2018 geïndexeerd.

Verticale toelichting

Deltafonds

J DELTAFONDS: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	1.119,3	1.164,1	1.209,8	1.368,7	1.247,9	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
E25 natuur en waterkwaliteit	39,3	90,8	44,9	0,0	0,0	
Kasschuif tussen infrastructuur- en deltafonds	0,0	0,0	100,0	- 100,0	0,0	
Prijsbijstelling 2018	14,6	15,3	16,1	18,5	16,8	
Saldo 2017	27,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	- 2,1	4,6	- 1,1	0,1	2,0	
	79,3	110,7	159,9	- 81,4	18,8	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Dbfm afsluitdijk	- 20,9	- 198,1	- 218,6	- 172,3	- 7,2	
Ooijen wanssum	- 35,6	- 30,5	- 30,5	- 10,2	0,0	
Diversen	- 39,3	- 3,3	- 2,5	0,0	4,2	
	- 95,8	- 231,9	- 251,6	- 182,5	- 3,0	
Stand miljoenennota						
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						1.271,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 16,4	- 121,2	- 91,7	- 263,8	15,6	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	1.102,9	1.042,9	1.118,1	1.104,9	1.263,5	1.271,8
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	1.102,9	1.042,9	1.118,1	1.104,9	1.263,5	1.271,8

Verticale toelichting

J DELTAFONDS: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	1.119,3	1.164,1	1.209,8	1.368,7	1.247,9	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
E25 natuur en waterkwaliteit	39,3	90,8	44,9	0,0	0,0	
Kasschuif tussen infrastructuur- en deltafonds	0,0	0,0	100,0	- 100,0	0,0	
Prijsbijstelling 2018	14,6	15,3	16,1	18,5	16,8	
Diversen	- 2,7	4,6	- 1,1	0,1	2,0	
	51,2	110,7	159,9	- 81,4	18,8	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Dbfm afsluitdijk	- 20,9	- 198,1	- 218,6	- 172,3	- 7,2	
Ooijen wanssum	- 35,6	- 30,5	- 30,5	- 10,2	0,0	
Diversen	- 39,3	- 3,3	- 2,5	0,0	4,2	
Niet tot een ijklijn behorend						
Diversen	28,1	0,0	0,0	0,0	0,0	
	- 67,7	- 231,9	- 251,6	- 182,5	- 3,0	
Stand miljoenennota						
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						1.271,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 16,4	- 121,2	- 91,7	- 263,8	15,6	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	1.102,9	1.042,9	1.118,1	1.104,9	1.263,5	1.271,8
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	1.102,9	1.042,9	1.118,1	1.104,9	1.263,5	1.271,8

E25 Natuur en waterkwaliteit

Het lenW aandeel in de Regeerakkoordmiddelen Natuur en waterkwaliteit wordt toegevoegd aan de het Deltafonds. Deze middelen worden ingezet voor de aanpak van medicijnresten en opgaven voor natuur en waterkwaliteit in grote wateren zoals gemeld in de Kamerbrief (TK 27 625 nr. 422).

Kasschuif tussen infrastructuur- en deltafonds

Vanwege actualisaties van projectramingen en de verwerking van de extra middelen vanuit het Regeerakkoord Rutte III, zijn de beschikbare budgetten en uitgavenramingen op de investeringsfondsen in een aantal jaren uit balans geraakt. Het Infrastructuurfonds heeft in 2021 te maken met hogere uitgavenramingen en het Deltafonds in 2020. Deze kasschuif herstelt de balans tussen beschikbare budgetten en de uitgavenramingen in 2020 en 2021.

Verticale toelichting

Prijsbijstelling 2018

De prijsbijstelling tranche 2018 voor het Deltafonds wordt vanuit de lenW-begroting toegevoegd.

Saldo 2017

Het voordelig saldo over 2017 is in 2018 toegevoegd aan de begroting van het Deltafonds. Het saldo 2017 bestaat uit 27,5 mln. lagere uitgaven en 0,6 mln. hogere ontvangsten, waardoor het netto saldo (uitgaven minus ontvangsten) uitkomt op 28,1 mln.

DBFM Afsluitdijk

Met deze mutatie via de lenW-begroting wordt het projectbudget voor het DBFM-project Afsluitdijk omgezet in de begrotingsreeks voor betaling van de jaarlijkse beschikbaarheidsvergoeding. Het kasritme op het Deltafonds wordt in die gevallen aangepast aan het betaalritme van het DBFM-contract. Kenmerk van DBFM-contract is een langjarig en vlak betalingsritme.

Ooijen Wanssum

Dit betreft een bijdrage vanuit het Deltafonds aan het Provinciefonds, via de lenW-begroting, ten behoeve van een bijdrage aan de provincie Limburg in de voorbereiding- en uitvoeringskosten van Ooijen Wanssum.

Diversen – technische mutaties uitgaven en niet-belastingontvangsten

Deze post omvat met name overboekingen (35,0 mln.) naar het Ministerie BZK volgend uit de departementale herindeling met betrekking tot de ruimtelijke ontwikkeling, ruimtelijke ordening, de Omgevingswet en het Kadaster, zoals gemeld in de derde nota van wijziging (TK [34 775 nr. 63](#)) op de lenW-begroting.

Verticale toelichting

Prijsbijstelling

PRIJSBIJSTELLING: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	580,7	1.188,9	1.826,5	2.548,2	3.314,3	
Mee- en tegenvallers						
Rijksbegroting in enge zin						
Loon- en prijsontwikkeling	- 67,7	- 49,3	- 25,9	- 61,7	- 116,8	
Sociale zekerheid						
Diversen	0,9	- 1,7	- 0,6	- 1,5	- 1,9	
Zorg						
Diversen	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	
	- 66,7	- 50,9	- 26,3	- 63,0	- 118,4	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	- 4,0	- 10,0	- 14,0	
Sociale zekerheid						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Zorg						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,0	0,0	- 4,0	- 10,0	- 14,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Loon- en prijsontwikkeling	8,1	- 4,7	- 94,2	- 229,7	- 372,4	
Uitkeren prijsbijstelling	- 461,5	- 474,1	- 467,5	- 465,4	- 461,8	
Sociale zekerheid						
Diversen	- 6,0	- 0,1	1,7	4,2	6,9	
Zorg						
Diversen	- 1,4	- 1,0	- 1,0	- 1,3	- 2,4	
Niet tot een ijklijn behorend						
Loon- en prijsontwikkeling	2,3	15,6	47,2	56,1	60,3	
Uitkeren prijsbijstelling	- 55,4	- 55,5	- 56,0	- 56,6	- 57,1	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	- 513,9	- 519,8	- 569,8	- 692,7	- 826,5	
Extrapolatie						2.930,9
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 580,7	- 570,6	- 600,0	- 765,8	- 958,8	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	0,0	618,2	1.226,5	1.782,4	2.355,5	2.930,9

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	0,0	618,2	1.226,5	1.782,4	2.355,5	2.930,9

PRIJSBIJSTELLING: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Loon en prijsontwikkeling

De prijsbijstelling wordt berekend door de grondslag (de prijsgevoelige gedeelten van de departementale begrotingen) te vermenigvuldigen met de betreffende prijsontwikkeling. De prijsontwikkeling wordt geactualiseerd op basis van de ramingen van het CPB. Onder de mee- en tegenvallers staan de mutaties voor de prijsontwikkeling bij Startnota. Bij de technische mutaties staat de rest van de mutaties voor de prijsontwikkeling.

Uitkeren prijsbijstelling

De prijsbijstelling tranche 2018 is uitgekeerd aan de departementen.

Diversen

Bij de mee- en tegenvallers bevat de post diversen de prijsontwikkeling voor de uitgavenplafonds Sociale Zekerheid en Arbeidsmarktbeleid en het Budgettair Kader Zorg. Bij de technische mutaties bevat de post diversen de prijsontwikkeling en het uitkeren van de prijsbijstelling tranche 2018 aan deze twee uitgavenplafonds. Vanwege de kleine omvang van de betreffende mutaties vallen deze onder de post «diversen».

Verticale toelichting

Arbeidsvoorwaarden

ARBEIDSVORWAARDEN: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	1.275,4	2.663,3	4.177,2	5.574,2	7.112,8	
Mee- en tegenvallers						
Rijksbegroting in enge zin						
A2 accreseffect inclusief aanpassing normeringssystematiek gf/pf	0,0	0,0	- 24,0	- 53,0	- 80,0	
Loon- en prijsontwikkeling	204,2	925,5	1.557,0	1.995,0	2.379,2	
Sociale zekerheid						
A2 accreseffect inclusief aanpassing normeringssystematiek gf/pf	0,0	0,0	- 12,0	- 29,0	- 43,0	
Loon- en prijsontwikkeling	10,4	44,2	83,8	112,6	138,3	
Zorg						
Diversen	1,1	5,5	8,9	11,1	13,8	
	215,7	975,2	1.613,7	2.036,7	2.408,3	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Sociale zekerheid						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Zorg						
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Loon- en prijsontwikkeling	- 47,6	- 207,9	- 403,9	- 471,4	- 630,7	
Loonbijstelling tranche 2018	- 1.357,7	- 1.375,1	- 1.368,4	- 1.353,6	- 1.340,7	
Sociale zekerheid						
Loon- en prijsontwikkeling	- 3,7	- 21,2	- 35,1	- 49,2	- 55,0	
Loonbijstelling tranche 2018	- 70,6	- 68,8	- 68,5	- 67,6	- 67,0	
Diversen	0,0	- 1,0	0,8	0,8	0,8	
Zorg						
Diversen	- 9,0	- 4,0	- 2,4	0,8	- 6,7	
Niet tot een ijklijn behorend						
Diversen	- 2,6	- 4,6	- 6,5	- 8,7	1,4	
	- 1.491,2	- 1.682,6	- 1.884,0	- 1.948,9	- 2.097,9	
Extrapolatie						9.177,5

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 1.275,4	- 707,2	- 270,5	87,9	310,3	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	0,0	1.956,1	3.906,7	5.662,0	7.423,2	9.177,5
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	0,0	1.956,1	3.906,7	5.662,0	7.423,2	9.177,5

ARBEIDSVORWAARDEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

A2 Accreseffect inclusief aanpassing normeringssystematiek gf/pf

Bij Startnota is een aantal onderdelen van de integratie-uitkering sociaal domein (IUSD) naar de algemene uitkering (AU) van het Gemeentefonds overgeheveld. Hierdoor genereren deze onderdelen vanaf 2020 accres en wordt geen loon- en prijsontwikkeling meer uitgekeerd.

Loon- en prijsontwikkeling

De loonontwikkeling voor de komende jaren wordt nu hoger geraamd ten opzichte van de vorige Miljoenennota. Deze ontwikkeling volgt uit de nieuwe inzichten op basis van ramingen van de ontwikkeling van de lonen en de sociale werkgeverslasten door het Centraal Planbureau.

Loonbijstelling tranche 2018

De loonbijstelling tranche 2018 is overgemaakt naar de departementale begrotingen.

Koppeling Uitkeringen

KOPPELING UITKERINGEN: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	275,4	614,9	994,5	1.384,4	1.782,1	
Mee- en tegenvallers						
Sociale zekerheid						
Brutering	- 0,7	13,0	23,0	36,8	30,2	
Loon- en prijsontwikkeling	- 2,3	94,8	245,9	389,8	543,2	
	- 3,0	107,8	268,9	426,6	573,4	
Beleidsmatige mutaties						
Sociale zekerheid						
M139 beperken jaarlijkse afbouw ahk bijstand	0,0	11,1	31,0	50,3	57,9	
Nominale ontwikkeling	- 255,9	- 267,5	- 274,9	- 277,6	- 278,8	
Diversen	- 15,5	- 16,0	- 16,4	- 16,9	- 17,0	
	- 271,4	- 272,4	- 260,3	- 244,2	- 237,9	
Technische mutaties						
Sociale zekerheid						
Nominale ontwikkeling	- 1,7	- 0,9	- 95,3	- 188,1	- 269,8	
Diversen	0,6	1,6	10,6	20,1	29,0	
	- 1,1	0,7	- 84,7	- 168,0	- 240,8	
Extrapolatie						2.390,8
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 275,4	- 164,1	- 76,1	14,4	94,7	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	0,0	450,9	918,4	1.398,8	1.876,8	2.390,8
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	0,0	450,9	918,4	1.398,8	1.876,8	2.390,8

Verticale toelichting

KOPPELING UITKERINGEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	28,0	60,8	94,8	130,0	167,8	
Mee- en tegenvallers						
Sociale zekerheid						
Diversen	0,0	0,1	- 0,6	0,0	2,6	
	0,0	0,1	- 0,6	0,0	2,6	
Beleidsmatige mutaties						
Sociale zekerheid						
Diversen	- 2,6	- 2,7	- 2,8	- 2,6	- 2,6	
	- 2,6	- 2,7	- 2,8	- 2,6	- 2,6	
Technische mutaties						
Sociale zekerheid						
Diversen	0,6	2,1	4,4	4,6	1,5	
Niet tot een ijklijn behorend						
Diversen	- 26,0	- 26,3	- 26,5	- 26,8	- 26,8	
	- 25,4	- 24,2	- 22,1	- 22,2	- 25,3	
Extrapolatie						148,7
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	- 28,0	- 26,8	- 25,6	- 24,8	- 25,3	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	0,0	34,0	69,2	105,2	142,5	148,7
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	0,0	34,0	69,2	105,2	142,5	148,7

Brutering

Bruteringen houden verband met de koppeling van diverse uitkeringen aan het netto minimumloon. Een brutering komt voor als er een verschil ontstaat tussen de bruto en de netto uitkering. Hierdoor kunnen de uitgaven van SZW stijgen of dalen terwijl de belastinginkomsten één-op-één meebewegen. Een brutering heeft geen effect op het saldo van de overheid. Om deze reden wordt het uitgavenplafond Sociale Zekerheid gecorrigeerd voor bruteringen.

Bij Startnota waren er nog geen uitgavenplafonds. Om die reden is een deel van de brutering zichtbaar bij de mee- en tegenvallers.

Loon- en prijsontwikkeling

De loon- en prijsbijstelling tranche 2018 wordt overgemaakt naar de departementale begrotingen.

M139 beperken jaarlijkse afbouw ahk bijstand

Op basis van het regeerakkoord wordt de jaarlijkse afbouw van de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon voor de bijstand beperkt.

Verticale toelichting

Nominale ontwikkeling – Beleidsmatige mutaties

Dit is een overboeking naar de begroting van SZW (hoofdstuk 15) om de begrotingsgefinancierde uitkeringen op prijspeil 2018 te brengen.

Nominale ontwikkeling – Technische mutaties

Deze mutatie betreft een aanpassing in de geraamde nominale ontwikkeling onder het uitgavenplafond Sociale Zekerheid als gevolg van CEP 2018-ramingen van loon- en prijsontwikkeling en als gevolg van mutaties in uitgavenramingen binnen de sociale zekerheid.

Verticale toelichting

Algemeen

ALGEMEEN: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	264,2	309,3	292,2	251,6	252,1	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Regeerakkoord						
A3 belastingdienst	25,0	250,0	150,0	0,0	0,0	
A4 reservering transitie werkgevers zorg en overheid	0,0	0,0	200,0	200,0	200,0	
B12 ondermijningsbestrijdingsfonds	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
B13 terugdringen recidive	10,0	15,0	20,0	20,0	20,0	
B5 politie (o.a. agenten in de wijk, innovatie en recherche)	154,0	210,0	244,0	267,0	267,0	
B6 digitalisering werkprocessen strafrechtketen	15,0	70,0	70,0	70,0	70,0	
B7 extra capaciteit strafrechtketen	5,0	10,0	15,0	20,0	20,0	
B8 cybersecurity (bovenop 26 mln. structureel miljoenennota)	3,0	35,0	42,0	49,0	49,0	
C18 ondersteuning krijgsmacht	300,0	300,0	350,0	400,0	400,0	
C19 investeringen modernisering krijgsmacht	475,0	725,0	775,0	825,0	825,0	
C20 uitbreiding slagkracht, cyber en werkgeverschap	125,0	175,0	275,0	275,0	275,0	
D22 verhoging infrastructuurfonds	500,0	1.000,0	500,0	100,0	100,0	
E23 envelop klimaat	300,0	300,0	300,0	300,0	300,0	
E24 sde+: nieuwe verplichtingen vanaf 2020	0,0	0,0	103,0	368,0	290,0	
E25 natuur en waterkwaliteit	50,0	125,0	100,0	0,0	0,0	
E26 invoeren alternatief voor salderingsregeling	0,0	0,0	213,0	240,0	240,0	
F28 capaciteit nvwa	0,0	5,0	10,0	15,0	20,0	
F29 cofinanciering fonds warme sanering varkenhouderij)	100,0	100,0	0,0	0,0	0,0	
F30 fonds bedrijfsopvolging agrarische sector	25,0	50,0	0,0	0,0	0,0	
G32 voor- en vroegschoolse educatie	0,0	170,0	170,0	170,0	170,0	
G33 aanpak werkdruk primair onderwijs (incl. 20 mln. kleine scholen)	10,0	175,0	325,0	450,0	450,0	
G35 kwaliteit technisch onderwijs vmbo	50,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
G36 fundamenteel onderzoek	100,0	150,0	200,0	200,0	200,0	

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
G37 toegepast onderzoek innovatie	100,0	150,0	200,0	200,0	200,0	
G38 onderzoeksinfrastructuur	50,0	50,0	0,0	0,0	0,0	
G39 maatschappelijke diensttijd	25,0	50,0	75,0	100,0	100,0	
G40 cultuur (en historisch democratisch bewustzijn)	25,0	50,0	80,0	80,0	80,0	
G43 intensivering erfgoed en monumenten	150,0	100,0	50,0	25,0	0,0	
G45 onderwijsachterstandenbeleid en aandacht voor talentrijke kinderen	15,0	30,0	30,0	30,0	30,0	
H59 preventiemaatregelen	50,0	50,0	50,0	20,0	20,0	
H60 transformatiegelden jeugd	18,0	18,0	18,0	0,0	0,0	
H61 waardig ouder worden c.a.	50,0	50,0	50,0	30,0	30,0	
H65 belonen van uitkomsten	10,0	15,0	15,0	15,0	15,0	
H68 sport	20,0	25,0	25,0	25,0	25,0	
L105 reservering regionale knelpunten	250,0	300,0	250,0	100,0	50,0	
L107 stimulering ombouw laagcalorisch naar hoogcalorisch	0,0	15,0	30,0	30,0	0,0	
L108 gasfonds groningen	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	
Reservering btw sport	0,0	241,0	241,0	241,0	241,0	
Overig						
In=uit taakstelling	- 988,7	- 32,0	- 913,0	- 1.000,0	0,0	
Invullen in=uit taakstelling	1.098,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
Kasschuif b12 ondermijningsfonds	- 100,0	100,0	0,0	0,0	0,0	
Kasschuif b5 politie	0,0	0,0	0,0	0,0	24,0	
Kasschuif capaciteit nwa	- 19,0	8,0	5,0	6,0	0,0	
Kasschuif d22 infrastructuurfonds	42,5	- 23,2	- 19,4	0,0	0,0	
Kasschuif e25 natuur en waterkwaliteit	0,0	- 20,0	2,7	17,3	0,0	
Kasschuif f29 cofinanciering fonds warme sanering varkenshouderij	- 100,0	- 34,0	84,0	40,0	10,0	
Kasschuif f30 fonds bedrijfsopvolging agrarische sector	- 25,0	0,0	25,0	0,0	0,0	
Kasschuif g32 voor- en vroegschoolse educatie	40,0	- 40,0	0,0	0,0	0,0	
Kasschuif g33 aanpak werkdruk primair onderwijs	98,0	82,0	- 68,0	- 112,0	0,0	
Kasschuif g35 kwaliteit technisch onderwijs vmbo	- 10,0	- 30,0	20,0	20,0	0,0	
Kasschuif g39 maatschappelijke diensttijd	- 19,0	19,0	0,0	0,0	0,0	

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Kasschuif g43 erfgoed en monumenten	- 40,0	40,0	0,0	0,0	0,0	
Kasschuif h59 preventiemaatregelen	- 26,8	7,2	7,0	9,2	2,2	
Kasschuif investeringsagenda	- 233,6	0,0	0,0	86,6	84,0	
Kasschuif I105 reservering regionale knelpunten	- 52,5	- 85,8	117,3	70,4	- 49,4	
Kasschuif sint maarten	- 15,6	11,2	2,5	2,0	0,0	
Kasschuif wederopbouw caribisch nederland	- 42,5	23,2	19,4	0,0	0,0	
Reservering bni-revisie eu-afrachten	0,0	500,0	150,0	100,0	100,0	
Reservering groningen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
Schuif investeringsagenda belasting-dienst	123,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Schuif reservering wederopbouw saba en sint eustatius	67,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Schuif reservering wederopbouw sint maarten	509,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	47,6	122,3	123,9	104,3	93,3	
Sociale zekerheid						
Regeerakkoord						
I80 meer face-to-face uww voor werkloosheid	0,0	40,0	40,0	40,0	40,0	
I81 meer face-to-face uww voor arbeids-ongeschiktheid	0,0	30,0	30,0	30,0	30,0	
I86 collectiviseren transitievergoeding mkb	0,0	0,0	100,0	100,0	100,0	
I89 extra budget voor inspectie szw	13,0	25,0	31,0	38,0	50,0	
I92 bestrijden van schulden en armoede bij gezinnen met kinderen	30,0	25,0	25,0	0,0	0,0	
I93 taallessen bij integratie	0,0	50,0	60,0	70,0	70,0	
Overig						
In=uit taakstelling	- 83,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Invullen in=uit taakstelling	83,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	0,0	0,0	10,0	10,0	10,0	
Zorg						
H62 onafhankelijke clientondersteuning	15,0	15,0	15,0	10,0	10,0	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	3.671,2	6.091,9	5.293,4	4.756,8	5.511,1	
Technische mutaties						

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Rijksbegroting in enge zin						
Afpakken crimineel vermogen	- 30,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Beheerst vernieuwen	- 7,0	- 190,1	- 222,1	- 60,8	- 61,8	
Bestedingsplan gdi 2019-2021	- 1,8	- 55,7	- 55,8	- 55,8	0,0	
B5 politie	- 100,0	- 160,2	- 162,0	- 162,0	- 162,0	
B8 cybersecurity	- 3,0	- 34,0	- 40,0	- 47,0	- 47,0	
Compensatie gdi-voorzieningen	- 35,8	0,0	0,0	0,0	0,0	
C18 ondersteuning krijgsmacht	- 300,0	- 300,0	- 350,0	- 400,0	- 400,0	
C19 investeringen modernisering krijgsmacht	- 475,0	- 725,0	- 775,0	- 825,0	- 825,0	
C20 uitbreiding slagkracht, cyber en werkgeverschap	- 125,0	- 65,0	- 165,0	- 165,0	- 165,0	
D22 verhoging infrastructuurfonds	- 542,5	- 976,9	- 480,6	- 100,0	- 100,0	
Eerste tranche fonds wereldbank	- 112,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
E23 envelop klimaat	- 300,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
E25 natuur en waterkwaliteit	- 50,0	- 105,0	- 62,7	- 17,3	0,0	
G32 voor- en vroegschoolse educatie	- 40,0	- 130,0	- 170,0	- 170,0	- 170,0	
G33 aanpak werkdruk primair onderwijs	- 98,0	- 237,0	- 237,0	- 237,0	- 237,0	
G35 kwaliteit technisch onderwijs vmbo	- 40,0	- 70,0	- 120,0	- 120,0	- 100,0	
G36 fundamenteel onderzoek	- 95,0	- 155,0	- 200,0	- 200,0	- 200,0	
G37 toegepast onderzoek innovatie	- 100,0	- 150,0	- 200,0	- 200,0	- 200,0	
G38 onderzoeksinfrastructuur	- 45,0	- 55,0	0,0	0,0	0,0	
G40 cultuur	- 15,0	- 38,3	- 42,1	- 42,1	- 41,1	
G43 intensivering erfgoed en monumenten	- 98,5	- 101,4	- 60,0	- 25,0	0,0	
G45 onderwijsachterstandenbeleid en aandacht voor talentrijke kinderen	- 15,0	- 30,0	- 30,0	- 30,0	- 30,0	
H61 waardig ouder worden	- 50,0	- 50,0	- 50,0	- 30,0	- 30,0	
Intrekken wetsvoorstel eigen bijdrage	- 26,6	- 39,8	- 41,4	- 42,3	- 42,3	
Investeringsagenda	- 123,5	- 16,0	- 17,0	- 17,4	- 16,8	
Loon- en prijsbijstelling	- 64,7	- 80,5	- 77,4	- 68,4	- 64,1	
Loonbijstelling	55,3	82,6	84,6	79,0	76,2	
L105 reservering regionale knelpunten	- 179,5	- 5,5	- 25,1	0,0	0,0	
Prijsbijstelling	22,3	33,3	34,1	31,9	30,7	
Reservering btw sport	0,0	- 241,0	- 241,0	- 241,0	- 241,0	
Uitvoeringskosten regeerakkoord en belastingwetgeving	- 15,0	- 30,0	- 30,0	- 30,0	- 30,0	
Diversen	- 276,9	- 305,6	- 268,0	- 214,5	- 202,9	

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Sociale zekerheid						
I80 i81 meer face-to-face uww	0,0	- 70,0	- 70,0	- 70,0	- 70,0	
I89 extra budget voor inspectie szw	- 13,0	- 25,0	- 31,0	- 38,0	- 50,0	
I92 bestrijden van schulden en armoede bij gezinnen met kinderen	- 30,0	- 25,0	- 25,0	0,0	0,0	
I93 taallessen bij integratie	0,0	- 50,0	- 60,0	- 70,0	- 70,0	
Diversen	0,0	0,0	2,4	2,4	2,4	
Zorg						
Diversen	- 15,0	- 15,0	- 15,0	- 10,0	0,2	
Niet tot een ijklijn behorend						
J101 eigen vermogen invest nl (niet emu-saldorelevant)	500,0	500,0	500,0	500,0	500,0	
Kasschuif j101 eigen vermogen invest nl	- 470,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	- 3.315,2	- 3.916,1	- 3.702,1	- 3.075,3	- 2.946,5	
Extrapolatie						2.655,6
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	355,9	2.175,9	1.591,3	1.681,5	2.564,5	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	620,1	2.485,2	1.883,5	1.933,1	2.816,6	2.655,6
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	620,1	2.485,2	1.883,5	1.933,1	2.816,6	2.655,6

ALGEMEEN: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Extrapolatie						0,0
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Regeerakkoord (beleidsmatige mutaties, plafond Rijksbegroting, Sociale Zekerheid en Zorg)

De intensiveringen (inclusief uitvoeringskosten) uit het regeerakkoord die nadere uitwerking behoeven, zijn conform de afspraak uit het Regeerakkoord op de aanvullende post geboekt in afwachting van concrete, doelmatige en evalueerbare beleidsvoorstellen. Deze opboekingen op de aanvullende post worden hieronder niet separaat toegelicht maar zijn zichtbaar in de tabel met het corresponderende nummer van de Regeerakkoordmaatregel. Intensiveringsmiddelen worden vervolgens uitgekeerd naar de departementale begrotingen (zie technische mutaties).

Verticale toelichting

Beleidsmatige mutaties, overig

In=uit taakstelling (plafond Rijksbegroting en Sociale Zekerheid)

Departementen kunnen onbestede middelen in 2017 met behulp van de eindejaarsmarge doorschuiven naar 2018. HGIS middelen kunnen worden doorgeschoven naar de drie opvolgende jaren. Als tegenhanger van de uitgekeerde eindejaarsmarges is de in=uit taakstelling op de aanvullende post ingeboekt, onder de veronderstelling dat departementen ieder jaar een soortgelijk bedrag doorschuiven met behulp van de eindejaarsmarge.

Daarnaast is de verwachte onderuitputting en de bijbehorende eindejaarsmarge voor de investeringen bij Defensie en het voordelig saldo voor de investeringen bij lenW budgettair verwerkt. Hiervoor geldt reeds een 100% eindejaarsmarge; op de verwerking hiervan wordt nu binnen de kabinetsperiode meerjarig geanticipeerd zodat de middelen beschikbaar blijven voor besteding in latere jaren. Conform reguliere systematiek staat tegenover deze eindejaarsmarge staat een in=uittaakstelling van gelijke omvang.

Invullen in=uit taakstelling (plafond Rijksbegroting en Sociale Zekerheid)

De in=uittaakstelling 2018, de boekhoudkundige tegenhanger van de opgeboekte eindejaarsmarges, wordt volledig ingevuld.

Kasschuif B12 Ondernemingsfondsen

De middelen die gereserveerd staan voor het ondernemingsbestrijdingsfonds komen in 2018 niet tot besteding en worden doorgeschoven naar 2019.

Kasschuif B5 Politie

Via een kasschuif worden de middelen voor de politie in het juiste ritme gebracht.

Kasschuif capaciteit NVWA

Vanaf 2018 zijn er extra middelen gereserveerd voor versterking van de NVWA, waarvan vanuit het Regeerakkoord in een oplopende ritme van 5 mln. in 2019 naar 20 mln. vanaf 2022. Om de versterking geleidelijk te kunnen opbouwen en handhaven, worden de incidentele middelen van 2018 van 25 mln. over de periode tot en met 2021 gespreid.

Kasschuif D22 infrastructuurfondsen

Ten behoeve van het kasritme van de Staat, wordt geschoven op D22 verhoging infrastructuurfondsen.

Kasschuif E25 natuur en waterkwaliteit

Het actieprogramma Nitraatrichtlijn loopt vier jaar, terwijl de middelen voor drie jaar op de aanvullende post staan. Een deel van de middelen in 2019 wordt daarom verschoven voor activiteiten in 2020 en 2021.

Kasschuif F29 Cofinanciering fonds warme sanering varkenshouderij

LNV heeft na brede afstemming over de inzet van de envelop de eerste contouren geschetst en brengt de middelen nu in een meer gespreid kasritme ten behoeve van verdere uitwerking en invulling van de maatregel.

Kasschuif fonds bedrijfsopvolging agrarische sector

Op basis van eerste contouren van de concrete invulling fonds bedrijfsopvolging agrarische sector brengt LNV de RA-middelen in een meer realistisch kasritme.

Verticale toelichting

Kasschuif G32 voor- en vroegschoolse educatie

Door middel van een kasschuif wordt er een oploop gecreëerd in de intensivering voor voor- en vroegschoolse educatie (VVE). De intensivering VVE begint hierdoor vanaf 2018.

Kasschuif G33 aanpak werkdruk primair onderwijs

Door middel van een kasschuif kan er in 2018 al begonnen worden met de aanpak om de ervaren werkdruk in het primair onderwijs te verlagen.

Kasschuif G35 kwaliteit technisch onderwijs VMBO

De plannen voor technisch VMBO beginnen in latere jaren. Om bij dit kasritme aan te sluiten, worden middelen uit 2018 en 2019 naar 2020 en 2021 geschoven.

Kasschuif G39 maatschappelijke diensttijd

Het kasritme van deze projecten maatschappelijke diensttijd is zo dat de uitbetaling grotendeels plaatsvindt in 2019. Daarom schuift 19 mln. van de beschikbare 25 mln. naar 2019.

Kasschuif G43 erfgoed en monumenten

De intensivering in erfgoed en monumenten kan niet volledig in 2018 worden ingezet. Om bij dit kasritme aan te sluiten, worden middelen uit 2018 naar 2019 geschoven.

Kasschuif H59 preventiemaatregelen

VWS werkt momenteel aan een actieplan met de veldpartijen voor preventie, ondersteuning en hulp bij onbedoelde (tiener)zwangerschappen. De verwachting is dat het actieplan in het najaar gepresenteerd wordt. Het preventieakkoord wordt ook in het najaar gesloten met een breed scala aan veldpartijen. Het budget dat voor deze onderwerpen nog op de aanvullende post staat wordt daarom verschoven naar latere jaren. Daarnaast wordt een deel van het beschikbare budget voor suïcidepreventie doorgeschoven naar latere jaren.

Kasschuif investeringsagenda

Op de aanvullende post staan middelen gereserveerd voor de beheerste vernieuwing (voorheen investeringsagenda) van de Belastingdienst. Dit betreft een kasschuif om aan te sluiten op de actuele raming van beheerst vernieuwen.

Kasschuif L105 Reservering regionale knelpunten

De envelop voor regionale knelpunten wordt ingezet voor de zes opgaven die genoemd worden in het regeerakkoord en voor zogenaamde Regio Deals. De uitwerking van beide onderdelen is deels afgerond en dit heeft effect op het kasritme.

Kasschuif Sint Maarten

In 2017 zijn er middelen vrijgemaakt voor de wederopbouw van Sint Maarten. Deze zijn meegenomen naar 2018. Een deel van de middelen is uitgekeerd aan betreffende begrotingen (Koninkrijksrelaties, Defensie en Financiën) voor verschillende onderdelen van wederopbouw, zoals bijvoorbeeld versterkt grenstoezicht. Omdat een deel van de middelen in latere jaren wordt besteed, zijn deze op de aanvullende post in het juiste ritme gezet alvorens deze naar de betreffende begrotingen zijn overgeboekt.

Verticale toelichting

Kasschuif wederopbouw Caribisch Nederland

Middels de incidentele suppletore begroting van IenW inzake wederopbouw Saba en Sint Eustatius (TK 34 897 nr. 1 en 2) zijn de middelen op de aanvullende post Wederopbouw Caribisch Nederland van 2018 naar latere jaren geschoven.

Reservering BNI-revisie EU-afdrachten

Het CBS heeft in juni de resultaten van een bronnenrevisie gepresenteerd, waardoor het Nederlandse BNI van de jaren 2010–2017 opwaarts is bijgesteld. Een opwaartse bijstelling van het BNI heeft ook gevolgen voor de Nederlandse BNI-afdracht aan de EU. Via de jaarlijkse nacalculatie die de Europese Commissie uitvoert worden de effecten van deze bijstellingen voor de afdracht van de lidstaten jaarlijks verrekend. Vooruitlopend daarop is op de Aanvullende Post een reservering opgenomen van 0,5 mld. voor 2019, 0,15 mld. in 2020 en 0,1 mld. structureel voor het verwachte bruto effect van de revisie op de Nederlandse afdrachten. Naast de Nederlandse BNI-cijfers zijn ook de BNI-cijfers van de andere lidstaten van invloed op de omvang van de nacalculatie. Deze cijfers zijn op dit moment nog niet bekend, daarom kan ook nog geen precieze omvang van de nacalculatie worden bepaald.

Reservering Groningen

In de Voorjaarsnota 2018 is voor «Groningen» een reservering van structureel 100 mln. per jaar gemaakt. De reservering houdt onder meer verband met de voortgaande gesprekken met de regio over het toekomstperspectief voor Groningen, de (mogelijke risico's bij) publiekrechtelijke afhandeling van schademeldingen en de versterkingsaanpak en diverse organisatiekosten. Na het bereiken van een akkoord met de regio kunnen vanuit deze reservering de benodigde aanvullende middelen aan EZK-begroting worden toegevoegd. De kosten voor de Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen (TCMG) in 2018 en 2019 zijn al overgeheveld naar de EZK-begroting.

Schuif investeringsagenda belastingdienst

De middelen voor de Investeringsagenda op de aanvullende post die in 2017 niet zijn uitgeput worden toegevoegd in 2018.

Schuif reservering wederopbouw Saba en Sint Eustatius

De middelen voor wederopbouw Saba en Sint Eustatius zijn in 2017 niet tot besteding gekomen. De reservering is meegenomen naar 2018.

Schuif reservering wederopbouw Sint Maarten

Niet alle middelen voor wederopbouw Sint Maarten zijn in 2017 tot besteding gekomen. De niet bestede middelen zijn meegenomen naar 2018.

Technische mutaties

Afpakken crimineel vermogen

Bij Miljoenennota 2018 is er eenmalig 30 mln. toegekend voor de aanpak van het afpakken crimineel vermogen, waarbij ook aandacht is voor de verbetering van de registratie van de opbrengsten bij het OM en de Belastingdienst. De middelen zijn toegevoegd aan de JenV-begroting.

Beheerst vernieuwen

Voor de vernieuwing bij de Belastingdienst zijn er middelen overgeheveld vanuit de Aanvullende post. Het gaat om middelen voor nieuwe en lopende vernieuwingsprojecten, het bouwen van de generieke voorzieningen, investeringen in personeel, modernisering van het informatievoorzieningslandschap en verbetering van de bedrijfsvoering.

Bestedingsplan GDI 2019–2021

Op de Aanvullende Post staan middelen voor de GDI (Generieke Digitale Infrastructuur van de overheid). De middelen worden ingezet voor innovaties binnen de digitale overheid, het Programmaplan Basisinfrastructuur en doorontwikkeling en innovatie van GDI-voorzieningen. Tussen 2019 en 2021 worden de middelen overgeheveld op de begroting van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties op basis van een meerjarige investeringsagenda, met aanloopkosten in 2018. De overheveling van de middelen die vanaf 2022 beschikbaar zijn, wordt in 2021 bezien.

B5 Politie

Maatregel B5 uit het Regeerakkoord leidt tot extra uitgaven voor politie. De middelen zijn toegevoegd aan de begroting van JenV en worden ingezet voor de uitbreiding van de politiecapaciteit.

B8 Cybersecurity

Maatregel B8 uit het Regeerakkoord leidt tot extra uitgaven aan cybersecurity. De middelen zijn toegevoegd aan de begrotingen van JenV, BZK, BZ, EZK en IenW ter uitvoering van de maatregelen aangekondigd in de Nederlandse Cyber Security Agenda (Kamerstuk [23 432, nr. 447](#)).

Compensatie GDI-voorzieningen

Vanaf 2018 worden de toerekenbare beheer- en exploitatiekosten van de GDI (Generieke Digitale Infrastructuur van de overheid) doorbelast aan de afnemers van deze diensten. Voor deze doorbelasting is een ingroeipad afgesproken. Enkele afnemers van GDI-voorzieningen krijgen te maken met een financieel verschil tussen het voorgenomen en de daadwerkelijk geëffectueerde doorbelasting in 2018. Zij zijn pas vanaf 2019 in staat om dit verschil in hun begrotingen op te vangen. Omdat de middelen op de aanvullende post voor doorontwikkeling en innovatie in 2018 nog niet volledig tot besteding komen, kunnen de betreffende afnemers eenmalig vanuit de aanvullende post worden gecompenseerd.

C18 ondersteuning krijgsmacht

In het Regeerakkoord is er structureel extra budget voor de krijgsmacht vrijgemaakt. Met een nota van wijziging op de ontwerpbegroting 2018 is een groot deel van de middelen voor ondersteuning krijgsmacht al aan de Defensiebegroting toegevoegd. Bij Voorjaarsnota worden de resterende middelen uit deze reeks (C18) aan de Defensiebegroting toegevoegd.

C19 investeringen modernisering krijgsmacht

De structureel vrijgemaakte middelen in het Regeerakkoord wordt ook ingezet om de krijgsmacht te moderniseren. Naar aanleiding van de Defensienota worden nu alle middelen uit de reeks Investerings modernisering krijgsmacht (C19) aan de Defensiebegroting toegevoegd.

C20 uitbreiding slagkracht, cyber en werkgeverschap

Reeks C20 Uitbreiding slagkracht, cyber en werkgeverschap wordt nu gedeeltelijk en later volledig aan de Defensiebegroting toegevoegd. Bij de nota van wijziging is 20 mln. toegevoegd aan de Defensiebegroting en daar kwam bij voorjaarsnota 85 mln. extra bij. Als onderdeel van de reeks C20 komt er structureel 20 mln. beschikbaar voor Defensie voor de uitvoering van de maatregelen aangekondigd in de Nederlandse Cyber Security Agenda. Bij ontwerpbegroting 2019 is er 20 mln. in 2018 en structureel 10 mln. aan de Defensiebegroting toegevoegd t.b.v. afspraken over arbeidsvoorwaarden.

Verticale toelichting

D22 verhoging infrastructuurfonds

De Regeerakkoordmiddelen voor Verhoging Infrastructuurfonds worden toegevoegd aan de lenW-begroting. Deze middelen worden ingezet voor infrastructuur (spoor, (vaar)wegen en fiets).

Eerste tranche fonds Wereldbank

Na de verwoestingen die orkaan Irma heeft veroorzaakt zijn er middelen vrijgemaakt voor de wederopbouw van Sint Maarten. Het grootste deel van deze middelen komt in een fonds dat wordt beheerd door de Wereldbank. Dit betreft de eerste storting in dat fonds.

E23 envelop klimaat

In het Regeerakkoord is een enveloppe van 300 mln. per jaar opgenomen op de aanvullende post voor klimaat. De middelen in 2018 worden overgeheveld naar de departementale begrotingen van BZK, EZK, lenW, LNV en VWS.

E25 natuur en waterkwaliteit

Het lenW aandeel (175 mln.) in de Regeerakkoordmiddelen Natuur en waterkwaliteit wordt toegevoegd aan de lenW-begroting. Deze middelen (39,3 mln. in 2018, 90,8 in 2019 en 44,9 in 2020) worden ingezet voor de aanpak van medicijnresten en opgaven voor natuur en waterkwaliteit in grote wateren zoals gemeld in de Kamerbrief (TK [27 625 nr. 422](#)). Voor uitvoering van het zesde Actieprogramma Nitraatrichtlijn wordt 60 mln. van de aanvullende post toegevoegd aan de begroting van LNV.

G32 voor- en vroegschoolse educatie

Met deze regeerakkoordmaatregel wordt de voor- en vroegschoolse educatie versterkt en het aanbod uitgebreid naar 16 uur per week. De maatregel is tevens verwerkt in een nota van wijziging op de begroting 2018 (Kamerstuk [34 775 VII, nr. 35](#)).

G33 aanpak werkdruk prima onderwijs

Via een Incidentele Suppletoire Begroting (Kamerstuk [34 886, nr. 2](#)) zijn de middelen behorende bij tranches 2018 en 2019 van de regeerakkoordmaatregel «G33 Aanpak werkdruk primair onderwijs» verwerkt.

G35 kwaliteit technisch onderwijs VMBO

Met de middelen van deze regeerakkoordmaatregel wordt ingezet op een dekkend aanbod en versterking van de kwaliteit van het techniekonderwijs op het VMBO.

G36 fundamenteel onderzoek

De regeerakkoordmiddelen voor fundamenteel onderzoek zijn op de OCW-begroting verwerkt. De middelen worden ingezet voor vernieuwend en maatschappelijk relevant onderzoek via de Nationale Wetenschapsagenda en voor het versterken van de basis. Dit laatste gebeurt door in te zetten op digitale infrastructuur, de vernieuwingsimpuls en sectorplannen.

G37 toegepast onderzoek innovatie

Deze reeks boekt de middelen voor toegepast onderzoek over van de Aanvullende Post naar de begroting van OCW en EZK. Met deze middelen wordt ingezet op vernieuwend en maatschappelijk relevant toegepast onderzoek via de Nationale Wetenschapsagenda en op het versterken van praktijkgericht onderzoek.

Verticale toelichting

G38 onderzoeksinfrastructuur

Met de regeerakkoordmiddelen voor onderzoeksinfrastructuur wordt ingezet op het realiseren van een aantal voorstellen in het kader van de call Nationale roadmap, digitale infrastructuur (supercomputer) en faciliteiten van wereldformaat.

G40 Cultuur

De RA-reeks G40 (Cultuur en historisch democratisch bewustzijn) wordt in tranches overgeheveld naar de OCW-begroting. Er zijn aan deze middelen een verscheidenheid aan thema's gekoppeld, zoals beschreven in de beleidsbrief «Cultuur in een open samenleving».

G43 intensivering erfgoed en monumenten

Het grootste deel van de regeerakkoordmiddelen voor erfgoed en monumenten wordt overgeheveld naar de begroting van OCW. Er zijn aan deze middelen een verscheidenheid aan thema's gekoppeld, zoals restauraties, herbestemming, verduurzaming, archeologie, religieus erfgoed en digitalisering.

G45 onderwijsachterstandenbeleid en aandacht voor talentrijke kinderen

Het budget voor het onderwijsachterstandenbeleid wordt verhoogd met 15 miljoen euro per jaar. Hiermee wordt op scholen de kwaliteit van het aanbod voor leerlingen met een risico op een onderwijsachterstand verbeterd. Tegelijkertijd wordt hetzelfde bedrag geïntensiveerd op het onderwijs voor hoogbegaafde kinderen

H61 waardig ouder worden

In het Regeerakkoord is budget beschikbaar gesteld voor waardig ouder worden. Het budget voor palliatieve zorg (8 mln. structureel) is afgelopen december bij de tweede nota van wijziging van VWS aan de VWS begroting toegevoegd. De resterende middelen zijn afgelopen februari door middel van een incidentele suppletore wet toegevoegd aan de begroting van VWS. Het doel is te zorgen dat ouderen die thuis willen blijven wonen dat goed en veilig kunnen, met voldoende en kwalitatief goede informele en professionele zorg en ondersteuning waar nodig.

Intrekken wetsvoorstel eigen bijdrage

Het wetsvoorstel voor een eigen bijdrage in de kosten voor de strafvordering en de slachtofferzorg is ingetrokken (Kamerstuk [34 700, nr. 50.](#)) De ontvangsten die hiervoor op de begroting van JenV waren geraamd komen te vervallen. Met de derving van de baten is rekening gehouden bij de begrotingsvoorbereiding 2017, door een reservering van de betreffende middelen op de aanvullende post. De middelen zijn aan de begroting van JenV toegevoegd.

Investeringsagenda

Vanuit de Aanvullende Post zijn middelen vrijgegeven voor verschillende ICT-projecten en het aannemen van nieuw personeel in het kader van de Investeringsagenda en de stabiliteit van de Belastingdienst.

Loon- en prijsbijstelling

De loon- en prijsbijstelling tranche 2018 voor de overgeheveldde middelen vanaf de aanvullende post wordt aan de begrotingen toegevoegd.

Loonbijstelling

De loonbijstelling tranche 2018 voor de gereserveerde middelen op de aanvullende post wordt toegevoegd.

Verticale toelichting

L105 Reservering regionale knelpunten

In het Regeerakkoord wordt totaal 950 mln. gereserveerd in 2018–2022 voor de aanpak van regionale knelpunten, waaronder nucleaire problematiek, ESTEC, Zeeland, Eindhoven, Rotterdam-Zuid en de BES-eilanden. Deze mutatie betreft de bijdragen aan ESTEC (15 mln. in 2018 en 25 mln. in 2020) en nucleaire problematiek (117 mln. in 2018), die aan de EZK-begroting zijn toegevoegd. Daarnaast bevat deze mutatie de bijdragen aan Eindhoven (39,9 mln. in 2018) en Zeeland via het Provinciefonds (7,6 mln. in 2018, 5,5 mln. in 2019 en 0,1 mln. in 2020).

Prijsbijstelling

De prijsbijstelling tranche 2018 voor de gereserveerde middelen op de aanvullende post wordt toegevoegd.

Reservering BTW Sport

Met ingang van 2019 is de budgettaire verantwoordelijkheid van de BTW-vrijstelling voor sportclubs overgedragen van het Ministerie van Financiën naar het Ministerie van VWS. VWS voert hiertoe sportaccommodatiebeleid gericht op bouw en onderhoud, duurzaamheid en toegankelijkheid van sportaccommodaties. De bijbehorende middelen worden overgeheveld naar de VWS begroting en zijn onderverdeeld in een specifieke uitkering voor gemeenten en een subsidieregeling voor sportverenigingen, stichtingen en andere niet winst beogende investeerders in sportaccommodaties.

Uitvoeringskosten Regeerakkoord en belastingwetgeving

Vanuit de Aanvullende Post zijn middelen overgeboekt naar de Financiën-begroting ten behoeve van de uitvoering van fiscale maatregelen waartoe gedurende de kabinetsperiode wordt besloten.

Diversen (technische mutaties)

Onder de post diversen vallen overhevelingen van de aanvullende post naar verschillende begrotingen. Het gaat hier voornamelijk om middelen van het Regeerakkoord zoals terugdringen recidive, transformatiegelden jeugd en cultuur.

180 181 Meer face-to-face UWV

Op basis van regeerakkoord investeert het kabinet in totaal 70 miljoen euro per jaar in extra persoonlijke begeleiding door het UWV. De totale reeks van 70 mln. wordt gedeeltelijk overgeboekt naar het begrotingsgefinancierde hoofdstuk 15 (onderdeel Wajong), en gedeeltelijk naar het premiegefinancierde hoofdstuk 40 van de SZW-begroting (onderdelen WW en WGA).

189 extra budget voor inspectie SZW

Op basis van het regeerakkoord ontvangt de inspectie SZW extra budget voor de handhavingsketen. Hiermee kan de inspectie beter toezicht gaan houden op het wettelijke minimumloon en intensiever toezicht gaan houden op schijnconstructies, en onveilige en ongezonde arbeidsomstandigheden en uitbuiting tegengaan. Deze reeks betreft de dekking.

192 Bestrijden van schulden en armoede bij gezinnen met kinderen

Op basis van het regeerakkoord trekt het kabinet 80 mln. euro uit voor de bestrijding van schulden en armoede bij gezinnen met kinderen. Het grootste deel hiervan zal conform bestuurlijke afspraken via het gemeentefonds aan gemeenten worden overgemaakt middels een decentralisatie-uitkering.

Verticale toelichting

193 Taalles bij integratie

Alle asielzoekers met grote kans op inwilliging en alle statushouders in de opvang van het COA krijgen vanaf dag één taalles. De taalles wordt aangescherpt van niveau A2 naar B1. Hiertoe wordt ook taalles op niveau B1 gefinancierd door de rijksoverheid.

Kasschuif J101 eigen vermogen Invest NL

Op de aanvullende post staat op dit moment in 2018 een bedrag van 500 mln. geraamd voor de kapitaalinjectie InvestNL. Naar verwachting is dit bedrag gedeeltelijk in latere jaren nodig, waardoor een deel van het bedrag wordt doorgeschoven naar 2023. Dit bedrag is niet relevant voor het EMU-saldo.

Consolidatie

CONSOLIDATIE: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	- 6.595,3	- 6.958,6	- 7.015,4	- 7.132,0	- 7.178,6	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Consolidatie	207,6	- 837,3	- 549,6	- 450,0	- 238,7	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	207,6	- 837,3	- 549,6	- 450,0	- 238,7	
Extrapolatie						- 7.622,4
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	207,6	- 837,3	- 549,6	- 450,0	- 238,7	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	- 6.387,7	- 7.796,0	- 7.564,9	- 7.582,1	- 7.417,2	- 7.622,4
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	- 6.387,7	- 7.796,0	- 7.564,9	- 7.582,1	- 7.417,2	- 7.622,4
CONSOLIDATIE: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018 (excl. IS)	- 6.595,3	- 6.958,6	- 7.015,4	- 7.132,0	- 7.178,6	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Consolidatie	207,6	- 837,3	- 549,6	- 450,0	- 238,7	
Diversen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	207,6	- 837,3	- 549,6	- 450,0	- 238,7	
Extrapolatie						- 7.622,4
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	207,6	- 837,3	- 549,6	- 450,0	- 238,7	
Stand Miljoenennota 2019 (subtotaal)	- 6.387,7	- 7.796,0	- 7.564,9	- 7.582,1	- 7.417,2	- 7.622,4
Totaal Internationale samenwerking	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Stand Miljoenennota 2019	- 6.387,7	- 7.796,0	- 7.564,9	- 7.582,1	- 7.417,2	- 7.622,4

De post Consolidatie wordt gebruikt voor het corrigeren van de Rijksbegroting voor dubbeltellingen die ontstaan door het bruto-boeken van bijdragen. Het bruto-boeken houdt in dat zowel het departement dat bijdraagt, als het departement dat ontvangt de uitgaven op zijn begroting opneemt. Het ontvangende departement raamt daarnaast de te ontvangen bijdragen ook aan de ontvangstenkant van de begroting. Hierdoor wordt het rekenkundig niveau van de totale rijksuitgaven en de rijksontvangsten hoger dan het feitelijk niveau. Op de post Consolidatie wordt hiervoor gecorrigeerd. De hoogte van de post wordt in belangrijke mate bepaald door de bijdragen van de begroting van Infrastructuur & Milieu aan het

Verticale toelichting

Infrastructuurfonds.

Homogene Groep Internationale Samenwerking

HOMOGENE GROEP INTERNATIONALE SAMENWERKING: UITGAVEN						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018	4.662,1	4.568,7	4.633,9	4.819,7	4.898,5	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Apparaat	61,0	30,0	30,0	30,0	30,0	
Asiel	94,2	21,5	- 16,7	- 7,9	- 7,8	
Biv trekkingsrechten	- 119,5	- 59,5	- 59,5	- 59,5	- 59,5	
Biv trekkingsrechten bhos	0,0	- 30,0	- 30,0	- 30,0	- 30,0	
Biv trekkingsrechten bz	30,0	- 30,0	- 30,0	- 30,0	- 30,0	
Biv trekkingsrechten oda	30,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Dekking beveiliging hoog risicoposten	- 15,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
Dekking europees ontwikkelingsfonds	- 36,7	- 41,5	- 41,5	- 46,2	0,0	
Dekking intensivering os/oda en overige ra-prioriteiten	- 256,8	- 491,8	- 511,8	- 511,8	- 508,9	
Dekking multilaterale ontwikkelingsbanken en fondsen	59,2	33,9	28,3	- 17,5	- 18,0	
Eindejaarsmarge hgis	110,7	32,0	13,0	0,0	0,0	
Ejm (bz)	- 38,2	- 9,2	0,0	0,0	0,0	
Europees ontwikkelingsfonds (eof)	36,7	41,5	41,5	46,2	0,0	
Frit ii	50,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Hgis-bijstelling	20,8	235,7	278,7	311,6	343,5	
Intensivering os/oda en overige ra-prioriteiten	240,9	471,8	491,8	491,8	488,9	
Kasschuiven	0,0	50,0	0,0	- 50,0	0,0	
K102 dichten tijdelijke dip door correctie kasschuiven rutte ii	0,0	118,0	304,0	331,0	475,0	
K103 intensivering os/oda	400,0	300,0	200,0	100,0	0,0	
K104 buitenlands diplomatiek netwerk	10,0	20,0	30,0	40,0	40,0	
Multilaterale ontwikkelingsbanken en fondsen	- 59,2	- 33,9	- 28,3	17,5	18,0	
Onderuitputting hgis	- 10,0	- 15,0	- 20,0	- 20,0	- 30,0	
Ontvlechting biv (defensie)	0,0	30,0	30,0	30,0	30,0	
Ontvlechting biv oda	0,0	30,0	30,0	30,0	30,0	
Diversen	50,6	32,0	12,1	23,5	23,5	
	658,4	735,5	751,6	678,7	794,7	
Technische mutaties						
Niet tot een ijklijn behorend						
Diversen	- 4,7	- 4,2	0,0	0,0	0,0	

Verticale toelichting

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Rijksbegroting in enge zin						
Hgis-bijstelling	18,6	6,1	- 32,6	- 63,2	- 100,0	
Diversen	3,7	2,2	0,9	0,8	1,0	
	17,6	4,1	- 31,7	- 62,4	- 99,0	
Extrapolatie						5.505,2
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	676,0	739,6	719,9	616,3	695,7	
Stand Miljoenennota 2019	5.338,1	5.308,3	5.353,8	5.436,1	5.594,1	5.505,2

HOMOGENE GROEP INTERNATIONALE SAMENWERKING: NIET-BELASTINGONTVANGSTEN

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Stand Miljoenennota 2018	154,8	134,7	134,6	134,5	134,5	
Beleidsmatige mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Div.ontv	18,5	0,0	0,0	0,0	0,0	
Diversen	21,5	12,0	12,7	12,6	12,6	
	40,0	12,0	12,7	12,6	12,6	
Technische mutaties						
Rijksbegroting in enge zin						
Diversen	1,0	0,8	0,8	0,8	0,8	
	1,0	0,8	0,8	0,8	0,8	
Extrapolatie						141,2
Totaal mutaties sinds Miljoenennota 2018	41,0	12,8	13,6	13,5	13,5	
Stand Miljoenennota 2019	195,8	147,6	148,2	147,9	147,9	141,2

Apparaat

Het apparaatsbudget van Buitenlandse Zaken wordt meerjarig opgehoogd. De meerjarige stijging van de apparaatskosten wordt veroorzaakt door extra investeringen in ICT-voorzieningen in het buitenland, huisvesting buitenland en beveiliging op de posten.

Asiel

De kosten voor de eerstejaarsopvang van asielzoekers worden toegerekend aan het budget voor Official Development Assistance (ODA). De herziene MPP-raming voor de instroom van asielzoekers leidt tot een neerwaartse bijstelling van de ODA-toerekening voor de instroom 2018 en 2019. Daarnaast vindt een neerwaartse bijstelling en nacalculatie over 2017 met de meerjarige doorwerking daarvan plaats. Dit leidt tot een overheveling tussen de begroting van JenV en BHOS.

Verticale toelichting

BIV trekkingsrechten, BIV trekkingsrechten BHOS en BIV trekkingsrechten BZ

Het betreft de overheveling van middelen uit het BIV (Budget Internationale Veiligheid) naar de begrotingen van Defensie (59,5 mln.), Buitenlandse Zaken (30 mln.) en Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (30 mln.) voor het financieren van uitgaven gerelateerd aan internationale veiligheid. (Zie ook verticale toelichting Defensie).

Dekking beveiliging hoog risicoposten

Defensie voert in opdracht van Buitenlandse Zaken de beveiliging van diplomaten en hoogrisico ambassades uit. Vanuit Budget Internationale Veiligheid (BIV) worden de middelen uit het BIV voor de financiering van de beveiliging van hoogrisico posten in het buitenland door de Brigade Speciale Beveiliging (BSB) overgeheveld naar de begroting van Defensie.

Dekking Europees Ontwikkelingsfonds (EOF) en Europees ontwikkelingsfonds (eof)

De Nederlandse bijdrage aan het Europees Ontwikkelingsfonds (EOF) is geraamd op 936 mln. Omdat er in de afgelopen jaren minder is afgedragen aan het fonds wordt de bijdrage voor de komende jaren opgehoogd om aan de totale verplichting voor het EOF te voldoen. De totale omvang van de Nederlandse bijdrage blijft ongewijzigd. Dit wordt binnen de begroting van BHOS gedekt.

Dekking intensivering OS/ODA en RA-prioriteiten, intensivering OS/ODA en overige RA-prioriteiten

Om de grondoorzaken van armoede, migratie, terreur en klimaatverandering te bestrijden intensificeert het kabinet op OS. Het kabinet intensificeert op humanitaire hulp, opvang in de regio, migratie, klimaat, innovatie, het sluiten van IMVO-convenanten, bestrijding van kinderarbeid en op beurzen in focusregio's. Dit wordt gedekt uit incidentele middelen die zijn vrijgemaakt bij het RA (K102 dichten tijdelijke dip en K103 intensivering OS/ODA) en structurele dekking uit BNI-ruimte op de BHOS begroting. Een deel van de intensiveringsmiddelen is eind vorig jaar voor 2018 via een nota van wijziging toegevoegd aan de begroting van BHOS (Kamerstuk: 34 775-XVII-6).

Dekking Multilaterale ontwikkelingsbanken en fondsen

De meerjarige raming voor uitgaven aan Wereldbank wordt aangepast. Dit wordt veroorzaakt door een aanpassing van het betaalaritme van IDA18 van zes naar negen termijnen. Daarnaast wordt voor de kapitaalverhoging voor de Wereldbankonderdelen IFC (International Finance Corporation) en IBRD (European Bank for Reconstruction and Development) een budgettaire voorziening getroffen binnen het ODA-plafond (zie ook 1e supplementaire begroting van Financiën en BHOS).

Eindejaarsmarge HGIS en EJM BZ

De eindejaarsmarge over 2017 is aan de HGIS toegevoegd en is doorverdeeld naar de betreffende HGIS departementen.

FRIT II

Op 29 juni 2018 heeft de Europese Raad besloten de tweede tranche van de Facility for Refugees in Turkey (FRIT) twee derde te financieren uit de EU-begroting en een derde middels bilaterale bijdragen van lidstaten. Uitgangspunt is dat eerst de Europese Commissie de begroting aanspreekt en daarna de lidstaten bijdragen. De kosen voor Nederland bedragen naar verwachting circa 50 mln., waarvoor een reservering is opgenomen.

Verticale toelichting

HGIS-bijstelling

Naar aanleiding van de laatste macro-economische cijfers (MEV) van het Centraal Planbureau is het budget van de HGIS bijgesteld.

Kasschuiven

Het betaalritme van betalingen aan de Wereldbank (IDA) is op de begroting van Financiën IXB herzien.

K102 Dichten tijdelijke dip door correctie kasschuiven Rutte II

Dit betreft de toevoeging van middelen op de begroting van BHOS uit het regeerakkoord Rutte III.

K103 Intensivering OS/ODA

Dit betreft de toevoeging van middelen op de begroting van BHOS uit het regeerakkoord Rutte III.

K104 Buitenlands diplomatiek netwerk

Dit betreft de toevoeging van middelen op de begroting van BZ uit het regeerakkoord Rutte III.

Onderuitputting HGIS

Op de HGIS non-ODA wordt een structurele onderuitputting ingeboekt in afwachting van concrete invulling. In de loop van het jaar wordt dit concreet ingevuld met onderuitputting.

Diversen – rijksbegroting in enge zin, beleidsmatige- en technische mutaties

Dit betreft een som van mutaties en overboekingen die tussen HGIS-begrotingen plaatsvinden. De belangrijkste posten betreft de uitkering van de eindejaarsmarges aan diverse begrotingen, loon- en prijsbijstelling en uitvoeringsmutaties.

16. Regeerakkoordmiddelen op de aanvullende post

In deze bijlage zijn de mutaties van de regeerakkoordmiddelen op de aanvullende post tot en met Miljoenennota en de nieuwe stand bij Miljoenennota opgenomen. De toelichtingen bij de mutaties op de aanvullende post staan in de Verticale Toelichting aanvullende post.

In tabel 1 zijn alle mutaties weergegeven. De mutaties betreffen overhevelingen naar begrotingen en kasschuiven. Daar waar witregels staan, hebben geen mutaties plaatsgevonden. Daar waar een 0 in de reeksen staat, is de mutatie kleiner dan 0,5 mln.

De stand van de reserveringen Regeerakkoord op de aanvullende post bij Miljoenennota zijn zichtbaar in tabel 2. Daar waar witregels staan, zijn de middelen Regeerakkoord reeds uitgekeerd. Daar waar een 0 in de reeksen staat is de stand kleiner dan 0,5 mln.

Tabel 1: mutaties Regeerakkoordmiddelen aanvullende post (in mln. euro)

Nr.	Mutaties t.o.v. Startnota	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Begroting
		- 4.051	- 4.374	- 3.979	- 3.434	- 3.358	- 2.884	
Openbaar bestuur								
A3	Belastingdienst		- 48	- 119				FIN
A3	Kasschuif Belastingdienst	- 25			25			
Veiligheid								
B5	Politie (o.a. agenten in de wijk, innovatie, recherche en werkgeverschap)	- 100	- 160	- 162	- 162	- 162	- 162	JenV
B5	Kasschuif politie					24	- 24	
B6	Digitalisering werkprocessen strafrechtketen	- 15						JenV
B7	Extra capaciteit strafrechtketen	- 5						JenV
B8	Cybersecurity (bovenop 26 mln. structureel Miljoenennota)	- 3	- 35	- 42	- 49	- 49	- 49	AZ, JenV, BZK, lenW, EZK, BZ
B9	Contraterrorisme	- 8	- 13	- 13	- 13	- 13	- 13	JenV
B10	Ondermijnende criminaliteit	- 5	- 3	- 3	- 3	- 3	- 3	JenV

Regeerakkoordmiddelen op de aanvullende post

		2018	2019	2020	2021	2022	2023	
B12	Kasschuif ondermijningsbestrijdingsfonds	- 100	100					
B13	Terugdringen recidive	- 10	- 15	- 20	- 20	- 20	- 20	JenV
B14	Experimenten regulering wietteelt	- 1						JenV
B14	Kasschuif experimenten wietteelt	0	0					
B15	Voorkomen vechtscheidingen	- 2	- 3					JenV
B16	Vrijwilligerswerk gedetineerden	- 1	- 1	- 1	- 1	- 1	- 1	JenV
B17	Regionaal Uitstapprogramma Prostituees	- 2	- 3	- 3	- 3	- 3	- 3	JenV
Defensie								
C18	Ondersteuning krijgsmacht	- 300	- 300	- 350	- 400	- 400	- 400	Def
C19	Investerings modernisering krijgsmacht	- 475	- 725	- 775	- 825	- 825	- 825	Def
C20	Uitbreiding slagkracht, cyber en werkgeverschap	- 125	- 65	- 165	- 165	- 165	- 165	Def
C21	Kustwacht Caribisch Gebied	- 10	- 10	- 10	- 10	- 10	- 10	Def
Bereikbaarheid								
D22	Kasschuif Infrastructuurfonds	43	- 23	- 19				
D22	Verhoging Infrastructuurfonds	- 543	- 977	- 481	- 100	- 100	- 100	IenW
Milieu								
E23	Envelop klimaat	- 300						BZK, IenW, EZK, LNV, VWS
E25	Kasschuif Natuur en waterkwaliteit		- 20	3	17			
E25	Natuur en waterkwaliteit	- 50	- 105	- 63	- 17			IenW, EZK
Landbouw								
F28	Capaciteit NVWA – overheveling art. 55.2	6	8	5	6			
F28	Kasschuif Capaciteit NVWA	- 6	1	5				

Regeerakkoordmiddelen op de aanvullende post

		2018	2019	2020	2021	2022	2023	
F28	Capaciteit NVWA		- 9	- 5	- 5	- 5	- 5	EZK, VWS
F29	Kasschuif cofinanciering fonds warme sanering varkenshouderij	- 100	- 34	84	40	10		
F30	Kasschuif fonds bedrijfsopvolging agrarische sector	- 25		25				
F31	Kasschuif cofinanciering innovatie visserij	- 5			5			
Onderwijs, onderzoek en innovatie								
G32	Kasschuif voor- en vroegschoolse educatie	40	- 40					
G32	Voor- en vroegschoolse educatie	- 40	- 130	- 170	- 170	- 170	- 170	OCW
G33	Kasschuif aanpak werkdruk primair onderwijs	98	82	- 68	- 112			
G33	Aanpak werkdruk primair onderwijs	- 108	- 257	- 257	- 257	- 257	- 257	OCW
G35	Kasschuif kwaliteit technisch onderwijs vmbo	- 10	- 30	20	20			
G35	Kwaliteit technisch onderwijs vmbo	- 40	- 70	- 120	- 120	- 100	- 100	OCW
G36	Kasschuif fundamenteel onderzoek	- 5	5					OCW
G36	Fundamenteel onderzoek	- 95	- 155	- 200	- 200	- 200	- 200	OCW
G37	Toegepast onderzoek innovatie	- 100	- 150	- 200	- 200	- 200	- 200	OCW, EZK
G38	Kasschuif onderzoeksinfrastructuur	- 5	5					
G38	Onderzoeksinfrastructuur	- 45	- 55					OCW
G39	Kasschuif maatschappelijke diensttijd	- 19	19					
G39	Maatschappelijke diensttijd	- 6	- 19					VWS
G40	Cultuur (en historisch democratisch bewustzijn)	- 25	- 48	- 52	- 52	- 51	- 51	OCW
G41	Nederlandse scholen in het buitenland	- 3	- 3	- 3	- 3	- 3	- 3	OCW
G42	Media/ onderzoeksjournalistiek	- 5						OCW
G43	Kasschuif intensivering erfgoed en monumenten	- 50	40	10				

Regeerakkoordmiddelen op de aanvullende post

		2018	2019	2020	2021	2022	2023	
G43	Intensivering erfgoed en monumenten	- 100	- 101	- 60	- 25			OCW, BZK
G44	Aanpak laaggeletterdheid	- 5	- 5	- 5	- 5	- 5	- 5	OCW
G45	Onderwijsachterstandenbeleid en aandacht voor talentrijke kinderen	- 15	- 30	- 30	- 30	- 30	- 30	OCW
G48	Terugdraaien taakstelling groen onderwijs		- 9	- 13	- 14	- 13	- 12	OCW
Zorg								
H57	Bevorderen digitaal ondersteunende zorg	- 10	- 10	- 6				VWS
H59	Kasschuif preventiemaatregelen	- 27	7	7	9	2	1	
H59	Preventiemaatregelen	- 23	- 16	- 16	- 14	- 12	- 12	VWS
H60	Transformatiegelden jeugd	- 18	- 18	- 18				VWS
H61	Waardig ouder worden	- 50	- 50	- 50	- 30	- 30	- 30	VWS
H62	Onafhankelijke cliëntondersteuning	- 15	- 15	- 15	- 10			VWS
H63	Kasschuif veilig opgroeien	- 2	1			1		
H63	Veilig opgroeien	- 3	- 7	- 6	- 6	- 5	- 2	VWS
H64	Brede aanpak LVB, daklozen en zwerfjongeren	- 2	- 2	- 2	- 2	- 1		VWS
H65	Belonen van uitkomsten	- 10	- 15	- 15	- 12	- 9		VWS
H68	Kasschuif sport	- 5	2	2	1			
H68	Sport	- 15	- 27	- 27	- 26	- 25	- 25	VWS
H69	Q-koorts	- 3	- 3	- 3				VWS
H70	Kasschuif experimenten regulering wietteelt	0	0					
H70	Experimenten regulering wietteelt	- 1						VWS
	BTW-sportvoorziening		- 241	- 241	- 241	- 241	- 241	VWS
Sociale Zekerheid								
I80	Meer face-to-face UWV voor Werkloosheid		- 40	- 40	- 40	- 40	- 40	SZW
I81	Meer face-to-face UWV voor Arbeidsongeschiktheid		- 30	- 30	- 30	- 30	- 30	SZW

Regeerakkoordmiddelen op de aanvullende post

	2018	2019	2020	2021	2022	2023		
I89	Extra budget voor Inspectie SZW: intensivering handhaving en fraudebestrijding	- 13	- 25	- 31	- 38	- 50	- 50	SZW
I92	Bestrijden van schulden en armoede bij gezinnen met kinderen	- 30	- 25	- 25				SZW
I93	Taalles bij integratie		- 50	- 60	- 70	- 70	- 70	SZW
Overdrachten bedrijven								
J101	Kasschuif eigen vermogen Invest NL	- 470					470	
Internationale samenwerking								
K103	Intensivering OS/ODA	- 400	- 300	- 200	- 100			BHOS
K104	Buitenlands diplomatiek netwerk	- 10	- 20	- 30	- 40	- 40	- 40	BZ
Overige uitgaven								
L105	Kasschuif reservering regionale knelpunten	- 53	- 86	117	70	- 49		
L105	Reservering regionale knelpunten	- 180	- 6	- 25				EZK
L109	Kasschuif gratis VOG voor mensen die werken in een afhankelijkheidssituatie	- 4	2	2				
L109	Gratis VOG voor mensen die werken in een afhankelijkheidssituatie	- 4	- 9	- 9	- 7	- 7	- 7	VWS
L110	Brandweer- en politievrijwilligers	- 1	- 1	- 1	- 1			Jenv

Tabel 2: Resterende RA-reserveringen op de aanvullende post bij Miljoenennota (in mln. euro)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Nr.	Reserveringen Regeerakkoord	167	1.904	2.503	2.627	2.431	2.256
Openbaar bestuur							
A3	Belastingdienst		202	31	25		
A4	Reservering transitie werkgevers zorg en overheid a.g.v. afschaffing doorsneesystematiek pensioenen			200	200	200	200

Regeerakkoordmiddelen op de aanvullende post

		2018	2019	2020	2021	2022	2023
Veiligheid							
B5	Politie (o.a. agenten in de wijk, innovatie, recherche en werkgeverschap)	54	50	82	105	129	129
B6	Digitalisering werkprocessen strafrechtketen		70	70	70	70	
B7	Extra capaciteit strafrechtketen		10	15	20	20	20
B8	Cybersecurity						
B9	Contraterrorisme						
B10	Ondermijnende criminaliteit		7	7	7	7	7
B12	Ondermijningsbestrijdingsfonds		100				
B13	Terugdringen recidive						
B14	Experimenten regulering wietteelt		1	1	1	1	1
B15	Voorkomen vechtscheidingen						
B16	Vrijwilligerswerk gedetineerden						
B17	Regionaal Uitstapprogramma Prostituees						
Defensie							
C18	Ondersteuning krijgsmacht						
C19	Investerings modernisering krijgsmacht						
C20	Uitbreiding slagkracht, cyber en werkgeverschap		110	110	110	110	110
C21	Kustwacht Caribisch Gebied						
Bereikbaarheid							
D22	Verhoging Infrastructuurfonds						
Milieu							
E23	Envelop klimaat		300	300	300	300	300
E24	SDE+: nieuwe verplichtingen vanaf 2020			103	368	290	288
E25	Natuur en waterkwaliteit			40			
E26	Invoeren alternatief voor salderingsregeling			213	240	240	240
Landbouw							
F28	Capaciteit NVWA		5	15	16	15	15

Regeerakkoordmiddelen op de aanvullende post

		2018	2019	2020	2021	2022	2023
F29	Cofinanciering Fonds warme sanering varkenshouderij (prioritair voor Noord-Brabant)		66	84	40	10	
F30	Fonds bedrijfsopvolging agrarische sector		50	25			
F31	Cofinanciering innovatie visserij		5	5	5		
Onderwijs, onderzoek en innovatie							
G32	Voor- en vroegschoolse educatie						
G33	Aanpak werkdruk primair onderwijs (incl. 20 miljoen kleine scholen)				81	193	193
G35	Kwaliteit technisch onderwijs vmbo						
G36	Fundamenteel onderzoek						
G37	Toegepast onderzoek innovatie						
G38	Onderzoeksinfrastructuur						
G39	Maatschappelijke diensttijd		50	75	100	100	100
G40	Cultuur (en historisch democratisch bewustzijn)		2	28	28	29	29
G41	Nederlandse scholen in het buitenland						
G42	Media/onderzoeksjournalistiek		5	5	5	5	5
G43	Intensivering erfgoed en monumenten (met name nationaal restauratiefonds)		39				
G44	Aanpak laaggeletterdheid						
G45	Onderwijsachterstandenbeleid en aandacht voor talentrijke kinderen						
G48	Terugdraaien taakstelling groen onderwijs						
	Kennisinstellingen	14	14	14	14	14	14
Zorg							
H57	Bevorderen digitaal ondersteunende zorg			4	10	10	5
H59	Preventiemaatregelen		41	41	15	10	9
H60	Transformatiegelden jeugd						
H61	Waardig ouder worden						
H62	Onafhankelijke cliëntondersteuning					10	10
H63	Veilig opgroeien (meldcode, actieplan pleegzorg, FMEK (structureel))						
H64	Brede aanpak LVB, daklozen en zwerfjongeren		2	2	2	1	

Regeerakkoordmiddelen op de aanvullende post

		2018	2019	2020	2021	2022	2023
H65	Belonen van uitkomsten				3	6	
H68	Sport						
H69	Q-koorts						
H70	Experimenten regulering wietteelt		1	1	1	1	1
	BTW-sportvoorziening						
Sociale Zekerheid							
I80	Meer face-to-face UWV voor Werkloosheid						
I81	Meer face-to-face UWV voor Arbeids-ongeschiktheid						
I82	Pilot scholing WGA (voor mensen waarvoor onvoldoende functies te duiden zijn)			10	10	10	
I86	Collectiveren transitievergoeding MKB			100	100	100	100
I89	Extra budget voor Inspectie SZW: intensivering handhaving en fraudebestrijding						
I92	Bestrijden van schulden en armoede bij gezinnen met kinderen						
I93	Taalles bij integratie						
Overdrachten bedrijven							
J101	Eigen vermogen Invest NL (niet EMU-saldorelevant)	30	500	500	500	500	470
Internationale samenwerking							
K103	Intensivering OS/ODA						
K104	Buitenlands diplomatiek netwerk (posten)						
Overige uitgaven							
L105	Reservering regionale knelpunten (waaronder BES, Rotterdam-Zuid, nucleair, Eindhoven, ESTEC, Zeeland)	18	209	342	170	1	
L107	Stimulering ombouw laagcalorisch naar hoogcalorisch		15	30	30		
L108	Gasfonds Groningen	50	50	50	50	50	10
L109	Gratis VOG voor mensen die werken in een afhankelijkheidssituatie						
L110	Brandweer- en politievrijwilligers	1	1	1	1		

17. Overzicht interventies financiële sector

Sinds het najaar van 2008 heeft de overheid geïntervenieerd om het financiële stelsel gezond te houden en bij te dragen aan het herstellen van de rust op de financiële markten. Vanaf 2010 heeft de overheid ook aan Europese faciliteiten bijgedragen, in het bijzonder door het verstrekken van garanties. Deze bijlage geeft middels een aantal tabellen een overzicht van alle met de krediet- en Eurocrisis verband houdende interventies.

Tabel 17.1 geeft de kasstromen en de garanties die met de interventies gepaard gaan en de vindplaatsen ervan in de begroting IX integraal weer. Daarnaast zijn de effecten van de maatregelen op achtereenvolgens: het EMU-saldo, de EMU-schuld en de staatsschuld per thema becijferd. De kolom «telling» geeft hierbij aan welke posten bij elkaar moeten worden opgeteld.

Tabel 17.1: Budgettair overzicht interventies kredietcrisis en Europa (bedragen in € mln.)							
#	Stand: MN 2019 (- = ontvangst)	Telling	2008–2016	2017	2018	2019	Bron:
A. Fortis/RFS/AA							
1	Aanschaf ABN AMRO Group – ASR Verzekeringen – RFS Holdings (incl. Z-share en residual N-share)		27.955				IX art.3
2	<i>waarvan relevant voor de EMU-schuld</i>		27.852				CBS/Eurostat
3	<i>waarvan relevant voor het EMU-saldo</i>		3.088				CBS/Eurostat
4	Beursgang ABN AMRO Group N.V.		- 5.154	- 3.006			IX art.3
5	Beursgang a.s.r.		- 1.057	- 2.710			IX art.3
6	Overbruggingskrediet (voormalig) Fortis		800	0	0	0	IX art. 11
7	Renteontvangsten overbruggingskredieten (voormalig) Fortis		- 2.020	- 34	- 34	- 34	IX art. 11
8	Dividend ABN Amro Group		- 2.208	- 574	- 885	- 224	IX art.3
9	Dividend a.s.r.		- 567	- 60	- 10		IX art.3
10	Dividend RFS Holdings		- 6				IX art.3
11	Premieontvangsten capital relief instrument		- 193				IX art.3
12	Premieontvangsten counter indemnity		- 116				IX art.3

Overzicht interventies financiële sector

#	Stand: MN 2019 (- = ontvangst)	Telling	2008–2016	2017	2018	2019	Bron:
<i>Verleende garanties</i>							
13	Capital Relief Instrument ABN-AMRO (CRI)		32.611				IX art.3
14	<i>waarvan vervallen</i>		- 32.611				IX art.3
15	Counter Indemnity ABN-AMRO		950				IX art.3
16	<i>waarvan vervallen</i>		- 950				IX art.3
Totale uitgaven minus ontvangsten							
		1, 4 t/m 12	17.434	- 6.384	- 929	- 258	
Effect op EMU-saldo							
		3, 7 t/m 12	2.022	668	929	258	
Effect op EMU-schuld							
		2, 4 t/m 12	17.331	- 6.384	- 929	- 258	
Effect op staatsschuld							
		2, 4 t/m 12	17.331	- 6.384	- 929	- 258	
B. SNS Reaal							
17	Kapitalisatie SNS Reaal Holding N.V. (SRH)		300				IX art.3
18	Kapitalisatie SNS Reaal Bank N.V.		1.900				IX art.3
19	<i>waarvan relevant voor het EMU-saldo</i>		1.130				CBS/Eurostat
20	Aankoop SNS Bank N.V.		1.100				IX art.3
21	<i>waarvan vordering SRH</i>		1.598	3	2	2	IX art.3
22	<i>waarvan inbrenging overbruggingskrediet SRH</i>		1.100				IX art.3
23	Overbruggingskrediet SRH		0				IX art.3
24	Dividend SNS Bank N.V.		- 100	- 135	- 190	- 100	IX art.3
25	Renteontvangsten overbrug- gingskrediet SRH		- 40				IX art.3
26	Overheveling liquiditeit SRH		0	- 161			IX art.3
27	Resolutieheffing		- 1.005				
28	Kapitalisatie Propertize		500				IX art.3
29	Verkoopopbrengst Propertize		- 873				IX art.3
30	Overdracht schuldtitels Propertize		- 2.355	1.750		600	IX art.11
31	Dividend Propertize		- 46				IX art.3
32	Premieontvangsten garantie Propertize		- 19	- 4			IX art.3
<i>Verleende garanties</i>							
33	Garantieverlening VBO		4.166				IX art.3

Overzicht interventies financiële sector

#	Stand: MN 2019 (- = ontvangst)	Telling	2008–2016	2017	2018	2019	Bron:
34	<i>waarvan vervallen</i>		- 4.166				<i>IX art.3</i>
	Totale uitgaven minus ontvangsten	17, 18, 20, 23 t/m 32	- 638	1.450	- 190	500	
	Effect op EMU-saldo	19, 24, 25, 27, 31, 32	80	139	190	100	
	Effect op EMU-schuld	17, 18, 20, 23 t/m 34	1.874	1.450	- 190	500	
	Effect op staatsschuld	17, 18, 20, 23 t/m 32	- 638	1.450	- 190	500	
C. Kapitaalverstrekkingfaciliteit (€ 20 mld.)							
35	Verstrekt kapitaal ING		0				<i>IX art.3</i>
36	Verstrekt kapitaal Aegon		0				<i>IX art.3</i>
37	Verstrekt kapitaal SNS Reaal		565				<i>IX art.3</i>
38	<i>waarvan afgeboekt</i>		- 565				<i>IX art.3</i>
39	Couponrente ING		- 839				<i>IX art.3</i>
40	Couponrente Aegon		- 177				<i>IX art.3</i>
41	Couponrente SNS Reaal		- 38				<i>IX art.3</i>
42	Repurchase fee ING		- 2.692				<i>IX art.3</i>
43	Repurchase fee Aegon		- 910				<i>IX art.3</i>
44	Repurchase fee SNS Reaal		0				<i>IX art.3</i>
	Totale uitgaven minus ontvangsten	35 t/m 37, 39 t/m 44	- 4.091				
	Effect op EMU-saldo	39 t/m 41	1.054				
	Effect op EMU-schuld	35 t/m 37, 39 t/m 44	- 4.091				
	Effect op staatsschuld	35 t/m 37, 39 t/m 44	- 4.091				
D. Back-up faciliteit ING							
45	Meerjarenverplichting aan ING		0				<i>IX art.3</i>
46	Alt-A-portefeuille		0				<i>IX art.3</i>
47	<i>waarvan relevant voor de EMU-schuld</i>		0				<i>CBS/Eurostat</i>
48	Back-upfaciliteit ING totaal:		- 1.455				<i>IX art.3</i>
a	<i>waarvan funding fee (rente + aflossing)</i>		21.720				<i>IX art.3</i>
b	<i>waarvan management fee</i>		204				<i>IX art.3</i>
c	<i>waarvan portefeuilleontvangsten (rente + aflossing)</i>		- 21.829				<i>IX art.3</i>

Overzicht interventies financiële sector

#	Stand: MN 2019 (- = ontvangst)	Telling	2008–2016	2017	2018	2019	Bron:
d	waarvan garantiefee		- 448				IX art.3
e	waarvan additionele garantiefee		- 479				IX art.3
f	waarvan additionele fee		- 229				IX art.3
g	waarvan verhandelbaarheidsfee		- 34				IX art.3
h	waarvan eenmalige uitkering		- 379				IX art.4
i	waarvan incidentele uitgave		19				IX art.3
Totale uitgaven minus ontvangsten		48	- 1.455				
Effect op EMU-saldo		48 b, f, g	59				
Effect op EMU-schuld		47, 48	- 1.455				
Effect op staatsschuld		48	- 1.455				
E. Garantiefaciliteit bancaire leningen							
49	Premieontvangsten garanties bancaire leningen		- 1.379				IX art.2
50	Schade-uitkeringen		0				IX art.2
51	Garanties bancaire leningen		50.275				IX art.2
52	waarvan vervallen		- 50.275				IX art.2
Totale uitgaven minus ontvangsten		49, 50	- 1.379				
Effect op EMU-saldo		49, 50	1.379				
Effect op EMU-schuld		49, 50	- 1.379				
Effect op staatsschuld		49, 50	- 1.379				
F. IJsland							
53	Vordering op IJsland		0				IX art.2
54	Tussenrekening «recovery oude topping up»		106				IX art.2
55	Uitkeringen depositogarantiestelsel Icesave		1.428				IX art.2
56	Uitvoeringskosten IJslandse DGS door DNB		1				IX art.2
57	Renteontvangsten lening IJsland		0				IX art.2

Overzicht interventies financiële sector

#	Stand: MN 2019 (- = ontvangst)	Telling	2008–2016	2017	2018	2019	Bron:
58	Aflossing hoofdsom lening IJsland		- 1.428				IX art.2
59	Schikking IJsland		- 58				
	Totale uitgaven minus ontvangsten	55 t/m 59	- 57				
	Effect op EMU-saldo	56, 57	48				
	Effect op EMU-schuld	55 t/m 59	- 57				
	Effect op staatsschuld	55 t/m 59	- 57				
	Totaal A t/m F						
	Toerekenbare rentelasten		9.260	344	273	246	
	Effect op EMU-saldo		- 3.091	463	846	112	
	Effect op EMU-schuld		12.223	- 4.934	- 1.119	242	
	Effect op staatsschuld		9.711	- 4.934	- 1.119	242	
#	Stand: MN 2019 (- = ontvangst)	Telling	2008–2016	2017	2018	2019	Bron:
	G. Griekenland						
60	Lening aan Griekenland		3.199	0	0	0	IX art.4
61	Rente lening Griekenland		- 244	- 2	- 3	- 11	IX art.4
62	Rentevergoeding Griekenland (ANFA)		39	0	0	0	IX art.4
63	Teruggave winsten SMP		238	0	104	33	IX art.4
	Totale uitgaven minus ontvangsten	60 t/m 63	3.232	- 2	101	22	
	Effect op EMU-saldo	61 t/m 63	- 33	2	101	22	
	Effect op EMU-schuld	60 t/m 63	3.232	- 2	101	22	
	Effect op staatsschuld	60 t/m 63	3.232	- 2	101	22	
	H. Europese instrumenten						
64	Verstrekt kapitaal EFSF		2	0	0	0	IX art.4
65	Verstrekt kapitaal ESM		4.573	0	0	0	IX art.4

Overzicht interventies financiële sector

#	Stand: MN 2019 (- = ontvangst)	Telling	2008–2016	2017	2018	2019	Bron:
66	Crisisgerelateerde winst DNB		- 2.333	- 37	- 47	- 39	IX art.3
67	<i>waarvan relevant voor het EMU-saldo</i>		- 2.069	- 37	- 47	- 39	IX art.3
<i>Garanties</i>							
68	Garantieplafond Nederland EFSF		34.154	0	0	0	IX art.4
a	effect verstrekte garantie op EMU-schuld:		10.935	0	0	0	CBS/Eurostat
b	<i>voor Ierland</i>		1.122	0	0	0	CBS/Eurostat
c	<i>voor Portugal</i>		1.675	0	0	0	CBS/Eurostat
d	<i>voor Griekenland</i>		8.138	0	0	0	CBS/Eurostat
69	Garantieverlening NL-aandeel ESM		35.445	0	0	0	IX art.4
70	Garantieverlening DNB i.v.m. ophoging middelen IMF		0	13.610	0	0	IX art.4
71	Garantieverlening DNB		5.700	0	- 5.700	0	IX art.3
72	Garantieverlening NL-aandeel EU-begroting		2.820	0	60	60	IX art.4
Totale uitgaven minus ontvangsten							
		64 t/m 66	2.242	- 37	54	- 17	
Effect op EMU-saldo							
		67	2.069	37	- 54	17	
Effect op EMU-schuld							
		64 t/m 66, 68a	13.177	- 37	54	- 17	
Effect op staatsschuld							
		64 t/m 66	2.242	- 37	54	- 17	
Totaal G t/m H							
Toerekenbare rentelasten							
			724	94	87	81	
Effect op EMU-saldo							
			1.312	- 55	- 141	- 64	
Effect op EMU-schuld							
			16.409	- 39	54	- 17	
Effect op staatsschuld							
			5.474	- 39	54	- 17	

Overzicht interventies financiële sector

In tabel 17.2 staan de bezittingen en schulden die vanwege de interventies (kredietcrisis en Europa) zijn ontstaan. Balansonderdelen zijn hierbij opgenomen tegen historische aankoopprijs, conform de bepalingen van de RBV die van toepassing zijn op het onderliggende departementale jaarverslag IX. De bezittingen zijn grotendeels gefinancierd met staats-schuld (zichtbaar in tabel 17.1). Verder is er het cumulatief saldo van kosten en opbrengsten («het resultaat») dat een deel van de bezittingen financiert (vanuit tabel 17.3).

Tabel 17.2: Balans interventies (bedragen in € mln.)						
Bezittingen	ultimo 2019	Bron:	Schulden	ultimo 2019	Bron:	
ABN AMRO, a.s.r. en RFS						
ABN AMRO (56,26%)	12.187	art. 3	Staatsschuld	9.372	tabel 1	
a.s.r. (na verkoop)	0	art. 3	Cumulatief resultaat	4.787	tabel 3	
RFS	2.642	art. 3	Vordering SRH op Staat	1.766	art. 3	
Overbruggingskrediet ABN AMRO (voormalig Fortis)	800	art. 11	Nog te betalen schuldtitels Propertize	0	art. 11	
SRH, SNS Holding en Propertize				Cumulatieve rente	11.109	tabel 3
Kapitalisatie SRH	300	art. 3	Cumulatieve uitvoeringskosten	67	tabel 3	
Kapitalisatie SNS Bank	1.900	art. 3				
Kapitalisatie Propertize (na verkoop)	0	art. 3				
Aankoop SNS Bank	1.598	art. 3				
Griekenland						
Lening	3.199	art. 4				
EFSF						
Deelneming	2	art. 4				
ESM						
Deelneming	4.573	art. 4	Overige kosten en technische aansluiting	101		
Totaal:	27.201		Totaal:	27.201		

Overzicht interventies financiële sector

Tabel 17.3 geeft een overzicht van de kosten en opbrengsten van de interventies. Het resultaat betreft het jaarlijkse saldo dat op kasbasis gerealiseerd wordt. Eventuele afwaarderingen van activa worden eveneens in het resultaat meegenomen, maar pas op het moment dat deze daadwerkelijk gerealiseerd zijn. Deze behandeling wijkt af van de systematiek van het EMU-saldo.

Tabel 17.3: Overzicht toerekenbare kosten en opbrengsten (bedragen in € mln.)					
Kosten en opbrengsten	2008–2016	2017	2018	2019	Cumulatief
ABN AMRO, a.s.r. en RFS					
Dividend ABN AMRO, a.s.r. en RFS	2.781	634	895	224	4.534
Premieontvangsten Counter Indemnity ABN AMRO	116				116
Renteontvangsten overbruggingskrediet ABN AMRO	2.020	34	34	34	2.122
Premieontvangsten CRI ABN AMRO	193				193
Beursgang en tranches ABN AMRO	– 1.326	10	0	0	– 1.316
Beursgang en tranches a.s.r.	– 268	385	0	0	117
SNS Reaal					
Couponrente SNS Reaal	38				38
Afboeking core-tier-1 securities	– 565				– 565
Dividend SNS Bank	100	135	190	100	525
Premieontvangsten garantie Propertize	19	4			23
Renteontvangsten overbruggingskrediet SRH	40				40
Afboeking overbruggingskrediet SRH	– 1.100				– 1.100
Resolutieheffing	1.005				1.005
Dividend Propertize	46				46
Verkoop Propertize	373	0			373
Aegon					
Couponrente Aegon	177				177
Repurchase fee Aegon	910				910
ING					
Couponrente ING	839				839
Repurchase fee ING	2.692				2.692
Resultaat ING Back-upfaciliteit	1.455				1.455
Griekenland					
Rente en servicefee	244	2	3	11	260
Rentevergoeding Griekenland (ANFA)	– 39	0	0	0	– 39

Overzicht interventies financiële sector

Kosten en opbrengsten	2008–2016	2017	2018	2019	Cumulatief
Teruggave winsten SMP	– 238	0	– 104	– 33	– 375
IJsland					
Topping up	– 106				– 106
Recovery topping up	106				106
Aangegroeide rente	0				0
Schikking IJsland	58				58
Europese instrumenten					
Crisisgerelateerde winst DNB	2.333	37	47	39	2.456
Overige					
Premieontvangsten garanties bancaire leningen	1.379				1.379
Overige kosten	– 61	– 2	– 3	– 1	– 67
Toerekenbare rentelasten op staatsschuld	– 9.984	– 438	– 360	– 327	– 11.109
Resultaat	3.236	801	702	48	4.787

Overzicht interventies financiële sector

Tot slot staan in tabel 17.4 de uitstaande garanties die in het kader van de kredietcrisis en Europa verstrekt zijn. Het cumulatieve saldo geeft de stand van de uitstaande garanties per einde 2019 weer.

Tabel 17.4: Garanties «kredietcrisis en Europa» (bedragen in € mln.)					
Garanties	2008–2016	2017	2018	2019	Bron:
A. Fortis/RFS/AA					
Capital Relief Instrument ABN-AMRO (CRI)	32.611				IX art.3
<i>waarvan vervallen</i>	- 32.611				IX art.3
Counter Indemnity ABN-AMRO	950				IX art.3
<i>waarvan vervallen</i>	- 950				IX art.3
B. SNS Reaal					
Garantieverlening VBO	4.166				IX art.3
<i>waarvan vervallen</i>	- 4.166				IX art.3
E. Garantiefaciliteit bancaire leningen					
Garanties bancaire leningen	50.275				IX art.2
<i>waarvan vervallen</i>	- 50.275				IX art.2
H. Europese instrumenten					
Garantieplafond Nederland EFSF	34.154	0	0	0	IX art.4
<i>effect verstrekte garantie op EMU-schuld:</i>	<i>10.935</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>CBS/Eurostat</i>
<i>voor Ierland</i>	<i>1.122</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>CBS/Eurostat</i>
<i>voor Portugal</i>	<i>1.675</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>CBS/Eurostat</i>
<i>voor Griekenland</i>	<i>8.138</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>CBS/Eurostat</i>
Garantieverlening NL-aandeel ESM	35.445	0	0	0	IX art.4
Garantieverlening DNB i.v.m. ophoging middelen IMF	0	13.610	0	0	IX art.4
Garantieverlening DNB	5.700	0	- 5.700	0	IX art.3
Garantieverlening NL-aandeel EU-begroting	2.820	0	60	60	IX art.4
Totaal	78.119	13.610	- 5.640	60	
Cumulatief	888.344	91.729	86.089	86.149	

18 Schokproef overheidsfinanciën 2019

Inleiding en achtergrond

De crisisjaren hebben aangetoond dat een economische of financiële crisis kan leiden tot een grote schok voor de overheidsfinanciën, onder andere doordat een economische terugval leidt tot minder belastinginkomsten of omdat de overheid de helpende hand moet bieden aan financiële instellingen en landen in nood. In de crisis is de Nederlandse overheidsschuld van minder dan 43 procent van het bruto binnenlands product (bbp) in zes jaar opgelopen met bijna 26 procentpunt bbp. Nu de schuld weer dalende is, is het belangrijk om te analyseren wat het effect van mogelijke toekomstige schokken kan zijn op de overheidsbegroting.³⁷

Nederland behoort tot de kredietwaardigste landen ter wereld. De overheidsschuld valt binnen de Europese grens van 60 procent bbp en is, vergeleken met de meeste andere eurolanden, relatief laag. Ook zijn er al enkele jaren overschotten op de begroting. De financiële crisis heeft echter aangetoond dat vertrouwen van investeerders in crisistijd ook in kredietwaardige landen snel kan afnemen. Daarnaast is de financiële staat van Nederland niet alleen afhankelijk van de overheidsschuld. De Nederlandse overheid loopt ook aanzienlijke risico's over verstrekte garanties, leningen en achterborgstellingen. Doordat veel risico's met elkaar samenhangen, kunnen de overheidsfinanciën ineens een forse klap krijgen.

Het is wenselijk dat de overheid negatieve conjunctuurschokken deels opvangt. De overheid heeft immers het vermogen om belasting te heffen, uitgaven te herverdelen en daarmee de mogelijkheid om risico's op zich te nemen en te spreiden. Die rol gaat wel gepaard met kosten en onzekerheid voor de Rijksbegroting.

Nieuwe schokken kunnen zich in de toekomst blijven voordoen. De omvang en de timing van nieuwe schokken is niet te voorzien, maar zeker is dat de uitgangspositie van de overheidsfinanciën de mate bepaalt waarin de overheid risico's kan dragen. Om die redenen is het zinvol om met scenario's de weerbaarheid van de Nederlandse overheidsfinanciën te analyseren, zoals ook bankbalansen getest worden op hun schokbestendigheid. Omdat de aard en omvang van toekomstige schokken onbekend is, is het nuttig om daarvoor verschillende scenario's te gebruiken.

Opzet van de schokproef

De schokproef overheidsfinanciën brengt extreme, samenhangende risico's in beeld. Deze kunnen van grote invloed zijn op de overheidsfinanciën. Via verschillende kanalen kan de overheid geconfronteerd worden met onverwachte en grote kosten. Een aanzienlijke schok gaat niet alleen gepaard met problemen op bijvoorbeeld de financiële markten, maar kan ook leiden tot stijgende werkloosheid, lagere huizenprijzen en

³⁷ Hiervoor is ook een pleidooi gehouden door onder andere de Algemene Rekenkamer, Raad van State en Tweede Kamer.

dalende kredietwaardigheid van bijvoorbeeld exporteurs. Om inzicht te krijgen in de invloed van ingezet beleid en van de huidige, slechtere uitgangspositie van de overheidsschuld op de weerbaarheid van de overheidsfinanciën bevat deze schokproef dezelfde drie extreme scenario's als bij de vorige schokproeven.

De schokproef doet geen uitspraken over de kans dat doorgerekende scenario's zich zullen voordoen. De schokproef geeft een inschatting van de effecten van extreme, financieel-economische schokken op de overheidsfinanciën. Dat gebeurt op basis van hypothetische scenario's, die met nadruk illustratief zijn bedoeld. Daarbij wordt zo veel mogelijk rekening gehouden met de onderlinge samenhang tussen verschillende facetten van de economie en uiteenlopende risico's. De schokproef biedt inzicht in de ontwikkeling van de overheidsfinanciën zonder aanvullend beleid.³⁸ Dat betekent dat de scenario's ervan uitgaan dat de overheid geen aanvullende maatregelen neemt om de overheidsfinanciën te beheersen. De Nederlandse begrotingssystematiek biedt ruimte voor stabiliserend begrotingsbeleid en Europese begrotingsregels verplichten om corrigerende maatregelen te nemen als de overheidsfinanciën (dreigen te) ontsporen.

De precieze uitwerking van een crisis is onzeker. In uitzonderlijke crisisscenario's kunnen andere verbanden gelden dan in normale tijden. Om tot consistente scenario's te komen zijn macro-econometrische modellen gebruikt die zijn gebaseerd op algemeen geldende vergelijkingen die op lange termijn standhouden. Bovendien kunnen tijdens economische crises voorwaardelijke verplichtingen van de overheid worden aangesproken. In aanvulling op de modellen zijn daarom inschattingen van experts gebruikt om een redelijk beeld te krijgen van samenhangende risico's voor de overheidsfinanciën. Gegeven de vele scenario's die zich voor kunnen doen is het mogelijk dat zich in werkelijkheid andere schokken voordoen dan de schokken die in deze analyse worden gepresenteerd.

Scenario's van de schokproef overheidsfinanciën 2019

De schokproef overheidsfinanciën 2019 construeert een beeld van de ontwikkeling van de overheidsfinanciën onder extreme economische omstandigheden. De schokproeven uit 2011 en 2015 presenteerden drie basisscenario's: een financiële crisis, een Europese schulden crisis en een mondiale economische crisis. Het CPB heeft deze scenario's opnieuw doorgerekend met het macro-econometrische model voor Nederland (SAFFIER II), uitgaande van de huidige situatie van de overheidsfinanciën. Bij elk scenario worden eerst de effecten op de reële economie en het directe effect op de overheidsfinanciën geschetst. Dit wordt vervolgens aangevuld met een beschrijving van de effecten op de overheidsfinanciën via expliciete en impliciete voorwaardelijke verplichtingen.

De uitkomsten van de scenario's tonen effecten ten opzichte van het basispad van het CPB³⁹. Ter illustratie: als in jaar 1 een EMU-saldo van – 1,8 procent bbp wordt gepresenteerd, dan betekent dat een verslechtering van het EMU-saldo van 1,8 procentpunt ten opzichte van de ontwikkeling van het EMU-saldo in het basispad (dus de reguliere raming van het CPB).

³⁸ Er wordt wel rekening gehouden met monetair beleid van de Europese Centrale Bank (ECB).

³⁹ Hiervoor is basispad CEP 2018 gebruikt

Scenario «Financiële crisis»

Dit scenario veronderstelt dat de problemen op de wereldwijde financiële markten, zoals die zijn opgetreden in 2008 en 2009, weer terugkeren. De problemen in de bancaire sector slaan vervolgens net als in 2008 en 2009 over op de (reële) economie. De belangrijkste aannames zijn:

- de wereldhandel daalt in eerste instantie met 15 procent, gevolgd door licht herstel;
- invoerprijzen dalen met 5 procent, waaronder energie (in euro) met 20 procent;
- aandelenkoersen dalen met 40 procent en huizenprijzen met 10 procent; het aantal woningtransacties daalt met 25 procent;
- de nominale lange rente daalt, maar de risicopremie (ten opzichte van de rente) stijgt met 1 procentpunt;
- een negatieve impuls vanuit het vertrouwen van consumenten.

Tabel 1 Gevolgen «Financiële crisis», afwijkingen van het basispad in procenten¹

	2018	2019	2020	2021	2022
Volume relevante wereldhandel	- 14,7	- 10,6	- 10,6	- 10,6	- 10,6
Lange rente	- 0,8	- 1,2	- 0,8	- 0,4	- 0,4
Bruto binnenlands product (volume)	- 5,1	- 5,6	- 6,0	- 6,6	- 7,0
Particuliere consumptie	- 3,4	- 5,5	- 6,9	- 8,4	- 9,1
Uitvoer goederen, excl. energie	- 12,3	- 9,8	- 10,4	- 10,7	- 11,0
Bruto binnenlands product (prijs)	- 1,2	- 2,4	- 2,9	- 3,9	- 5,1
Werkloosheidspercentage (niveau, % BBP)	1,7	4,1	4,3	4,0	4,2
Vorderingensaldo overheid (EMU, % BBP)	- 2,1	- 3,3	- 3,6	- 3,9	- 4,4
Bruto schuld collectieve sector (% BBP)	5,7	9,7	13,6	18,2	23,3

¹ De lange rente, het werkloosheidspercentage, het EMU-saldo en de EMU-schuld zijn afwijkingen van het basispad in procentpunten.

Een nieuwe crisis in de financiële sector resulteert in wereldwijde vraaguitval en sterk dalende huizenprijzen. Hierdoor daalt de wereldhandel en daardoor ook de uitvoer. Het vertrouwen van consumenten en producenten neemt af en de consumptie van huishoudens daalt fors, mede door de daling van de huizenprijzen. Daarnaast werkt het gedaalde vertrouwen direct door op de financiële markten. Hogere risicopremies op de beurs leiden tot hogere rentes voor bedrijven. Hierdoor komen de investeringen onder druk te staan. Al met al resulteert dit in economische krimp in jaar 1 en oplopende werkloosheid. De verslechtering van het economisch beeld leidt tot een verslechtering van de schuldquote met zo'n 23 procent bbp in jaar 5. Dat betekent dat de schuld vijf jaar na aanvang van de crisis 23 procentpunt hoger uitvalt dan anders het geval zou zijn geweest.

Een sterke daling van de huizenprijzen en de oploep in de werkloosheid leiden tot verliezen op de Nationale Hypotheekgarantie. In eerste instantie wordt het garantievermogen gebruikt als buffer. In jaar 4 en 5 stelt de overheid een renteloze lening beschikbaar. Daarnaast lijdt de overheid extra verliezen op de garanties door de dalende consumptie en export. Gezamenlijk leidt dat tot een schuldopdrijvend effect van ongeveer 0,1 procent bbp.

Scenario «Europese schuldencrisis»

In dit scenario wordt verondersteld dat de economische situatie in enkele eurolanden verslechtert. De overheidsschuld in deze landen wordt daardoor, zonder aanvullende maatregelen, onhoudbaar. Private partijen zien zich genooddaakt om af te boeken op de staatsobligaties, terwijl overheden de looptijd van leningen verlengen en de rente verlagen. Dit scenario is gebaseerd op de volgende aannames:

- de wereldhandel daalt fors;
- de eurokoers daalt met 20 procent, maar door lagere wereldhandel stijgen invoerprijzen nauwelijks;
- aandelenkoersen dalen met 40 procent en huizenprijzen met 20 procent; het aantal woningtransacties daalt met 40 procent;
- de nominale lange rente blijft vrijwel ongewijzigd, maar de risicopremie valt wel 1 procentpunt hoger uit;
- een negatieve impuls vanuit het vertrouwen van consumenten.

Tabel 2 Gevolgen «Europese schuldencrisis», afwijkingen van het basispad in procenten¹

	2018	2019	2020	2021	2022
Volume relevante wereldhandel	-7,4	-8,7	-5,8	-5,7	-6,4
Lange rente	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,1
Bruto binnenlands product (volume)	-3,7	-5,5	-5,0	-4,5	-4,1
Particuliere consumptie	-5,4	-7,9	-9,8	-11,1	-11,0
Uitvoer goederen, excl. energie	-5,7	-7,7	-5,5	-5,2	-5,8
Bruto binnenlands product (prijs)	-0,5	-1,2	-1,1	-0,5	-0,2
Werkloosheidspercentage (niveau, % BBP)	1,1	3,1	3,1	1,9	1,1
Vorderingensaldo overheid (EMU, % BBP)	-1,7	-3,2	-3,4	-3,1	-2,9
Bruto schuld collectieve sector (% BBP)	4,0	8,5	11,4	13,5	15,6

¹ De lange rente, het werkloosheidspercentage, het EMU-saldo en de EMU-schuld zijn afwijkingen van het basispad in procentpunten.

De handelspartners van Nederland worden geraakt door de nieuwe eurocrisis, waardoor de relevante Nederlandse export flink daalt. Doordat de financiële positie van enkele eurolanden verslechtert, loopt ook het vertrouwen in de eurozone een deuk op. Die onzekerheid leidt tot hogere risicoaversie op de financiële markten, waardoor de risicopremie op leningen stijgt.⁴⁰ In Nederland loopt de werkloosheid vervolgens op en daalt de consumptie. Deze economische ontwikkelingen leiden tot een direct effect op de overheidsschuld van ruim 15 procentpunt bbp in jaar 5.

In dit scenario leidt de onrust op de financiële markten tot verdamping van de winstaftocht van DNB. Op de Nationale Hypotheekgarantie (NHG) worden verliezen geleden door de hogere werkloosheid en een sterke daling van de huizenprijzen. Verder verleent de overheid in jaar 3 t/m 5 een renteloze lening aan het WEW om verliezen op de NHG te dekken. Via deze kanalen, inclusief verliezen op de garanties, ontstaat een schuldopdrijvend effect van ongeveer 0,2 procent in jaar 5.

⁴⁰ De lange rente in tabel 4.3.2 is de risicovrije rente die de overheid betaalt over een obligatie met een looptijd van tien jaar. Marktpartijen betalen hier bovenop een risicopremie.

Scenario «Mondiale economische crisis»

De tekorten op zowel de betalingsbalans als de begroting van de Verenigde Staten zijn al jaren aanzienlijk. In het scenario «Mondiale economische crisis» wordt verondersteld dat, als gevolg van onzekerheid over de Amerikaanse schulden, de dollar onderuit gaat en wereldwijde onzekerheid ontstaat. Hierbij zijn de volgende aannames gedaan:

- de wereldhandel krimpt met 15 procent;
- de dollar daalt met 30 procent ten opzichte van de euro. Invoerprijzen in euro dalen, mede door de volumeconjunctuur met 10 à 15 procent. Zo daalt de prijs van energie met ruim 35 procent;
- aandelenkoersen dalen met 50 procent;
- de nominale lange rente daalt 2 procentpunt; de risicopremie (t.o.v. van die rente) stijgt met 1 procentpunt;
- een negatieve impuls vanuit het vertrouwen van consumenten en vermogensverlies door de gedaalde dollarkoers.

Tabel 3 Gevolgen «Mondiale economische crisis», afwijkingen van het basispad in procenten¹

	2018	2019	2020	2021	2022
Volume relevante wereldhandel	- 15,0	- 15,0	- 15,0	- 15,0	- 15,0
Lange rente	- 0,9	- 1,2	- 1,4	- 1,5	- 1,7
Bruto binnenlands product (volume)	- 6,5	- 9,4	- 11,2	- 12,3	- 13,0
Particuliere consumptie	- 3,8	- 4,7	- 5,7	- 6,5	- 6,8
Uitvoer goederen, excl. energie	- 13,3	- 14,8	- 16,0	- 16,8	- 17,0
Bruto binnenlands product (prijs)	- 1,8	- 4,2	- 5,2	- 6,5	- 8,0
Werkloosheidspercentage (niveau, % BBP)	2,2	6,6	8,9	9,3	9,5
Vorderingensaldo overheid (EMU, % BBP)	- 2,5	- 4,9	- 6,2	- 6,8	- 7,3
Bruto schuld collectieve sector (% BBP)	7,3	15,4	23,2	31,3	39,8

¹ De lange rente, het werkloosheidspercentage, het EMU-saldo en de EMU-schuld zijn afwijkingen van het basispad in procentpunten.

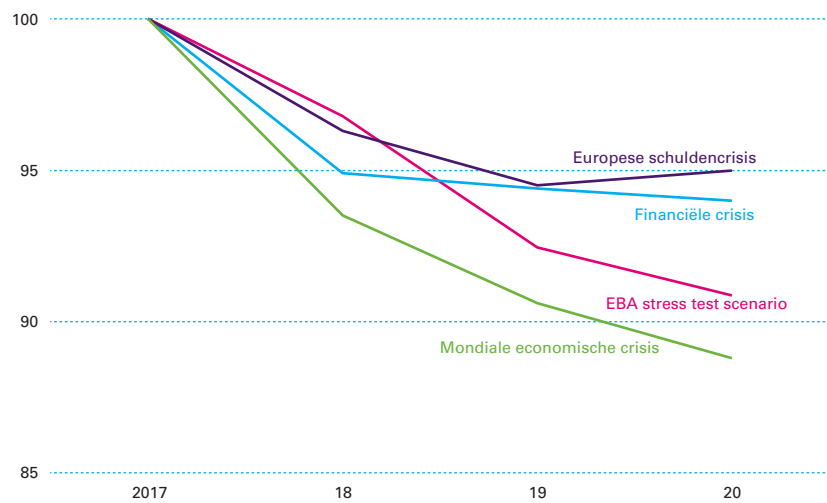
De lagere koers van de dollar maakt import voor de Verenigde Staten duurder, waardoor de koopkracht van Amerikaanse huishoudens daalt. Dat vertaalt zich in een forse daling van de relevante wereldhandel in het eerste jaar, waarna geen inhaalgroei volgt. Deze internationale schok leidt ook tot een lagere olieprijs in dollars. Lagere gasprijzen leiden tot inkomstenderving voor de Nederlandse begroting. De lagere aandelenkoersen en de lagere rente leiden ertoe dat pensioenfondsen hun dekkingsgraad moeten repareren. Daarnaast heeft vooral de oploop in werkloosheid een negatief effect op de consumptie. Het schuldopdrijvende effect is bijna 40 procent bbp in jaar 5.

De stijgende werkloosheid en een sterke prijsdaling in de woningmarkt leiden ook in dit scenario tot verliezen op de NHG, die deels worden gedekt door een renteloze lening van de overheid aan het WEW. De mondiale onrust en economische onzekerheid raken Nederlandse exportbedrijven. Een klein deel van de transacties over de grens verzekert de overheid via de exportkredietverzekering (EKV). De mondiale dip leidt tot een navenant grotere kans op een faillissement van tegenpartijen, waardoor de overheid extra schade moet vergoeden. In dit scenario is uitgegaan van een extra schade van ruim 100 miljoen euro. Daarnaast lijdt de overheid ook extra verliezen bij de garanties. Bij elkaar leidt dat tot een schuldopdrijvend effect van ongeveer 0,3 procent bbp in jaar 5.

Andere stress testen

De macro-economische aannames van de schokproef zijn vergelijkbaar met de Europese stresstest voor banken⁴¹. Het bepalen van passende stresstestscenario's is complex. Scenario's moeten tegelijkertijd streng en realistisch zijn. Anders boet een schokproef in aan informatieve waarde. Zo waren de stressscenario's die financiële instellingen gebruikten voor hun interne risicobeheersing in aanloop naar de crisis niet zwaar genoeg volgens het Basel Committee on Banking Supervision. De European Banking Authority (EBA) stelt alle banken die onder toezicht van de ECB komen staan bloot aan een stressscenario. Een vergelijking van dat scenario met de scenario's uit de vorige schokproef levert een indicatie op in hoeverre die scenario's streng genoeg en voldoende realistisch waren. Uit de vergelijking van onderstaand figuur blijkt dat de scenario's van de Europese schulden crisis en Financiële crisis een kleinere bbp-schok veronderstellen dan het stressscenario van EBA. Het wereldcrisis scenario veronderstelt juist een grotere bbp-schok.

Figuur 1 Vergelijking afwijking bbp-groei van basispad tussen scenario's (index=100)

Bron: EBA en CPB, berekening Financiën

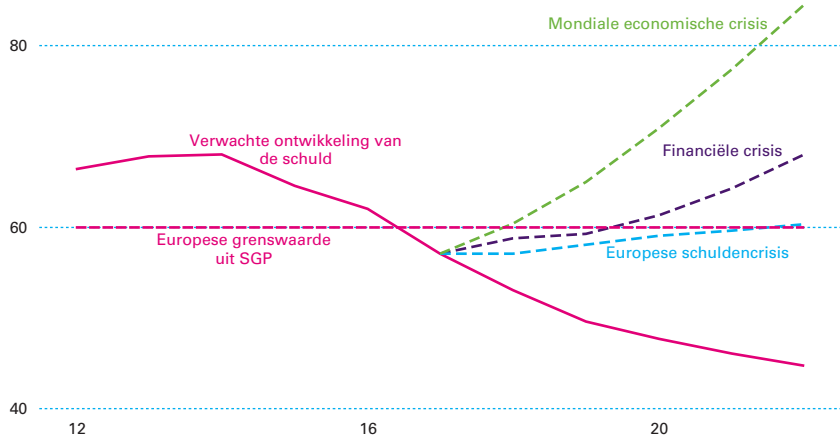
Conclusie

De schuld in de schokproef 2015 steeg naar maximaal 101 procent, terwijl deze in de huidige schokproef niet boven de 90 procent komt. De reden hiervoor is dat de begroting er nu beter voor staat in verhouding tot 2015. De schuld is een stuk lager dan toen, en kan daarom beter schokken opvangen. Tegelijkertijd toont de schokproef ook aan dat schokken de schuld ook met de huidige vooruitzichten tot ver boven de Europese grenswaarde van 60 procent kunnen laten stijgen. Dergelijke schuld niveaus leiden daarnaast tot economische en financiële onzekerheid en hogere rentelasten. Om ervoor te zorgen dat de begroting bestand is tegen economische tegenwind, is het dus wenselijk dat de staatsschuld verder daalt.

⁴¹ *Adverse macro-financial scenario for the 2018 EU-wide banking sector stress test*

Figuur 2 Ontwikkeling EMU-schuld in verschillende scenario's in procenten bbp

Bron: CPB, berekening Financiën

19. Europese begrotingsregels, Europese steunfondsen en EU-programmalanden

Het Stabiliteits- en Groeipact

In het Stabiliteits- en Groeipact (SGP) hebben de lidstaten van de Europese Unie vastgelegd aan welke eisen hun overheidsfinanciën moeten voldoen. Deze afspraken moeten zorgen voor gezonde overheidsfinanciën van de lidstaten, op zowel korte als lange termijn. Deze afspraken gelden dus ook voor Nederland. De afspraken kennen een zogenoemde correctieve en preventieve arm. De correctieve arm omvat de bekendste grenswaarden van het SGP: een staatsschuld van maximaal 60 procent van het bbp en een feitelijk begrotingstekort (EMU-saldo) van maximaal 3 procent van het bbp. Sinds het ontslag uit de buitensporigtekortprocedure in 2014 zit Nederland in de preventieve arm.

Voor een lidstaat in de preventieve arm van het SGP zijn middellangetermijndoelstelling (*medium term objective*, MTO) en de uitgavenregel relevant. De middellangetermijndoelstelling heeft de vorm van een minimaal structureel saldo, en wordt voor elke lidstaat afzonderlijk vastgesteld, op basis van onder andere de volatiliteit en houdbaarheid van de begroting. Nederland heeft momenteel een MTO van – 0,5 procent bbp. De Europese Commissie hanteert hierbij een marge van 0,25 procent. Het structurele EMU-saldo is het feitelijke overheidstekort, gecorrigeerd voor de economische conjunctuur en eenmalige inkomsten en uitgaven. Als een lidstaat niet voldoet aan zijn MTO, schrijven de regels van het SGP voor dat het structureel saldo jaarlijks een verbetering moet laten zien. Omdat de MTO rekening houdt met conjunctuur, biedt de preventieve arm ruimte voor stabiliserend begrotingsbeleid in laagconjunctuur, maar vraagt de preventieve arm ook om prudent begrotingsbeleid in hoogconjunctuur.

Tenzij het structureel saldo van een lidstaat positiever is dan de MTO, moeten lidstaten voldoen aan de uitgavenregel. Die regel schrijft voor dat de gecorrigeerde overheidsuitgaven niet harder mogen groeien dan de gemiddelde potentiële economische groei, waarbij ook rekening gehouden wordt met de afstand tot de MTO.⁴² De gedachte achter deze uitgavenregel is dat inkomsten meebewegen met de economische ontwikkeling. Als de uitgaven dan meestijgen met het potentiële bbp, blijft het structurele saldo in theorie gelijk. De uitgavenregel kan worden gezien als een concretere en minder volatiele manier om de ontwikkeling van het structurele saldo te verbeteren. Nu het Nederlandse structurele saldo gunstiger is dan de voor Nederland geldende MTO, is de ontwikkeling van de uitgavenregel niet relevant voor de beoordeling van de Nederlandse begroting in de preventieve arm.

Nederland heeft een overheidsschuld van minder dan 60 procent bbp, en een begrotingsoverschot. Tabel 19.1 laat daarnaast zien dat Nederland in 2018 en 2019 een structureel overheidstekort kent van naar verwachting

⁴² Zie: Europese Commissie (2018). «Vade Mecum on the Stability and Growth Pact» p. 48. Hier geldt: «Member States that have exceeded their MTO do not need to be assessed for compliance with the expenditure benchmark»

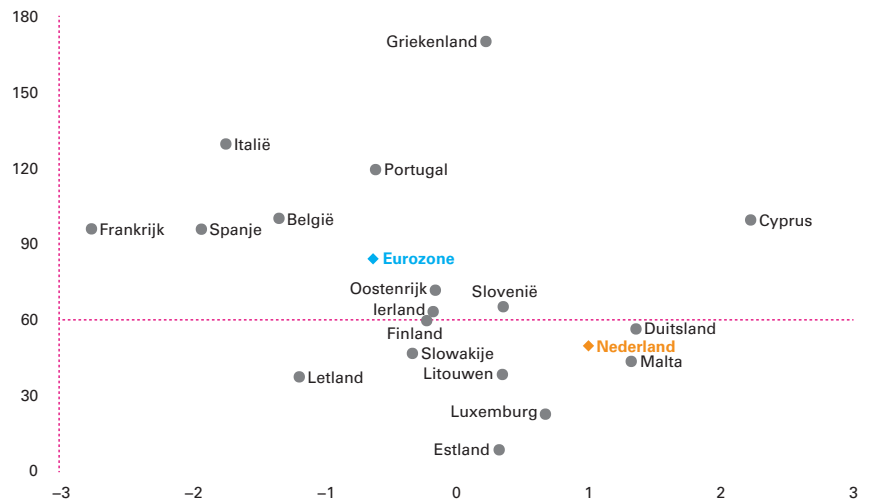
0.1 en – 0.4 procent van het bbp. Met de vooruitzichten uit deze Miljoenennota voor 2018 en 2019 voldoet Nederland daarmee aan de vereisten van het Stabiliteits- en Groeipact.

Tabel 19.1 Structureel EMU-saldo (in % bbp)

	2017	2018	2019
Feitelijk EMU-saldo	1,2%	0,8%	1,0%
Conjuncturele component	0,0%	– 0,5%	– 1,1%
Incidentele correcties	– 0,4%	– 0,1%	– 0,3%
Structureel EMU-saldo	0,8%	0,1%	– 0,4%

In vergelijking met veel andere lidstaten in de eurozone kent Nederland – met een verwachte schuld van 49,6 procent van het bbp in 2019 – een relatief lage overheidsschuld (zie figuur 19.1). In de eurozone bedraagt de gemiddelde overheidsschuld namelijk ongeveer 86,7 procent van het bbp. Ook het verwachte overschot op de Nederlandse overheidsbegroting voor 2019 van 1,0 procent van het bbp steekt gunstig af bij het gemiddelde overheidssaldo in de eurozone, dat een tekort van 0,6 procent omvat. Nederland behoort in deze tot de groep landen waarvan zowel het saldo als de schuld voldoet aan de normen uit het Stabiliteits- en Groeipact.

Figuur 19.1 EMU-saldo en EMU-schuld in de eurozone in 2018 (in % bbp)

Bron: Europese Commissie, Ministerie van Financiën.

Met die normen biedt het Stabiliteits- en Groeipact handvatten om de overheidsfinanciën van de lidstaten op een gezond spoor te krijgen. De staat van de overheidsfinanciën is gevoelig voor veel verschillende factoren, zoals de economische groei in een lidstaat maar ook specifiek gevoerd begrotingsbeleid of politieke keuzes over hervormingen en gewenste belastingniveaus.

Wet houdbare overheidsfinanciën

Het CPB en de raad van State informeren en adviseren de overheid gevraagd en ongevraagd over de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Het CPB levert het kabinet onafhankelijke economische ramingen als basis voor het begrotingsbeleid. De Raad van State geeft een advies bij de Miljoenennota vanaf de eerste Miljoenennota in 1906. Daarnaast

controleert de Afdeling Advisering van de Raad van State sinds vier jaar ook of de overheid de Europese begrotingsregels naleeft.⁴³

De Wet houdbare overheidsfinanciën (Wet hof) heeft de essentiële uitgangspunten van het Nederlandse begrotingsbeleid en de Europese begrotingsregels vastgelegd. Ook voor de decentrale overheden is de wet Hof relevant.

De Europese Commissie heeft geoordeeld dat Nederland hiermee voldoet aan de eisen van het *Fiscal Compact*, de verankering van de Europese begrotingsregels.

Europese steunfondsen

De macro-economische schokken in de schokproef overheidsfinanciën 2011 zorgden voor een aanzienlijke stijging van de overheidsschuld via veronderstelde steun aan landen in nood binnen de eurozone en systeemrelevante, financiële instellingen. Afhankelijk van het scenario werd verondersteld dat via het Europese Financiële Stabiliteitsfaciliteit (EFSF) ongeveer 10 tot 25 miljard euro werd verstrekt aan eurolanden in financiële nood en dat Nederlandse financiële instellingen 20 tot 30 miljard euro publieke steun nodig hadden. Sinds 2011 zijn in Europa veel nieuwe afspraken gemaakt op financieel terrein. Voor steun aan landen betekent dit dat de scenario's niet leiden tot schuldeffecten; over effecten via de financiële sector doet de schokproef geen uitspraken.

Landen in financiële problemen binnen de eurozone kunnen steun aanvragen uit het permanente Europees Stabiliteitsmechanisme (ESM). Het ESM heeft als permanent noodfonds de tijdelijke noodfondsen EFSF en EFSM opgevolgd. Deels bestaat het uit door lidstaten gestort kapitaal, deels uit oproepbaar kapitaal. Het gezamenlijk kapitaal in het ESM is circa 700 miljard euro. Het ESM heeft hierdoor een leningcapaciteit van 500 miljard euro. Het ESM is daarmee van voldoende omvang om een schok op te vangen als doorgerekend in het scenario «Europese schulden crisis». Daarom bevat geen van de doorgerekende scenario's een schuldeneffect van steun aan landen in nood binnen de eurozone. Hoewel de overheidsschuld niet stijgt bij volledige benutting van het ESM, staat de overheid wel garant voor steun aan landen in nood. Die risico's komen niet tot uiting in de uitkomsten van deze schokproef.

Ook in de vormgeving en de organisatie van het toezicht op banken heeft in Europa een omslag plaatsgevonden. Ten eerste verdubbelen de kapitaaleisen voor met name de grootste banken.⁴⁴ Dat vergroot de schokbestendigheid van banken zelf en vermindert de potentiële risico's voor de overheidsfinanciën. Banken hebben op dit moment een substantieel betere kapitaalpositie dan drie jaar geleden.⁴⁵ Ten tweede oefent de ECB vanaf eind 2014 direct toezicht uit op de grootste banken.⁴⁶ Daaraan voorafgaand heeft een balansdoorlichting en een stresstest plaatsgevonden om eventuele problemen tijdig te signaleren en op te lossen.

⁴³ Deze vormgeving vloeit voort uit het Verdrag inzake Stabiliteit, Coördinatie en Bestuur (VSCB) en EU-verordening 473/2013. De rol van de Raad van State en het CPB is wettelijk verankerd in de Wet houdbare overheidsfinanciën.

⁴⁴ De hogere kapitaaleisen vloeien voort uit het kapitaaleisenraamwerk CRD-IV dat de komende jaren wordt ingefaseerd.

⁴⁵ Zie bijvoorbeeld DNB (2014). «Kredietverlening en bancaire kapitaal». *Occasional studies Vol. 12/no. 3 p. 11*.

⁴⁶ De ECB gaat vermoedelijk vanaf november 2014 toezicht houden op de 128 grootste banken binnen de lidstaten die deelnemen aan de bankenunie in het kader van het Gemeenschappelijk Toezichtsmechanisme (SSM).

Ten derde: als banken toch nog in grote problemen geraken, zullen de kosten eerst en vooral bij partijen gelegd worden die ook de baten hebben genoten van de gelopen risico's, en niet bij de belastingbetaler. Dit is het principe van de zogenoemde *bail-in*.⁴⁷ Als verliezen bij banken dermate groot zijn kan, na toepassing van de *bail-in*, een bank in problemen gebruik maken van een resolutiefonds dat banken zelf opbouwen. In lijn met deze nieuwe regels rekent deze schokproef geen schuldeffecten door van overheidsinterventies in de financiële sector.

Ondanks alle nieuwe en aangescherpte regelgeving is niet te garanderen dat de overheidsfinanciën nooit meer geraakt zullen worden door problemen in de financiële sector. Dit blijft in uitzonderlijke gevallen mogelijk, bijvoorbeeld als onverhoopt grote problemen ontstaan bij banken die in overheidshanden zijn.

Ontwikkelingen van EU-programmalanden

Tijdens de Eurogroep van juni is er een akkoord bereikt over de afronding van de vierde voortgangsmisssie en daarmee het Europees Stabiliteitsmechanisme (ESM) programma van Griekenland.⁴⁸ De omvangrijke hervormingen van het Griekse ESM programma waren gericht op de vier pijlers, te weten: i) het herstel van de houdbaarheid van de overheidsfinanciën, ii) het bewaken van financiële stabiliteit, iii) groei, concurrentiekracht en investeringen en iv) een moderne publieke sector.

Met de succesvolle afronding van het ESM programma is ook voldaan aan de voorwaarde om over te gaan tot eventuele schuldmaatregelen. De Eurogroep heeft binnen de kaders van eerdere Eurogroep statements besloten om de resterende SMP/ANFA-inkomsten van centrale banken uit hun portefeuille Griekse staatsobligaties weer aan Griekenland over te gaan maken en om de renteopslag op een deel van EFSF leningen af te schaffen. Daarnaast zal de gemiddelde looptijd van een deel van de EFSF-leningen met 10 jaar worden verlengd en wordt de start van de aflossing en het uitstel van rentebetalingen op deze EFSF-leningen met 10 jaar verlengd.

Ook is er op basis van de schuldhoudbaarheidsanalyse en de financieringsbehoefte van Griekenland besloten tot een laatste leningdeel van 15 miljard. Hiervan is er 5,5 miljard voor de schuldendienst en 9,5 miljard om de kasbuffer te versterken. Na uitkering van dit laatste leningdeel is het totale uitgekeerde bedrag van het ESM aan Griekenland 61,9 miljard euro en de uitstaande vordering van het ESM op Griekenland 59,9 miljard euro. Dit betekent dat ongeveer 26 miljard euro van het ESM-programma van in totaal 86 miljard euro niet is benut.

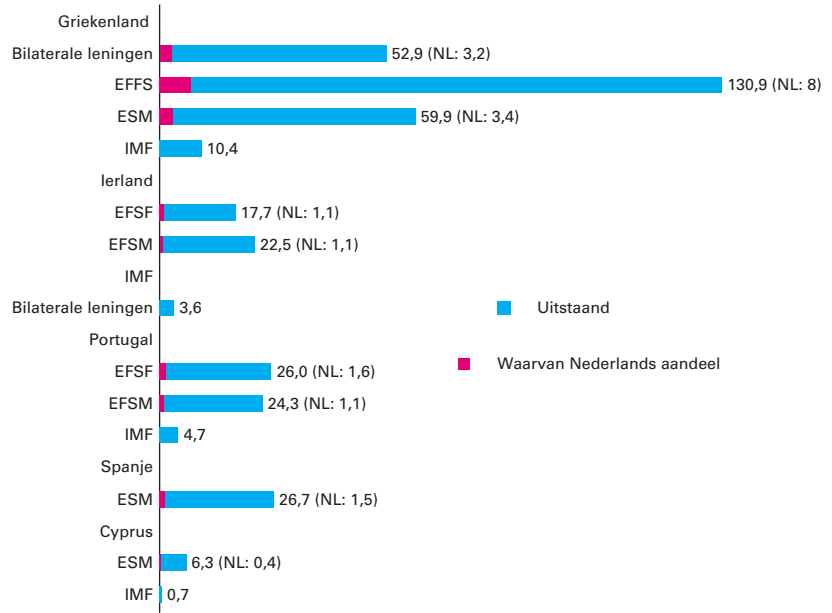
Op 20 augustus 2018 is het Griekse ESM programma definitief beëindigd. Hoewel het ESM programma is afgelopen zal Griekenland nog wel onder verscherpt toezicht staan van de Europese instellingen. Onder dit verscherpte toezicht zal Griekenland op kwartaalbasis rapporteren. Griekenland zal in 2022 beginnen met het terugbetalen van de bilaterale leningen van Eurozone lidstaten uit het eerste programma. De overige EU-programmalanden lossen hun schulden af volgens de gemaakte afspraken. Daarnaast staan de programmalanden nog onder het

⁴⁷ Deze afspraken rondom de *bail-in* treden uiterlijk 1 januari 2016 in werking. Bij de *bail-in* worden in eerste instantie aandeelhouders, junior en senior (ongedekte) schuldeisers en houders van deposito's boven 100.000 euro voor zover nodig aangeslagen om verliezen op te vangen. Zie voor een nadere toelichting onder meer Kamerstukken II 2013 – 2014, aanhangsel van de handelingen nr. 1794, 25 april 2014.

⁴⁸ Zie Kamerstuk 21 501-07 nr. 1530 voor het verslag van de Eurogroep vergadering van juni 2018.

post-programma toezicht van de Europese Commissie en het IMF. Het Europese Financiële Stabilisatiemechanisme (EFSM) en de Europese Financiële Stabilisatiefaciliteit (EFSF) verstrekken sinds 2013 geen nieuwe leningen meer.

Figuur 19.2 Uitgekeerde, nog uitstaande leningen steunfondsen (in miljarden euro)

Bron: Europese Commissie, Europees Stabiliteitsmechanisme, Internationaal Monetair Fonds